This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

UC-NRLF
$B 104 701

EX LIBRIS
ERIK HENNING NELSON

THE LIBRARY
OF
THE UNIVERSITY
OF CALIFORNIA

GIFT OF

ERIK HENNING NELSON

LEFNADSMINNEN

AF

CL. ADELSKÖLD

IV.

Villan N:o 2 Villagatan i Stockholm.

UTDRAG

UR

MITT DAGSVERKS- OCH PRO DIVERSE-KONTO

AUTOBIOGRAFISKA ANTECKNINGAR M. M.

AF

CL. ADELSKÖLD

LED. AF VETENSKAPS-AKADEMIEN
ASSOCIATE INSTITUTION OF CIVIL ENGINEERS IN ENGLAND M. M.,
F. D. MAJOR VID VÄG- OCH VATTEN-BYGGNADS CORPSEN OCH
LEDAMOT AF RIKSDAGENS FÖRSTA KAMMARE.

FJERDE DELEN

Not enjoyment, and not sorrow,
Is our destined end or way,
But to act, that each to-morrow
Find us farther than to-day.

Ur "A psalm of life" by
HENRY WODSWORTH LONGFELLOW.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1901.

LOAN STACK

GIFT

DL 811
A4A3
1899
v. 4

VII.

AXPLOCKNING UR DIVERSE-KONTOT.

1885—1901.

Arbetet är människan dlagdt af försynen som ett villkor, af samhället som en plikt; vanan gör det till en njutning.

När arbetet ej fullt upptager tanken och afleder uppmärksamheten från annat, harskar förtviflan.

När John Ericsson var 75 år gammal och hans vänner i Sverige önskade att han skulle komma hem och slå sig i ro, svarade han:

"Jag tror, att jag fortsätter mitt arbete, så länge jag kan föra ritstiftet."

Och jag tror, för min del, att jag fortsätter att skrifva, så länge hjernan är klar, handen kan hålla pennan, den ärade förläggaren trycker och den snälla allmänheten läser hvad jag vill hafva framfördt.

CL. ADELSKÖLD.

Min första resa till Italien 1879.

"Borta är bra, men hemma är bäst."
Gammalt ordspråk.

Under riksdagen 1879 ådrog jag mig en förkylning, hvilken slog sig på bröstet och åstadkom en allvarsam lung- och strupkatarr. Och som denna åkomma under vintern mer och mer utvecklades, ordinerade vår läkare, professor Abelin, en resa till ett varmare klimat.

Permission från riksdagen begärdes och erhölls i slutet af april, och min hustru och jag reste med korta uppehåll direkte till Italien, der ingen af oss förut varit.

I Sverige var vädret ännu kallt och obehagligt, och snödrifvor förekommo öfverallt efter jernvägen. I Danmark, Tyskland och Österrike syntes just inte heller våren hafva infunnit sig med »solljus i luft och blommor på mark», men när vi öfver München kommit upp på Brenneralpernas toppar och det började bära utför åt södern, då hade efterhand de sista drifvorna smält. Då var det både »solljus i luft och blommor på mark och strålande vår öfverallt».

Omgifven af den mest storartade alpnatur, med tusentals meter höga hvitglänsande toppar, vattenfall som störtade ner och fladdrade som jetteband utför de branta sluttningarna, och forsar som sorlade bland blommorna i det ljusgröna, blomstersmyckade gräset, slingrade jernvägen sig fram ömsom genom tunnlar, och utkommen genom dessa utmed precipiser, der man

i djupet under sig hade byar med sina kyrktorn och ångskorstenar, liknande barnleksaker. Och allt som färden fortsattes blef luften ljufligare och varmare.

Vid vår afresa från Sverige tre dagar förut härskade ännu Bore med sin dödsbringande isspira, men här hade »uppståndelsens ande» redan framgått väldig och stark och klädt sin jordiska brud i den yppigaste, färgrikaste blomsterskrud.

Och på samma gång som den mjuka, balsamiska luften fyllde lungorna, kände jag mig för hvarje minut lättare i bröstet. Tröttheten och slappheten försvunno, hvarje muskel blef spänstigare, och när vi framkommo till Verona var den plågsamma, mattande hostan försvunnen. Jag fann mig föryngrad minst tio år och njöt med alla sinnen af den härliga våren, och minnesmärkena från Italiens svunna storhetstid.

Sammanträffande med ett svenskt turistsällskap.

Vid Ala station på gränsen mellan Österrike och Italien, der tullvisitationen äger rum, fingo vi under det middag intogs, med förvåning höra yttras på svenska från ett sällskap vid ett annat bord:

»Det är då märkvärdigt att Maria skall sitta och välja så länge på matportionerna. Vi hinna bestämdt inte få någon mat innan tåget går, och jag är så väldigt hungrig.»

Sällskapet befanns sedermera bestå af en kontraktsprostfamilj från Nerike, ute på bröllopsresa, jemte två unga damer som medtagits på entreprenad, och det var från en af de sistnämnda — Brita befanns hon sedermera för resten heta — som anmärkningen kommit.

Prosten sjelf var en »lille bitte mand» något öfver sextio år gammal, som aldrig varit utanför Sveriges gränser och icke kunde ett ord af något lefvande språk, annat än sitt eget modersmål. Af de döda språken mindes han några latinska glosor,

som fastnat i någon af vindlarna i hans lilla hjerna och sutto der fastnitade efter studenttiden.

Den nygifta prostinnan var en knubbig och gladlynt — låt oss säga — omkring trettioåring — fast hon nog kunde vara ett tiotal äldre. Spirituel och mycket språkkunnig, hvilket förklarades deraf, att hon hade godt hufvud och länge varit föreståndarinna för en ansedd pension.

Troligen hade hon emellertid tröttnat på den bråkiga pensionen och under drömmen om en idyll, uti den lugna landtförsamlingen vid Vetterns strand, tagit prosten tillgodo, hvilket förmodligen aldrig skett, om hon varit fullt vaken under frieriet . . .

Sedan bekantskap formerats, och vi kommit i ressällskap, trifdes vi mycket väl tillsammans med den alltid glada fru prostinnan, som endast hade en svaghet nemligen att bo på sekunda och tertia hotell, hvaraf hennes sällskap emellertid, under vistandet i Italien, fick mindre behagliga minnen — och hvarom mera längre fram.

De unga damerna som medföljde på entreprenad, voro mycket hyggliga, snälla och trefliga — den ena hette, som förut är nämndt, Brita, den andra Elin.

Bekantskap gjordes efter middagen, och som vi hade samma resplan, följdes vi åt i all sämja under hela fem veckor.

För att nu genast lugna den eller de som kunna komma att genomläsa dessa reseäfventyr, meddelas att utrymmet lika litet nu, som under mina andra resor, tillåter någon mera fullständig skildring af städer, gallerier och andra med två stjernor i Bædecker betecknade sevärdigheter, hvarför endast en och annan skisserad teckning af de äfventyr vi sjelfva voro med om, här nedan kommer att intagas.

Verona, »Julias graf», Romeo och Julia uppföres å amfiteatern.

Hela vårt svenska sällskap hade anländt till Verona temligen sent en lördag afton, och dagen derefter på söndagen skulle naturligtvis stadens märkvärdigheter beskådas. Och sedan frukosten expedierats vändes stegen först, på de unga damernas enträgna åstundan, till Julias graf.

En »guida» hade anmält sig och på det varmaste rekommenderats af portiern på hotellet, men prostinnan, som, i förbigående sagdt, hette Maria — ansåg detta som en onödig utgift — som det också var — och vi tågade ut på de trånga krokiga gatorna, med de gamla pittoreska palatserna i ett strålande solsken och 20 gr. Celsius värme, »med blommor i hågen» och fyra röda Bædecker på tyska, franska, engelska och italienska som vägvisare, i händerna. Det var ju med sådana »guider» omöjligt att gå miste, så mycket mindre som f. d. skolföreståndarinnan på förhand hade lärt sig sin Bædecker utantill.

Vi kommo således mycket riktigt till den gata der Julia Capulets graf skulle finnas, och fördes af ett tjog barbenta ungdomar, som höllo på att spela något obekant hasardspel på en palatstrappa, men slutade då de vädrade »inglisi», till en gammal murken port hängande på *ett* gångjern. Och sedan våra vägvisare lyckats bända upp porten, och derför kontant belönats, inträdde vi jemte alla pojkarna i en förfallen trädgård, uti hvilken ett halft dussin fyrbenta syskon af slägtet »sus» höll på att böka upp jorden med sina små söta trynen. Pojkarna, som emellertid fått begripligt för sig, att det inte var dessa vi ville göra bekantskap med utan att frågan gällde Romeo Montagués döda Julias graf, pekade då på en öppning i en uthusvägg, och då vi andaktsfullt inträdt, befunno vi oss i susfamiljens emottagnings- och sofrum fylldt med, ja, med sådant som förekommer i hvarje svinstia. Vid motsatta väggen stod en aflång låda af sten som uppgafs vara *Julias katafalk* — och i denna slumrade ljuft — att döma af de lugna snarkningarna — mamma till de utanför i trädgården bökande unga familjemedlemmarna.

Fornforskare, hvilka i allmänhet äro skeptiska och prosaiskt anlagda, hafva, efter noggranna vetenskapliga utredningar, på goda grunder, som det föreföll mig, velat bestrida, att den »ho», som den tjocka svinmamma begagnade såsom säng, skulle varit Julias graf. Men nog komma poetiskt sinnade turister att vallfärda till stian i det längsta.

Pojkarna, som förevisat oss denna romantiska plats, fingo naturligtvis tacksamt sitt honorarium i kopparslantar, och blefvo derigenom synnerligen lifvade att visa oss alla Veronas öfriga sevärdheter.

Från Julias graf, som ledt — i synnerhet de unga damernas tankar — tillbaka till Veronas storhetstid, med dess inbördes fejder, mellan de ridderliga familjerna, dess sprättiga kavaljerer, dess galanta kärleksäfventyr m. m. dylikt, — begåfvo vi oss i den lyftade och romantiska sinnesstämning som dessa minnen helt naturligt framkallat, åtföljda af våra »guider» förstärkte af ett par dussin dertill, från gator och gränder, till den kolossala antika romerska amfiteatern.

Insläppta för det billiga priset af 1 lira (70 öre) person genom samma portik som fordom beträdts af romerska kejsares, krigshöfdingars, triumfatorers, sköna damers och S. P. Q. R:s fötter, påmindes man lifligt om kejsartidens storartade glans, den oerhörda lyx som derundes utvecklades, de glänsande offentliga skådespelen, då ända till 20,000 vilda djur från alla verldens kanter och hundradetals kristne och slafvar vid en enda »föreställning» framfördes på arenan att slagta hvarandra, till folkets nöje, och den mäktige kejsaren af de inträdande gladiatorerna helsades med: »*Ave Imperator, morituri te salutant!*»*)

Allt detta kunde man, med ganska ringa imaginationsförmåga, föreställa sig vid inträdet å den ofantliga arenan.

Påminnelsen om denna storhetstid och det för en hedersledamot af sällskapet »Småfåglarnes vänner» och af »Djurskyddsföreningar» på andra ställen i Sverige, till hjertat gående

*) Hell dig, kejsare, de åt döden vigde helsa dig!

mennisko- och djurplågeri som derunder utöfvades, under h. m. kejsarens höga beskydd och till hans och hans trogna folks nöje och uppbyggelse, hade naturligtvis stegrat intresset för den plats der dessa tragiska scener spelats, hos denne djurvänlige ledamot och reskamraterna i öfrigt till det högsta, hvilket ju ej var så underligt, då ingen af oss förut haft tillfälle se en antik amfiteater, och denna dertill var synnerligen väl bibehållen.

Då Veronas amfiteater emellertid förut så fullkomligt beskrifvits af många mera vältaliga reseberättare, håller jag mig endast till hvad som passerade under vårt besök å den gamla teatern.

På ena sidan af den stora arenaplanen, der fordom de blodiga skådespelen ägt rum, hade ett ambulatoriskt teaterband uppfört ett tempel åt Thalia, bestående af ett i de enklaste arkitektoniska former konstrueradt, på framsidan öppet fyrkantigt tält af, som det föreföll, ett par gamla rödbruna, med hvitare lappar upplagade båtsegel.

Sittande, som vi gjorde, i solbaddet på samma platser som för femtonhundra år sedan upptagits af kejsar Diocletianus då han invigde amfiteatern omkring år 300 efter Kristi födelse, omgifven af alla sina stora män, var det en egendomlig syn att öfverskåda den lilla moderna teatern med dess »band» och jemföra den med den antika. Kontrasten emellan dessa båda konsttempel och de uppträdande, samt jemförelsen emellan Italiens verkliga storhetstid och den moderna som nu tillkonstlats på trippelalliansens lerfötter, gjorde att skillnaden föreföll kolossal, till nackdel för den chimèra stormaktsskrud hvarunder Italien nu tryckes till jorden.

Detta var den belästa och konsterfarna f. d. pensionsföreståndarinnans med sakkännedom öppet uttalade åsigt om saken, uti hvilken vi andra icke kunde annat än instämma.

På aftonen samma dag skulle en scenisk föreställning gifvas och »bandet» var för tillfället sysselsatt med att repetera pjesen.

Som förut är nämndt, hade vi kort förut besökt Julias graf och kommo med synnerligt känsliga och rörda hjertan direkte

derifrån till amfiteatern. Och man kan då lätt föreställa sig hvilket utomordentligt intresse skulle uppväckas och hvilket intryck det skulle göra på oss alla, då vi på en, nedanför kejsarens loge å arenan uppslagen affisch, fingo läsa, att det var Gounods »*Romeo och Julia*» som var ämnad att uppföras och nu repeterades. Och för att i dubbelt hänseende njuta af det hela och skådespelet, sutto vi fortfarande kvar i den kejserliga logen.

Emellertid kunde man beklagligen icke få riktigt begrepp om prakten och illusionen vid det blifvande uppförandet af Shakespeares mästerstycke, ity att aktörerna vid repetitionen uppträdde i sina hvardagskostymer, d. v. s. Romeo — oaktadt det var sommarvarmt — i en ytterrock så lång, att han kunde undvara pantalonger, och en hög, svart »storm», och Julia, i förbigående sagdt synbarligen en liten rulta på femtiotalet, hade dolt sina behag för världens ögon i en vinterkappa med flera kragar och ljusgul halmhatt med stora brätten på hufvudet. De öfriga aktörerna föreföllo ändå anspråkslösare till det yttre. Men detta var ju bisaker, som inte angingo åskådarna af generalrepetitionen.

Repetitionen började, och att döma af de storartade gesterna med armar och ben, de brummande djupa basarna, Romeos höga a och Julias koloraturer och drillar i det högsta skrikregistret, måste pjesen utförts i »den höga och sant konstnärliga anda», och dito åthäfvor, som repetitionen på ett gripande sätt angaf, och som det kunde antagas, i medeltidens pittoreska kostymer, blifva gripande.

Skada att vi ej fingo glädjen att se den uppföras i all sin glans.

Pojkhopen, som med anledning af de vid Julias graf och ankomsten till arenan utdelade kopparslantarna, ökats i oroväckande grad, väntade nämligen utanför porten och ådagalade en sådan vänlighet att vilja kringföra oss, då vi kommo ut, att vi för att slippa från dem, funno försiktigheten och klokheten

bjuda, att gå direkt till vårt hotell, äta middag och derefter skudda Veronas antika stoft af våra fötter, d. v. s. resa till Venedig på aftonen. Och detta skedde.

Venezia.

Domenico primo — och — secondo.

Då jernbanan närmar sig Venezia, blir trakten allt lägre, och innan man vet ordet af är tåget ute på en tre kilometer lång jernvägsbank, uppförd i det Adriatiska hafvet. Den glänsande, lätt krusade vattenytan sträcker sig synbarligen milsvid åt norr och söder, men vattnet är så grundt, att man öfverallt ser den skimrande botten med sin rika algvegetation. Man tycker sig färdas öfver en af ett vattenflöde öfversköljd äng, men den salta brisen, de skrämda fiskmåsarna, massor af tång, som flyta på vattnet, samt dyningen, som långsamt häfver och sänker Adrias bröst, visa att vi verkligen befinna oss ute på hafvet.

Jag sträckte ut hufvudet genom fönstret på tågets norra sida. Bakom en lång, låg strand höjde sig landet småningom tills det begränsades af Dolomitiska och Karniska alpernas kedjor med sina taggiga, snöhvita toppar, med deremellan skymtande töckniga djupt mörkblå dalgångar, som bleknade och försvunno mot öster, långt bortom Triest. Och då blicken riktades mot öster, uppsteg ur hafvets sköte Adriatiska hafvets drottning, Venezia, med sina palats, Markuskyrkan och Campanilen, från hvilkens topp vakten fordomdags spejade efter fientliga flottor och de med österlandets skatter fyllda skeppen.

Adrias drottning reste sig i sin glänsande, hvita marmorskrud, i det strålande solskenet, som Afrodite uppstigande ur vågen. Men öfver henne hängde ett tungt svartrödt moln, ur hvilket åskan dånade och blixt på blixt flammade.

Aldrig har jag sett ett sådant skådespel, så imponerande,

så egendomligt och på samma gång så »rysligt» vackert. Ljuseffekterna af det glänsande, gyllene solskenet, de flammande silfverhvita blixtarna och det mörka röda molnet, på hafvet, palatsernas torn och kupoler, voro i sanning rent af trolskt underbara.

Hastigare än detta hunnit beskrifvas voro vi framme vid jernvägsstationen, och hade nu att tillryggalägga vägen fram till hotellet i gondol.

Venezia är som bekant uppfördt 3,5 kilometer från fastlandet å 3 stora och 114 mindre, låga holmar uti en lagun af det Adriatiska hafvet. Emellan dessa holmar är ett nät af kanaler, öfver hvilka 378 broar äro slagna.

Den största af dessa kanaler, Venezias pulsåder, utmed hvilken den venetianska aristokratiens stolta palats resa sig, är Canale grande, 3 kilometer lång och 30 till 60 meter bred. Och det var genom denna vi färdades för att komma till hotellen, som äro belägna i centern af staden omkring Dogepalatset, Markuskyrkan och Markustorget.

Uti Venezia stannade vi några dagar och besågo naturligtvis Dogepalatset med dess praktgemak, »Suckarnas bro», der det, liksom öfver ingångsporten till Dantes helvete, skulle kunnat skrifvas: »*Lasciate ogni speransa voi ch' intrate*» *), förande direkt till de bekanta »blykamrarna», uti hvilka de som inneslutits deruti nästan stektes till döds af solhettan på taket. Vidare förevisades oss ett hål i golfvet på en mörk gång, som leder från Dogepalatsets underjordiska våning till kanalen under »Suckarnas bro». Och utan särskild ersättning fingo vi en drastisk beskrifning hurusom blodet afrann genom detta hål efter exekutioner af politiskt obehagliga personer, och blefvo visade den öppning i väggen mot samma kanal, der de aflifvade i svarta gondoler bortfördes under natten, för att inknutna i en säck, i öfrigt fylld med sten, förmälas med Adria.

Slutligen besågos de många rikt ornerade kyrkorna, men

*) "I som här inträden, lemnen allt hopp efter eder."

framför allt den härliga S:t Markusdomen, uppförd i den rikaste romersk-byzantinska stil, med sin marmorprakt hemtad från de klassiska tempelbyggnaderna och sina oskattbara mosaikarbeten på guldgrund, täckande hela de inre takhvalfven och väggarna med de härligaste ornament och taflor ur bibliska historien. Hela den med slösande orientalisk prakt utförda mosaikdekorationen utgår ända från entréen på, att de som döptes och omvändes till kristendomen, skulle erhålla en inblick i religionen genom att i bilder skåda gamla och nya testamentens heliga historia, och efterhand ledas till det högsta, som afbildas i hufvudkupolen — eller Kristi uppstigande till himmelen.

Högst upp i denna kupol framställes Kristus sväfvande upp i den blå skyn, uppburen af fyra änglar och tronande på en regnbåge, försoningens symbol. Omkring stå orden: »*Denne Kristus, Guds Son, skall, likasom han tagits från Eder, återkomma på samma sätt såsom jordens domare, till att skipa rättvisa och döma*».

Lunch åto vi hvarje dag i en liten osteria, som låg utmed Markustorget vid norra sidan af kyrkan.

När hungern, under kringströfvandet i kyrkor och andra sevärdheter, blef öfverväldigande, begåfvo sig damerna in i de krokiga och trånga smågatorna utmed torget der det fanns att få bröd, smör, skinka, ost m. m. Der köptes nu en lagom qvantitet af hvardera slaget i pappersomslag, och medan detta skedde, hade prosten och jag å osterian beställt ett par flaskor chianti (rödt landtvin), hvilka, med uttagna oljeproppar stodo färdiga på ett bord, när damerna samlades med sina paket. Dessa uppdukades nu, och på detta enkla sätt kunde sex personer äta sig godt mätta och prosten själf dricka sig otörstig af chianti för 2 à 2½ lire eller i medeltal cirka 30 öre person. Och femtio gånger roligare hade man på denna enkla osteria, än vid en tråkig 6 lira person table d'hôte å »Hôtel Danieli», ett till hotell förändradt gammalt palats, der vi för öfrigt bodde ganska bra.

Aftonen tillbringades alltid med rodd i gondol å »Canale grande», utmed hvilken den forna venetianska aristokratiens praktfulla palats äro belägna.

Här ser man det ena palatset efter det andra i bysantinsk, götisk och renässansens olika stilar resa sig direkt ur Adriatiska hafvet med sin platform framför porten, vid hvilken gondolerna hafva sina tilläggsplatser.

Äfven gjorde vi längre utfärder utåt hafvet, alltid med samma gondol, förd af tvenne gondolierer med samma namn, »Domenico», hvarför de till åtskillnad kallades »Domenico primo», en ståtlig äldre man, liknande en doge, och en yngre, »Domenico secondo», en fullkomlig Adonis, damernas förtjusning, med den härligaste baryton.

Aftnarna i Venedig under maj månad äro de gudomligaste man kan tänka sig, helst om, såsom under vår vistelse der var förhållandet, månen med sitt sammetslena mystiska sken upplyser och försilfrar de gamla kyrkornas torn och alla palatserna, men lemnar de trånga kanalgatorna i så mycket mörkare skugga.

Det var rent utaf underbart att då sväfva omkring i gondolvimlet. Man kände sig på det mest realistiska sätt förflyttad århundraden tillbaka med förhållanden som då existerade, med menniskor som då lefde. Det föreföll ibland riktigt spöklikt.

Rätt som gondolerna sålunda i tysthet sväfva omkring på det mörka glittrande vattnet, i det månskensupplysta dunklet, somliga fyllda af gladt skämtande sällskap, andra tysta med tätt igendragna gardiner, uppträder en gondol behängd med kulörta lyktor, uti hvilken befinner sig en musikcorps i gammalvenetianska dräkter, med baretter och hvita plymer, och från den klinga nu »barcaroler», så som de endast kunna klinga i all sin tjusning, sjungna en lugn månskensafton utanför de gamla palatserna å Canale grande i Venezia.

* * *

Under dessa nattliga utflygter hade vi slutligen blifvit de bästa vänner i verlden med de hyggliga gondoliererna, och när skilsmessan nalkades, önskade vi erhålla deras fotografier.

»Vi hafva inga,» anmärkte »Domenico primo».

Penningar lemnades då för tagning af porträtt, hvilka skulle sändas till uppgifvet hotell i Rom, och när vi kommo dit, lågo porträtten der, jemte ett vänligt bref från »Domenico secondo», deruti han — som det föreföll — uppriktigt uttalade sin saknad — — —

Efter hemkomsten fingo vi, genom bekanta, hos hvilka vi rekommenderat våra gondolierer, veta, att den unge vackre sångaren »Domenico secondo» kort efter vår afresa från Venezia aflidit i lungsot.

Resa till Rom. Ett ögonkast i den eviga staden.

Från Venezia fortsattes resan till Firence, der vi stannade endast ett par dagar för att bese de storartade konstgallerierna, Palazzo Pitti och Uffizi *), med deras oskattbara målnings- och skulpturarbeten af verldens förnämsta mästare. — Dock förekom, enligt min uppfattning, äfven ej så obetydligt af sekunda och t. o. m. tertia qvalitet.

På aftonen samma dag vi lemnade Firence inträffade vi i Rom, och ju närmare man nalkades den eviga staden, desto högre och mäktigare lyftade sig öfver »de sju kullarna» den anspråkslöse aposteln Petrus' mausoleum, »Kristi ståthållares» på jorden fasta marmorborg — Petrikyrkan — tills den syntes behärskande allt.

Efter ankomsten till Roms jernvägsstation, skyndade min hustru och jag upp till Monte Pincio, och der fingo vi från

*) Af en målare köpte jag här en nyss färdig kopia af Rafaels "Madonna della Sedia", utförd till illusion lik originalet, med skulpterad äkta förgylld ram för 400 lire (c:a 280 kronor) levererad i Göteborg, men så hade artisten under hela sitt lif aldrig målat annat än Rafaels madonnor i hundradetal.

den höga terrassen i skuggan af palmer och omgifven af Italiens stormän i marmor, se en syn som aldrig glömmes. — »Roms kejsarstad» med S:t Petri katedral dominerande allt, låg vid våra fötter i den nedgående solens purpurglans; och huru sedan dagens fackla släckts i Mare Tirrenos djup, och nattens slöja redan börjat utbredas öfver stad och land, kupolen, hvarunder S:t Petrus hvilar, ännu glödde som en fyrbåk för, till katolicismens lugna hamn, längtande pilgrimer.

»Vedere Napoli e poi morir.»

Med endast en natts hvila i den »eviga staden» skyndade vi till resans sydligaste mål, Neapel, der vi inqvarterade oss på ett litet engelskt hotell, »Pension Britannique» högt uppe vid »corso Vittorio Emanuele», med friskt läge och den härligaste utsiktspunkt, från hvilken öfverskådades i en praktfull rundmålning, Vesuvius med sina glödande lavaströmmar och sin »rökkägla» sväfvande för vinden, vidare grafstaden Pompei, förstäderna Portici, Recina, Torre del Greco, Torre del Annuntiata och der bakom i fjerran Apenninernas snöhvita toppar.

Djupt under fötterna hade man Neapel och längre bort den vida opalblåa golfen begränsad i söder af Sorentos klippor, leende och hvita villor, samt dess äkta pärla, den i ultramarin och rosa skiftande ön Capri och i nordvest af jordbäfningarnas land — Ischia. I vester utbreder sig det ändlösa hafvet, afspeglande himlens dystra eller glada, ständigt skiftande färgspel. Och öfver hela detta obeskrifligt praktfulla panorama sväfvade Italiens klara, solljusa och oändligt djupa genomskinliga luftlager, hvilket kommer de närmaste föremålen att glänsa i de kraftigaste färgtoner, under det att de längre bort belägna synas som insvepta i den mjukaste violettblåa slöja.

En så storartad och vidunderligt skön landskapstafla får man sällan skåda, också heter det:

»Vedere Napoli e poi morir» (*»se Neapel och sedan dö»*).

Men man måste se denna tafla på vederbörligt afstånd och såsom en panoramabild som vi gjorde från det högt belägna Pension Britannique, ty kommer man ner i staden, befinnes den i hufvudsak vara en smutshåla af allra vidrigaste beskaffenhet, såsom de italienska städerna i allmänhet, då man aflägsnar sig det minsta från vissa förnämliga platser. Man tycker sig vandra omkring i en kolossal lumpbod och måste ständigt hålla för näsan för att ej förgås utaf doften af snusk och allehanda orenlighet, som ej kan beskrifvas, ity att *allt* afskräde utkastas på gatan.

Men detta är ej nog — gatorna och de smutsiga, förfallna husen synas fyllda som bikupor af all möjlig ohyra och elände i mensklig gestalt, af malaria och andra sjukdomar härjade och stympade gestalter och utmärglade barn, alla insvepta i de äckligaste trasor. Råkar man af nyfikenhet komma in på en af dessa gator, slår hela tiggarhopen af alla åldrar och kön ner på en som en svärm flugor eller gräshoppor, och skyndar man då ej ut i det fria, är det icke allenast fara för portmonnäen och allt af något värde, utan t. o. m. för lifvet bland dessa uthungrade vargar och hyenor.

Neapel och dess omgifningar.

Uti och omkring Neapel finnes emellertid mycket af stort intresse att bese, såsom bland annat »Museo Nazionale» med dess oskattbara samlingar från antiken och i synnerhet från det för nära 2,000 år sedan under Vesuvi aska och lava begrafna Pompeii. Vidare Vesuvii krater, dit man nu kommer på jernväg, Sorrento, öarna Capri, med Tiberii ättestupa och den blå grottan, Ischia samt Bajæ, som är förbundet med Rom

genom via Appia, och der de förvekligade romarna, såsom den bekante Lucullus, Cicero m. fl. hade sina praktfulla villor med kallvattenbad i hafvet och varmluftbad uti grottor i de af underjordisk eld upphettade bergkullarna.

Under den halfannan vecka vi uppehöllo oss i Neapel gjordes flera utflygter åt olika håll, hvarom jag endast vill anföra ett och annat.

Utflygt till Capri, »Grotta Lazurra» och »Salto di Tiberii».

Sålunda foro vi en dag till Capri. Vädret var härligt, och det underbart opalfärgade hafvet i golfen låg som en spegelglasskifva.

Ångbåten, med hvilken vi skulle plöja »de blanke dybe Vove», var emellertid, såsom allt i la bella Italia, icke just af allra snyggaste beskaffenhet. — Däcket var öfverhöljdt af hvarjehanda slipprigt afskräde, såsom kålblad, matrester, qvarlämningar efter passagerare, som varit ute för sjögång, och dylikt, på hvilket allt man lätt kunde halka omkull, hvilket varit mindre behagligt.

En och annan af passagerarna tyckte, att då öfverflöd utaf vatten fanns i golfen, uti hvilken båten simmade, en liten spolning någon gång — om året — kunnat vara nyttig. En sådan extravagans hade påtagligen icke ägt rum sedan båtens aflöpning af stapeln. Turisterna, hvaraf båten var fylld, hade emellertid litet hvarstans fått vänja sig vid dylikt, och ingen brydde sig om att »gruffa», derför att man visste att det tjenade till intet. Man tog saken från den glada sidan, och detta är alltid bäst, helst under resor.

Efter en särdeles angenäm färd lade ångbåten till utanför den s. k. »blå grottan», »Grotta Lazurra», å Capris östra strand. Vi fingo nu stiga i småbåtar, rymmande utom roddaren två passagerare, för att komma in genom den trånga och låga

öppningen i vattenytan. Under högt vattenstånd får man lägga sig i botten af den flata båten. Inkommen i sjelfva grottan, som är 56 meter djup inåt, 30 meter bred och 6 ½ meter hög, möttes man af ett obeskrifligt bländande ultramarinfärgadt skimmer, som ger sin glans åt allt — grottans väggar — vattnet — botten — fiskar och molusker samt turister och båtkarlar. Och då en af dessa sedermera (mot kontant erkänsla) kläder af sig och dyker ned i det 15 meter djupa vattnet, liknar han en lefvande bildstod, mejslad af klarblå turkos, skiftande i silfver.

Den som icke varit i den blå grottan på Capri kan icke göra sig en föreställning om detta färgspel, som uppkommer genom brytningen af solstrålarna genom det klara opalblå vattnet, utan att hafva med egna ögon sett detsamma.

Sedan vi lyckligt sluppit ut genom öppningen till Grotta Lazurra, utan att af dyningen hafva blifvit skrapade mot den skrofliga klippan, som passerades endast några centimeter öfver våra hufvuden, rodde vi, jemte ett stort antal turister och artister, som varit med i grottan, till landningsplatsen, der, som det föreföll, alla Capris åsnor och ponies församlats, med små och stora pojkar och flickor som pådrifvare.

Efter mycken möda kommo vi tillrätta med dessa, så att hvar och en slapp med mer än ett riddjur, och så bar det i väg mellan murar och uppför vägar, så branta att de belagts med trappsteg, samt tvärt genom osterior, i en lång karavan, slingrande sig uppför det branta berget.

Bakom hvar åsna eller häst sprang en pojke eller flicka med ett grymt tillhygge i handen, medelst hvilket de arma djuren piskades på det obarmhertigaste, under det att samtidigt de ljufligaste smeknamn slösades på dem, såsom: »Cara mia!» »Piccola Maria», »Amante Gioacchino», »Povero Guido» o. s. v., varierande med: »Signora eller signore Inglese», — »Uno soldo», — »Uno centisime, signore!» »Macaroni, signore!» etc.

Författaren hoppas — i förbigående sagdt — att så grymt djurplågeri, som råder i Italien, icke må förekomma på annat ställe å jordklotet.

Ofta kunde man få se åsnor alldeles sönderpiskade, med de gräsligaste sår fyllda af maskar och flugor, belastade med bördor som små hus. Och inte nog dermed, ofvanpå lasset låg vanligen en slyngel till åsnedrifvare, med sin tunga piska. Fjäderfä, såsom kalkoner, gäss, höns och ankor fraktades till städerna, hängande *lefvande* sammanbundna med benen och fötterna i stora knippen, öfver ryggen på åsnorna, och fingo på detta sätt hänga med hufvudena nedåt, antingen på åsnan eller på krokar i väggarna tills de afyttrats, och så går det fortfarande till.

Medelst uppspända nät fångas och ihjelslås om våren millioner för landtbruket nyttiga flytlfåglar såsom trastar, svalor m. fl., hvilka knappast hafva något värde som födoämne, men om de fått lefva kommit Italien och nordligare länder, deribland äfven oss, till oberäknelig nytta. *)

Länder, der, såsom i Italien och Spanien, folken hållits och hållas i den djupaste okunnighet och vidskepelse, för att prelater, munkar och nunnor skulle kunna slå under sig nationalförmögenheten, der tjurfäktningar tillåtas och till och med uppmuntras, hvarigenom folket läres att grymt och hjertlöst behandla djuren, der regeringen, såsom i Italien, för att fylla den tomma statskassan och uppehålla stormaktsglansen, bland annat utlämnar licenser åt hvem som helst att, i hela landet, mot

*) Man torde ej utan befogenhet kunna anmärka, att samma hänsynslösa förstörelse af för hufvudnäringen, jordbruket — som man på annat sätt så gärna vill skydda — nyttiga småfåglar i hundratusental, fritt får äga rum i ett land, som anser sig stå sa högt i civilisation, som Sverige. Tunnsäckar fyllda med trastar, domherrar, lärkor och andra insektätande småfåglar, utbjudas dagligen å salutorgen och förtäras, icke för matvärdets skull, utan för läckerhetens af festmiddagarnas gourmander. Och detta oaktadt det i tryck och tal upplysts om, att hvarje sådan fågel för sin näring dagligen behöfver nästan lika mycket i vikt af för landtbruket och trädgårdarna skadliga insekter som sin egen, och oaktadt i flera andra länder, deraf i 23 stater i Amerika, lagar stiftats till skyddandet af småfåglar.

Så länge regeringen icke framställer proposition bland annat om lag mot onödigt dödande och försäljning af nyttiga småfåglar, som hafva många millioners värde för landtbruket, och riksdagen afvisar motioner om samma sak och om skydd mot import af förfalskade och helsovådliga förnödenheter, samt om nödvändiga lagar till skyddande af skogarna mot förstörelse och hänsynslös urtappning, utan reglering, af våra vackra sjöar förekommes, genom hvilka båda sistnämnda missbruk klimatet försämras, är det kanhända för tidigt glädjas åt, att allt är väl beställdt.

tjugu (20) lire, döda huru många millioner som helst för landtbruket nyttiga insektätande småfåglar, kunna anses stå på en mycket låg och barbarisk kultur- och sedlighetsståndpunkt. Erfarenheten har visat, att ju grymmare menniskan är mot djuren, desto råare är hon sjelf, och desto närmare står hon de lägre klasserna af djuren. Och att detta är förhållandet åtminstone i Italien, visar den dagliga erfarenheten under resor i detta, af naturen så lyckligt lottade, men genom århundradens förtryck i andligt och socialt hänseende, samt genom det rådande utsugningssystemet från statens, kyrkans och godsägarnas sida, så gränslöst olyckliga land.

Men låtom oss, efter uttalande af dessa sorgliga intryck, som osökt framkommo under ridten och som hvar och en tänkande måste erhålla af de kyrkliga, politiska och sociala förhållandena i Italien, fortsätta färden upp till Capris tinnar.

Vägen upp till den själssjuke romerske kejsaren Tiberii älsklingsvistelseort, der ruinerna efter hans grusade slott ännu påminna om dess forna prakt, var, som förut antydts, brant och besvärlig, men hänryckande.

Det var under Italiens härliga vårtid, så glödande och berusande, att man icke uppe i norden har aning om något dylikt, som Capri besöktes. Hela ön Capri stod som en blomsterprydd, glädjestrålande brud. Fikonträdens glansiga blad svällde smaragdgröna, vinrankorna och andra klängväxter öfvertäckte med rika fantastiska festoner de skrofliga murarna utmed vägen och lindade sina späda klängen i springorna af de vittrade ruinerna och dolde kärleksfullt med sina unga blad all ålderdomlig skröplighet, och blommor, blommor i tusental, som stjernor på himlen, i alla former och färger, hängde i rika klungor, tittade nyfiket fram å marken och genom växtdraperierna. En mängd små, barbenta, täcka, varmt olivfärgade blomsterflickor sprungo utmed karavanen ropande, »prendo», »prendo», och hvem kunde låta bli att »taga», då de strålande ögonen lyftes så bedjande, och man utan prut fick en bukett af de praktfullaste ljuft doftande hvita, röda och gula rosor för en soldi.

»Våren en lofsång är, den jorden offrar åt solen;
doftande rosor och blad, bilda dess toner, dess ord»,

sjunger Stagnelius, och sanningen häraf fann man förverkligad å det tjusande, i vårens härliga grönska och blomprakt inbäddade, rosendoftande Capri.

* * *

Efter ett förfärligt klättrande uppför alla trappsteg och svindlande branta backar, voro åsnorna, hästarna, pojkarna, flickorna ändtligen uppe på den 610 meter höga sydvestra branten af Capri, som stupar lodrätt ner i hafvet, och vi med lyckligtvis — utan värre äfventyr än att Britas lilla hvita fåle, stupat omkull några gånger.

Här uppe fick man emellertid rik belöning för mödorna under uppfärden i den obeskrifligt storartade och hänförande utsikten öfver den matt turkosfärgade golfen, Sorrentostranden med sina pittoreska klippformationer och hvita villor, samt hela raden förut uppräknade småstäder, ända fram till det leende Neapel, framskymtande som en skönhets ädla drag bakom ett violett flor, med Vesuvius stående bakom som en hotande jette. Samt vidare, efter golfens norra strand, öfver Posilippo, Puzzuoli, öarna Prosida och Ischia och en lång sträcka af italienska fastlandet, med de dunkelblå snöklädda Apenninerbergen i bakgrunden.

Som en ofantlig rundmålning låg nu allt detta i mjuk och underbart stämningsfull belysning, och genom de stora afstånden liksom inhöljdt i en genomskinlig slöja af rosenfärgad luft, som en morgondröm i lifvets vår.

Vi befunno oss nu på yttersta kanten af den omkring 600 meter höga lodräta brant kallad »*Salto di Tiberii*», från hvilken den sinnessjuke kejsar Tiberius, under sin tioåriga vistelse på Capri, när han hade tråkigt, brukade låta sina hofmän göra »salto-mortaler» utför precipicen, för att iakttaga huruvida de

under flygten iakttogo samma »sub-spe-rati» *) hofmässighet, som i de kejserliga gemaken.

Under sådana föreställningar satt den höge härskaren på en utbyggd balkong med guldbroderad purpurtronhimmel öfver sig, omgifven af ett glänsande hof, ur hvilket han utvalde dem som skulle öfvas i luftfärden. Om de utvalde då slogo omkring sig med armar och ben och gjorde vackra kullerbyttor och volter i luften, skrattade imperatorn, applåderade dem och kände sig nöjd och belåten. Sjönko de deremot stillsamt ner som mjölpåsar, blef han »lynende vred» och lät den ene efter den andre af omgifningen, som visat sig vara mest mjuka i ryggen, försöka att roa sig bättre, ända tills någon lyckats göra sådana konstnärliga evolutioner i luften, som den blaserade gamle sportälskaren gillade.

Var det någon som vågade visa spår till lif efter luftfärden, så klubbades han ihjel af särskilda nedanför »Saltot» å klipporna i vattenbrynet placerade »klubbmästare».

Framför randen till afgrunden är nu uppförd en c:a 1½ meter hög mur, och ej långt derifrån hade en gumma, som såg ut att hafva varit med på Tiberii tid, en restaurant, der man fick köpa verkligen utmärkt godt capri bianco (hvitt caprivin) och konfekt.

Gumman hade sett — uppgaf hon på vår fråga — när den unge Montgomery-Cederhielm, år 1873, kastat sig utför Tiberii ättestupa.

Jag lutade mig ut öfver branten. Nedanför i djupet inrullade mot ihåligheterna i klippan en och annan våg. Ljud förefallande som nödrop eller som skärande skrik af menniskor i dödsångesten, uppstego ur afgrunden. — Var det måhända tusenåriga ekon från hålorna der nere; eller spökade Tiberii hofmän; eller var det hafvets djupa melankoliska suckande öfver menniskornas grymma dåd?

Det kunde vara en harmonisk trio af allt detta. — — —

*) Sub-spe-rati (under hopp om nådigt bifall).

Sedan vi här njutit en stund af den friska luften, den härliga utsikten och det goda vinet, och vår vän prosten, efter hvad jag kunde förstå, för sig sjelf läst en bön för lycklig hädanfärd — ner till ångbåten, sutto vi upp på våra rosinanter och kommo ändtligen utför de många och branta trapporna.

Det enda anmärkningsvärda, som under nedfärden passerade, var, att den åsna prosten red på hade fattat den orubbliga föresatsen att skubba sig mot alla murar som passerades, hvilket var alltjemt, och skubbade dervid något oförsiktigt sönder prostens svarta »benfodral», hvilket var betänkligt nog, då de voro de enda han hade med sig på resan.

Å ångbåten förekom en trubadur med mandolin, som sjöng verkligen utmärkt åtskilliga folkvisor, såsom »Addio mia bella Napoli» m. fl.

Under återfärden angjordes Sorrento, der vi bland annat köpte en del vackra inlagda träarbeten, specialiteter för platsen.

Ankomna till Neapel, infördes passagerarna i ett tullhus och tillfrågades, om de hade något som skulle förtullas.

»Nej!» svarades naturligtvis enhälligt.

»Ni har ju Sorrentoarbeten i händerna,» anmärkte tullaren till mig, »för dessa skall 'accis' erläggas.»

Och så fingo vi till vår, och alla medresandes stora förargelse, betala nästan lika mycket i »accis», som varorna kostat i inköp.

Uti Italien med dess ruinerade stats- och kommunalaffärer gäller det nämligen att plocka så många surt förtjenta slantar ur fickorna på det fattiga folket som möjligt, och detta sker icke allenast genom ofantliga tullar till staten på alla artiklar, utan bland annat genom s. k. »accis» — eller lokaltullar — hvilka upptages för förnödenhets- och andra varor, som införas i städerna från utanför belägna orter. Denna »accis» uppgår för t. ex. ett ägg till 3 centesimi (omkring 2,1 öre), och för en liter mjölk till 5 cent. (= 3,5 öre), med hvilket belopp priset sålunda höjes för de stackars konsumenterna.

— — —

Utflygt till Pozzouli och Bajæ. Solfatara. »Hundgrottan». Grotta di Posilippo. Lago d'Averno, m. fl. ställen.

En dag gjordes en utflygt till Pozzouli och Bajæ, hvarunder bland annat besöktes en gammal krater, kallad Solfatara, hvars sista utbrott ägde rum 1198.

Kraterns botten, som är cirka 1,000 meter i omkrets, är alldeles plan och jemn och beväxt med buskar, men ganska het. Kastar man en sten mot marken, så låter det ihåligt, och rök och eld slå upp här och hvarstans i springorna. I ett hörn brinner eld och svafvel, som i en ofantlig ugn, så att man här kan få en inblick i »Tartaren».

* * *

Vidare besöktes den i närheten af Solfatara belägna s. k. »hundgrottan», bestående af en håla i marken, ur hvilken naturlig kolsyra framströmmar. En entreprenant man hade af italienska »kronan» arrenderat denna »statsdomän» och gjorde sig goda inkomster på den äkta italienska födkroken, att hålla några magra och spinkiga hundrackor och ett par ruggiga hönor, hvilka han, mot en lira för hvarje åskådande turist, förer ner i hålan för att visa hur djuren kväfvas och falla ner halfdöda af kolsyran. När hunden eller hönan kommit i detta stadium, dras den upp och får qvickna till för fortsättande af detta intressanta »viviexperimenterande», till egen bedröfvelse, italienska statskassans förkofring, entreprenörens nödtorftiga uppehälle och turisternas förnöjelse.

Deraf namnet »hundgrottan».

Då vi kommit dit och betalt vår »entré», d. v. s. en ståplats hvar vi ville vid hålan, tog mannen en spann med hvilken han hämtade kolsyra ur gropen, likasom man hämtar upp vatten ur en källa, och visade, att det var sådan syra i kärlet, genom att släcka ett ljus deruti. Detta är helt naturligt, ty då

kolsyrans egentliga vikt är 1,524, eller 1½ gång tyngre än luften, så stannar den i botten af ett kärl, alldeles som vatten, och kan uttömmas likasom detta. Saken förefaller märkvärdig för dem som ej känna till förhållandet.

Sedan ville han visa »viviexperimentet» med en ruggig, synbarligen bedröfvad höna, som satt på en pinne i en bur, och med en mycket nedstämd utmagrad hund, som stod bunden bredvid hönsburen, men deremot protesterade vi på det bestämdaste. Hunden, som stått med nedsänkt hufvud, svansen mellan benen och förtviflad uppsyn och »tårar i ögonen»*), när »impressarion» gått att hämta honom, blef synbarligen glad och viftade svagt med svansen, när han slapp vara med som aktör i tragedien. Vi hade således tillfredsställelsen att hafva gjort en hund- och hönvänlig gärning, hvilket ej inträffar alla dagar. Och för att ytterligare ådagalägga vårt djurvänliga och ömma hjertelag, fick den stackars hunden ett mjukt bröd ur matsäcken, hvilket nog inte inträffade alla dagar, och sväljdes med sådan fart — antagligen för att husbonden inte skulle hinna anamma det för egen räkning — att han höll på att qväfvas.

Medan vi stodo vid »hundgrottan», kom jag att tänka på att kolsyran skulle kunna begagnas för döfvandet af åtskilliga trefliga, små skuttande, brunglänsande husdjur, hvilkas intima sällskap *ingen*, allrahelst fruntimmer, undgår i Italien, och som inte en gång kunna afhållas medelst äkta insektpulver, emedan de äro för många och för mycket brås på sina landsmän — italienarna — i fråga om — närighet och att kunna smälta allt.

Jag meddelade hviskande min hustru denna idé — — —

Hon klef genast ner i gropen till visst, af mig noga bestämdt djup, så att hon sjelf inte skulle inandas den giftiga gasen, och stod der en stund till hund- och hönimpressariens och våra reskamraters, enkannerligen prostens, stora förvåning.

Efter något hviskande å hennes sida, sedan kolsyrebadet tagits, till de andra damerna, klef först den modiga och långa

*) Nyare noggranna undersökningar hafva ådagalagt, att såväl hundar som andra högre djur kunna gråta, då de lida af fysisk och äfven psykisk smärta.

Brita ner i gropen, derefter den lilla Elin och till sist den fylliga och glada prostinnan, och alla kommo de upp med glada och belåtna uttryck i ögonen.

Prosten, som icke invigts i hemligheten — som han i alla händelser icke kunnat fatta — stod undrande och spörjande och gjorde som vanligt en eller annan något fånig fråga, på hvilken han ännu i denna dag väntar svar, liksom på de flesta af sina spörsmål under resan.

* * *

I närheten af Pozzuoli finnas ruiner efter en af Ciceros många villor, Pulcolanum, och en del kolonner m. m. efter ett Serapistempel *), märkvärdigt derför, att det under en jordbäfning delvis sjönk ner under hafvets nivå, hvilket visar sig af den slitning vågorna åstadkommit på marmorpelarna och hålen efter »borrmusslan» (Lithodomus Dactylus). Genom en annan jordbäfning sköts templet åter upp igen i sitt ursprungliga läge, men uppgafs för närvarande sjunka cirka 7 mm. om året och försvinner väl således en vacker dag, om ej en ny jordbäfning lyfter upp det ur jorden igen för andra gången. Häraf vill synas som om Roms gamla gudar icke trifdes tillsammans med utbölingen från Nilen, utan försökt mota bort honom.

Vägen mellan Neapel och Puzzuoli är i senare tider ombyggd. I romarnas tid låg den närmare hafvet, och här hade, på Agrippas befallning, genom byggmästaren Coccincius utförts en nära 700 meter lång tunnel — benämnd »Grotta di Posilippo», efter en i närheten liggande villa Posilyphon, tillhörig kejsar Augustus.

Genom en öppning i bergväggen af denna tunnel kommer man ut i en mot hafvet öppen grotta, liggande omkring hundra meter öfver vattenytan, med en underbart härlig utsikt. Under ett monument hvilar här den blide skalden Virgilius, af hvilken

*) Som bekant infördes under Roms förfall dyrkan af främmande gudar, bland andra egyptiernas Serapis — sinnebilden af den befruktande Nilen.

som bekant Dante lät leda sig genom »Inferno», och om hvilken apostelen Paulus, stående på samma plats som vi stodo vid besöket i denna grotta, lär hafva yttrat:

»*Hvilken menniska skulle jag icke hafva gjort af dig, om jag funnit dig vid lif, du den störste af skalder!*»

Trakten omkring Pozzuoli är förtjusande. Här trifdes bland andra kejsar Nero godt, och här var ett centrum för de förvekligade romarnas sommarvillor.

Under utflygten till Pozzouli och Bajæ såg man öfverallt utmed den vackra strandvägen ruiner med mosaikgolf efter romarnas f. d. villor, och i bergkullarna förevisades långa gångar med sina inhuggna små badrum vid sidorna och deruti nischer bildande liggplatser, formade efter kroppen.

Hettan var på flera ställen olidlig. En alldeles naken pojke hade till sport, och förmodligen födkrok, att, mot en lira, springa fram och tillbaka i en af gångarna med ett färskt ägg i handen, hvilket befanns hårdkokt då han, drypande af svett, kom tillbaka. Som jag emellertid icke var med, kan jag inte heller svära på, att han ej till äfventyrs hade kokta ägg på lager i någon håla.

* * *

Emellan Pozzuoli och Bajæ, ligger ett kort stycke från vägen, i en ödslig trakt med kala svarta klippor — der »fata morgana» ofta uppträder — den s. k. »Lago d'Averno», de gamles »Lacus Avernus», bestående af en utbränd krater, som ansågs vara ingången till Orcus och Plutos rike. Här hade nattens spökdrottning, trollens härskarinna, Hekate, sin lustgård uppfylld af giftdrypande träd och de gräsligaste vidunder, och genom denna nedfördes de aflidne i Hades och de fördömde till den derunder belägna Tartaren.

Vår vördige prostfar ute på lite vift.

Den bitte lille kontraktsprosten hade emellanåt efter något samspråk med sitt hulda vif, eller, efter hvad som kunde vara detsamma, — »lite gnabb ibland» — som ju

»skadar aldrig grand,
blott man älskar hvarann» —

som det står i visan, brukat försvinna, för att göra små ströftåg på egen hand i närheten af hotellet.

Dessa voro aldrig vidlyftiga, ty vi hade uppskrämt honom för »slokhatt- och slängkappbeklädda lömska dolkbeväpnade kammorister», som lurade på distingerade främlingar i hvarje gathörn. Vi hade jemväl skrämt honom för »strypare», som stodo på lur i de mörka portgångarna, och när någon främling gick förbi, kastade en lasso om halsen på honom och drog till så hastigt, att han ej ens skulle kunna ropa — »Maria»! — Och han hade för sed att, sedan utflygten verkat lugnande, alltid beskedligt vända om hem igen, innan någon egentligen saknat honom.

En afton, då vi sutto på balkongen utanför våra rum i hotell Britannique, njutande af den härliga utsigten öfver Neapel med omgifningar, dröjde han emellertid längre än vanligt.

Solen hade redan sänkt sig i hafvet bakom Capri, och natten började utbreda sig som ett mörkt flor öfver den praktfulla taflan. Endast Vesuvius lyste som en vårdkas eller en jettefyrbåk öfver hela nejden.

Den hulda makan — Maria — var synbarligen mycket nervös, det kunde märkas på hennes fingerrörelser, som påminde om när någon pensionselev luggas, eller nypes i öronen. Och något hvar tänkte vi öfriga nog, att det skulle vara bäst för »gubben», om han dröjde något tills »gummans» nervositet öfvergått till oro för honom.

Uti Italien är öfvergången från dag till natt ej så lång som här uppe i norden.

Knappast har »dagens stjerna» försvunnit, förrän »nattens drottning» intagit sin tron; och detta hade inträffat under den korta tid, som passerat medan vi inom oss tänkt på följderna för gubben af hans långa frånvaro — utan permission. —

Maria hade efterhand, synbarligen ytterst orolig blifven — stigit upp ett par gånger, gått in i sitt rum, liksom för att söka något eller någon, kommit tillbaka och gått — gått och kommit — och i samma mån hennes oro steg, hade nattens ro utbredt sig öfver den nedanför liggande staden. Man hörde endast »barcarolerna» klinga ute på golfen. Den ena stjernan efter den andra hade uppflammat på himlen, och ju mörkare det blef, desto klarare blickade de ner på jorden och desto eldigare lyste Vesuvii flammor och lavaströmmarna, som flödade utför dess branter.

Det var en tjusande söderns natt, då man helst njuter sitt »dolce far niente».

Vår stackars väninna syntes emellertid icke hafva någon förnimmelse häraf, och vid ofvannämnda tidpunkt bröt den oro, som länge glödt i hennes bröst, ut i full låga.

»Jag undrar just hvar han håller hus i afton!» — yttrade hon något skarpt, hvarpå vi andra emellertid icke kunde svara med annat än lugnande gissningar.

Fem minuter derefter yttrade hon:

»Jag måste gå ut och söka få reda på honom» — hvilket vi ansågo oss böra afråda ifrån.

Sedan ytterligare två minuter passerat, tog hon hatt och schal och mumlade doft:

»Kanske ligger han mördad i någon gränd» — — —

Just i detta kritiska moment upptäcktes emellertid i dunklet nere på gatan två herrar i liflig konversation, hvaraf den enes nationalitet röjdes på ärans och hjeltarnas skarpa nordiska krigslurslåtar, och den andres på söderns milda melodiska flöjttoner.

De båda typiska representanterna för norden och södern skakade hand med hvarandra, och kort derefter inträdde vår vän prosten, icke allenast oskadd, utan synbarligen i mycket upprymd och lifvad stämning. — — —

Hatten och schalen slängdes å sido och, med blixtrande ögon och tonfall som af rasslande svärd, ropade hans väna följeslagarinna genom lifvet:

»Hvar har du varit? Säg genast!!!»

»Jag har haft så trefligt, så du kan aldrig tro. Jag gick uppåt berget i skymningen, och kom till en fin villa. Steg in genom trädgårdsporten för att se mig omkring. Då kom en herre och frågade någonting — som jag inte förstod — hvarpå jag svarade amicus (»vän» på latin) och räckte fram handen.

»'Stra-cárico'? frågade herrn skrattande och såg plirande på mig. Menade väl god vän.» (Carus = vän på latin).

»Sa' han 'stra-cárico'?» — afbröt Maria.

»Ja, det var något ditåt,» — svarade mannen, och detta var hans lycka, ty frun utbrast i ett ohejdadt skratt och Blenda-lynnet gick öfver som ett strömoln.

Ägaren till villan hade troligen — förvånad öfver den lille mannens besynnerliga uppträdande, trott honom vara, hvad som på italienska menas med »stra-cárico», d. v. s. »lite påstruken» på svenska.

»Nå, vidare,» — tillade Maria, sedan hon åter kunde tala för skratt.

»Ja, sedan satte han fram fint vin och frukt på ett bord och bjöd mig sitta ner, och der sutto vi, drucko och språkade hela kvällen och hade mycket roligt. Sedan följde han mig hem. Här är hans kort.»

På kortet stod namnet på en »marchese», som jag glömt.

Huruvida saken slutade härmed och prostinnan Maria lät udda vara jemt, är obekant för allt i verlden, med undantag af de tysta sängomhängena i rummet 39 pension Britannique i Neapel.

Dagen derpå visade prosten oss villan, som låg ett stycke uppåt höjden, ej långt från Corso Vittorie Emanuele, och var ytterst elegant och dyrbar.

Utflygt till Pompeji.

»*Ich weiss nicht leicht etwas Interressanteres*», yttrar Goethe om Pompeji, och naturligtvis skulle vi dit för att med egna ögon se »das Tag- und Nacht-Leben und Beschäftigungen der Classiker», som en tysk turist, med hvilken vi sammanträffat å hotellet, uttryckt sig.

På vägen till Pompeji passerades en af Neapels förstäder åt denna sidan och de med denna nära på sammanhängande småstäderna utmed golfens strand.

Uti Italien lefva de handarbetande klasserna, som bebo land- och förstäderna i allmänhet för öppna dörrar, eller rättare sagdt öppna väggar, ty ofta är nästan hela framsidan af bottenvåningen — d. v. s. rummet hvaruti alla familjeledamöterna af stort och smått jemte allehanda två-, fyr- och mångfotade husdjur äro inhysta och handtverket bedrifves — öppet åt gatan, och stänges om nätterna sällan med annat än ett skynke, bestående till stor del af hål, eller en gammal utsliten matta.

Husen äro ytterst ruskiga till det yttre och ännu värre till det inre. Om stanken, som sprider sig från dessa nästen ut på gatan, är bäst att yttra så litet som möjligt. Utanför de glaslösa fönstren hänga på stänger trasiga, vämjeligt orena sängkläder, lakan och linnepersedlar, allt antydande, såsom förhållandet äfven är, den största torftighet och fattigdom.

Detta ruskiga bruk, att uthänga smutsiga sängkläder och linne genom fönstren, förekommer emellertid äfven i hus, der påtagligen de förnämare klasserna hafva sina bostäder, och är allmänt i kasernerna.

I förutnämnda rum eller å de smutsiga trottoarerna utanför, beströdda med allehanda olikartade afskräden, förekommer bland

de otaliga barnskarorna ett mycket ogeneradt naturlif, samtidigt med att de äldre familjemedlemmarna sköta sina sysslor. Här leka nakna ungar med höns, åsnor, kattor, killingar och hundar, tumla om med hvarandra, skrika, rifvas och slåss och hafva ingen aning om att »naturalia» af somliga anses vara »turpia». Här väfvas mattor, lappas skodon och kläder, kokas, bakas, stekes och tillagas macaroni i långa banor, hvarvid man ofta ser hvete och mjöl ligga utbredt till tork på sjelfva den smutsiga trottoiren. Detta kan låta som en skepparhistoria, men är ordagrant sant. De färdigdragna macaronirören upphängas sedan som ofantliga tåghärfvor till torkning i taket och omkring väggarna inne i rummet eller i festoner utanpå husväggen, hvarvid dessa prydliga guirlander, så fullständigt betäckas af flugor, att de synas fullkomligt svarta och mera än något annat liknande elektriska kablar.

Detta påminner lifligt om våra egna svenska korffabriker, vissa bagerier m. m., och förefaller just inte vidare aptitligt.

Kanske är det emellertid detta beredningssätt af macaroni jemte flugorna som sätta den af gastronomerna gouterade pikanta smaken på italiensk macaroni?

Hela atmosferen är fylld med den obehagligaste, frånaste stank. Det är mycket svårt att närmare specificera denna äkta italienska parfym, som utgöres af däfven fukt, vidbränd olja och flott, os af mat, hetta och svett sammanblandade, och det förnämsta och stadigvarande intrycket man här får, af det kroppsarbetande italienska folkets privatlif, är fattigdom, med deraf följande snusk och elände.

Bland de patriciska klasserna är lyxen däremot så mycket mera skrikande; men i fråga om snusk, torde många af »öfverklassen» stå lika lågt och kanske lägre i fråga om moralisk smutsighet, hvilket framgår bland annat af, att den neapolitanska »Kamorran» och den sicilianska »Maffian» (två ordensröfvarband, uti hvilka *alla* klasser äro representerade) kunna existera; att de bekanta bankförsnillningarna och financiella skandalerna, deruti Bismarcks vän och själsfrände, sjelfva statsministern

Crispi, spelade en framstående rol, fingo nertystas; och vidare, af korruption bland parlamentsledamöter och uselt aflönade embetsmän; och slutligen af den nyligen — i tidningarna meddelade — upptäckta försnillningen af de 40 millioner lira, som den mördade konung Umberto donerat till arméns och flottans aptrioska sällskap o. s. v.

Jag skulle i en af Neapels förnämsta banker, der mitt resekreditiv från Skandinaviska kreditbolaget gällde, uttaga 500 lira, och fann vid emottagandet af beloppet — som lemnades mig, efter hvad jag sedan fick reda på, af bankens direktör — att man, utom den vanliga provisionen, afdragit 2½ lira. Och då jag sporde hvad anledningen härtill kunde vara, svarade direktören att detta berodde på att kursen på lira *stigit.*

I samma hus som banken hade sin lokal, fanns ett tidningskontor, och jag gick in för att köpa tidningen »l'Italie» och fick då till min förvåning se, att kursen på lira *fallit.*

Gick så upp till direktören och visade honom noteringen.

»Det är l'Italie för i går, ni fått fatt uti» — svarade han med ett otäckt hånleende,

Lurad i tidningskontoret, stod jag nu med »mjöl i munnen», som man säger. — Bad om ursäkt och gick — men åter till tidningskontoret, der man nu utbytte den gamla tidningen mot dagens, och, »hast du mir gesehen», kursnoteringen der visade, att värdet på lira ytterligare *fallit* sedan dagen förut.

Nu steg jag åter upp till herr direktören med dagens tidning i handen och fäste hans uppmärksamhet på, att han bedragit mig, och att, om något liknande händt i en svensk bank, hade dess kredit varit ohjelpligen förlorad och dess direktör handlat klokt, om han gjort sig osynlig.

Han försökte då förklara saken såsom varande »ett misstag», och framlade 2½ lira, hvilka jag emellertid petade tillbaka åt honom med den smutsiga doppskon på min paraply, och anmärkte, att jag visserligen icke återvändt för att få 2½ lira, utan för att få tillfälle meddela min tanke om hans handlingssätt, samt att jag, efter hemkomsten, ämnade meddela Skandina-

viska kreditbolaget huru dess kreditivinnehafvare behandlades i »banca — — —».

Detta gjorde jag också, men fick af generalkonsul Davidson det beskedet att »banca — — —» vore en af de redbaraste i Italien.

I Nya Dagligt Allehanda förekommer i en artikel rörande »Den inre ställningen i Italien 1898» följande:

»Grunden till de senaste oroligheterna måste sökas i flere samverkande omständigheter, och för att finna roten till det onda, som ligger mycket djupt, måste man gå hela årtionden tillbaka. Sin näring har landets olyckliga förhållanden i sista rummet haft af det namnlösa elände, hvilket trycker en stor del af det italienska folket. Detta är alltför väl bekant för att här behöfva ytterligare påpekas. Medan latifundiernes ägare i Milano, Paris och Monte Carlo spela bort och förstöra sina penningar, befinna sig bönder och arbetare i den sorgligaste belägenhet, och hand i hand härmed går den italienska industriens och handelns aftynande och tryckta ställning. Den unga statens regering har begått det grofva felet att först sörja för en stormaktsställning, innan den förfogar öfver de materiella krafter, som fordrades för att den skulle kunna upprätthålla densamma, och får dessutom plikta för den storhetsmani, som vidlådt de senare årens och i synnerhet Crispis styrelse. För den ekonomiska utvecklingen har hon sålunda icke haft tid eller lust att sörja, men allra sämst beställdt är det med skatteförhållandena. Ingen af Europas storstater har ålagt sin befolkning sådana oerhörda uppoffringar som Italien. Härtill kommer undergräfvandet af all auktoritet. Parlamentet är med rätta föraktadt, och hvad embets- och tjenstemannaklassen beträffar, så ådagalägger denna en otrolig försumlighet och delvis äfven en öppet framträdande korruption.»

Och vi kunna tillägga, att stormakten Italiens statsbudget för närvarande — år 1900 — uppgår till nära 1,700 millioner lira = francs, deraf räntorna på statsskulden, som uppgår till öfver 13,000 millioner lira, sluka omkring 800 millioner. Hären

och flottan fordra, för upphållande af stormaktsglansen, 380 millioner, eller $\frac{1}{3}$ af budgeten (12 lira = 7 kr. 20 öre pr invånare), hvadan således endast 520 millioner lira återstå till alla öfriga stats- och kulturbehof, eller något mera än i Frankrike utges för den offentliga undervisningen. Italien är det land, bland nedanstående, som har den näst högsta beskattningen. Af 100 liras inkomst betalar en medborgare i Schweiz 4,26 lira i direkta och indirekta skatter, i England 6,53, i Tyskland 9,70, i Österrike 10,17, i Frankrike 21,61 och i Italien 17,91.

Af inkomsterna erhålles genom statslotteri ej mindre än 65 millioner lira, som nästan uteslutande plockas ur det fattigaste folkets fickor. Tullar och skatter äro ytterst orättvist fördelade och tynga mest på de mindre bemedlade. För ett kilogram salt som kostar 2 centecimi, tager staten 40. För fotogén, som kostar 17 lira, erlägges 40 lira i tull. För socker betalas nära tredubbla värdet på verldsmarknaden o. s. v. Men *utom* denna beskattning af 1,700 millioner lira till statsverket, erlägges i kommunalskatter, oktroj och accis, minst 25 procent deraf.

Det »Statistiska institutet i Bern» har nyligen utsändt följande meddelanden om den italienska befolkningens lefnadsvilkor och bostadsförhållanden:

Enligt detta arbete ha 9,000 menniskor sjelfva uthuggit sina bostäder i klipporna, öfver 200,000 bo i absolut helsofarliga, fuktiga källare. I 600 kommuner finns ingen läkare, 110,000 menniskor lida af de rysligaste hudsjukdomar. Sextioåtta procent af landets hela invånareantal kan hvarken läsa eller skrifva.

Att ett på sådant sätt styrdt rike, skall vara anarkismens förlofvade land, och att sådant ogräs som Caserio, för hvilken presidenten Carnot föll offer, samt, att minister Canovas del Castillos, kejsarinnan Elisabets och konung Umbertos mördare — Anguolillo, Lucheni och Bresci — kunnat uppväxa och utbildas i en *så* beredd jordmån — ligger i sakens natur, och vore märkvärdigt om det icke skedde.

Pompeji.

Kommen till Pompeji utan att hafva tagit värre skada till humöret genom reflexion öfver det arma Italiens inre tillstånd eller qväfts af gatdoften, och kommit med lifvet och något qvar i portmonnäerna från alla tiggare, föres man först i ett större rum, der det förevisas gipsafgjutningar utaf menniskor och djur, som hittats i askan efter att hafva legat inbäddade deruti i närmare 2,000 år.

Dessa afbildningar hafva åstadkommits på det sätt, att gips gjutits i de håligheter man funnit i askan, efter upplösta menniskor och djur. Och på dessa således fullt trogna afbildningar finner man huru de vridit sig i dödskampen och sökt hålla mun och näsa fria från röken och askan, som fyllde luften, qväfde och begrafde de olyckliga.

Vid Vesuvii utbrott år 79 efter Kristi födelse var Pompeji en blomstrande stad med 40,000 invånare i den tidens högsta romerska kultur, hvilken inom tre dygn (den 24, 25 och 26 aug.) öfverhöljdes och helt och hållet begrafdes under ett 8 à 10 meter djupt lager af vattenblandad aska och pimpsten.

År 1748 företogos redan gräfningar för eftersökande af konstföremål och dyrbarheter, men det var först 1861, då Fiorelli fick öfvertaga ledningen och staten lemnade ett årligt anslag af 60,000 lira, som arbetena med Pompeji återbringande i dagen ordnades i system.

Staden var reguliert byggd, med stora öppna platser, raka gator, som korsade sig i räta vinklar. Det storartade »Forum Civile», omgafs på tre sidor af en pelargång med ett derofvanpå befintligt galleri. På ena kortsidan af torget, som utgjordes af en rätvinklig parallellogram, låg Jupiterstemplet och på den motsatta sidan den s. k. »Comitium», eller folkförsamlingsplatsen. På de båda långsidorna voro Venustemplet och flera andra offentliga praktbyggnader förlagda.

Från Pompejis utgräfning.

»Forum» i Pompeji måste således varit i högsta grad monumentalt. Man tänke sig torget i denna romerska småstad, omgifvet af praktfulla, klassiskt stilrena tempel, offentliga byggnader och pelarhallar samt smyckadt med emellan trettio och fyrtio marmor- och bronsstatyer.

Ingen hufvudstad i våra dagar kan framvisa en sådan ädel arkitektonisk och konstnärlig prakt.

Flera »termer» (allmänna bad) äro uppgräfda likasom tvenne teatrar. Den ena af dessa var den ryktbara arenan, hvilken flitigt besöktes af de förnäma romarna, som hade villor i Pompeji och som rymde ej mindre än 12,000 åskådare.

Gatorna i Pompeji voro stensatta med flata stenhällar, och i dem märktes djupa spår efter pompejianernas fordon. Under gatorna har funnits ett fullständigt kloaksystem.

De privata boningshusen voro byggda i den nobla, förtjusande villastil, med belysning ofvanifrån, som benämnts den »pompejianska». Åt gatan voro murarna nakna och utan fönster, men inuti möttes ögat af den finaste och smakfullaste anordning och dekorering. Först inkom man genom »vestibulen», vid hvilken dörrvaktaren hade sin »cella» eller sittplats*) i allmänna mottagningsrummet, »atrium», omgifvet af en kolonnad. I taket fanns en fyrkantig öppning, och derunder en vattenbassin med guldfiskar, omgifven af blomsterplanteringar. Framför dörröppningen hängde dyrbara förhängen. Från detta förtjusande vackra rum ledde dörrar till tvenne »alæ» (flyglar), i hvilka fädrens bilder, försedda med inskrifter om innehafda embeten, utförda storverk m. m. förvarades.

Midt emot ingången inkom man uti den privata salongen. Väggarna voro här oftast målade i en djupröd, oföränderlig färg — hvars beredning gått förlorad — med derå anbringade luftiga figurer och dekorationer, ofta utförda på det mest konstnärliga sätt. Äfven detta rum omgafs ofta af kolonner med en

*) Uti mosaikgolfvet i "cellan" ser man ofta afbildad en hund, och under denna står skrifvet: "Cave canem" (akta er för hunden).

vattenkonst, omgifven af blommor i midten, hade takbelysning och var för öfrigt utstyrd med största lyx och smak. Uti större villor finner man ytterligare en salong.

Å ömse sidor om atrium lågo helt små sofrum med sina trånga och hårda bäddar och utmed de öfriga gemaken bibliotek, matsal, kök, förrådsrum och betjeningens bostäder.

Sådana villor, eller rättare sagdt bottenvåningen deraf, ty taken och öfvervåningen, om en sådan funnits, äro förstörda, förekomma i mängd i Pompeji såsom: »Villa Pansa», »Villa Salusti», Ciceros — och Lucretii — »den tragiske poetens» — och Diomedes — villor m. fl.

Uti den sistnämnda fann man vid utgräfningar, källaren fylld med lifsmedel, amforor (stora meterhöga krukor af bränd lera) fyllda med vin och olja för lamporna, ditförda då utbrottet började. Ägaren sjelf har man funnit liggande i källartrappan med två nycklar i handen, och bredvid honom en ung qvinna, som antagits vara hans dotter. Vid porten lågo slafvar bärande en mängd guld och andra dyrbarheter, alla flyende för att rädda sig och sin herres skatter, då källrarne ej längre erbjödo något skydd.

I de öfriga boningshusen har man bland annat funnit bröd med bagaren »Cramcus'» namn halfbakt i ugnen. Vin i amforor, glasbuteljer med öl uti, köttbitar, oliver och andra frukter, ägg, börser med mynt och en massa konstsaker, dyrbarheter och andra skatter, som nu återfinnas i »Museo Nazionale» i Neapel hafva efter hand räddats ur ruinerna.

Det var en vacker söndagsförmiddag vi befunno oss i Pompeji.

Luften var mild, solen strålade från en molnfri himmel, och gubben Vesuvius stod på sin gamla plats lugn, med sin rökkägla, liknande silhuetten af en pinie, så som han efter Plinii beskrifning stod den 23 augusti år 79.

Det var under denna soliga och glada belysning ej så lätt att sätta sig in uti det fasornas skräckfulla skådespel, som så drastiskt skildrats af Bulwer uti hans roman »The last days of Pompeii».

Den stora arenan, som ganska väl bibehållen finnes qvar, var då öfverfylld med 12,000 åskådare, och det glada, njutningslystna folket — till ytterlighet uppeldadt och förvildadt af de föregående blodiga scenerna, och strider på lif och död mellan gladiatorer och galliska krigare — törstade efter mera blod och afvaktade det mest intresserande slutstycket — striden mellan en högtstående kristen athenare — Glaucus — och ett nubiskt lejon, som icke erhållit föda under de sista 24 timmarna.

»Luften var qväfvande» — berättar Plinius, som var närvarande under Pompeii förstöring. »Den ädle kristne ynglingen infördes naken och endast beväpnad med ett kort svärd på arenan, der lejonets bur redan fanns uppställd. Denna öppnades medelst ett snöre. Lejonet rusade ut, men i stället för att anfalla Glaucus sökte det smyga sig undan genom utgången, upphäfde sorgliga rytanden, kröp sedan till buren och gömde sig deri.»

Åskådarna, ursinniga att gå miste om det efterlängtade blodiga skådespelet, ropade att lejonet skulle hetsas, rusade upp från sina platser, skrek och skränade.

Det var en fullkomlig folkstorm, som emellertid, om den ej lugnades, afbröts på ett fruktansvärdt sätt.

En åskådare hade kastat blicken utåt och ropade, pekande åt Vesuvius: Ecce! (se!).

Och då hopen följde anvisningen fick den med förfäran skåda, huru en ofantlig rökkolonn, i form af en flera hundra fot hög jättepinie, sköt upp ur Vesuvii krater. Stammen var svart, grenarna eldröda. I hvart ögonblick skiftade färgerna, än starkt skimrande, än matta, dunkelröda, nu åter växlande med en olidlig glans. Omedelbart derefter började amfiteatern skälfva under åskådarnes fötter, på samma gång som Vesuvius under döfvande brak utkastade skurar af aska, blandad med stora glödande klippblock, som ett bombardement öfver den till undergång dömda staden. Å andra sidan reste sig hafvet som en mur, att fördränka hvad den underjordiska elden ännu skonat.

»Åskmolnet» — fortsätter Plinius — »som strax bredt en mörk slöja öfver dagen, hade nu tätnat till en fast och ogenom-

tränglig massa. Det liknade mindre en, till och med kolmörk, natt i fria luften, än det instängda blinda mörkret i ett trångt tillslutet underjordiskt rum.» Men i samma stund mörkret tilltog, ökades dånet af de våldsamma eruptionerna, som oupphörligt följde på hvarandra, samt åskans brak och ljungeldarna kring Vesuvius i styrka och glans. Deras rysliga skönhet inskränkte sig icke till eldens vanliga färger. Än voro de högblå som himmelens azur, än ormlikt slingrande, blågröna och silfverglänsande, än ohyggligt i rödgult stötande, flammande och fladdrande vidt och bredt mellan de svarta och grå rökmassorna, upplysande hela staden med tempel och boningshus ut- och invändigt i skräckingifvande färgprakt, och derpå hastigt bleknande, såsom vålnader af deras eget lif.

Jorden gick i höga vågor som ett stormigt haf under menniskornas fötter, och mellan störtskurarna af askblandadt regn och glödande klippblock hördes vulkanens dån och hafvets döfvande brus, blandadt med fräsandet och väsandet af ångor som trängde sig ut genom remnor från den kokande helvetesgrytan inne i bergets djup och af hvitglödande klippblock, som slungades långt ut i hafvet.

Det var som om »Jupiter Tonans» (dunderguden) blåst larm för verldens undergång.

Understundom syntes molnen öppna breda springor i sina fasta, mörka murmassor och vid ljungeldens sken i öppningarna visa hvita, sällsamma, ofantliga gyckelbilder af underliga trollskepnader, sväfvande fram i mörkret, der de omfamnade och ingingo i hvarandra och, sjunkande i skuggornas glupande afgrund, föreföllo de dödsskrämda menniskorna som Hekates och förintelsens härolder. Mot morgonen ökades nattens fasor, jorden skakade så att ingen kunde hålla sig uppe på fötterna, askan låg redan knädjup, och det kokheta vattnet, som i en syndaflod uppkastades ur vulkanens krater, fyllde kloakerna, strömmade efter gatorna och trängde in i husen, medförande kväfvande giftiga ångor.

Plötsligt förnams ett öfverväldigande brak, och mörket upplystes af en ofantlig, rödgul bländande flamma, som under ett ögonblick ställde förstörelsen i ljusan dag. Bergets topp hade remnat, i djupet afgrunden öppnat sig och derur syntes uppstiga, iklädd blodröd, kunglig mantel, hundradetals fot hög, *Mefistopheles* sjelf, insvept uti och omgifven af rök och lågor. Och under hans fötter framvältade väldiga lavaströmmar utför Vesuvii sluttning mot Pompeji och Herculanum.

Alla sökte fly från den synbarligen till döden dömda staden, för att åtminstone rädda lifvet, de flesta åt hafvet till. Men komna dit fanns intet haf — — Oceanen hade oförmodadt fallit undan och tagit med sig räddningsmedlen, farkosterna. Snart vände det emellertid åter som ett rasande vilddjur, uppslukande alla dem som kommit i närheten.

Med vildt stirrande ögon, halft vansinniga af skräck och liflösa af ångest, upphäfvande hjertslitande skrik, stupande på döda och döende, störtade de utaf Pompeji innevånare, som hafvet skonade, i det nu återinträdda kolsvarta mörkret, lysta af momentant flammande ljungeldar, åter mot staden, men möttes af andra skaror, flyktande åt alla håll, utan att veta hvart hän, för att innan dagens slut krossas af det glödande strenregnet, qväfvas af giftiga gaser och ångor och slutligen — finna sin graf under askan. Detta askregn fortfor hela trenne dygn, under hvilka det rådde en grafmörk natt, och hela Vesuvii sluttning åt Pompeji- och Herculanumsidan öfvertäcktes med ett 8 à 10 meter djupt lager af vattenblandad aska och pimpsten. Under gräfningar i en del af Pompeii hafva 700 menniskofragment hittats, men tusenden ligga säkert begrafna i omgifningarna. Sådana voro Pompeii sista dagar, och aldrig förr än dombasunen ljuder skola menniskorna skåda en så fruktansvärdt högtidligt skakande naturrevolution.»

* * *

Nu var Pompeji efter sin begrafning för nära 2,000 år sedan återuppstånden från döden, blott dess öfverförfinade innevånare, med deras yrande glädjefester, deras sorger, förhoppningar och bleknade illusioner, deras äflan och sträfvan hade midt under arenaorgierna likasom fordom Sodoms och Gomorras innebyggare slagits till jorden och krossats af försynen, som de frestat och trotsat.

Rom: Hotel Minerva. Salomonisk dom. Scala Santa.

Från Neapel återvände ressällskapet till Rom.

Genom en belgisk jurist, med hvilken vi gjort bekantskap i Neapel, hade jag fått anvisning på hôtel Minerva i Rom, som skulle vara »centralt beläget, billigt, men ändå komfortabelt», och der inqvarterade min hustru och jag oss jemte de båda unga damerna, Brita och Elin.

Prosten med frun stannade några dagar efter oss i Neapel och togo vid ankomsten till Rom in på ett secunda eller tertia klass »albergo» (rum för resande) i närheten af »Diocletiani termer».

Hôtel Minerva — som låg alldeles i centrum af Rom, nära Pantheon och ej långt från Forum Romanum, Monte Palatino och Coliseum m. fl. intressanta ställen åt ena sidan, och S:t Petri-kyrkan med Vatikanen, Monte Pincio, Villa Borghese o. s. v. åt den andra samt en mängd praktfulla kyrkor rundt omkring — tillhörde Jesuiterorden och var som den belgiske juristen uppgifvit ett i alla afseenden godt hôtel, och dertill mycket billigt. Pension med rum, frukost af kaffe, te med flere tillbehör, middag med 6 à 8 rätter utmärkt mat, jemte vin så mycket man orkade dricka, samt supé, kostade ej mer än 7 lira, eller efter dåvarande låga kurs c:a 4: 50 öre person och dag.

Minst halfva hôtelet upptogs af resande prelater, kardinaler

i sina gredelina sidenkaftaner, guldkedjor och kors — samt prester, munkar och nunnor af flera ordnar, hvilka under middagarna intogo sina egna reserverade platser utmed den ena flygeln af det stora hästskobordet.

I korridoren utanför kardinalernas våning posterade vanligen några prester eller munkar och i portiken stodo dagarna i ända munkar af olika ordnar med sparbössor i händerna, tiggande penningar af de förbigående.

Kardinalerna voro mycket artiga mot damerna, i synnerhet mot min hustru, som också genom sitt utseende väl förtjenade en sådan uppmärksamhet.

Något öfver en vecka efter det vi slagit oss ner uti hôtel Minerva, och just som vi, efter en hel dags kringflackande, sutto njutande af vår utmärkta middag, kom fru Maria inrusande helt echaufferad och meddelade, att hon råkat ut för röfvare, och att prosten, hennes man, tillfångatagits och icke slapp ur röfvarnes klor utan lösen.

Sjelf hade hon sluppit ut — sade hon — för att anskaffa lösepenning, och ville att jag ofördröjligen skulle följa med till polisen.

Detta lät ju helt förskräckligt, och middagen som inte var mer än halfäten sedan. — — — Men hvad skulle jag väl göra annat än, att med vemod lemna de feta, sköna, stekta kapunerna som just serverades och följa henne.

Utkommen på gatan berättades, att hon vid ankomsten till »albergot» ackorderat om att det rum, som hon och prosten bebodde, skulle kosta 3 lira om dagen och vivre 5 lira eller tillsammans 8 lira, hvarmed hon menat för både sig och mannen, samt att detta godkänts af värdinnan, men att, när räkningen erhölls för den första veckan, det befanns, att värdinnan icke, såsom prosten enligt vigselformuläret tydde saken, ville vara med om att de »såta makar tu, som sina öden blandat», skulle vara »*ett* lif, *en* anda», eller med andra ord *en enhet*, utan *två* personer, och således äfven betala för *två*.

Följden blef att, i stället för beräknade 8 lira om dagen,

räkningen upptog 16, och att värdinnan med understöd af värden och en rännkäring, som besörjde uppassning m. m., förklarat, att vederbörande voro fångar tills likvid skett. Maria hade emellertid fått slippa ut för att skaffa penningar — som hon föreburit — men presten var och förblef fånge, instängd på rummet, som låg fem trappor upp, i en vindskupa, och bevakad af värden och käringen, hvilka turvis postade utanför dörren.

Möjligheten att rymma var således utestängd.

Nu voro vi på väg till en polisstation, och fingo derifrån en poliskonstapel med, som skulle skipa rättvisa.

Marscherande å ömse sidor af konstapeln i full uniform gatan framåt, och lätt igenkännliga såsom varande »inglesi» (engelsmän) väckte vi naturligtvis ett storartadt, mindre behagligt uppseende. Alla som bodde i närheten eller passerade följde och voro nyfikne, att få veta hvad förbrytarne gjort, som polisen anammat.

Slutligen kommo vi till albergot, der fången stod i ett öppet fönster i femte våningens vindskupa, omgifven af en flaggdekoration utaf genom fönstren i huset till vädring uthängda smutsiga och fläckiga lakan och linnepersedlar, skådande med trånad ut i rymden efter sin lilla pigga Maria — och friheten.

Vid ankomsten till albergot hade vi fått med oss en svit af minst ett hundra »ligapojkar», herdar i skinnpelsar, flottiga och snaskiga, okammade qvinnfolk och diverse sluskar, hvilka slutit sig till oss under marschen från polisstationen och genast intogo förstugan, där värdinnan, rödbrusig och tjock som grismamman i Julias sarkofag, sjelf fyllde trappuppgången. Bakom henne förekom en lång och mager svartmuskig figur med en fullkomlig röfvareuppsyn, som jag inte utan väpnad till tänderna skulle velat möta ute på Campagnan.

Aldrig förr hade jag haft aning om huru pikant och qvickt slagfärdig en italiensk qvinnotunga, som den tjocka albergosignorans, kan vara när den kommit i full fart. Här kunde man emellertid få begrepp om den saken. Skarpaste hugg gåfvos

och besvarades ögonblickligt, derpå ett sammandrabbande mellan båda tungorna på en gång, under hvilket endast förnams de värsta »bonmot», på hvilket det italienska folkspråket är så rikt, allt under publikens lifliga deltagande, högljudda bifall och inpass för att uppigga de stridande, liksom stridstuppar uppeggas att hugga in på hvarandra med sporrar och näbbar.

Och jag, som genom min djupa okunnighet i italienska gatspråket, på hvilket konversationen af signoran fördes, hvarken kunde eller vågade sticka ett ord emellan äfven om det varit möjligt — fruktade verkligen att besättningen i trappan understödd af vår eskort under marschen till albergot, som syntes afvakta ett sådant folknöje, skulle gripa till knifvar, naglar och knytnäfvar, då vi ovillkorligen kommit till korta.

Just som spänningen emellertid var som värst och värdinnan icke längre talade utan gallskrek, banditen bakom sekunderade med sin brumbas och ligapojkarna hvisslade, grep poliskonstapeln in och lyckades, fast med svårighet, att bringa alla parterna till tystnad.

Derefter afkunnades domen, som visserligen stred både mot treenighetsläran och äktenskapsritualen, men mot hvilken ingen förnuftig anmärkning egentligen kunde göras, då den grundade sig på axiomet, att *två* personer omöjligen kunde vara detsamma som *en*, eller *en* detsamma som *två;* ity och emedan och på grund hvaraf, han dömde hvar och en af kärandeparterna skyldig att betala det ackorderade priset med 8 lira om dagen för person och dessutom 2 lira till domaren för hans besvär, hvilket jag för min del tyckte vara frånkommet för billigt pris.

Härmed var kärandeparten naturligtvis icke belåten, och nu uppblossade striden å nyo, men denna gången emot rättvisans handhafvare, hvilken emellertid fick kraftigt understöd af både värd och värdinna såväl med ord som åthäfvor, knutna näfvar m. m. sådant.

Det ädla populus romanus, som fyllde förstugan började äfven visa oroande symptomer af handgriplig »imperialistisk» stridslystnad, och Marias ställning liknade Sveriges år 1716, då

Karl XII genom sin envisa krigslystnad lyckats reta på sig sex makter.

I denna högst kritiska belägenhet trodde jag mig, i min allmänt bekanta egenskap af »fredsvän», böra ingripa såsom skiljedomare, eller hvad man på lagspråket benämner »mellankommande part», d. v. s. här såsom medlande makt och föreställde för den skull Maria, att det antagligen skulle komma att kosta henne minst dubbelt så mycket om inte mycket mera, om hon råkade i kollision med polisen och blefve plundrad af den också, än att nu lösa ut sig och sin älskade man från röfvarne, med 16 lira om dagen för några dygn. Och sedan hon lugnat sig något, fann hon nog detta vara klokast och betalade både röfvarne och polisen.

Med den beskedlige konstapelns bistånd befriades sedermera den af skrämsel halfdöde presten ur fångenskapen, reseffekterna nedburos i en droska och de nygifta begåfvo sig till ett annat albergo, att der fortsätta den genom ofvanbeskrifne äfventyr afbrutna »honey month» eller på svenska smekmånaden.

Sålunda slutade denna förskräckliga röfvarhistoria, och när slutet är godt är ju allting godt. Jag blef emellertid den dagen utan middag, men detta var ju af mindre betydelse, då det, som jag gerna vill tro, genom min fredsvänliga behandling lyckades åstadkomma försoning och återställa samhällsfriden.

* * *

Uti namnet Rom inbegripes de senaste tjugufem förflutna århundradenas världs- och kulturhistoria.

Att således uppträda med äfven den allra mest sammandragna beskrifning på de sju kullarnas stad sådan den ter sig för resenärens ögon, uppförd som den är på lager af äldre perioder, och dess underbara ännu qvarstående monument från den tid då romarna beherskade den kända världen, följa dess historiska utveckling, dess härjande af vandalerna, när tiden för dess fall var inne, dess återlyftande till makt och glans igen genom påfveväldet, och slutligen dess utkorande till »Italia libe-

ratas» (det befriade Italiens) hufvudstad, skulle taga allt för stort utrymme och dessutom öfverstiga min förmåga, och allraminst lämpa sig till införande i ett arbete som detta, äfven om dermed är förenad en obegränsad »pro diverse» afdelning.

Jag vill derför på förhand lugna dem som kunna komma att genomögna dessa anteckningar, att jag nu som förut under dessa resor endast ämnar befatta mig med sådant, som vi hade tillfälle att se, och med de äfventyr i hvilka vi sjelfva deltogo.

Jag hoppar således öfver ruinerna af de gyllene kejsarpalatsen å Palatinska berget; Forum med dess qvarstående tempelruiner; Colosseum, som ännu, sedan man i århundraden hämtat sten derifrån till kyrkor, palatser och andra byggnader, så att endast en tredjedel återstår, likväl imponerar med sin ofantlighet, och som, färdigbygdt under Titus, rymde 87,000 åskådare; vid hvars högtidliga invigning, som varade 100 dagar, 5,000 vilda djur dödades, och väldiga sjöslag uppfördes, uti hvilka hundradetals menniskor stupade.

Vidare gå vi förbi de kolossala ruinerna af Titus' och Caracallas termer; Panteon, som vi dock besökte nästan hvarje dag; alla de stora museerna, innehållande oskattbara minnen från den klassiska forntiden, konstens blomstringsperiod, äfvensom Trajani 40 meter höga kolonn, i sitt slag det vackraste monumentet i verlden, med Trajani förgyllda bildstod uppsatt af romerska senaten och folket, till firande af 15-årskriget med Dacierna.*) Och slutligen hänvisas till befintliga beskrifningar på de rent af obeskrifligt praktfulla kyrkorna, jemte Vatikanen — det största palats i verlden med sina 11,000 rum och gallerier, oskattbara konstsamlingar, bibliotek, salar, gemak, kapell och privatbostäder, i hvilka påfven hållit sig innestängd sedan Roms occupation 1870 — jemte mycket annat.

*) Trajani staty är nu af påfven Sixtus V utbytt mot S:t Peters.

Hadriani villa och Tivoli.

Intressanta och förtjusande utflygter uti och omkring Rom kunna göras i oändlighet, och vi foro också omkring hvarje dag, från morgon till qväll, under den alltför korta tid vi befunno oss på platsen.

Vid detta mitt första besök i Rom, var emellertid icke tid att besöka annat än ett och annat ställe utom staden, och såsom bland det mest sevärda rekommenderades Hadriani villa och Tivoli, den förra belägen omkring något öfver 2½ mil från staden, och Tivoli circa ¼ mil från villan.

För att bese ruinerna af Hadriani villa och Tivoli, fordrades den tiden minst en hel dag. Vi, min hustru och jag jemte prostens och de båda flickorna samt en utmärkt hygglig svensk d:r F. W. — numera professor — med hvilken jag gjort bekantskap hos svenske ministern i Rom, tillsammans sju personer, hyrde en tvåspänd vagn för 30 lira och begåfvo oss i väg en lugn, klar och vacker morgon i dagningen.

Nu kommer man — i förbigående sagdt — beqvämare med jernväg.

Hadriani villa, eller rättare sagdt de qvarvarande ruinerna deraf, äro belägna på en låg trädbeväxt kulle. Den härliga platsen torde vara en af de vackraste omkring Rom och upptager en betydlig areal. Området för denna, den mest storartade anläggning i verlden, innehöll palatser, teatrar, cirkus, akademier m. m., och meningen var att här efterhand uppföra modeller af alla de märkvärdiga byggningar imperatorn sett under sina resor, specielt från Egypten och Grekland. Allt det som af den store kejsaren medhunnits före hans död, och som ej allenast var i högsta grad storartadt, utan uppfördt med den högsta arkitektoniska prakt och smak, af de kostbaraste och sällsyntaste marmor- och andra stenarter — hvarom de qvarvarande grunderna och byggnadsfragmenten bära vittne — förstördes under sjette århundradet vid Goternas anfall under

Totilas. Otaliga antika skulpturer hafva uppgräfts sedan förstörelsen öfvergick den praktfulla anläggningen, der den konstälskande kejsaren brukade hvila ut efter regeringsbestyren och sina oupphörliga resor, och pryda nu museer, kyrkor och privata samlingar.

I egenskap af samlare ville jag gerna äga ett minne från Hadriani villa och frågade en af de kungliga vakterna om jag kunde få medtaga en marmorbit som låg i gräset.

»Nej» — svarade han, — »det är strängt förbjudet, och jag mister tjensten om jag skulle tillåta att något borttages,» och deremot var ju intet att invända, ty annars hade samlande turister, och de äro legio, nog plockat bort hvad Goterna lemnat qvar.

När vi sedan lemnat villan, följde mannen oss utom hägnadsmuren, och rätt som vi gingo, tog han upp ur en buske ett stycke vacker afrikansk marmor, som han räckte mig.

»Jag tyckte ni nämnde det var strängt förbjudet att medtaga fragment från villan,» anmärkte jag.

»Från villan, ja,» — svarade han — »men om man *hittar* något utanför, så är det inte förbjudet. Jag hittade detta marmorstycke händelsevis i busken, och om ni vill ge mig en lira, är det edert.»

Ögonblicket derefter hade mannen en lira i handen, som han med ett listigt leende lät försvinna i fickan, och jag kände mig lycklig, att fri från samvetsförebråelser hafva kommit öfver en vacker relik, utan att behöfva »strala» den, som andra samlare säkerligen hade gjort.

Efteråt fick jag af en resebekant, för hvilken denna historiett berättades, veta, att regeringen aflönade vakterna af Hadriani villa, likasom andra med liknande befattningar uselt, under förutsättning, att de under alla förhållanden skulle skaffa sig extra inkomster genom oärlighet. Och för att förskaffa sig sådana, brukades med fördel lägga undan antiqviteter *utanför* det område som skulle bevakas, hvilka sedan »*hittades*» och såldes till turister och samlare.

Det var således tjufgods jag förvärfvat. Men jag »salverade animam meam» med att jag ärligt betalt »fyndet», och att det säkert af den *högsta* domstolen skall komma att betraktas som en mindre missgerning, att hafva behållit marmorbiten, än att hafva giort en fattig familj olycklig genom att angifva dess uppehållare för oärlighet, för det att han skaffat sig en extra inkomst, som tagits i beräkning vid bestämmandet af hans aflöningsvillkor.

* * *

Tivolis vidunderligt storartade och romantiska naturskönhet kan icke beskrifvas utan måste ses.

På en betydande höjd finner man ett litet förtjusande tempel helgadt i forntiden åt gudinnan Vesta. Djupt derunder i en pittoresk trädbevuxen dal med klippor och grönskande blommiga gräsmattor bildad af floden Arno, som under tidernas tid skurit sig ner i klippan, förekomma de pittoreskt bildade »Sirenernas och Neptuns grottor» samt praktfulla vattenfall. Jag vet mig knappast hafva sett något så storartadt imponerande och på samma gång förtjusande inom en så liten rymd.

På aftonen återvände vi till Rom efter en ytterst angenämt tillbringad dag.*)

Katakomberna.

Roms märkvärdiga katakomber eller gamla begrafningsplatser för de första kristna skulle naturligtvis besökas, såsom varande sevärdheter af första klass, och derför äfven, liksom bättre hotell, berömda taflor, statyer och kuriosa i gallerierna m. m. dylikt, i Bædecker betecknade med **.

*) Uti det lilla förtjusande Vestatemplet vid Tivoli utspeltes för många år sedan en tragedi, uti hvilken min ungdomsvän från Lund, doktor X., var en af aktörerna. Skulle det medhinnas, kommer jag måhända, med ledning af hans efterlemnade anteckningar, att framställa händelsen i romanform.

Det antika och det kristna Rom hafva en bred klyfta sinsemellan.

De allra äldsta templen äro försvunna och ligga begrafna under gruset af öfvergångna revolutionsförstörelser och eldsvådor. På dem hafva andra tempel, kyrkor och byggnader uppförts och de tidigaste kristna monumentala byggnadsverken af någon betydelse hafva tillkommit många sekler efter de sista gammalromerska och uppförts af dessa och på deras ruiner.

Under de första århundradena sedan de kristna religionsbekännarne blifvit härskande i Rom, gick allt ut på att förstöra den klassiska hednatidens tempelbyggnader, monument och kultur, och smak och sinne att skapa något nytt förefanns icke i detta asketiska tidehvarf.

Katakomberna, som utsträcka sig i en vid cirkel omkring delar af Rom, äro förnämligast koncentrerade mellan Via Salara, Via Nomentana, Via Latina, Via Appia och Via Ostiensis.

Omkring 60 sådana underjordiska utgräfningar hafva uppdagats, omfattande en yta af tillsammans öfver 550 svenska tunnland och liggande från 25 till 40 à 50 fot under jordytan. Gångarna utgöra en sammanlagd längd af 85 svenska mil.

Ursprungligen hafva katakomberna varit stenbrott, hvarur romarna hämtat den mjuka tuffsten (tufo granulare), hvilken, jemte ett cement, sammansatt af puzzuolan och kalk, enligt nyaste undersökningar begagnats i form af s. k. »konkret», till innermurarna och fyllning inuti hvalfbågarna af romarnas kolossala byggnadsverk.

Sedermera, då Jesu lära började sprida sig i Rom och de kristna förföljdes med eld och svärd, gömde dessa sig i de underjordiska gångarna för sina fiender. Och det är från denna tid, som de dolda ingångarna och löntrapporna, som man finner litet hvarstans, inrättades. I katakomberna firade de kristna sina religiösa ceremonier, och der begrafdes bland andra de martyrer som aflifvats för sin tro. Och det var från dessa underjordiska mörka boningar, som kristendomen småningom

utvecklade och spred sig i allt vidare kretsar bland folket tills den efter hand blef den förhärskande.

Under den asketiska och dystra uppfattning af lifvet — troligen uppkommen genom vistelsen i de hemska underjordiska gömslena — som utmärkte de första kristna, i motsats till den ljusa och glada klassiska gudakultens idkare, blefvo katakomberna och deras innehåll föremål för den djupaste vördnad och tillbedjan af både de romerska kristna och pilgrimer från alla land, såsom heliga begrafningsplatser för martyrer och helgon, hvilkas qvarlefvor ansågos äga förmåga att åstadkomma underverk. När staden Rom år 455 eröfrades af barbarerna, ransakade dessa bland annat katakomberna, för att plundra dem på martyrben, — hvilkas värde på relikmarknaden de lärt känna — och hvilka sedermera, under fingerade helgonnamn, spriddes vida omkring, afyttrades och uppvägdes dervid med sin vigt i guld, såsom amuletter mot satan, troll och sjukdom och oskattbara medel till vinnande af salighet.

Och oaktadt repeterade plundringar, kunde påfven Bonifacius IV, när Panteon invigdes till en kristen kyrka, för fullständigt utdrifvande af de gamla gudar och andra onda andar, föra från katakomberna och nerlägga under altaret i Panteon, *tjuguåtta stora parlass helgonben.*

Dessutom fördes icke mindre än 2,300 martyrkroppar till kyrkan S:t Prassede, och ändå finnas, efter hvad jag kunde tycka, tillräckligt med helgon- och martyrben qvar för hela den katolska kristenhetens behof och dyrkan ända till domedag.

På detta egennyttiga och vanhelgande sätt spredos de heligas ben jorden rundt. Och då man känner, att menniskokroppen innehåller 261 olika benbitar, kan något hvar lätt uträkna, huru »benigt» det skall blifva för alla dessa beklagansvärda helgon och martyrer, att under brådskan på den yttersta dagen, hopsamla sina tillhörigheter, för att ej som defekta, och kanske hufvudlösa, uppträda inför S:t Petrus. Och skulle detta lyckas, fordras dessutom, om de stackars martyrerna ej skola inträda såsom nakna benrangel i himmelriket, att på förhand hafva

hopsamlat och förenat till sin kropp de aderton olika element hvaraf kroppshyddan är sammansatt, såsom, bland andra, väte, qväfve, klor, fluor, kol, kalium, fosfor, svafvel, magnesium, jern och syre, deraf ej mindre än 40 procent af det sistnämnda ämnet, är utspridt likasom flertalet af de andra i rymden och absorberade af växter och djur.

Vi stego ner i den af katakomberna som vanligen besökes af turister, nämligen S:t Calixtus' vid Via Appia, omkring en tredjedjedels mil utom Porta S:t Sebastiano. Ljus tändes och sattes i våra händer, och derefter började marschen genom långa, låga, krokiga och mörka gångar och hvalfformiga salar, en fullkomlig labyrint, som det utan en Ariadnetråd — i form af en förare som liknade en veritabel bandit, men i verkligheten var en beskedlig och som det föreföll ovanligt tacksam och belåten man, hvilket är sällsyntare, då han fick sin gernings lön och betaldt för ljusstumparna — hade varit en fysisk omöjlighet att hitta ut ur. Här och hvarstans förekommo plumpa bilder af den heliga jungfrun med Kristusbarnet och altaren m. m., samt martyr- och helgongrafvar, med grekiska och latinska inskriptioner, allt dekoreradt med freskomålningar i, som det tycktes, det första århundradets efter Kristi födelse primitiva stil, bestående af scener ur gamla och nya testamentet med symboliska figurer af lejon och lam, men mest fiskar — som utgjorde en af de viktigaste kristna symbolerna — och dylikt. — Vidare funnos afbildade Noaks ark och Abrahams offer. Moses frambringande vatten ur klippan, som ifrigt uppsögs af de troende, förekom afbildadt på flera ställen i S:t Calixti katakomb. Bysantiska målningar från det sjunde och åttonde århundradet funnos äfven och voro lika naiva.

Svarta voro omgifningarna och svart var mörkret som i grafven, och ljusen vi buro i händerna, som katoliker i kyrkliga processioner, der vi tysta vandrade fram i gåsmarsch med föraren i têten, förmådde endast visa hur kolmörkt det i verkligheten var, och måste hafva varit, då de första kristna vistades i dessa ohyggliga mörksens boningar, bland grafvar och med lik som sällskap.

Och då luften dessutom kändes kallsvettångande af tvåtusenåriga helgon- och martyrben, och tung att andas genom det tjocka damm som upprördes, då man hasade sig fram i de ofta endast ett par fot breda gångarna, kände åtminstone jag mig *för min del* mycket belåten och glad när vi åter befunno oss ofvan jord, i friska luften och det strålande solljuset under Italiens höga ultramarinblå himmel.

På 300-talet e. K., då kristna religionen blef proklamerad såsom statsreligion, sluppo de kristna ur fängelset i katakomberna och blefvo de härskande. De sökte då taga igen den skada de lidit under den månghundraåriga fångenskapen, och detta tillgick på det viset, att dyrkarna af den gamla religionen i sin ordning förföljdes och mördades, hvarjemte hämden dessutom utsträcktes till allt som betraktades som hedendom, såsom bildstoder, hvaraf tusentals oskattbara minnen af antik konst förstördes, templen nedrefvos och endast ett fåtal, bland andra Panteon i Rom och Parthenon i Athen, räddades, genom att vigas till kristna kyrkor.

»Scala Santa.»

En dag gjorde vi en tur till Palazzo Laterano med dess oändligt omfattande, berömda museum för hedniska och kristna antiqviteter. Palatset hade varit påfvarnas residens från Constantins tid, ända tills påfvetronens flyttning till Avignon. Nära intill befinner sig den praktfulla kyrkan S:t Giovanni in Laterano, — härstammande från Konstanstin den stores tid — och den förnämsta i Rom ända till S:t Petrikatedralen uppfördes.

De höga hvalfven uppbäras af dels tolf magnifika pelare, verk af Borromini, samt dessutom af antika kolonner anekterade från Grekland och de gamla romerska templen. — Väggarna äro beklädda med de dyrbaraste marmorarbeten, äfven dessa plundrade från de antika templen.

I midten af transceptet, som är förlagdt fyra trappsteg öfver golfvet, är Canopyn, ett praktverk från 1367, inneslutande en mängd »oskattbara» helgonreliker, bland annat — som det uppgafs af en förevisande kyrkans tjenare — apostlarna Petri och Pauli hufvuden. *)

Dômen är uppförd vid södra sidan af Piazza di S:t Giovanni in Laterano.

I midten af detta torg finns uppställd en obelisk af röd syenit, kilad ur klippan ofvan Nilens andra katarakt i Egypten. Ursprungligen uppsatt af konung Thotmosis som regerade 1699 år före Kristi födelse framför Solens tempel i Thebe, flyttades den år 357 efter Kristus af Constantin den store till Circus maximus i Rom. Under Roms eröfring af barbarerna blef den nedstörtad, men hittades sönderbruten i tre delar år 1587, och restes ånyo året derpå af påfven Sixtus V å den plats den nu intager.

Obelisken, ursprungligen en monolit nära 40 meter hög, är den största som har funnits och reser sig med postamentet 52 meter öfver torget och väger ej mindre än 600 tons. Huruledes denna monolit, med de mekaniska hjelpmedel som funnos, då fördes utför Nilens andra katarakt och vidare till Thebe, och sedermera derifrån till Rom, och der uppsattes, återstår att utreda.

Vid Piazzans nordöstra hörn ligger en byggnad inneslutande den märkvärdiga »Scala Santa» eller en trappa af 20 steg — (bevisligen italiensk carraramarmor) hämtad, som presterna vilja göra troligt, från Pilatii palats i Jerusalem, och det påstås som fullkomligt dogmatiskt säkert, och — tros äfven — att det var på denna trappa Frälsaren uppsteg till domsalen, för att af de »skriftlärde» och »fariseerna» dömas till korsfästning.

Trappan fördes till Rom af Constantin den stores moder den heliga kejsarinnan Helena, hvilken bland reseffekterna dessutom medförde en mängd oskattbara småsaker, såsom Kristi

*) Flera andra kyrkor påstå sig äfven äga dessa reliker, som äro mycket värdefulla för de inkomster, som genom dem inflyta till den heliga kyrkan.

äkta kors, med spikarna som slagits genom hans händer m. fl. saliggörande reliker, återfunna af henne öfver tre sekler efter Frälsarens korsfästelse och gravläggning.

Denna af Kristi fötter helgade trappa får man icke passera på annat sätt än krypande på knä. En fet munk hade uppsigt häröfver och sålde biljetter till krypandet.

Då vi besågo »Scala Santa» var hela trappan fylld af krälande troende, till största delen qvinnor, som passioneradt kysste alla stegen, och för att dessa icke skulle alltför hastigt utslitas genom allt kyssandet, såsom foten på S:t Petri bronsstaty i Peterkyrkan, var marmorn beklädd med bräder, fuktiga af de troendes kyssar.

Våra damer hade nog gerna velat krära med de andra, men afstodo derifrån vid tanken på det men detta kunde medföra för resetoaletterna. För min del var jag inte tillräckligt rätttroende. Och dessutom kostade det en lira att få krypa upp för den heliga trappan, hvilket syntes oss vara allt för dyrt, då munken hyste betänkligheter att garantera oss någon valuta för utgiften, sedan jag varit nog oförsigtig bekänna, att vi voro protestanter och tviflade på ett och annat.

Vid foten af trappan befann sig en annan smutsig munk, som hade ett litet geschäft med hvarjehanda, under resan i denna jemmerdal nyttiga saker, såsom helgonbenbitar, spikar, smidda efter de äkta, med hvilka Frälsaren uppspikats på korset, en eller två tänder efter något helgon, hvars namn jag glömt, »domestik»-lappar, indränkta med martyrers blod, finare och simplare radband och kors, en ask innehållande ett par dussin skäggstrån från något helgon, hvilka till färgen illusoriskt liknade munkens eget m. m. d. Och för att icke hafva begått någon försummelse i fråga om salighetens förvärfvande, köpte jag af gudsmannen, för det jemförelsevis mot värdet obetydliga priset af en lira, ett radband af på en tråd uppträdda ärter, hvilket han helgade genom att stryka det mot trappan och försäkrade vara så godt som ett »kabinettspass», då man skulle passera himmelrikets port, eller som en »plomb», om den bars

S:t Petrikatedralen i Rom.

om halsen, för att slippa undan själstullvisitation af S:t Petrus och hans stab, och då var ju en lira att anse som ett röfvarpris.

Efter uppkrälandet för trappan, befunno de lyckliga sig *utanför* dörren till ett kapell, som emellertid endast öppnas för sådana, som voro alldeles säkra om, att utan pass eller plomb, slippa in i himmelriket, såsom påfvar, kardinaler och den heliga kyrkans andra höga prelater och furstar.

Detta mer än heliga rum benämndes »capella Sancta sactorum», — det är uttydt — »det allra heligaste af heliga kapell».

Någon statistiker skulle kunna göra menskligheten en tjenst, genom att uträkna den vinst påfvedömet haft af den dråpliga uppfinningen af denna trappa.

Hvad som deremot icke behöfver uträknas eller bevisas, det är, huru lätt menniskorna ännu i slutet af nittonde seklet kunna bedragas och låta bedraga sig i andliga angelägenheter, likaväl som af lotterikollektörer, bolagsgrundare m. fl. i verldsliga.

S:t Petrikatedralen i Rom.

"Tu es Petrus, et super hanc, petram ædificabo ecclesiam meam et tibi dabo claves regni cælorum."

Hôtel Minerva, der vi logerade, ligger endast ett kort stycke från S:t Petrikyrkan, verldens mest storartade och imponerande kristna tempel, centrum för katolska religionen, utförd enligt ritningar af Bramante, för en kostnad af 180 millioner kronor. Flera gånger, i synnerhet då sång utfördes af det påfliga musikkapellet, voro vi der.

Om det yttre af en och annan förståsigpåare kritiseras, är det inre så mycket mera öfverväldigande. Och detta intryck uppkommer lika mycket genom de ofantliga dimensionerna, som symmetrien i proportioner, de ädla formerna i sin helhet och alla detaljer, och den slösande prakten i dekoreringen, med de sällsyntaste och dyrbaraste polerade marmorarter i alla färger

jemte de kolossala, konstnärliga monumenten och bilderna, hvilket allt tillsammans såsom arkitektoniskt konstverk betraktadt åstadkommer ett helt, af den härligaste, mest öfverväldigande harmoni.

Kyrkan är invändigt 211,5 meter lång, största bredden i i transeptet är 137,5 meter, midtskeppets höjd är 46,2 meter, och kupolen till korsets spets 132,5 meter. I kyrkan finnas 148 marmorkolonner och 30 altaren. Huru många biktstolarna äro, har jag icke räknat.

När man inträder genom de höga portarna, förefaller det inre ej så stort, men ju längre man framträder desto mera växer och vidgar allt sig, så att man slutligen framkommen under dômen känner sig så ofantligt liten i denna stora oändlighet.

Vi besökte den härliga katedralen så ofta vi kunde, och för hvarje gång blef intrycket på mig af Petrikyrkan, såsom arkitektoniskt mästerverk, djupare.

I synnerhet var intrycket öfverväldigande vid de tillfällen då kyrkans sångkapell lät höra sig och de härliga koralerna och hymnerna behärskande, hänförande och smekande fyllde de höga hvalfven, med af mig aldrig förr hörda himmelska välljud.

Midt under dômen, som invändigt reser sig 94 meter högt och är nära 200 meter i omkrets, är den i lifvet fattige och anspråkslöse aposteln Petri mausoleum uppställdt, och alldeles öfver katafalken, omkring hvilken ständigt 89 silfverlampor brinna, befinnes högaltaret, hvarest h. h. påfven, vid stora kyrkliga festligheter, låter personligen frambära sig och läser messan; och öfver detta reser sig midt under den höga dômen på fyra förgyllda spiralformade bronskolonner, gjutna af metall tagen från Panteon, Berninis praktfulla Canopy 30 meter högt. En dörr af mästerligt ciselerad förgylld brons tillsluter grafven der Kristi lärjunges jordiska qvarlefvor lära hvila. *)

*) Andra kyrkor, bland dem S:t Giovanni in Laterano, göra anspråk på att vara ägare till apostelen Petri hufvud m. m. Samma lär förhållandet vara med andra berömda helgon, bland annat den heliga Birgitta, hvars ben förevisas i Vadstena kyrka, men i verkligheten lära finnas i Rom.

I en nisch på höger hand från ingången uti den närmast Canopyn varande hufvudpelaren, af de fyra som uppbära kupolen, är uppställd en kolossal staty af brons föreställande apostelen S:t Petrus, hvars framsträckta fot är nästan bortnött af de troendes kyssar. Räkna efter den som kan till huru många milliarder de uppgå. — — —

I nischen af en annan pelare på samma sida ej långt från hufvudingången, har påfven Alexander VIII, till betygande af katolikernas tacksamhet för mångt och mycket, låtit uppföra ett monument öfver konung Gustaf II Adolfs dotter, exdrottning Kristina, som bortskänkte de konstskatter som under trettioåriga kriget köpts med svenskt blod, och afsvor den religionslära, för hvilken hennes frejdade fader offrat sitt lif.

På en medaljong med drottningens bild läses: »Christina Alexandra D. G. Gothorum Vandalorum regina».

* * *

En dag stego vi upp i den med kolossala bilder af fyra apostlar i mosaik på guldgrund prydda dômen, hvarest man från ett galleri har utsigt öfver kyrkans inre, och der det högst upp i 2 meter höga bokstäfver kan läsas i gyllene mosaikinskrift de missbrukade ord, på hvilka påfvedömet är grundadt: *»Tu es Petrus, et super hanc petram, ædificabo ecclesiam meam et tibi dabo claves regni cœlorum.»* *)

Från galleriet derifrån de besökande nere på golfvet se ut som små kryp, kommer man ut på yttertaket af kyrkans skepp och vidare, om man har lust, upp i kopparkulan öfverst på kupolen. Kulan, som från torget sedt, till storleken liknar en bomb, rymmer tolf personer.

Taket, som är platt, så att man ogeneradt kan vandra omkring på detsamma, upptager en areal af bortåt 30,000 qvadrat-

*) "*Du är Petrus* (petra = klippa) *och på denna klippa, skall jag bygga min kyrka och gifva dig nycklarna till himmelriket.*" *Den* som yttrat, att *Hans* rike icke var af denna verlden, har icke kunnat mena, att en hierarkisk-politisk verldsmakt skulle upprättas i hans namn.

meter. Takytan är således fyra femtedelar så stort som hela den nuvarande Kungsträdgården i Stockholm. Ofvanpå detta tak, som är täckt med tjock blyplåt, förekomma en mängd större och mindre dômer, kurar och byggnader, hvilka sistnämnda tjena till bostäder åt arbetarna och en del af den lägre kyrkobetjeningen.

Medan damerna togo sig en luftig promenad uti och omkring takstaden, satte vår reskamrat, presten och jag, oss på en bänk, och här utvecklade han sina åsigter om resor i allmänhet, och den nu pågående resan i Italien i synnerhet. Och de som kommo till korta härvidlag, voro Italien och italienarna; i synnerhet de sistnämnda, hvilka han förklarade för »skurkar, skälmar och röfvare» allesammans utan undantag, som hade fullkomligt degenererats från sina stora ärorika förfäder och inte en gång kunde tala sitt eget modersmål, det härliga romarspråket».

»När jag tilltalar dem på latin» — sade han — »så skratta de mig midt upp i ansigtet, och svara någon abrakadabra som ingen förnuftig menniska kan begripa.» (I förbigående sagdt hade presten med sig en gammal latinsk grammatika, som han tog glosor ur, då han skulle språka med romarne.)

»Jag var i går inne på en osteria» — berättade han — »för att få mig ett glas vin och sade »vinum bonum» till en smutsig svartögd bandit med lömsk uppsyn som stod innanför disken. Denne framsatte ett glas med någon mörkröd, tjock smörja uti. Jag framlade en 5-lira sedel för att få vexladt. Sedeln stoppade tjufven i en låda och låddes inte vidare om att gifva mig hvad jag skulle hafva i vexel.»

»Jag vill ha tillbaka» — sade jag — men då bara skrattade han, och en hop andra svartmuskiga bofvar, som sutto vid ett söligt bord och spelade domino, och drucko vin, gapskrattade och blängde vildt på mig. Då värden inte ville ge mig tillbaka på min 5-lira sedel, gick jag ut till en poliskonstapel som stod utanför på gatan sysselsatt med att sola sig. För denne be-

rättade jag hvad som händt mig. — 'Bacill' — svarade han — och vände mig ryggen.» *)

»Obstupui, steteruntque comæ et vox faucibus hæsit», **) som Æneas utropade, då hon såg sin aflidna makas Creusas skugga. — »Så är det hvart man kommer. Samvetslösa okristliga bofvar och röfvare träffar man på öfverallt, och jag frågar dig, kan det då vara ett nöje att resa hit? Det är bara att göra af med sina svårt ihopsparade penningar. Och hvad är det man skall se? Jo, gamla murar och stenar som man gräft upp ur jorden, eller museer, der man samlat ihop en mängd bråte, som inte duger till annat än att skräpa, om det sättes, lägges eller står uppställdt i skåp eller på golfvet eller utmed väggarna. Och fruntimmerna sedan, som man skall hafva med i sällskap, lägga sig i allt. Maria (frun) icke minst. — 'Varium et mutabile semper femina' (qvinnorna bara bråka) — säger Virgilius. Jag önskar att jag vore hemma i Sverige igen med lif och lemmar i behåll. Resepenningarna äro redan till stor del gångna all verldens väg; men 'solamen miseris, socios habuisse malorum' (det är en tröst att hafva kamrater i olyckan), sade de gamle romarna. Det var annat folk än de nuvarande skälmarna.»

»I sistnämnda afseende» — svarade jag — »d. v. s. rörande de nuvarande italienarna, äro vi af precis samma åsigter, men huru kan det vara annorlunda, hållet i djupaste mörker och vidskepelse af kyrkan och de andlige och förtryckt och utarmadt af de styrande, som det stackars folket varit sedan århundraden tillbaka.»

I fråga om kyrkans och de andligas makt öfver själarna, och alla tre parternas deraf följande välbefinnande, voro vi deremot icke så ense.

»Går man in i en kyrka i Italien» — sade han — »ser man den fylld af knäböjande jungfru Maria- och helgonbildsdyrkare

*) Polismannen sade förmodligen "imbecille", som betyder dumbom öfversatt från italienska till svenska.

**) "Der stod jag bedöfvad, håren reste sig på mitt hufvud och orden stockade sig i halsen."

och alla lägga de sin silfverpenning i sparbössorna. Detta ådagalägger en gudaktighet som knappast förekommer hemma i Sverige. I min församling till exempel ser jag sällan mer än klockaren, och några gamla utackorderade lomhörda rotegummor, när jag predikar, och vid kollekterna innehåller håfven lika många byxknappar som kopparslantar — och så är förhållandet i flera landtförsamlingar, som jag känner till.»

»Jag medger» — svarade jag — »att sådant kan vara harmligt, och är föga uppmuntrande för en Ordets förkunnare. Men skulle inte detta, åtminstone till någon del, kunna bero derpå, att du i din församling predikat *Guds-'fruktan'* och lärt dina församlingsbor, att hela verlden är ett Guds hus, der Han är allestädes närvarande, och derigenom försantgjort för dem, att de kunna undvara *din* bemedling för att komma i himmelriket.

När du kommer hem bör du laga så, att du får höra schartuanska herdar som predika *Beelzebubs-fruktan*, 'de sky hvarken trollen eller satan' — som Geijer yttrat — i den ädla kampen mot den sistnämndes öfvermakt, och att rädda sina får ur hans klor. Och du skall hos dem finna predikosalarna och kyrkorna till trängsel fyllda af helvetes-skräckinjagade hjordar.

Detta har erfarenheten från urminnes tid visat vara, och är, ännu i dag, ett probat sätt att knipa 'själspubliken'. Och det sant uppbyggliga härvidlag är, att det är genom den lede fienden sjelf, som själarna 'slitas ur hans klor.

Gör efter detta när du kommer hem, skall du få se din kyrka fullsatt och håfven full af slantar.»

Att detta nog kunde vara riktigt, ehuru med vissa modifikationer, medgaf min interlokutör, men menade att de katolska presterna under alla förhållanden hade det mycket bättre, än de svenska, såsom varande nästan fullkomligt oberoende af församlingarna.

»Hemma» — sade han — »fäster man sig förnämligast vid prestens personlighet och predikogåfvor. Här är det kyrkan, hvilken, som sig bör, kommer i förgrunden. Och då föredragen mest hållas på latin, som ingen begriper, och de granna kåporna

och ceremonierna taga mesta uppmärksamheten i anspråk, är prestens personlighet af mindre betydelse. »Luther var nog en skicklig och kraftig örtagårdsmästare» — tillade han — »som rensade bort mycket ogräs i hvetet, men han kunde låtit de vackra katolska kyrkoceremonierna vara qvar.»

»Nå ja!» svarade jag. »Eftersom religionen är, icke en förståndets utan en känslans sak — *kristendomen är hänförelse*, har en berömd författare yttrat — kan du ha rätt, hvad beträffar de praktfulla katolska kyrkliga ceremonierna; och det var väl i sjelfva verket uti förenklandet af dessa, men i första rummet uti h. h. påfvens afsättning från sin position såsom Kristi ståthållare på jorden äfvensom borttagande af fastor och vallfärder, klostrens utrymmande och dylikt, eller med ett ord uti ett s. k. »opus operatum», d. v. s. ändring i vissa inrotade missbruk och former, som reformationen egentligen bestod. Och detta var ju, i synnerhet om afseende fästes vid den mörka tidsperiod, under hvilken skilsmässan från påfvedömet genomdrefs, en ganska betydande rensning i örtagården. Men skada var att Luther — ett barn af sin tid som hvar och en mer eller mindre är — icke gick till den rena källan för Kristi religionslära, och bortrensade alla, efter frälsarens vandring på jorden, gjorda tillägg och missbruk, som katolicismen deruti infört.

Som du torde känna till, var den kristna kulten eller utöfningen af frälsarens lära i början fri och frisinnad såsom den af honom predikades, och gick i arf till hans lärjungar och under striden med hedendomen, sublimt enkel och anspråkslös, som mästarens egen personlighet. Men i samma mån den utgick segrande ur denna strid och blef statsreligion, ökades maktbegäret hos hierokraterna, och för att bedåra folken uppblandades den med religiösa bruk, lånade från de egyptiska, judiska, grekiska och romerska tempelceremonierna, hvilka ännu bibehållas, såsom till exempel *rökelsen* i kyrkorna, *vigvattnet*, *kräklan* eller biskopsstafven och *den gyllene kedjan*, *den fotsida dräkten*, som hämtades från Egypten, liksom *syndaförlåtelsen*, hvilken meddelades den botfärdiga egyptiern genom presterna. Vidare *biskops-*

mössan (»mitran») och den praktfulla biskopskåpan, som begagnades af bramadyrkare, och slutligen ståten och prakten i kyrkoceremonierna, processionerna m. m., allt för att imponera på den okunniga och enfaldiga hopen och göra de andliga till en högre kast, stående i närmare beröring med himmelriket. Men dessutom tillkommo enligt beslut å kyrkomötena åtskilliga tillsatser, såsom å kyrkomötet i Konstantinopel år 381 efter Kristus — med *en* röstmajoritet — att den Helige ande skulle, jemte Fadren och Sonen, upptagas såsom en »tredje person» i gudomen. Vidare infördes rent hedniskt afguderi i form utaf dyrkan af *helgon* och *tillbedjan* af *reliker* efter dem, hvilket kan anses som mera hedniskt än de öfriga ceremonierna tillsammantagna.*) Och dertill kan läggas katolska kyrkans värdefullaste uppfinning, '*aflaten*', eller friköpande från den s. k. 'skärselden' för *begågna* synder och sådana som voro *ämnade att begås*, hvilken inbringade ofantliga belopp, till befordrande af det klerikala väldet; och bland annat lemnade tillgång till byggandet af Vatikanen, Petrikyrkan och de flesta katedraler i verlden, såsom exempelvis i Sverige, Linköpings och Upsala domkyrkor, Vadstena kloster och kyrka med flera.

När man tänker på de ofantliga belopp i gods och penningar, som genom bortschackrandet af syndernas förlåtelse inflöto till den heliga kyrkan, torde något hvar råka i stort bryderi hvilket man mest skall häpna öfver — menskligheten moraliska uselhet och förbrytelser mot katekesens alla tio budord eller öfver dess stupiditet. Men å den andra sidan måste man beundra det myckna storartade i byggnadsväg, som genom aflatskrämeriet kunnat åstadkommas och erkänna huru fördelaktigt för kyrkan, menniskornas uppsåtliga och ouppsåtliga syndande varit.

Åtskilliga af ofvanstående från de hedniska folken lånade

*) Mahomet, som förmodligen tyckte att detta gick något för långt i afguderi, bröt, som bekant, med de kristna, utdömde all bild- och helgondyrkan och förkunnade: "*Det finnes ingen Gud utom Gud*".

bruk, adopterade af katolikerna, hafva, som du nog lär känna till, bibehållits i den lutherska liturgien och läran.

Och, ehuru en sedlig tro icke kan delas i paragrafer, fastslås deruti bland annat, 'Athanasii symbolum', som sammansattes i enlighet med den uppfattning teologerna kommit till för sjutton hundra år sedan*) eller vissa spetsfundiga trosartiklar, hopkonstruerade och invoterade i religionsbekännelsen såsom de orubbliga grundvalarna för den '*rena*' läran och vilkor för saligheten eller evig fördömelse.

Denna rena teologiska lära är således i sjelfva verket, äfven med den rensning reformationen åstadkom, grundad icke ensamt på den kärlekens (till Gud och nästan), förädlingens och försoningens lära som Kristus predikade, utan äfven på de hårda och grymma tillsatser som gjordes under de första kampårhundradena efter Kristus och bibehöllos under den mörka medeltiden för att befästa kyrkofurstarnas och presternas välde öfver menskligheten.

Ty försanthållandet af de fastslagna lärosatserna — d. v. s. dogmtron — var och blef äfven den s. k. reformerade — liksom den katolska — kyrkans första och förnämsta fordran hos sina medlemmar. De som utan reflexion slöto sig till denna dogmtro voro rättrogne (ortodoxe); de åter som ansåge moralisk renhet riktigare än en blind tro eller icke blifvit ledamöter af den kristna kyrkan, stämplades såsom 'kättare'. De förstnämnde voro försäkrade om himmelrikets fröjder, de andra utan medlidande om helvetets eviga qval. Och lutheranerna afvaktade, som du vet, icke Guds dom, utan fortsatte de katolska autodafeerna, för att utrota kättare och otrogna från jorden.»

*) Uti första delen, sidan 154, af dessa anteckningar har jag redan haft tillfälle anföra utdrag ur "Athanasii symbolum", som utgör en af den kristna lärans nu gällande bekännelse- och trosartiklar. Detta symbolum börjar som bekant med: "*Hvilken som vill salig varda, han skall för alltid hafva den allmänliga kristna tron. Den henne icke fullkomligt och rent håller, han blifver utan tvifvel förtappad evinnerliga*"; och symbolum slutar med: "*Detta är den allmänliga kristna tron. Den henne icke fast och stadigt tror han kan icke varda salig.*"

Enligt denna tro och bekännelse skulle således alla menniskor som lefvat före Kristus och alla som icke varit i tillfälle att ingå såsom medlemmar i den kristna kyrkan, eller alla andra religioners bekännare, vara dömda att evigt brännas i helvetets eld.

»Tycker du således» — frågade min vän — »att det varit bättre om Luther aldrig funnits till?»

»Nej, det har jag aldrig hvarken sagt eller menat. Men min tro är, att mången af nutidens mest upplysta teologer gerna sett, att Luther bortskurit ännu flera vattenskott, bortrensat ännu mera ogräs och utrotat alla skadedjur, så att 'örtagården' — som du uttryckt dig — kunnat bära goda, helsosamma frukter, och fröjda den nya församlingen med ljufliga, doftande blommor och jorden åter blifvit det paradis uti hvilket Gud lät de första menniskorna födas. Men å andra sidan fordrar rättvisan det erkännandet, att Luther, om tidsförhållandena, såsom förut nämnts, tagas i betraktande, utförde storverk, för hvilka han icke kan nog äras. Stående ensam mot en allsmäktig blifven institution, mot 'Kristi ståthållare', som dominerade den katolska verlden, sjelf insvept i medeltidens djupa mörker och tro på underverk och djefvulen*) samt bunden af fjortonhundratalets missledda uppfattning af den kristna religionen och dess tolkning, lyckades han dock, under strid på lif och död med okufligt mod och energi, genomföra skilsmässan med påfvedömet och afskudda dess förderfliga inflytande och öfverhöghet öfver de folk som antagit hans reformerade lärosatser.**) Och de lyckliga följderna af den Lutherska reformationen kan hvar och en skönja i förhållandet å ena sidan i de katolska länderna Italien,

*) Uti Luthers kammare i slottet Wartburg ser man ännu i dag en stor bläckfläck på väggen vid spiseln efter det bläckhorn som Luther 1522 slungade mot djefvulen, då denne uppenbarade sig för honom i kroppslig gestalt.

**) Följande verser äro ett prof på, huru man under denna strid på lif och död sökte hålla ryggen fri för sina andliga motståndare, hvilka skydde hvarken dolk, gift eller bål, då det var fråga om olika tolkning af trosartiklarna, och i synnerhet då det gällde påfvemakten och dess kreaturs öfvervälde.

Luther eller påfven?

Efterföljande dubbeltydiga vers förskrifver sig från tiden för brytningen mellan katolicismen och reformationen i Sverige under första hälften af 1500-talet och utgör ett slags trosbekännelse, som kunde tolkas allt efter omständigheterna såsom ett uttalande till förmån för Luther gent emot påfven — eller tvärtom, beroende af om man läser versen i ett sammanhang tvärs öfver sidan, eller om man först läser de åtta versraderna till venster sasom en vers för sig och derefter de åtta versraderna till höger såsom den andra versen i "trosbekännelsen". Såsom dennas författare har uppgifvits ärkebiskop

Spanien*) och Frankrike o. s. v. och å den andra sidan i de protestantiska, Tyskland, England och Skandinavien.

Men min bror! Tiderna hafva förändrats. Hvad som var en betydande reform för fem hundra år sedan, är nu antiqveradt, och stillastående är detsamma som tillbakagång. Detta gäller likaväl i teologien som i allt annat.

Du som mången annan föreställer dig troligen att teologi och religion äro samma sak. Men i universum finnes knappast två så olika.

Teologi är en samling motsägande och oförenliga satser och regler för menniskans tro, hopkonstruerade af prelater och kyrkans furstar, för omkring ett och ett halft årtusende sedan, till en '*afslutad vetenskap*', uti hvilken all vidare forskning bannlystes, och hvars innebörd klargöres i det bekanta sammandraget af kyrkofadern Tertulliani trosbekännelse, som i sin omfattande enkelhet lyder:

»*Credo quia absurdum.*» **)

Trolle, Stockholms blodbads tillskyndare. Troligare är dock, att författaren är hans efterträdare på ärkebiskopsstolen, Johannes Magni (Jöns Månsson), Sveriges siste katolske ärkebiskop.

Versen lyder:

Jag viker härmed af,
från Luther till min graf,
jag hatar allan stund,
Lutheri tro och grund,
bort, bort från detta land,
hvad Luther ger vid hand,
den som rätt Luther dör,
den onde han tillhör,
Från påfvens bud och vilja,
vill jag mig aldrig skilja,
dem sig till påfven gifvit,
jag i mitt hjerta skrifvit,
all påfvens hop och svit.
bevare Gud med flit,
han salighet besitter,
som påfvens lära gitter.

*) Ett ständigt återkommande tema i de spanska tidningarna är det sorgliga tillståndet med den offentliga undervisningen och skollärarnas elände. Under det att kyrkan i Spanien kostar statsverket 44 millioner pesetas, hvartill kommer kanske lika mycket i privata gåfvor, hvilket allt betalas kontant, är anslaget till skolundervisningen en och en half million, hvilket emellertid icke annat än delvis utgår, emedan man anser sig sakna medel dertill. Till tjurfäktningar saknas deremot aldrig tillgångar. En del lärare, som under flere år icke utbekommit sina små löner, hafva hos regeringen begärt licens att tigga. Af Spaniens nära 4 millioner barn i skolåldern, erhålla icke mera än omkring en tredjedel skolundervisning. Samma elände i fråga om skolundervisningen råder i Italien.

**) Fritt öfversatt: Alldenstund sakförhållandet är förnuftsvidrigt, måste det tros.

Biskop Thomander har uti en afhandling, benämnd Tankar m. m., utgifven 1876, fällt följande vanvördiga utlåtelse: "*Teologien som vetenskap är ju redan ett skelett, en utlefvad käring*", och detta påstående beledsagar han med en förklaring, som förf. drager sig för att citera.

Religion åter är: menniskohjertats lif i Gud, eller, Gud i menniskohjertat.

Jag tror derför att mången anser önskvärdt, att en ny teologisk reformator uppträdde, som med den ofantliga utveckling vetenskapen i allmänhet och äfven den teologiska forskningen vunnit under de sednast förflutna fem hundra åren, eller sedan den sista reformationen genomfördes, kunde lyckas införa friskare luft och solljus i 'örtagården'.»

»Det der låter mycket vackert och poetiskt» — svarades — »och skulle säkert applåderats af en samling gudsförnekare. Hvad vet du och dina vetenskapsmän om Gud och djäfvulen? Intet. Bättre är att bibehålla en gammal beprövfad byggnad såsom vår kyrka är, som stått grundfast i snart två tusen år, än rifva ner den och bygga upp en ny. Ingen vet hurudan den nya blifver, om den kommer att skydda mot stormarna. För min del sätter jag t. o. m. katolicismen framför en frikyrka, uti hvilken hvar och en hade sin egen uppfattning af tron. Svårt hafva vi prester för närvarande genom den omkring sig gripande otron, och äfven i ekonomiskt hänseende, det vete Gud, men värre blefve det, om sådana fritänkare som du finge råda.»

»Hvad du nu yttrat» — svarade jag — »är 'en sak som inte hör hit' — sa' Platin om rättvisan. Om du följt med hvad jag sagt, borde du hafva funnit, att jag endast åsyftat en förnyad och mera genomgripande 'afsägelse af de katolska förvansklingarna af Guds rena ord' — som orden lydde då svenska folket antog Luthers lära i Vesterås år 1527 — grundad på de religionsvetenskapliga forskningar och upptäckter, som skett under de femhundra år som passerat sedan kyrkan då reformerades. Och jag har anledning tro, att jag icke står ensam häruti. Detta om detta.

Om du för öfrigt personligen skulle hafva det bekymmersamt i denna jemmerdalen, så kom i håg hvad statistiken ådagalagt, nämligen, att af alla klasser presterna äro de mest långlifvade, hvilket ju af mången eftersträfvas, ehuru det är ett

hinder för dig att så hastigt, som kanske önskligt kunde vara, inkomma i lifsens boningar.

Om jag å min sida skall säga min uppfattning af detta samspråk, så vill det nästan förefalla som om du insupit katolicism med de goda italienska vinerna och blifvit helt 'katolsk' i hufvudet, och detta skall jag tala om när vi komma hem till Sverige. Tänk under tiden på det gamla ordspråket:

'Si cum jesuitis, non cum Jesus itis'.» *)

»Du tycks vara fientligt sinnad mot kyrkan och dess tjenare» — anmärkte min andlige motståndare temligen skarpt.

»Deruti misstager du dig lika fullkomligt som i allt annat» — svarade jag. — »Jag har icke yttrat ett ondt eller ogillande ord mot våra svenska prester, hvarken kollektivt eller enskildt. Många af mina mest ärade och värderade vänner äro prester. Hvad jag velat framhålla såsom önskvärdt, är att kyrkan, som under fem hundra år i teorien stått i det närmaste på samma ståndpunkt, om den ej skall förstenas och trångas i bakgrunden af de lifliga sekteristerna, följer med tiden och tidsförhållandena och reformerar sig sjelf i mera frisinnad, förståelig och populär form och anda såsom allt annat i verlden. Skulle ej detta skett på andra områden, stode verlden nu på samma barbariska ståndpunkt som i urtiden.

Liksom frälsaren, då han bröt stafven öfver den lära som predikades af de skriftlärde och fariséerna, fick sluta sitt jordiska lif på korset, och på Luthers tid, hans reformatoriska verksamhet och brytandet med den femtonhundra åriga katolska kyrkan och dess missbruk, ansågs för kätteri, för hvilket han bannlystes, anses nu af de flesta af vår tids 'skriftlärde', bibelkritiken och deraf följande, såsom en fara för religionen. Bibelorden äro, som du vet, i allmänhet symboler, och böra tolkas derefter. Såsom uttydningen oftast sker af okunnigheten och spetsfundigheten, ligger en fara uti en *sådan* tolkning, som föranledt till så mycken splittring och så många strider. Det är derför

*) Fritt öfversatt: "Ingen är Jesu efterföljare som går i farnöte med jesuiterna".

som nutidens mest bildade teologer synas vara ense om, att en på allmänt vetenskapliga grunder gjord bibelkritik, just är vilkoret för det andliga lifvets föryngrande och sedliga utveckling.

Den som vill påstå att teologien är en afslutad vetenskap, som icke kan reformeras och gå framåt, utan derför måste stå stilla, gör sig skyldig till hädelse mot Gud. Ty genom en sådan dogm skulle fastslås, att Gud ensam i verldsaltet skulle längesedan hafva blifvit af menniskan fullt uppfattad.

Du minns väl skaldens, biskop Tegnérs, ord:

'Evigt kan ej bli det gamla,
ej kan vanans nötta lexa
evigt repas upp igen.
Hvad förmultnadt är skall ramla,
och det friska, nya, växa upp utur förstörelsen.'

Så länge som, i ett så upplyst land som Sverige anses vara, doktor Mårten Luthers katekes -- med dess 'korta utveckling' (stadfästad af konungen den 11 oktober 1878), hvilken utveckling ytterligare invecklar saken, så att religionsläran gjorts oförklarlig af läraren, och derigenom till en fullkomligt obegriplig utanlexa för den upplysningsökande ungdomen — i stället för en lättfattad kristlig sedelära — skall utgöra lärobok vid religionsundervisningen.

Så länge som, tvärt emot den undergifne och ödmjuke 'Guds sons' föredöme och lära, '*makt skall gå framför rätt*' och folken tvingas att offra sin tid och sina tillgångar, icke på att öka upplysningen, sedligheten och det allmänna välbefinnandet på jorden, utan på att uppställa sig öfvade och rustade till tänderna med de förfärligaste mordvapen, för att, på höga öfverhetens kommando, likt vilddjur öfverfalla och nedgöra hvarandra, begå de värsta illdåd, förstöra hvad snillet skapat och sprida immoralitet, sjukdom och sorg öfver länderna i oändlighet.

Så länge och ända tills ändring skett häruti liksom i mycket annat, behöfs genomgripande reformer; ty det visar sig häraf att såväl vi i Sverige befinna oss i ganska djupt andligt mörker, som att menskligheten i allmänhet står på en barbarisk

och låg ståndpunkt, eller befinner sig i hvad jag skulle vilja benämna, *'den pansrade näfrättens tidehvarf'*, och ännu icke förmått eller velat uppfatta grundprincipen i den kristna religionslläran — *kärleken till Gud och nästan* — lefva derefter och undertrycka härsklystnaden öfver andra, som just är roten och upphofvet till det ondas välde i verlden.»

»Ja, men du torde påminna dig» — svarade den kristne religionslläraren — »om du läst den heliga skrift, att Herren Zebaot befallde Moses att slå de midianiter, de canadenser, de hellener m. fl. eller sjuhundra folk och förgöra dem tills ingen var igen, deras altare nedrifva, deras ägodelar skifta. Herren har således påbudit krig.»

»Du förbiser» — svarade jag — »att det var den grymme *Jehova*, 'härskarornas Gud', som skulle hafva påbjudit såväl alla dessa, som andra blods- och missdåd, hvilka enligt svensk lag straffas med fängelse för lifstiden eller hufvudets afhuggande och derpå följande förlust af medborgerligt förtroende för alltid — icke den milde Gud, som Kristus bad till och benämnde *'Min fader i himmelen'*. Och du, en fridens och försoningslärans tolk tycks alldeles hafva glömt frälsarens ord: *'Frid på jorden, menniskorna en god vilja'*. Men du kan vara lugn, krig komma nog aldrig att upphöra, om än jorden blir aldrig så gammal. Detta skulle fordra en så allmän upplysning och rättrådighet, som aldrig kan påräknas, och dessutom komma nog framdeles som hittills s. k. allfanser — eller kanske riktigare hvad som i ekonomiska förhållanden menas med 'ringar' — emellan de i verldsligt och andligt hänseende maktägande här på jorden, att hålla samman intressenterna till befordrande af gemensamma fördelar. Och, för att du härutinnan skall riktigt uppfatta hvad jag menar, vill jag uttrycka mig på ditt älsklingsspråk latin: 'Mundus vult decipi, ergo decipiatur'.» *

»Men du glömmer» — invändes sedan jag slutat mitt anförande — »huru mycket som åtgjorts för upplysnings spridande,

*) Fritt öfversatt: "Verlden har alltid velat bedragas, må den då bedragas".

genom yttre missionen, bland hedningarna i andra verldsdelar.»

»Nej, det har jag icke glömt — men hvad har egentligen uträttats för de ofantliga belopp detta kostat, som kunnat användas bättre till hedningarnes omvändelse i Europa? — Så godt som intet, åtminstone till den sanna upplysningens och humanitetens befrämjande. Man har gifvit en del negrer, hottentotter, indier och kineser, som varit lyckliga i sin tro, mat och kläder och pluggat i dem åtskilliga dogmatiska lärosatser, hvaraf de omöjligen kunna begripa något, eller lika litet som missionärerna sjelfva, detta är allt.» *)

*) Uti en kongress mellan katolska vetenskapsmän som nyligen hållits i München, uppgaf en madame Baumgarten i ett föredrag om missionen, hvilka summor som *under nittonde århundradet* offrats på densamma. Listan upptager tjugufem föreningar för, bland annat, "Kristna trons utbredande", "Det heliga landets förening", "Skyddsängelföreningen", "Föreningen för fattiga negerbarn i Centralafrika", "S:t Petrus Clover sodalität", "Propaganda" o. s. v., till hvilka insamlats sådana belopp som 275 millioner mark, 100 millioner mark o. s. v. Hela den summa dessa 25 föreningar insamlat uppgår inalles till 721,825,000 mark. Därtill kommer en mängd insamlingar, hvilkas storlek icke kunde uppgifvas, men som beräknades till "780 millioner mark", eller tillsammans till närmare "*1,402 millioner mark*" *under endast de senast förflutna 100 åren.*

Och hvad har resultatet blifvit af dessa oerhörda uppoffringar? Jo, kan svaras, det nu pågående barbariska kriget emellan Europas stormakter och Kina, hvilket enligt meddelande i Contemporary Review af den bekante Dillon (som varit ögonvittne till ohyggligheterna) är förfärligare än något annat krig sedan hunnernas och vandalernas infall i Europa, och kan jemföras med Tillys och Wallensteins dåd under trettioåriga kriget och Karl XII:s härjningar i det olyckliga Polen. En skam för den mensklighet, som står på tröskeln till det 20:de seklet.

Rörande resultaten af "Kinamissionen" står följande att läsa i en japansk tidning, som i öfversättning intagits i en svensk.

Det finns inga kristna nationer,

skrifver en japanes i oktoberhäftet af den japanska revyen "Tokyo Maischu Schinsi". Här och der träffar man väl en kristen, men kristna stater finnas icke och ha aldrig funnits, nu mindre än någonsin. Man behöfver blott jemföra de kristna och de s. k. hedniska diplomaterna med hvarandra. Från moralisk synpunkt stå de senare vida högre än de förra.

"Se på tilldragelserna i Kina," fortsätter han. "De kristna européerna begå der förbrytelser, öfver hvilka vi hedniska japaner måste rodna. Gräsligheterna i Kina begås i religionens, i den högre civilisationens namn. Ej nog med dessa grymheter, men I vågen dertill att ringa med edra klockor för att inbjuda oss till bön. Gån och prediken för de kristne, som ha så stort behof af att omvändas till det förnuftigas och godas religion! Och när I gjort humana väsen af dem, så kunnen I komma tillbaka till oss."

Vidare citeras ett uttalande af den kinesiske gesanten i Washington:

"Sedan jag läst om de hemska förföljelser, som under medeltiden begingos i religionens namn, bäfvar jag för mitt folk. Vi ha hittills aldrig upplefvat något liknande i

»Men de stackars helgonen och kyrkofäderna då, hvilka du fördömt och knappast unnar ro i sina grafvar, de hafva väl intet ondt gjort dig åtminstone» — anmärkte min interlokutör undfallande — »och borde väl således få vara i fred?»

»Gerna för mig» — svarade jag — »men jag instämmer med kinesernas Luther, religionsreformatorn Kon-fut-ze (Confucius) 'Vörda gerna de helige' — sa' han — 'men håll dem på tillbörligt afstånd'.»

Om nu min samspråkare icke riktigt uppfattade, som man säger, »pudelns kärna» i mina uttalanden eller trodde någon personlig elakhet eller någon »hund ligga begrafven» derunder, vet jag ej, men han teg, som han brukade göra efter sina konflikter med sin hulda maka, lemnade mig utan vidare ensam och gick att uppsöka damerna, hvilket sannerligen icke var så lätt bland alla byggnaderna på det stora taktorget.

Jag förfogade mig till balustraden utmed yttersta kanten af taket, derifrån man har en milsvid utsigt öfver Rom med omgifningar.

* * *

Hvilka minnen och hvilka tankar storma ej öfver en, då man ensam befinner sig på en sådan plats som jag och »den eviga stadens» historia skrider förbi som ett panorama af verldsomstörtande händelser.

I synnerhet var det påfvedömet och katolicismen som på denna plats helt naturligt måste träda i förgrunden.

Alldeles under mina fötter låg »Piazza de S:t Pietro» med dess flertusenåriga egyptiska obelisk och två kolossala springbrunnar, omfattade af den praktfulla cirkelformiga marmorkolonnaden. Litet längre bort reste sig det runda Castel S:t Angelo, hvilket uppfördes med den mest slösande marmorprakt

Kina. Vårt folk tror på Buddha, Konfucius, Muhamed och Inda, och alla dessa bekännelser existera vänskapligt vid sidan om hvarandra. De kristna missionärerna ha stört denna harmoni. Sedan de kommit till landet, ha de utsått hat och tvedrägt mellan de förut fredliga . . ."

Den japanske författaren tillägger: "Vi göra samma erfarenheter".

till graf åt kejsar Hadrianus och sedan, till kejsar Caracallas tid, var de romerska kejsarnas begrafningsplats och slutligen gjordes till fästning. Till höger derom framträdde S:t Angelobron, öfver den gula Tibern, med sina 10 af Bernini utförda, 8 meter höga, englabilder. Som motsats till S:t Angelokastellet sågs judestaden på motsatta sidan Tibern med sina trånga gator och hopgyttrade, fallfärdiga, små kuriösa byggnader, och längre bort skymtade Panteon och en mängd kyrkor, gifvande egendomliga afbrott i hela den oändliga öknen af grå hustak.

Den ofantliga Petridomen, som jag hade under mig, och den dermed sammanhängande Vatikanen dominerade allt omkring sig. Till kontrast deremot krälade nedanför ens fötter massor af menniskor, hvilken från den höga plats hvarpå jag stod liknade myror. Och dessa praktfulla kolosser i förhållande till den arbetande, krälande och knäböjande hopen vid deras fötter, utgjorde i sanning en slående bild af den katolska kyrkans och påfvedömets allt öfverväldigande, behärskande, förkrossande, nedtryckande makt, grundad som den är på en förfalskad religionslära, på folkets hållande i det djupaste andliga mörker, till vinnande af rikedom och makt åt kyrkan och klerokratien på en vilseledd, menlös mensklighets bekostnad.

Stående på tinnarna af detta katolicismens väldiga »Siegesmonument» genomgick jag i tankarna den s. k. kristna kyrkans historia; huru den i början enkla och anspråkslösa, men så mycket mera hänförande kulten, omedelbart efter dess seger och erkännande såsom romersk statsreligion, utsvällde i glans och maktfullkomlighet, underkufvande både härskare och folken.

Jag påminde mig de blodiga krig, som uppkommit af eröfringslystnad i Kristi missbrukade namn, eller mellan anhängare af olika religiösa åskådningar, och haft till mål undertryckandet af andras trosfrihet; såsom exempelvis korstågen för eröfring af den heliga grafven, hvilka pågingo i 200 år; korstågen inom Europa för hedniska folks omvändande till kristendomen, deribland vår egen Erik den heliges tåg till Finland för, som det tros, kristendomens införande, men förmodligen i första

rummet för dess eröfring. Vidare de krig som uppkommo med anledning af kyrkoreformationerna, såsom Albigenser-, Hussit-, Schmalkaldiska och Hugenottkrigen. Ensamt under Albigenserkriget i Frankrike omkommo sedan Bizeers eröfrats 40,000 menniskor, hvilka mördades under ropen »Slå ihjel dem, Herren känner de sina», samt slutligen det förfärliga trettioåriga kriget med dess grymma ödeläggande och blodiga dåd, då, som bekant, större delen af Tyskland härjades, utplundrades och ödelades, hvarvid katoliker och protestanter täflade i grymheter och plundringslust, och äfven svenska folket, utan att af kriget vara direkt berördt, led betydligt och utarmades.

Jag erinrade mig ytterligare »Kristi ståthållares» historia, hvilken, med undantag af några blad, är en uppräkning af skändligheter, hvaraf en axplockning kan vara nyttig när katolicismen, visserligen förfinadt, propagerar lika verksamt som alltid.

Under slutet af 9:de seklet rasade som bekant de andligt politiska partierna sins emellan, bland annat uti att tillsätta påfvar, för att derigenom säkrast vinna inflytande och makt. Den ena påfven efter den andra valdes och mördades af motpartiet, och år 891 lät en nyutnämnd påfve upprifva sin företrädares lik, för att få nöjet halshugga detsamma.

Kvinnor voro ofta de bestämmande vid påfvevalen.*)

En kurtisan vid namn Marosia lyckades sålunda uppsätta en af sina älskare, Sergius, på påfvestolen. Efter honom uppsattes och undanröjdes flere påfvar af samma parti — och bland andra ytterligare tvenne af samma Marosia.

Sedan påfven Johan X mördats, gjordes hans son, under namn af Johan XI, och dennes son, Johan XII, till påfvar. Denne sistnämnde anklagades offentligt för äktenskapsbrott och att hafva gjort Lateranpalatset till ett näste för osedlighet, samt att hafva stympat, blåndat och mördat kardinaler och biskopar och sålt embeten för penningar. — Öfverbevisad om allt detta, afsattes han och mördades sedan af en kränkt äkta man.

*) Det påstås t. o. m. att qvinnor setat på påfvetronen.

I början på 1000-talet uppsattes en tolf års gosse på påfvestolen, under namn af Benediktus IX, hvilken så använde sin värdighet, att han strax derefter afsattes. Emellertid lyckades han blifva återvald tvenne gånger — sista gången sålde han påfvevärdigheten till Gregorius VI, men andra motpåfvar läto sig tillsättas, så att trenne sådana funnos på en gång.

Spel, frosseri, dryckenskap och den mest raffinerade sedeslöshet samt penningebegär för att tillfredsställa dessa lustar, vore för öfrigt utmärkande för det högre presterskapet under denna tid. Vid det stora kyrkomötet i Constanz (1414—1418) under påfven Johan XXIII:s regering, hvilket bevistades af 18,000 andlige och 200 lärda doktorer, hade dessutom infunnit sig 320 gycklare och jonglörer och 700 offentliga qvinnor.

Under påfvarna Inocentius III och Gregorius IX infördes i »*Kristi namn*» och såsom »*öfverensstämmande med evangelii anda*» den s. k. »*inqvisitionen*», hvilken efter de grymmaste marter kostat hundra tusental »kättare» (d. v. s. sådana, hvilkas förmögenhet man ville komma åt, eller som stodo i vägen i politiskt och andra hänseenden,) lifvet å bålet.

I Spanien fann inqvisitionen den tacksammaste jordmånen, och utvecklade sig der både i andlig och politisk riktning.

Under Ferdinand och Isabella bedrefs den i synnerhet effektivt. Drottningen leddes dervid af missledda religiösa skäl, men konungen af politiskt-ekonomiska, hvilka utgingo på de i hög bildning stående morernas och judarnas fördrifvande och anekteringen af deras ägodelar.

Under de 327 år spanska inqvisitionsdomstolen ägde bestånd — eller från 1481 till 1828, då denna afskyvärda inrättning afskaffades af Joseph Bonaparte, — brändes endast i Spanien 31,912 kättare lefvande, och 18,049 in effigie. 228,214 dömdes till galererna eller lifstids fängelse och 62,836 till botöfning, eller att bära »*San Benito*(tystnads)-*tecknet*», hvarigenom vanära på jorden och helvetets eviga plågor i en annan verld tilldömdes såväl dem, som deras familjer och efterkommande.

Dessutom offrade spanska inqvisitionen otaliga menniskor på Sicilien, Sardinien, i Flandern, Amerika och Indien.

Det var dominikanerna, som med största nitet utspejade och uppspårade kättare, och derför fingo hedersnamnet »Dominicaner» — Herrans spårhundar. — På senare tiden lär inom den katolska kyrkan en ifrig agitation framträdt för inqvisitionens återinförande. *)

Och att »Kristi ståthållare» på jorden under 15:e, 16:e, 17:e och 18:e århundradena, icke vanslägtats från sina företrädare unde 9:e, 10:e och 11:e seklen, visades såväl under påfvedömets förflyttning och uppehåll i Avignon, under ett hundrade år, (1309—1414), som då de återkommo till Rom för att der qvarstanna.

Påfvarna omgåfvos under denna tid af ett hof af tusentals prelater och prester, som köpte och sålde sina indräktiga sysslor,

*) Se Nordisk familjebok 7:e bandet, slutet af sid. 695.

Ett motstycke till "Herrans hundars" inqvisition erbjuder inom de protestantiska länderna de s. k. "hexeriprocesserna". Under konung Karl XI:s regering, och ända till 1779, då dödsstraffet afskaffades för trolldom och hexeri, florerade, i synnerhet i Sverige, en religiös sjuklighet, uppkommen genom samma okunnighet, vidskepelse och ofördragsamhet som den äkta inqvisitionen, eller "hexeriprocesserna", utmärkande huru djupt sedligheten sjunkit och grymheten utvecklats genom det ständiga krigandet under den s. k. "storhetstiden". Under denna tid brändes å bål hundratals personer, mest gamla gummor, "för trolleri och otuktig umgängelse med satan".

Men ännu i denna dag läser man jemt i tidningarna bevis på den gräsligaste vidskepelse, utvisande folkets — trots katekespluggandet, eller kanske till följd deraf — låga intellektuella ståndpunkt. Se här ett prof derpå: Kristianstadsbladet omtalar följande "*kulturbild från sekelslutet*":

"I ett kostall hos en landtman i Albobygden är å väggen uppsatt följande välpräntade skrift, infattad inom glas och ram:

"Vår herre Jesus Kristus gick i sin välsignade örtagård, han såg sina ovänner för sig stå, han bad och välsignade dem alla i Jesu Kristi namn. Likaså binder jag djäfvulen och alla onda andar och alla onda menniskor, gårdpager, vattenhästar, skarn, gastar, troll och upyske, som nu uppräknade äro, dem binder jag med det kraftiga och starka bandet, som Jesus Kristus band sina fiender.

Jag bjuder dig, du svarte, behornade djäfvul, Lusifär, med alla dina etterförbannade andar, att du viker från N. N:s kreatur och icke mer skadar dem till lif eller lem.

Jag binder lefver och lunga, tand och tunga, brosk och ben och allt det i dem är.

Jag binder dig vid väs och väs att intet efter denna dag göra N. N:s kreatur eller något annat af hans egendom någon skada invärtes eller utvärtes i någon måtto. Jag binder dem, de eldsaltade andarne med det kraftiga och starka bandet, som Jesus Kristus band sina fiender, i den heliga trefaldighetens namn.

Amen, amen, amen.

Som skedde långfredagen i nådens år 1879."

och hade gjort kyrkan till ett medel för deras hersklystnad, penningehegär och utsväfningar, och som hufvudsakligen egnade sig åt ett verldsligt lif och stridigheter, på ett allt annat än kristligt sätt. Staden var öfverfylld med härbergen och lösaktiga qvinnor, och osedligheten bland de andlige tillgick lika öppet och ogeneradt och var lika allmän som i verldslifvet.

Det var Leo X som införde *aflatskrämeriet* och försäkrade alla som köpte aflat om syndernas förlåtelse.

Påfvarna Urbanus VI och Clemens VII, som på en gång valdes af skilda länder, bannlyste hvarandra ömsesidigt — Clemens regerade i Avignon och Urbanus herskade i Rom med djurisk grymhet och utfärdade en mängd bannlysningar till egen, men ej till kyrkans fördel.

Gregorius XIII lät tända glädjeeldar och sjunga »*Te deum laudamis*» (= »Dig o Gud lofsjunga vi») vid underrättelsen om, att 30,000 hugenotter mördats under »Bartolomeinatten .

Pius VII skärpte inqvisitionen i början af adertonhundratalet, och Pius IX stadfäste i medlet af samma århundrade den 8 december 1854, d. v. s. *för icke fullt 50 år sedan* i Bullan »*Ineffabilis Deus*», såsom en trosdogm, »*Conseptio immaculata*» och förklarade Kristi ståthållare på jorden, d. v. s. sig sjelf jemte alla föregående och efterkommande påfvar — således äfven dem som ofvan presenterats och namngifvits — för ofelbara och syndfria. Och detta dekreterades såsom en dogm, att bekännas och tros af alla, som ville undandraga sig kyrkans bannlysning på jorden och saliga varda i himmelen.

Mycket mera ur påfvarnas historia skulle kunna framdragas, men ofvananförda kan vara nog.

Inalles hafva 293 »ståthållare» å Petri heliga stol regerat kristenheten och vilseledt folken från år 67 efter Kristi födelse t. o. m. 1900, eller under 1,833 år — således i medeltal under 6¼ år hvardera.

Att det bland de närmare 300 påfvarna, hvilka suttit på S:t Petri tron, funnits, i synnerhet under senare tider, många, som med kraft och sedligt allvar gripit in mot den öfverhandtagande

depravationen inom den katolska kyrkan och försökt uppehålla disciplin bland sina underordnade, är ju obestridligt.

Äfvenså är det obestridligt att kulturen, under den mörka medeltiden, till hufvudsaklig del uppehölls genom munkars arbete i det tysta inom de fridfulla klostren. Men kyrkan, såsom institution, var och förblef ej allenast densamma, hvartill den genom »förvanskligande» af Kristi lära kommit, utan utvecklades i samma anda allt mer, för vinnande af rikedomar och sitt hufvudändamål, makt öfver själarna och verlden.

Och häruti understöddes den enhälligt i eget intresse af skaror af kardinaler, biskopar och andra höga klerikala funktionärer samt hela arméer af munkar, nunnor, men förnämligast genom jesuiterorden, alla arbetande i tysthet, inom kristenheten, för samma mål eller att samla rikedom för att derigenom vinna makt.

Det värdefulla påfundet att för gods och penningar köpa syndernas förlåtelse (»aflaten») och folkets hållande i den djupaste okunnighet och vidskepelse, hvilket föranledde till dyrkan af helgon och reliker, och som ännu fortfar, bidrogo ej heller så obetydligt till att uppehålla förmedlarnes med himmelen och den enda saliggörande kyrkans förhärligande och makt öfver själarna samt att påfylla dess bottenlösa kassakista.

Såsom bevis på den hedniska afgudadyrkan, som ännu i vår s. k. upplysta tid existerar och är en följd af den vidskepelse hvaruti folket hålles, må erinras om följande, utgörande dock endast en ringa del af de inbringande geschäft, hvarigenom »den heliga kyrkan» beskattar det menlösa folket.

Ibland de förnämsta af dessa är, den så kallade »Scala Santa» i Rom, hvarom förut talats.

Och ej långt från Rom finnes en helgedom, der en bild af den »*Heliga jungfrun af Rosario*» förvaras och är föremål för tillbedjan af tusentals pilgrimer hvarje år.

Historien om denna målning, som nu lär göra underverk i långa banor, är följande: År 1879 fördes taflan, derå jungfrun var så rått målad, att ingen kom sig för att ens taga af sig

hatten för densamma och allraminst misstänktes för att kunna göra underverk, på en »gödselvagn» från Neapel till Rosario.

Efter att hafva stått undangömd och glömd i ett stall i sjutton år, tog en artist, som hette Malderelli, sig för att feja upp och försköna den heliga jungfrun — hvarefter hon af h. h. påfven utnämndes till »*Patronessa af den Apostoliska kyrkan i Rosario*». Sålunda hedrad och uppställd på en tron af marmor, brons och guld, har hon funnit sig så belåten och i sitt »esse» att hon, mot kontant erkänsla förstås, roat sig med att utföra det ena miraklet efter det andra.

Uti Österrikes förnämsta katedral, Stephansdômen i Wien, finns uti kyrkans kor upphängt ett diamantbesatt undergörande porträtt af den heliga jungfrun, och en särskild kopia häraf exponeras nedanför koret. Inför denna kopia, knäböja dagligen hundradetals troende och allmosegifvande personer af alla klasser. I samma katedral förevisas äfven en Kristus på korset, i naturlig storlek tillverkad temligen groft af mörknadt trä. Denna bild är utstyrd med ett stort svart skägg, till illusion liknande tagel. Och det underbara härmed är, att skägget växer, så att det alltsom oftast måste klippas. Vid mitt besök på platsen för några år sedan, hade skägget, enligt hvad förevisaren heligt försäkrade, *under den förflutna natten vuxit öfver en tum*. En mantel som Kristus burit, lär finnas i samma kyrka, men den fick jag ej se.

I Frankrike har man, bland mångt och mycket liknande i samma väg, den bekanta vallfartsorten Lourdes, der den heliga jungfrun tros hafva uppenbarat sig för en ung flicka i den s. k. Messoviellesgrottan, hvilken, jemte en källa i grottan, med anledning af dessa underbara uppenbarelser, förklarats heliga och undergörande. Platsen besöktes nu årligen af hundratusentals pilgrimer, och en för kyrkan vinstgifvande handel bedrifves med »undergörande vatten» ur källan, försäljning af bilder m. m.

I Frankrike står äfven, bland andra, den helige S:t Antonius af Padua, som lär lefvat på 1300-talet, i hög kurs såsom specialist, att, mot billigt arfvode, tillrättaskaffa förlorade eller stulna saker.

Tillbedjan af Patronessan af den apostoliska kyrkan i Rosaria.

Uti Italien förekommer vidare den heliga jungfruns hydda (casa) i Loreto, som äfven blifvit en ej föraktlig inkomstkälla för kyrkan och de andlige.

Legenden om denna »casa» är ett sannskyldigt underverk, och torde som sådant böra anföras; den lyder:

Under sin resa till Jerusalem, 336 år efter Kristus, upptäckte kejsarinnan Helena den heliga jungfruns f. d. bostad och lät öfver densamma uppsätta en basilica, uti hvilken madonnan tillbads, och dit pilgrimer i mängd strömmade. När sedermera, på 1200-talet, saracenerna kört bort korsfararna ur Palestina och inga pilgrimer vidare infunno sig att beskattas, inträffade en vacker natt det underverket, att ett par englar togo »casan» på ryggen, förde den öfver hafvet och nedsatte den på den Dalmatiska kusten. Förmodligen orkade de ej längre den gången. Tre år derefter, sedan de hvilat upp sig, eller af annan anledning, flyttades stugan af englarna helt oförmodadt, äfven under en natt, till närheten af Recanati och uppställdes på en gudaktig enkas egendom. Denna hette Laureta, och derifrån härledes benämningen »Den heliga jungfrun af Loreto».

Ett nytt underverk inträffade vid denna flyttning, nämligen att sandstenen hvaraf »casan» ursprungligen lär varit uppförd, under transporten i luften förvandlades till en särskild sorts tegelsten, som begagnas i orten der den nedsattes. — — —

Den heliga hyddan, som nu är inbyggd i en storartad domkyrka, besökes årligen af minst en half million troende — och skattande. — Bland andra har Tasso varit der och sålunda poetiserat om densamma:

»Ecco! fra le tempeste, e i fieri venti
di questo grande e spasioso mare,
O santa Stella! il tuo splendor m'ha scorto,
Ch'illustra e scalda pur l'umane menti.»*)

*) Fritt öfversatt:

"Se! under storm och vindar vilda,
öfver det stora, oändliga haf,
heliga Stjerna! den glans har ledt mig,
som värmer och upplyser menniskans själ."

När fransmännen under kriget 1797 besökte Loreto, funno de der, i förbigående sagdt, samlad en liten skatt, i form af dyrbara skänker och penningar på 70 millioner francs, hvilka de voro nog ogudaktiga att medtaga, sedan de *på förhand* betalt och sålunda försäkrat sig om aflat för tillämnade synder.*) — —

I Prag finnes en kopia af denna samma »hydda», som äfven inbringar vackra slantar åt den heliga kyrkan.

Och ännu i denna dag kan, — enligt ett tillkännagifvande i tyska tidningar utaf en herr Meier von Flüe, som säger sig hafva besökt h. h. påfven — något hvar, genom att inbetala 25 francs till »Canisiusföreningen» i München, utan vidare kostnader eller besvär, förskaffa sig påfvens välsignelse jemte diplom derpå, att infattas i glas och ram att upphängas på väggen, hvilket lär vara minst lika värdefullt som ett aflatsbref.

Och slutligen lär nu regerande påfven, enligt hvad det uppgifvits, hafva skänkt sin välsignelse och full absolution till alla som medverkade i och *besökte* passionsspelen i Oberammergau förliden sommar (1900), hvilka lemnade en nettobehållning af 237,785 floriner. Och genom en särskild bulla har h. h. meddelat de katolska församlingsledamöter i Stockholm, som begingo nattvarden och bevistade messan vid sekelskiftet, full aflat för sina synder.**)

Men påfvarna hafva, medan de skänkte syndernas förlåtelse och sin välsignelse till derför kontant betalande, visat att de äfven kunna förbanna lika kraftigt, ja t. o. m. kraftigare än välsigna.

Tyska tidningar återgifva i dessa dagar ordalydelsen i nedanstående påfliga bannstråle rikta demot en herre som heter Leo

*) Om en Gustaf Vasa uppstod i Italien, skulle han säkert i katedraler och å heliga orter, men i synnerhet i den heliga jungfruns gömmor, kunna hitta många sådana skatter, att dermed betala statsskulden, ordna skolväsendet m. m.

**) I en stockholmstidning läses härom:

En mer än vanligt högtidlig prägel kännetecknade nyårsdagens högmessa i katolska kyrkan vid Norra Smedjegatan. "Den helige fadern", Leo XIII, hade nämligen utfärdat en påflig bulla, anbefallande den heliga kyrkans herdar att särskildt högtidlighålla sekelskiftet samt meddela de församlingsmedlemmar, som beginge nattvarden och bevistade messan, full aflat.

Taxil, hvilken på det högsta skulle ha »förnärmat kyrkan och dess målsmän». Bullan har, enligt öfversättning, som stått att läsa i en stockholmstidning, följande lydelse, hvilken i drastiska ordalag lemnar ingenting öfrigt att önska.

»I den allsmäktige Guds faders, sons och helige andes namn, i de heliga skrifternas, den heliga och obesmittade jungfru Marias, Guds moders namn, såväl som i alla himmelska dygders, englars, ärkeenglars, troners, makters, kerubers, serafers och alla heliga patriarkers, profeters och evangelisters namn, i de heliga oskyldiges, som ensamma äro värdiga att inför lammets ansigte sjunga en ny sång, i de heliga martyrernas, de heliga kyrkofädernas och alla helgons samt alla andra af Gud utvaldes namn — uttala vi bann och anatema öfver denne missdådare, som kallas Leo Taxil, och vi visa honom bort från Guds heliga kyrkas tröskel. Gud fader, som har skapat menniskan, må förbanna honom! Den helige ande, som gafs honom i dopet, må förbanna honom! Det heliga kors, till hvilket Kristus stigit upp till vår frälsning och på hvilket han segrade öfver sina fiender, må förbanna honom! Den heliga och eviga jungfru Maria, Guds moder, må förbanna honom! S. Michael, själarnes förespråkare, förbanne honom! Förbanne honom också alla englar, ärkeenglar och alla himlens härskaror! Förbanne honom patriarkernas och profeternas heliga skara! Förbanne honom S. Johannes, som har döpt Kristus! Förbanne honom S. Petrus, S. Paulus, S. Andreas, såväl som alla Kristi öfriga lärjungar och de fyra evangelisterna, hvilkas predikan har omvändt verlden! Förbanne honom martyrernas och kyrkofädernas heliga skara, som genom sina gerningar funnit nåd hos Gud! Förbanne honom skaran af de heliga kvinnor, som för Guds äras skull föraktat verlden! Förbanne honom alla de helgon, som från verldens begynnelse till seklernas slut blifva älskade af Gud! Förbanne honom himmel och jord och alla heliga ting deri! Vare han förbannad, hvar han färdas, i sitt hus, på marken, på vägen, i skogen och äfven då han träder in i en kyrka! Vare han förbannad i lifvet och i dödens timme! Vare han förbannad i hvarje sin gerning, när han äter och dricker, när han är hungrig, törstande eller fastande, när han sofver eller vakar, när han går eller står, när han sitter eller ligger, när han arbetar eller hvilar sig, när han tillfredsställer sina behof och när han blöder af sår! Alla hans kroppsdelar vare förbannade! Vare han förbannad i allt, som utgör hans väsen invärtes eller utvärtes! Hans hår och hans hjerna vare förbannade! Hans hjernskål, tinningar, hjessa, panna,

öron, ögonbryn, ögon, kinder, käkar, näsa, tänder, läppar, hals, skuldror, kött, armar, händer, fingrar, bröst, hjerta, mage, tarmar, njurar, höfter, knän, fötter och naglar vare förbannade! Alla hans lemmars förbindelser och leder vare förbannade! Måtte sjukdom förtära honom från hjessan till fotabjellet! Kristus, den lefvande Guds son, förbanne honom med sin allmakt och sitt majestät! Måtte himlen och alla krafter stå upp emot honom och fördöma honom — förutsatt att han icke ångrar sig och gör åt alla den fordrade afbönen. Amen, vare det så; så vare det, Amen!»*)

Så talar försoningens högste tolk på jorden!

* * *

Gambetta har yttrat:

»*Le clericalisme voilà l'ennemié*», och med kännedom om de franska klerikalernas mullvadsarbete inom den franska armén, och under den skandalösa Dreyfusaffären samt de katolska kongregationernas och — de andliga ordnarnas — oerhörda rikedom, för närvarande uppskattad till 11,000 millioner francs**) i fast och löst, hvilken aldrig sprides utan stannar inom ordnarna och ackumuleras såsom ett för staten dödt kapital. Och om detta får fortgå som hittills, och således inom en ej aflägsen framtid, kommer att bringa största delen af Frankrikes hela nationsförmögenhet i de andliga ordnarnas händer, synes Gambetta haft rätt i sin farhåga. Ty med penningen följer makt och med landets förmögenhet i sina kassahvalf, är Frankrike i kongregationernas händer — och dermed det civila samhället och dess handlingsfrihet underkufvadt och ställdt under Vatikanens och dess tjenstandars, jesuiternas, färla. Enahanda

*) En ungefär likalydande bulla fick som bekant Luther, sedan han brutit med påfvedömet, sig tillsänd den 1 juni 1520, hvilken han emellertid den 1 derpå följande december gjorde en autodafé på. Kanske har herr Taxil gjort sammaledes.

Och när Leo Tolstoy, förlidet år blef bannlyst för kätteri af den heliga ryska synoden, återsände han "bullan" med erkännande af dess emottagande och betygande af sin tacksamhet för vänliga hågkomsten, och förklarade slutligen att han med nöje genomläst detta opus, som nogsamt vittnade om, huru långt den ryska kyrkan fjärmat sig från den frälsare, som predikade frid och försoning. Han, T., hade länge sedan bannlyst denna kyrka. — —

**) Brisson har nyligen, i ett anförande i franska deputeradekammaren, uppgifvit de katolska kongregationernas förmögenhet, ensamt i Frankrike, till *elfva tusen millioner francs*.

lär förhållandet vara i Italien och i synnerhet i Spanien, der oerhörda skatter finnas i klostren, och i jesuiternas händer, under det att landet befinner sig på ruinens brant.*)

Äfven här i Sverige har katolisism på mångfaldiga sätt slagit guldmynt af okunnigheten och vidskepelsen.

Från en pilgrimsfärd till Jerusalem hade — för att taga endast ett exempel — S:ta Birgitta — enligt uppgift i Nordisk familjebok, bandet XVII, sid. 45 — bland annat af högt andligt värde, kommit öfver en flaska innehållande »*Den heliga jungfruns mjölk*», hvilken jungfrun sjelf, under ett besök hos Birgitta, förklarat vara af äkta sort. — Med anledning häraf blef denna flaska med sitt oskattbara innehåll af »*lifsens källa*», en högst värdefull »*inkomstkälla*» för Vadstena kloster, dit den skickades af Birgitta, att af priorn förvaras och högtidligen förevisas.**)

* * *

Ofvanstående är några få utdrag ur »den allena saliggörande kyrkans» och dess höga styresmäns historia, visande en nästan kontinuerlig följd af brott mot Gud och menskligheten, af de grymmaste dåd och missgerningar i »Kristi namn» och »evangelii anda» — som det heter — och exempel på folkens hållande i den gröfsta okunnighet, andliga mörker och vidskepelse, allt för att stärka och öka sin egen andliga och politiska makt.

* * *

Att katolicismens makt så länge kunnat existera, och fortfarande existerar, måste af mången anses rent af ofattbart, men beror helt enkelt på den låga bildningsgrad och låga ståndpunkt i intellektuelt hänseende, hvaruti folken hållits, samt de mäktiga statsintressen som äro förbundna med och mycket beroende

*) Den framstående franske justitieministern Dupin d. ä., född 1783, död 1865, har på följande sätt uttalat sin erfarenhet om jesuiterna: "*La société de Jésus est une épée dont la poignée est à Rome et la pointe partout.*"

**) Konung Gustaf I lär, då han försökte sopa rent i Vadstena kloster 1542, hafva yttrat att "borgarna i Östgötastäderna voro berusade af jungfru Marias mjölk och annat papisteri". Se Nordisk Familjebok, bandet XVII, sid. 45.

på, kyrkans uppehållande i sin nuvarande form och maktställning. Det är i sjelfva verket de mot upplysningen fiendtliga elementen som i första rummet och i det längsta söka uppehålla den kyrka, hvars praktfulla symbol jag trampade under mina fötter, och som i lif, anda och tendenser är ett hån mot *Den*, som offrades för menskligheten välbefinnande på jorden och salighet i en annan verld.

* * *

Som läsaren torde hafva funnit, är under utskrifningen af dessa reflektioner mycket tillagdt rörande förhållanden under senare tid. Samtalet med min vän och reskamrat har naturligtvis ej heller kunnat ordagrant återgifvas. Men såväl innehållet af detta samtal, som refererats så godt jag efter anteckningar kunnat göra, som det hufvudsakligaste af reflexionerna rörande katolicismen, gjordes å min upphöjda plats på S:t Petrikatedralens tak den 5 maj 1879.

* * *

Men trots medvetandet om denna kyrkas brottslighet mot Gud och menskligheten äger den en dragnings- och tjusningskraft som är hänförande och rent af underbar. Allting bidrager äfven till att tjusa hvarje sinne, öppet för konsten i alla dess grenar. Arkitektur, plastik, målning och musik, allt det härligaste menniskan kunnat åstadkomma sammansmälter i de väldiga katolska katedralerna i en enda mystisk religiös upplyftande, men på samma gång nervdöfvande och lugnande harmoni.

Undviker man blott att se de bugande och nigande presterna och de rökelsekar-svängande korgossarna, hvilka synbarligen behandla saken som ett yrke, känner man sig vid inträdet i de konstrika, praktfulla, rökelsedoftande templen, med sin färgrikt mystiska belysning, såsom skild från den yttre verlden och dess ofta tröttande och nedstämmande bestyr. Lifvets oro viker för friden härinne. En slöja af himmelskt lugn sänker

sig öfver den trötta anden. — Och vid den härliga rytmiska musikens sammansmältande ackord, lyfter sig själen i djupaste andakt och hänförelse, buren på tonernas englavingar, såsom Murillos madonna, mot fantasiens saliga boningar, det himmelska Edens drömda ljufliga lustgård.

Huru olika är deremot intrycket i våra ofta iskalla, nakna, hvitmenade, kyligt verkande protestantiska kyrkor, i synnerhet på landsbygden, med den släpiga koralsången, den enformiga ritualen, de ej så sällan allt för långa, torra och tröttande ortodoxa predikningarna*), det gammalmodiga språket, som är obegripligt för mången, och de egendomliga tonfallen, som anses höra till predikandet.

Må man derför icke så mycket undra på om en och annan, som icke känner, eller reflekterar öfver katolska kyrkans innebörd, kastar sig i dess sköte för att söka frid och ro. Och att äfven andra, som väl känna till dess falska glitter, under en stund kunna glömma den giftiga kärnan, för att låta sig hypnotiseras och försjunka i hänryckning af det glänsande, gyllne och förglödande skalet.

* * *

Rätt som jag stod i dessa tankar och smått ondgjordes öfver verldens ondska i förening med stor dårskap och menlöshet, anlände det öfriga sällskapet, som med oro för mitt välbefinnande, länge sökt mig på gatorna mellan alla byggnader å det stora taket, och blefvo rätt glada då de funno mig oskadd och icke förvandlad till mör köttpudding der nere på Piazzans stenläggning.

* * *

Den ärade läsaren torde benäget öfverse med ofvanstående kanske väl långa afvikelse från den egentliga resan. Men jag är säker på, att mången, som ser, icke endast ytan af tingen,

*) I hufvudstaden är, som bekant, förhållandet annorlunda. De större kyrkorna äro numera smakfullt dekorerade invändigt, väl uppvärmda och upplysta; och predikningarna i allmänhet tilltalande, ofta utmärkta.

under samma förhållanden, och den tankegång hvaruti författaren af reskamraten inleddes, skulle tänkt och yttrat ungefär detsamma som jag. Och att katolicismen skulle framträda i förgrunden då man befann sig på tinnarna af S:t Petrikatedralen, var ju helt naturligt.

»Men allt det där reflekterandet, kunde du skonat mig för och behållit för dig sjelf, till egen uppbyggelse,» anmärker kanske en och annan läsare.

»Ja visst,» svarar författaren, »men säger som d:r Luther i Worms den 18 april 1521, skulle hafva yttrat då han uppmanades att återkalla hvad han sagt:

»Ich muss sprechen. Ich kan nicht anders. Gott helfe mir! Amen!»

Och sedan invändningen sålunda klarerats, till, som det är att hoppas, den anmärkande läsarens nöje och belåtenhet, fortsättes berättelsen om reseäfventyren.

»Domine quo vadis?»

Sedan turisten genom Porta S:t Sebastino utkommit på Via Appia, öppnar sig en af de intressantaste utsigterna i Roms omgifningar.

Framför sig har han den vida, ödsliga campagnan, med ruiner af de kolossala antika aqueducterna, som afteckna sig som silhuetter mot himlen, och närmare och fjärmare resa sig talrika, förfallna mausoléer och grafmonument från det romerska rikets storhetstid.

Bortom denna bild af alltings förgängelse lyfta sig i skiftande, glada och lifliga färger Sabinerbergen, med städer, byar, slott och villor, och långt bortom dessa stå som spöken i hvita svepningar, Abruzzernas snöhöljda toppar. Och bakom sig förnimmer man det brusande lifvet i »den eviga staden». Alltså,

omvexlande död och lif, såsom förhållandet äfven är i verkligheten.

»*Intet lif utan död, ingen död utan lif.*»

Efter omkring tio minuters vandring efter Via Appia, i hvars af stora, flata stenar bildade körbana tvåtusenåriga spår synas efter de gamla romarnas åkdon, finner man till venster ett helt litet kapell benämndt:

»*Domine quo vadis.*»

Legenden berättar om anledningen till detta namn följande:

Under kejsar Neros regering förföljdes Kristi trosbekännare i Rom på det grymmaste. Tusentals korsfästes eller dödades på andra raffinerade sätt och i Colosseum sönderslets andra tusentals kristna af vilddjuren, till den mäktige härskarens förströelse och romerska folkets nöje. Och då kejsaren om aftonen, sedan det blifvit mörkt, begaf sig från eller till lustbarheterna, uppställdes å postament der han färdades fram, de skönaste kristna flickor, helt nakna, med kransar af doftande brännbara ämnen på hufvudena, hvilka antändes och parfymerade luften som kejsaren inandades, och belyste den väg der imperatorn och hans muntra svit, under folkets jublande hyllning, drog fram.

Apostelen Petrus, som under denna förfärliga tid vistades i Rom, för att med sin hänförelse uppmuntra de sina, stärka dem i tron och uppehålla deras mod i striden, hade emellertid äfven blifvit kastad i fängelse, för att korsfästas, men lyckades göra sig fri. Och förtviflande om utgången af kristendomens strid i Rom mot öfvermakten, lemnade han en natt staden, flyende efter Via Appia, för att uppsöka trosvännerna i Mindre Asien.

Vid det han då gick i nattens mörker med förtviflan i hjertat, och kommit till den plats der här ifrågavarande lilla kapell sedermera uppbyggts, mötte han Frälsaren.

Bestört öfver detta möte ropade han: »Domine quo vadis?» (Herre hvarthän går du?).

»Venio iterum crucifigi.» (Jag går att låta korsfästa mig ännu en gång) svarade Frälsaren.

Apostelen föll, förkrossad af ånger och blygsel öfver sin

feghet, till Jesu fötter, bedjande om nåd och förbarmande, om styrka och mod. Men då han vågade åter upplyfta sina ögon var synen försvunnen.

I det enkla svaret, afgifvet med mild och sorgsen röst, läste han emellertid Jesu tanke och mening, fick nytt mod, återvände till Rom och berättade Frälsarens nya uppenbarelse på jorden. De kristna styrktes i sin tro, ingenting kunde numera hejda hänförelsen. — Martyrernas blod blef det befruktade utsädet. Kristendomen utbreddes, trots förföljelsen, i allt vidsträcktare kretsar, inom ej allenast de lägre utan de högsta klasserna, och öfvertygelsen om att, »in hoc signo vinces» — (»genom »korset») Kristi lära slutligen skulle segra och förvandla jorden till ett paradis — blef allt mera grundfast.

Apostelen Petrus, som efter mötet med Frälsaren, uppträdde offentligt utan fruktan för följderna, hade emellertid å nyo fängslats och led martyrdöden på korset den 29:e juni, något af åren 64—67 eller 68 efter Kristus, och då han ej ansåg sig värdig att korsfästas på samma sätt som Herren och Frälsaren, fastspikades han å korset, på egen begäran, med hufvudet nedåt, och lär hafva jordats på Vatikanska kullen, vid Via Triumphalis.

Af en munk, som förevisade kapellet »*Domine quo vadis*», anfördes sålunda legenden om detta Petrii möte med Frälsaren, hvilket i hög grad bidrog till stärkande af de kristnes mod under de mest förtviflade omständigheter, och till kristendomens utbredning och seger i Rom.

Det lilla kapellet är i och för sig sjelf af föga intresse, såsom varande likt många andra sådana, fylldt af troende besökande med ljusbitar, pappersblommor och bladguldsgrannlåt, men på väggen till höger, då man träder in, förekommer en målning, som på mig gjorde ett djupare intryck än både Rafaels och Murillos madonnor och de bilder af frälsaren, utaf verldens förnämsta konstnärer jag haft tillfälle att se.

Taflan är temligen illa medfaren af tid och fukt och som jag förmodar icke af något högre konstnärsvärde, eftersom den

icke annat än i förbigående nämnes i resehandböckerna, och således ännu mindre, medels en *, eller ** påpekas såsom något sevärdt. Konstnären hade äfven varit så anspråkslös att han hållit efterverlden i okunnighet om sitt namn. Men genomträngd af det höga ämnet hade han påtagligen varit, och i målningen inlagt hela sin djupa »impression», »målat med hela sin själ!»

Taflan afbildar det ögonblick då Petrus, flyende från Rom, mötte Jesus å Via Appia. Och jag råder hvar och en som läst detta och kommer till Rom, att icke försumma ett besök i det lilla kapellet, och noga betrakta Frälsarens undergifna hållning, med de bleka kinderna tärda af sorg och det gudomligt lefvande obeskrifligt öfvermenskliga uttrycket i hans ögon, då han på Petrii fråga hvart han ämnade sig, svarar: »Vehio iterum crucifigi», ty något så öfverjordiskt och till hjertat gående, har jag aldrig skådat uti någon målning.

Sista aftonen i Rom.

Under ett besök hos dåvarande svensk-norske ministern i Rom, Lindstrand, med hvilken jag varit studentkamrat i Lund 1842, och der haft många galna upptåg, — gjorde jag, som förut är nämnt, bekantskap med en ung docent W. från Sverige, — hvilken derefter slöt sig till vårt sällskap.

W. var en högt bildad, glad och treflig kamrat, och vi hade mycket muntert tillsammans.

Slutligen kunde jag inte stanna längre för corps de logis-byggnaden som pågick å Nolhaga utan måste skiljas från det öfriga sällskapet, som ämnade vara qvar i Rom ännu en tid. Vi beslöto derför att tillbringa sista aftonen tillsammans på en liten anspråkslös osteria i en gränd vid Piazza Navona, der som bekant Berninis kolossala fontän utkastar sina vattenfloder.

Vi valde denna osteria emedan man der kunde erhålla verkligt äkta vin från Monte Fiascone, benämndt — »Est-Est-Est».

Anledningen till denna benämning var i förbigående en kardinal Johannes Fugger från Augsburg, som skulle bevista ett kyrkomöte i Rom.

Såsom en praktisk, omtänksam man och älskare af ett godt bord med godt vin som de flesta prelater på den tiden — och möjligen äfven nu — sände han sin sekreterare i förväg för att kritiskt undersöka vårdshusen, med befallning att, med krita skrifva »*est*» på väggen der det befanns godt att vara. Vid ankomsten till Monte Fiascone, fann kardinalen på väggarna ej endast *ett* »est» utan »*est, est, est*», och inqvarterade sig naturligtvis. Emellertid väntades kardinalen till mötet, och då man slutligen fann sig föranlåten söka efter honom, befanns det att han slagit sig ner i Monte Fiascone och supit ihjäl sig af det goda vinet, samt låg begrafven i ett kapell i kyrkan S:t Flaviano. Till bevis på sanningen häraf kan ännu läsas på kardinalens grafsten »*Est, Est, Est*», och derefter har vinet fått sitt namn.

Allt detta kände vi till genom W. som var ännu lärdare än presten, som vi hade med oss, och dessutom på platsen lär hafva läst inskriptionen på grafstenen.

Vi slogo oss ner i det lilla trefliga, åt gränden öppna rummet af osterian (ett inre rum upptogs af ett annat vindrickande sällskap), och reqvirerade till början *en* »fiaschetto» »Est, Est, Est.»

Vinet — en sorts moscato — *var* verkligen så ljufligt att ingen af sällskapet ett ögonblick undrade på, att kardinalen slagit sig ner på platsen der det producerades, och inom kort stodo ytterligare tvenne fiaschettor (stora flaskor på 1½ à 2 liter), tömda på disken, och n:r 3 och, skall jag bekänna hela sanningen, äfven n:r 4, höllo på att tömmas. Vår prost hade inte minst bidragit till de första flaskornas tömmande, men ändå protesterade han högt för hvarje ny som reqvirerades, utan att det hjelpte.

När man så der en stund smuttat på det gudomliga vinet, hade vi alldeles klart för oss att kardinalen, sedan »tanden en gång blodats», omöjligen kunnat göra annat än som skedde,

· Fontana di Trevi i Rom.

d. v. s. supa ihjäl sig, ty det ädla vinets verkan var i sanning förunderlig. Man kände sig lätt som en hypnotiserad eller som om vingar utväxt på ryggen, och glad som i ungdomens vår.

Vännen W. hade blifvit synnerligen lifvad och kommit i hög erotisk stämning, och under inflytande deraf råkade han att bråka kanske litet närgånget med Brita, hvilket föranledde denna att obarmhärtigt hälla ut en stor tillbringare vatten öfver hufvudet på honom. I stället för att släcka glöden, syntes detta verka som olja på eld, ity att, — om jag inte misstager mig, hvilket under för handen varande oreda, vore förlåtligt — Brita fick betala skadeersättning för duschen med en smällande kyss.

Sedan sjöngo vi, till de i rummet bredvid varande italienarnas förvåning och uppbyggelse, unisont Bellmansvisor och gluntar, hvarvid sista strofen af: »*En solnedgång i Eklundshofskogen*» orden:

»Ack om du hjerta har,
flyende sol blif qvar».

af W. travesterades till:

»Ack om du hjerta har,
'flyende major' blif qvar,
ty utan dig är allt
dystert och tråkigt och skrallt.»

Mot morgonqvisten lemnade vi osterian (sedan prosten efter något parlamenterande med värden, fått utan ersättning medtaga två af de tomma flaskorna, »eftersom vinet var betaldt»), då solen, rodnande öfver den syn som tedde sig för henne å Piazza Navona, tittade öfver Sabinska bergen.

Vi marscherade i följande ordning:

Först kom prosten på vinglig stråt och något lallande tunga, med de båda hufvudet högre unga damerna Brita och Elin, en under hvar arm, och en tömd vinflaska i hvar hand. Derefter W. med den glada och uppryinda prostinnan, äfven hållande i händerna de tvenne öfriga tömda flaskorna, hvilka hän i extasen dunkade ihop så att de sprungo sönder i små

bitar, och slutligen jag med min hustru. Expeditionen gällde till början Fontana di Trevi, der, såsom brukligt är, en hvar offrade en soldi i basinen, för att vara säker på att snart återkomma till Rom.

Hemresa. Bellagio.

Ett par timmar derefter, sedan min hustru och jag hämtat vårt bagage, — som inte upptog mer än en större nattsäck, en väska och en pläd, — voro vi alla samlade igen vid bangården. — Näsdukar viftade, ett svenskt fyrfaldigt hurra, anfördt af W., och med tårar i ögonen skildes vi från vännerna med hvilka vi haft så mycken trefnad och så många små lustiga äfventyr.

Från Rom foro vi direkte med få uppehåll till staden Como och Bellagio, beläget på en mot norr långt utskjutande udde i Italiens vackraste sjö — Comosjön.

Vattnet i sjön är genomskinligt opalfärgadt, terrängen der omkring mycket kuperad, och de härliga, pittoreska, flera hundra meter höga strandsluttningarna äro beklädda från vattnet till toppen med på samma gång nordisk och tropisk vegetation. Bland nordens allvarsamma furor och granar och söderns högresta, smärta palmer, glänsande oranger, mörka pinier och silfverhvita oliver, framskymta öfverallt små städer och byar, hvita landtgårdar, slott och villor i oändlig omvexling, och fjerran i norr trona, öfver denna nordens och söderns sammansmälta natur- och kulturprakt, de snöklädda matt silfverglänsande alperna.

Bellagio är ett af de mest förtjusande ställen jag sett, och tur med vädret hade vi haft under hela resan och äfven här. Och detta är nästan det förnämsta på resor.

Under de fyra dagar vi uppehöllo oss i Bellagio och bodde på det utmärkta hôtel Grand Bretagne, var himlen azurblå, luften

fullkomligt klar och doftande, och om aftonen inhöljde fullmånen allt i en sammetslik mystik, afspeglande sig dallrande på den lugna vattenytan.

Om morgnarna och aftnarna gingo vi ofta upp till Villa Serleloni, som ligger högt på Bellagioudden, der man i den förtjusande parken under sykomorer, palmer, orangeträd och blommande slingerväxter har storartade utsigter åt Varena, Villa Babinella, Villa Charlotta m. fl. utmed Comosjön, och längre i norr öfver hela alpkedjan, med Mont Rosa och Mont Blanc hvitglänsande i solskenet.

Öfver S:t Gotthard.

Från Bellagio foro vi till Menaggio, belägen på västra sidan af Comosjön, och Bellinzona, och vidare med diligens *öfver* S:t Gotthard. Jernvägen genom berget var då icke färdig, och »den Reisen forglemmer jeg aldrig».

Bellagio omgifves af en rent af tropisk växtlighet, med ståtliga palmer och auracarier i det fria, små skogar af kamelior och rhododendron, de vackraste koniferer och för öfrigt praktfulla exotiska blommande växter i oändlighet. Och när vi en middag vid tolftiden, i slutet af maj månad, under strålande solsken rodde öfver Comosjön, var värmen nästan besvärlig.

Dagen derpå vid samma tid befunno vi oss uppe på toppen af S:t Gotthard åkande i slädar, väl insvepta i fällar, på så djup snö, att man kunde *se ner* på de der belägna hospitalsbyggnaderna, som om sommaren ligga i jemnhöjd med landsvägen.

Vi lågo öfver natten i Bellinzona och afreste i dagningen följande morgon.

Diligensen, som förde posten, och med hvilken vi skulle färdas från Bellinzona, var en hög otymplig karet, förspänd med ibland sex, ibland åtta hästar. Invändigt var den inredd

med en kupé för sex och en kupé för trenne personer, hvarförutom två »utvändiga» passagerare sutto bredvid kusken, på kuskbocken. Konduktören höll sig bakpå vagnen, eller också äntrade han högt upp i vädret, ofvanpå postsäckarna, alla kappsäckar och väskor, fruntimmershattaskar m. m., som uppstaplats på taket af arken. Här kunde äfven någon passagerare få slå sig ner, om han på ett eller annat sätt lyckades ställa sig väl med konduktören.

Jag gjorde detta genom att, innan vi lemnade Bellinzona, bjuda på ett glas vin och en lång svart italiensk statsmonopolcigarr, smal som en blyerts och hårdrökt som en rotting, luktande vedervärdigt, — en äkta »stinkadoro», — och på detta sätt blefvo vi bekanta och vänner, hvilket mer än en gång under den något äfventyrliga resan kom väl till pass.

Jag fick således tillåtelse att, i stället för att dväljas inuti den trånga, otrefliga, qvafva diligensen, sitta eller ligga, hvilket jag helst behagade, öfverst på toppen af den något ojemna postväske-, kappsäcks- och hattaskhögen, och hade på detta sätt den yppersta »rundreseutsigt» öfver de obeskrifligt storartade och hänförande alppartierna, med sina perspektiv inåt dalarna, sina snötoppar, de brusande vattenfallen, som störtade ner och hängde som slöjor utefter branterna, samt den präktiga, mästerligt anlagda vägen, som slingrade sig fram utmed precipicer, genom tunnlar, öfver broar och viadukter med jemn lutning upp till den högsta punkten, och på samma sätt ner till den lägsta vid Vierwaldstättersjön, hvilket allt var en fägnad att se med en naturälskares och ingeniörs ögon.

Allt gick väl, ehuru det föreföll halsbrytande nog ibland, då den höga vagnen befann sig på yttersta kanten af en kanske 1,000 fot eller mer djup precipice, i en af de tvära vändningarna, då den ruskade på sig betänkligt och obehagligt, som om den ämnade stjelpa, hvilket lätt kunnat hända, om en häst störtat, en rem sprungit eller en oförsiktighet begåtts af kusken.

Konduktören medgaf att sådant inträffat, ehuru ej ofta. — — — De branta stigningarna uppåt föranledde emellertid till att färden

gick långsamt. Värre skulle det blifva då det bar utför på andra sidan af S:t Gotthard.

Frampå förmiddagen kommo vi till snögränsen och måste lemna diligensen.

Slädar stodo förspända i ordning på hvilka posten och allt bagaget packades. Passagerarna instufvades i varma pelsar och fällar och fastsurrades till yttermera visso så, att de inte skulle komma i frestelse att kasta sig ur, om slädarna stjelpte eller det föreföll alltför halsbrytande.

För säkerhets skull bundos dessutom slädarna tillsammans såsom alpstigare bruka göra för att hålla uppe hvarandra om någon skulle störta ner i djupet, och så bar det utaf, på en uti snön i bergsluttningar inhuggen väg, knappast bredare än slädarna. På ena sidan kunde man då hafva det tusentals fot öfverhängande branta berget med hotande snöskred och på den andra afgrunden.

På ett sådant ställe hade några timmar förut en lavin, liknande en jätteboll, af minst ett hundra meters diameter, fastnat tvärt öfver vägen mot en klippa, och man hade vid vår ankomst till stället nätt och jemt hunnit hugga ut en tunnel tvärt genom densamma. Foran af passagerare och postslädar stannades framför snötunneln, och vi blefvo tillsagda att under färden derigenom hålla oss fullkomligt tysta, enär ett rop eller till och med talande kunde sätta luftvågorna i rörelse och föranleda ras. När vi i största tysthet men med god fart, som om det gällde lifvet, hvilket konduktören sedan i förtroende meddelade mig att det verkligen gjort, foro igenom den märkvärdiga snötunneln, som var längre än det föreföll trefligt, krasade det i lavinväggarna på ett högst oroväckande sätt, alldeles som om den ämnat fortsätta färden jemte oss utför, i akt och mening att krossa en djupt nere i dalen belägen by.

Allt kallare och kallare blef luften, det började mulna, några snöflingor flögo omkring som hvita flugor. Med allt ängsligare brådska skedde hästombytena, och allt värre jagades på hästarna, för att komma undan en befarad snöstorm, som varit död och undergång för hela slädkaravanen.

Ändtligen fram på eftermiddagen, sedan snöregionerna lyckligt och väl passerats, fingo vi göra ett uppehåll och erhöllo väl behöflig middag. Färden hade emellertid varit af högsta intresse, och åsynen af de vilda, storartade bergformationerna i sin snöhvita drägt, skiftande på de olika afstånd i guld, rosa och alla nyanser af ultramarin var öfver all beskrifning praktfull och af högsta intresse.

Efter middagen fortsattes resan på schweiziska sidan berget ånyo i diligensen.

Liksom förut äntrade jag upp på taket af vagnen, och nu började en annan dans. Gick det något långsamt uppför berget på den italienska sidan, så gick det så mycket fortare, ja, stundom i mitt tycke alltför fort, för att vara behagligt, på den schweiziska.

Vägen slingrade sig i brant lutning i zigzag med tvära vändningar utmed afgrunderna vid sidan, och vid hvarje sådan svängom, satte kusken medels ett halft dussin klatschar, liknande bösskott, med sin långa piska, som räckte ända fram till öronen på de första af de sex hästarna, spannet i galopp, för att den tunga vagnen inte skulle tränga på stånghästarna under vändningarna.

Diligensen svängde då tvärt rundt i kröken, men slängde och vaggade derunder högst otäckt, så att man, för att inte ramla af måste gripa sig fast, hvilket ibland var svårt nog, liggande som jag gjorde på det lösa bagaget och postsäckarna. Omgifningarna voro emellertid på denna sida om möjligt ännu mera underbart vackra, och vid ett uppehåll förmådde jag min hustru att klättra upp på taket. Men den som dök ner vid första halt, det var hon, och det var med knapp nöd att jag sjelf sedan fick sitta qvar.

Sent på natten kommo vi ner till Altdorf, der nattqvarter togs.

Jag har sedermera många gånger passerat genom S:t Gotthard å jernväg, men hur intressant jernvägen med sina korkskrufstunnlar är för en ingeniör, så var färden *öfver* berget oändligt mycket intressantare och mera imponerande.

På toppen af Rigi.

Morgonen derpå i det härligaste väder och vegetationen stående i sin högsta sommarfägring, foro vi med ångbåt till Flüelen, der den då nya Rigibanan började, och upp på toppen af det nära 1,600 meter höga berget, hvilket på den tiden ansågs för något underbart. Nu finnes som bekant ännu märkvärdigare och djerfvare bergsbanor öfverallt i Schweiz, såsom till exempel Pilatusbanan till toppen af den öfver 2,000 meter höga alpen af samma namn. Alpbanor vid die Jungfrau och många flera.

Vädret var fortfarande det vackraste, så att vi på qvällen hade turen att få skåda den praktfullaste »Alpenglühen» blefvo morgonen derpå i soluppgången väckta af alphorn, och fingo skåda hurusom alla turisterna, män och qvinnor, tjocka och magra och gamla och unga, störtade ut på bergplatån iklädda tjockbottnade, spikbeslagna skor och alpklättringsuniform med långa jernskodda stafvar i händerna, för att visa hvar och en som tviflade derpå, att de verkligen voro genuina alpstigare stadda på färd till alpernas snötoppar. I parentes sagdt — hade flertalet rest upp med oss dagen förut, och återvände från äfventyrligheterna med oss ner igen. Och deruti gjorde de nog klokast.

»Borta är bra, men hemma är bäst.»

Efter en särdeles angenäm ångbåtsfärd till Luzern, å den öfver all beskrifning vackra Vierwaldstädtersjön, och vistande der ett par dagar, återvände vi direkte till vårt land igen, efter en både ytterst angenäm, uppfriskande och intressant resa, hvaraf nu endast ett »dolce memoria» är qvar.

Villan N:o 2 Villagatan i Stockholm.

När Nolhaga måste försäljas hade jag ämnat helst köpa en vacker, mindre egendom på landet, eller flytta till Göteborg och der uti någon af de präktiga nyutlagda stadsdelarna skaffa mig ett jordområde för uppförande af en villa.

Min hustru önskade emellertid helst komma tillbaka till hufvudstaden, der hon hade sina gamla bekanta och vänner, och då jag å min sida ville göra allt för att försona henne med förlusten af Nolhaga, köpte jag ett hörnhus vid Villagatan och Karlavägen, med präktig fri utsigt öfver Linnéparken, der jag ämnade ställa till så trefligt och fint som möjligt, så att familjen skulle få någon ersättning för förlusten af Nolhaga.

Meningen var att reparera, påbygga och med ett växthus tillbygga den å tomten varande villabyggnaden, och jag hade för detta ändamål, medan vi ännu bodde qvar å Nolhaga, uppgjort en förslagsritning, som var ganska tilltalande till det yttre, och villan hade, om den kommit att uppföras efter denna ritning, kunnat blifva rätt beqväm och treflig, äfven till det inre.

Vid närmare besigtning af byggnaden, som stått obebodd och igenstängd omkring ett år, visade sig, ehuru den ej var mer än 8 år gammal, svamp i golf och väggar af nästan hela bottenvåningen, och vid upprifning af golfven upptäcktes att entreprenören, som byggt huset, icke ens borttagit matjorden

Cl. Adelsköld fot.

Interiör af Villan N:o 2 Villagatan i Stockholm.

under de rum, der källare ej funnos, samt att all luftvexling fullkomligt saknades under golfven. Under sådana förhållanden var det icke underligt att svamp bildats då huset stått obebodt. Vidare observerade jag några genomgående sprickor i väggarna å södra och östra sidorna af huset, hvilket såg misstänkt ut, och föranledde till jordborrning omkring byggnaden, och då upptäcktes att, under det att nordvestra hörnet hvilade på berggrund, fanns i det sydöstra en 8 meter djup håla i berget, fylld med blålera, och å denna lösa massa hade byggmästaren, som på entreprenad uppfört villan åt den förste ägaren, lagt grundmuren på ett djup af endast en och en half meter, så att tjälen sannolikt lyftat byggnaden under vintrarna och föranledt sprickorna i väggarna.

Jag skyndar tillägga, att hvarken byggherren, som haft en byggmästare att kontrollera arbetets utförande, eller säljaren, som ännu mindre kände förhållandet, och som dessutom köpt villan för att rifva ner densamma och bygga en femvånings hyreskasern å platsen, hade någon skuld till att jag, som man brukar säga, råkade »bita mig i tummen», då jag köpte huset. Skulden tillkom den arkitekt, som åt ägaren skulle kontrollera att arbetena väl utfördes af en entreprenör.

Efter ofvanbeskrifna mindre trefliga upptäckter fanns ingen annan råd, än att rifva ner den gamla byggningen och uppföra en ny ända från grunden, d. v. s. berget.

Jag uppgjorde således i större skyndsamhet än som bort ske, ty annars hade den möjligen kunnat blifva bättre till det inre, en eskissritning till en ny villa sådan som den sedermera kom till utförande.

Men då jag icke ansåg mig vuxen att, som de moderna stockholmsarkitekterna, skaka nya byggnadsformer ur ärmarna smakfullare än de gamla kasserade, nöjde jag mig med den italienska renässansen, hvilken ända till helt nyligen ansetts såsom varande icke så galen. Jag erkänner villigt mig vara en sådan der gammal »stilvurm», som anser den helgjutna italienska renässans-arkitekturen å Stockholms slott öfverlägsen alla

de berömda nya i så kallad »personlig barock»*) utförda palatserna utmed Birgerjarlsgatan och Strandvägen tillsammantagna.

Då jag emellertid icke hade fullt förtroende till min egen förmåga som arkitekt, när det var fråga om en byggnad med det pretentiösa läge vid en af Stockholms allra finaste platser, så som här ifrågavarande, ansåg jag mig skyldig det allmänna, att vända mig till en af hufvudstadens mera framhållna arkitekter, för att inhämta hans råd och upplysningar om något skulle behöfva korrigeras på min eskissritning, för att få villan till alla delar så stilfull som möjligt.

Jag förevisade således de plan- och elevationsritningar jag uppgjort, i som nämndt italiensk renässans, eller samma stil hvaruti Tessin uppfört det kongl. slottet i Stockholm, med en loggia åt Villagatan, till hvilken jag tagit idén från Schliemanns penteliska marmorpalats i Athen. Inredning lånades hufvudligen från de pompejianska villorna, lämpad efter våra klimatförhållanden.

»Är det meningen att denna eskiss skall läggas till grund för villabyggnaden?» frågade arkitekten.

»Ja-a» — sa' jag — »jag hade tänkt så.»

»Jaså» — utlät sig mästaren. — »Efter min åsigt borde byggnaden uppföras i annan mera tidsenlig stil, då den kunde blifva vackrare.»

»Ja men,» — tog jag mig friheten invända, — »då det är jag som skall bekosta byggnaden och sedermera bo i densamma, borde jag väl hafva ett ord med i laget och någon rättighet bestämma, huru den skall komma att se ut till det yttre och vara inredd.»

»Detta gör byggherren i allmänhet klokast i att öfverlemna till arkitekten, som bäst förstår att bedöma sådana saker, och om jag icke får fria händer att uppgöra ett annat förslag, får

*) Äran af benämningen "personlig barock" på den moderna byggnadsstil, som nu håller på att undanträngа alla andra här i Sverige — med undantag måhända af Göteborg — och som förefaller i högsta grad karakteristisk och träffande, tillkommer en af våra förnämsta konstkritiker E. A.

jag afsäga mig förtroendet. Jag skulle ju annars blifva endast kopist och renritare.»

Som denna uppfattning emellertid stred emot mitt sjelfständighetsbegrepp, tackade jag för upplysningen, frågade hvad den kostade — kostade intet — tackade ännu en gång och gick.

Efter detta, ännu mera tvifvelaktig om det artistiska värdet af min eskissritning, begaf jag mig till en annan modern arkitekt.

Resultatet blef i det närmaste detsamma i frågor och svar, och rådet slutligen att jag, utan några föreskrifter, som voro alldeles onödiga, borde öfverlemna åt arkitekter att uppgöra en eskiss, lämpad efter platsen, såsom han kunde finna mest konstnärligt, och af yttrandet tyckte jag mig finna att härmed menades någon komposition af gamla hus från »staden inom broarna», eller något dylikt.

»Hvad har ni egentligen emot den ritning jag uppgjort» — frågade jag. — »Den är ju ritad i samma stil som kongl. slottet?»

»Slottet» — svarade den unge mästaren, rynkande något på näsan — »är ju intet annat än en kasern, och man kan vara alldeles säker på, att om det nu skolat uppföras hade det blifvit helt annorlunda.»

»Härom äro vi fullkomligt ense» — svarade jag — »men tillåter mig tvifla, att den monumentala byggnaden vunnit derpå. Sverige äger visserligen för närvarande många uppburna arkitekter, men beklagligen ingen Tessin.»

Sedan jag aflagt denna min orubbliga arkitektoniska trosbekännelse tog jag min pappersrulle under armen och gick.

Nu hade mitt oppositionella sinne blifvit uppargadt, och i ilskan beslutade jag, att villan skulle byggas efter mitt eget tycke och smak, d. v. s. i öfverensstämmelse med den eskiss jag sjelf uppgjort.

Detta var nog också, att döma af de nya byggnader som nu i allmänhet pryda Stockholms gator, det klokaste, blott jag tagit mig litet längre tid att på egen hand studera de inre anordningarna och uppgjort flera kombinationer, ty då hade

villan ju möjligen kunnat blifva mera praktisk, i synnerhet beträffande köks- och källareafdelningarna.

Då ritningen sedermera inlemnades till fastställelse hos Stockholms byggnadsnämnd, gjordes mot vanligheten åtskilliga muntliga anmärkningar, synnerligast mot den yttre arkitektur, hvaruti den sedan uppförts, och i det inre mot salongen, hvaremot jag bestämdt opponerade mig, och som lyckligtvis icke ledde till någon påföljd. Men deremot afknappadas byggnaden, omkring en meter åt gårdssidan mot norr, derför att villan annars, som det hette, skulle komma för nära grannens hus, n:o 4 Villagatan. Den hade dock kommit 17 meter derifrån, om min ritning godkänts.

Genom denna, efter hvad det vill tyckas, alldeles onödiga indragning, ty nog synes afståndet till grannens egendom hafva blifvit stort nog ändå, måste matsalen minskas på längden omkring en meter. Köksafdelningen och domestikrummen försämrades äfven, och trappan till tredje våningen blef mindre beqväm.

För denna försämring hade jag att tacka de välvisa herrar, som år 1887 förde byggnadsnämndens »runor med den äran».

Jag hade visserligen kunnat hos Kongl. maj:t i underdånighet begära ändring i nämndens beslut, hvilket antagligen erhållits, men detta uraktläts derför att det skulle föranledt till afbrott i det redan påbörjade arbetet. Jag har sedermera ångrat att jag icke besvärade mig.

Den nuvarande villan i hörnet af qvarteret Linden vid Villagatan och Karlavägen började uppföras under sommaren 1887 och blef färdig till inflyttning på våren 1889.

Arbetet utfördes till en början under uppsigt af en arkitekt, men då denne kort derefter lemnade sin befattning, öfvertog jag sjelf ledningen af arbetena med biträde af *byggmästaren Oscar Herrström, med hvilken jag blef högst belåten för hans redbarhet, hans angenäma och glada väsen, intresse för saken och utmärkta skicklighet.*

Dessutom hade jag som rådgifvare i ett och annat, arki-

tekten Kumlien, och en af hans ritare, den nuvarande framstående arkitekten Kjellberg, biträdde på ett synnerligen förtjenstfullt sätt med uppgörande af diverse detaljritningar.

Sten till de betydande grundläggningsarbetena, som utfördes ända till berggrunden, på till och med 8 meters djup, erhölls gratis från Frälsningsarméns tempelbyggnad, hvaraf armén äfven hade fördel, derigenom, att stenen på detta sätt icke behöfde fraktas så lång väg för att afstjelpas, som annars måst ske.

De flesta arbetena utfördes på entreprenad af olika konstnärer och handtverkare och blefvo på detta sätt jemförelsevis billiga, hvartill i synnerhet bidrog, att det lyckades hos bildhuggaren Sundell, som utförde de omfattande gipsarbetena, finna och sammansätta, för tak- och andra dekorationer, färdiga modeller, så att nya endast undantagsvis behöfde förfärdigas, hvarigenom kostnaden för det myckna ut- och invändiga gipsarbetet icke uppgick till mera än omkring 3,000 kronor.

Alla de rikt dekorerade taken äro på detta sätt sammansatta, liksom panelen i salongen.

Jag anser mig stå i stor förbindelse hos herrar Grabow, Sundell, Wengström, Skånska cementgjuteriet m. fl. för det redbara och utmärkta sätt på hvilket konstarbetena i villan utfördes.

Arbetarna sjelfva voro i allmänhet personligen mycket hyggliga och angenäma att hafva att göra med, så att vi voro de bästa vänner, men ändå var jag en gång utsatt för en liten strejkunge.

En dag, då jag inspekterade arbetena i villan — der jag vanligen vistades nästan hela dagarna — och sammanträffade med en af de bästa murarne, med hvilken jag stod på synnerligen god fot, sade han leende:

»I morgon blir det strejk hos majoren.»

»Hvad står då på» — frågade jag. — »Äro ni missnöjda med något, så kan väl den saken hjelpas, hoppas jag.»

»Nej bevars» — svarade muraren — »vi hafva det så bra här, som vi kunna önska oss — god aflöning och godt befäl —

och allt emellanåt bjudning på en half öl. Nej, det är fackföreningsföreståndaren, som har anbefallt allmän murarestrejk med anledning af krångel hos en byggmästare, som har afskedat en fackföreningsledamot, och tills detta ordnats så, att styrelsen är belåten, blir det strejk — det kan inte hjelpas.» —

»Det var märkvärdigt» — anmärkte jag — »ska ni, som äro belåtna med er ställning, tvingas att upphöra med arbetet och blifva lidande derpå, emedan en person, som ni inte känner, om han kanske var en bråkmakare och fyllkaja, kommit i tvist med sin arbetsgifvare? Är detta klokt och förståndigt?»

»Vi hafva förbundit oss att hålla ihop och göra som fackföreningsstyrelsen finner vara nyttigt» — svarade han.

»Och derigenom afsagt er friheten och gjort er till slafvar under fackföreningsstyrelsen. Jag frågar ännu en gång, är detta klokt och värdigt fria och aktningsvärda menniskor? Huru länge kan strejken komma att vara?»

»Det beror på — men går väl öfver på ett par dagar, tänker jag. — När det blir strejk hos alla byggmästare, tvinga desse den som afskedat arbetaren att taga honom tillbaka, och så blir allt godt igen!»

»Välkomna åter när ni strejkat slut,» sade jag.

»Tack!» svarade muraren, skrattade godt och gick hem.

Ett par dagar derefter voro mina murare åter i arbete, som om ingenting passerat.

»Är strejken slut nu?» frågade jag.

»Ja,» svarade han, som jag först talt med, och skrattade. »Det gick som jag sa'!»

»Ha' ni räknat öfver huru mycket denna strejk kostat Stockholms murare?»

»Ne-ej» — — —

»Det har jag gjort på ett ungefär» — svarade jag — »men troligen alldeles för lågt. Den har kostat endast murarne minst femton tusen kronor i förlorad arbetsförtjenst, och dertill kommer den förlust grundläggare, tegelbärare, snickare, timmermän, målare och andra lidit genom uppehållet i arbetena. Hela förlusten torde

nog uppgå till trettio tusen kronor, om ej till mer. Strejker äro kostsamma. Kanske när allt kommer omkring, att den afskedade arbetaren icke var värd så stor uppoffring af er och era familjer?»

Efter strejkens slut voro vi lika goda vänner som förut.

Åtskilliga ledsamheter uppstodo emellertid under de många omfattande arbetena, och så lär förhållandet vara öfverallt.

Leveranser af glas till fönstren, jernbalkar, snickeri, gipsarbeten m. m. fördröjdes genom partiella strejker, brist på arbetare i vissa branscher och af andra orsaker. Detta hindrade emellanåt arbetets ordentliga gång och fördröjde detsammas fullbordande.

Det förargligaste af allt var emellertid den vårdslöshet och likgiltighet som den ena arbetaren visade för det arbete som andra utfört på ett mönstergillt sätt. Så kunde till exempel snickare uppsätta fina, skarpkantiga ytterst väl putsade fönsterfoder, och när då murarne klefvo ut genom fönstren på sina ställningar, trampade de utan miskund med sina spikbeslagna skodon sönder kanterna på de fina snickerierna. På de finslipade parkettgolfven å hvilka snickarne, som lagt dem, begagnat filttofflor för att de icke skulle ripas, gingo de andra arbetarna sedan de blifvit färdiga, putsade och bonade, med broddade stöflar. Och sinnet rinner ännu upp på mig, när jag tänker på, huru målarne rispade sönder de dyrbara spegelglasrutorna i fönsterna och hällde ut oljefärgspytsar och annat söl på de fina parkettgolfven. Med ett ord sagdt, huru den ena arbetaren med den största likgiltighet förstörde väl utfördt arbete den ene för den andre. Jag har sedermera hört att så praktiseras öfverallt.

Detta och hvarjehanda annat, var mindre trefligt, så att jag slutligen blef i hög grad nervös och ordentligt sjuk. Ändtligen blef emellertid allt färdigt till inflyttning.

* * *

Kort efter min dotter Annies bröllop på Nolhaga med löjtnant G. Wallenberg, flyttade vi till Stockholm — efter att hafva

hållit auktion på en hop öfverflödiga effekter — och medtogo det nödvändigaste för att möblera den våning jag hyrt i n:r 27 Karlavägen. Det öfriga jemte biblioteket, konstsaker m. m. kunde icke medtagas; och som intet råttfritt rum, att uppställa sakerna uti, fanns att få i Alingsås, skaffade jag mig tillstånd att uppställa ett provisoriskt brädskjul å Alingsås bangård, och der stod alltsammans inpackadt ett och ett halft år medan villan byggdes, lyckligtvis utan att blifva skadadt.

När villan blef färdig fördes alltsammans på jernväg till Stockholm. Inpackningen, kostade, med packlådor, öfver 1,000 kronor, och frakten på jernvägen uppgick till ungefär samma belopp.

Småningom ordnades nu allt i den nya villan, taflor och konstsaker, böcker, kines- och japanesgubbar och kuriosa m. m., samt minnen från resor upphängdes och uppställdes på sina platser, och allt blef ganska bra, som jag tyckte och andra sedermera sagt att äfven de tyckt.

Men snart skulle jag göra den upptäckten, att alla som sågo villan ut- eller invändigt inbillade sig, att jag i berget derunder ägde en guldgrufva, hvarur man blott behöfde uppfordra guld i stora tunnor.

När vi sålunda flyttat till Stockholm passerade nästan ingen enda dag, då ej understöd, antingen kontant eller vanligast i form af »lån» begärdes af snillrika uppfinnare, skaldeynglingar, som ej erhållit belöning i svenska akademien, konstnärer, som icke lyckats vinna förtjent uppmuntran, afsigkomna existenser, sluskar och luffare af alla slag. Vidare hedrades jag med kallelse till ledamot af alla möjliga och omöjliga filantropiska, misantropiska, stats- och frikyrkliga, frälsnings-, fosterländska-, konservativ-liberala, nyliberala etc. etc. föreningar, sällskap och förbund, och inbjöds att blifva grundare utaf de mest luckrativa bolag, samt af en mängd associationer af alla upptänkliga slag, äfvensom slutligen, att bidraga till insamlingar vid kongl. fest- och jubileumsdagar, till inre och yttre missionen, till missions- och andra »hyddor» m. m., som knappast kan uppräknas och

ännu mindre specificeras. Alla voro så vänliga och ville hafva biträde och understöd af mig och ingen annan, och mig med i de nya företag som skulle startas. Då skulle det gå så bra, och guld skäras med tälgknifvar. Alla ansågo ägaren till ett sådant »château» ej allenast besitta outtömliga tillgångar och emotståndlig önskan, — ja passion — att utlåna penningar till alla och bidraga till allt detta »och mera sådant», utan rent af skyldig dertill, om han ville och kunde — eller inte.

På förslagen att uppträda såsom bolagsgrundare hade jag blott ett svar — nej. Men i öfrigt har jag inte sluppit undan med mindre än ledamotskap i bortåt *ett hundra* olika behjertansvärda, nyttiga och nöjsamma sällskap och föreningar för allehanda ändamål, såsom nedanstående specifika förteckning torde ådagalägga.

Utom i de ordenssällskap, Frimurare-, Coldinu-, Neptuni-, Odd Fellows-, Götiska förbundet, Par Brikoll, Ljusets Bröder m. fl., i hvilka, jag dels hunnit, dels ock hunnit långt till kunskapens högsta höjd, har jag sålunda hedrats med: hedersledamotskap i Fotografiska föreningen, d:o i Hortikulturens vänner, d:o i Småfåglarnes vänner i Göteborg, d:o i Esperantoföreningarna i Upsala, S:t Peterburg och Warschau, d:o i »Accademia delle giovanni italiano» i Neapel och i »La Ligue des femmes pour la desarmement international» i Paris, och slutligen i Sällskapet för internationella studier i Stockholm, samt med simpelt ledamotskap i Antropologiska sällskapet; Föreningen till minne af kung Oscar I och drottning Josefina; Pro Patria; Patriotiska sällskapet; Fastighetsägareföreningen; Prins Carls uppfostringsinrättning på Gålön; Författareföreningen; Vestergötlands fornminnesförening; Föreningen för gamla tjenarinnor; Publicistklubben; Trädgårdsföreningen; Nya Idun; Föreningen för ungdomens fria lekar; d:o för Ungdomens vapenöfningar; d:o för de Sceniska artisternas understödsfond; d:o i Stockholms sjukhem; d:o i Svenska qvartettsången; d:o i Musikaliska sällskapet »Cecilia»; d:o i Lindgrenska trasskolan; d:o i Turistföreningen; d:o i Stockholms läns hushållningssällskap;

d:o i Nordiska Museet; d:o i Sällskapet för skogsplantering i Bohuslän; d:o i Djurvännerna; d:o i Sällskapet »Pro Fide et Christianismo»; d:o i Vermlands jaktsällskap; d:o i Svenska bibelsällskapet; d:o i Elfsborgs läns hushållningssällskap; d:o i Svenska parlamentariska fredsgruppen; d:o i Föreningen för vård af fallandesjuka sinnesslöa barn; d:o i De blindas förenings sjukkassefond; d:o i Föreningen för sinnesslöa barn; d:o för De blindas väl; d:o i Nya konstnärsgillet; d:o i Nya samskolans garantiförening; d:o i Musikaliska konstföreningen; d:o i Sällskapet för svenska qvartettsångens befordrande; d:o i Alingsås segelsällskap; d:o i Gripsholmsföreningen; d:o i Entomologiska föreningen; d:o i Föreningen »Fonden för brödragåfvor»; d:o i Helsovårdsföreningen; d:o i Biologiska sällskapet; d:o i Sällskapet »Norrlands väl»; d:o i Geologiska sällskapet; d:o i Föreningen mot lifsmedelstullar; d:o såsom arbetande ledamot i Orientalistassociationen i Oxford; d:o i engelska »International arbitration and peace association»; d:o i Svenska lifräddningssällskapet för drunknande, — och Sällskapet för likbränning; vidare har jag äran innehafva korrespondentbefattningen uti »La Société d'Études Internationales» i Paris, och har valts till Associate i Institution of civil engineers i England; hvarförutom jag varit Ledamot i Elfsborgs läns norra hushållningssällskaps förvaltningsutskott och kallats till ledamotskap i Vermlands, Vestergötlands och Norrlands gillen; d:o bland »Stockholms hundra män»; d:o i Östermalms barnkrubba; d:o i Föreningen för svensk hemslöjd; d:o i Svenska slöjdföreningen; d:o i Sveriges Pomologiska förening; d:o i sällskapet La Croix rouge Espagnole; d:o i Stockholms allmänna skridskoklubb; d:o i European section of the Theosofical Society och i Föreningen för bokhandtverk, med många flera som jag dels nu icke kan påminna mig för tillfället, dels inte så noga kunna specificeras.

Dessutom har man varit så vänlig att vilja hafva mig med såsom betalande till »yttre mission», för omvändandet af hedningar i Afrika och Asien. Men för detta har jag betackat mig, emedan jag ansett att vi här hemma hafva tillräckligt med

hedningssubjekt att förbättra och vanvårdade barn att taga hand om och uppfostra till nyttiga menniskor.

Frälsningsarméns »slumverksamhet» har jag deremot af denna anledning understödt och hoppas att de obetydliga bidragen kommit till nytta för de behöfvande.

Att vara så eftersökt och så hedrad med inval uti alla dessa många höga ordnar, dessa mycket lärda, mindre lärda och alldeles olärda sällskap och uti dessa föreningar och gillen, för mera eller mindre eller alldeles inte behjertansvärda, nyttiga och nöjsamma ändamål o. s. v., har naturligtvis känts så smickrande för min fåfänga, att jag icke kunnat afböja mottagandet af inbjudningarna. Men jag har räknat efter, att om jag skolat deltagit i alla dessa gillens, sällskapers och förbunds förhandlingar, hade jag måst dela mig som en bacill i många delar.

Och då detta emellertid dels varit mindre angenämt för min egen person, dels ock sällskaperna kanske inte haft den glädje af min närvaro i sådan form, som de måhända påräknat, har jag tagit för sed att icke göra någon orätt — och besöker derför sällan, eller aldrig, sedan jag blifvit så gammal som jag är, några sammankomster utan erlägger bara infordrade årsafgifter, hvilket jag förmodar vara hufvudsaken och egentliga anledningen till mitt inval i dessa föreningar, sällskaper, förbund och gillen.

Taxeringsnämnden, som äfven tycks hafva högt uppskattat min personlighet, har varit så vänlig att gifva bevis härpå, genom ståtliga debetsedlar, hvilket naturligtvis stärkt krediten i alla låneinrättningar.

Detta har, i förbigående sagdt, föranledt till, att jag hvarje år till taxeringsnämnden inlemnar detaljerad uppgift på mina tillgångar och inkomster, hvilket är det rätta och borde stadgas genom lag.

Hade jag betänkt allt detta och mycket mera dertill, såsom en stor stads mindre sunda klimat mot ute på landet, det vedervärdiga och giftiga dricksvatten, Stockholms herrar och fäder bjuda sina undersåtar, deras barn och främlingar på, de jem-

förelsevis höga lefnadskostnaderna, den irriterande åsynen af den myckna smaklöshet man här gör sig saker till, i byggnader m. m., samt det nervretande hufvudstadslifvet m. m. m. m., hade jag säkerligen aldrig flyttat till Stockholm och ännu mindre byggt villan N:o 2 Villagatan. Och jag tror att min hustru nu kommit till samma åsigter, att det varit bättre om vi helt anspråkslöst slagit ner våra bopålar i någon vacker och frisk trakt på landet.

* * *

Några år efter sedan villan blifvit färdig och allt ordnats deruti, hade jag besök af en gammal vän — hofman för resten. — Vi gingo och sågo oss omkring, i alla vinklar och vrår, och sedan han mättat sin nyfikenhet tändes cigarrerna och då utspann sig följande samtal:

Hofmannen. »Du bor bestämdt dyrare än kungen!»

Jag. »Ja, visserligen — på sätt och vis — ty konungen bor hyresfritt i sitt höga slott. Men ändå bor jag billigare än kungen. Villan är nämligen afsedd att blifva en sparbössa för mig och min familj.»

Hofmannen. »Mycket har jag under min tjenstgöring vid hofvet lärt mig förstå, men huru din villa skall kunna förvandlas till en sparbössa, det kan jag icke begripa. — Jag hade nästan föreställt mig att den skulle blifva en mausolé för dina besparingar.»

Jag. »Förhållandet är emellertid som jag sagt, och saken är ofelbar som h. h. påfven, och enkel som Columbii ägg. Och för sparbössan och dess blifvande innehåll har jag att tacka det »nya system», som för några år sedan infördes i Sverige. Genom välsignelserna af de fosterländska lifsmedelstullarna och landets derigenom växande välmåga, under det nya systemets »skydd», måste nämligen agrarmillionärer komma att uppskjuta ur den tacksamma moderliga jorden, som svampar. Och som dessa gode herrar och svenskt fosterländska män naturligtvis gerna vilja imponera på hopen genom att logera och lefva efter

Cl. Adelsköld fot.

Villan N:o 2 Villagatan: Entréen.

sina inkomster och sitt stånd, måste en stor efterfrågan och spekulation uppstå på välbelägna hotell och villor i hufvudstaden, såsom den du här ser, och tycks beundra. Sådana lägenheter komma derför, allt efter som millionärernas antal och förmögenhet ökas, att efterhand stiga kolossalt i värde, och jag har räknat ut, att min villa på detta sätt bör komma att ökas i värde med minst 10,000 kronor om året — kanske mera. — Och som räntan på det kapital jag deri placerat, jemte skatter, onera m. m. kan antagas uppgå till 6,000 kronor årligen, så bör jag, tack vare de välsignade spannmåls- och fläsktullarna hafva ett årligt öfverskott, till skänks, af 4,000 kronor, att stoppa i sparbössan. På detta sätt lär jag icke allenast komma att bo lika billigt som kungen, utan får betaldt till, för att jag vill vara så god och bo — som du ser ganska trefligt. — —

Det enda som kastar en liten skugga på den leende framtidsvyn och skulle kunna göra ett streck i räkningen är den förargliga, underhaltiga handelsbalans, som vi länge dragits med, och som troligen kommer att försämras genom 'det nya systemet'.»

Hofmannen, afbrytande: »Hvad menar du med handelsbalans, derom har jag aldrig hört talas på hofvet.»

Jag. »Med underhaltig handelsbalans menas, om en person lefver upp mera än han förtjenar — eller om ett land importerar för ett högre belopp än det exporterar, ty i båda fallen går det baklänges och brukar sluta med konkurs.»

Hofmannen. »Jaså, nu förstår jag — men hvad inverkar detta på din ekonomi och din sparbössa?»

Jag. »Jo ser du — ju mera landets konsumtionsförmåga genom det nya systemet ökas, desto mera har man råd att äta upp hvad som produceras, hvarigenom exporten minskas, och då importen af samma anledning, eller den ökade tillgången, måste stiga, blifver skillnaden emellan export och import så mycket större och mindre fördelaktig för landet i sin helhet.

Detta är en sak som emellertid ytterst lätt kan afhjelpas, genom att pålägga duktiga skatter af alla slag, som minska

konsumtionsförmågan, äfvensom prohibitiva tullar på alla varor som ej produceras i landet; ty då måste det allra mesta af importen upphöra och handelsbalansen ställa sig fördelaktigare. I förbigående sagdt, är det verkligen förvånande att ingen af våra snillrika finansministrar kommit att tänka på detta radikala sätt, att sålunda ordna Sveriges affärsställning med utlandet.

Först när detta skett har det nya systemet uppfyllt sin höga mission — och 'Moren kan gå'.» —

Hofmannen. »Du har alltid ansetts vara en 'sabla' klok karl, men detta var ett af de styfvaste påfund jag hört talas om. Det måste jag berätta för kungen.»

Jag. »Ja, gör du det. Men glöm då inte omtala *allt*, hvad jag sagt, och på hvilka storfinansiella funderingar jag grundat mina kalkyler, ty annars skall kungen måhända få den föreställning att du icke kunnat uppfatta finessen, och att 'sparbössan' är en myt.

Och meddela tillika» — tillade jag — »att, när jag om några år är borta, kommer antagligen en 'skyskrapare' att uppresas på den plats der 'sparbössan' nu är uppställd, och då blir 'den sista villan kanske värre än den första'.»

Samtalet lärer hafva framförts till h. m:t konungen, som sagt sig ämna taga notis om »sparbössan», men troligen hindrats af viktigare angelägenheter.

* * *

Att en ohygglig hyreskasern, efter min död, kommer att uppföras på den plats der min villa nu står, torde kunna tagas för alldeles gifvet. Och med erinran om, att detta skrifves hufvudsakligen för efterkommande anhöriga, för hvilka det ju kan vara af intresse, att erfara huru »gammel morfar» en gång för längesedan i tiden hade det, innan allt hvad han under sin lefnad samlat, skingrats och fördelats åt skilda håll, torde en kortfattad beskrifning på villan under adress n:o 2 Villagatan, qvarteret Linden, Hedvig Eleonora församling, 9:de roten i Stockholm, författad af den bekante Oscar v. Knorring (»O. v. K.»)

Cl. Adelsköld fot.

Villan N:o 2 Villagatan: Fruns kabinett.

och införd i Stockholms Dagblad den 14 oktober 1894, äga sitt berättigande.

För den utomstående allmänheten, som måhända tyckt sig ha fått nog af föregående beskrifningar på Steninge och Nolhaga, kan det ju emellertid äfven vara af något intresse att, sedan Stockholms så kallade villastad förvandlats till en samling mer eller mindre fula och tråkiga kaserner, erfara, huru *en* af de forna villorna voro beskaffade.

Och för min enskilda del skulle det nog kunna blifva roligt att, när man enligt teosofernas lära, om ett eller annat hundra tusen år, ånyo, i ny skepnad, uppträder på jorden, läsa om hur man haft det hemma hos sig, under en föregående existens, i fall man, under flyttningen från den ena stora stjernan till den andra, händelsevis skulle hafva förgätit vistelsen på den lilla jorden, och huru det der såg ut i forntiden.

Min gamle väns, Oscar v. Knorrings, beskrifning lyder som följer:

Här och der i Stockholm.

Då man vid en promenad å Karlavägen, utmed Humlegården, kommer midt för den ståtliga *Villagatan*, framträder *Sofiahemmet* dominerande såsom en på samma gång behaglig och storartad fonddekoration bakom en lund af smäckra hängbjörkar mot den öfverst på höjden sig utbredande, mörka barrskogen. Bland de många i grönt inbäddade villorna, hvilka omgifva Villagatan, fästes vid inträdet å denna gata uppmärksamheten genast vid den närmast Karlavägen, till höger belägna, sist uppförda *villan numro 2*. Denna villa äges och bebos af f. d. majoren, f. d. ledamoten af riksdagens Första kammare *Claes Adelsköld*.

Sedan major A. 1887 inköpt en å denna vackra plats förut belägen villa, var det hans afsigt att restaurera densamma; men då det vid en af honom företagen noggrann undersökning befanns att grunden under villan var af dålig beskaffenhet, såsom bestående af ända till 25 fot djup jäslera, och svamp förekom i golfven inom bottenvåningen, så fanns intet annat att göra än rifva ned den gamla villan och uppföra en ny.

Major A. hade derigenom erhållit fria händer och uppgjorde skisser till den nu befintliga byggnaden, efter hvilka den sedermera uppfördes.

Villan, som å en terrass är uppförd i italiensk renässansstil, har tvenne fasader, den ena åt Villagatan med entré och den andra (hufvudfasaden) åt Karlavägen.

Å en kraftigt dekorerad bottenvåning reser sig byggnaden allt luftigare och lättare mot höjden, och å mellanvåningen utanför salongen åt Karlavägen är anbringad en loggia, uppburen af två polerade granitkolonner med bronskapitäler i korintisk stil. I tredje våningen, som innehåller sof- och badrum samt en målare- och fotografiatelier, uppbäras de sammankopplade fönstren jemväl af polerade granitkolonner.

Väggytorna utvändigt äro klädda med smakfullt ornerade cementplattor, tillverkade af *Skånska cementgjuteriet;* pilastrar och listverk äro dragna i cement.

Det behagliga intrycket af villans yttre härleder sig från de stilrena proportionerna och den enkla dekoreringen. Detta intryck minskas ingalunda, då man vid inträdet i villan helsas af ett uti mosaikgolfvet i portiken inlagdt *Guds Fred.*

Vid byggnadens inre anordningar hafva villorna i gamla Pompeji tjenat såsom förebild och tillämpats, såvidt möjligt varit med våra klimatiska och andra förhållanden.

Vestibulens golf är belagdt med cementmosaik; dess väggar, dörrar och tak äro klädda med olika träslag, och öfverst, närmast taket, äro väggarna dekorerade med blomstermålningar i olja. Väggfältet midtför ingången utgöres af spegelglas, och de öfriga väggfälten prydas af vapentroféer och holländska fat.

Väggarna omkring trappan upp till mellersta våningen, hvarifrån en behaglig blomsterdoft möter, äro klädda med japanska tapeter i guld — och äfven der hänga vapentroféer samt två gamla försilfrade lampetter från Tidö slott.

Uppkomna i mellanvåningen, inträda vi först i ett åttkantigt förrum, med taket uppburet af åtta stycken refflade, förgyllda kolonner i korintisk stil. Mellan kolonnerna hänga draperier af röd och grön plysch. Två af öppningarna mellan dessa kolonner upptagas af stora målningar, hvilka båda erhållit pris i Fria konsternas akademi: den ena »Den förlorade sonen», af *Björck*, och den andra: ett landskap, af *Charlotte Wahlström.* Öfriga öppningar mellan kolonnerna äro upptagna af orientaliska draperier, speglar och dörrar. Belysningen kommer från taket.

Från detta förrum (hvarifrån trappuppgång leder upp till 3:dje våningen) inkommer man, då man går in i mellanvåningen, först till salongen, och vidare derifrån, genom breda, boaserade skjutdörrar,

Cl. Adelsköld fot.

Villan N:o 2 Villagatan: Herrns arbetsrum.

till venster, till matsalen och, till höger, till biblioteket och ägarens arbetsrum.

Salongen är genom ett af kolonner uppburet midtelparti delad i tvenne delar, hvaraf den som är närmast entréen — *atrium* — upplyses af ett takfönster af mattslipadt och kulört glas, som upptager hela taket med undantag af hålkälen — hvilket åstadkommer en briljant effekt. Den inre afdelningen, med utgång till förutnämnda loggia åt Karlavägen, är prydd med en vacker plafondmålning i taket. Väggarna äro hållna i varm, dämpad tonfärg, och de höga panelerna af härdad, dekorerad gips med hyllor i mörk jerngrå färg med brons. Hålkälena äfvensom dörromfattningarna äro målade i blått, med rikt förgyllda gipsornamenter. Innanför salongen är ett litet kabinett, hållet i rik Alhambrastil med derefter afpassad möblering.

Detta är i korta ordalag beskrifningen på mellan- eller sällskapsvåningen. Men att deremot beskrifva det intryck, som den inträdande erhåller, är icke så lätt. Det rika ljuset ofvanifrån kastar en bländande dager öfver alla föremål af konst och kuriosa, som finnas samlade i dessa rum och hvilkas uppräknande skulle upptaga alltför stort utrymme. Det förefaller en först nästan som om man befunne sig i ett af sagans féslott någonstädes borta i österlandet.

Orientaliska draperier, mattor och broderier i sina rika, brokiga färger, gifva i den klara belysningen ett obeskrifligt gladt intryck, och den besökande stannar verkligen »i valet och qvalet» om, hvarthän han helst skall kasta sina blickar.

Väggar, hyllor, etagérer och skåp äro nämligen fyllda med mångahanda konstsaker och kuriosa, som ägaren samlat under sina vidsträckta resor och här ordnat med både sakkännedom och smak.

Så se vi här japanska bronser och träfigurer jemte afgudar i mängd, egyptiska fornsaker; en liten (fruntimmers-) mumiehand med turkosringar å de förtorkade fingrarna, samt en 4,000-årig flöjt af Nilvassrör; antika vaser, antikt svenskt och venetianskt glas och porslin etc.

Bland föremål af jemväl högt *pretium affectionis* fäste jag mig vid de många vackra och dyrbara presenter af guld, silfver m. m., hvilka major Adelsköld såsom ingeniör fått emottaga af jernvägsbolag i Sverige och för brobyggnader i Finland — bland hvilka senare hedersgåfvor förekommer ett stort cigarrfodral af massivt guld och med emaljerade inläggningar, en rysk trespänd »troika» af massivt silfver och beundransvärdt arbete, en stor silfvervas, silfverskålar, en konstnärlig bordstudsare m. m.

Utom förstnämnda, i entréen befintliga oljemålningar, förekomma inne i rummen sådana af v. Holst, Olle Jernberg, Edv. Berg, Björck, Tirén, v. Essen, Alex. Ankarcrona, Nordensvan (präktiga interiörer af Gripsholm), Frid, Krouthén m. fl. *svenska* artister, äfvensom utmärkta kopior af gamla utländska mästare, såsom Rafaël (Madonna della Sedia), Carlo Dolce m. fl.

Biblioteket innehåller en betydlig samling af böcker, företrädesvis i ingeniörsvetenskap och teknik samt historia och reseskildringar och en mängd dyrbara planschverk.

Villans ägare, hvilken med en ynglings lätthet synes bära sina fyllda 70 år, icke blott älskar skön konst och särskildt musik, utan utöfvar den äfven i egenskap — såsom han sjelf säger — af dilettant. Utom med målning och fotografering, sysselsätter han sig äfven emellanåt med sång och komponerande af nätta vismelodier o. s. v. Också finnes i villans förutnämnda salong en präktig liten flygel af *Blüthner* och i biblioteket en orgel af *Alexander*. Under det *otium cum dignitate*, hvilket major Adelsköld efter en mycket verksam lefnad numera åtnjuter, egnar han sig äfven åt skriftställeri, och han har särskildt som bekant tagit på sig den vackra uppgiften att värna om John Ericscons stora minne.

Axel Adelskiöld.

Axel Adelsköld.

Han skulle ha blifvit en ädel man,
sitt fosterlands hopp och ära;
han skulle ha kunnat hvad jag ej kan,
han skulle ha kunnit hvad jag ej hann
i verk, i ord, i lära.
Men nu så slumrar han ljuft och godt
i jordens sköte. Hvad han förmått,
det var ett härligt löfte blott.

Efter Z. TOPELIUS.

I dessa anteckningar har jag mera än en gång i förbigående nämnt min aflidne son Axel, och man må ej undra härpå. Ingen, som icke haft erfarenhet derom, kan nämligen göra sig ett begrepp om hvad det innebär att förlora en son, på hvilken med rätta ställts de största förhoppningar om, att han skulle kunna blifva ej allenast en glädje för sina anhöriga, utan gagnande för det allmänna.

Han skulle öfvertagit och fullföljt der jag slutade, och hvad jag dels icke medhann, dels ock af bristande underbyggnad icke kunde åstadkomma, och med de omfattande kunskaper, den energi, den skicklighet, den arbetsförmåga, det lifliga intresse för allt stort och ädelt han, jemte ett ståtligt utseende och ett älskvärdt sätt, ägde, skulle han otvifvelaktigt gått långt och blifvit en prydnad för sitt land, känd och ärad af samtid och efterverld.

Med sitt menniskovänliga, frimodiga sinne och sin afsky för orättrådighet och öfversitteri, i hvilken form de än uppenbara sig, och med sin fördomsfria, klara uppfattning, hade han

stått i samma led, som sanningens och framåtskridandets stridsmän mot reaktion och förtryck.

»Han skulle ha stått i de våras led,
den främste att faran trotsa.
Han skulle ha ljungat som blixten ned
på allt det mörka och usla med,
att hämna och att förkrossa;
men nu så sofver han redan ung,
en bruten telning i tufvans ljung,
den lekens hjelte, den drömmens kung.»*)

För fader och moder hade hans råd och hjelp på gamla dagar varit af oskattbart värde. Han skulle blifvit vår och familjens rådgifvare och stöd.

Jag hade alltid, medan han lefde och hans ädla egenskaper mer och mer utvecklades, tänkt såsom Karl IX om sonen Gustaf Adolf: »Ille faciet» (han skall göra't), men döden korsade dessa mina framtidsplaner.

Man brukar säga, att tiden läker alla sår. Axels död var och förblef emellertid ett oläkligt, som visserligen icke synes på utsidan, men som ofta upprifves, vid tanken på huru mycket kunnat vara och blifva annorlunda och bättre i så många afseenden, om han fått lefva.

* * *

Som förut är nämndt, föddes Axel i Kristianstad den 1 april 1864; följde sedermera med under flyttningarna i och för mina jernvägsarbeten och var alltid mycket intresserad för jernvägsväsendet. — »Tivet» (lokomotivet) som sprang för sig sjelf på banan, pep, pustade, bolmade rök och ångade, var hans förtjusning, och sådana ritade han på alla papperslappar han kunde komma öfver. Efter hand öfvergick hans tycke mer och mer till ångbåtar, och då han blef litet äldre, d. v. s. 10 år gammal, var hans beslut fattadt att blifva sjöofficer.

*) Efter Topelius.

Min hustru och jag jemte »Lillskönan» (Annie, född å Steninge 1869) hade 1873 flyttat till Stockholm, och Axel gick som bäst i Beskowska skolan, då jag 1876 i tidningarna fick se en notis, att korvetten Balder skulle gå ut på en expedition till Medelhafvet, och att några extra kadetter kunde få medfölja.

Axel hade året förut varit illa sjuk i lunginflammation, och jag tänkte strax, att en sådan utflygt kunde vara för honom nyttig, både i sanitärt hänseende och derigenom att han fick erfarenhet om huru det tillgick ombord på en örlogsman och om han verkligen hade anlag och smak för sjölifvet. Jag gick således till vår läkare, professor Abelin, som obetingadt tillstyrkte resan, och derifrån direkt till min gamle vän, sjöministern, baron F. v. Otter, som genast gaf sitt löfte, att pojken skulle få följa med Balder, men först ville han se honom.

Följaktligen tog jag dagen derpå gossen med mig ut och sade till honom, att om han ville bli sjöman, skulle vi nu gå till sjöministern och språka med honom om utflygten med Balder till Medelhafvet. Ville han deremot inte, var det tid att vända om.

Han ville och ville bestämdt.

Då vi uppkommit till v. Otter, tittade denne på den elfvaårige pysen — som då var ganska liten till växten — och såg småleende på mig, men frågade:

»Vill du bli sjöman och följa med Balder till Konstantinopel?»

»Ja!» svarade pojken tryggt, och dermed var saken afgjord.

Korvetten skulle afgå om åtta dagar, och det blef sålunda brådtom att komma i ordning med alla de föreskrifna persedlarna.

Hemkommen sprang Axel emot sin mamma och ropade:

»Jag skall bli sjöman och fara till Konstantinopel.»

Mamma blef naturligtvis alldeles perplex, men när hon fick höra att Abelin allvarsamt tillrådt resan, som han ansåg mycket nyttig efter lunginflammationen, lugnade hon sig, och, innan föreskrifven tid, reste jag med gossen till Karlskrona.

Som extra kadettkamrater fick han nuvarande kaptenen vid flottan friherre af Ugglas, son till dåvarande öfverståthållaren, samt en ung Wennström, som emellertid ledsnade på sjölifvet.

Chef för korvetten var kommendör Peyron och second kapten Meister, öfriga officerare voro bland andra Lidman, Sundström, Carlson, W. Wallenberg, Ljungqvist m. fl., samt läkare doktor Crona, alla ovanligt hyggliga unga män, och som faktotum för de unga extra kadetterna fungerade en båtsman, som hette »Mur» och var trygg och säker som sin namne.

Under färden, som enligt beskrifning i bref till mamma lär varit den angenämaste i alla afseenden, besökte korvetten bland annat engelska och franska flottans hufvudstationer Portsmouth och Cherbourg, Gibraltar, Malta, Egypten och Grekland, hvarefter korvetten — med anledning ai det då pågående rysk-turkiska kriget — fick stanna i Konstantinopel hela vintern 1877.

Under denna tid, då ingenting var att göra ombord, upptogs lille Axel på det mest vänliga sätt i svenske ministern Ehrenhoffs hus af fru Ehrenhoff, född engelska, och derunder förälskade han sig ohjelpligt i äldsta dottern, fröken Ida, som visserligen var några år äldre och hufvudet längre än han, men detta betydde då mindre än intet.

Korrespondensen med mamma om utvecklingen af denna kärlekssaga gaf anledning till många skämtsamma stunder här hemma.

Efter Balders återkomst tillställdes af min hustru och mig en middag för sjöministern och korvettens officerare efter följande

MATSEDEL.

Embarkeringspuré med instufvade extrakadetter och lök à la »Mur».

Atlantisk »mastfisk» med »öfverhalnings»-sås.

Blandad kötträtt: kotletter på väderbiten »kalf», små »stekar» med »lappsalfva».

A la daube på »kölsvins»-hufvud med »slagvattensås».

Engelska bomber från Gibraltar.

Pastej truffé.
»Stormfåglar» och »papegojor».
Turkiska minaretböner à la Kheirullah Effendi.
Konstantinopolitansk Hamdeypudding med insyltade finanser.
Nilglace à la Cheops.
Klassisk ost med Suda-bay-kakor.

DESSERT.

»Rhahatlakum.»
Smyrnafikon. Arabiska dadlar.
Attiskt gunrumssalt.
Småbarns-bal-karameller à la Ida Ehrenhoff.
Karlskronitisk afmönstringskonfekt.)*

Axel tog därefter inträde i sjökrigsskolan och erhöll vid afgångsexamen högsta betyget. Kort derefter utnämndes han år 1882 till underlöjtnant vid flottan och deltog sedermera i flere expeditioner till aflägsna farvatten.

Under tiden fortsatte han enskildt studierna och sysselsatte sig därvid företrädesvis med elektriciteten, nutidens viktigaste och intressantaste kraft, som en gång i framtiden skall omskapa allt på jorden, måhända sätta oss i förbindelse med andra världar och lösa många af lifvets och naturens nu dunkla gåtor. Kort före sin död hade han konstruerat ett elektriskt nattsikte för kanoner, hvilket nu är antaget för svenska flottan och hos flera främmande makter.

Alla höllo af den präktige ynglingen, som ansågs som en framtidsman.

Resa med Axel till Orienten.

Under sommaren 1885 började jag känna mig mindre väl af en besynnerlig åkomma. Hjertat stannade emellanåt en eller annan sekund, hvarunder blodet stagnerade, och det kändes

*) Det med » » betecknade är sjömanstermer.

mindre behagligt, synnerligast i hufvudet, och min läkare tillrådde en resa till södern. Och som Axel under senare tiden äfven haft känning af sin föregående lunginflammation, från hvilken han aldrig riktigt hemtat sig, kommo vi öfverens att tillsammans göra en tur till »Söderns länder».

Hellas, den klassiska skönhetens paradis, hade alltid lekt i min håg med underlig makt, och ur andra synpunkter icke mindre pyramidernas och de mångtusenåriga gigantiska tempelruinernas land, där Moses räddades af Faraos dotter, uppfostrades och utbildades i egyptisk vishet, af solens prester i Heliopolistemplet, till den underbara roll han skulle komma att spela i sina landsmäns, israeliternas, historia såsom stiftare af en religion, som utan främmande tillsatser, såsom i andra religioner, sammanhållit och uppehållit »Guds folk» i ett femtiotal sekler, och måhända engång skall förena dem igen till det drömda tusenåriga riket.

Till dessa intressanta trakter af jorden hade jag alltid längtat komma, fastän omständigheter och trägna göromål hittills hindrat mig se och taga kännedom om all denna skönhet, alla dessa underverk.

Nu var tid och tillfälle och anledning dessutom.

Alltså till Österland!

Nolhaga till Konstantinopel.

Sammanträffande med artisten Zorn. — Svanjagt m. m.

Axel hade förut varit på alla de ställen, som kunde ifrågakomma att besökas. Reseplanen var därför lätt uppgjord, och själf kunde han blifva den bästa ciceron. Vi foro således en vacker dag i slutet af november 1885 öfver Berlin och Prag till Wien, där vi på hvardera stället stannade några dagar, samt därifrån med det så kallade »great oriental expresståget» genom Ungern öfver Budapest och Orsova och vidare genom Rumänien

öfver Bukarest till Donau vid Rustschuk, där expresståget hade sin slutstation.

Som det var full vinter med djup snö, kunde man icke se mycket af landet, men däremot vid stationerna en mängd ruskiga figurer i uniform med sablar, dolkar, gevär och pistoler, mest liknande röfvare, hvilket de också, i egenskap af soldater i det då påbörjade kriget mellan Serbien och Bulgarien, väl egentligen kunde anses vara. Oss gjorde de emellertid intet ondt, hur stygga de än sågo ut i sina smutsiga och emellanåt blodfläckade uniformer.

Efter att under två dygn icke hafva varit ur det magnifika tåget, ankommo vi till Rustschuk, där banan var slut och därmed civilisationen. Öfver Donau, som här syntes vara minst 4 kilometer bred, fraktades vi i en gammal usel ångbåt af trä. Och som strömmen var mycket stark och stora isflak drefvo neråt Svarta hafvet, såg det ganska betänkligt ut till en början, när vi törnade ihop med isstyckena och följde med nedåt floden. Besättningen, som var af infödd ras, såg inte just heller förtroendeingifvande ut, och passagerarne voro nästan uteslutande soldater, hvilka liksom de med hvilka bekantskap gjordes vid stationerna liknade röfvare, och en hop annat folk, liknande soldaterna, som bär på samma kvist, med undantag af att de inte buro gevär. På långa och grofva pistoler och hemska knifvar var det deremot ingen brist hos någon af reskamraterna.

Det blåste gement kallt på däcket, och vi gingo därför ner i ett ohyggligt smutsigt tillhåll under däck, som kallades »salongen».

Nerkomna fingo vi förutom hvarjehanda besynnerliga figurer, som fyllde det lilla rummet, se två personer, en ung herre och en dito dam, med europeiskt utseende, och till min stora förvåning liknade fruntimret förvånande en fröken Lamm, som jag gjort bekantskap med hos generalkonsul Davidson i Stockholm.

»Det är ju Emma Lamm, som står där borta,» sade Axel.

I detsamma hade herrskapet fått syn på oss, och efter vexling af hvarjehanda igenkänningstecken, först af förvåning

och därefter glädje, befanns det att, det verkligen var Emma Lamm, nu fru Anders Zorn, och hennes man ute på sin bröllopsresa.

Detta var en ytterst treflig tillfällighet, så mycket mera som de, liksom vi, ämnade sig direkt till Konstantinopel.

Kort efter det att bekantskapen förnyats, fingo vi höra ett förskräckligt tramp uppe på däck, alla sprungo påtagligen om hvarandra, förande ett ohyggligt oväsen.

Antagande att båten höll på att gå till botten eller något dylikt, rusade vi upp på däck, då det befanns, att kaptenen upptäckt en svan simma bland isstyckena, hvilken skulle skjutas.

För detta ändamål hämtades ett minst tre alnar långt muskedunder, som när ångbåten efter kryssande hit och dit kom på lagom distans, fyrades af — med den effekt, att den som lossade af skottet slungades baklänges tvärt öfver däcket, där han blef liggande, och att svanen blesserades i ena vingen.

Nu blef det jagt af. Svanen dykte under isflaken, och försökte komma undan, vi följde efter med ångbåten, utan att någon fäste sig vid isstyckena, som kunde hafva skurit sönder den gamla halfruttna skutan.

I maskinrummet fyrades på, så att skorstenen blef glödande och elden stod högt ur densamma. Alla passagerarna voro på det lifligaste intresserade, kommenderade, skreko och pratade — alla på en gång.

På detta sätt fortsattes jagten säkert en timme, hvarunder vi drefvo långt ner åt floden bland isstyckena, tills kaptenen lyckades komma så nära svanen, att han kunde fyra af ett skott till, och då var segern vunnen, och vi fingo fortsätta öfverfärden.

Emellertid hade icke mindre än nära på tvenne timmar försummats för denna jagt, och man kunde befara att tåget till Varna vid Svarta hafvet redan afgått, så att vi och den stora posten, som fyllde ett helt rum på däck, skulle få ligga öfver ett dygn.

Men lyckligtvis hade tåget väntat och vi kommo med.

I stället för det magnifika expresståget med sina Pullmansvagnar stod nu ett annat vid stationen, i hvilket vi instoppades. Vagnarna voro i högsta grad osnygga, obekväma och inte uppvärmda, och det värsta var, att snön låg meterhög, så att man kunde befara, att tåget skulle stoppa i drifvorna, hvilket i de ödemarker, som vi passerade, skulle hafva varit mindre trefligt. Lyckligtvis var det emellertid alldeles lugnt, och vid tiotiden på aftonen, efter en ytterst obehaglig färd, kommo vi genomfrusne till Varna.

Här fingo vi emellertid belöning för våra mödor å en praktfull, rikt eklärerad och angenämt uppvärmd rysk ångare, med god mat och utmärkta sängar.

Vädret hade på aftonen blifvit det mest förtjusande. Svarta hafvet låg lugnt som en spegel, i hvilken fullmånen speglade sig, så att det verkligen kändes svårt att krypa in i den trefliga hytten.

Morgonen därpå voro vi vid Bosporen, och nu började ett sceneri, som mången försökt sig på att beskrifva, men som helt enkelt icke kan beskrifvas. Vi bara njöto.

Under resan hade Zorn gjort bekantskap med en tysk, som syntes vara profryttare, och denne hade rekommenderat ett tyskt hotell i Konstantinopel, i hvilket herr och fru Zorn sedan inkvarterade sig. Axel och jag följde Bædeckers anvisning och togo in i ett annat hotell.

Konstantinopel.

Entré.

Den öfver all måtta storartade utsikten öfver Konstantinopel jemte ankomsten dit på ångbåt med de hojtande, skrikande, bråkiga »kajkarna» (roddarna) i alla besynnerliga österländska drägter är så många gånger beskrifven, att jag hoppar öfver alltsammans.

Hotellet, liksom alla sådana i Konstantinopel, var oerhördt dyrt, och ehuru det bästa som fanns, sämre än våra tertia hotell i Stockholm, men fördelen af frisk luft saknade vi inte, ty när det snöade ute, som det ofta gjorde under vår vistelse i Konstantinopel, låg alltid en liten drifva på golfvet, ehuru fönstret var igendraget så godt det lät sig göra.

Efter att hafva gjort oss i ordning skulle vi besöka familjen Zorn, som bodde snedt öfver Peragatan, för att öfverenskomma om »dagordningen».

Peragatan, Konstantinopels förnämsta, vid hvilken vi logerade, var ungefär så smal som Biblioteksgatan i Stockholm, men det var ändå inte så lätt att komma öfver densamma, öfvertäckt som den var af ett gräsligt, djupt lager af en tjock »äfja», bestående af allehanda afskräden och dylikt, som utkastades från husen sedan det blifvit mörkt. Och i denna smörja, till konsistensen liknande tjock mjölvälling, vadade och trängdes massor af åkdon och folk i alla besynnerliga drägter, i hvita, gula, röda och blå långrockar med helhvita eller gröna turbaner och röda fez på hufvudet, bärare med stora lådor — till och med pianon — på ryggen, affärsmän af alla slag utbjudande mjölk, fisk, frukter, grönsaker, kött, däraf sådana läckerheter som tarmar hängande i festoner å höga stänger, sötsaker, tyger m. m., alla skrikande, hvar på sitt sätt och i sin tonart, brummande, jodlande eller tjutande, och en mängd andra, hvilkas görande och låtande ingen kunde utfundera och detta fortgår från arla morgon till serla kväll.

Ingången till herrskapet Zorns hotell gick genom en portgång, och på väggen hängde flere afhudade kroppar af något djurslag, som jag inte kände till förut. Inkomna funno vi familjen Zorn i serveringsrummet, sysselsatt med frukosten, bestående af, efter hvad det sades, »fårkotletter».

Vi hade på förhand underrättat Axels kamrat på flottan löjtnant Vilhelm Wallenberg, som var anställd vid svenska legationen, om när vi skulle inträffa i Konstantinopel, och han hade sökt oss på hotellet, der vi uppgifvit hvar vi funnos att

träffa. Och just som vi ämnade beställa frukost infann sig Wallenberg och var sedermera jemte en svensk-norsk hamnkapten, en norrman vid namn Nicolajsen, vår vägvisare och rådgifvare i Konstantinopel.

Sedan vi hälsat på hvarandra och Wallenberg gjort bekantskap med Zorn och hans fru, frågade jag hvad det kunde vara för slagtdjur, som hängde på väggen i gången, och han svarade:

»Det är hundar, som fångas upp från gatan under nätterna och användas för många ändamål. Matsedeln är, som du ser, mycket rikhaltig med många aptitliga anrättningar, men under alltsammans ligger ej en, utan »flere hundar begrafna».

»Det var väl att vi inte bodde här,» tyckte jag.

»Du undgår inte hundkött någonstans i Konstantinopel,» svarade W., »och om du får litet mer eller litet mindre i dig af den varan, betyder ju intet.»

Och detta tyckte förmodligen Zorns med och satte i sig sina hundkotletter med god smak.

Konstantinopels hundar.

Af vidtfarna, trovärdiga »globetrotters», som sett hela den kända världen, har uppgifvits, att ingen stad kan täfla med Konstantinopel i fråga om hundar och att Stockholm, nordens Konstantinopel, skulle komma i ordningen derefter.

Att vara den främsta, d. v. s. att, som det heter på sportspråket, hafva »slagit rekordet» i täfling med andra, betraktas ju alltid som en stor ära, ehuru den kan vara apokryfisk, såsom då det gäller att vara n:o 1 bland ligapojkar o. d., och enahanda torde det af många anses vara, då det är fråga om ägandeskapet af största mängden utaf så kallade »okynneshundar».

Vi skola emellertid för närvarande icke fästa oss vid de stockholmska, så mycket mindre som de först komma i andra rummet och jag dessutom torde komma att tala om dem längre fram, utan hålla oss till de konstantinopolitanska.

Konstantinopels gator hafva som nämndt sina små veder-

värdigheter för den som kommer från vesterlandet, synnerligast om han råkar göra besöket under vintern, då de såsom förut nämnts, äro betäckta af en tjock grå välling, sammansatt utaf allt köksaffall och diverse onämnbara beståndsdelar, som under natten och tidigt på morgonen utkastas å gatan. Uti denna vämjeliga stinkande äfja, simma då morgonen dagas, små öar eller »kökkenmöddingar» af fastare innehåll, som ännu inte hunnit köras eller trampas ner.

Å dessa gator lefva, vistas och hafva sitt hemvist hela kolonier af lefvande varelser, Konstantinopels hundar, en egendomlig, vedervärdig degenererad ras. Afskyvärda, ohyggliga, smutsiga, skabbiga rackor, betäckta af bulnader och sår, ofta öfverkörda och stympade, med endast tre ben, spärra de vägen öfver allt, gå knappast undan för vagnar och ligga rundt omkring i rännstenarna och i smutsen midt på gatorna. Helst hålla de sig dock till afskrädeshögarna, der de förekomma gräfvande med nosen efter hvad som kan slukas. Medelstora, ruggiga, med halflånga öron och spetsig nos, påminna de om utsvultna varghundar. Och då de till färgen äro smutsigt gulbruna, likna de fullkomligt och kunna knappast skiljas från afskrädeshögarna, hvilka de starkaste välja till vistelseort dag och natt.

Skall nu den olycklige fotgängaren fram på gatorna eller behöfva korsa desamma, söker han gerna hoppa på dessa holmar, osäker som han af erfarenhet är, om ej djupa hålor, i hvilka man kan dyka ner på halfva smalbenet, lura i botten af gyttjan.

Men innan man gör ett hopp från den ena holmen till den andra, har man att se upp för ej allenast alla åkande och traskande, utan i första rummet för hundarna. Visserligen äro de ytterst fega, men trampar man på dem, är man ej säker för ett bett.

Å andra sidan måste man göra hundarna rättvisa och berömma hvad som verkligen förtjenar beröm.

Sådan seden är i Konstantinopel och i allmänhet i Österlandet, att på qvällarna utkasta på gatorna allt köksafskräde

och diverse onämnbart, skulle städerna efterhand blifva så godt som obeboeliga, om ej hundarna funnes. De äro således på samma gång sundhetspolis och renhållningshjon och böra derför åtnjuta allt erkännande och all aktning för handhafvandet af dessa sina viktiga tjenstebefattningar.

Och gå vi nu från hundarna, hvilka onekligen i allra första rummet efter ankomsten till Konstantinopel upptaga den resandes

Utsigt af Konstantinopel.
Basaren.

uppmärksamhet, till byggnaderna utmed dessa gator, så verka de präktigt på afstånd med sina bjärta färger, men kommer man närmare visar allt det yttersta förfall, med affallen rappning, förvittradt murverk och ruttnadt träarbete. Emellanåt förekomma öppna platser med qvarstående skorstenar och grushögar, utmärkande där eldsvådor rasat.

Hvad som mycket förvånar vesterländingen, som kommer till orienten, är den fullkomliga bristen på underhåll af bygg-

nader och annat. Hvad som förfaller får förfalla, ingen slår en spik i väggen för att motarbeta tidens tand.

Därför äro rika, praktfulla palatser och moskéer ruiner. I palatset Dolma-Bagtsche Serai, till exempel, hade taket då jag var där, läckor, så att vattnet runnit in och totalt förstört ett af de praktfulla gemaken med sitt konstrika parkettgolf och de dyrbara skatterna i möbler, taflor och annat, men ingen hade fäst sig därvid eller tänkt på att reparera läckorna.

Uti Konstantinopel stannade vi omkring fjorton dagar, besågo tillsammans med Zorn många märkvärdigheter, såsom moskéer, kyrkogårdar, sågo och hörde dansande och tjutande dervischer, läto lura oss i basarerna, fingo genom bemedling af svenske ministern närvara såsom åskådare vid Sultan Abdul Hamids fredagsbesök i den lilla moskéen, som han låtit uppföra nära Yildiskiosken för sitt privata bruk, vid hvilka högtidliga tillfällen flera tusen man trupper i galauniformer äro uppställda för att hålla vakt öfver de rättrognes suverän.

H. m:t sultanen bjuder på Selamlik, att bese skattkammaren och gamla seraljen m. m. samt på mocka och cigarretter.

Yildispalatset ligger i en vidsträckt praktfull park på höjden öster om Konstantinopel med den härligaste utsigt öfver Bosporen, de hvita marmorslotten utmed dess stränder, och åt vestra sidan af denna park är den lilla moskéen belägen.

Det var på sjelfva juldagen vi erhållit tillstånd att se ståten, och vi åkte genom de trånga gatorna, utmed hvilka närmast palatset trupper bildade en tät häck. Flere gånger anhölls vagnen af polisen för visering af våra papper, men som de voro klara, fingo vi passera och fördes till en liten byggnad i två våningar, uppförd för dem som erhållit tillstånd att se skådespelet. Af betjening i guldsmidda uniformer bjöds på sorbet och cigarretter.

Hela platsen nedanför oss var omgifven af trupper af alla vapenslag i vackra pittoreska uniformer, glänsande turkiskt

och nubiskt kavalleri med fullblodshästar, infanteri från Soudan, Egypten, Mindre Asien m. fl. ställen. Alldeles nedanför vårt fönster stod ett regemente af nubier, svartbruna jättar, det grannaste krigsfolk man kunde se.

På en kulle midt emot moskéen var musiken uppställd. Smattrande trumpetsignaler förkunnade annalkandet af sultanen, och om några minuter framkom han ridande i skridt å en hvit häst, vid sidan af hvilken gick till fots, den bekante marskalken Osman pascha.

På något afstånd omgafs sultanen af sitt hof i de mest lysande uniformer, efteråt leddes fyra sadlade hästar. Och från truppen och folkmassan bakom dem ljuder oupphörligt ropet: »Padischa tschok jascha!» (Lefve Padischan!), hvilket föremålet icke uppmärksammade, ifrigt sysselsatt som han syntes vara med paschan.

Sedan sultanen inträdt i moskéen, anlände tvenne vagnar, som det uppgafs innehållande hans moder och förnämsta gemåler, noga bevakade af en trupp eunucker. Damerna få emellertid ej inträda i moskéen, utan vagnarna stå qvar utanför med igendragna jalusier.

Efter tjugu minuter återkom sultanen ur moskéen, men åkte nu tillbaka i skarp traf uti en lätt vagn. Detta sultanens besök i moskéen på fredagen i hvarje vecka är hans enda offentliga uppträdande utom Yildiskioskens murar, inför sitt folk och sin armé, och benämnes »Selamlik».

* * *

Genom svenske ministerns välvilliga bemedling fingo vi äfven bese palatset Dolma Bagdsche, som ligger i en präktig, väl underhållen park alldeles vid Bosporens strand. Palatset, som har en fasad af ej mindre än öfver 700 meter, hvilket är nära tre gånger så mycket som Stockholms slott, är uppfördt för ej länge sedan efter ritning af en fransk arkitekt, i den mest slösande praktfulla stil, och har kostat 50 millioner francs, men visade genom brist på underhåll redan spår till förfall. Vid

vårt besök sutto på marken utanför porten till denna praktbyggnad två vaktposter med sina gevär, klädda i trasiga och smutsiga uniformer. Gevären hade de lagt ifrån sig på gatan.

Vidare fingo vi se den gamla seraljen, der det på sultans befallning bjöds på äkta mockakaffe i guldkoppar, besatta med stora blixtrande diamanter, samt derefter rosenvatten och cigarretter, och slutligen förevisades det förnämsta af allt, troligen enastående i verlden sedan de babyloniska härskarnas tid, »sultanens skattkammare».

Om Konstantinopel, Konstantin den stores stad, nya Rom, det östromerska rikets hufvudstad, med dess oändligt härliga belägenhet, med dess historiska minnen, dess forntida storhet och nuvarande förfall, kunde skrifvas volymer, men då sådant icke ingår i planen för detta arbete, inskränker jag min berättelse till vårt besök i sultanens skattkammare.

Att slippa in deruti är icke så lätt, och detta hade ej långt förut vägrats chefen för ett franskt örlogsfartyg, som besökt Konstantinopel.

Genom kung Oscar II:s och hans drottnings besök i Konstantinopel året förut och det vänskapsförhållande, som derigenom uppkommit mellan suveränerna i Yildiskiosken och på Stockholms slott, hade Sverige och svenskarna stigit i kurs och behandlades vid vårt besök, såsom »den mest gynnade nation», som det heter på tull- och diplomatspråket. Och till följd häraf hade vår minister endast behöft låta sultanen ana hvilka framstående personligheter vi voro och huru vi beundrade högstdensamme sjelf, för att — höga ordnar vid hemkomsten dinglat om våra halsar. — Men han inskränkte sig till att låta förstå, det vi önskade att få se och beundra hans skatter, och dertill lemnades med nöje tillåtelse.

Detta besök gjorde emellertid ett ganska djupt hål i reskassan.

På utsatt dag infunno sig i ministerresidenset en af sultanens adjutanter, öfversten Tchefket Bey jemte dennes adjutant

och en kavass*) och anmälde sig såsom de, som af sultanen beordrats att föra oss omkring. Öfversten förekom i stor uniform med bröstet betäckt af ordnar, deribland vasakommendörskraschan, och lät förstå, att han varit adjutant hos kung Oscar under dennes vistande i Turkiet, hvilket han förklarade hafva varit den största heder som vederfarits honom. Och för oss var det naturligtvis en ännu större heder att till följeslagare hafva erhållit en så framstående man. För öfrigt var vår adjutant en särdeles hygglig man, som utom turkiska ledigt talade tyska, franska och engelska,

Vi hade förut tillrådts att hyra två eleganta vagnar. I den ena af dem tog Zorn med fru plats jemte öfverstens adjutant inuti och kavassen, beväpnad till tänderna med en lång, mycket krokig sabel samt två grofva pistoler och en dolk i bältet, å kuskbocken, och i den andra öfversten sjelf jemte Axel och jag samt ministerns kavass, äfven denne försvarligt beväpnad, bredvid kusken.

Öfversten sade sig vara af sultanen helt och hållet ställd till vår disposition och önskade veta hvad vi ville se, och sedan vi bestämt oss för vissa moskéer etc., der »giaurar» (otrogna), sådana som vi, annars inte slippa in uti, Dolma Bagdschepalatset gamla seraljen och så vidare, begåfvo vi oss af**), och sedan rundresan i öfrigt fullbordats, stannade vagnen framför skattkammaren.

Utanför denna hade förut flere höga embetsmän infunnit sig, jemte en kommendering af trettio soldater.

På den massiva jerndörren funnos sigill öfver låset, hvilka brötos af de olika embetsmännen, dörren öppnades medels flera konstiga nycklar, och sedan de dubbla jernluckorna för fönstren öppnats, embetsmännen jemte soldaterna inmarscherat och uppställts i de olika rummen, fingo äfven vi inträda.

Äfven nu tvingar utrymmet till besparing i beskrifningen

*) En sorts gendarm.

**) Färden var af största intresse, men skulle taga för mycket utrymme att anföra i detalj.

af de dyrbarheter, som här voro samlade. Blott så mycket vill jag nämna, att »Babas grotta» ej var fullare af skatter än de salar som förevisades oss. I ett glasskåp funnos uppställda flera stora ostindiska bålar fyllda till randen med till infattning färdiga diamanter, smaragder, safirer, rubiner och turkoser, hvaraf jag såg en som var så stor som en knuten hand o. s. v. Å, hvad det gnistrade öfverallt hvart man vände ögonen!

Vapen från alla tidehvarf, från Dschingis khan till Muhamed, rikt besatta med ädelstenar upptogo alla lediga platser å väggarna. Skrin af guld i det utsöktaste arbete i alla stilar, höljda med juveler, liksom en mängd genom ålder, arbete och materiel oskattbara konstföremål stodo uppställda å étagerer. Ett skrin var utskuret i en smaragd nära på så stor som ett barnhufvud. En vas förekom arbetad af en äkta perla, stor som det största hönsägg.

Här skimrade ett tyg af guldbrokad prydt med blommor af olika färgade stenar, der sadlar, betsel och schabrak med samma ornering, likasom tronstolar af guld, hvaraf en alldeles öfvertäckt med rubiner och stora äkta perlor, så att det hela skimrade i en trolsk ljusröd glans.

Man visste slutligen icke hvart ögonen skulle vändas, det var för mycket — rikedomen blef tröttande...

Uti sista salen stodo uppställda bakom slipade glasdörrar bilderna af tjuguåtta sultaner i sina paraddräkter.

Ända till slutet af förra århundradet var nämligen seden att en bild af den aflidne sultanen här uppställdes, med sina dyrbaraste vapen och prydnader, och här stå de nu i långa rober af den kostbaraste brokad, i fabulös prakt, med blixtrande diamanter, stora som spanska nötter i turbanernas agraffer, dolkarnas och svärdens fästen, med hvar och en med sitt namn skrifvet öfver sig — en gång lysande och förfärliga namn — såsom »Murad Eröfraren», »Soliman den präktige» m. fl., utgörande en glänsande illustration till all tings förgänglighet här på jorden.

Efter förevisningens slut lästes dörrarna med flere nycklar af embetsmännen, sultanens sigill påsattes, och härligheten var blott ett minne, men som länge gnistrade i alla färger.

Vi hade förut vid de olika förevisningarna i moskéer, gamla seraljen, Dolma-Bagdsche m. fl. ställen på vår kavass' upplysning om seder och bruk i Turkiet, lemnat »bakschis» (dricks-pengar) till betjeningen, hvilket medtagit ej så små belopp. Men här skulle embetsmännen liksom vakter med befäl äfven hafva sitt tillgodohafvande, och detta var värre. Jag vill emellertid minnas att vi sluppo ifrån med c:a 5 £ sterling. Och när vi togo afsked af den artige öfversten, och jag anhöll, att han till sultanen skulle framföra vår djupaste tacksamhet samt nämnde, att jag till H. M. konung Oscar skulle meddela, huru hans undersåtar mottagits, lemnades äfven till honom 5 £ sterling, att godhetsfullt utdelas till dem han ansåg böra hafva »bakschis» och som möjligen inte fått.

Denna sistnämnda »bakschis»-utdelning gjordes på förut skedd tillstyrkan af dragomanen i svenska beskickningen, och möjligen var det ett fint sätt att gifva öfversten sjelf en handtryckning. Hvad vet jag? —

»Dagen var glad» och intressant, men, som synes af föregånde, ganska kostsam.

Utflygter på Bosporen.

Vår nästan angenämaste förströelse i Konstantinopel var att å vackra, lugna, soliga dagar köpa en korg vindrufvor, dadlar och andra sydfrukter och taga ett par af de 20,000 »kajkar» (en sorts lätta båtar af den elegantaste form), som finnas utmed den gamla Karakiojbron, och göra en roddtur ut på den härliga Bosporen.

Vi gjorde detta ofta, och angenämare kunde man knappast tillbringa sin tid.

Den store Karakioj, eller bron, som öfver det så kallade »Gyllene hornet» sammanbinder den europeiska delen af Konstantinopel med den asiatiska, hvilar på pontoner.

Trafiken är här oerhörd, och man kan omöjligt, utan att ha varit på platsen, göra sig ett begrepp om den röra af åkdon,

ryttare på åsnor och hästar, gående och krypande af alla nationaliteter, jemte massor af hundar, och det oväsen, som här är rådande.

Bron sjelf gnisslar, jämrar sig högt och slamrar med kättingarna, hvarmed de olika delarna äro förenade, då en ångare sätter vattnet i rörelse eller belastningen blifver ojemn. Träbetäckningen dånar under de hundratals vagnarna och lastfordonen samt hästarnas hofvar. Allehanda ambulerande affärsmän utskrika här som å gatorna sina varor. Menniskor utan armar och ben kräla på brobanan i trängseln, andra med de rysligaste öppna sår och på alla sätt vanskapade skräna efter allmosor. Fruntimmer i fotsida sidendräkter af de grannaste färger, skina som lysande insekter, och asiatiska och europeiska hundrackor sammandrabba, då de mötas å bron, bland folkmassan under ursinniga tjut. Luggen flyger omkring och blodet flyter ända tills polisen ingriper med sina batonger såsom skiljedomare och fredsmäklare. Och i denna röra hörs nu kuskarnas varningsrop, piskornas smällar, åsnornas vrålande, eder och förbannelser på alla språk samt anrop af Allah sammanblandadt i en disharmoni, som ej kan beskrifvas. Inträffar då en eldsvåda, hvilket dagligen sker, är lifvet för den som befinner sig på bron icke mycket värdt.

Utan vidare framstormar den ena brandkårsafdelningen efter den andra, derefter följer allt slödder som finnes i närheten, larmande och skrikande. Officerare, ordonnanser och kavallerister rida i fyrsprång, åkande och gående packa sig mot broräckena, och ve den som kommer i vägen för den vilda jagten.

Att under sådana förhållanden, och från denna kamp för lifvet en vacker solskensdag i trefligt sällskap komma ut på det lugna blå vattnet, medan en härlig svalka fläktar emot en från Svarta hafvet, är förtjusande som intet annat. Roddarna äro i allmänhet ståtliga gestalter. Vi hade från början utvalt tvenne kajkar för två personer hvardera, hvilka sedan begagnades under alla våra utflygter.

Under den första af dessa utfärder hade Zorn funit lämp-

ligast, att hans älskvärda fru anförtroddes åt den mest stadgade af oss, d. v. s. placerades i min afundsvärda kajk. Och detta blef till följd häraf en vana, så att vi båda alltid »kajkade» tillsammans. Och som vi alltid på förhand försett oss med proviant, i form af dadlar, russin, drufvor, mandariner o. s. v. samt en liten flaska vin, kunde tiden tillbringas i högsta grad angenämt i den trefliga farkosten. Zorn och Axel sällskapade i en annan.

Kajkmannen, som brukade ro den båt hvaruti vi voro passagerare, var en af de vackraste unga män jag vet mig hafva sett. Han var mörkt olivfärgad med växt som antikens Antinous. Under den röda fezen framträdde det ädelt formade hufvudet, med det svarta, lockiga håret och ett kort fint helskägg, den vackra raka näsan, och de blixtrande mörka ögonen. Drägten utgjordes blott af en skjorta helt öppen i bröstet och ett par hvita vidbyxor, som räckte strax nedom knäet.

Under det att båten, framdrifven af Selims kraftiga armar mjukt framgled på vattnet, tumlade omkring oss massor af silfverglänsande delfiner och kretsande sjöfåglar i den klara azurblå luften.

På den asiatiska sidan såg man Stambul, i sitt forntida majestätiska lugn, och å den europeiska, Pera främlingsstaden i all sin brokighet och nutida oro. Ur vattnet framträdde terrassformigt bland grönskan hvita marmorpalats öfver hvarandra, och bland dessa reste sig öfver den färgrika taflan glänsande kupoler och smäckra minareter i oändlighet, tills konturerna blefvo obestämdare och allt försvann i ett aflägset blåaktigt töcken.

Och ju längre uppåt Bosporen färden fortsattes desto vackrare blef det. Byggnadsmassorna glesnade, men i stället framträdde pittoreska byar, slott och villor inbäddade i rik tropisk grönska och mångfärgad blomsterprakt.

Att under sådana förhållanden och omgifningar glida fram på den lugna vattenytan uti en treflig båt och i det behagligaste sällskap, skämta och mumsa »godter», torde läsaren och läsarinnan nog förstå, att det var högtidsstunder som icke bjudes på så ofta.

De Sju tornen.

En dag foro vi ut till de så kallade »Sju tornen», gamla jättestora fästningsverk utmed Marmarasjöns strand. De kolossala murarna voro uppförda af marmor från romerska tempel och andra byggnader, statyer och konstverk. Allt hvad man fått tag uti hade inmurats, såsom afslagna kolonner, friser, pelarbaser, polerade qvaderstycken, delar af statyer och deras postament m. m., och utgjorde ett högst märkvärdigt konglomerat af diverse mer och mindre dyrbara marmorsorter sammanfogade med murbruk till fästningsverk. Det hela var af ett ofantligt omfång. Och ehuru mycket förfallet och vittradt, gör dock hvad som ännu trotsar tiden och elementerna, ett öfverväldigande intryck. Väldiga träd uppskjuta här och där, och slingerväxter och ogräs betäcka de grånade murarna och deras mångfaldiga innehåll. Vi kröpo in genom ett hål i en gammal halfrutten port af fotstjocka ekbjelkar, helt beslagna med grofva jernstänger, och voro så inne på en gård omgifven af skyhöga murar. På gården betade en fårhjord, fästningens, så vidt jag kunde se, nuvarande enda lefvande besättning. Och af en »ungturk» på c:a 10 år, som syntes vara kommendant, fingo vi anvisning på en annan ofantligt stark port, hvilken lyckligtvis icke befanns stängd, derför att den hängde på endast ett gångjern och det säkert fordrats minst tjugu man att lyfta upp den på det andra. Innanför denna var en trappa uppför hvilken vi nu klättrade, hvilket emellertid var kinkigt nog, enär man emellanåt träffade på ställen der flera steg fattades. Uppkomna på platformen, erhölls emellertid belöning för svett och möda, genom den hänförande utsigten öfver Marmorasjön, Prinsöarna och asiatiska kusten med den i en violett dimma insvepta Brussabergskedjan, ur hvilken Keschisch Dagh, Syriens Olympos, mot en djupblå bakgrund, uppsköt sin 2,000 meter höga snöbetäckta, silfverglänsande hjessa.

Den del af de Sju tornen, i hvilken vi inkommit, hade i forna tider begagnats till fribostadsvåningar åt diplomater från

suveräner med hvilka Padischan kommit osams eller råkat i krig. Dessa infångades då i samband med krigsförklaringen och fingo tillbringa sin tid i de »Sju tornen» såsom sultanens ärade gäster tills kriget var slut. Utanför porten hade namnen på de diplomater, som under 1600-talet gästat här, inhuggits i marmortaflor. Vi besökte flera, efter nutidens pretentioner icke riktigt komfortabla, små kamrar, som begagnats till detta ändamål, med nakna orappade väggar och med mikroskopiska gluggar i stället för fönster, i hvilka grofva jerngaller för säkerhets skull sutto inmurade, så att gästerna icke skulle behöfva persvaderas att stanna qvar.

Som bekant hade Karl XII under de fem år »den store kungen *låg* i Bender» en »privat» homme d'affaires, polacken Poniatowsky, som å hans vägnar vistades i Konstantinopel för intrigerande i seraljen, mutande af embetsmän o. d. att förmå Porten till krig med Ryssland, hvilket äfven lyckades — ett par gånger, men slutade före början.

Då konungen emellertid — oaktadt sultanens gästvänlighet och frikostighet blef alltför hänsynslös, i synnerhet i fråga om penningar, som användes att besticka embetsmän och intrigera mot sultanen sjelf, — gjorde denne lifvet bittert och behandlade honom på ett allt annat än artigt och honnett vis, rann sinnet upp på de rättrognas härskare, och samtidigt med att han uppsade vänskapen med sin högt ärade gäst, hjelten från norden, inqvarterades Poniatowsky i de »Sju tornen». Vi sökte efter dennes namn på taflorna, men kunde inte finna något liknande. Kanske hade han inqvarterats i någon säkrare belägen lokal, och om detta varit förhållandet hade sultanen nog haft förklarlig anledning dertill.

Att på detta sätt inbura ackrediterade diplomater visar, att turkarna på 1600-talet stodo ganska högt i politisk »knip»slughet, liksom de ännu i dag lära göra.

Medvetandet om, att sändebudet genom ett fredsbrott hade utsigt att blifva inlogerad för en längre tid i sådana små mindre komfortabla lokaler med tjocka jernstänger för fönstren och

dunderdon till jernbeslagna dörrar med klumpiga lås utanför, som i de »Sju tornen», eller kanske göras hufvudet kortare, måste helt naturligt föranleda detta sändebud att göra allt, för fredens bevarande, hvarigenom oenighet kunde undanrödjas och vänskapen emellan suveränerna bibehållas. För min del vågar jag hysa den tro, att krigen skulle blifva sällsyntare och långt mindre blodiga, om vid en ny Haagkongress det beslutades, att likasom under »storhetstiden», Gustaf II Adolfs och Karl XII:s tidehvarf, statsöfverhufvudena sjelfva i egen hög person uppträdde i spetsen för sina arméer och dessa utgjordes af, från de oeniga länderna, till lika antal utvalda, parlamentledamöter, tidningsmän och så kallade »chauvinister». Arméerna behöfdes då icke längre utan skulle kunna afskedas, och den ruinerande krigsrustningsbeskattningen indragas. Tänk så lyckliga folken skulle känna sig och på glädjen i himmelriket sedan! Denna luminiösa idé, som rekommenderas åt alla fredsvänner, föll mig in under besöket i de gamla »Sju tornen».

Vi odödliggöras i form af turkar.

Hela julveckan tillbringades i Konstantinopel, under hvilken vi bland annat en dag voro bjudna på en ganska treflig middag hos svenske ministern, der Axel hade tillfälle återse sin gamla flamma. Brasan syntes emellertid hafva i det närmaste slocknat och icke efterlemnat mer än några atomer aska och något magasinerad värme, i form af broderlig vänskap.

Skada var att vi icke blefvo presenterade för sultanen. — Jag ville inte yrka på detta hos ministern, då han sjelf inte framställde något förslag, men i legationen ansågs att han bort göra detta på eget initiativ. Efter hvad det meddelades, lär sultanen på den tiden varit humoristiskt anlagd och kunnat visa fint galanteri, hvilket synes framgå af följande berättelse af en person med hvilken bekantskap gjordes i Konstantinopel.

Sultanen hade något år förut haft besök af en främmande suverän jemte gemål, och då den sistnämnda en gång förehöll

Mohameds efterträdare det mindre anständiga uti, att hafva hundradetals hustrur, och ville afvänja honom från denna osed, skulle ägaren till Yildis-haremet hafva svarat:

»Om jag vore i den oskattbart lyckliga ställningen, som min höge herr kusin, att äga en så skön gemål, skulle jag med glädje offra hela mitt harem i Bosporen för henne ensam, men som det hvarken på jorden eller i paradiset kan finnas mera än *en* sådan qvinna, måste jag väl finna mig i mitt öde och ha det som jag har'et.»

Julafton på förmiddagen beslutade Zorn och vi att leka turkar och gingo för detta ändamål till en svensk fotograf, herr Berggren, etablerad i Konstantinopel, för att fotografera oss i grupp, utstyrda som infödingar. Gruppen, arrangerad af Zorn, föreställde en gammal spjufver till slafhandlare (det var jag), Emma Zorn var slafvinna, på hvilken två liebhabrar, Zorn och Axel, spekulerade. Och att de sökte öfverbjuda hvarandra var visst inte att undra på, när man såg den bedårande odalisken.

På aftonen hade vi alla jemte Vilhelm Wallenberg en liten fest å hotellet, drucko i champagne hemmavarandes skål och telegraferade.

Köp af ångbåtsbiljetter. Soliman.

Ett par dagar förr än Axel och jag skulle resa sammanträffade vi med vår vän Nicolaysen, svensk-norsk »hamnkapten» på platsen, och jag frågade honom huru vi kunde få biljetter. »Detta skall jag ombestyra» — sade han — »och på samma gång skaffa rabatt i priset.»

Zorn och fru Emma samt Axel foro till Stambul på asiatiska sidan för att höra på de tjutande dervischerna, och sedan vi kommit öfverens att mötas i vårt hotell på aftonen, skildes vi åt.

Nicolaysen och jag gingo till ett ångbåtskontor, der det uppgafs, att en präktig ångare ett par dagar derefter skulle afgå till Alexandria öfver Smyrna och Athen, och priset för första klass biljetter inbegripet vivre nämndes.

»Är det billigaste priset?» frågade Nicolaysen.

»Naturligtvis!» — svarades — »se här är turlistan.»

»Mycket bra» — sade Nicolaysen — »men ni måste lämna tjugufem procents rabatt, annars går jag till annat ångbåtskontor.»

Och dervid blef det trots protester och gräl, att jag trodde Nicolaysen och greken, som förestod kontoret, skulle komma i handgemäng med hvarandra.

Utkomna på gatan efter denna lyckade affär skildes vi åt. Jag ställde mig att gapa på den ström af folk som passerade, då en ståtlig turk steg fram, hälsade och sade — på svenska — att han gerna skulle vilja vara mig till tjänst.

Högst förvånad frågade jag mannen hvar han lärt svenska och fick då veta, att han varit biträde åt officerare å främmande örlogsmän, som legat i Konstantinopel, och derunder lärt sig alla språk — samt att han hette Soliman. Derefter förevisade han en mängd vackra betyg om »ärlighet» och »pålitlighet», om »sakkännedom» och »bekantskap med förhållanden» m. m. från officerare af flere nationer, bland annat från befälet å korvetten Balder, som legat i Konstantinopel hela vintern 1877.

Detta måste ju ingifva ett högt förtroende till herr Soliman, och jag frågade hvad han menade med att vara mig till tjenst. Men då visade det sig, att han af ärans och hjeltarnes språk icke inhemtat mer än hvad som redan gått af stapeln. I Konstantinopel talas emellertid ganska allmänt franska och i synnerhet engelska, såväl i hotell som i basarerna och butikerna och af personer som haft med utländingar att göra, och jag frågade på engelska om han talade detta språk.

»Yes» — svarade han ifrigt. — »I speek *all* languages.»

»Excepting swedish,» tillfogade jag.

Soliman skrattade så godt, att han blef rent af oemotståndlig.

Efter litet samspråk och träffad öfverenskommelse, att han skulle följa mig hela dagen för 5 sh. sterling, beslöts att vi skulle göra en roddtur i kajk uppåt Gyllene hornet, för att bese den turkiska pansarflottan och en kyrkogård samt derefter göra ett besök i basaren o. s. v.

Följaktligen gingo vi nu till den stora flottbron öfver Gyllene

hornet och engagerade en kajk, hvarvid Soliman första gången hade tillfälle att ådagalägga sin »ärlighet och pålitlighet», genom att trots de ifrigaste protester pruta ner priset till ungefär hälften.

Det var en lugn, härlig och varm solskensdag midt i vintern, eller den 27 december. Vår lilla farkost gled lätt och snabbt fram öfver det speglande vattnet, i hvilket stora hopar delfiner hoppade och lekte.

Soliman beskref under tiden allt hvad som framträdde å ömse sidor, och inom kort voro vi framme vid flottans station. Ett dussin stora pansarbåtar jemte en stor mängd mindre krigsfartyg lågo här förankrade och sågo helt fruktansvärda ut.

»Jag skulle gerna vilja gå ombord» — sade jag till Soliman, och nu hade Soliman tillfälle ådagalägga sin »sakkännedom», d. v. s. visa huru detta skulle tillgå, hvilket närmare ådagalägges genom följande förberedande diskussion oss emellan:

»Let me have a pound» (sterling), sade Soliman.

»To much!» sa jag.

»Ten shilling?» sa han.

»Also to much!» sa jag.

»Five shilling?» sa han.

»Well! that will do,» slutade jag.

Vi lade till vid en af pansarkolosserna, och Soliman gaf genom ett hoj tillkänna besöket.

En man liknande en svensk sotare i trasig och smutsig uniform tittade ut genom en glugg — och derpå en annan, något nyligare tvättad, för hvilkens ögon Soliman höll upp det glänsande myntstycket.

Denna ruskade, synbarligen missbelåten, med hufvudet, men kort derefter nedsläpptes fallrepstrappan. Vi stego upp på däck. Soliman aflemnade tributen — som jag tror odelad — och derefter fingo vi gå in i maskinrummet. Men hvad der såg ut! Allt brunt af rost, och all inredning af trä, såsom däck, golf m. m. murket, och officerarnes hytter och gunrum m. m. i det mest förfallna tillstånd, såsom man finner allt i Österlandet, förfallande i brist på underhåll.

Vid besökets slut fordrades »bakschis» af den som fått 5-shillingsstycket — och efter Solimans uppgift skulle vara befälhafvaren på fartyget — hvilket emellertid afböjdes.

Då vi skulle fortsätta rodden till kyrkogården, framsväfvade öfver vattenytan en svärm af de sällsammaste fåglar, som ständigt fara fram och tillbaka emellan Marmorasjön och Svarta hafvet. Man lärer aldrig sett dem hvila, och derför benämnas de äfven »de fördömda själarna». De flaxade nu i stark fart mot kyrkogården. Kanske hade de sitt hem der i grafvarna?

Den ofantliga kyrkogården är en oerhörd cypresspark med dystra, nästan svarta, kolossala träd, under hvilka tusen sinom tusen marmormonument äro resta och alldeles betäcka marken. De i en egendomlig turkisk stil rikt ornerade grafstenarna äro dessutom målade i brokiga färger, blått, rödt, grönt och förgyllda. Men när en sådan praktfull sten blifvit rest, är all rättfärdighet mot den döde uppfylld, sedan får den förfalla och förvittra, utan att någon bryr sig derom.

Det gjorde ett högst egendomligt intryck att här i stillheten och den stora tystnaden vandra mellan de många lutande, förfallna grafvarna i cypressernas mörka skugga. Det blef slutligen så enformigt hemskt i denna dödens lustgård, att jag började längta efter lifvet igen och sade derför till Soliman:

»Nu fara vi till basaren!»

Beskrifning på basaren i Konstantinopel öfverhoppas, hufvudsakligen derför, att en begriplig beskrifning derpå öfvergår mensklig förmåga. Något skulle köpas och vi gingo omkring i de ändlösa smala gångarna, med små försäljningsbodar i oändlighet på ömse sidor, af det anspråkslösaste utseende till det yttre, men innehållande alla möjliga varor, gamla och moderna, såsom dyrbara vapen, mattor, tyger och dylikt, blandadt med allt sorts modernt »turkiskt» kram, men »made in Germany and France». Slutligen påträffade vi en butik för mattor, och jag tänkte här komma öfver något riktigt fin-fint i den vägen. Ägaren, utstyrd i en stor turban, satt på marken, utanför butiken, rökande en vattenpipa — »nargileh» — och bredvid honom

stod en turkisk kaffekokare med tillbehör. Han syntes hafva det ganska trefligt. Soliman presenterade mig för sin vän Mahmud såsom en af hans allra största gynnare, den där ämnade göra stora affärer, synnerligast i värdefulla gamla mattor, och vi blefvo bjudna på kaffe. Sedan språkades en lång stund på engelska om allt annat än affärer, men slutligen tröttnade jag och frågade huru mycket en matta kostade, som låg öfverst på en hög dylika.

»Det är en mycket dyrbar gammal matta» — sade min nye vän Mahmud — »som i århundraden legat framför schahens af Persien tron, men som af denne skänkts till hans favoritgemål, hvilken tillsändt mig densamma till försäljning.»

»Då måste mattan inte begagnats mycket» — anmärkte jag — »den ser ju helt ny ut.»

»Persiska mattor» — svarade mannen — »äro som ni vet outslitliga — ju längre de begagnas desto nyare se de ut och så mycket vackrare bli de. Dessutom har en vän i Theheran, som är kommissionär för schahens gemåler, berättat hvad jag nu sagt, och han är en hederlig man, som inte ljuger. Vill ni läsa hans bref, så se här är det, men kanske ni inte läser persiska?»

Mattan var vacker och jag frågade huru mycket den kostade.

»Priset» — sade Mahmud — »är bestämdt till 25 £ sterling som ni kan se af brefvet, men för att inleda affär med eder vill jag underkasta mig en stor förlust och lemna den för... 20 £.»

»Om ni vill lemna den för 5 £» — svarade jag — »skall jag köpa mattan. Uti en mattbod vid Peragatan kan jag köpa en lika vacker matta för 5 £.»

»Den som begär 5 £ för en sådan matta, har antingen stulit den, eller är han en ogudaktig bedragare, som har nog rymligt samvete att vilja lura på en främling, hvilken hvarje mohammedan är ålagd visa gästvänskap och tillmötesgående, en värdelös vara. Jag skulle ruinera mig sjelf, och min hustru och barn skulle komma på gatan, om jag sålde mattan för 5 £.»

Hittills hade Soliman hållit sig i skymundan, men nu talade han och sade:

»Jag kan gå i borgen för att Mahmud är en hederlig man, som inte med berådt mod vill bedraga någon, allraminst den som jag känner och infört hos honom, och denne främling vill lika litet åstadkomma någon skada för Mahmud. För egen del har jag ingen fördel eller förlust huru saken utfaller, och är derför fullt opartisk. Jag ville derför föreslå, att köpare och säljare jämkade med sig något å ömse sidor.»

»Jag har sagt huru mycket jag vill betala» — sade jag — »visar sig Mahmud ej belåten med detta anbud blir det intet köp af, det är hela saken, och vi kunna ju vara lika goda vänner som innan frågan väcktes.»

»Där ser du, Soliman,» sade Mahmud med sorgsen stämma. »Hvad bryr sig främlingen om Mahmuds hustru och barn. Men det är detsamma. Säg honom att han må taga mattan för intet, om han vill. Han har förorättat mig genom att bjuda 5 £ för mattan. Jag hämnas på honom genom att skänka honom den. Säg honom detta.»

»Kom, Soliman» — sade jag — »så gå vi vidare. Jag vill inte bli ägare till mattan på annat villkor än att betala den som jag sagt.» Vi sade farväl till Mahmud och gingo, men hade inte aflägsnat oss tjugu steg, förr än mannen kom efter, och så började samma visa om och omigen under ett par timmar. För att få slut på saken bjöd jag 6 £ för mattan.

Mahmud svarade härpå med den sårade oskuldens tonfall: »Ser du, Soliman, främlingen vill inte tro annat än att jag är en bedragare. Allah känner mig, och främlingen må gerna tro om mig hvad han vill — det är inte jag som är bedragaren, må han taga mattan för 6 £ och vara lycklig.»

På detta sätt blef mattan min för 6 £ sterling, hvilket den nog kunde vara värd.

Sedan vi åter druckit kaffe, bjudits på en cigarrett och att komma åter, skulle vi till att aflägsna oss och sade farväl — Mahmud tog mig då i rockknappen och hviskade:

»När ni nu fått mattan för sådant underpris, så gör mig åtminstone den tjensten att meddela edra vänner att ni af

Mahmud i Basaren köpt en matta som var värd minst 20 £ för 5 £. Jag utsätter mig visserligen för löje, och att anses som insolvent, men det betyder intet, då det gäller en person som min gamle vän Soliman introducerat hos mig, och som jag lärt mig hålla af som en son.»

Efter att hafva besett en fabrik för Rhahatlakum (turkisk konfekt) och köpt en påse af denna sötsliskiga, sega vara samt innevarit i en butik för lervaror, der man lyckades lura på mig en turkisk kaffeservis, som sedermera befanns målad i stället för glacerad, skildes jag vid min vän Soliman, som derefter hade ett rekommendationskort till, att uppvisa för resande främlingar.

Resa från Konstantinopel. Smyrna. Egeiska hafvet.

Efter två veckors ytterst angenäm daglig sammanvaro, med utflygter åt alla håll tillsammans med familjen Zorn, Vilhelm Wallenberg och den utmärkt hygglige svensk-norske hamnkaptenen i Konstantinopel Nikolaysen, skildes vi åt för att gå olika öden till mötes.*)

Zorn med fru stannade i Konstantinopel vintern öfver, och vi gingo en afton med en egyptisk ångbåt, Kédivie, till Grekland, till den sanna konstens födelseort — Athen — dit jag så mycket längtat. Skulle mina förväntningar komma att blifva svikna illusioner?

Ångbåten, som tillhörde ett egyptiskt bolag, var i högsta grad snuskig, allt var flottigt och luktade från, vidbränd flottyr.

Men så var sceneriet omkring oss så mycket mera underbart. Olyckligtvis fingo vi inte länge njuta deraf, ty kort efter det vi svängt omkring Seraljudden och utkommit på Marmorasjön uppsteg en tät dimma, som insvepte allt i en tät slöja. Efter de angenäma dagarna tillsammans med kära vänner, Zorns och

*) Zorn sjelf insjuknade ett par dagar efter vår afresa i tyfoidfeber och slapp med nöd undan med lifvet.

Nicolaysen, Vilhelm Wallenberg m. fl., kändes det i den kalla dimman som om man stått ensam i en ödemark. Lika hastigt som dimman kom skingrades den emellertid, och just som solen sänkte sig i Egeiska hafvet, lyste allt i samma färgprakt som förut.

Galatatornet och alla fönster å Stambulsidan återkastade solstrålarna, och ett par ångare som lemnat Konstantinopel kort före oss glänste, som om de varit förgyllda.

Slutligen skymtades af Konstantinopels stad endast de »sju tornen», färgade röda som i blod af solens sista strålar. Derefter var allt gömdt, men icke glömt.

På morgonen ankommo vi till Smyrna, gjorde en hastig tur till basarerna och genom de trånga, ruskiga gatorna, der man under möte med de långa kamelkaravanerna måste ställa upp sig platt vid väggarna och draga in alla framstående partier för att inte blifva bortsopad i trängseln.

Meningen hade varit, att ångbåten skulle hafva afgått efter ett par timmars uppehåll, och då hade vi under dagen fått passera det Egeiska hafvet med dess romantiska minnen från den klassiska forntiden.

Men hur det var, kommo vi först i farten på aftonen igen, hvartill orsaken, som vi sedan fingo veta, var ett bröllop, samt att brudparet skulle med på båten. Och då blef tid att se sig omkring.

Reseböckerna meddela att Smyrna är en af de vackraste platserna i den på skönheter så rika Arkipelagen.

För att erhålla en öfverblick öfver trakten gingo vi upp på Pagoshöjden söder om staden, som dominerar allt på flera mils afstånd, och funno att Bædecker verkligen ägde utbildadt skönhetssinne.

Under våra fötter, å en temligen brant sluttning, ligger staden Smyrna, omkring hvilken framskjuta i skuggan af mörk- och ljusfärgad grönska, ända uppåt berget, hvita hus och villor i oändlighet.

Bakom oss begränsades utsigten af Mimasbergskedjan med sina pittoreska former, sina mörka klyftor och snöhvita toppar, gröna skogar och branter stupande ner mot hafvet.

Midt för oss på vikens andra strand upptornade sig Sipylos som en väldig jättesilhuett mot den klarblå himlen. Och vändes ögonen åt nordvest har man framför sig en gränslös, glänsande vattenyta, å hvilken det Egeiska hafvets öar simmade som hvita svanor.

Just som ångbåten skulle afgå från Smyrna, anlände bröllopssällskapet ombord i den praktfullaste blomsterskrud så väl utvändigt, som synbarligen i håg. Bruden var en ståtlig brunett med växt som gudinnan Juno, och Venusögon, som föranledde en rysning genom ryggbastet, då hon kastade dem omkring sig och de träffade en stackare.

Mannen var en gammal grek från ön Andros, hvilken varit i Smyrna och hemtat sin brud.

Bland bröllopsgästerna befann sig en ung man, som jag genast fäste mig vid för hans förtviflade uppsyn, under det att alla de andra voro stormande glada. Han stod ensam bakom rökhytten å däck, och utför de bleka kinderna tillrade stora tårar, under det att ögonen oafvändt följde bruden.

»Aha» — tänkte jag — »här spelas en liten dram, låtom oss se, om inte det slutar med tragedi;» hvarpå jag höll mig i närheten af vederbörande och hviskade till Axel att hålla sig färdig att hugga tag, om det skulle blifva fråga om dykning.

Klockan ringde till afgång, allmän kyssning mellan brudparet, slägtingar och vänner. Jag observerade hur bruden såg sig oroligt omkring, och då hon upptäckte den unge mannen, hastade hon bort till honom, der han stod undanskymd för det öfriga sällskapet, tog honom om hufvudet, hviskade ett par ord, kysste honom vildt och skyndade bort.

Härunder kom en liten stråle från hennes ögon att snudda förbi honom på mig, som stod bakom, och i den låg så mycken förtviflan, men på samma gång glödande passion, att jag ryggade baklänges mot en soffa. Den blicken upplyste tillräckligt om sakens sammanhang, och när jag hemtat mig något, tyckte jag nästan, att det var synd om Androsmannen... Axel hade fått samma intryck som jag och anmärkte, att »det såg ut som

gudinnan Venus ännu styrde och tillställde spratt för giftassjuka gubbar».

Föremålet för kyssen sjönk ner på däck, när bruden släppte honom, men steg upp och försvann med det andra följet, så att vi inte behöfde hoppa i sjön för att fiska upp honom.

Under resan från Konstantinopel hade vi å ångbåten giort bekantskap med en utmärkt hygglig engelsman, major Trotter, anställd vid engelska legationen i Athen, och som vädret var gudomligt, lugnt och varmt och fullmånen lyste upp allt som en klar dag, var det omöjligt att krypa in i den mörka hytten. Vi försedde oss derför med whisky och vatten jemte cigarrer och stannade på däck.

Greklands haf påminner om en förtjusande sjö, der seglarn alltid ser en kust eller öar, simmande som hvita svanor på vattenytan. Den egendomligt klara, men på samma gång, om jag får så uttrycka mig, mjuka luften, som lik en tunn slöja öfver ett vackert qvinnoanlete låter dragen framträda mindre skarpa, gör att allt, fastlandet och öar, ligga öfvergiutna af magiska matta luftförtoningar, under det att hafvet skimrar i violblommans färgskiftning. Vi voro nu på detta romantiskt mångbesjungna Egeiska haf, och i inbillningen kunde man lätt sätta sig tillbaka ett par tusen år i tiden, detta är småsaker i Orienten, och föreställa sig huru de frejdade argonauterna under Jasons befäl, drogo ut att från kung Actes återvinna »det gyllene vädurs-skinnet», och med hjelp af prinsessan Medea, efter många äfventyr, slutligen lyckades häruti. Vidare kunde man ju lätt tänka sig huru herden Paris på kärleksgudinnan Venus' tillskyndelse med förtjusning bortförde verldens skönaste qvinna, kung Menelai gemål — Helena — och huru vice amiral Odysseus, med sin flotta af tolf skepp, drog ut att återhemta »la traviata»; huru han på den tio år långa återfärden till sitt fädernesland råkade ut för de märkvärdigaste äfventyr, såsom under besöket i de enögda cyklopernas land, der han höll på att råka illa ut; under bekantskapen med vindguden Eolus, som blef så familjär att denne skänkte honom en säck med alla vindar inspärrade, hvilka

emellertid en gång af misstag utsläpptes och tillställde ett rasande spektakel; huru hans kamrater å ön Aia af trollqvinnan Kirke förvandlades till svin; hur han råkade ut för de förföriska sirenerna, men lyckligt passerade både Schylla och Karybdis; huru han slutligen efter många års frånvaro hemkom och fann amiralskan omgifven af friare, men slog ihjel dem alla tillika med deras anförvandter, och på sistone igenkändes af sin trogna maka och återinträdde i sin länge saknade husliga lycka och sina äktenskapliga rättigheter.

Allt detta och mycket annat dessutom framskymtade som skioptikonbilder ur sin klassiska, sagohistoriska natt.

Under tanken på allt detta hade »Kédivie» passerat öarna Chios, Psara, Andros, Kios, Termia och Tenos m. fl., då fram emot morgonen allt insveptes i ett intensivt mörker med åska, blixt och regn och en stormil frambröt så våldsam att båten lade sig på sida ända till relingen. Men detta var endast öfvergående, och just som vi passerade Kap Kolonna och skulle svänga in i Salamisbugten, drogs regndraperiet undan, och på höjden af den i hafvet utspringande udden, helsade oss Afrodites penteliska marmortempel strålande bländhvitt i den uppgående solens glans, välkomna till Hellas.

I fonden uppsteg nu ur hafvet, ännu insvept i morgonens violetta dimslöja, Arkadien med Zyrios och Malinos 2,000 meter höga bergtoppar. Till venster passerades ön Ägina, och plötsligt uppträdde till höger Akropolis i sin hvita marmorprakt, mot en bakgrund af Hymettos och Pindos blågredelina branter.

Grekland.

Helsning från Åsgård till Olympen. Lykabettos. Chauvinism. En begrafning.

Det var en vacker söndagsmorgon vi ankommo till Athen, och sedan vi ordnat oss i hotellet, skulle naturligtvis omedelbart Athens minnesmärken besökas. Från ångbåten hade vi visser-

ligen redan sett en skymt af Parthenon och den sockertoppsformade bergkäglan Lykabettos, men nu skulle vi se storheterna på platsen, känna och ta på dem.

Först gällde färden naturligtvis Akropolis med Iktinos' aldrig i verlden i byggnadskonst öfverträffade mästerverk, Pallas-Athenetemplet.

Under vägen dit köpte jag i en bod en stor gummiballong för att släppa upp den från höjden af Parthenon, som ligger cirka 500 fot öfver hafvet, och när vi hunnit dit upp, fästade jag vid densamma ett visitkort med påskrift:

»*Helsning från Åsgård till Olympen genom*
Cl. Adelsköld,
Ledamot af riksdagens Första kammare.»

Ballongen steg i början rätt högt, men sänkte sig sedan nedåt Salamis, och jag trodde att den ämnade dränka min helsning i stället för att föra den direkte upp till Olympen. Men efter att en stund hafva sväfvat öfver vattnet steg den åter, höjde sig öfver den Pentheliska bergkedjan och försvann i skyarna. Helsningarna borde således hafva blifvit riktigt framburna.

Under det detta passerade, hade jag, följande ballongen med ögonen, inte kommit att se mig omkring, men när detta skedde, höll jag på att falla i stoftet af blygsel derför, att jag tillåtit mig skämta inför något så häpnadsvärdt allvarligt och storartadt skönt som Athenetemplet.

Ehuru utan tak och skadadt af jordbäfningar, turkarnes kulor och ej minst genom engelsmännens vandaliska plundring, qvarstår det dock som den eviga skönhetens rena obefläckade afbild.

Något sådant rent af öfverväldigande storslaget och ädelt i alla detaljer, men på samma gång religiöst upplyftande, glädjande och lyckliggörande har jag aldrig skådat och får aldrig skåda på denna jorden. Och utsigten sedan!

Från denna i ordets sanna bemärkelse »upphöjda» plats kan man, fastän spåren mycket utplånats och de lefvande bilderna, som gåfvo lif åt taflan, försvunnit, läsa hela Athens glän-

sande historia. Derifrån öfverskådas nämligen närmast de praktfulla Propyléerna eller uppgången och entrén till Akropolis och det lilla förtjusande Niketemplet samt nedanför och längre bort det kolossala Olympeion, Zevstemplet, der fordom gudens bild af guld och elfenben fanns uppställd, och hvaraf endast ett par pelare qvarstå. Vidare Areopagen, en skroflig klippa, sätet för den berömda domstolen af samma namn, Asklepeion, helsogudens tempel, samt längre bort det gamla Pnyx, der folkförsamlingen under Greklands frihets- och storhetstid ägde rum och der de store talarne Aristides, Themistokles, Perikles, som »förde åskan och blixten på sin tunga», eldade folket till ärofulla dåd; och på sydöstra sluttningen af höjden, insprängd i sjelfva klippan, Dionysos' teater, den antika teaterkonstens vagga, med den ännu qvarstående, alltid tomma stolen med vin- och glädjegudens namnchiffer, å hvilken han tänktes i osynlig måtto åskåda föreställningarna. Och slutligen det lilla »Vindarnas torn», hvarifrån dessa antagas hafva utgått, och der ett märkvärdigt vattenur lär hafva funnits. Mellan Zevstemplets pelare, der nutidens greker sitta vid små bord drickande kaffe och »mastika», och ett stycke derifrån, der Perikles och Aspasia hade sin bostad och sina trädgårdar, finnas nu ett par caféchantants, hvarifrån franska chansonetters och de italienska pulcinellernas konstlade skratt harmoniskt sammanljuda med åskådarnas applåder och bravorop.

Skådar man vidare omkring sig, har man i vester den glänsande Salamisviken, der den mäktiga perserkonungen Xerxes, sittande å sin gyllene tron å Attikas strand, fick skåda sin flottas fullständiga undergång och måste öfvergifva sin dröm, att erövra det lilla, men frihetsälskande Grekland. Vänder man blicken norrut, framträda i den bleka dimman Miltiades och hans här, tillkämpande sig den glänsande segern vid Marathon, och Leonidas jemte hans tvåhundra spartaner, fallande till sista man i passet vid Thermopyle.

När man från höjden af Akropolis skådar denna hänförande tafla och läser, som i en bok, dessa stolta minnen från Greklands

storhetstid, och ser nutidens greker i Perikles och Aspasias hem frenetiskt applådera fräcka chansonettsångerskor och mellan Zevstemplets qvarstående pelare dricka sin »mastika» och skräfla mot turkarna, liksom man i ett annat land gör mot *sina* grannar, då märkes lätt skillnaden mellan det fordna storslagna och det nutida lilla, och tanken återgår då gerna till den klassiska tiden, som står så klar för ens tanke i Euripides ord såsom de tolkats af Viktor Rydberg: »O, I ättlingar af Erikteus, I lyckliga söner af lyckliga fornfäder, I de saliga gudomens älsklingsbarn. I edert heliga af fienden aldrig eröfrade land, plocken I den ärorika visdomen såsom en frukt, vuxen ur eder egen jord; med ljuf tillfredsställelse vandren I uti den strålande etern af eder himmel, der de nio sånggudinnorna nära den guldlockiga Harmonia, edert gemensamma barn. Det säges också, att Cypris, gudinnan, har i den skönt böljande Ilissus upphemtat vågor, som hon i formen af milda, friska vestanfläktar utbredt öfver landet, och att den förföriskt väna gudinnan, bekransad med doftande rosor, skickar små kärleksgudar till den vördnadsvärda Visheten, för att kärlek och vishet i förening skola uppehålla alla dygders verk.»

Dagen derpå gingo vi upp till toppen af den 300 meter höga bergskäglan Lykabettos, belägen alldeles utanför Athen. Öfverst på toppen ligger ett kapell, helgadt åt S:t Georg, så litet, att det nedifrån sedt förefaller endast som en hvit punkt.

På halfva vägen upp möttes en ovanligt småväxt munk, den enda lefvande på toppen af berget, och vi kunde inte hindra honom att vända om igen, för att få visa oss ställets märkvärdigheter.

Sjelfva toppen var nästan rund, säkert inte mer än 10 meter i diameter, och härå låg det lilla kapellet, hvaruti på sin höjd tio personer kunde rymmas stående. Och i ett utbygge, nätt och jemnt så stort, att en liten person som munken, kunde ligga hopviken deruti, hade denne sin cell, sitt refektorium och sitt allt.

Utanför kapellet var en trädgårdstäppa, kanske fyra qv.-meter

i sin helhet. På alla sidor stupa käglans sidor säkert brantare än i cirka 30 graders vinkel.

Vi kunde nu förstå anledningen att munken var tilltagen i så litet format, ty en sådan af vanliga välfödda dimensioner, hade icke rymts i eller varit i stil med, de mikroskopiska dimensionerna af allt på toppen af Lykabettos.

Den lille munken afplockade välvilligt några blommor och gaf oss. För öfrigt hade han en liten handel med bitar af marmor och sönderslagna lerkärl och andra dylika rariteter, hvaraf några, i utbyte mot en drakma (cirka 70 öre) stannade i våra fickor.

Utsigten från denna höjd, öfver det gamla och nya Athen, öfver Akropolis, öfver de i den ljusaste gråblå färgton skiftande Pentelikon-, Parnassos- och Pindashöjderna, öfver det mångbesjungna »Arkadien» och i söder, så långt ögat nådde, öfver det Egeiska hafvets arkipelag, var under Greklands soliga, klara, lugna, rosatonade himmel obeskrifligt hänryckande.

På det gamla välbekanta och kära Grekland, konstens, smakens och bildningens vagga, kände jag mig således icke besviken i mina förutsättningar — tvärtom — men hvad skall man i jemförelse med det klassiska Grekland säga om det moderna?

Skuldsatt öfver landets tillgångar för krigsrustningar, med en armé liknande vår nuvarande egen i öfning och utrustning, men ändå slukande mer än halfva budgeten, utan industri och annan export än korinter och tobak etc., föreföll det stå på branten af en finansiel ruin, som man emellertid icke syntes oroa sig för.*)

Och Greklands nuvarande innevånare sedan!

Det kan inte falla mig in, att uppställa någon jemförelse mellan Perikles' folk och det som nu öfvertagit dess arf. Och för egen del vill jag inte uttala min personliga erfarenhet om det slägte, som nu innehar det gamla Hellas, och icke heller

*) "Om vi inte kunna betala ränta och amortering på statslånen, få väl fordringsägarna lugna sig", hette det.

den opinion, som yttrades om samma slägte i dess nuvarande dekadans, af en ung hygglig diplomat, som länge vistats i Grekland och syntes vara fullkomligt hemma i alla förhållanden. Och samma opinion syntes äfven vara allmän bland framstående personer, som vi sedermera gjorde bekantskap med i Egypten.

I Grekland liksom på andra ställen finnas naturligtvis utmärkta och ädla personer, men här ansågos dessa höra till undantagen.

En framstående egyptier, ledamot af den internationella domstolen, med hvilken jag reste tillsammans å jernvägen, yttrade: »Det finns inte mera än en hederlig man i Grekland, och det är konungen, men han är inte grek».

Och om Grekland och grekerna har vår konsul i Konstantinopel Fredholm i en »interview» yttrat: — — — »Det är ledsamt nödgas säga, att grekerna äro hatade och föraktade öfver hela Orienten. I Turkiet är ordet 'grek' ett skällsord. Är det i Orienten fråga om greker och grekiska affärshus, är det oftast i samband med mindre honnetta transaktioner.»

Vid tillfället då jag vistades i Athen, syntes alla tankar upptagna med ett anfallskrig mot Turkiet, och för detta ändamål exercerades från arla morgon till serla qväll. Och förmodligen för att egga upp hjeltestämningen marscherade truppafdelningar, iklädda den smaklösa moderna nationalkostymen med den, som å balettmenniskor, rätt utstående stärkta hvita kjolen och skor med röda tofsar, dagarna igenom och rundt om Athens gator under musik af trummor och trumpeter. Under det att dessa heroiska folkdemonstrationer pågingo, upphäfde tidningarna de mest frenetiska krigsskrän mot turkarna och allt antydde krig. Emellertid blef det den gången ingenting af, utan saken uppsköts till stor förargelse för chauvinisterna och tidningarna, till för ett par år sedan och då fingo de demoraliserade, fega, skräflande grekiska hjeltarne välbehöflig smörj, ehuru kanske inte så tillräckligt, som de så väl behöft.

Dagen före afresan från Athen besågo Axel och jag den vackra nya begrafningsplatsen med dess embarras de richesse

af konstnärliga hvita marmorgrafvårdar, hvaraf jag mest fästade mig vid en, föreställande en slumrande förtjusande flicka, så naturtroget framställd, att man ovillkorligen smög sig fram för att ej väcka henne, och skulle just lemna platsen, då vi mötte en droska, inuti hvilken befunno sig en man och en qvinna i nationaldräkt, synbarligen af arbetsklassen.

På kuskbocken var ställd en trälåda, och i den låg helt öppet liket af en liten gammal, gammal gumma, endast iklädd ett kort linne med bara armar och ben. Munnen utan tänder stod vidöppen, likaså ögonhålorna med sina brustna, insjunkna ögonglober. På sin kropp hade hon bestämdt inte haft så mycket kött som naturen består en harkrank, ty den gulbruna, pergamentsartade huden visade formen på hvarenda benknota.

Kusken gick bredvid och körde. Nyfikna att få se hvad man tänkte göra med gumman, innan hon fick ro i jorden, följde vi med droskan, som stannade vid ett på ena sidan öppet skjul, utanför hvilket en prest och påtagligen en klockare sutto språkande gladeliga och rökande cigarretter. Kusken tog lådan med gumman uti och uppställde den på två låga träbockar i skjulet. Presten och klockaren lade då undan cigarretterna och gingo in i skjulet, dit gummans följeslagare och ett par andra personer, som funnits i närheten, jemte oss förut uppställt sig. En hund som äfven ville vara med blef utsparkad och satt sedan och tjöt utanför under hela jordfästningsceremonien. Presten tog upp en bok och började läsa nygrekiska, som jag inte begrep, och klockaren, som höll på att svänga ett rökelsekar, lemnade hvar och en af de närvarande en cirka tjugu centimeter långt stycke vaxstapel — som finnes qvar i mina kuriosasamlingar — hvilken påtändes. Derefter sjöng klockaren en sång, under hvilken qvinnan som följde den döda lemnade presten några silfverslantar inknutna i en trasa. Dessa räknades noga, men troligen, att döma af emottagarens missnöjda uppsyn, voro de knappt tilltagna.

Presten läste emellertid ytterligare ett stycke ur en bok, men denna gång mindre ceremoniöst än förra gången. Klockaren

mässade, hvarpå presten först och derefter klockaren kysste gumman på munnen och dermed var deras åtgörande för den dödas salighet afslutadt.

Men derefter skulle begrafningsgästerna också tillönska henne en lycklig resa till en annan verld, hvilket äfvenledes skulle ske medels kyssning.

Sedan de öfriga fullgjort denna pligt, stodo Axel och jag qvar med våra ljus i händerna och allas ögon — prestens och klockarens med en viss skärpa — riktade på oss.

Situationen började blifva otreflig nog och jag hviskade till Axel:

»Gå du först fram, Axel!»

»Nej, pappa är äldst,» svarade han — och smet så bakom mig och vidare ut ur skjulet. — Och hvad skulle jag annat göra, ensam och lemnad i sticket som jag var, än att taga till schappen och följa honom?

Gumman tycktes taga saken lugnt, men presten, klockaren, slägtingarna och de begrafningsnyfikna murrade hörbart. Saken rangerades emellertid sedan med klockarens biträde på det sätt, att vi lemnade honom två drachmer hvaraf han stack den ena till presten och stoppade den andra i sin egen ficka, att användas, som Axel mycket högtidligt medels tecken med högra handen framför munnen och pekande på lådan, visade, till att dricka ett glas grekiskt vin för den dödas välfärd.

Dessutom lemnade jag de båda anhöriga, som syntes vara fattigt folk, fem drakmer för hvilket de nödvändigt ville kyssa mig, hvarifrån jag äfven denna gång lyckades rädda mig med flykten. Emellertid voro de mycket glada åt presenten, och sedan alla parter, presten, klockaren och arfvingarna gjorts glada och belåtna, var det endast den stackars hunden som syntes sörja genom ömkligt tjutande, för hvilket han fick sig ännu en spark, stack svansen emellan benen och sprang sin väg.

* * *

Från nya kyrkogården begåfvo vi oss till den antika, der Athens hjeltar, filosofer och politici från Greklands storhetstid

hvila i sin tvåtusenåriga sömn. Af hvilken anledning vet jag icke, ty arbetarna begrepo icke annat än nygrekiska, höll man här på att gräfva upp grafvar, som det tycktes för planeringar, och djupt under en grafsten med ordet *ΣΟΚΡΑΤΕΣ* på klassisk grekiska, fann jag inbäddade i jorden flera benbitar, bland annat en knäskål, väl bibehållen i den lerblandade grunden. Kunde det vara Sokrates' eller kanske Xantippas? Den finnes till betraktande i mina samlingar.

Resa till Alexandria. »Böses Wetter.»

Efter något öfver en veckas vistande i Athen fortsatte vi resan med samma usla ångbåt, som vi hade biljett på till Alexandria.

Vädret hade, under hela den tid vi tillbringade i Athen, varit det behagligaste och så varmt, att oaktadt det var endast första veckan i januari, vi gingo i sommarkläder.

Sista dagen hade vi varit inne i Vindarnas torn, och om någon vindpust då sluppit ut, eller hur det gick till, vet jag inte, men på morgonen när vi foro ner till Piræus för att gå ombord, hade en stor förändring i de meteorologiska förhållandena inträdt — det var alldeles tydligt.

Det hade under föregående dagen varit fullkomligt lugnt, men nu dansade och snurrade små hvirflande pygmécykloner i dammet på vägen, och just som ångbåten afgick, uppsteg på himlen i söder ett otäckt, fyrkantigt, svart grönaktigt moln, liknande ett kolossalt sängtäcke, och när detta utbredt sig mellan solen och oss, ja, då bröt det löst, som om den yttersta domen kommit.

Orkanen var öfver oss, utan att man på förhand haft den minsta aning derom. — Jag krånglade mig ner i min hytt så godt jag kunde, klädde af mig med ännu större svårigheter och blef liggande i godan ro under hela öfverfärden till Alexandria,

som vanligen brukade taga tvenne dygn, men denna gången varade fullt fyra.

I början föreföll det, som om den gamla skutan minst tjugu gånger i timmen skulle krossas af de våldsamma krabba brottsjöarna, som vroko sig öfver oss med brak och dån, som om en torpedo exploderat. Och hvar gång hon fick sig ett sådant dråpslag, låg hon skälfvande på sidan och jemrade sig, så att man tyckte riktigt synd om henne. Men rätt som det var reste hon sig, ruskade lite grand, och så gick det igen »på gungande färd», tills det ånyo kändes som om hela hafvet, eller ett vidunder med sitt vrålande och rytande, vräkt sig öfver oss.

Sedan man emellertid hunnit vänja sig vid öfverhalningarna, bekom det mig just ingenting.

Kojen var nemligen lyckligtvis inbyggd i väggen och försedd med en hög lämm som kunde sättas upp. Om inte denna funnits, och jag inte med alla tillgängliga effekter, såsom en stor nattsäck, gångkläder och annat löst, stoppat omkring mig, så att jag låg temligen fast, hade jag blifvit mörbultad som en biffstek. Men inte var det fyra glada dagar och nätter, det skall Gud veta.

Axel tror jag tillbringade sin tid på samma sätt. På däck kunde man inte vara för brottsjöarna, som öfversköljde båten från fören till aktern och togo med sig allt löst. I salongen slungades de personer som vågade sig dit, omkring och uppåt väggar och tak tillsammans med stolar, bord, kappsäckar m. m. Huru det var med matlagningen känner jag inte till, ty jag lefde hela tiden af cakes och vin och mådde bra.

Axel, som under sina kommenderingar å flottan hade gått ganska mycket till sjös och varit ute för många stormar, hade aldrig haft känning af sjösjuka, förklarade sedermera att vinden varit ovanligt hård och sjön mycket upprörd, och att, äfven en van sjöman måste erkänna färden hafva varit mer än tillbörligt ruskig.

Ur hans anteckningar, som ligga framför mig, har jag hämtat

följande utdrag om hvad som passerade första dagen efter det vi lemnat Piræus.

»Ankaret lättades och vi styrde ut sydvest hän. Väl utkomna på öppna sjön började rullningen, och passagerarna sågo ganska dystra ut.

»Pappa kröp till kojs. Jag åter formerade bekantskap med doktorn, en tysk som hette Blumenthal, som varit skeppsläkare å ångbåten i minst trettio år. Öfriga första klass passagerare voro fyra araber och turkar samt ett par andra af obestämd nationalitet.

»Middagsklockan gick, och snart befann jag mig vid middagsbordet i sällskap med kapten, doktorn och de fyra muhamedanerna.

»Hvaraf middagen bestod vete gudarna; men härsken olja och vidbränd flottyr gåfvo lukt och smak åt anrättningarna, och fyllde den tjocka atmosferen. Allt var flottigt från och med uppassarens fysionomi och fingrar till tallrikar, knifvar, gafflar och skedar. Båten rullade så, att allt slungades om hvart annat. Turkarna började hicka, kastade skygga blickar omkring sig efter spottlådor och dylikt. Kapten och doktorn sågo heller ej vidare glada ut.

»Jag var emellertid mycket hungrig och försökte äta af hvad som bjöds, men det gick inte, det skulle vara en stork för att kunna sluka de ohyggliga materialier hvaraf middagen bestod, och lagningen sedan!

»Slutligen kom den så kallade efterrätten, bestående af något som såg ut som en ganska aptitlig pudding. Jag skar ut ett stort stycke, stoppade en rågad sked i mun och skulle svälja, men strupen drog ihop sig, det var som »täft». Försökte svälja en gång till, två gånger. Nej omöjligt, och der satt jag med den ohyggligt vedervärdiga röran i mun. — En del hade jag emellertid pinat ner.

»I detsamma vände doktorn sig till mig och frågade om jag inte trodde att pappa skulle tycka om en kopp soppa eller ett stycke af puddingen. Detta var en kärkommen anledning att komma ut för att bli qvitt »munsbiten», som höll på att

qväfva mig. Men utkommen i korridoren slungade en öfverhalning mig emot dörren till den hytt der pappa låg. Puddingen fick lif, vände sig i magen, tog ett språng, hoppade upp och tog med sig soppa, olja, flottyren och allt annat flytande. Och där låg nu på golfvet hela anrättningen, som det varit så mycken möda att få i sig.»

»Är det du, Axel?» frågade pappa.

»Ja,» — sa jag — »det var den fördömda puddingen» — och inuti hytten skrattade pappa så att han höll på att bli förderfvad.»

En stund derefter kom Axel in till mig i hytten.

»Jag tror minsann» — sa' jag, fortfarande skrattande — »att '*svenska flottan*' lemnat '*minnen*' efter sig äfven i det Egeiska hafvet.»

»Det var den s—s puddingen» — svarade han — »som inte ville ligga stilla. Men vill inte pappa äta några bananer och friska upp sig med?»

Under existerande förhållanden ombord på »Kedivie» hade bananerna otvifvelaktigt verkat på mig som »Nux vomica» och det var påtagligen detta Axel ville åstadkomma, till hämnd för min skrattlystnad, hvarför jag svarade:

»Nej tack, min gosse — gubben är inte så dum, han — stoppa du i dig dina bananer sjelf, det finns nog godt rum för dem nu.»

Orsaken till den stormiga otrefliga resan tillskrefs — efter Axels berättelse — en turk, Hassan Bey, som var ombord. Det var nemligen denne som man visste vara den egentlige arangören af upproret i Egypten 1882. Det var han som skötte om masakrarna och mordbranden i Alexandria, för hvilka den bekante Arabi Pascha fick bära hundhufvudet, och som slutade med Alexandrias bombardement och Arabis fångenskap. Den listige Hassan slapp undan och var nu ombord.

»Passa då på nu och kasta honom öfver bord» — sa' jag — »så gör du menskligheten, och i synnerhet oss en stor tjenst, och förskaffar dig sjelf odödlig ära.» Axel fann detta riktigt

och i sin ordning, men unnade mig nu, likasom då det var fråga om att kyssa gumliket i Athen, äran i första rummet, och jag var honom naturligtvis tacksam för denna sjelfuppoffring, men beklagligen icke i tillfälle att hedra mig, förr än vi voro i Alexandrias lugna hamn, och då var det för sent.

* * *

»Allting har emellertid en ände», säger ordspråket, och slutligen kommo vi till Alexandria. »Böses Wetter» — sade den gamle tyske doktorn till mig, när jag första gången åter beträdde däcket, efter affärden från Piræus.

Vid landstigningen mötte samma, om ej värre tumult än i Konstantinopel. Alla svarta, bruna, gula och andra onda andar i menniskoskepnad syntes här stämt möte för att slita sönder de landstigande och deras effekter. Med hjelp af ett par man utaf besättningen, med hvilka Axel formerat bekantskap, kommo vi emellertid helskinnade undan och i land.

Alexandria. Bombardementet 1884.

Vid hamnen i Alexandria såg det ut, som man lätt kan föreställa sig att det gjorde i Jerusalem efter dess jemmerliga förstörelse.

Engelska flottan hade nemligen, för att ordna det, genom Arabi Paschas uppror störda lugna förhållandet i Egypten, två år förut roat sig med att bombardera och totalt förstöra de, med starka jordvallar försedda fästningsverken, bestyckade med moderna, mycket grofva refflade Armstrongskanoner. Allt var nästan orubbadt efter bombardementet. Kanoner, gevär och andra krigspersedlar lågo spridda på marken jemte mumifierade lik, hufvudskallar, armar och ben samt trasor efter uniformer, och man kunde således tydligen se, huru efter några timmars

bombardement allt var förstördt och upprifvet. Kanonerna voro demonterade på det ofta egendomligaste sätt och verken raserade, utan att flottans fartyg tagit någon egentlig skada. En enda liten kanonbåt med en grof kanon tystade ett starkt fort på venstra flygeln. Under bombardementet sändes trupper i land för att förnagla de egyptiska kanonerna och nedskjuta besättningen i forten med handgevär, utan att sådant kunde hindras.

Från Alexandrias beskjutning af engelska flottan 1884.

Detta bevisar praktiskt — och tvärt emot vår nuvarande utmärkte krigsministers påstående, — hur omöjligt det är att medels landtbefästningar och landttrupper hindra fientliga landstigningar, då de skyddas af en pansarflottas kanoner, som kunna förstöra allt öfver en half svensk mil inåt land. Mot dylika tilltag duger intet annat än minor och torpedos samt jemnstarka kanoner, hvilka icke kunna transporteras med en armé å land, utan måste föras å örlogsfartyg.

Oaktadt sådana exempel från bland annat Sebastopol och Alexandria, och oaktadt erfarenheter från kinesiskt-japanska och

spansk-amerikanska krigen, der det visat sig, att den af de stridande som förlorat sin flotta, måste gifva sig på nåd och onåd, och oaktadt våra långa hafsgränser, som icke kunna försvaras af landtrupper, lägger man här i Sverige största vikten och största kostnaden på armén och fästningar. En tidsenlig armé, väl öfvad och beväpnad, är ju nödvändig, men, med våra naturförhållanden, måste flottan anses vara det viktigaste försvarsmedlet mot främmande angrepp.

Och då Sveriges tillgångar icke äro tillräckliga, att på en gång hålla en stark flotta och en stor armé, tror jag för min del, att hvad den senare beträffar, konung Karl XV:s uttalande i en broschyr: »*Några tankar angående svenska arméns organisation*» 1865 och i trontalet till riksdagen: »*liten men god*» böra tillämpas. Dock med den förändringen, att organisation grundas på allmän värneplikt *utan instuckna värfvade*, och att, bland de värnepliktige uttagas ett mindre antal af de för krig lämpligaste.

Uti Alexandria mottogos vi på det mest förekommande sätt af generalkonsuln Heidenstam och svenska ledamoten af den internationella domstolen i Egypten, hårdshöfding Petersén och hans älskvärda fru — norska — född Tannberg.

Om Alexandria vore mycket att säga, men jag lemnar detta ämne och vi fortsätta till Kairo.

Kairo

är den största af Afrikas städer och den andra i ordningen af dem som lyda under sultanens spira. Innevånareantalet torde uppgå till 500,000, bestående af omkring 25,000 européer, såsom greker, italienare, engelsmän, fransmän, tyskar o. s. v. samt i öfrigt infödda och representanter af de flesta orientaliska länder.

Man kan derför lätt tänka sig, hvilken variation af figurer och kostymer här skall förekomma.

Gatorna äro i allmänhet krokiga och i synnerhet i de gamla arabiska qvarteren ytterst trånga, så att två ridande hafva svårt att passera förbi hvarandra, och husens balkonger mötas ofta nära på öfver gatan. Dertill äro gatorna sällan stensatta och mycket smutsiga och dammiga.

Den lifliga trafiken, hvart man kommer, af alla dessa olika menniskotyper och kostymer framställer ofta en oändlig, intressant härfva af män, qvinnor och djur, af gående, ridande och åkande, af alla åldrar och former, af åkdon ända från faraonska tiden med grofva träaxlar och massiva hjul till eleganta landåer och engelska »Hansom cabs». Om härtill läggas smällarna af piskor, rasslet af vexlarenas mynt, der dessa sitta i hvarje gathörn, skriket af ambulatoriska handelsmän, skramlet af vattenbärarnas kopparkärl, kamelernas sorgliga låtar, åsnornas skriande och åsnepojkarnas rop, hundhoparnas gläfs m. m. dylikt, kan man få ett aflägset begrepp om det lif, det buller och de pittoreska och ofta roande scener, som möta främlingen på Kairos gator.

Dock finnas äfven parker, såsom den förtjusande Place Ebekiyeh, och flere stora boulevarder, som genomkorsa de gamla stadsdelarna.

Dessa lära hafva tillkommit på det sättet, att khediven Mehemed Ali, som varit i Paris och tyckte om denna stad, bestämde sig för att modernisera Kairo. För detta ändamål tillkallade han en fransk stadsarkitekt, hvilken, liksom Lindhagen i Stockholm, med lineal drog upp de nya boulevarderna: »Mohammed 'Ali», »'Abdul 'Aziz», »Clot-Bey», »Shêkh-Rihân» m. fl., genom de gamla arabiska stadsdelarna. Utförandet tillgick emellertid på något olika sätt mot här, ity att khediven utan att begära handräckning af tomtjobbare, helt enkelt utfärdade en »Iran», innehållande befallning till alla dem, som ägde lägenheter och bostäder inom området af de nya breda avenyerna och ett bra stycke på sidorna derom, att inom en viss tid vara ur vägen, både med byggnaderna och allt sitt pick och pack i öfrigt. Och för att det skulle gå raskt undan, sände han trupper som hjelpte husägarne att språnga bostäderna med krut.

På detta behändiga österländska sätt genomfördes stadsregleringen både billigt, ty inga ersättningar ifrågakommo, och derjemte hastigt, ty de, som på den utsatta dagen funnos qvar med sina tillhörigheter i närheten af sina fäders hem, bortdrefvos af khedivens soldater.

Och nybyggnaderna uppfördes äfven skyndsamt, ty khediven hade låtit tillkännagifva att de, som utmed de nya boulevarderna inom aderton månader ville bygga hus af minst 30,000 francs värde, fingo *gratis* taga för sig så stora tomter de önskade annektera. Och att det var många som önskade detta, var inte att undra på, ty genom khedivens försorg fingo de platserna både gratis och afröjda på köpet.

Derför finnas också vid dessa praktfulla boulevarder, nu öfverskuggade med flere rader sykomorer, storartade palats och vackra villor, omgifna af vidsträckta parker och trädgårdar.

Enligt liknande system utfördes af Ismail pascha den betydliga »Ismailîyehkanalen» genom hopsamlade 30,000 »fellahs» (egyptiska bönder), hvilka, då de icke fingo något arvode eller ens mat, dogo som flugor, men ersattes af nyinkommenderade, ända tills kanalen var färdig.

Sådana storverk kunna endast ifrågakomma i Orienten!

Vi logerade å Shepheards hotell. Det gör ett egendomligt intryck, när man finner »kammarjungfrurna» utbytta mot mörkhyade ståtliga män i långa, hvita, fotsida drägter med breda, kulörta sidenskärp om lifvet, röd fez, den mångfärgade turbanen ofvanpå det bruna ansigtet och gula tofflor på de bara fötterna. Uppassarna i matsalen voro äfven araber och utstyrda i arabisk kostym. Framför hotellet mot gatan är en stor terrass, hvilken är den intressantaste platsen i hotellet, ty här har man framför sig ett lif, som man knappast torde finna på någon annan plats.

Här förekommo en mängd olika förevisare af allahanda österländska märkvärdigheter. En trasig sudanes eller indier framträder med markattor och giftiga ormar, som slingra sig omkring halsen på honom och som han låter sticka in hufvudet i sin mun. Med en »trollstaf», som han för i cirkel öfver en

orm, kommer han denna att resa sig upp och stå som en käpp o. s. v. En gammal beduin säljer dricksvatten, som han upphämtat i sin getsäck ur Nilen. Dussintals figurer belägra trappan till terrassen, utbjudande »antiqviteter», och sina tjenster. Och här stå från morgon till qväll ett femtiotal åsne- och hästpojkar med sina fyrbenta kamrater alltid påselade och färdiga till utflygter. Går man ut, har man hela denna svärm med hästar och borickor skrikande och gnäggande efter och omkring sig.

»Good donkey! Signor! Bono! One shilling! Pyramids! Muski! Schobra! Monsieur! Sir! De tahibb! Bono! Good!» etc.

Slutet blir alltid nederlag för européen, d. v. s. att man, utan att man vet huru, sitter på ryggen å en åsna, och så bär det i väg.

Rätt som man så krånglar sig fram i trängseln, höres ropet »O'a!» »O'aj!» (se upp karlar, se upp qvinnor). Folket tränger sig åt sidorna och fram springa framför någon förnämitetsvagn tvenne s. k. »såis» (löpare) i hvita guldbroderade drägter och hvita stafvar i händerna, med hvilka de mota undan publiken. — »Schemálak! Hyêminak!» (åt höger, åt venster). »O'aj ja Dahrik yâ sitt'!» (akta din rygg, flicka). »O'a! ja scheikh weschak! (akta ditt hufvud, gubbe) låter det i höga tonarter, mängden viker åt sidorna och sluter ihop sig igen. — —

Omedelbart derefter kan man få höra egendomliga klagoljud. Ett liktåg kommer gatan fram. En man bär en barnlikkista balanserande på hufvudet. De sörjande gå före kistbäraren och efter komma yrkesgråterskorna, allt emellanåt utstötande sällsamma klagorop, hvilka mest likna oväsendet i ett hönshus — tuppens varnande kukeliku och hönornas ängsliga gallskrik — då höken förekommer i närheten.

Uti en stad med Kairos historia och fysionomi måste det naturligtvis finnas mycket att se, som är af allra högsta intresse, och vi sågo oss också om, var säker på det! Åkande, gående, men mest på åsnerygg.

Bland sådana sevärdheter må nämnas:

Bulakmuseet, innehållande de värdefullaste samlingar från

tempel, grafvar m. m. från det gamla Egypten ända från 4,000, ja måhända 5,000 år sedan;

Pyramiderna vid Gizeh och Sakkâra med faraonen Ti:s »mastaba» (mausoleum) i närheten, innehållande i en mängd kamrar i den finaste skulptur och hieroglyfer trogna bilder och beskrifningar på Egyptens hela kultur för 4,500 år sedan;

»Apisgrafvarna» på gränsen af Libyska öknen jemte Khalifernas och mameluckernas grafvar öster om staden;

Heliopolis (Rha:s, solgudens stad) — der Moses uppfostrades af presterna och fick inhämta all den tidens visdom, men af hvilken stad nu endast återstår en obelisk, samt det i närheten deraf befintliga s. k. »Heliga jungfruns träd», en kolossal, men nu nära på utdöd sykomor, under hvilken den heliga jungfrun, hennes jordiska man Joseph och Kristusbarnet tros hafva hvilat sig, då de, för att undgå Herodes' förföljelse, på Herrens ängels befallning, flydde till Egypten;*)

Flere moskeer, såsom Gâmi-Sultân-Hasan, och det finaste existerande monument af arabisk arkitektur, Gâmi-Mohammed-Ali, (»alabastermoskeen»), invändigt helt och hållet beklädd med genomskinlig alabaster i flere färger, från hvilken man om aftonen, då solen sjunker bakom de vid den aflägsna öknenranden belägna pyramiderna och förgyller den nedanför liggande staden med dess hundratals moskeer, minareter och byggnader, dess boulevarder och parker samt den breda Nilen, och hela lufthafvet och allt annat glittrar i purprande och glödande ljus, har

*) Uti S:t Matthei Evangelium 2 kapitlet 13, 14, 15, 16 och 17 vers läses:

13 v. "Herrens ängel uppenbarades för Joseph i sömnen sägandes: Statt upp och tag barnet och dess moder till dig, och fly in uti Egypti land, och blif der så länge jag säger dig till; ty det kommer dertill att Herodes skall söka efter barnet till att förgöra det.

14 v. Han stod upp och tog barnet och dess moder om nattena till sig och flydde in i Egypti land.

15 v. Och blef der intill Herodes död, på det att fullbordas skulle det som sagdt var af Herranom genom Profeten som sade: utaf Egypten hafver jag kallat min son.

16 v. När Herodes nu såg att han var besviken af de visa män, blef han mäkta vred; och sände ut och lät slå ihjäl all svenbarn i Betlehem och i alla dess gränser de som tveggeåra och derförunder voro, efter den tiden som hade granneliga besport af de visa män.

17 v. Då blef fullkomnadt det som af Jeremia Profeten sagdt var."

en utsigt, som aldrig glömmes, som alltid framstår i all sin storhet och prakt, outplånlig för minnet;

»Den petrificerade skogen» 13 eng. mil inåt arabiska öknen österut från Kairo, och slutligen

Det 1863—68 uppförda palatset Gezîreh med dess förtjusande trädgårdsanläggningar, med mycket mera, af allra största intresse för en främling från Norden.

* * *

Under resor och uppehåll i Orienten gör man klokast i att lägga sig till med en s. k. »dragoman», som rangerar utflygter och skaffar åsnor, hästar, bärare, båtar, matsäckar o. s. v., tillhandagår med råd vid affärer i basarerna, och med ett ord är ett slags faktotum.

Naturligtvis har han sin förtjenst in dupplo för allt detta, men det blir i alla fall billigare, än om man sjelf skulle underhandla och uppgöra med infödingarna, som söka att skörta upp främlingarna så godt de kunnà, och häruti äro de mästare.

På rekommendation af en engelsk legationssekreterare, med hvilken vi gjort bekantskap i Athen, hade vi engagerat en dragoman som på visitkortet kallade sig, »Ibrahim Ismail, Dragoman for upper Egypt and Syria».

Ibrahim syntes vara en ovanligt hygglig och ärlig man, som jag tror mig kunna rekommendera till blifvande österlandsfarare. Flera år efter att detta passerat, mötte jag honom på »Kairogatan» i Paris under utställningen 1889, då vi ömsesidigt blefvo mycket glada öfver sammanträffandet.

Den förstenade skogen.

Under vårt tvenne veckors vistande i Kairo, inträffade å Shepheards hotell häradshöfding Peterséns svärmoder och svägerska, ovanligt snälla och glada menniskor, med hvilka vi gjort bekantskap i Alexandria, och med dem företogs diverse utflykter.

En dag hade vi sålunda uppgjort med Ibrahim om en utflygt till förutnämnda »förstenade skog».

Efter intagen frukost i hotellet, begåfvo vi oss jemte de båda damerna och Ibrahim, alla ridande på åsnor, ut på äfventyr. Karavanen bestod af sex åsnor, beledsagade af lika många bruna, halfnakna arabpojkar för våra ridåsnor och en laståsna för bagage samt matsäckar, servis och foder åt alla åsnorna. »Skogen» är belägen ungefär 13 engelska mil (cirka 21 kilometer) inåt den arabiska öknen österut från Kairo.

Ibrahim, en medelålders något fetlagd man, med det mest respektabla och viktiga utseende och en lång hvit käpp i handen, för öfrigt iklädd en långrock af arabisk snitt af blått linnetyg, röd fez på hufvudet, en mångfärgad silkesschal lindad om lifvet samt gula tofflor, red i têten med en nästan naken, barfotad arabpojke springande efter sig, derefter kommo fru Tannberg och jag åtföljda af våra lika utstyrda åsnepojkar, vidare Axel och fröken Gudrun Tannberg med sina pojkar samt slutligen laståsnan med sin pojke. Det var ju en hel karavan, som väckte berättigadt uppseende på Kairos gator, då Ibrahim banade väg för oss andra med sin hvita staf, med de sex pojkarna, som, för att göra sig förtjenta af bakschish, ropade »O'aa! O'aj!» och med sina påkar ramlade på åsnorna, hvilka skriade så godt de förmådde, förmodligen för att göra sig viktiga och visa att de satte värde på sina ryttare och ryttarinnor.

Utkomna ur staden i öknen, sprängde vi i galopp rakt fram öfver sanddrifvorna, ty någon väg syntes inte till.

Det var en underbar färd i den tysta öknen, der intet lefvande kunde spåras, annat än en eller annan sträf tistel, och intet ljud hördes mer än det karavanen åstadkom, och detta nästan uppslukades af den ändlösa rymden.

Efter cirka tre timmars ridt, ömsom i galopp, ömsom i skarpt traf, anlände vi till ökenplatån Gebel-Khashab. Här lågo massor af trädstammar delvis inbäddade i sanden, och vi voro således framme vid skogen, ehuru den, såsom ordspråket lyder, »inte syntes för bara träd».

Vi lemnade nu våra åsnor åt pojkarna och spridde oss för att samla minnen från den urtida stenskogen.

Denna består af otaliga urgamla trädstammar af delvis ofantlig storlek (jag mätte en som var 28 meter lång och i det närmaste 3 meter i omkrets), liggande utbredda i öknen och upptagande en areal, som det uppgafs, af 150 engelska qv.-mil.

Många olika åsikter hafva sökt göra sig gällande bland vetenskapsmännen om tillkomsten af denna märkvärdiga »skog» och hvar denna oerhörda massa träd kunnat hafva uppväxt. Alla stammarna tillhöra nästan utan undantag en palm som benämnts Nicolia Ægyptiaca, och om man undersöker strukturen, skall man finna, att trädet icke tillhör någon af de nuvarande palmfamiljerna, utan snarare liknar den i bomullsplantan. Inga årsringar äro märkbara, utan trädet består af irreguliera cellformationer med öppningar och otätheter dem emellan. Jemförelsen af strukturen mellan det fossila trädet och nu lefvande varieteter af Sterculia och Astrapæa synes antyda slägtskap med dessa arter eller med Byttneriaceærna, och man har antagit, att de förekommit på jorden under den s. k. »tertiärperioden», d. v. s. för många millioner år sedan*) långt innan jorden ännu var beboelig för menniskan och tillhört dikotyledonernas då allmänt förekommande slägte.

Stammarna äro utan både rötter, grenar och bark, bruna

*) Beräkningar öfver jordens ålder vid vissa perioder hafva gjorts af vetenskapsmän.

Bland andra har professor Darwin sålunda uppgifvit tiden från jordens och månens skilsmässa till minst 56 millioner år Lord Kelvin har, "på grund af bergformationen och jordens inre värme på djupet, konstaterat, att all sannolikhet talar för, att 30 millioner år förflutit sedan jorden afkylts så mycket, att den antagit fast form". Och att döma af djupen för de primära och sekundära flötserna, upptog deras bildande omkring 26 millioner år. Eocentidens början skulle, om dessa antaganden äro riktiga, hafva inträffat för omkring 4 millioner ar sedan. Professor J. Joly har slutligen, efter sammanförandet af flera beräkningsgrunder kommit till det resultat, att 80 till 90 millioner år gått till ända sedan jorden afkylts så mycket, att vatten kunnat kondenseras till haf. Och då numera intet tvifvel finnes, att menniskodjur existerade under eocenperioden, ehuru vi icke veta huru de sågo ut, och den biologiska utvecklingen från ursprungliga former af lifvet till de närvarande måste hafva fordrat manga och stora förändringar å jordklotets yta, är nog den högsta af dessa beräkningar den mest sannolika. Den tid som förflutit sedan den förstenade skogen vid Kairo uppväxt, torde sålunda kunna utan allt för mycket misstag uppskattas till minst fyra millioner år.

eller svarta till färgen och synas slitna på ytan liksom länge flottadt timmer.

Ofta äro de impregnerade med kalcedon (flinta). Detta antyder, att de ursprungligen genom något vattenflöde blifvit vräkta på den plats, der de nu befinnas. Och som man får antaga, att vattnet på jorden då ännu var ganska varmt, och man känner, att hett vatten är en stark kemisk reagent då det kommer i beröring med silicater, är det således antagligt, att vattnet hvarmed dessa trädstammar legat i beröring, varit mättadt med silicatlösning. Sedermera inbäddadt i af vattnet hopade drifvor af sand, hvilken småningom hårdnat till sandsten, hafva träden ytterligare genom den stora mängd kiselsyra, som sandstenen innehåller, jemte luftens egendomligt torra beskaffenhet under årmillionernas lopp öfvergått till sten. Allt efter som sandstenen sedan vittrades på ytan, åter förvandlades till sand och af vindarna drefs bort, trädde de begrafna stammarna ur sin graf.

Man har velat tillskrifva »syndafloden» sammanförandet af denna kolossala massa träd, som dels framkommit, dels ännu ligger begrafven i sandstensberget. Såsom syndafloden beskrifves i Bibeln, öfversvämmande hela jorden, utan att lemna de högsta bergspetsarna torra, är den att betrakta som en myt, uppkommen genom traditionella berättelser om eocen- och miocenperiodernas våldsamma lokalt förekommande naturrevolutioner, bevittnade af då lefvande. Ty så stora vattenmassor som skulle satt hela jorden under vatten, existera icke på densamma. Men det är ju ingen omöjlighet, att under en period, då jorden på ytan var starkt upphettad och då under afkylningen och sammandragningen våldsamma eruptioner och naturrevolutioner allt som oftast måste uppstå, väldiga flodvågor sopat bort och hopat på vissa punkter hela kontinenters vegetabiliska och animala verld, och denna på en del ställen, genom hettan och trycket af ofvanpå hopvräkta eller uppslammade lager, karboniserats till stenkol, eller på andra ställen, der klimatet varit torrare såsom i Egypten och der de lager, hvaruti vegetationen nedbäddats, innehållit

kiselsyra, öfvergått till sten. Huru härmed än må förhålla sig, var det säkert att vi här fingo skåda spåren efter en af urtidens stora naturrevolutioner och, i de fragment som insamlades, kunde till kuriosasamlingen medföra under millioner år magasineradt solsken.

Sedan nyfikenheten och samlingslusten något stillats, slogo vi oss ner på den trefligaste plats, som Ibrahim kunnat finna i en fördjupning på marken.

Här hade han bullat upp en präktig lunch af smör, bröd, ägg, ost, kalla kotletter, biffstekar och kycklingar med sallad och varm potatis, som han kokat medan vi tillfredsställde vår nyfikenhet. Till dessert hade han bestått de härligaste doftande mandariner, dadlar och drufvor och, till att nedskölja alla dessa gudsgåfvor, hade han medfört engelskt öl och ganska godt vin.

Som vi inte behöfde vara tillbaka i Kairo förrän senare på aftonen för att få skåda solnedgången från Mokattamhöjderna, gjorde vi oss inte brådtom, utan åto först mycket långsamt under gladt skämt och lågo derefter och njöto af den friska ökenluften, gassande oss i solen.

Åsnorna hade ätit sitt middagsmål och stodo sofvande. Ibrahim, som efter oss dejeunerat, hade lemnat resten af lunchen till åsnepojkarna, hvilka gjorde fullkomligt rent hus i korgarna och slickade tallrikarna. Båda han och dessa digesterade nu sofvande middagen. Damerna och Axel togo sig också en liten tupplur på mjuka kuddar, som den omtänksamme Ibrahim medfört. Jag var således ensam vakande, och för att få erfarenhet om hur det skulle kännas, att befinna sig ensam i öknen smög jag mig från det slumrande sällskapet och skyndade långt bort, så att jag ej kunde se dem.

Och det var verkligen rätt egendomligt, att på detta sätt befinna sig fullkomligt ensam i den stora vida ödemarken. Jag har ju många gånger varit ensam långt borta i skogen, men der hade man träd, blommor, buskar, sjungande fåglar och surrande insekter som sällskap, men här fanns intet af allt detta, endast

den gula sanden, den oändliga stillheten, öfvergifvenheten, ensligheten och dödstystnaden.

Rätt som jag så stod och skådade mig omkring, uppträdde vid den aflägsna horisonten, som masterna af ett skepp på hafvet, silhuetten af en arab på sin kamel, bortskymdes efterhand och försvann, som detta, under jordens rundning.

Ensamheten gjorde att jag började känna mig helt orolig, och fruktan innästlade sig, att jag kunde förlora spåret af mitt sällskap, som omöjligen kunde upptäckas. Farhågan att hafva kommit vilse i öknen blef slutligen olidlig, och jag skyndade tillbaka i den riktning *mot* solen, der jag visste att sällskapet skulle finnas.

Huru lätt man går vilse ej allenast i dimma, utan äfven i den klara, rena ökenluften, då inga märken på marken finnas att gå efter, visade sig här vid lag, ty huru jag än gick och gick, kunde intet spår efter hvarken menniskor eller djur upptäckas, och nu blef jag verkligen allvarsamt bekymrad, så mycket mer som solen redan sänkt sig betydligt.

Jag »poade» och jodlade så högt jag kunde, men ljudet liksom bortdog i den omgifvande oändligheten, ingen svarade, och der stod jag nu utan att veta åt hvilket väderstreck jag skulle vända mig. Ännu ett »poande» och — jag fick svar. Åsnan min, som hade ovanligt långa öron, hade troligen igenkänt reskamratens stämma och svarade med ett glädjetjut.

Åsnors skriande är som bekant inte bland de mest musikaliska ljud man kan få höra, men här i öknen lät det som en englaharpa (jag förmodar att detta är det vackraste musikinstrument som finnes), och jag skyndade efter tonerna och återfann sällskapet ej långt borta, fortfarande liggande helt lugnt mellan sandreflarna, så att det ej syntes.

Och jag, som längtat så mycket efter reskamraterna, fann att man inte ett ögonblick saknat mig, under föreställning, att jag roat mig med stenplockning. — —

Ändtligen var tiden inne, att vi måste bryta upp från den trefliga lägerplatsen, men se då befanns det, att så stora qvan-

titeter af oskattbara relikskatter från tertiärtiden insamlats, att de säkert utgjort en lagom börda för en elefant. En utgallring måste derför ske, och sedan de utvalda stenbitarna jemte öfrigt bagage lastats på dragåsnan, vände vi tillbaka till vårt Kairo igen.

Efter ett par, tre timmars angenäm ridt i den friska ökenluften ankommo vi till citadellet El Kal'a, uppfördt på vestligaste delen af Gebel Mokattam (Mokattamberget) af sten tagen från pyramiderna, och slogo oss ner på terrassen framför alabastertemplet »Gâmi Mohammed Ali» för att afvakta solens nedgång.

Från denna punkt är den bästa öfverblick öfver den underbara, i vanligt dagsljus smuts-grå-gula staden med dess oräkneliga byggnader, minareter, domer och parkanläggningar.

Rakt under fötterna har man khalifernas och mamelukernas praktfulla grafvar och moskén Sultân Hasan, i öster framträda de s. k. »Väderqvarnskullarna» och i vester den smaragdgröna slätt, som Nilen skapat och underhåller, och längst bort upptorna sig pyramiderna mot den gränslösa gula Libyska öknen.

Solen sjunker emellertid allt mer, och i hvarje ögonblick förändra sig skuggor, dagrar, färger och toner.

Orienten är ju de praktfulla, skiftande, glada färgernas land, men en syn sådan som här med alabastermoskén på ena sidan, Kairo med omgifningar på den andra i solnedgången, söker man troligen fåfängt efter, äfven i detta solguden Ra's färgmättade älsklingsland.

Som en ofantlig, varmt guldglänsande glob rullar solen slutligen bakom pyramiderna på den gula ökensanden alldeles som midnattssolen vid Nordkap rullar på hafsytan. Närmast intill solen glöder horisonten i guld och cadmium, för att uppåt himlahvalfvet öfvergå till klaraste purpur och ultramarin, som blandade öfvergjuta allt med de varmaste karmosintoner. Hela atmosfären är liksom fylld af glittrande guldstoft. Taken af kupolernas och minareternas glasyr kasta strålar af mångfärgadt ljus öfver staden och parkernas kronor. Nilen skiftar i himlens alla färger, och pyramiderna framträda slutligen mot den

glänsande bakgrunden såsom dunkelt konturerade jätteskepnader från en forntida verld.

Men efter hand bleknar det öfver all beskrifning glänsande skådespelet mer och mer, de skarpa skuggorna och dagrarna ingå i hvarandra, den varma karmosinen öfvergår i kall violett. Slutligen försvinner eldgloben under horisonten. Pyramiderna förefalla som skuggor, färgerna blekna allt mer, och öfver himlahvalfvet drages hastigt en ljus blåaktig slöja, nattens förebud. Minareternas och pyramidernas konturer blifva allt otydligare och försvinna i dunklet, tills plötsligt, liksom tända medelst elektricitet, himlens stjernor tindra deruppe på det djupt mörkblå hvalfvet. Dernere i Kairo glittra nu tusen sinom tusen ljuspunkter, och från toppen af de hundrade moskéernas minareter tonar klangfullt emellan »himlens ljus och jordens dankar» i den stilla nattens dunkel muessins sonora rop:

Allâhu akbar! Ashhadu an lâ ilâha ill Allâh! Mohamed rassoôul Allâh. Allâhu akbar! Lâ ilâha ill Allâh!*)

Utfärd till Memphis.

Dagen derpå företogo vi en färd, allt under Ibrahims befäl och med af honom anskaffade åsnor och matsäck m. m., till platsen, der den gamla staden Memphis, grundlagd af konung Menes af 1:sta dynastin, som det antages för omkring 6,000 år sedan, *varit* belägen, ty af alla härligheter, palatser, tempel, statyer m. m. finnes icke mera qvar än en sandig slätt, beströdd med ett och annat stenblock, sönderbrutna lerkrukor och fragment af tegel, hvarförutom, när ökenvinden vändt om sandreflarna, de unga arabtelningarna kunna hitta gamla mynt,

*) Enligt Ibrahims uppgift och öfversättning: "Allah är stor, jag är ett vittne att det finnes ingen Gud utom Allah (och att Mohammed är Allahs profet). Allah är stor, det finnes ingen Gud utom Allah!" Öfriga arabiska uttryck äro äfven enligt Ibrahims uppgifter.

skarabeer och små statyetter att utbjuda såsom »antiqviteter» åt turister. De enda lefvande varelser i den f. d. praktfulla millionstaden äro några fattiga halfnakna araber och beduiner, logerade inom murar utan tak af hårdnad nildy eller under ett på stänger uppspändt skynke, af till största delen hål.

Minnena från de tusentals år sedan döda äro deremot så mycket rikare.

Ej långt från Memphis, eller sannolikt inom det område den stora staden upptog,*) finner man i en vattengöl en kullstörtad staty, 42 eng. fot hög, af Ramses II, skänkt till British museum, men aldrig afhämtad till följd af transportsvårigheterna. Något längre bort resa sig ej mindre än elfva pyramider ur ökensanden och på afstånd synas ännu flere. Och i grottor under jorden hvila mumier af menniskor, heliga kattor och ibisfåglar i oändlighet, hvaraf de flesta ännu icke blottats och — plundrats.

Platsen der Memphis en gång stod är nämligen öfverhöljd af 50 fot djup nildy och ökensand, och under dessa aflagringar befinna sig lemningarna af tempel och grafvar m. m. Man har på detta djup funnit lerkrukor, fullkomligt lika dem, som nu begagnas, tillverkade för 10 à 12,000 år sedan.

Besökaren af denna stad utaf jättegrafvar känner sig helt öfvergifven i den öknens omätlighet och ödslighet, hvaruti han här befinner sig och som han ser fylld af endast erinringar om död och alltings förgänglighet.

Bland de märkligaste minnesmärken man här återfinner från Egyptens storhetstid äro Ti's mausoleum och Apisgrafvarna. Ti var en embetsman af högsta rang hos konungarna af 5:te dynastien Ra-nefer-ar-ka, Ra-enuser och Kaka, hvilka regerade omkring 4,500 år sedan. Ti's »mastaba» består af en öfver- och en undervåning med flere rum, på hvilkas ljusa sandstensväggar i den finaste och mest elegant utförda lågbasreliefskulptur, fram-

*) Staden Memphis var i sin glansperiod så stor, att hvar och en af de längre gatorna utgjorde en dagsresa. Af templen och palatsen uppförde romarna Alexandria. Till Kairo användes äfven ofantliga massor byggnadssten från denna stad och pyramiderna.

ställes Egyptens hela kultur på denna aflägsna tid, åtföljd af detaljerade beskrifningar i hieroglyfer.

Här förekomma scener från uppförandet af byggnader, landtbruket, fisket, sjöfarten, skeppsbyggnad, glasblåsning, tillverkning af krukor och tegel, slagtning af boskap, bakning af bröd m. m., jemte de verktyg och redskap, som användes för alla dessa olika arbetens utförande, och hvaraf många fullkomligt likna dem, som ännu i denna dag begagnas af de egyptiska fellahs (bönderna).

Strax vid ingången af »mastaban» till höger förekommer en scen, visande en man, som sitter på golfvet och klämmer en gås om halsen med venstra handen, så att hon gapar, och med den högra stoppar han in mat i näbbet, hvilket visar, dels att hans excellens Ti förstod sig på fet gåsstek, dels ock att de gamla egyptierna redan för 4,500 år sedan kände konsten, att tvångsgöda fjäderfä.

Å en basrelief, föreställande två män, som tömma fisk ur en stor mjärde liknande nutidens, utgår ur en förmans mun följande: »Ni bära er just åt som ena apor!» På hvilket berörm arbetarna svara: »Din befallning är utförd och det har gått bra.»

Som hieroglyftolkning, liksom mycket annat, icke ingick bland lärdomsämnena i Alingsås trivialskola, kan jag inte garantera, att denna tydning är korrekt, men då den blifvit gjord af en så framstående egyptolog som Mariette, får man väl antaga, att den är riktig.

På en större vägg förekommer Ti sjelf i kolossalt format jagande hippopotamus. I vattnet under båten simma allehanda fiskar och större vattendjur, och omkring honom i en skog af papyrosplantor ser man diverse fåglar, dels flygande omkring, dels liggande i sina nästen, äfvensom ekorrar, som klättra på grenarna, allt utfördt på det finaste sätt, så att man tydligen igenkänner de olika djurslagen.

Jag tycker hvad kejsar Wilhelm och andra furstliga jägare skulle må, om det nu funnes sådana jagtmarker till lands och vatten, som dem hvaröfver salig excellensen Ti disponerade.

Hvad äro jagterna på de halftama elgarna å Halleberg, hjortarna å Gripsholm, fasanerna å Visingsö och hararna å Lofön mot alla de djurslag, både springande, simmande och flygande, som synbarligen anropade och bönföllo Ti om, att i nåder taga deras lif.

Utom Ti's graf och apisgrafvar förekomma massor af andra klippgrafvar, en del af dessa äfven rikt dekorerade medelst basreliefer och hieroglyfer m. m. Dessutom har man upptäckt flere stora klippgrafvar, fyllda med mumiefierade heliga kattor och ibisfåglar.

Den andra stora märkvärdigheten vid Sakkara är som nämnts Apis' (de heliga oxarnas) grafvarna. Vid de gräfningar som skett under ledning af Mariette, tror man sig hafva funnit icke mindre än 3,000 sådana grafplatser, med en mängd bibehållna sarkofager, hvaraf de flesta icke äro tillgängliga. Men det förnämsta af dessa apismausoléer, det, som började utföras under Psammetikh I:stes regering, är fullt tillgängligt och innehåller icke mindre än 64 hvalfformiga kamrar, afsedda att innehålla apissarkofager. Dessa kamrar ligga utmed en i sandsten uthuggen gång, 380 m. lång, 6 meter hög och 3 meter bred.

Uti 24 af kamrarna förekomma ännu de kolossala sarkofager, i hvilka apismumierna förvarats, men locken äro länge sedan aflyftade och mumierna borta.

Dessa sarkofager, huggna ur ett enda granitblock och en del fint polerade, äro ej mindre än 4 meter långa, 2,2 m. breda, 3,4 m. höga och väga omkring 65 tons hvardera.

När man ser dessa granitblock och känner till att berget hvarur de utsprängts medelst träkilar och vatten, ligger vid Assuan ofvan Nilens första katarakt, omkring 1,000 kilometer från Sakkara och grafvarna minst 6 kilometer från Nilen, hvarå de förmodligen fraktats till närheten af Bedrashên och derifrån till Memphis och sin nuvarande plats under jorden, framställer sig osökt den frågan: Hur buro sig de gamla egyptierna åt, för att med de ofullkomliga och inskränkta hjelpmedel, som funnos på den tiden, transportera sådana skrymmande och tunga pjeser

denna långa och svåra väg, hvilket till och med nu, med de transportmedel och mekaniska redskap vi äga, skulle möta de allra största svårigheter?

Svaret på denna fråga har ingen nu lefvande ännu kunnat lemna.

Pyramiderna.

»Hvar och en hyser vördnad för tiden, men tiden hyser vördnad för pyramiderna», lyder ett yttrande af Abdellatif (arabisk fysiker, född 1161).

En vacker eftermiddag foro fru Tannberg, fröken Gudrun, Axel och jag ut till de stora pyramiderna vid Gîzeh.

Vägen dit utgöres af en präktig, jemn chaussé, å ömse sidor planterad med och tätt öfverskuggad af höga sykomorer.

Besöket gällde den största, den s. k. Chéopspyramiden eller på arabiska »Khufu Khut» (Khufus strålande tron), som faraonen Khufu — hvilken regerade 3091—3067 före Kristus eller för omkring 5,000 år sedan — lät uppföra till en minnesvård öfver sig sjelf.

Det är denna pyramid, som vanligast får mottaga visiter af turister. De andra något mindre föraktas.

Den berömde grekiske resebeskrifvaren Herodotos, som besökte Egypten för 2,350 år sedan och på hvilken pyramiderna gjorde ett djupt intryck, yttrar sig om dess byggmästare och sjelfva byggnaden på nedanstående sätt, hvarvid den mäktige faraonen får af Herodotos följande mindre »hedrande omförmälande»:

»Cheops (Khufu) öfverlemnade sig åt allt dåligt. Han tillslöt templen, förbjöd de heliga offren och förtryckte hela nationen genom tvångsarbeten.»

Och om pyramiden vet han berätta, att 100,000 arbetare under loppet af 30 år erfordrades för dess utförande. Häraf åtgick 10 år till att bygga en sluttande bana af polerad granit

1,000 meter lång och 20 meter bred från Nilen till pyramiden,*) och 20 år till pyramidens uppförande. Chéopspyramiden, som bestått af 205 hvarf huggen sten, hvaraf de tvenne öfversta fattas, var ursprungligen 150 meter hög öfver grunden och 230 meter i basen å hvarje sida, upptager en area af 53,000 qv.-meter, eller 5,3 hektar, och innehåller nära 3,300,000 kub.-meter sten.**) Den är förlagd i kompassens fyra hufvudväderstreck och var ursprungligen beklädd med polerade granitblock, »hvaraf intet,» säger Herodotos, »var mindre än 30 fot långt,» och då de nuvarande trappstegen, sedan den polerade granitbetäckningen borttagits, äro omkring 1 meter höga, kan man förstå svårigheten att frakta dylika block, vägande minst 20 tons, ända till 150 meter högt uppför pyramidens i 52° vinkel sluttande sidor.

Kostnaden för denna den största byggnad i verlden blef naturligtvis ej så stor, då efter all anledning konung Khufu ej bestod arbetarna någon sådan dagspenning att de omkommo af fettbildning. Enligt en inskription, som Herodotos lät öfversätta för sig, skulle rättikor, purjolök och hvitlök till arbetarna hafva kostat 1,600 talenter, eller omkring 6 millioner kronor, och det var ju vackert så. Men det var kanske allt som bestods — utom nilvatten. Efter nuvarande priser kan man beräkna, att om 100,000 man arbetat under 30 år, skulle med 300 arbetsdagar om året 900 millioner dagsverken åtgått, och kostnaderna efter endast 2 kr. för hvarje dagsverke, belöpt sig till *1,800 millioner kronor.*

I centrum af denna dyrbara stenhög hade kung Khufu låtit inmura sig och sina skatter, säker att här få vara i fred till domedag. På jorden finns emellertid ingen frid.

Endast 3,500 år fick han stanna i ro, tills perserna upptäckte grafkammaren, bortförde skatterna, kronan och spiran, med hvilka han förmodligen tänkt uppträda i en annan verld i all härlighet, som det egnade och anstod en farao.

*) Denna stenbana finnes ännu qvar, restaurerad under senare tider, då sten fraktades *från* pyramiderna för byggnader i Kairo.

**) Genom ökensanden, som höjt marken omkring pyramiden, är den nu endast 137 meter hög. *Förf.*

Monumentet gör, oaktadt sina ofantliga dimensioner, emellertid inte det öfverväldigande intryck man skulle kunna föreställa sig. Dimensionerna äro alltför stora för att kunna uppfattas.

Naturligtvis hade det varit meningen, att vi allesammans skulle klättrat uppför det artificiela berget, men då fru T., sedan hon kastat en blick upp mot pyramidens topp, som framskymtade *ofvan* en sky, inte ville vara med härom, och jag inte tordes lemna henne ensam i sällskap med en hop mindre förtroendeingifvande araber, som mycket närgånget yrkade på »bakschish», och då luften dessutom var disig och utsigten skymdes af molntappar, stannade jag nere på jorden, medan de båda ungdomarna, Axel och fröken Gudrun, ensamma företogo himlafärden.

Detta går emellertid lättare än man föreställer sig med biträde af tre araber, viga som apor, för hvar person. Två af dessa hoppa upp för de omkring en meter höga trappstegen, fatta delinqventen i händerna och den tredje i benen nedifrån. Ett ryck och man är uppe för det steget. Efter cirka 137 sådana ryck, så det brakar och knastrar i leder och senor, ställes man på den plana toppen af pyramiden, eller nära på lika högt som på spetsen af Kölns domkyrkotorn. Nedfärden tillgår i samma stil, men här är det två som taga emot, när man af den tredje araben, som är öfverst, blir nedkastad i armarna på de nedanför stående. Färden upp och ner kan godt göras på en half à tre qvarts timme.

Alltsammans beror emellertid på de dragande och påskjutande arabernas goda eller onda vilja.

Dessa, som skola befordra turisten upp för en ganska dryg af khediven godkänd taxa, enligt hvilken man på förhand betalat till deras scheik, hafva emellertid för sed att för hvarje af de 137 trappstegen pocka på »bakschish» af de arma subjekt, som de hafva under behandling. Och om sådan inte bekommes, får man veta att man lefver. Axel, som varit uppe på pyramiderna en gång förut, under en sjöexpedition, och kände till huru »masuckerna» skulle behandlas, d. v. s. hotas med an-

mälan för scheiken, hvaraf följden blefve obarmhertigt med stryk, redde sig nog, men den arma fröken Gudrun så mycket sämre. Ty som hon inga penningar hade med sig, kastade de bofvarna henne handlöst från steg till steg och nöpo henne, så att hon, efter hvad mamman dagen derpå berättade, var blågul och grön öfver hela kroppen och måste ligga till sängs ett dygn.

Och då man skulle så högt upp, som i det närmaste tvenne Riddarholmskyrktorn ställda på hvarandra, och när man ändtligen kom upp utsigten var stängd af dimma och förbiseglande moln, räknade vi båda gamla ut, att vi haft trefligare genom att af de kringsvärmande araberna köpa »antiqviteter», såsom skarabeer och små lerbilder af Isis, Osiris, Horus, Nun, Ptah, Ra, Khnum, Thoth, med flere gudomligheter, att inte förglömma Ra's (solens) dotters, den vackra Ma, med blomsterspiror i händerna, symboliserande lifvet och pånyttfödelsen.

Dessutom besågo vi och redo en volt omkring pyramiden på den gamla jättesphinxen, hvilken otvifvelaktigt är större än något annat antidiluvianskt riddjur, som förekommit på denna planet. Höjden öfver nacken af det liggande lejonet med sitt menniskohufvud, en bild af ljusguden »Horus», allt uthugget i fasta klippan, var nämligen icke mindre än 20 meter, hela figurens längd 46 meter, ansigtets bredd 4,3 meter, näsan 1,7 meter lång och slutligen munnen 2,1 meter bred. — Att svälja en hvalfisk eller en medelmåttig elefant i en munsbit, hade således varit ingen konst alls för en sådan grobian. På den plana ryggen skulle nog ett kompani soldater ledigt kunnat exercera. *)

Under allt detta hade »Ra» nära på uppfyllt sin mission för dagen och de unga nedkommit från sin himlafärd, hvarefter vi inte hade annat att göra, än att återvända till Kairo och hotell Shepheard, der den verkligen goda middagen, med ädelt vin och de utsöktaste doftande frukter, smakade förträffligt.

*) Sedan jag 1885 besåg Sphinxen, har man gräft upp den lösa sanden, hvarvid ett helt tempel med kolonnader etc. befanns under densamma.

En koptisk kyrka. Visit hos Ibrahim.

I sällskap med Ibrahim, hvilken syntes hafva Kairo på sina fem fingrar, som man brukar säga, besågo Axel och jag en mängd andra märkvärdigheter, som skulle upptaga allt för mycket rum endast att uppräkna och i allra största korthet beskrifva.

En dag då vi sålunda voro ute på upptäcktsfärder, förde han oss till en gammal koptisk kyrka, som kallas Abû Sergeh eller »S:a Marias kyrka», emedan den skulle vara uppbyggd öfver en underjordisk grotta, i hvilken jungfru Maria med sin man Joseph jemte den lille Jesus dolde sig under vistelsen i Egypten.

Templet var ytterst förfallet och smutsigt, mosaikgolfvet uppbrutet, skärmen, som var uppsatt framför koret och bestått af fint utfördt träarbete, låg delvis nerfallen. En barfotad prest i nersölad f. d. hvit kåpa och en ljusblå turban förde oss omkring mot ersättning af en piaster person som »bakschish», och slutligen stego vi utför en mycket smal och krokig stentrappa ner i en fullkomligt beckmörk håla, i hvilken den Heliga familjen sades hafva logerat så länge Herodes lefde. Och, för att ingen af hans spioner skulle kunna få reda på dem der, befallde Herrens engel en spindel, att spinna sitt nät framför hålans ingång. I hålans ena vägg fanns en liten uthuggen nisch i sandstensklippan, i hvilken den »Helige andens barn» sades hafva legat. Detta meddelade presten sedermera genom Ibrahim, då vi kommit ut ur kyrkan, ty Ibrahim, som kunde öfversätta den koptiske prestens ord, hade på inga villkor velat följa med in i det gammalkristna templet, utan stannat utanför.

Då vi uppkommit ur kryptan, tog jag upp från golfvet en bit af skärmen och höll fram den för näsan på presten med uppsyn full af salvelse, dermed antydande att jag skulle vilja äga den som en helig relik. Med en allvarsam ristning på hufvudet och en min, som antydde den högsta indignation, slog

han emellertid till svar på framställningen åt mig med båda sina händer. Men när jag visade, att jag i min ena hand höll reliken och i den andra en piaster, log han åter så vänligt, stoppade myntet i fickan och bjöd äfven de andra kamraterna på träbitar och mosaikstycken ur golfvet.

Under återvägen till hotellet frågade Ibrahim, om vi inte skulle vilja rida en kort afväg på ett besök hos honom.

Detta ville vi naturligtvis mycket gerna och redo då in på en af de krokiga och smala gatorna i gamla Kairo.

Utanför dörren till det hus han bebodde, satt på arabernas vanliga vis med benen under sig, bredvid trappsteget i dammet å sjelfva gatan, en gammal turk eller hvad det kunde vara för en, med stort grått skägg och blängde ilsket på oss, när karavanen stannade och Ibrahim till allmän öfverraskning presenterade — sin fader, som alltid satt som skildtvakt utanför dörren när herrn i huset var borta. Men gubben syntes inte rätt trakterad hvarken med äran af visiten eller sina nya bekantskaper, ty han bara muttrade i sitt skägg och skar tänderna vildt, då vi stego in.

Fru Ibrahim syntes vara ung och se bra ut, så långt man kunde se för slöjan. För öfrigt var hon fet som en smörtårta eller en fettisdagsbulla, och måste således, enligt orientalisk smak, hafva varit en skönhet af rang.

Tydligen förberedd på besöket satt hon utstyrd i all sin prakt å en divan med korslagda ben under sig, iklädd en guldgul och rödrandig sidenkåpa med många kulörta perlband om halsen och armarna, samt med hängande guld (eller förgylda) mynt på det kolsvarta håret. Bredvid sig hade hon, rätt hemtrefligt, ställt ett litet messingsbord med en kaffeapparat och kopp, en skål med sötsaker samt en »nargileh» (vattenpipa) med tumstjockt bernstensmunstycke, ur hvilken hon behagligt rökte.

Odalisken böjde på hufvudet när vi stego in, men sade ingenting, då Ibrahim presenterade oss. Sedermera blefvo vi

bjudna på utmärkt godt på turkiskt sätt tillagadt kaffe och cigarretter, och dermed var visiten slut.

Då vi kommo ner på gatan, satt gammalpappa qvar på sin plats bredvid trappan, rökande och roande sig fortfarande med att blänga lömskt, gruffa och gnissla med tänderna. Och till sist, sedan vi tagit ett vänligt farväl af honom och redo hemåt, slängde han tofflorna efter oss och spottade. Häraf kunde man spå, utan att vara profet, att Ibrahim fick sig en faderlig aga, när han kom hem på qvällen.

Resa till Luxor.

Meningen hade varit att utsträcka resan i Egypten till Philætemplet strax ofvan Nilens första katarakt, cirka 1,500 kilometer söder om Kairo.

Min permission från riksdagen hade medgifvit detta. Men med anledning af telegram från dåvarande statsminister Themptander, att mycket viktiga tull- och andra frågor väntades förekomma på riksdagen redan i medlet af februari och min närvaro der önskades af det liberala partiet, som jag i hufvudfrågor tillhörde, beslöt jag att såväl förkorta vistandet i Kairo, som att inskränka Nilresan till Luxor, beläget omkring 1,000 kilometer från Kairo, för beseende af dess storartade tempelruiner.

För att så vidt som möjligt slippa undan prejeri tog jag Cooks turistbiljetter, som berättigade oss till resa första klass fram och åter, till logi i Luxors hotell samt till vivre å ångbåt och hotell, aflöning till dragomaner, hyra för åsnor vid utfärder etc. på alla sevärda ställen, med ett ord sagdt alla utgifter inbegripna utom — de oundvikliga — »bakschish».

Med jernbanan foro vi således en morgon, den 20 januari, till Siut, dit vi anlände i beckande mörkret på natten, och der vi hade största möda att med pick och pack hitta, och utan ben- eller annat brott komma utför en halsbrytande väg ner till ångbåten, som blef alldeles fullpackad med folk.

Jag hade i Kairo köpt första klass platser å nilångbåten, som berättigade oss till en hytt med endast två bäddar.

Sedan detta skett hade emellertid en tysk prins tillkommit och annekterat vår hytt, så att vi vid ankomsten till ångbåten anvisades kojer i en liten salong längst borta i akter, och dit visades äfven en dansk, grefve Moltke, legationssekreterare vid danska ambassaden i Konstantinopel, samt prinsens betjent.

Vi protesterade på det bestämdaste mot annekteringen af vår hytt, men det hjelpte ej, och för tillfället var intet annat att göra än att gå till kojs på vår hylla.

Axel och jag, som kommo först, slogo oss båda ner på ena sidan skafföttes mot hvarandra och grefven och betjenten fingo sparkas sinsemellan.*)

Natten blef allt annat än lugn, ty rätt som det var började kakerlackor, bobbor, moskitos och andra kryp- och flygfän att svärma omkring, och på golfvet rörde sig påtagligen obevingade större odjur, hvilka jag föreställde mig voro giftiga paddor eller skorpioner eller något dylikt, och detta föreföll ruskigt nog, vaken som jag låg i månskenet, som strömmade in genom en glugg i väggen.

På morgonen när det ljusnat något, fick jag se att de nattliga besökande utgjordes af en sorts djur, som jag aldrig sett förr, med klor liknande kräftor, hvilka kommo framkilande, lade sig på rygg och slogo med klorna i golfvet, då andra af samma slägte infunno sig, hoppade och lekte. Uppassaren, som jag på morgonen sporde om dessa djurs förhållanden, egenskaper och biologiska sedvänjor m. m., kunde inte lemna någon fullständigare upplysning, än att de funnits på båten så länge han varit der, och att de inte hade gjort någon passagerare för när, och det var ju vackert så och ganska lugnande. Hvar de om dagarna höllo till, fick jag inte besked och brydde mig för öfrigt icke om.

Ångbåten var äkta orientalisk, antidiluviansk till byggnads-

*) Jag skref från Luxor ett bref till verldstidningen "Times" om saken och fick ett tack till svar.

sätt och utseende, smutsig i allra högsta grad, och för att göra bilden fullständig bestod besättningen, kapten och styrman inbegripna, af araber i sina pittoreska kostymer, med turban på hufvudet.

Båten var fylld med folk af påtagligen de flesta af Europas och äfven Amerikas civiliserade nationaliteter. Afrika och Asien hade dessutom bjudit på ett sortiment och detta var sannerligen inte det minst intressanta.

Det var således endast Polynesien som icke syntes vara representeradt på denna moderna »ark». Fullkomlig kastskillnad fanns etablerad. Européer och amerikaner hade tilldelats aktern af båten, och de öfriga fyllde hela fördäcket från skorstenen räknadt.

I parentes sagdt hade det för trefnaden, och i all synnerhet för luktorganerna, varit bättre och fördelaktigare, om fördelningen varit den motsatta.

På fördäcket hade »masuckerna» emellertid ordnat ganska hemtrefligt åt sig. Längs sidorna befunnos upphängda på störar skynken af alla färger och österländska mönster, bildande ett slags tält, och häruti voro alla odaliskerna och barnen inhägnade. Och för att de icke skulle våga visa sig, sutto herrarna på däcket hvar och en utanför sitt harem, med benen under sig och långa pipor i munnen, blängande på ett afskräckande sätt, på den »giaur», som vågade kasta en blick åt familjelifvet inne i tälten.

Under en rundpromenad omkring däcket råkade jag, detta oaktadt, smita in ett ögonkast under lugg uti tälten, och att döma efter hvad som der uppdagades, föreföll det som om turkarna icke just haft någon anledning till oro eller svartsjuka.

Ångbåtsfärden å Nilen var, trots smuts, os af flottyr och diverse andra mindre behagliga odörer, den angenämaste.

Nilen mellan Kairo och Luxor synes i allmänhet vara 300 till 500 meter bred och omgifves på båda sidor, så långt vattningen från floden sträcker sig, af slättland, som nu befann sig

i den bjertaste grönska: lupiner en meter höga, hvetet omkring en och en half meter högt etc.

Här och där mötte ögat spridda lunder af dadelpalmer och derunder de inföddes boningar, uppförda af nilgyttja, som endast får soltorka, men ändå håller sig temligen godt, enär det aldrig regnar i dessa trakter. Gränserna för slättlandet utgöras af de gula libyska och arabiska bergen, och der bakom af den oändliga öknen, som tillsammans i Egypten och Sudan uppgår till mer än 700,000 eng. kvadratmil, till stor del aldrig beträdd af mänsklig fot med undantag af de, intill bebodda delar, gränsande trakterna. Tänker man sig nu förstnämnda härliga dal belyst af det mest strålande solsken, en djupblå himmel utan moln, luften ovanligt frisk och lifvande och varm som en julidag i Sverige, men värmen ingalunda tryckande, harmonien mellan fältens grönska och bergens i de mjukaste gult, blått och rosa skiftande toner samt kontrasten mellan det civiliserade och det naturalistiska afrikanska lifvet ombord på ångbåten, torde läsaren medgifva, att man måste liksom känna sig förflyttad till en annan planet.

De flesta passagerarna på akterdäcket voro engelsmän och amerikaner samt några fransmän och tyskar.

Den tyske prinsen, för hvilkens skull vi blifvit infösta i salongen, befanns vara arftagare till något af de många tyska furstendömena och uppvaktades af en kavaljer samt en betjent.

Det troddes, att han tillhörde någon af de uråldriga, genom krigsbedrifter frejdade fursteätterna, men derom var ingen ombord säker. Deremot visste en turist, som kommit från Tyskland, att berätta, att prinsens faders armé bestod af en general med stab, en öfverste, en major, en kapten, en löjtnant, en fanjunkare och en sergeant samt tio gemene man och att, när målskjutning skulle äga rum, en diplomatisk beskickning måste afgå till grannarne för att begära lof att kulorna finge passera öfver deras hufvuden. Iklädd full jagtrustning, och blodtörstig som prinsen var, hade han, till damernas förskräckelse, en bössa alltid på helspänn, färdig att aflifva alla krokodiler i Nilen.

Som ångbåtstrafiken emellertid skrämt bort alla krokodiler ända upp till Nubien, undgingo de hans mordlystnad. En och annan större fågel, som gick stoltserande och spatserande på sandbankarna i Nilen, kom emellertid i olycka för hans mordlystnad — som måste legat i blodet — och hans» säkra hand och öga».

En engelsman, mr Bradbury, som vi gjorde bekantskap med, hvilken sedermera öfvergick till uppriktig vänskap, hade biljett ända till Philæ, men då han fick veta att vi ämnade stanna i Luxor, stannade han (som särdeles hade fäst sig vid Axel) öfver der och följde sedan med på alla våra utflygter.

Färden på Nilen, som just inte gick så fort emot strömmen, tog nära på två dygn, så att vi först inpå aftonen tredje dagen efter afresan från Kairo hunno fram till Luxor.

Luxor.

Utflygt till Faraonernas grafvar. Ramesseum. Memnonstoderna m. m.

Luxor är en af de intressantaste platser jag haft tillfälle besöka. Här finner man nämligen, bland annat, ruiner efter Sesostris' tempel och palats; Ramses' den stores palatser, de båda ensamma Memnonstoderna, enda qvarlefvan af den forna praktfulla, af Ptolemæus förstörda faraoresidensstaden Thebe, samt det underbara Karnaktemplet.

Hotell Luxor ligger i en tropisk trädgård alldeles invid elfven ofvanpå Ramses II:s af nilgyttjan begrafna tempel. Å ena sidan synas spår af templet, som i öfrigt till största delen är begrafvet i uppslamningarna efter Nilens öfversvämningar, så att endast hufvudena af de kolossala bilderna af faraonerna, med afslagna näsor sticka upp öfver ytan. (I förbigående sagdt höll professor Maspero vid tillfället på att låta undanrödja jorden omkring

templet, hvilket emellertid i och för sig är ett jättearbete, ty en del af staden Luxor med moskeer m. m. är byggd ofvanpå ruinerna.)*) Afröjningen af jorden tillgick så, att araber af alla åldrar krafsade den med naglarna i tygskynken, som de sedermera buro ner till Nilen, i hvilken jorden tömdes.

Genom detta skrapande i den torra nildyn uppstod ett dammoln nästan värre än på Stockholms gator under torrsopning. Längre bort vid Karnak ligga ruinerna af Amenhotep III:s kolossala tempel och på andra sidan Nilen, alldeles under de libyska bergen, Ramses I:s, Ramses II:s och Ramses III:s tempel och palatser, Thoths tempel m. fl. samt konungarnas grafvar, apisgrafven, och å slätten »Memnonstoderna», hvilka fordom i soluppgången sjöngo till Ammon Ra's lof, men nu, i fyra tusen år hållit sig tysta.

Man torde således finna, att här var mycket att göra, om också för att endast flygtigt kunna se alla dessa underbara minnesmärken af en försvunnen, hög kultur.

Morgonen efter ankomsten skulle vi göra en utflygt öfver Nilen för att se en del af ruinerna.

Sällskapet utgjordes af Axel, mr Bradbury, den som skrifver detta samt vår »dragoman» med »lunchen» i en korg på armen. Den dragoman, som Cooksbiljetten förlänat, och som man måste hafva med sig för att kunna reda sig med araberna, hette Achmet Soliman, var en nästan svart, sex fot och tre tum hög, ståtlig figur och föreföll i sin helhvita arabiska drägt med sin raka och stolta hållning som en faraonernas ättling.

Klockan half sju var frukosten expedierad, och vi begåfvo oss ner till stranden, der hotellets båt låg färdig att föra oss öfver.

Vi satte oss i båten, och en af roddarna kom bärande på en liten man, som planterades på ett bräde i aktern af båten. Den lilla figuren var en pys på fyra år, som skulle styra den stora båten, och detta gjorde han som en karl med det orubb-

*) Detta tempel är nu uppgräfdt.

ligaste lugn utan att ändra en min under hela färden, hvilket ej var utan sina svårigheter, ty vi hade att korsa andra båtar och pråmar, och strömmen var ganska stark.

»Han har styrt sedan han var liten,» sade hans pappa, »och är van dervid.»

Vestra Nilstranden är mycket grund, så att vi måste bäras i land.

»Big man,» sade den araben, som fick mig på ryggen.

På stranden stod en mängd åsnor med sina drifvare, dels beordrade dit af dragomanen, dels ditkomna på spekulation, samt dertill ett halft dussin flickor med vattenkrukor på hufvudet.

Nu gällde det att skilja mellan fåren och getterna, de riktiga och de oriktiga åsnorna, pojkarna och flickorna som voro Cooks undersåtar, ty alla kommo de i en klunga, åsnor, pojkar och flickungarna trängde sig omkring oss, alla skrikande och utbjudande sig så mycket de förmådde.

Detta särskiljande var dragomanens göra, och efter ett tumult på cirka tjugu minuter, hvilket hotade med batalj hvar sekund, men hvilket helt fredligt slöt dermed att dragomanen obarmhertigt ramlade på några araber med sin påk och visade oss på de rätta åsnorna, gåfvo vi oss af, sedan vi hvardera tagit en af vattenflickorna i beskydd och dragomanen körd bort de andra. Dessa sprungo bort gråtande. I förbigående sagdt hette min flicka, Fatima och var åtta år gammal, Axels hette också, Fatima, men mr Bradburys, Zenobia, och var en ovanligt vacker flicka.

Dessa små stackare sprungo nu bredvid våra åsnor hela dagen i solhettan, hvar och en troget vid sin herres sida med vattenkrukor på hufvudet, för den händelse man var törstig och ville dricka.

Man kan knappast tänka sig någonting mera pittoreskt och angenämt än att en vacker morgon i den friska luften, med sådana omgifningar som här och i trefligt, muntert sällskap göra en ridt på en god åsna. I têten rider dragomanen, derefter komma vi i gåsmarch, med en liten flicka springande vid sidan,

och efterst åsnepojkarna i mycket lätta sommarkostymer. Jag såg en, som endast hade knutit om lifvet ett snöre, i hvilket han hängt en remsa mumiesvepningstyg.

Efter hand slöt sig till sällskapet ett flertal araber med »antiquities» (antiqviteter), såsom hufvuden, fötter och händer af menniskomumier, skarabéer, perlband, balsamerade kattor och ibisar, figurer af trä och lera, gamla mynt, amuletter och dylikt, som röfvats ur grafvarna, hvilket allt instoppats innanför långrockarna. Under ridten och då man hvilar, göras affärer, hvilket går helt summariskt till väga. Det är att märka, att de flesta araber, som hafva till yrke att plundra grafvar, tala litet engelska, och när man då är ute på utflygter, och infödingarna springa bredvid den ridande turisten, stickes rätt som det är ett grinande mumiehufvud mot näsan på honom, och då uppstår vanligen följande konversation: »How much?» »One pound (sterling)» »I'll give you one shilling.» Araben lyfter händerna med hufvudet uti mot himlen anropande »Allah! Allah ketir!» Men sedan detta är gjort säger han: »Five shilling.» — »No, one!» Ånyo anropas Allah, men slutet blifver alltid, om man håller i sig, att han accepterar anbudet. Till undvikande af dessa långa samspråk, hittade vi på, att, när det begärdes ett pund, som alltid till början, fråga dragomanen: »Är saken värd en piaster?» (omkring en femtiondedel af hvad som fordras). »Well!» svarar denne, »I think so.» Hufvudet lemnas i förvar till en åsnepojke och myntet räckes till araben, som »gruffar» grymt och förtviflad anropar Allah om bistånd, men får ett rapp af Achmeds påk, och dermed är den affären afslutad. Omedelbart derefter sticker samme arab upp ett annat hufvud, en fot eller hand eller annan kroppsdel af en mumie eller någon kuriositet, med samma påföljd, ända tills köplusten upphört.

Efter första dagens utflygt medfördes, af mig på detta sätt förvärfvade värdefulla samlingsföremål, fem mumiehufvuden, två par händer och en omaka fot, hvilket allt sedan prydde mitt rum i hotellet.

Denna dag besökte vi konungagrafvarna, bland hvilka

Hotellet vid Luxor.

Seti I:s, upptäckt för ej länge sedan af Belsoni, är högst märkvärdig för sina fina skulpturer och deras bibehållande i ursprungligt skick. Grafgångens längd in i berget är 156 meter och djupet 40 meter (ty gången sluttar betydligt) till det ställe, der den stöter mot en nedstörtad klippa. Hela denna gång med dess sidorum är fylld från golf till tak med de finaste hieroglyfer, utgörande en hel kulturhistoria för 4,000 år sedan. Sarkofagen med sin innevånare är emellertid bortförd, hvilket visar att Seti, så väl han än sökt gömma sig, lika litet som pyramidens uppbyggare och asagudarna i gamla Upsala, undgått grafplundrare och fornforskare. Nere i djupet af grafven stod luften stilla, varm och tung, och då ingen luftvexling kan äga rum, är det troligt att vi andades samma luft som andats af dem som följde Seti på den sista färden. Under ridten såg man öfver allt i sanden delar af mumier och svepningstyg och diverse andra föremål ur grafvarna, som araberna, trots strängt förbud, plundra för att söka och ej sällan finna skatter, och på samma gång uppleta för turister värdefulla minnen af mumiedelar, amuletter, prydnader, heliga ibisar och kattor.

Dessa grafvar ligga i en slingrande, trång, djup, ödslig dal, benämnd »Bab el Moluk», omgifna af 300 meter höga, gula klippor, bestående af ett konglomerat af sandsten med insprängda bollar af kalcedon, bildande pelare och utspringande partier af de egendomligaste former. Intet spår till vegetation förekommer å de solbrända klipporna, eller i den trånga dalbotten.

Återfärden företogs öfver berget, på branta stigar, nätt och jemnt så breda, att åsnorna kunde få rum för sina små fötter. På ena sidan det branta berget, på den andra afgrunden. Utsigten från toppen, cirka 330 meter hög, var emellertid hänryckande. Man såg, som i ett panorama, Nildalen milsvidt med de blå- och rosafärgade arabiska bergen och den gula öknen i fonden, samt i centrum af dalen den breda speglande floden, Luxor-oasen, Karnak med alla ruinerna efter tempel och palats, och, med något lifvad fantasi, kunde man lätt föreställa sig hela denna slätt täckt af bostäder för gudar, prester, faraoner och

simpla menniskor, så som den sedd från samma höga synpunkt tedde sig för 4,000 år sedan, då de nuvarande mumierna, som jag tillhandlat mig lefde, kunde tala och röra sig.

Efter ridturen till Bab el Moluk begåfvo vi oss till det så kallade Ramesseumpalatset, uti hvilket faraonerna med namnet Ramses en gång regerat och haft sina fester.

Ramesseum består af flera byggnader med inre gårdar. Den minsta af dem omgafs fordom af en gång, utmed hvilken ännu qvarstå i orubbligt lugn med ryggen mot de massiva pelarne kolossala Osirisfigurer, fastän de mistat hufvudena för 2,500 år sedan. Det lär hafva varit Kambyses' soldater, som roat sig med denna sport, då de gästade Ramesseum.

Framför denne jättarnas gård satt fordom jätten bland jättar, Ramses II:s staty, huggen i ett stycke af röd, finpolerad granit (syenit från Syene, 260 kilometer från Luxor), vägande 2,000 tons. Stoden, som framställde faraonen sittande, hade varit nära 20 meter hög. Stortån, som jag mätte, var nära 1 meter lång. Nu ligger jätten, en bild af faraoväldet, kullvräkt och sönderslagen.

Huru och på hvad sätt har kolossen kommit till Ramesseum, och hvilken kraft har slagit honom till jorden och krossat honom? kan man med skäl fråga då man ser denne jätte bland statyer. Detta är emellertid två frågor som återstå att besvara af de lärda — och de sakkunniga.

Uti Ramses II:s palats i det förutnämnda »Ramesseum» krånglade vi oss upp genom en förfallen trappa i ett litet rum, fyra meter i fyrkant, för att äta lunch. Vi antogo att rummet varit drottningens eller någon af faraodöttrarnas boudoir, ty väggarna voro täckta af de finaste hieroglyfer antydande fruntimmerssysselsättningar. Der slogo vi tre, mr Bradbury, Axel och jag, oss ner i ett fönster med matsäcken mellan oss. I en förfallen dörröppning till ett annat f. d. rum hade dragomanen satt sig på korsade ben, i en annan portöppning höllo åsnepojkarna till och i en fönsteröppning midt emot sutto Fatima n:r 1 och 2 samt Zenobia, hvilka alla i tur och ordning som de uppräknats, fingo dela hvad som blef öfver af mat och dryck. Sedan

matsäckarna länsats, frågade vi, om inte flickorna ville dansa för oss, men möttes med ett indigneradt svar, att om vi ville hafva dansnöje, fingo vi vända oss till Kennehdamer, och derpå drogo de klädningarna öfver munnen värre än förut.*)

Utanför på palatsgården en trappa ner, stodo åsnorna och syntes begrunda, huruvida nutidens åsnor slita mera ondt och få mera stryk än forntidens. Omkring dem sutto på kullfallna pelare och stenar minst ett trettiotal araber, väntande att ytterligare få pracka på oss »antiquities», i de mest omvexlande kostymer, från och med gamla säckar, — som för närvarande i det närmaste utgjordes af bara hål och resten trasor — och mumiesvepningar, till prydliga långrockar af groft blått bomullstyg.

Medan vi lunchade, kom en spelman med sin pipa, som visserligen ej hade mer än två à tre toner, men surrade så mycket värre, så att åsnorna skriade, ackompanjerade af några vilda tjutande hundar, som vädrat mat. Araberna klappade takten med händerna och skreko af förtjusning. En arab blef till och med så lifvad, att han trampade ett slags dans, hvarigenom det tusenåriga dammet så upprördes, att hela samlingen ej syntes, men hördes så mycket bättre. Medgif, att man ej hvarje dag får skåda en sådan tablå med sådana dekorationer.

Under hemvägen redo vi öfver den stora slätt, der största delen af residensstaden Thebe en gång legat. Hela slätten var nu odlad och syntes komma att bära den ymnigaste gröda, och i stället för de forna praktfulla palatsen och templen med pyloner, guda- och faraostoder, skimrande af förgyllning och färg, ser man nu endast fellahs gråa lerhyddor.

Midt på den vida slätten sitta allena efter förstörelsen de bekanta tvenne Memnonstoderna, mystiska och tysta bredvid hvarandra, såsom de suttit i mångtusende år. Hvardera kolossen, huggen ur ett enda block och i sittande ställning nära 20 meter

*) Anständiga infödda fruntimmer i Egypten hafva för sed, att aldrig visa munnen. Också hade våra små snälla flickor vändt sig bort, då de åto. När vi skulle aflägsna oss, nedföll emellertid slöjan, som Zenobia hade om munnen, hvarvid hon blef så häpen, att hon ryckte upp kjolen — hennes enda plagg, — för att dölja munnen, och blottade derigenom ända upp till bröstet, den öfriga venusformade figuren. — — —

hög, borde således upprättstående vara omkring 26 meter från marken till hjessan, eller lika hög som ett landskyrketorn. Bredden öfver skuldrorna är 5½ meter och fötterna 3½ meter långa.

Fordom, under de gamla gudarnas tid, lär det hafva varit lif äfven i dessa stenjättar.

När då solguden »Ra» i all sin gyllene prakt uppsteg ur purpurbädden långt bort i öster bakom den arabiska bergskedjan, och de första strålarna af hans »corona» kom jättarnas änne att glöda, uppstämde de en hymn till sin herres ära, som trängde in i hvarje tempel, hvarje palats, hvarje koja, till presterna, farao och folket i den stora slumrande millionstaden under deras fötter, väckande till en ny dags njutningar och mödor, glädje och sorg.

Kom så en tid, då Egyptens gudar, i sin ordning, störtades från sina troner. Från den tiden hafva Memnonstoderna suttit dystra och ensamma bland pygmeer på den vida slätten, tyst sörjande sin herre och gud och saknande den forntida faraoniska glansen, festerna och orgierna.

Just som vi stodo nedanför och blickade uppåt de dystra stenskepnaderna, och tanken flög tusentals år tillbaka till Egyptens storhetstid, då de haft »mål i mun», förnams ett mildt, men på samma gång genomträngande underbart klingande ljud, liksom från det inre af den ena kolossen. Bradbury, Axel och jag stodo helt slagna af förvåning, och för min del började jag tro att jätten verkligen hade lif och kanske på något outransakligt sätt velat tillkännagifva att han var hemma i tankeläsning och märkt den sympati jag i tankarna ådagalagt.

Jag skulle gerna velat behålla denna illusion, men, likasom så många andra, visade den sig vara bedräglig. En af åsnepojkarna hade nämligen krupit in i ett hål på baksidan af statyn och slagit på en stenflisa, hvarigenom ljudet uppkommit — »Ra»-presten hade kanhända gjort på samma sätt. — —

Den ytterst angenäma utflygten på venstra Nilstranden till Ramesseum, Bab el Moluk, Memnonstoderna m. fl. ställen hade upptagit hela dagen och vi återkommo sent på aftonen till Luxor.

Karnakstemplet i månsken.

Kvällen och natten liknade sig till att blifva den allra härligaste. Fullmånen lyste i den mörka men klara luften med sällsam glans och Achmet föreslog att vi skulle bese Karnaktemplets ruiner i månsken.

Följaktligen stodo åsnorna färdiga utanför hotellporten vid tolftiden på natten.

Natten var, såsom alltid i Egypten, mörk och man såg hvarenda större stjerna glittra på den djupblåa himlen, men fullmånen hade nu stigit upp och upplyste med bländande sammetslen glans den milsvida slätt, hvarå det gamla Thebe en gång funnits, och gaf relief åt jättekolonaderna framför Sesostristemplet med konungens kolossala sittande bildstoder samt Ramses den stores och Amenhoteps tempelruiner. Och den djupa tystnaden förlänade det hela en mystisk anstrykning och ledde tanken tusentals år tillbaka och på alltings förgänglighet.

Vi hade under tystnad, ty ingen syntes vilja bryta förtrollningen, ridit omkring en half timme då jag, som jemte Achmet befann mig i têten, alldeles framför mig fick se hufvudet på ett kolossalt odjur sticka fram i det höga gräset, och antagande att det var ett nubiskt lejon, drog jag åsnan tillbaka så tvärt, att hon satte sig på hasorna och jag, till följd deraf på marken bakom henne. Vid närmare undersökning befanns emellertid odjuret vara den sista af de stora sfinxerna i den allé af sådana, som leder till Karnaktemplet.

I denna besynnerliga, enerverande allé af säkert ett hundra stycken dylika djur, liggande med de hufvuden, som finnas qvar, vända inåt mot hvarandra, redo vi mot en ofantlig pylon (portik), som utgjorde ingången till det väldiga Karnaktemplet.

I sin helhet upptager detta en areal i det närmaste lika stor som Kungsträdgården i Stockholm, räknadt från kajen vid Norrström till Hamngatan och mellan Landtmäterikontoret och Dramatiska teatern.

Karnaktemplet är således otvifvelaktigt verldens mest storartade byggnadskomplex. Ursprungligen uppkommet från en liten granithelgedom i midten, som man efter en inhuggen namnsköld antagit vara uppförd af konung Amenemha II, 2,500 år före Kristi födelse, har det liksom eken, som utvecklas ur ållonet, vuxit ut till hvad det nu är. Dynasti efter dynasti, farao efter farao har byggt derpå under mer än 2,000 år, tillagt pyloner, tempelgårdar och salar, rest statyer och obelisker, allt rikt orneradt och tecknadt med historiska berättelser ur deras och Egyptens storhetstid, — en epopé i hieroglyfer.

Genom förutnämnda ofantliga pylon, inkommer man först på en öppen gård med pelargångar vid sidorna. Och genom en annan sådan portik i fonden, skymtade om hvarandra i månskenet dagrar och djupa skuggor synbarligen i oändlighet.

Vi inträdde genom denna portik, och aldrig skall jag glömma den syn, som här tedde sig för mina ögon. Vi befunno oss i den så kallade »Hypotissalen» — antagligen uppförd af kung Ramses Miamum, eftersom hans namnsköld förekommer öfverallt. Denna ofantliga sal är 100 meter bred och 51 meter lång med tak af ungefär 1 meter tjocka stenblock, hvilande i midten af salen på 12 stycken 21 meter höga pelare, 3,7 meter i genomskärning, samt å den öfriga delen på en skog af 122 något mindre sådana kolonner, 14 meter höga och 2,8 meter i genomskärning.

Största delen af taket var oskadadt, men några af stenblocken hade fallit ner och lågo på golfvet. Genom öppningar inströmmade månskenet och upplyste klart en och annan af de ofantliga pelarna, som liknade torn med sina hieroglyfbilder och bjerta målningar, men lemnade det öfriga rummet i så mycket djupare mörker och obestämbar utsträckning.

Tystnaden omkring oss var fullständig, och »tysta som Egyptens prester» utan att kunna, eller nästan våga yttra ett ord, stodo vi länge häpnande öfver denna storhetens storhet, detta verkliga jättetempel, öfverstigande allt hvad nutidens byggmästarepygméer, huru stora nyskapande snillen de anse sig

vara med allt sitt vetande, med alla nutidens mekaniska hjelpmedel, kunna åstadkomma.

Samtidigt med oss skymtade mellan pelarna andra lefvande varelser i templet, och när dessa, som befunnos vara araber i långa mörka eller hvita mantlar, framträdde ur dunklet och momentelt belystes af månen, kunde man tro sig försatt tillbaka 4,000 år i tiden —, då hela det ofantliga rummet med väggarnas, takets och pelarnas växt- och hieroglyfdekorering lyste i ursprunglig färgprakt — och den mäktiga egyptiska hierarkien här utförde sina kosmologiska och metafysiska allegorier och sin månggudadyrkan och här inom de skumma, för dagens ljus och verlden dolda underjordiska lärosalarna, utbildade de mörka esoteriskt dogmatiska doktriner, som spöka litet hvarstans ännu i den dag som i dag är och nog komma att spöka, så länge fåkunniga menniskor finnas på jorden.

Utkomna ur »den mörka hypostylen», befunno vi oss i en annan — ljusets verld, — ty här strålade månskenet i en glans, som föreföll så mycket klarare gent emot de djupa skuggorna i den dunkla pelarskogen.

Här åter, i detta rum hade förstörelsen gått fram ännu mera ohejdadt. Det massiva stentaket var nerfallet, pelarna lutade mot hvarandra, — synbarligen färdiga att falla.

Derefter följde mellan nya pyloner ytterligare gård på gård, hvaraf en del troligen ursprungligen varit täckta och omgifna af Osirispelare och med obelisker i midten. Endast en af dessa obelisker, 30 meter hög och 2,5 meter i basen af ljusröd polerad granit, qvarstår upprätt och orubbad. Bakom denna finner man ett mindre tempel likaledes af röd polerad granit, sannolikt kärnan hvarifrån hela byggnadskomplexet uppväxt, och vidare en större öppen gård med fotställningar efter forna bildstoder, pelare och obelisker, och slutligen i fonden ett kungligt palats, bestående äfven detta af en pelarsal med deromkring löpande korridorer och gångar omvexlande med en mängd större och mindre gemak och kamrar.

Karnaktemplet och konungaborgen utfördes, som ofvan

nämnts, under loppet af 2,000 år. Pylon ställdes framför pylon, gårdar och tempelsalar utanför hvarandra i allt större dimensioner och praktfull anordning, och i samma mån gudarnas boning utvidgades och deras bilder växte, utsvällde i samma och i ännu högre grad presternas makt, tills såväl konungarna, som det vidskepliga folket slutligen, likasom det sedan tillgått i den allena saliggörande religionen, lågo såsom slafvar i stoftet, vid den allhärskande klerokratiens fot.

Då, när tiden var fullkomnad, lyx och dårskaper nått sin kulmen och Egypten demoraliserats, uppträdde nemesis i form af hämnande, förut undertryckta folk och främmande lifskraftiga härskaror. De massiva templen, som prestkasten trott kunna trotsa tid, stormar och revolutioner, grusades, de artificiella afgudarna störtades från sina troner och krossades, deras tjenare förskingrades som agnar för vinden och deras från enfalden röfvade skatter plundrades af främmande inkräktare.

Då man nu i den nakna verklighetens ljus skådar den våldsamma förstörelse, som Karnaktemplet genomgått, och som här är mera märkbar än på andra ställen, derför att byggnaden varit så kolossal och solid, en förstörelse, som icke kunnat åstadkommas hvarken af Kambyses, Ptoleméernas eller semiternas härskare, ehuru de gjort hvad de kunnat för att förstöra, vill det nästan förefalla åskådaren, som om Skaparen, den allsmäktige, ende sanne Guden, här velat i handling uttala ett »mene tekel», »härintill skall det gå, men icke vidare, här skola dina stolta böljor lägga sig», och med sitt finger berört de fåfängliga menniskoverken, hvilka rasat som korthus för den minsta gudomliga vindflägt.

Ännu qvarstår emellertid det hufvudsakligaste af Karnaktemplet, trotsande tiden och förstörelsen, ett grafmonument öfver faraotisk och hierarkisk makt, större, mera betecknande och varnande än något annat på jorden.

Vi besökte sedermera ett par gånger Karnaktemplet vid dagsljus och funno det, om ej så mystiskt och underbart tju-

Templet i Karnak.

sande som i månskenet, ur andra synpunkter ännu mera intresseväckande.

Sedan jag år 1885 besökte Karnaktemplet, hade egyptiska regeringen beslutat restaurera detsamma till sin ursprungliga glans, och arbetena pågingo raskt under professor Masperos' ledning, då en händelse inträffade, som hotade att förvandla det praktfullaste monumentet från Egyptens storhetstid, till en ruin.

Helt oförmodadt störtade nämligen en af de nära 19 meter höga kolonnerna i hypostylen omkull och drog med sig i fallet nio andra lika stora kolosser. Stycken af architraven, vägande tio tons, störtade ner krossande allt, och den härliga salen var en kaotisk massa af spillror.

Det tros att en jordbäfning varit orsaken till denna förstörelse, liksom till flera andra egyptiska tempels, ty ingen annan kraft lär hafva kunnat rubba dessa domedagsverk. Kostnaderna för uppställning af de fallna pelarna och taket äro beräknade till c:a 100,000 francs och det är att hoppas att regeringen lemnar medel härtill.

Den återfunne faraomusikanten.

Luxors hotell var, för att ligga så långt in i Afrika, ganska komfortabelt. Sofrummen voro luftiga med balkonger, mitt rum låg åt öster mot den uppgående solen, och derinne hade jag ordnat mina antiqviteter, såsom stycken af mumiekistor, svepdok m. m. och i synnerhet gjorde alla hufvudena af mumier stor effekt, företrädesvis en, som fått näsan förgylld — der de stodo uppradade på en byrå vid fönstret, grinande i månskenet om nätterna. Utanför och rundt omkring hotellet fanns en tropisk trädgård med diverse palmarter och andra ständigt grönskande träd. Från min balkong hade jag utsigt närmast öfver byn Luxor, uppbyggd ofvanpå och inbakad i Nilgyttja på ruinerna af Amenhotep III:s tempel och palatser. Pelare, pyloner, krossade statyer och kolossala hufvuden såg man sticka upp på flera ställen öfver arabernas lerkojor och dufhus. En moské med dess minaret förekom äfven midt ibland allt detta. Rui-

nerna sträcka sig för öfrigt långt utom byn Luxor, med sitt nutidsskräp. Längre bort mot öster och sydost skymtar inom en park engelske konsulns hvita villa, och der bakom vidtager den bördiga slätten, sträckande sig milsvidt bort mot de ända till 300 meter höga rosafärgade arabiska bergshöjderna.

Åt vester har man närmast under sig den breda Nilen med dess lifliga trafik af pittoreska farkoster, och på andra sidan den stora nu odlade slätt, som fordom helt och hållet upptogs af millionstaden Thebe, af hvars tempel, palatser m. m. endast återstå de tvenne förut omnämnda mystiska ensamma memnonstoderna, konungaborgarna Ramesseum och Medinet Abu samt Ramses II:s kullstörtade staty. Och af den forna prakten och millionerna som lefde der, spåras nu endast fragment i Bulaksmuseet, från konungagrafvarna Bab el Moluk och i de i sanden kringspridda relikerna ur skändade grafvar af under tusentals år mumiefierade menniskokroppar, svepningar, blommor och amuletter.

Morgonen efter det nattliga besöket i Karnaks tempel, vid frukosten fick jag höra en röst bakom mig, frågande på svenska, om jag inte ville taga mera te?

Jag vände mig om åt båda sidor i högsta grad förvånad, men kunde inte upptäcka någon annan än en grekisk »garçon», som passat oss förut, och trodde att jag hört miste.

Jag hade emellertid knappast hunnit fatta tekoppen igen, förrän jag fick höra:

»Ska det inte vara mer, hva?»

Förklaringen på denna verkliga öfverraskning att blifva tilltalad på modersmålet 800 kilometer in i Afrika gafs kort derefter.

»Garçonen», en till utseendet hygglig ung man af ren grekisk typ, uppgaf nämligen, att han nio månader varit anställd å Grand Hôtel hos herr Cadier i Stockholm, hvarunder han lärt sig tala svenska.

»För öfrigt upptogs hans tid» -- sade han — »med att under tre vintermånader »gastera» å Hôtel Luxor, hvarunder han kunde tjena ganska bra med penningar, företrädesvis genom

kommers med araber om antiqviteter, hvarvid han emellanåt kunde för nästan ingenting komma öfver mycket värdefulla saker, som sedan till högt pris afyttrades till turister, mest »amerikaner». Öfriga delen af året tillbragte han vid europeiska badorter, hufvudsakligen för att roa sig, men äfven för att skaffa sig förtjenst, om det behöfdes, genom tillfälliga engagement på hotell. Monte Carlo försummade han aldrig något år, »efter sejouren i Afrika», sade han — för att få spela »*rouge et noir*», som han passioneradt älskade. Ibland kunde det gå skapligt nog, — anmärkte han leende — och då lefdes flott hela sommaren, vid fashionabla badorter, i sällskap med någon liten vän, men emellanåt hade han blifvit af med allt hvad han ägde och tog då plats på hotell igen.»

På ett elegant visitkort, som han lemnade mig då vi reste, stod att läsa: F. Sigrowatka, Luxor.

Å Cooks resebyrå i Kairo hade jag, då biljett togs till Luxor, erhållit ett rekommendationsbref till firmans ombud på platsen, en arab, som tillika var engelsk vice konsul och skulle heta Ahmed Mustapha.

Min vän »garçonen» uppgaf på förfrågan, att konsuln hade sitt kontor ej långt från hotellet nära de tvenne kolossala kungafigurerna, som sutto med krossade näsor och afslagna kronor inbakade till skägget i nilgyttja nere vid stranden framför det forna kungapalatset. Jag begaf mig ut att söka honom. Och mycket riktigt, efter något letande upptäckte jag en fyrkantig öppning, troligen ett f. d. fönster i muren emellan ett par konungahufvuden och när jag tittade in der, fann jag ett rum urhålkadt i den torra hårda gyttjan, flankeradt på motsatta sidan af två väldiga pelare, liknande jättekakelugnar, fyllda med hieroglyfinskrifter och målade i bjerta röda, gröna och blå färger. Vid en pulpet satt en mycket mörkhyad man i half europeisk drägt och på lergolfvet tre ståtliga araber, i blå långrockar och hvita turbaner med benen under sig som vanligt.

Jag steg fram och frågade på engelska efter konsuln och fann att jag träffat rätt. Han vid pulpeten, som var min man,

läste brefvet, mottog mig derefter mycket vänligt, och förklarade sig beredd att i allt vara till tjenst. Derpå presenterades jag för de trenne araberna, som sades vara framstående personligheter och hans vänner. Sedan allt detta undanstökats, kommo vi in på hvarjehanda samtalsämnen och han meddelade bland annat att han gjort bekantskap med en svensk prins, som varit i Luxor och hette Oscar.

På hans skrifpulpet förekommo diverse vackra antiqviteter, och då han fann att jag intresserade mig för sådana, frågades om jag ville se hans magasin. Detta ville jag gerna förstås, och då öppnade han en dörr bakom en af pelarne, och så inkommo vi i ett alldeles mörkt rum, som emellertid, sedan upplysning åvägabringats, visade sig innehålla en mängd mumiekistor uppstaplade på hvarandra samt på bord och i skåp massor af effekter, stulna af araberna i mumiegrafvarna.

Förbud med höga böter är af egyptiska regeringen utfärdadt mot plundrande eller skadande af antika byggnader, grafvar, mumier m. m. dylikt, men detta hindrar icke araberna att, i mycket stor skala, leta rätt på grafvar samt »strala» sådant, som de kunna afyttra.

En tanke föll mig in att köpa en mumie och skänka den till Göteborgs museum,*) och jag frågade honom derför, om de verkligen voro oförfalskade och hur mycket de kostade.

»Priset å dem, som han hade på lager, varierade,» upplyste han, »mellan 100 och 5 £ sterling stycket, allt efter 'mumiens' stånd och utstyrsel.» Och att de äro äkta, derom kunde jag sjelf få öfvertyga mig. »Jag skall låta öppna en kista, om ni behagar.»

Detta behagade mig naturligtvis.

En kista, väl ihopsatt, uppbröts, och inom kort låg mumien efter kanske sex tusen års hvila i sitt »egyptiska mörker» i fotogenlampans ljus.

Vid närmare undersökning befanns mumien hafva om halsen ett snöre med påträdda små blå och bruna ringar af glaceradt

*) Deraf blef emellertid intet, emedan svårigheterna och kostnaden att föra den till Sverige skulle blifvit mycket stora.

lergods, i hvilket hängde en stor skarabé, äfven den af lera. Bredvid honom i kistan låg en flöjt, af dubbla bamburör, öfverdragen med bergbecksfernissa, och vid fötterna en korg med frukter.

Det var således en mångtusenårig musikant vi hade påträffat, som kanske spelat för den store Ramses. — Hvem vet?

Högst intresserad af det rara fyndet — jag hade nämligen aldrig sett maken till något dylikt musikaliskt instrument i något museum — frågade jag konsuln, om jag kunde få köpa flöjten, hvilken fråga han var nog artig att besvara med att skänka mig ej allenast denna utan jemväl matsäcken, korgen jemte deruti befintliga frukter, som den döde haft med på färden, och som troligen var ämnad att komma till pass efter uppståndelsen, samt amuletten, som han hade om halsen. Att jag var tacksam för dessa verkligen värdefulla presenter, som finnas i mina samlingar, ligger i sakens natur.

Sedermera visade han mig i sin villa, som för öfrigt var fylld med rarissima skatter från forntiden, såsom en sittande staty, cirka trettio centimeter hög, af Ammon Ra (Thebes skyddsgud) utförd på ett mästerligt sätt af den hårdaste mörkgröna basalt, glänsande polerad, äfvensom en fingerring af guld med en skarabé af ametist, uti hvilken fanns graveradt Ramses Miamums hieroglyfsköld, m. fl. högst värdefulla antiqviteter. Och då jag frågade priset på dessa rariteter, svarade han att en engelsk samlare bjudit honom 500 £ sterling för statyetten, men att den var ännu mera värd, och att ringen inte såldes till något pris.*)

Som jag inte ville stå i tacksamhetsskuld till konsuln, skänkte jag honom i stället å min sida en vacker Eskilstunaknif och min fotografi. Att den vänlige konsuln och jag efter dessa gåfvor och gengåfvor skildes åt som de bästa vänner, behöfver knappast sägas. Skada var att tiden icke medgaf oss antaga

*) Genom min vän Ibrahim kom jag sedan i Kairo för 10 piaster öfver nedre delen af en staty af en knäböjande prest, huggen af svart basalt, ehuru på långt när icke jemförlig med ofvannämda bild af Ammon Ra.

inbjudning till en »fantasia» i hans villa, hvilken skolat utföras af de yppersta danserskorna som funnos i Kenneh, och som vid tillfället befunno sig på en tournée i Luxor.

Återfärden till Kairo. Äfventyr.

Efter fem dagars vistelse i Luxor med intressanta och angenäma utfärder hvarje dag skulle återfärden med samma ångbåt företagas till Kairo. Emellertid syntes den inte till, och en annan ångbåt från Kairo, på hvilken väntats ett par dagar, hade äfven uteblifvit.

Jag frågade då vår vän, »il garzone», hur det kunde hänga ihop.

»Som ni vet» — svarade han — »pågår kriget mellan engelsmännen och mahdisterna ej långt härifrån på andra sidan Nilen, och det är inte utan att man börjat befara, att dessa genom någon kupp satt sig i besittning af ångbåtarna.

Detta lät just inte så synnerligen trefligt, ty innebörden af hans ord var helt enkelt, att vi inte kunde komma från Luxor, utan fingo sitta der tills vidare.

Ur en synpunkt kunde detta nog vara trefligt, ty det var ännu oändligt mycket att se och återse, men ur andra åter betänkligt nog, ty genom en ny »mahdistkupp» kunde vi bli tillfångatagna och transporterade inåt öknen, eller upp åt Nubien för att afyttras som slafvar.

Vi blefvo derför verkligen glada, när röken från den ångbåt som kom från Phylä, och skulle medtaga oss till Kairo, började synas söderut dagen efter att den skulle hafva kommit och lade till vid kajen.

Anledningen till dröjsmålet uppgafs hafva varit, att den tyske prinsen, som inte ville komma hem till sin pappa utan byte, hade gifvit sig hin på, att han skulle skjuta minst en krokodil

och för detta ändamål aflägsnat sig för långt uppåt Nilen, men verkligen medförde en ful best, som råkat illa ut för honom.

Ångbåten, som skulle komma från Kairo, hördes deremot icke af, hvilket var betänkligt nog, ty det kunde antyda, att mahdister funnos i bakhåll.

Efter att hafva legat ett par timmar vid kajen, signalerade vår ångbåt afgång.

De qvinliga passagerarna — hvaraf flera voro mycket stiliga engelskor och amerikanskor — hade emellertid fått höra talas om mahdisterna och uttryckte sin förtviflan öfver, att blifva bortförda inåt öknen och sålda till turkarnas och arabernas harem, hvarför de bestämt protesterade mot resan.

Kapten förklarade emellertid, att ångbåten måste gå, och Axel sökte lugna damerna, som stodo i en klunga på bryggan, med, att det inte var så farligt, ty »vi voro väl beväpnade» — sade han — »och skulle naturligtvis gå i döden för dem». Och en hygglig och fördomsfri engelsk läkare, som kommit med ångbåten, fästade uppmärksamhet på, att om detta inte hjelpte, borde å andra sidan tagas i betraktande, att araberna i allmänhet voro mycket kraftigare och ståtligare karlar än de förslappade, civiliserade herrarna. Och om dertill behörigt afseende fästes vid de praktfulla toaletter med perlor och juveler i oändlighet, med hvilka islams bekännare, i motsats till de snåla kristna männen, beprydde sina små söta fruar och gjorde dem ännu mera bedårande, så vore en sejour bland mahdisterna kanske icke så oäfven.

Om det nu var vårt modiga uppträdande med fornegyptiska mordvapen och moderna revolvrar såsom beskyddare och tappra riddersmän åt damerna vid det befarade öfverfallet, eller hägringen af de ståtliga araberna jemte praktfulla toaletter och juveler som verkade — alltnog, damerna, både de unga och de gamla, läto förmå sig att stiga ombord och båten afgick mot okända öden.

Passagerarna voro desamma som på uppresan, med undantag af förutnämde läkare, en prest och ett par officerare, an-

ställda vid den engelska hären, för resten mycket glada och lifvade kurrar, hvilka åto som om de ej sett mat på månader och drucko whisky i proportion derefter.

Kort efter det vi kommit ombord serverades middagen med bland annat ostron, hvilka gjort ett par veckors resa från Alexandria till Kairo, Nubien och åter till Luxor.

Häraf lade presten för sig ett dussin, hvilka rensades, hvarefter han stoppade hälften i mun på en gång. Men de kommo hastigare ut genom fönstret än detta hunnit berättas. Vi hade genast blifvit bekanta med den hyggliga presten, som förekom i en lång, hvit arabmantel, med indisk solhjelm på hufvudet, och skrattade lika hjertligt som han, åt de snabbfotade ostronen.

Komna andra dagen ungefär halfvägs till Siut, der jernvägen vidtog, upptäckte vi på afstånd, vid en krökning af Nilen, tjock rök och kort derefter fingo vi se den väntade ångbåten liggande på tvären emot oss.

Intet tvifvel längre — mahdisterna hade tagit båten, borrat den i sank, plundrat och bortfört passagerarna.

Damerna, som trott faran vara öfver och hunnit lugna sig något, sprungo nu omkring alldeles förtviflade, och ville hoppa i Nilen eller göra sig något annat illa, hvilket vi herrar emellertid på alla sätt sökte hindra, och som lyckligtvis inte heller blef något af.

Revolvrarna laddades nu, och alla mordvapen som funnos ombord framtogos, besättningen beväpnades äfven med tillgängliga muskedundrar och sablar och kaptenen lät ladda och afskjuta två skott ur ett par små kanoner, för att sätta skräck i fienden, och visa, att vi både voro beväpnade och inte tänkte gifva oss i första taget.

Knappast hade ekot efter våra kanonskott mullrat en stund efter de höga flodbranterna och bortdött, förrän de besvarades från den andra ångbåten.

Krigsråd hölls nu af kaptenen med styrman och maskinisten, i hvilket vi passagerare äfven inblandade oss, och fråga uppstod, om vi under sådana förhållanden skulle ligga stilla tills

vidare och afvakta anfall, hvilket kaptenen föredrog, eller om vi skulle gå offensivt till väga, hvilket sistnämnda alternativt genomdrefs af oss, enär det påtagligen skulle imponera på fienden.

Följaktligen fördes de af damerna som kunde gå, af oss herrar under däck, de afsvimmade buros ner och vi avancerade ytterst långsamt mot den andra båten, under det den noggrannaste utkik hölls med alla kikare som funnos ombord åt alla sidor för att upptäcka, om den listige fienden till äfventyrs låg i något bakhåll på stranden.

Ingenting misstänkt kunde emellertid upptäckas, och när vi kommo inom synhåll för den andra båten, befanns hela däcket fylldt af européer, herrar och damer, hviftande med näsdukar och parasoller och allt annat som kunde hviftas med.

Detta föreföll ytterligt misstänkt. — — Troligen voro de fångar och hade tvingats att hvifta för att locka oss i fällan.

Vår båt stoppade följaktligen och kapten var mycket tvehågsen, om han inte borde vända om igen, för att rädda båten, besättningen och passagerarna.

Slutligen lät han förmå sig släppa till en båt, i hvilken Axel och en af de engelska officerarna rodde ut att rekognoscera. Och vid deras återkomst meddelades, att den andra båten under uppgåendet törnat på grund å en sandbank, och att kaptenen med vanligt österländskt lugn beslutat stanna, tills vattnet skulle behaga stiga, så att båten kunde komma af grundet — — — Och der hade den nu, öfverfull af förtviflade passagerare, setat tre dygn.

Efter denna upplysning blefvo naturligtvis alla glada, damerna släpptes upp ur fångenskapen, och vi lade till vid kamratbåten, der glädjen inte blef mindre. Och sedan Axel, som var van vid lastning och lossning, föreslagit, och vi samtliga instämt deruti, att passagerarna å den strandade båten skulle föras dels i land och dels ombord till oss för att lätta densamma, så att den kunde flyta öfver grundet till djupare vatten, och detta inom en half timme verkställts, och de derefter gått ombord

igen, skildes vi från våra nya bekanta under hurrningar och viftningar.

Axel kom från detta ögonblick i ännu större gunst hos *alla* damerna än förut, och hade alldeles bestämt fått ja, af de förtjusande dollarsmillionärskorna som voro ombord, om han kommit sig för att fria.

Kenneh-»Fantasia». Hathorstemplet vid Dendera.

Under återresan skulle det präktiga, väl bibehållna Denderatemplet, som ligger nära ökengränsen, cirka en svensk mil från Nilen, beses, och ångbåten lade derför en afton till vid en stad benämnd Kenneh, känd för fabrikation af en sorts vattenkrukor af porös lera, som begagnas öfverallt i Egypten, för sin egenskap att låta vattnet afdunsta genom porerna, hvarigenom det under den starkaste hetta hålles kyligt.

Krukorna, tillverkade på samma ställe af samma vackra former och egenskaper, förekomma afbildade i förut omnämnda Tis', och andra grafvar, såsom varande i bruk för 6,000 år tillbaka.

Men Kenneh är äfven beryktadt såsom en uppfostringsplats för danserskor, hvilka uppträda litet hvarstans, offentligt och privat. Föreställningarna gå under namn af »fantasia».

Sedan vi intagit middag föreslogo doktorn och de engelska officerarna, som året förut legat i garnison i Kenneh och kände till lokala och andra förhållanden, att vi skulle rida upp till staden, då de ville arangera en »fantasia».

»Well!» svarade mr Bradbury och deruti instämde jag och alla ungdomarna. Den engelska presten, som visat sig vara en glad kamrat och mycket fördomsfri i sina åsigter, förkunnade äfven att han gerna ville vara med. Herrarna, som hade fruar med sig, förbjödos af dessa att åtfölja på utflygten.

Doktorn och löjtnanterna skaffade åsnor och vi redo upp till staden först i beckande mörker, öfver jordvallar, tufvor och

hålor i marken, ty någon väg kunde inte upptäckas. Då vi närmade oss Kenneh, blef det bättre sedan månen stigit upp.

Framkomna i det härligaste månsken hade invånarna redan gått till hvila, men inte på det sätt som praktiseras i Europa, ty så vidt jag kunde se, sutto de med sina långrockar dragna öfver hufvudet, dels på gatan utmed nildyhusens väggar och dels inuti på samma sätt. Några liggande kunde jag inte upptäcka, ehuru vi tittade in i ett och annat af de taklösa, på husgeråd fullkomligt tomma byggnaderna. Slutligen kommo vi till en byggnad med fyra väggar, men liksom de andra utan tak, hvilken syntes våra anförare välbelägen och passande för »fantasians» åvägabringande

Vi stego således in. En gammal käring, som satt på huk i en vrå, helt och hållet insvept i ett skynke, väcktes medelst afdragandet af skynket och befanns efter aftäckningen så fullkomligt likna en mumie från faraonernas tid, att vi ryggade tillbaka. Emellertid befanns det att hon hade lif i sig, och doktorn tillsade henne, att skaffa ihop danserskor och en spelman, samt köpa ett par paket stearinljus och en butelj konjak, hvartill pengar lemnades.

»In så allåh» (om Gud vill), svarade gumman och gick.

Under tiden slogo vi åskådande oss ner på lergolfvet utmed väggarna, sittande så godt vi kunde som infödingarna, med benen under oss, hvilket emellertid var mycket besvärligt.

Situationen var onekligen ganska originel, der vi sutto omkring lerväggarna, allesamman iklädda de hvita hattar, som européer begagna i Orienten.

Knappast hade vi sålunda ordnat oss, invåntande hvad komma skulle, förr än gumman var tillbaka med stearinljusen, en konjaksbutelj och vidare åtföljd af två spelmän och tre unga underbart vackra flickor, med mandelformade ögon, befinnande sig på gränsen mellan barnet och den utbildade kvinnan, iklädda en slöja af blommigt flor, räckande från halsen till fötterna.

Ljusen tändes och placerades uti en cirkel i hål, som bor-

rats i lergolfvet, hvarefter käringen, åskådarna, musikanterna och danserskorna trakterades med en konjak hvardera.

»Osrad allâh babâhkum» (måtte Allah göra din morgon lycklig), sa käringen till doktorn, som utminuterade spriten, hvarefter hon satte sig att fortsätta sofvandet.

Musiken, bestående af en nästan naken arabgubbe, som slog på en sorts trumma, och en d:o yngling, som spelade på flöjt, ungefär likadan med den, som upptogs ur mumiekistan i Luxor, och jag är ägare till, klämde till och dansen började.

Denna bestod egentligen uti svängningar och vridningar på kroppen, hvarmed hölls på en stund under allt lifligare rytm i musiken, tills på en gång ljusen släcktes, täckelserna föllo och de tre gracerna stodo orörliga, mystiskt belysta i det klara månskenet, som härliga statyer, i all den högsta ungdomligt qvinnliga formfulländning och skönhet, som man älskar föreställa sig Eva, uppvaknande i Edens lustgård.

Dermed var »fantasien» slut, och detta var nog det riktiga ur estetisk synpunkt, ty några mer eller mindre osköna attityder hade lätt kunnat förstöra intrycket af den egendomliga och förtjusande naturtaflan.

Sedan »bakschish» hopskramlats och utdelats af doktorn till danserskorna och spelmännen, och käringen, som åter uppväcktes, uttalat allas tacksamhet på följande sätt: »Allah jurvina vågh kum bi hêr» (Allah låte oss lyckligt återse ditt ansigte), redo vi tillbaka till ångbåten, dit vi framkommo utan vidare äfventyr fram på småtimmarna. Åtskilliga af de äldre damerna hade då ännu inte gått till hvila, i förväntning på att få beskrifning på »fantasian», hvilket de också fingo, på det sätt vi funno lämpligt beskrifva den. Det föreföll emellertid, som de icke varit riktigt belåtna med beskrifningen.

* * *

Ridten till Denderatemplet, som ligger omkring en svensk mil från Karnak vid kusten af arabiska öknen, ägde rum på morgonen följande dagen under det behagligaste vårväder. Vid

stranden af Nilen hade samlats minst ett hundra åsnor med sina pojkar, och man kan då föreställa sig larmet, bråket och åsnornas skriande, när omkring femtio af passagerarna, äldre och yngre herrar och damer, skulle sitta upp.

Genom mr Cooks dragoman på platsen, som slog obarmhärtigt omkring sig med en lång och tjock påk, liknöjd om hvem som fick stryk, ordnades saken slutligen så, att de beställda åsnorna sorterades ut från de obeställda, och vi fingo hvar sin sig tilldelad.

Färden, som upptog omkring halfannan timme, var mycket munter.

Rätt som det var, kunde nämligen en sjelfsvåldigt koketterande åsna fara i väg med sin ryttare eller ryttarinna öfver grafvar och in i åkerfälten, eller en annan helt oförberedt lekfullt sätta framfötterna styft framför sig och resa ryggen i vädret, då ryttaren eller ryttarinnan ovilkorligen stod på hufvudet med benen i vädret, och således i temligen genant position, till de öfrigas förnöjelse, m. m. sådant. Märkvärdigt nog voro de äldre damerna mest utsatta för dessa åsnespratt.

Templets fasad utgöres af en hypostyl eller förhall liksom i Karnakstemplet, omkring 54 meter bred och 25 meter djup, med 24 väldiga pelare, nära 20 meter höga och 8 meter i omkrets, ordnade i fyra rader med sex pelare i bredd. Pelarnas kapitäler utgöras af fyra Hathorsansigten, vända i de fyra väderstrecken, så att folket — likasom nu på vissa ställen anses lämpligt — hvart det vände sig, skulle hafva afgrundens furste för ögonen och hans rike i tankarna.

Hela fronten af templet jemte pelarna och det inre är öfverfylld med hieroglyfinskrifter. På den södra sidan hafva på senare tider, under romerska väldet, inhuggits kolossala bilder af qvartetten Cleopatra, Tiberius, Caligula och Nero.

Taket i den hypostyl hvaruti man först inträder föreställer en nattlig himmel med stjernor. Innanför denna yttre hypostyl kommer en inre, benämnd »Uppenbarelserummet», emedan Hathors bild, vid högtidliga tillfällen här förevisades folket. Innanför denna sal finns fem små rum.

Det märkvärdigaste af Denderatemplet är emellertid icke det öfver jorden varande, huru storartadt det än är. Underjordens herre och konung skulle naturligtvis hafva sin boning nere i det mörka djupet.

Derför finns äfven under templet en hel labyrint af trånga krokiga gångar, salar och rum, inhuggna i klippan, till hvilka ingen solstråle någonsing trängt, hvilkas väggar äro fyllda af hieroglyfer af förmodligen det mest hårresande »tremefacio»-innehåll, afsedda att gifva en inblick i underjordens mysterier och att vara, som en »katekes» för de unga män, som ämnade blifva Hathors tjenare.

Till denna mörkrets boning, i hvilken Hathors adepter lära fått vistas i åratal, innan de medhunno att genomgå alla grufliga och smärtsamma prof och frestelser, undergå »mogenhetsexamen», blifva tränade och slutligen approberade och »promoverade», kommer man, genom ett fyrkantigt hål i golfvet uti en af de mindre tempelkamrarna, nätt och jemt så stort, att jag, som då ej var på långt när så »big» som nu, med möda kunde pina mig ner. Och när man ändtligen blir hängande i armarna, fattar en tempeltjenare i händerna och släpper en försiktigt ner i djupet, der ens lekamen fattas af ett par armar och uppställes på fasta marken.*)

Detta nedsänkande i mörkret förefaller redan i början något kusligt, och nerkommen finner man sig i sällskap med en svart figur, liknande den föreställning man i barndomen fått om gammel perkel sjelf, med undantag af, att den som tog hand om oss, inte hade horn i hufvudet eller någon synbar svans och inte utandades eld och svafvel, utan endast höll ett brinnande stearinljus i handen, hvilket var mycket lugnande.

Under vandringen i de mörka labyrintiska gångarna kunde jag ej undgå att tänka på dem, som i långa år måste vistas

*) En sten, tom täcker detta hål, är så väl inhuggen och liknar så det öfriga golfvet, att den omöjligt kan upptäckas, och lär fordom uppskjutits nedifrån genom någon dold mekanik. Enligt antydningar i hieroglyfskrifter lära flera underjordiska våningar finnas under den som af oss besöktes, ehuru nedgångarna ännu icke upptäckts.

här i underjorden, och reflektera öfver mitt och medpassagerares eget öde, om stenen deruppe händelsevis skulle komma att läggas på och det gamla låset knäppa till, så att ingen kunnat slippa ut genom den trånga öppningen, eller om ljuset släcktes och de svarta minotaurerna skulle vilja behålla oss hos sig!

Luftvexling fanns antagligen, men i fråga om mathållning och mycket annat, hade det nog kunnat vara betänkligt, då hela ressällskapet utom dem, som för embonpoint icke lyckats pressa sig in genom hålet, famlade omkring i den ändlösa labyrinten. Och att finna vägen tillbaka utan ljus eller ariadnetråd torde blifvit lika omöjligt för oss, som för Theseus att hitta ut ur den kretensiska labyrinten.

Våra minotaurer voro emellertid lyckligtvis beskedligt folk och släppte oss upp igen genom hålet i golfvet.

Egyptens kultur.

Så långt forskningarna kunnat gå tillbaka i tiden, har alltid hos menniskan kunnat spåras behof af religion eller hopp om fortsatt lif efter detta och af något mystiskt obekant stående öfver henne, att stödja sig vid och tillbedja i glädje och i sorg.

I begynnelsen utgjordes det som menniskan tillbad af sådana naturföremål eller företeelser, som tjusade hennes sinne, såsom den strålande lifgifvande solen, eller uppväckte förskräckelse, såsom åskan, blixten o. s. v., hvilka föreställningar efter hand utvecklades till fullt utbildade kulter, af det goda och det onda.

Sådant hade förhållandet varit exempelvis i Indien, der Brahmas lärjungar trodde på en fortgående utveckling i nya lifsformer med belöningar och straff (Karma) efter föregående existenser, tills slutligen, efter upprepade reinkarnationer, sedlig fullkomlighet vunnits och den trötte anden slutligen fick uppgå i opersonlighetens fridfulla tillstånd, i det universella lifselementet i verlden, eller det ursprungliga »*Jaget*», (»Nirvana»), som enligt

bramanernas troslära är: »*det som var, det som är och det som blifver, det som bor i den skapade menniskans hjerta, men af ingen kunnat uppfattas*» — ***Braman*** (Gudomen).

I Egypten utgick den ursprungliga religionen på, att menniskan var sammansatt af tre element, 1:mo af materie, 2:o af själ ('sahu'), hvilken ansågs tillhöra en högre verld och skulle återvända dit, samt 3:o af hvad som benämndes »*khu*», hvarmed menades en gnista af »öfvernaturligheten» eller den mystiska verldsanden. Själen skulle i dödsriket genomgå många och svåra prof, innan den en gång, efter vunnen rening, kunde återförenas med de båda öfriga elementen.

Efter hand hade emellertid denna ursprungliga enkla doktrin, genom de egyptiska teologernas invecklade teorier, dunkla och mysteriösa framställning af religionsläran samt tillskapandet af nya olika gudomligheter, öfvergått till ett kompliceradt system af gudar, trosformer och ceremonier, som endast af ett fåtal deruti invigda, ansågs kunna uppfattas.

Folket behöfde endast sätta sin tro och lit till religionens tjenare och de obegripliga dogmerna, deltaga i ceremonierna och lemna sin tribut till prestkasten och templen. Dermed var all rättfärdighet uppfylld.

Huru gammal den egyptiska kulturen är, vet man ännu icke. Doktor *Budge* har funnit mumier, hvilkas ålder med full visshet kan uppskattas till 4,500 år före Kristi födelse. Men upptäckter, som undan för undan göras, utvidga tiden för Egyptens tillvaro såsom ett högt stående kulturland, allt längre bort i tiden. Och nyligen har professor Hilprect, som på uppdrag af universitetet i Pensylvania verkställer gräfningar i närheten af Babylon, återfunnit *Calne*, en af de fyra städer som omnämnas i Genesis 10 kap. 10 v. och är samma stad, till hvilken konung Nebukadnezar förde judarna i fångenskap. Detta för tillbaka till en Babylonisk civilisation för mer än 7,000 år före Kristus, eller till den tid då den bekante Nimrod, som uti samma kapitel i Genesis uppgifves hafva varit son-sons son till Noak, och »en väldig jägare för Herranom», regerade och Abraham med sin

hustru Sarai, drog omkring med sina många kameler, åsnor, får och få jemte tjenare och tjenarinnor, i Egypten och Canaans land.

Uti Calne har nämligen Hilprect, i ruinerna af det stora templet, funnit ett bibliotek af 17,500 tabletter (skriftaflor) och väntar att finna ända till omkring tio gånger detta antal af historiskt, filologiskt och litterärt innehåll, hvilka antagligen komma att utgöra en ovärderlig källa, att derur hemta exakta upplysningar om lifvet i Babylon för 9,000 år sedan, och måhända återfinna traditioner, från ännu aflägsnare tider. Och all sannolikhet talar för, att egyptierna redan då voro ett folk med utbildad religion och konstindustri.

»Ammon Ra» — solens symbol — var sannolikt ursprungligen det enda föremål för tillbedjan. Ammon betyder: »den store obekante, den öfver hela naturen härskande, som döljer sig». Man skönjde honom i Nilens öfversvämningar, som befruktade jorden, i träd och växter, som frodades, blommade och satte frö och frukt till menniskornas föda, och i allt lefvandes välbefinnande, då hans skinande och strålande anlete upplyste verlden.

Å ett tempel, byggdt åt Ammon Ra står skrifvet:

»Helgadt åt dig som är en och allt.»

Denna dyrkan af solen, ledde till utbildning af en religion, som i renhet kunde täfla med hebréernas, kvilka äfven dyrkade endast en gud, Jehovah, och den lära Kristus sedermera predikade för sina lärjungar om Fadren i himmelen.

I tidernas lopp inblandades emellertid efterhand i den ursprungliga unitariska egyptiska gudadyrkan, liksom i alla religioner på jorden, en mängd tillsatser. Menskligheten trånade efter upplysning i de högsta tingen, men, med den okunnighet i naturlagarna som rådde, kunde man icke tänka sig en enda Gud, såsom skapare och den kärleksrike uppehållaren af allt i universum i sin storhet och fullkomlighet, utan i stället uppkonstruerades en mängd nya symboler för tillbedjan, och de stackars egyptierna fingo på detta sätt sin teologi satt i system, bestående af ett »symbolum» eller tvångstro på ett flertal gudar

såsom: Pfah, öfvergud i Memphis, Serapis, som äfven dyrkades i Rom, samt vidare Osiris, Isis och Horus, Hathor m. fl., och slutligen blef förfallet så stort, att oxar, kor, kattor och vissa fåglar, af de egyptiska presterna gjordes till föremål för dyrkan.

Under fortsättningen af återfärden från Dendera till Kairo, sutto den engelske presten, den jovialiske doktorn, Axel och jag på däcket af ångbåten och språkade om Egyptens gamla kultur och gudadyrkan, då presten anmärkte:

»Den egyptiska religionen stod dock högt deruti, att för vinnande af salighet fordrades, att hafva lefvat ett rent och sedligt lif samt, att hafva älskat och understödt sina medmenniskor. Nästan oförklarligt, men på samma gång betecknande för Moses höga religionsfilosofiska ståndpunkt är, att han, som uppfostrades af presterna i Heliopolistemplet, icke tog intryck af egyptiernas månggudadyrkan, utan bibehöll den ursprunglige, den ende, Jehovah.» Jemföres egyptiernas religionshistoria med de kristnas skall man finna ej så få likheter. Kristus predikade som bekant dyrkan af endast en Gud, som han benämnde »min fader i himmelen». — — —

»All right» — afbröt doktorn — »men glöm inte, att efter Kristi himmelsfärd, togo de kristna biskoparna hand om saken, utnämnde en af sina koryféer till Kristi befullmäktigade ombud på jorden — med despotisk makt att döma menniskorna till helvetets eld.

»Sjelfva invoterade de, såsom tredje person i gudomen, den heliga ande, hvilken bland annat symboliserade den heliga kyrkan med allt hvad dertill hörer. Och, som presterna tillhöra kyrkan, så invoterades de på samma gång till kamrater i gudomen, eller kreerades till gudar.

»På detta sätt fingo de kristna långt flera gudar än hedningarna. Vidare infördes dyrkan af den heliga jungfrun, framför Gud, och af helgon, hvilket kan fullt motsvara egyptiernas tillbedjan af djur. Men i råhet stod den kristna religionen under medeltiden högt öfver den egyptiska, ty under sextonde århund-

radet, härskade djäfvulen i den förstnämnde, öfver både helgon och gudar.»*

»Det var just detta, fast kanske i något andra ordalag, jag ämnat säga, om ni ej afbrutit mig» — fortsatte den påtagligen mycket fritänkande och fördomsfrie presten, vändande sig till doktorn.

* * *

Vid ett ställe som benämndes El Mumor, låg ett högt fullkomligt lodrätt nedstupande sandstensberg alldeles utmed Nilens strand, uti hvilket man kunde se öppningar till grafvar inhuggna i berget på en höjd af som det tycktes 60 meter.

Här låg en båt med en röd flagga uppsatt på en stör. När vi nalkades saktade ångbåten farten och en trasvarg slungade upp på däck flera knippor sockerrörsbitar. Meningen härmed var, att mat och »bakschish» skulle stoppas in i en påse som hängde vid hvar knippa, ämnade till en helig eremit, som slagit sig ner i en af grafvarna. Skörden blef ej så obetydlig, och sedan påsarna igenknutits, kastade besättningen ner knipporna i Nilen, der båtmannen fiskade upp dem. Huruledes bakschishen med ett snöre kunde halas upp till eremiten är lätt uträknadt, men huru han sjelf kommit upp och i sitt krypin, högt uppe i det lodrätta berget, eller om bakschishen och matvarorna icke förtullades innan de kommo helgonet tillhanda, kunde jag inte få reda på, ehuru jag frågade flere af besättningen. De flesta svarade att de icke tänkt på saken.

På eftermiddagen samma dag, som vi gjort ofvannämnda välgerning, hvilken jag hoppas krediteras å mina synders »pro-

*) Deruti hade den engelske doktorn nog rätt.

"Jo mere man saa til og grundede," — säger Troels Lund i ett arbete om läkarekonsten i 16 århundradet, — "des mere klart blev det at Alt var sort. Denne Verden, det vil sige, Alt nedan fra Himlen, Jorden og den förfærdelige Kælden derunder — Helvede — tilhörde Djævulen. Selv Guds Son var jo, da han steg herned fra Himlenes Rige, bleven fört af Djævulen ude i Örkenen saa til en Afgrund, saa til et höjt Bjerg med vid Utsigt og sluttelig endt med selv at maatte döe, endog ham var uden Synd. Thi Verden var Satans. Det vimlade alle vegne af Smaa-djævle i Billion- og atter Billionvis. Sydom og Död var som Myreklöe, det tydlige Udtryk for at anhver var besat, og Fanden i Vold." Troels Lund "Sundhetsbyrden i det 16 Århundradet".

diversekonto» i en annan verld, landade ångbåten vid Ashiut, derifrån vi under natten skulle fara till Kairo med jernväg. Efter fem timmars väntan var tåget ändtligen i ordning. Resan var emellertid ytterst obehaglig, gement kallt var det, och vagnarna, i hvilka fönstren icke kunde tillslutas, hade stora hål i golfvet och mångkantiga hjul, så att det föreföll som om man åkt på en af Stockholms makadamiserade gator. Och likheten var så mycket större, som den torra nilgyttjan, hvilken användts till ballast, dammade, som då det torrsopas i Sveriges hufvudstad, så att man kunde kväfvas. Halfsofvande kunde man således i drömmen känna sig som hemma. — — —

I soluppgången kommo vi emellertid fram, frusna, hungriga, med näsa och mun fulla af nildy och ökensand som gnisslade mellan tänderna. Men man kunde ändå inte låta bli att skratta åt hvarandra, ty något hvar såg ut som en Rodinstaty af nilgyttja, glittrande af stoft från öknen. I fyrsprång bar det af till Shepheards hotell. Där togo vi oss genast ett varmt bad — i vatten från den brunn i hvilken general Kleber år 1802, efter att hafva blifvit mördad, kastades, och där man trodde honom ännu vara qvar — samt omedelbart derpå en god frukost, hvilket allt återställde lifsverksamheten och humöret.

Åter i Kairo.

Basaraffärer. De sju landsplågörna. Afresan.

Meningen hade varit, att på hemresan från Egypten, göra en liten afstickare till Beyruth och Jerusalem, men tiden räckte inte till, då jag måste vara i Stockholm för riksdagen på en bestämd dag, och det blef derför nödvändigt att begagna första ångbåtslägenhet från Alexandria till Brindisi.

Efter återkomsten till Kairo, måste vi, i afvaktan på sådan ångbåtslägenhet, vänta ett par dygn och begagnade dessa hufvudsakligast till besök i basarerna.

Jag ville köpa några småsaker hem, bland annat ett par turkoser, som man får för jemförelsevis billigt pris i Kairo, och då jag frågade Ibrahim härom, presenterade han oss för en perser, ägare till en butik, som till det yttre såg mycket anspråkslös ut. Öfver ingångsdörren till det allra heligaste, »skattkammaren», som Ibrahim benämnde denna helgedom, var upphängdt ett skynke, som såg ut att vara hopsydt af gamla säckar eller bomullsbalar, betäckt med seklers dam och smuts. Vid sidan om dörren hängde ett par gamla mattstumpar, utanför dörren låg en dylik och på den satt köpmannen (och låg der om nätterna, meddelade Ibrahim) i egen person, iklädd en fotsid, storblommig persisk rock, med gördel af siden om lifvet och en hög svart skinnmössa på hufvudet. På ena sidan om sig hade han en låda med diverse småsaker utan ringaste värde och på den andra var kaffeattiraljen uppställd.

Ej längre obekanta med orientaliska seder och bruk, slogo vi oss ner på mattan och läto efter presentation bjuda oss på turkiskt kaffe, och först derefter framställdes frågan, om han hade turkoser till salu.

»Ja!» svarades, och så följde vi honom genom en lång, smal gång, å ömse sidor af hvilken hängde, de dyrbaraste persiska, indiska, gamla genuesiska och venetianska tyger, vapen med juvelinläggningar m. m. dylikt.

Vid gångens ända öppnade ägaren till dessa dyrbarheter ett litet fyrkantigt rum, med en rostig jerndörr å ena sidan.

Köpmannen (skada att jag glömt hans namn) framtog nu ur sin gördel en nyckel och öppnade med denna jernskåpet och drog ut en låda. Och sedan han utbredt ett stycke svart sammet å ett litet bord, hällde han ut lådans innehåll, bestående af flere hundra större och mindre turkoser, hvaraf jag utvalde två af de minsta, af mycket vacker ljusblå färg, hvilka kostade ett pund sterling tillsammans, eller ungefär hälften af det värde, hvartill de här hemma sedan uppskattades.

Jag tyckte det kunde vara roligt få se hans öfriga samlingar och frågade, om han hade några diamanter, och sedan turko-

serna mycket noga räknats och inlagts i sin låda igen, utdrogs en annan och tömdes på sammetsduken, hvilken genast glittrade, som den bekanta drottningen af Saba måste hafva glittrat, när hon gjorde sin visit hos konung Salomo. Här rullade och tindrade diamanter, små som sockerpullor och stora som ärter, och samma rikedom i fråga om smaragder, safirer och andra ädelstenar, visade sig den till utseendet så torftiga mannen äga i sitt rostiga skåp.

Man rent af häpnade vid betraktandet af dessa skatter i en enskild persons ägo, och dertill förvarade på ett så anspråkslöst sätt.

Vi hade emellertid, oaktadt affären stannade vid de båda turkoserna, blifvit goda vänner. Och då köpmannen märkte, hur intresserade vi voro, öppnade han en dörr i motsatta väggen och förevisade der sina samlingar i textil och annan väg, såsom de praktfullaste mattor och tyger, guld- och perlbroderade klädespersedlar, vapen af alla slag, gammalt, ytterst dyrbart japanskt och persiskt porslin, tegelplattor och annat lergods m. m.

Jag frågade, hur han kunnat komma öfver alla dessa skatter, liknande dem i sultanens skattkammare i Konstantinopel, och sade, att det förvånade mig att han, som måtte vara enormt rik, hade en så anspråkslös butik.

»Jag är visst inte rik» — svarade han — »tro inte det, jag äger intet. Det är bekanta, som resa omkring och samla värdefulla saker, och det är för deras räkning, jag säljer dem mot en ringa profit, sjelf äger jag alls ingenting — ingenting alls!»

Ibrahim meddelade sedermera, att denne köpman, likasom många andra, som förefalla som tiggare till utseendet, äro mångmillionärer, men dölja sina tillgångar, emedan vederbörande annars, på ett eller annat sätt, skulle lägga vantarna på dem.

Sista dagen i Kairo voro vi åter i basaren, denna gång i den afdelning deraf, der tillverkarna af messingskärl hafva sitt tillhåll. Verkstaden är gatan, och sittande med benen under sig hamra de ut och gravera dessa vackra och smakfulla kärl

och bordsbrickor, hvaraf jag äger en ganska stor kollektion, till hvilken jag kom att blifva ägare på följande sätt.

Ibrahim var som vanligt med, och jag frågade en mästare på gatan, hvad åtskilliga af kärlen kostade. Då hviskade Ibrahim till mig, att om jag ämnade köpa de ifrågavarande kärlen och brickorna, borde de läggas i en hög och pris uppgöras om det hela på en gång, då det skulle blifva billigare.

Följden af detta kloka råd var, att det uppstaplades en stor hög messingsarbeten på gatan, såsom tre stora och tio mindre bordskifvor och brickor, flere större och mindre vaser och krukor för blommor, jemte cigarrkoppar m. m., och jag frågade, hur mycket allt detta skulle komma att kosta.

Fabrikanten räknade efter och begärde 800 francs.

Efter det arbete som nedlagts på alla dessa brickor m. m. var priset 800 francs otvifvelaktigt mycket billigt. Men jag var just inte så angelägen om denna stora mängd af messing, som dessutom skulle blifva svår att få hem, hvarför jag ämnade köpa en eller ett par af bordskifvorna och möjligen några andra småsaker, men då hviskade Ibrahim: »Bjud honom 240 francs för alltsammans, han går nog in på köpet.»

Jag bjöd 240 francs, säker att budet icke skulle antagas. Mannen gruffade också svårt, anropade Allah och profeten och vägrade bestämdt.

Jag var, som nämnts, icke just angelägen heller, att han skulle acceptera anbudet, och vi ämnade gå, då jag kom att yttra, att om han ginge in på affären, skulle alltsammans vara lemnadt på hotell Shepheard före klockan tio följande morgon, emedan jag då måste packa in sakerna för resan på aftonen.

Morgonen derpå, då Axel och jag sutto på verandan utanför hotellet, fingo vi se Ibrahim, i all sin ståtliga hållning, komma ridande på en åsna, och efter honom lunkade två bärare med säckar på ryggen, i hvilka det skramlade, så att det hördes lång väg.

»Här äro messingssakerna» — sade Ibrahim, görande halt och venster om nedanför trappan — »men det har kostat mig

mycket besvär att få dem. Jag måste taga dessa två karlar med mig, som slogo ägaren så länge, tills han gick in på, att lemna alltsammans för 240 francs, och här är det nu. Jag har betalt honom i vittnens åsyn, så att han inte kan bråka.»

»Ja, men kära Ibrahim» — sade jag — »det var inte bra gjordt.»

»Hvad skulle jag göra» — svarades — »när han inte ville gå in på affären, förrän jag varit tvungen att gifva honom stryk?»

Det var nu intet annat att göra än betala Ibrahim hans utlägg och behålla alla messingskärilen, och medan jag i en stor låda packade in mumiehufvuden, händer och fötter m. m. från Luxor och diverse i Kairo uppköpta effekter, såsom flere broderade dukar m. m. jemte all messingsbråten, sändes Axel att lemna den stackars messingsmakaren 50 francs för sveda och värk, hvarför han syntes blifva mycket öfverraskad, kastade sig på näsan i gatsmutsen, uttalade sin djupaste tacksamhet, betygande att Gud är stor och Muhamed hans profet.

Genom generalkonsul von Heidenstams välvilliga biträde, fick jag både tillstånd att utföra menniskodelarna, och lådan hemsänd öfver England till Sverige.

* * *

Enligt min, och säkert fleras uppfattning, råkar den resande européen, då han besöker Orienten, och kanske företrädesvis det gamla Egypten, ut för minst »sju landsplågor», nämligen dålig mat, åsnepojkar, handelsmän, moskitos, flugor och bakschish.

För hvar gång jag ansattes af någon utaf dessa plågor, tyckte jag att *den* var värst, men kan inte svära på, hvilken som slog rekordet. Jag skulle emellertid nästan tro, att det var flugorna, ty sådana massor af dessa trefliga och vänliga små husdjur hoppas jag inte må finnas på något annat ställe å jordklotet. Det är naturligtvis det ohyggliga snusket och orenligheten i alla dess former, som är orsaken till att de här trifvas, fortplantas i oändlighet och befinna sig så utomordentligt väl.

Varorna i mat- och fruktbutikerna äro så betäckta af flugor,

och detta midt i vintern, när jag var i Egypten, att allt var svart som doppadt i stenkolstjära, och öfverströdt med kolstybb. Och ansiktena på de barn, som mödrarna bära med sig ute på gatorna, kunna vara så betäckta med flugor, att det ej synes om de arma stackarna äro hvita, svarta, bruna eller gula. I synnerhet älska de små snälla djuren att vistas i mun och näsa samt att krypa i ögonen. Också är den farliga ögonsjukdomen »Ofthalmia ægyptiaca» (inflammation af hvitögat, som ofta leder till blindhet) mycket spridd, och detta nästan uteslutande genom flugorna, hvilka, då de trampa folk i ögonen med fötterna, öfverföra ofthalmiabacillen.

På gatorna ser man praktiserande ögonläkare sitta med en flaska innehållande en klar blågrön lösning af kopparvitriol — hvilken som bekant beredes genom kopparns lösning i stark svafvelsyra. Misstänker någon sig hafva blifvit smittad af oftalmia, går han nu till doktorn, som, sedan betalningen erlagts i förskott, ty efteråt är detta ogörligt, lägger patienten på ryggen å gatan, och låter en medhjelpare hålla fast hufvudet på honom, hvarefter några droppar af lösningen hällas i ögonen på den liggande, hvilken, efter denna sanna hundkur, springer upp som en fjeder, ger ifrån sig ett nödrop och åkallar Allah och Mohammed att hjelpa sig, eller aflägsnar sig bländad, i stilla qvidan.

En dag då vi sutto på verandan till Shepheards hotell, berättade en bekant, att han några dagar förut sett en man komma gående, bärande en kruka på hufvudet. Samtidigt steg en resande ner på trappan och då inträffade det vanliga, att ett femtiotal åsnor med pojkar rusade fram och skuffade omkull krukomannen.

Sedan åsnorna skingrats och återgått till sin plats, befanns det att krukan innehållit sirap, som trampats omkring af pojkarna och åsnorna och låg utbredd i en brun pöl på gatan. Alla flugor, som funnos utan och innan hotellet, och de voro myriader, slogo sig ner i sirapen så att pölen blef helt svart i stället för brun. Men nu infunno sig många andra, som ej unnade flugorna att ensamma njuta af sötman. Ett barn, som

köpt några brödkakor, lade dem på plattan i sirapen och slickade sedan af den jemte flugor och det som åsnorna lemnat efter sig. En karl samlade med händerna ihop så mycket han kunde, hvilket tömdes i en skål, som han sedan drack ur. En bekant till honom fick smaka på soppan, men spottade och sade »no bono» och sköljde sig derefter i munnen med vatten ur en pöl, som stod qvar i rännstenen efter vattningen af gatan o. s. v. De flesta som passerade, lade sig helt enkelt på magen och slickade i sig så mycket de kunde, och i en handvändning var gatan torr. Endast en mörkare fläck antydde platsen der sirapspölen några minuter förut funnits.

Resa.

Alexandria. Brindisi, Neapel. Rom. Genua. Skilsmässa från Axel. Triest.

Sedan allt ordnats i Kairo, der vi, oaktadt »de sju landsplågorna», funnit oss väl, och som vi lemnade med saknad, foro vi en afton med jernbanan till Alexandria, dit vi framkommo midt i natten i beckande mörker, ty gaslyktorna voro då släckta. Och som ingen droska kunde erhållas vid bangården, fanns ej annan råd än, att i sällskap med ett par ytterst misstänkta figurer, som tvingade sig på oss och föreföllo mindre pålitliga, — genom trånga, krokiga, fullkomligt mörka gator med ruskiga hus, och öfver af Arabi Pascha 1877 brända qvarter och andra öppna platser, fyllda med allehanda minnen efter mordbranden, — vandra till hamnen, der ångbåten låg, med hvilken vi skulle fara till Brindisi.

Allt gick emellertid väl utan befarad plundring och afbrutna ben.

Ångaren, som hette »Pengov» om 2,700 registertons, tillhörde Oriental & Peninsular ångbåtskompaniet och var, efter stegning på däck, cirka 130 meter lång.

Vädret var klart och vackert, men något blåsigt emot, så

att den långa ångbåten dansade upp och ner, mer än som var riktigt trefligt för en landkrabba, som jag.

Jag räknade efter, att när ångaren med bogen rände upp på vågkammarna lutade däcket från fören till aktern omkring 1 meter på 10, hvarigenom fören vid dessa tillfällen, och detta kunde vara en gång i minuten, således befann sig ej mindre än 13 meter högre än aktern. Och då båten dök ner i vågdalarna lutade den lika mycket fast i motsatt riktning. Bogen på ångbåten kunde således i en handvändning från att vara högst uppe på toppen af vågen, dyka ner ej mindre än 26 meter, eller mera än höjden af ett femvånings stockholmshus.

Efter att hafva stegat längden på ångbåten och beräknat lutningen vid upp- och nedgåendet i de väldiga vågorna, ställde jag mig främst i fören, för att känna hur det smakade när båten höjde och sänkte sig. Uppfärden gick bra och liknade den i en ballong kaptif, men nedkomsten var deremot förfärlig. Kroppstyngden kändes så lätt, som om den inte skulle kunna följa med. Och den nyss förut intagna goda supén hade all benägenhet att blifva efter, d. v. s. komma upp ur halsen.

En konjak ofvanpå höll den emellertid qvar der den skulle vara, så att Axel inte fick anledning till vanvördig glädje. — — —

Från Kairo hade vi medfört hvar sin låda, om ett hundra (100) egyptiska cigarretter, hvilka kostat fem francs lådan och hvaraf ungefär tre fjärdedelar voro orökta.

När vi kommo till Brindisi, förevisades dessa för en obehaglig herre i italiensk tulluniform, hvilken fordrade tio francs i tull för hvardera lådan. Jag slungade cigarretterna i synen på mannen och bad honom behålla dem, hvilket han också med synbart nöje gjorde. En annan tullman, som förmodligen ville begagna sig af min frikostighet på cigarretter, lade vantarna på en annan cigarrlåda, som han hittade i min nattsäck. Då den emellertid vid öppnandet befanns innehålla begagnade löskragar, fick han intet för besväret. Axel och jag, som sändt våra saker direkte hem till Sverige och endast hade hvar sin nattsäck, som snokarna fingo gräfva i och vända ut och in på bäst de

ville, sluppo tämligen lätt undan, men största delen af de öfriga passagerarna fingo ligga öfver i dåliga hotell i Brindisi, emedan tullvisitation icke medhanns före tågets afgång.

* * *

I Neapel var vädret kallt, blåsigt, regnigt och i högsta grad obehagligt. Vesuvius hade iklädt sig en fullkomligt nordisk vinterskrud och var från hjessan till »fotabjellet» betäckt med grådaskig snö. Liknade för öfrigt ej så litet en ångermanländsk fågelbonde i »vargskinnsfrack». Vattnet i golfven var kallt jerngrått och Capri fick man ana i regntjockan. Ingen anledning fanns derför att dröja, hvarför vi, efter att hafva frusit en natt å ett hotell, begåfvo oss till Rom. Vädret var äfven der mindre trefligt, men S:t Petrikyrkan, Forum Romanum, Collisseum, Panteon m. fl. bekanta ställen skulle naturligtvis besökas. På Monte Pincio sammanträffade vi helt oförmodadt med min gamle vän, redaktör Rudolf Wall, jemte fru och döttrar. Vi ämnade dagen derpå resa ut till Hadriani Villa och Tivoli, och som fröknarna Wall aldrig varit der, uppgjordes ressällskap.

Vädret, som varit grådaskigt, slog om under natten och var på morgonen fullkomligt sommaritalienskt med ljus, värme och solsken.

Vi skaffade oss en god matsäck, innehållande bland annat två flaskor »Monte Fiascone», i akt och mening att rasta i Hadriani villa och der, antikt bekransade, i den forna matsalen intaga vår frukost, hvilket skedde, och på aftonen besöktes det härliga, förtjusande Tivoli med dess kaskader. Och i det lilla sibyllatemplet på den svindlande branten, öfver den af vattnet urhålkade djupa, trädbevuxna, blomsterhöljda dalen, tömdes den sista Monte Fiasconeflaskan, för ett gladt återseende i Sverige.

Dagen derpå fortsattes resan norrut, och i Genova skildes våra vägar åt — Jag ansåg nämligen, att Axel inte borde fara direkte till Sverige, utan först vänja sig af med det afrikanska klimatet vid någon sydeuropeisk plats, och lät honom för detta

ändamål resa till Rivieran på någon tid, eller så länge hans permission varade.

Sjelf tog jag, som blifvit fullständigt återställd till helsan, biljett direkte till Stockholm. Men för att få se den märkvärdiga Semmeringbanan, mellan Triest och Wien, och den ännu märkvärdigare Adelsbergergrottan, belägen nära en station vid denna bana, togs vägen öfver Piacensa Mantua, Padua, Udine, Triest, Wien, Dresden och Berlin, med endast fyra timmars uppehåll vid Adelsbergs station. Resan från Genua till Stockholm, med uppehållet i Adelsberg, upptog 70 timmar, eller ej fullt tre dygn.

Jag hade gerna på samma gång velat se den olycklige kejsar Maximilians sagoslott Miramar, nära Triest vid Adriatiska hafvet, men tiden räckte inte till. Jag har sedermera varit der.

Från Triest till Adelsbergergrottan.

Just som tåget skulle afgå öppnade konduktören dörren till vagnen och två unga, förtjusande, ytterst eleganta, damer hoppade upp i kupén. Efteråt instufvades af en betjent i storartadt livré, ett, som jag tyckte, större än vanligt antal nattsäckar, väskor, hattaskar m. m. m. m. En herre och ett par damer, som varit med, togo ett ömt afsked och tåget gick.

Sittande i motsatt hörn af kupén, hade jag nu tillfälle, att under lugg, taga dem i betraktande. Att döma af utseendet voro de systrar, och jag uträknade att den äldre kunde vara omkring ett par och tjugu år och den yngsta knappast ur barnskorna, eller såvidlag 15 à 16 år. Växten var formfulländad, hyn blek, men frisk och ögonen stora och strålande. Efter att hafva färdats ungefär en halftimme, hvarunder damerna talade med hvarandra på ett språk, som jag inte kände till, men som jag kunde förstå vara ungerska, eftersom Budapest var adressen på en väska, som låg å en soffa midt emot mig, lutade den yngre

ut hufvudet genom fönstret, men ryckte genast tillbaka, gnuggade sig i ögat och grinade litet smått.

»Er syster har troligen fått en insekt i ögat» — sade jag på tyska vändande mig till den äldre, — »men det kan lätt hjelpas.» —

»Es ist nicht meine Schwester, sondern meine Tochter,» — svarade den äldre vänligt leende. Den yngre skrattade och grät på samma gång.

»Jag ber om förlåtelse mina damer,» svarade jag, »men misstaget är verkligen förlåtligt. — Nu till frökens öga. När man har så långa ögonhår som ni — (en strålande blick genom tårarna) — är det ganska lätt att få bort insekten. Gör så här.» Och jag drog medels mina tillstymmelser till ögonhår, ned det öfra ögonlocket öfver det nedre. Patienten gjorde så.

»Låna mig nu eder näsduk,» sade jag, och med den strök jag lätt öfver ögat nedåt kinden, hvarvid ett litet mikroskopiskt flygdjur fastnade på den hvita duken.

»Se här har ni odjuret, som ville äta upp er, och det undrar jag minsann inte på.»

»Tusen tack!» sade min patient och jag märkte på tonen att vi inte längre voro främmande. »Ni är inte tysk efter hvad jag kan höra, är ni fransman eller engelsman?»

»Nej, jag är svensk.»

»Å så roligt att träffa en svensk,» ropade hon glad. »Jag har läst i tysk öfversättning ett svenskt skaldestycke, som hette 'Axel' och är alldeles förtjusande, och jag har alltid önskat sammanträffa med någon af hans landsmän.»

Efter en längre resa i österlandet, och derpå en sömnlös natt i en italiensk jernvägsvagn, är ens kroppshydda just inte företrädesvis presentabel för verldsdamer, som mina reskamrater synbarligen voro, men jag rätade upp mig, spände ut bröstet och försökte se så Karl XII-aktig ut som möjligt.

»Törs jag fråga om verkligheten öfverensstämmer med föreställningen?» frågade jag skämtsamt.

»Inte så illa» — svarade den lilla yrhättan. — »Ni är militär det kan man genast se. Kavallerist, inte sant?»

»Nej, olyckligtvis inte, jag har varit ingeniörofficer. Jag beklagar att min son, som varit med på en resa i Turkiet och Egypten och nu är i Nice, icke är med. Han heter Axel, såsom hjelten i dikten, och påminner icke så litet om denne.»

»Han är väl också militär?»

»Han är löjtnant vid svenska örlogsflottan.»

»*Jag* tycker mest om kavallerister,» svarade hon. »De äro stiligast.»

»Som varande ungerska är detta inte öfverraskande. Ungerska kavalleriet står främst på jorden.»

»Hur kan ni veta att vi äro ungerskor?» inföll den äldre.

»Detta är lättare att se, än att taga bort insekten ur er fröken dotters öga, och detta mötte ju ingen svårighet. Ungerskorna äro kända i Sverige för att vara de mest bedårande qvinnor i verlden.»

Den lilla gjorde ett hopp upp i soffan, alldeles som en gång f. d. fru Hartman i pjesen »I telefon», och skrattade så att tårarna åter gjorde hennes ögon ännu mer blixtrande.

»Ni är en spefågel, men talar inte illa,» ropade hon. »Hvad heter ni?» — frågade hon sedan toiletten ordnats igen — efter hoppet.

»Adelsköld.»

»Underligt namn! — Hur gammal är ni?» fortsattes examen.

Jag dröjde en sekund eller par med svaret, men uppgaf så min verkliga ålder — 62 år.

Åter ett telefonhopp. — »Nu talar ni inte sanning.»

»Jo, lika sant, som då jag förklarade ungerskorna för de vackraste och älskvärdaste qvinnor på jorden.»

På detta sätt skämtades och pratades nonsens med de ovanligt älskvärda damerna, hvarunder jag fick veta, att pappa var en mycket förnäm man — grefve, — att familjen vistades i Budapest eller Wien under vintern, och om somrarna å ett slott med präktiga parker, jagtmarker och vingårdar, beläget å de romantiskt vackra Neutrabergens södra sluttning. Och slutligen blefvo vi så bekanta och goda vänner, att jag af mamma in-

bjöds till slottet, och jag bjöd dem, och pappa med, till Nolhaga.

Med många »Auf Wiedersehen», som icke realiserats, skildes vi åt vid Adelsbergs station — för att aldrig mera sammanträffa.

Jag beklagade sedan mycket att Axel ej var med och kunnat blifva hjelte i en afundsvärd verklighetsroman.

I en bok som damerna medförde, fästades min uppmärksamhet vid följande vers:

»In des Lebens Pilgerthume,
Seinem Leid und seinem Glück,
Ist ja doch die schönste Blume
Nur der Augenblick.»

Och detta besannades vid tillfället.

Adelsbergergrottan.

H. M:t kejsaren af Österrike är, som bekant, härskare öfver många länder, och bland dessa är Krain ett af de minsta, men på samma gång ett af de rikaste på storartade naturscenerier. Höga berg med pittoreska former och ofta snötäckta hjessor, leende dalar med den rikaste vegetation, blanka sjöar med det klaraste vatten och trefna, väl hållna bostäder, tjusa ögat hvart det vändes. Men hvad som dock är det underbaraste, det är, icke hvad man ser ofvan jord, utan hvad som, i likhet med de egyptiska templen, döljer sig i underjorden.

Krain hvilar till ej obetydlig del på kalkgrund, och sedan millioner år tillbaka arbeta floder, bäckar och regnvattnet på att intränga i springor, uppkomna under jordytans afkylning och hårdnande, och att, genom mekanisk och kemisk inverkan, utvidga dessa.

Efterhand löser nämligen vattnet, till följd af sin kolsyrehalt, kalken, och för den bort med sig, hvarigenom, under tidernas lopp, betydliga ihåligheter eller grottor bildats, öfverallt der en vattenåder på detta sätt nedträngt i kalklagren. Många

större och mindre vattendrag, hafva på detta sätt bildat sig nya vägar under jordytan och dervid urholkat stora tomrum. Men ej nog härmed. Sedan dylika ihåligheter bildats, har snö- och regnvatten sipprat ner genom den porösa kalkstenen, som utgör ihåligheternas tak, medförande genom sin kolsyrehalt upplöst kalk, hvilken, under droppandet genom grotthvalfven, åter afsätter kalken i fast form, dels utmed hvalfven och väggarna i ihåligheten, dels i form af kolonner, träd och andra växtbildningar, hvarigenom de vackraste och egendomligaste formationer uppkomma.

När en vattendroppe nu faller rätt ner ur taket, afsättes den upplösta kalken dels å det ställe derifrån den faller och dels å golfvet dit den fallit. På detta sätt uppstå efterhand pelare och kolonner, när det nedifrån golfvet uppväxande skicktet, som benämnes *stalagmit*, möter den från taket kommande, hvilken kallas *stalagtik*.

Sådana kolonner finnas i Adelsbergergrottan, hvilkas höjd uppgår till omkring 50 meter, och då noggranna observationer visat, att afsättningen af kolsyrad kalk uppgår till ett postpappersblads tjocklek på 13 år, har det kunnat uträknas, att tiden för bildandet af en sådan kolonn uppgått till 7,500,000 år. Huru lång tid som förut erfordrats för vattendraget, att gräfva ut en 50 meter hög grotta, har ännu ingen kunnat bestämma.

Krain är säkerligen på detta sätt undermineradt å betydande arealer, då ej mindre än trettio delvis underjordiska floder förekomma, hvilka försvinna från jordytan på en punkt, för att utkomma som en jättekälla på en annan, och att döma af de grottbildningar som härigenom bildats och upptäckts, måtte jorden gömma skatter af underverk, som ännu icke äro kända.

Den mest bekanta af dessa naturunder är Adelsbergergrottan.

Strax vester om byn Adelsberg märkas, hoppande utför branterna och lekande mellan stenar och buskar, tills de mötas i en blomsterdal, tvenne silfverklara, friska ungdomssprittande mindre vattendrag, det ena kommande norr- det andra söder-

ifrån. Det sistnämnde ett eldigt söderns barn, kalladt »*Poik*», och det andra med mera nordiskt kynne, »*Nanosika*». Efter att hafva sorlat och lekt bland blommorna i den leende dalen, der ödet sammanfört dem, kasta de sig i hvarandras armar, för att förenade följas åt genom lifvet, tills de ingå uti och blandas med verldshafvet. Men i motsats till andra dödliga, som vanligen efter föreningen med hvarandra, först göra en tripp upp till ett himmelrike i inbillningen, för att ej så sällan icke långt derefter störtas ner i en verklighetens afgrund, ställa Poik och Nanosika omedelbart sin bröllopsresa direkt till underjorden och försvinna för verldens blickar i en lund af sykomorer, popplar och robinier nära Adelsbergergrottan, der de förmodligen fira sitt bilåger, och komma först efter 5½ kilometer underjordiskt lopp fram ur Kleinhäuslergrottan vid Planina, för att efter en munter dans i den vackra Kesseldalen, hvarest man gifvit paret namnet »Uns», åter dyka ner i mörkret och ensamheten, der de synas trifvas bäst. Efter att sedermera ha hållit sig undangömda för verldens ögon i underjorden hela 10 kilometer, återser man dem slutligen vid Ober-Laibach.

I Adelsberger-Piretza- och Kleinhäuslergrottorna har man någon reda på deras »heimliche Betriebungen», men deremot känner man ingenting till hvilka »poikstreck» de haft för sig mellan Adelsberg och Planina, der fallet är 48 meter, och lika litet hvad »Uns»-ere Freunde roat sig med djupt inne i berget mellan Kesseldalen och Laibach, der fallet är 144 meter. Troligen finnas å dessa ställen, att döma af hvad man skådar i Adelsbergergrottan, intressanta upptäckter, i form af storartade underjordiska vattenfall och sjöar m. m., att göra af efterkommande forskare.

Adelsbergergrottan, som ligger på en höjd af mera än 500 meter öfver hafvet, synes enligt hvad tydliga inskriptioner i den närmast ingången varande delen angifva, hafva varit bekant bortåt 1,000 år.

Sedermera hafva undersökningarna trängt allt djupare in, så att för närvarande 6 kilometer i längd af trängre och vidare

gallerier samt mindre och större, ända till 50 meter höga kolossala rum, gjorts tillgängliga. Beqväma trappor, om till och med 84 steg, föra upp och ner. Broar äro slagna öfver afgrunder, och på jernväg kan den, som icke orkar gå, i små bekväma vagnar färdas 1,539 meter mellan tvenne af de större sevärdheterna.

De först upptäckta delarna af Adelsbergergrottan, som vid besök brukade upplysas af stockeldar, äro svärtade af rök, men när man kommer längre inåt de delar, som under senaste halfseklet upptäckts och gjorts tillgängliga, stråla vid högtidligare tillfällen i elektrisk belysning väggar, tak, kolonner och pelare, träd- och växtbildningar, draperier och guirlander, som voro de bildade af is eller genomskinlig alabaster, mest snöhvit, men äfven i andra färger röda, blå och gula.

Att här beskrifva de olika gallerierna och rummen: »Der grosse Dom» — »Ferdinands Grotte» — »Die Grabe» — »Tartaren» — »Englischer Garthen» — »Salomiekammaren» — »Der Tantzsaal» (ett fullkomligt elliptiskt rum 45 meter långt, 30 meter bredt och 14 meter högt) — Belvederen m. fl., skulle taga alltför mycket rum och dessutom tjena till intet, emedan språket icke har ord för denna obeskrifliga naturprakt.

Vid mitt besök i Adelsbergergrottan inträffade en af årets festdagar, då grottan är elektriskt upplyst, hvilket var en synnerlig tur. Vi voro väl omkring etthundra besökande vid tillfället.

Man går och går kilometertals från det ena undret till det andra, med alltid omvexlande och öfverraskande former. Man ser gestalter liknande kolossala bildstoder af menniskor och djur — här reser sig ett grekiskt tempel, med härliga refflade pelare, der skimrar ett förstenadt vattenfall, här uppskjuta cypresser och palmer, så höga och smäckra som i Nilens dal. Från taken nedhänga draperier, kordonger och fransar, praktfullare än de kunde vara i Sardanapals palats.

En del af dessa bilder, som ställa Dantes fantasier i skuggan och införa en i Tusen och en natts sagoverld, äro bländande hvita, andra rödaktiga, andra lysande i blå och gredelina

toner — en och annan kolsvart synes äfven — men alla äro de genomskinliga som alabaster och gnistra som vore de besatta med diamanter, såsom ett vinterlandskap öfverdraget med rimfrost i månens sken. Det förefaller som befunne man sig i Vintergudens palats. Det underbaraste och praktfullaste af allt är dock det s. k. »Calvarienberg»: en ofantlig grotta, 60 meter hög, inuti hvilken i tre afsatser reser sig ett 42 meter högt berg af samma form, som man vanligen finner Babylons torn afbildadt. Och detta torn, eller denna pyramid, är helt och hållet besatt med hundratals figurer af de märkvärdigaste skepnader. Här ser man urtidens megatherium och ichthyosaurus, hvilande sina otympliga kroppar i skuggan af jättelika ormbunkar; cypresser kransa den nedersta afsatsen som å en turkisk kyrkogård; Loth förvandlad i gnistrande salt, står på ett postament; ett lejon med oformligt stort hufvud lurar utmed en jungel, och alla Indiens, Kinas och Egyptens gudar och vidunder ser man här utställda, mejslade i alabaster.

Man blir slutligen underlig till mods vid betraktande af alla dessa bländande sköna missfoster, dessa ständigt omvexlande, men alltid hänförande scenerier, man tycker sig försatt i en annan verld — i Dorés Inferno — och häpnar öfver att alltsammans är en »lusus naturæ» en lekfull nyck af Poik och Nanosika.

På återvägen hade jag hållit mig efter den öfriga gåsmarschen af besökande, för att i ensamhet få njuta af och beundra prakten, och stannade uti »Der grosse Dom».

Vid ena sidan af denna är ett lodrätt mörkt bråddjup nederst i hvilket Poik och Nanosika roat sig med att bilda ett vattenfall. Man kunde icke se botten på afgrunden, men hörde bruset af vattenfallet, och när jag stått en stund och lyssnat derpå, föreföll det, som om sorgliga silfverklart klingande harpotoner uppstigit ur djupet. Det var som om Necken, fången i underjorden, i toner velat tolka sin sorg och sin längtan efter de lätta elfvor dansande å blomsterängar i augustifullmånens sken. Rätt som jag stod och lyssnade till den trolska musiken,

ackompagnerad af vattenfallet, kom en gammal väktare, som skulle hopsamla qvardröjande besökande. Jag frågade honom om han hörde sången. Han lutade sig öfver barrieren, men störtade baklänges tillbaka blek som ett lik, hatten föll af honom, och det grå håret stod på ända som på ett piggsvin.

»Oh Gott! Oh Gott! Das Gespenst,» ropade han.

Jag lutade mig äfven öfver barrieren för att få se spöket, som förmodligen var den, som spelade på harpan.

»Något ljust skymtar dernere i mörkret» — sade jag — »det ser ut som en nunna i hvit slöja.»

Ja! »Es müss das Gespenst sein» — upprepade han, ännu mera förskräckt, och tillade:

»Es wird sich wahrscheinlich was schrechliches zutragen.»

Och då jag frågade hvad han menade, berättade han, sedan han af mig fått en konjak ur en medförd plunta, att hemta sig med, följande legend:

»För länge sedan, då man upptäckt Adelsbergergrottan och börjat med att göra den tillgänglig i de inre gångarna och salarna, arbetade bland andra i grottan en ung hygglig gosse från en by här i närheten, som heter Mussdorf. Och som det ofta händer att gossar och flickor förgapa sig på hvarandra, hade han råkat förälska sig uti bygdens vackraste flicka. En qväll hade de unga från trakten, som emellanåt brukades, jemte några spelmän, samlats i en af de stora grottorna, som ännu i dag kallas »Tantzsaal», för att få sig en dans, hvaremot ju ingenting kunde anmärkas, då föräldrar och anhöriga voro med och höllo uppsigt öfver de unga, och då hände en stor olycka.»

Den landtliga skönheten syntes, att döma af vaktarens omfattande berättelse, som jag kortar af något, hafva känt till sina behag och varit, hvad man nu kallar en smula kokett, ty af hvad som passerade, påmindes man lifligt om Björnsons »Dulgt kjærlighed».

»*Hun* lystigt i dansen sig svang,
Hun legte, hun lo, med en og med to» o. s. v.

och följden blef att:

»*Hans* Hjærte var nær ved att briste.» — —

Förtviflad gick älskaren, efter hvad man sedan trott sig finna, bort i den då ännu icke undersökta mörka klyftan, som ledde till »Domen». Flickan, som i verkligheten lär älskat den unge mannen och endast genom litet koketteri velat sätta honom på prof, hade märkt hans dysterhet och att han aflägsnat sig. Hon följde honom således i mörkret utan att skrämmas af spöken, som då funnos i grottan, förbi de hemska hvita skepnader, som skymtade på alla sidor, och förmodligen sammanträffade de i »Domen».

»Hvad som här passerade i det svarta mörkret, under dånet och bruset af vattenfallet nere i djupet, känner ingen» — slutade den gamle vaktaren — »men försvunna voro de båda unga menniskorna för alltid. En hvit slöja fann man emellertid hängande på en stalagmit vid kanten af precipicen, och det tros att spökena, som grasserade i grottan, innan den renades medels vigvatten och besvärjelser, störtat ned dem i afgrunden. Och der lära de få vistas i osalighet ända tills deras kroppar räddats och fått en kristlig begrafning.»

Vidare berättade han, att en furste, som hette Weilhard von Auersprug, år 1673 låtit sänka ner en man medels ett tåg, för att få reda på de omkomna och upphemta deras kroppar, men att mannen, efter det han åter blifvit uppdragen ur djupet, varit som besatt och endast kunnat meddela, att han sett ett stort hvitt spöke, som vaktade ingången till en håla, hvaruti de båda unga sutto inspärrade. Spöket hade gripit efter honom, men han hade undkommit genom att rycka i tåget, så att man hastigt hissat upp honom. Kort derefter dog mannen.

»Spöket har» — tillade berättaren — »sedan visat sig några gånger, så att man kunnat se det här uppifrån, och då har alltid någon stor olycka skett, såsom en furste aflidit, hungersnöd härjat, eller krig eller pest utbrutit o. s. v. Och nog kommer något sådant att inträffa nu äfven, ska man få se.»

Jag skulle gerna velat formera närmare bekantskap med spöket, men nu ringde en klocka, och vaktaren sade att belysningen strax släcktes, så att vi då skulle befinna oss i det mest

ogenomträngliga mörker, och att vi måste skynda för att ej blifva innestängda. Detta var att tala tydlig latin, och vi skyndade så fort benen buro oss, att komma ut i det fria innan det blef för sent.

Jag har sedan reflekterat öfver denna mystiska uppenbarelse. Men som jag aldrig kunnat förmås att tro på underverk, har jag kommit till det resultat, att »Gespenstret» helt enkelt var vattenånga från fallet der nere i djupet, upplyst ofvanifrån af det elektriska ljuset. Detta är nog den sannolikaste förklaringsgrunden till »synen», hvilket bland annat torde bevisas deraf, att mig veterligt ingen stor olycka inträffade. Denna min mening borde måhända icke meddelats, för att icke förringa intresset af den gamle vaktarens berättelse.

Axels död.

Axel, som efter återkomsten till Europa och Italien, der vädret var allt annat än afrikanskt, återfått sin lungkatarr, reste som förut är nämndt, till Rivieran, der hans helsa betydligt förbättrades, och återvände på våren till Sverige och Karlskrona för tjenstgöring vid varfvet.

Efter åtskilliga expeditioner och kommenderingar med flottans fartyg, emellan hvilka han sysselsatte sig med studier, synnerligast uti elektricitet, och hvarunder vi understundom, fastän sällan, hade glädjen se honom i hemmet, beordrades han slutligen till Stockholms station 1889, och jag hyste den förhoppning, att vi på detta sätt skulle få hafva honom hos oss för framtiden.

Under tiden hade han laborerat med flera uppfinningar i sitt yrke och bland annat konstruerat ett ideelt elektriskt nattsikte för kanoner, och på sommaren gjort en utländsk resa för att taga patent på denna uppfinning och söka introducera densamma hos de stora krigsmakterna.*)

*) Detta sikte, anordnadt för olika kanonsystem af min måg artillerimajoren V. Sandberg, är numera intördt i Sverige och flera andra stater.

Återkommen från denna resa i början af september 1889, öfveransträngd af arbete natt och dag för sina idéer, insjuknade han den 15 september i tyfoidfeber och afled den 22 i samma månad, endast 25½ år gammal.

Begrafningen skedde i den blomstersmyckade Skeppsholmskyrkan, i närvaro af Axels alla kamrater som funnos i Stockholm. Kistan, hvaruti han hvilade, var täckt af svenska örlogsflaggan.

På den vackra Skeppsholmskyrkogården, under de gamla trädens skugga är Axel jordad, jemte alla vid honom knutna förhoppningar.

På Axel skulle man kunna tillämpa hvad Topelius diktat vid ett liknande dödsfall:

»Han skulle ha blifvit en ädel man,
sitt fosterlands hopp och ära;
han skulle ha kunnat hvad jag ej kan,
han skulle ha hunnit hvad jag ej hann
i verk, i ord, i lära.
Men nu så slumrar han ljuft och godt
i jordens sköte. Hvad han förmått,
det var ett härligt löfte blott.

Jag skulle ha sett hans namn i glans,
odödligt för alla tider.
Man skulle ha sagt: en bragd ej fanns
mer ädel och stor och stolt än hans
i verldslifvets heta strider.
Men nu så hvilar han utan namn,
förglömd och okänd i jordens hamn,
hans efterverld är vår tomma famn.

Han skulle ha tröstat mor och far
i sorgernas hårda stunder,
han skulle ha tryckt vårt ögonpar
och stått med en tår vid grafven qvar,
se'n oss han gömt derinunder.
Nu är det vi, som med sorg stå här,
nu är det dig, som vi gömma der
vår tår, som tufvan i blommor klär.

Dock — all hans leende framtidsdröm,
den ljufva och stolta saga,
som kanske förgåtts i lifvets ström,
nu äga vi den så skön och öm,
nu *kan* den ej mer bedraga.
Hvi sörja vi att så ung du gått
bort från det svikande lifvets lott?
Sof godt, mitt älskade barn, sof godt!»

När författaren skulle blifva konstnär.

Tafvelhandlaren: "Tala om konst! Hvilken målarelärling som helst kan smörja ihop en tafla. Men att hitta på en välbergad idiot, som kan förmås att köpa taflan, det är den samma konsten."

Född och uppväxt i en af Sveriges naturskönaste trakter lärde jag mig redan i ungdomsåren älska naturen i alla dess mångskiftande härliga former. I det föregående har redan berättats, huru jag under skoltiden och derefter under somrarna, brukade företaga långa ströftåg i Nolhagas och Bryngelsnäs storartade och täcka omgifningar, och derunder bland annat, i en gammal båt göra »strandhugg» på sjön Mjörns vackra öar och stränder, äfvensom genomkorsa de omgifvande, då orörda, täta, doftande skogarna, med sina hundraåra mörka granar och tallar och sina eleganta ljusgröna björkar och bokar, som då ännu icke sköflats som nu, sina frodiga, fina ormbunkar, sin mjuka mossa med blåbårsris, linnæa, hvita och blå sippor och violer, och sina små, mörka, stilla tjärnar, dit sällan någon mensklig varelse förirrade sig och i hvilka hvita och gula näckrosor glänste, fiskarna stimmade och sjöfåglarna plaskade.

Jag lärde mig på detta sätt älska det fria lifvet i skogen, blef bekant med hvarje ovanligt resligt och välbildadt träd, och fann mig aldrig lyckligare, än att få vara ensam i den stora ensligheten, i den djupa tystnaden, som endast afbröts af fåglarnas qvitter.

Men det var icke ensamt detta som föreföll så tjusande,

det var naturens rika, harmoniska, hemlighetsfulla lif jag tyckte mig förnimma och skönja, icke allenast i djurverlden, utan i *allt* utan undantag. Hvarje berghäll, hvarje mossbelupen sten, hararna som skuttade i snåren, tjädrar och orrar som flaxade i träden, ekorrar som knaprade på tallkottar, de glada, lifliga småfåglarna, de skimrande insekterna, de ståtliga, vackra, lummiga träden samt växterna, allt lefde och meddelade sig med mig. Dessa mina kära naturvänner, som jag med åren kände mig allt mera förtrogen med, kunde visserligen icke meddela sig på menniskospråk, men det behöfdes heller icke. Jag förstod dem så väl ändå, och kanske bättre derför, att de icke såsom menniskorna, förstodo »lägga band på tunga» eller »dölja tankarna med orden». De himmelshöga, allvarliga, grå bergen och klipporna talade sålunda om längesedan svunna dagar i tidens början, då jorden danades af skaparens hand så fullkomlig, underbar och härlig — som den var ämnad att blifva — och berättade om jättar och troll, som uti guld- och silfverglänsande praktgemak, höllo hof i deras inre. Fåglarna sjöngo om sina fröjder — sorgerna gömde de för sig sjelfva — och växterna, i synnerhet de förtjusande, färgskiftande och doftande blommorna, logo mot mig.

Timtals kunde jag sålunda ströfva omkring i skog och mark, finnande nya skönheter, nya vänner öfverallt. Eller också kunde jag slå mig ner på någon hög dominerande bergklätt med vidsträckt utsigt öfver kullar, dalar, skogar och sjöar.

Jag lärde mig häraf för lifvet älska naturen i all sin omvexlande obeskrifliga skönhet.

Denna dyrkan af naturen har under lifvets lopp, sedan jag genom sjelfstudier lärt mig blicka djupare in i dess hemligheter, samt genom resor i främmande länder med storartade naturscenerier, blifvit allt djupare och mera hänförande. Och jag tror att detta ej så obetydligt utvecklat det skönhetssinne, som hvar och en mer eller mindre äger, och som jag således äfven skulle vara delaktig utaf.

Jag har således alltid funnit mig tjusad af det sanna och

sköna och ej utan afsky kunnat se det abnorma och onaturliga, det missbildade, det fula och smaklösa. Och till följd häraf har jag funnit mig hysa en ofrivillig ovilja mot dem, som af egennytta eller okunnighet sköfla skog, vanställa ett landskap, torrlägga vackra sjöar o. s. v., äfvensom mot dem, som i skulptur och målning försynda sig mot naturen, genom obscena eller abnorma framställningar, och derigenom missbruka konstnärsnamnet, och ådagalägga saknad af en sann konstnärs förnämsta egenskaper, sedlighetskänsla, skönhetssinne och förädlad smak.

Jag börjar måla.

"Hvad är ditt lif, du som di konstens flamma,
vill ägna håg och dyrkan och din lit?
Hon brinner ju, men isar med detsamma,
hon lockar, men bedrager. Trå ej dit!"
F. W. SCHOLANDER.

Såsom i dessa anteckningar anförts, blef det mig icke beskärdt, huru mycket jag än i mitt sinne längtade derefter, upptagen som jag varit, ända från ungdomen till äldre dagar med det praktiska utförandet af allmänna arbeten, att få egna mig åt det, hvaråt min håg kanske mest låg, åt det mera ideella — musik och målning.

I barndomsåren var det bristande tillgång och saknad af lärare, som hindrade detta, och sedermera, när dessa brister icke längre stodo i vägen, var det brist på tid, som omöjliggjorde all tanke på annat än min ingeniörsverksamhet. Och när ändtligen denna verksamhet afslutats, och jag gammal vorden och det var för sent, sökt och fått inträde i konstens tempel, blef jag, af sorglustiga anledningar, som nu komma att berättas, utvisad ur helgedomen.

I slutet af 1870-talet hade jag helt och hållet dragit mig ifrån de allmänna ingeniörsarbetena, hufvudsakligen för att, sedan jag, såsom förut är anfördt, kommit i ekonomiskt oberoende och blifvit ägare till min fäderneegendom, Nolhaga, mera uteslutande kunna egna mig åt jordbruk och riksdagsgöromål, hvilka omfattande verksamhetsområden högeligen intresserade mig.

Derigenom fick jag emellertid något tid öfrig äfven för annan sysselsättning, såsom fotografering o. s. v., och som jag aldrig haft smak för, att »fåfäng gå», och under mina ingeniörsarbeten tecknat och ritat icke så obetydligt, beslöt jag mig för, att på gamla dagar, »egna håg, dyrkan och lit åt konstens flamma», eller med andra ord — blifva konstnär.

För detta ändamål uppsökte jag en förmiddag min gamle vän, landskapsmålaren professor Holm — ringde på — slapp in — och befann mig i hans atelier, fyra trappor upp i ett hörnhus vid Klara kyrkogård — och der förekom mästaren sjelf — figurligt taladt, — såsom en turk i sitt harem, som ett »kungsljus» i en bukett af rosor, som en tupp i en hönsgård eller, rent ut sagdt, midt i kretsen af ett dussin blomstrande flickungar, hvilka alla, med vidöppna ögon, stirrade på den gamle, fule höken, som sluppit in i buren.

Professor P. D. Holm.

Holm föreföll mig minst, såsom en återuppstånden Venetianska skolans store mästare. — —

En doft af konstnärlighet, eller med andra ord, en stark lukt af terpentin blandad med siccativ, slog mig i näsan och hänförde mig, då jag trädde öfver tröskeln till detta konstens tempel, liksom rökelsen berusar de troende, vid inträdet i de katolska helgedomarna.

Yr i hufvudet af denna konstdoft och rent af bländad af så många ögons glans, tog jag till ordet något stammande och sade:

»Jag skulle gerna vilja lära mig måla. Kan jag få lektioner hos dig, gamle vän?»

»Äh! Du är för gammal» — svarade mästaren, och de unga eleverna drogo på smilbandet, förmodligen åt mina grå hår och min påtagligen synbart generade hållning och uppsyn. De skälmska ögonen gnistrade, de hvita tänderna blottades och glänste, så att ägarinnorna till både tänder och ögon m. fl. behag, som jag icke hade tillfälle att skåda, föreföllo ännu mera bedårande.

»Jag erkänner gerna, att jag säkert kunde vara morfar åt dina förtjusande elever» — svarade jag undergifvet — »men ingen är för gammal att lära — låt mig försöka. Kanske är jag inte så dum och oäfven som du, 'afundsvärde', tyckes föreställa dig. Jag lofvar på förhand att blifva en snäll och uppmärksam elev, och att hvarken prata eller skratta.»

Flickorna hade under denna harang börjat titta på hvarandra och småfnittra. Och Holm skrattade tryggt, som han brukade göra, och utlät sig på följande uppmuntrande sätt:

»Om du vill komma hit i morgon f. m. kl. tio, så får jag se om det kan göras något af dig, jag skall till dess skaffa dig färger, penslar o. s. v. som du kan behöfva.»

Dagen derpå, den 3 mars 1879, infann jag mig precis på slaget tio och placerades i en vrå framför ett staffli, å hvilket en jungfrulig »duk» fanns uppställd. Färger, penslar och diverse andra nödvändighetsartiklar, för att blifva en fulländad konstnär, såsom palett med knif, en liten tvillingkopp för terpentin och olja etc., stodo bredvid duken på ett bord, å hvilket en vacker liten skälmsk flickunge jemväl hade sin målareattiralj placerad.

»Här har du nu allt hvad du behöfver» — sade Holm — »för att blifva en Apelles eller Raphael n:o två, och här har du en studie — i förbigående sagdt ett stycke målareväf, å hvilken fanns en björkskog, ett litet rödt hus, en stor sten och en lång, krokig gärdesgård, som ringlade sig utmed skogen, allt öfverhöljdt af djup snö — att måla efter.»

»Huru ska jag nu bära mig åt?» — trodde jag mig böra

fråga, sedan Holm hjelpt mig med att krama ut en stor hvit, en liten röd, en ännu mindre blå*) samt diverse andra, mer och mindre stora färgklickar på paletten, hvilken han sedan trädde på min venstra tumme.

Medan allt detta pågick, sutto flicksnärtorna och tittade under lugg, och när min anspråkslösa fråga beskedligt framställdes, märkte jag huru svårt de hade att dölja sin inbitna skrattlystnad.

»Du har ju både färg och penslar och en studie att måla efter» — svarade Holm. »Gå du bara oförsynt på i ullsockorna, så visar det sig snart nog, om du har konstens gudagnista i dig.»

Nu kunde kamraterna inte hålla sig längre, utan skrattade ohejdadt och obarmhertigt.

Detta utbrott, som kom öfver mig alldeles oförskylldt, ty jag hade ju egentligen intet ondt gjort, retade mig något, och jag tyckte i mitt stilla sinne, att en liten nidvisa af okänd författare, som jag läst i en tidning, efter att hafva undergått en liten travestering, skulle, på följande sätt stiliserad, kunna passa för, och tillämpas på Holms elever:

»Flickor, som hos Holmen gå,
likna tusenskönor.
Bleka, blyga, täcka, små — —
men de likna äfven hönor.
Kacklar en, så kackla två
kackla allihopa;
skrattar en, så skratta två,
skratta allihopa.» — —

Och för att visa, att det fanns icke allenast »gudagnista», utan brinnande eld i min konstnärssjäl, som hvarken kunde afkylas af flickfnitter eller den hvita snön, å den studie jag fått att afmåla, tog jag den största penseln, rörde om den hvita färgen på paletten, och lade med plankstrykaretag ett täckelse

*) Man hade på den tiden ännu icke reda på den underbara effekten af *blå* och *gredelina* toner, hvarför förmodligen så obetydligt af dessa färger utklämdes på paletten.

af den renaste nyfallna snö öfver *hela* duken, i afsigt att peta in huset, stenen, gärdesgården och skogen med någon af de mindre penslarna efteråt.

Detta lyckades också, som det föreföll mig sjelf, öfver all förmodan förträfligt, ty efter några minuter hade jag en tafla färdig, som mången af våra »duktiga» moderna konstnärer knappast skulle kunnat göra efter, och ännu mindre behöft skämmas för. Visserligen liknade den föga sin förebild, eller någonting annat på denna jord, och skulle lika gerna kunnat ses upp och ned, och taga sig lika bra ut för det! Men sedd på tillbörligt afstånd, d. v. s. mycket långt synhåll, var den verkligen inte så oäfven. Jag har på senare tiden sett många taflor utställda och höjda till skyarna af den moderna, ofelbara konstkritiken, hvilka i mitt tycke icke varit en bit bättre, endast något mera »färgglada» och »färgmättade», som det benämnes, då konstnären lyckats åstadkomma något riktigt extravagant i färgdisharmoni och påsmetningsmetod.

Holm, som hörde till den gamla kasserade akademiska skolan, syntes emellertid icke uppfatta finesserna. Och då han höll upp mästerstycket till flickornas beskådande, skrattade de ohejdadt, hvilket skulle bevisa, att de ägde konstsinne och konstnärlig omdömesförmåga.

»Du får väl måla om konststycket i morgon, så blir det bättre» — sade mästaren. — »Jag har sett sämre af nybörjare» — tillade han uppmuntrande.

Dagen derefter målade jag en ny tafla, som verkligen något mera liknade originalet, men ändå icke uppfyllde alla mästarens stora pretentioner, och då jag tredje dagen återkom, tog han mig in i ett annat rum och sade:

»Jag är ledsen, att ej kunna låta dig få flera lektioner, men förhållandet är, att flickorna bara sitta och titta under lugg på dig och din ovanliga 'käckhet' och försumma sina egna studier.»

Och dermed var det slut med min undervisning i den gudomliga konsten, ty någon vidare fick jag aldrig — annat än af naturen.

Jag har måhända yttrat mig allt för utförligt om mina första stapplande steg på konstens sten- och törnbeströdda bana.

På detta sätt kom jag emellertid att egna »min håg och dyrkan åt konsten» och, att beträda dess ändlösa stig. Och ehuru början af vandringen, vid inträdet i Holms elevskola, föreföll mycket uppmuntrande och tjusande, såsom betecknad af »blomstrande konstnärsglädje» i detta ords sanna bemärkelse, fann jag strax, att glädjen egentligen var tillkommen på min bekostnad och, att blommorna icke saknade taggar, äfvensom sedermera, att vägen var både brant och beströdd med många och stora stötestenar. Jag fann besannadt, att »*konsten var för lång och lifvet allt för kort*», allra mest för mig, att hinna mästerskapets tinnar, ty dit har endast en eller annan, af gudomen utkorad, hunnit.

Kännande emellertid — som det heter på konstnärsspråket — »konstens heliga gnista tänd i min själ, lysande som en himmelens stjerna i jordelifvets natt» — fortsatte jag, lifligt intresserad, som jag *då* var för *allt*, att på lediga stunder å Nolhaga, i Stockholm, äfvensom under resor, måla på egen hand efter naturen och goda förebilder, och den erfarenhet jag härigenom vunnit i målarkonstens teknik och estetik, har kommit synnerligen väl till pass och gjort att jag, med mer och mer öppnade ögon och förståelse, kunnat bedöma konstens olika beskaffade alster och njuta af de stora mästarnas verk, vid besök i muséer och privata samlingar.

* * *

Några år efter ofvan beskrifna lektioner hos mästaren och vännen Holm, fick professorn, grefve Georg von Rosen, se en liten vy från Nilen, som jag målat under en resa i Egypten, och ville att jag skulle exponera den, jemte ett par andra dukar, föreställande Majniemi slott, beskrifvet i Topelii »*Fältskärns berättelser*» — nybygdt och brinnande — hvilka jag efter studier

från Stockholms skärgård, roade mig att fantisera åt författaren till nämnda arbete.*)

Olyckligtvis var den egyptiska vyen emellertid målad efter naturen och omgifningen af Majniemi slott efter en skiss tagen i Stockholms skärgård, med teckning och färg såsom jag tyckte att allt såg ut i verkligheten och icke i det manér och i den ton, »som utgör likhetstecknet mellan alla moderna målare,»**) hvarför de refuserades.

När min gamle vän och f. d. lärare Holm en tid derefter fick se dilettantalstret — vyen vid Nilen — som refuserats, sade han skämtande:

»Aldrig trodde jag, att du skulle kunna bli en så'n der Apelles, så gammal som du var, när du började måla för mig.»

---

*) Om dessa anspråkslösa men mycket djerfva försök att framställa det ståtliga Majniemi slott, i sin pånyttfödelse och undergång, såsom det skildrats i *Fältskärns berättelser*, skref Topelius i vänligt bref till mig af den 6 juni 1891:

"Högtärade herr major!

Mottag min varmaste tack för den angenämaste öfverraskning jag på länge erfarit! Vänskapliga brefvet af 20 maj förberedde mig på, såsom jag trodde, två blyertsteckningar, äfven de glädjande som en hågkomst och vängåfva. Men när emballaget öppnades sista tisdag härute, framträdde två betydande oljemålningar, hvilka — huru anspråkslöst än målaren vill bedöma dem — skola intaga en värdig plats vid sidan af de få, men goda konstverk, som pryda min bostad. Detta minne af en svensk vän — tillåt mig uppfatta det så! — skall förblifva mig och de mina dyrbart, ej blott för ämnets, men än mer för gifvarens skull.

Det ännu befintliga geografiska Majniemi är en liten bondgård vid hafskusten i Snappertuna kapell, ungefär två svenska mil öster om Åbo. Traditioner från 30-åriga kriget och stora ofreden gåfvo mig anledning att här placera Bertelsköldarnas slott. Af dessa herrar skall man dock förgäfves söka ett spår på orten. Men kusten och skärgården äro i verkligheten ganska väl träffade på herr majorens taflor. Mellan åren 1855 och 1877 bebodde jag om somrarna en liten fiskarestuga vid kusten af Bottniska viken i Nykarleby skärgård, och denna stuga, som blef mig kär, kallade jag Majniemi, hvartill mina vänner fogade den stolta benämningen 'slott'. Numera qvarstår hon blott i en aqvarell, så föga slottslik som hon presenterar sig på den lilla skissen här ofvan (— i brefvet —), hvilken jag bad min dotter i hast utkasta såsom ett motstycke till 1600-talets Majniemi.

Sverige bevarar ännu flera borgar, byggda med 30-åriga krigets byte. Finland hade ock några få, men af dem finnes knappt någon qvar. Byggda med rof, förgångna i aska. Också vi gingo i hundrade år från seger till seger vid svenskarnas sida. Också vi trodde oss en gång starka nog att eröfra verlden; men så kastades vi hårdt till marken, som intet annat nu lefvande folk, och när vi åter långsamt reste oss, hade vi lärt oss att aldrig förtvifla.

— —

Eder tillgifne *Z. Topelius.*"

**) Enligt en konstrecension af signaturen E. A.

»Har du sett någon målning af Apelles?» frågade jag.

»Nej, det har jag inte» — svarade H. — »men jag har hört sägas, att Apelles målade sina taflor efter vår Herres skapelser, så att hvar och en kunde begripa hvad de skulle föreställa, utan att en kritiker i tidningen behöfde uppträda med välvilliga förklarande upplysningar, såsom det är alldeles nödvändigt med alstren af den nu moderna konsten och dess utöfvare, hvilka nog *tro* sig hafva en hög mission att uppfylla här i verlden.»

»Huru härmed må förhålla sig» — sa' jag — »kan ju göra detsamma om hundra år, '*saliga äro de som tro*', heter det. Om jag emellertid som du, allt för smickrande för min fåfänga, behagat uttrycka dig, blifvit en 'så'n der Apelles', är detta uteslutande att tillskrifva den grundliga underbyggnad i målningskonsten jag lyckades erhålla hos mästaren P. D. Holm, och de af honom utbildade älskvärda kamraternas inspirerande småleenden, hvarmed den gamle nybörjaren uppmuntrades, hvilka förenade gynnsamma omständigheter således tillsammans åstadkommit denna metamorfos.»

Tvenne resor i Norge.

"Det var ej dag, det var ej natt,
det vägde mellan båda."
TEGNÉR, Frithiofs saga.

Resa till Nordkap 1889.

Sommaren 1889 skulle min familj vara i Strömstad.

Jag gjorde emellertid för egen del, den 19 juni, en liten afstickare till Norge, der jag hade många af mina bästa gamla vänner, alltid mottagits på det hjertligaste och vänligaste af alla med hvilka jag haft tillfälle och lyckan göra bekantskap, och alltid trifts utmärkt väl.

Sålunda kom jag till Trondhjem, der det var fullt med turister af alla nationer, så att man hade ganska svårt att få tak öfver hufvudet.

På hotellet stod ett anslag, att turistångbåten Olaf Kyrre samma afton den 26 juni skulle afgå till Nordkap, och som jag icke hade något vidare att beställa, gick jag ner till hamnen, der den stora präktiga och eleganta ångaren låg.

Det skulle kunna vara roligt nog att fara med — tänkte jag — och frågade styrmannen, om det fanns plats. Men fick till svar att alla platser, t. o. m. kaptenens och styrmannens hytter, upptagits, »så att vi ligga i skeppsrummet bland kappsäckarna» — tillade han.

Under samtalet hade jag blifvit alltmer pickhågad att vara med och frågade, om han inte kunde utfundera något sätt att få en plats, om det så också vore på däck.

»Två af stewartarna hafva en liten gemensam hytt fram i fören» — sade han, — »och jag skall höra efter om de äro villiga att hyra ut den.»

Återkommen från expeditionen nämnde han att hytten skulle kunna blifva ledig, men priset kunde icke sättas lägre än för en första klassens hyttplats.

Hvad skulle jag göra, antingen taga hytten och betala, eller blifva qvar? Valet var inte svårt — jag tog hytten.

Uti »En resa till Nordkap» har jag noggrant beskrifvit denna hytt, hvilken visserligen var liten och anspråkslös, men så till vida bättre än en första klass hytt, att jag innehade den ensam, om man inte räknar alla förut inneboende krypande och flaxande passagerare, såsom kackerlackor, bobbor och andra trefliga hus- och sällskapsdjur.

Resan var emellertid den allra angenämaste man kan tänka sig — vackert väder — de praktfullaste naturscenerier, och trefligt sällskap. Men då allt detta, så godt jag förmått, beskrifvits i nämnda »Nordkapsresa», hoppar jag öfver alltsammans, med hänvisande till denna högst märkvärdiga romantiserade reseberättelse, hvilken, i brist på annan bättre sysselsättning, sammanfattades på tre veckor efter återkomsten till och under liggandet i Strömstad, och som jag i min författarenaivitet antager, att alla läst och haft nöje af.

Meningen var aldrig, att detta mitt första bokmakarestycke skulle förevigas genom tryckning. Det hopkom som nämnts af brist på annan sysselsättning och var afsedt endast för familjen och specielt för min son Axel, som deruti föreställdes uppträda såsom »primo amoroso», men afled innan han fått läsa berättelsen om de märkvärdiga äfventyr han satts i tillfälle att upplefva i Norge, Amerika och Italien.

På uppmaning af vänner och bekanta, trycktes berättelsen emellertid sedermera till förmån för »Kristliga föreningen för unga män» och emottogs vida välvilligare af kritiken, än en dilettant i bokmakeriets svåra konst kunnat vänta.

Så skref exempelvis Svenska Dagbladet:

»Det är lätt och löst nedkastade skisser vi få göra bekantskap med. Författaren inflätar i dem tillräckligt mycket natur- och folkskildringar för att i stora, allmänna drag ge oss en flygtig, men derför icke mindre karakteristisk bild af en färd från Trondhjem till Nordkap och tillbaka igen. Men det är icke skildringen af sjelfva de yttre händelserna, färden, som är hufvudsaken i hans bok. Det som ger arbetet dess pregel och karakter, är hans sätt att berätta, hans reflexioner och funderingar under färden. Detta ger boken dess intresse och dess värde, ett värde som ej är ringa. Ty vi ha sällan gjort bekantskap med en friskare och mera gladlynt författareindividualitet än den som här träder oss till mötes i bror 'Pirres' bref till 'syster Annika'.

Det är en friskhet, en humor och en ungdomlig lefnadslust i dessa små skisser af lifvet ombord på en modern turistångare, som drager läsaren oemotståndligt med sig, och gör att han med det mest harmlösa nöje följer gången af de skiftande äfventyr som upprullas för honom, vare sig författaren dröjer vid de små förtretligheter som kunna hända turisterna när de komma i land, eller de lustiga sidor de kunna visa ombord.»

Göteborgsposten yttrar sig på följande sätt om Nordkapsresan:

»I vår senaste litteraturöfversigt hade vi att anmäla 'Kreutzer-Sonaten' med dess sjukliga åskådning — — — Nu i dag hafva vi att anmäla en frisk skildring som, på samma gång den målar den nordiska naturens kraftiga och derjemte färgrika taflor, äfven varmt och lyckligt tecknar ett ungt pars sig utvecklande kärlek och ändas med en liflig och poesifylld berättelse om de båda till makar blifna ungas lycka och sällhet, men en sällhet som tydligen ej bär på sig sinneslidelsernas skugga utan är ett litet poem i ljus och fägring, en bit ren himmel med solljus öfver en jordisk vrå, der de bägge för tillfället ha byggt sitt näste i ett jordiskt Eden med blommor, fågelsång, glädje och lycka. Det har gjort oss godt att efter Kreutzer-Sonaten med dess skumma lynnesart och mörka lifsåskådning läsa Adelskölds friska, sunda och lifsvarma bok, hvilken vid jemförelse med Tolstoys 'Kreutzer-Sonaten' förefaller som ett uttryck af friskt och fritt svenskt folklynne vid sidan af en förtviflad, tung, ofri och sjuklig rysk karaktär.»

En resa i Norge 1892.

"Hvad kallas det der fjellet?"
"Det är "Snasahögarna," upplyste den unga damen på andra plattformen.

Färden till och igenom Jemtland.

Min yngsta dotter, lilla »Bib», som då var åtta år gammal, hade blifvit bjuden att gästa en af våra bekanta, fru F—n och hennes med Bib jemnåriga dotter »lilla Sally»*) å Mörsil, i Jemtland, och äfven rest dit.

Lilla Bib. *Cl. Adelsköld fot.*

Emellertid skulle äfven jag ut på någon sommarutflygt och tänkte som så, att det just kunde vara roligt se huru Bib hade det uppe i Jemtland.

Jag steg således ombord på ångaren Tellus, förd af min svåger, kapten Brolin, destinerad till Sundsvall, för intagande af trälast. Resan var mycket angenäm, och från Sundsvall fortsattes färden på jernväg till Mörsil. Ditkommen blef jag på det

*) Nyligen afliden.

mest förekommande och älskvärda sätt emottagen af fru F—n och stannade ett par dagar för att derefter fortsätta till Trondhjem.

Emot lilla Bib var »tante» F—n lik mamma sjelf, och allt tycktes vara väl förspändt, och att flickan, som var något klen, skulle finna sig väl af vistandet i Jemtland och komma hem på hösten frodig och fet, som ett lam, som varit ute på fjellbete.

Emellertid märkte jag, att hon såg ledsen ut, och då jag, samma dag jag skulle fortsätta resan, frågade, om hon inte hade det bra, började hon gråta och sade, att hon gerna ville fara hem till mamma.

Det hade ju varit litet tråkigt att vända om igen, och jag frågade, om hon kanske ville följa med till Norge? Ja, det ville hon hellre än stanna.

Då jag meddelade fru F—n detta, sade hon, att hon nog märkt att flickan var hemsjuk, men hade hoppats att det skulle gå öfver. Emellertid kommo vi öfverens att Bib skulle göra en liten tripp med mig till Trondhjem, så finge vi sedan se, om hon ville stanna i Mörsil på återvägen. Jag lemnade med verklig saknad den snälla vänliga fru F—n och det vackra Mörsil — derifrån jag hade många minnen från den tid jag reste som väg- och vattenbyggnadsdistriktschef — och vi fortsatte färden mot obekanta öden.

Men innan detta sker tillåter jag mig upptaga ett minne från nämnda tid.

Mörsilsdoktorn.

I Mörsil vistades under slutet af 1860-talet ett original, d:r Strandberg*) som praktiserande läkare. S., som på sin tid varit Upsala studentkårs bästa sångare, hade aldrig under det han låg vid akademien haft tid att taga någon examen, så att han kunde erhålla någon officiel anställning såsom läkare, och när krediten var fullkomligt slut, reste han till Jemtland, slog sig ned i en bondgård i Mörsil och började praktisera. Ingen

*) Broder till operasångaren Olle Strandberg.

läkare fanns närmare än i Östersund, omkring 8 mil från Mörsil, och då S. var en glad tok, som gaf gubbarna och gummorna en »petit verre», och pratade roligheter med dem när de voro sjuka och illavulna till sinnesstämningen, så att de muntrade upp sig, fingo sig ett godt skratt och blefvo friska, kom han snart i ropet och fick en betydande milsvid praktik, som visserligen icke gödde sin idkare, men tillät honom icke allenast att lefva, utan att till och med bjuda kringresande vänner och bekanta på en tuting, äfvensom att tillfredsställa sin passion som samlare af märkvärdiga stenar, knöliga rötter, getingbon och allehanda missfoster inom den organiska och oorganiska verld, som omgaf honom. Stenarna med lämpliga inskrifter uppställdes, och qvarstå ännu till en del, å en björkbeväxt höjd, strax norr om Mörsil, och de öfriga naturalierna uppradades och upphängdes i hans våning, bestående af en vindskammare med sluttande tak i ett gult hus.

En gång då jag under en inspektionsresa besökte honom, hade han hängt upp i taket i sitt rum ett ofantligt getingbo, befolkadt med stora 1½ tum långa bålgetingar, hvilka som andra tama husdjur fägnade den inträdande främlingen med att surra något nära »ögon, öron och alla lemmar».

»Bry dig inte om dem» — ropade S. — »de bara helsa på dig och bedja dig, likasom jag, vara hjertligt välkommen. — Här har du en bit socker, lägg den i handen, skall du få se huru snällt de komma och suga på den. Mest tycka de emellertid om att sockerbiten först lätt doppas i konjak, ty då få de sig ett lindrigt rus, hvilket är bättre än fylla, likasom ungkarlslifvet öfverträffar det gifta ·ståndet.»

Genom den popularitet den gemytlige »doktorn» sålunda vunnit hade han emellertid ådragit sig Östersundsdoktorernas afund, ty med deras indrägtiga resor till Mörsil och trakten deromkring på flere qvadratmils område var det absolut en ände. Detta föranledde till en anmälan hos vederbörande i Stockholm om olofligt intrång i det privilegierade läkareyrket, och en vacker dag erhöll S. med anledning häraf ett consilium abundi,

d. v. s. »förståndigande» från dåvarande sundhetskollegium att sluta upp med praktiken och resa sin väg — — — hvart han för öfrigt behagade, blott han icke vidare befattade sig med att göra folk friska.

Men se då rann sinnet upp på mörsilsgubbarna, som till svar på »förståndigandet» låto sundhetskollegium i klara verba förstå, att de inte ville bli söndersågade, söndertrasade och lappsalvade af någon doktor »Hjelplös» i Östersund, utan ämnade behålla sin egen doktor, hvilken botade hvem som helst (som inte va bestämd te å dö förstås) utan både apteksmeklamenter och annat rackartyg, som bara kostade pengar. Och dermed fick det förblifva, ända tills doktorn några år derefter, förmodligen till sundhetskollegii belåtenhet och Östersundsdoktorernas fägnad, men till Mörsilsbornas och hans många vänners sorg och saknad, måste företaga den resa, hvarifrån ingen återvänder och upphöra med praktiken.

Resan till Norge.

Efter denna afvikelse fortsätta vi, lilla Bib (som nu var »glad som fågeln i morgonstunden») och jag, vår resa mot de »aningsfulla fjellen».

Vädret var det allra vackraste, lagom varmt, soligt och lugnt då vi åkte vår väg fram uti den vackra Undersåkersdalen. Jag hade ställt väskan med min fotografikamera ute å bakre plattformen af jernvägsvagnen och på detta sätt beredt Bib en utmärkt sitt- och utsigtsplats.

Vid Åre station uppstego på tåget en herre och ett fruntimmer af distingeradt utseende, som jag antog, ett nygift par på bröllopsresa, och slogo sig ned på motsatta plattformen.

Den unga frun, en yppig brunett, formad som en Juno, med blixtrande mörkbruna bedårande ögon och tjusande gropar i kinderna, var utrustad med en liten res-stol och gjorde det

så beqvämt åt sig, som omständigheterna medgåfvo, å bredvidvarande plattform på föregående vagn.

Då man under sådana förhållanden sammanträffar med personer, med hvilka man från första åsynen känner sig sympatisera, — åtminstone gjorde de båda resenärerna detta intryck på mig och jag har aldrig misstagit mig på sådana intryck — uppstår lätt bekantskap, äfven utan presentation. Och det behöfdes således blott en tändande gnista, ett ord, för att bekantskap och vänskap skulle komma att knytas.

Då vi närmade oss norska gränsen, reste sig allt högre ett snöklädt fjell, som jag visserligen sett många gånger och hvars namn äfven varit mig bekant, men bortglömts, och då vi stoppade å Ånns station, frågade jag en stationskarl:

»Hvad kallas det der fjellet?»

»De vejt jäg int.»

»Det är Snasahögarna,» upplyste damen på andra plattformen.

»Det ser nästan ut, som om man häruppe inte fäste sig vid sådana der småsaker», — anmärkte jag och lyfte på hatten.

Och detta blef, som det står i »Gluntarne» — »uppslaget till ett åttaårigt dundrande kalas», eller med andra ord, till en ytterst angenäm bekantskap och samlif med reskamraterna, först i Norge och sedan, så länge de under vintrarna vistades i Stockholm, och vi gästade dem i deras hem i Malmö, och till vänskapsförbindelse för lifvet.

Presentation följde härpå, och då befanns det att resenärerna å andra plattformen voro rådman S—e från Malmö, ledamot af riksdagens Andra kammare, jemte fru. Och som jag då var Förstakammarledamot, funno vi oss vara riksdagskamrater, hvilket äfven bidrog till främjande af bekantskapen och vänskapen.

— — — —

Trondhjem. Äfventyr under resa till Molde.

Vi följdes åt till Trondhjem, och under resan samt vistandet der tog fru Maria, så hette den förtjusande unga frun, i förnamn, alltmera vänlig hand om min lilla Bib, hvilket gladde mig mycket, ty annars hade flickan nog fått tråkigt af att vara ensam med mig, så att jag säkerligen måst återvända till Stockholm med henne.

Genom fru Marias hjertliga vänlighet slöt flickan sig till henne så, att de, ända tills vi slutligen skildes i Göteborg, förekommo som mamma och hennes lilla »kelegris».

Våra nya vänner hade en bestämd plan uppgjord på förhand, att besöka Molde och derifrån öfver fjellen resa till Kristiania och slutligen öfver Göteborg hem till Malmö.

Våra reseplaner sträckte sig deremot tillsvidare icke längre än till Trondhjem, och efter öfverenskommelse beslutades, att vi till en början skulle följas åt till Molde, sedan fick man fundera på saken eller låta ödet afgöra.

Efter att ett par dagar hafva varit i Trondhjem och sedan jag fått förevisa dess sevärdheter, domkyrkan och utsigten från den gamla fästningen m. m., samt vi gjort en tur till de vackra Leerforsarna, stego vi en afton ombord på en af de präktiga ångbåtar, som trafikera norska vestkusten från Bergen ända upp till Nordkap och Vardehus.

Fru Maria hyste vissa betänkligheter mot att befinna sig å öppna Nordsjön, som vi hade att passera, i annan position än i sin koj, och tog Bib med sig ned i deras gemensamma hytt. Men S—e och jag stannade uppe på däck för att få njuta af den härliga anblicken af en soluppgång på hafvet.

Resan skedde i början af augusti, så att vi fingo vänta temligen länge, men natten på hafvet var öfver all beskrifning härlig och soluppgången ännu mera underbar. Dessutom fördrefvo vi tiden med cigarrer, whisky och vatten äfvensom med samspråk om riksdagsangelägenheter, hvilka alltid utgöra

intresserande förbindelser och samtalsämnen mellan liktänkande i de mångskiftande frågorna.

Solen hade uppgått strålande i all sin prakt, vädret var det mest förtjusande, ingen fläkt krusade den lugna, spegelblanka vattenytan, då fru Maria nymornad och i fin sommartoalett jemte lilla Bib uppträdde på däck, bländande och tjusande alla de medresande engelsmännen och i synnerhet en individ, hvars namn jag inte vill nämna, från ett närgränsande land. — —

Vi hade nyss frukosterat och lemnat den gamla sjö- och stapelstaden Kristiansund, från hvilken jag icke har annat minne än att »det luktade fisk förb—dt», såsom v. Braun låter profeten »Job» beskrifva sitt intryck under vistelsen i hvalfiskens buk.

Fru Maria och Bib hade slagit sig ner på beqväma stolar å däck utmed och nära ingången till däckssalongen. S—e satt bredvid, och jag hängde mot relingen ej långt från det öfriga ressällskapet, sysselsättande mig med ett angenämt intetgöra, d. v. s. att titta ner i det dunkla, blågröna djupet, å hvilket den mäktiga ångaren, lik en stor reformator öfverväldigande allt motstånd, banade sig fram, lemnande efter sig ett haf i uppror och skum.

Rätt som vi sålunda befunno oss stornjutande af det förtjusande vädret, ångbåtens snabba och lugna gång genom det kristallklara vattnet, sorlet och klingandet af småvågorna, som uppdrefvos af propellern, uppträdde på däcket genom dörren till salongen en figur, iklädd endast ett par solkiga benkläder och en nerblodad, för länge sedan tvättad skjorta med lösa hängslen hängande nedåt ryggen.

Först trodde jag att det var någon af eldarna, som kommit upp för att få sig en näsa frisk luft, men då han började gå omkring S—e och damerna och se lömsk ut, alldeles som munken i operan »Mefistofeles», började saken förefalla misstänkt och jag ämnade just spörja, hvad han menade med sina slingerbultar, då mannen, med ett »gòòd damne», tog ett språng och kastade sig med hufvudet före öfver relingen, just der jag befann mig.

Detta skedde alldeles oförmodadt, men huru hastigt han

snuddade förbi, fick jag fatt i hans venstra ben och höll honom fast — med en styrka, som var rent af onaturlig — hängande utom relingen med hufvudet nedåt. Allt var ett ögonblicks verk, och det förvånar mig ännu i denna stund, att jag förmådde hålla fast honom några sekunder så som han sparkade för att komma lös, tills S—e hann komma till hjelp och gripa honom i andra benet och frun fatta honom i armen, med hvilken han slog omkring sig för att slita sig från oss.

Bib hade samtidigt sprungit bortåt däcket gallskrikande »hjelp! hjelp!», hvilket var det mest praktiska af allt, ty om hon inte derigenom omedelbart väckt uppmärksamhet hos några unga engelsmän, som sutto och groggade, hade vi ovillkorligen måst släppa mannen i sjön, så som han sparkade och slog omkring sig för att få dränka sig.

Jag har knappast skådat något så ohyggligt som det vilda, förtviflade uttrycket i själfmördarens ögon, då han utan ett ljud arbetade med jättestyrka för att blifva fri.

Med engelsmännens hjelp fingo vi honom emellertid ombord, hvarefter han af sina landsmän lades på ryggen å däck och spolades med så många pytsar kallt vatten att han blef halfdränkt och låg orörlig.

Vi fingo sedan veta, att mannen visat sig sinnesrubbad och förtviflad under resan i Norge och nu skulle återföras till England af en reskamrat, ifrån hvilken han listat sig. Att han emellertid icke helt och hållet saknade omdömesförmåga, visades af att han försökte afsluta ett lif som icke vidare kunde erbjuda någon glädje. Och vi kommo sedan öfverens om, att det måhända nog varit bäst för honom, om jag inte fattat tag i benet, utan låtit honom få komma till en annan, bättre, lyckligare och fridfullare verld.

Åfventyr i Molde.

Strax på eftermiddagen anlände vi till Molde och erhöllo, efter underhandling med innehafvaren af Grand Hôtel Molde — en broder till källarmästaren Svanfelt i Upsala — ej utan svårighet rum, ty hela det stora hotellet var fullproppadt med turister från alla verldens kanter. Och om vi icke varit landsmän med »hôteliern», hade vi förmodligen fått stanna utanför med alla våra »grejor».

Dagen derefter och sedermera under vistandet i Molde fingo vi mycket trefliga rum.

Molde är ett af de mest förtjusande ställen i Norge, och det vill säga mycket, under förutsättning naturligtvis af vackert väder, och detta voro vi nog lyckliga att få åtnjuta hela tiden vi lågo der och latade oss. Vanligtvis regnar det mesta delen af sommaren på Norges vestkust, men under de fjorton dagar vi uppehöllo oss i Molde, sågs inte ett moln på himmelen.

Staden Molde ligger på norra sidan af den breda Romsdalsfjorden, som sträcker sig c:a 8 mil upp i landet. Å norra sidan förekomma betydliga skogklädda höjder, hvilka afhålla nordanvindarna och göra att klimatet är fullkomligt sydländskt, så att till exempel en auracaria imbricata, mellan 8 à 10 meter hög, förekom i trädgården till en villa i det fria. Och sådana rosor sedan som man såg omkring de vackra villorna har jag aldrig skådat. Vid statsrådet Astrups villa mätte jag en, som var 17 centimeter i diameter.

Ute i den breda fjorden sträcka sig långa band af öar, och på södra sidan upptorna sig Trolltinderna, Romsdalshornet och en hel rad fjell i varierande blå, gredelina och skära färgskiftningar och snöklädda toppar, glänsande som om de gjutits af silfver. Ännu mera underbart var skådespelet i nattens lugna timmar, då naturen slumrade, intet störde den stora tystnaden, då skuggorna föllo dunkla, men augustimånskenet göt sin trolska, sammetslena glans öfver fjord och fjell.

Elden lös i hotellet.

Solen steg upp tidigt — vid tretiden — då vi voro i Molde. En vacker morgon just vid denna tidiga timme, vaknade jag vid att en mängd folk rörde sig och sorlade oredigt i korridoren utanför mitt rum. Jag fäste mig emellertid icke mycket dervid, ty det hände ej så sällan, att ångbåtar fyllda med turister ankommo under nätterna, och jag drog täcket öfver hufvudet för att få sofva i fred.

Halfsofvande som jag låg, fick jag höra någon som häftigt bultade på dörren och ropet:

»Elden är lös i hotellet, qvicka dig upp och ut!»

Jag igenkände S—es röst och skyndade upp yrvaken, för att höra efter hvad som stod på. S. var emellertid försvunnen, men korridoren stod full af rök och betjeningen jemte passagerare, i djupaste negligéer, sprungo fram och tillbaka kors och tvärs om hvarandra.

Jag ropade på en uppassare, men han svarade icke, bara sprang rundt.

Detta såg betänkligt ut, så mycket mera som S—es och vi bodde i tredje våningen.

Hotellet var ett elegant korthus af trä, med endast *en* trappa, äfven den naturligtvis af trä.

Jag skyndade in till Bib, ruskade ungen vaken och sade så lugnt jag kunde för att inte skrämma henne:

»Raska på, Bib, kläd dig, vi ska fara och ångbåten går om några minuter.»

Derefter kastade jag på mig sjelf det allra nödvändigaste, d. v. s. ett par pantalonger, och dermed var det färdigt. — —

Under tiden hade jag tänkt ut — tankarna löpa qvickt vid sådana tillfällen — att om vi inte kunde komma utför trappan för eld och rök, skulle jag med Bib hängande på ryggen klättra utför ett stuprör, som gick ner utanpå väggen ej långt från fönstret i mitt rum.

Allt detta passerade långt snabbare än det kunnat beskrifvas.

Utkommen i korridoren kastade jag mig öfver en uppassare, med det annars fulländadt elegant brända och pomaderade håret stående på ända, löskragen knäppt bakfram och den öfriga toaletten i samma stil, grep honom med båda händerna i axlarna och ropade:

»Herre! Hvar är elden lös?» — Han bara stirrade. — »Hör då, menniska! Kan man komma utför trappan?»

»Det är over nu» — svarade han hämtande sig men skälfvande i hela kroppen. — »Det var eld i gulfvet i Spisesalen.»

I detsamma kom en transatlantisk turist, med hvilken vi gjort bekantskap, upp för trappan i nattrock — men ej en tråd mera på sig *) — och förkunnade att faran varit mycket stor, men att den afvärjts genom nattvaktens påpasslighet och den goda eldsläckningsredskapen. Emellertid voro golfvet i ett af sällskapsrummen samt väggen till matsalen förstörda af elden, och han tillade, att om elden ej upptäckts så hastigt som skedde, hade troligen hela hotellet jemte alla de som bodde i andra och tredje våningarna omöjligen kunnat räddas, utan brunnit inne inom en half timme, om de ej dessförinnan qväfts af röken.

Emellertid tyckte jag det vara säkrast att komma ut i det fria, och sedan Bib och jag klädt oss något så när civiliseradt, gingo vi ner och funno alla de hundra gästerna församlade utanför hotellet, de i nedersta våningen något så när beklädda och med sitt bagage omkring sig på gården — det som ännu var qvar i rummen hyfvades ut genom fönsterna — men de öfriga från andra och tredje våningen utan sina tillhörigheter, och somliga endast i nattkläderna. Ingen vågade sig upp i hotellet af fruktan att elden skulle blossa upp igen. Synen var, då man som vi och S—es befunno oss temligen presentabla och faran kunde anses vara öfver, i högsta grad komisk.

*) Till hotellet hörde ett litet brädskjul med namn, heder och värdighet af "kallvattensbadhus", *under* ångbåtsbryggan, som rymde högst två medelmåttigt stora personer, men inte mer än en med större omfång. Här brukade ifrågavarande turist, som inte rymdes jemte någon annan, timtals ligga plaskande och hindra de öfriga gästerna från att bada. hvilket ej så litet förargade dessa. Sedan det vid eldsvådan, då han förekom *endast* i nattrock, upptäckts, att badaren öfver hela sin lekamen var svarthårig som en björn, benämndes han derefter af de förargade för "tvätthjörnen".

Herr Svanfelt, som under släckningen skadat sig så att blodet flöt om ansigtet och händerna och var alldeles svart som en sotare, sökte lugna damerna så mycket han förmådde och bjöd på nervdroppar, men jag tror för min del att han skrämde dem ännu mera än de lugnades af medicinen genom sitt mordbrännareutseende.

»Hör nu, herr Svanfelt» — sade jag — »låt koka en stor så med godt och riktigt starkt kaffe, det lugnar damerna bättre än någon apoteksvara, och om herrarna få en konjak i kaffet, glömma de faran inom en minut.»

Detta tyckte han vara ett godt påfund, och snart stodo flere stora rykande och inbjudande kaffekannor å provisoriska bord ute på gården, och detta återställde modet på ett förvånande sätt, ty efter hand försvann den ene efter den andre med sina saker i händerna. — Endast garçonen med håret i vädret och den höga löskragen vänd bakfram hade ännu icke återfått sansen, utan fortsatte att till Bibs och vår stora förtjusning hälla kaffe i likörglasen och konjak i kaffekopparna.

Utflygt med statsrådet Astrup till Eikilsvandet.

Fram på morgonen efter eldsvådan kom min gamle bekante och vän från den tid han bodde i Stockholm, dåvarande statsrådet Astrup, till Molde för att syna hotellet, som var hans tillhörighet.

Astrup hade en utmärkt vacker villa en half mil från Molde och bjöd S—es och oss hem till sig, hvilken bjudning vi naturligtvis med tacksamhet och nöje begagnade oss af. Och ett par dagar derefter föreslog han att vi med honom skulle göra en utflygt till »Eikilsvandet» vid östra ändan af Romsdalsfjorden.

Färden företogs en morgon med en liten Astrup tillhörig ångbåt under det mest hänförande väder. Det var fullkomlig vindstilla, vattnet spegelblankt och fjellen å ömse sidor om

fjorden afspeglade sig till följd deraf så tydligt, att det såg ut, då man stod i fören af ångbåten, som om denne sväfvat i luften öfver en ofantlig klyfta. Under resan med kronprinsen-regenten Carl till Kvikkjokk 1858, hade jag haft tillfälle att se något liknande å Saggatjaur, men aldrig något så underbart som här. Man tyckte sig sväfva som i en ballong och se jorden med berg och dalar under sig.

För att komma till Eikilsvandet måste man fara något mera än en half mil öfver land, och för denna resa stodo åtskilliga ekipager i ordning. Jag fick mig tilldelad en karriol, S—e och hans fru erhöllo en tvåsitsig kärra, och Astrup tog Bib till sig i en enbetskärra.

Det är att djupt beklaga både inför samtid och efterverld, att jag, oaktadt en fotografiapparat fanns med, icke tog en bild af Astrup och Bib med kärra och häst. Kärran var i och för sig jemte hästen och en gammal skjutsbonde bakpå mer än väl värd en »plåt», och med den kolossale Astrup, i sitt stora yfviga hvita hår och derofvanpå en hatt med breda brätten, inpinad jemte det lilla krypet Bib i den halfannansitsiga schäsen, hade fotografien i sin helhet varit en genrebild af oskattbart värde. Emellertid blef gruppen olyckligtvis icke förevigad, och någonting liknande förekommer nog aldrig mera.

Vi rodde in i Eikilsvandet och fjellen slöto sig omkring oss på alla kanter. Man befann sig i en rätt stor, men, som det föreföll, mycket trång bassin, med det klaraste opalblå vatten och skyhöga fjell omkring, som utestänga en från den yttre verlden. Fjellväggarna, säkert ett par tusen fot höga, stupa nästan lodrätt ner i vattnet, och äro dels nakna, rödaktigt grå eller beklädda med saftig grönska.

Sceneriet i sin helhet påminner märkvärdigt om den berömda Königsee i Tyrolen, men derigenom att Eikilsvandet är trängre och fjellen stå alldeles öfver ens hufvud, känner man sig så ofantligt liten mot jättarna, som stå på vakt med sina hufvuden uppe i molnen. Allt var så storartadt, tyst och högtidligt, när

vi sakta gledo fram på den speglande vattenytan och endast hviskande meddelade oss med hvarandra. — —

Under återvägen till Molde påträffades ett par engelska turister, som voro mycket oroliga att hinna med en ångbåt som skulle gå till England på aftonen. Astrup bad dem medfölja å vår båt, och under vägen befanns det att en af dem, en lång, ovanligt ståtlig gentleman, hette Gladstone och var brorson till »the grand old man».

Temligen sent återkommo vi till Molde efter en ytterst behagligt tillbringad dag.

Det var under denna hemfärd på qvällen, när solen sjunkande i hafvet »purprade Trolltindens toppar, allt var så stilla och allt andades drömmande, tjusande frid», som jag fick idén till en sedan tryckt komposition, »Aftonstämning», för viol och piano.

Veblungsnäs. »Mamma efterlader Gutten.»

Ett par dagar efter denna utflygt hade S—e bestämt sig för att resa hemåt, och som äfven Bib och jag inte gerna längre kunde blifva öfverliggare på Grand Hôtel Molde, så trefligt der än verkligen var, beslöts vid hållen öfverläggning, att vi skulle följas vidare åt på okända vägar och stigar och nya äfventyr. Men innan den egentliga hemfärden företogs, skulle vi bese en trång fjelldal, löpande in från södra sidan af Romsdalsfjorden mellan Trolltinden och Romsdalshornet.

Med en liten ångbåt foro vi för detta ändamål tvärs öfver fjorden och sedan mellan de många egendomligt formade och pittoreska öarna och fjellpartierna till en plats som heter Veblungsnäs, och inqvarterade oss i ett dervarande nytt hotell för att dagen derpå göra en färd i vagn genom den storartade fjelldalen till Fladmark och åter tillbaka till Veblungsnäs. Härifrån skulle vi enligt resplan samma afton fortsätta färden med en annan liten ångbåt till Vestnäs och vidare till Geiranger, samt slutligen öfver fjellen

till Lillehammar och Kristiania. — Menskliga beräkningar gäckas emellertid understundom — och så gick det denna gång.

Vädret hade under hela utflygten inåt Trolltindsdalen varit särdeles vackert, men när vi återkommo till Veblungsnäs, började det regna och blåsa ohyggligt kallt, och när vi kommo ner till ångbåten för att embarkera, befanns denna vara en liten stackare, smutsig, sur och våt samt mer än fullpackad af varor och reseffekter af alla slag och så många menniskor, att flertalet inte ens hade sittplats.

Om jag varit ensam, hade detta icke bekommit mig något, men vågade icke taga det lilla barnet med under sådana omständigheter i mörker, ösregn och kall blåst, och illa utrustad i klädväg, som hon var. Ett sådant äfventyr ansåg jag mig icke stå till svars med. Detta visade sig sedermera hafva varit klokt. Ty efter S—es beskrifning på deras äfventyr under färden öfver fjellet, hade liten Bib derunder kommit att slita mycket ondt. Vi sade derför farväl till våra vänner och återvände till hotellet i akt och mening, att dagen derefter med en annan ångbåt fara tillbaka till Molde och vidare öfver Trondhjem med jernväg till Kristiania, der vi stämde möte med S—es några dagar derefter.

Under vistandet i hotellet dagen förut hade Bib, som vanligt, följt »tant Maria».

Då jag nu på qvällen återkom till hotellet ensam med flickan — som var mycket nedstämd till humöret — och begärde rum, med två sängar, frågade städerskan, som igenkänt oss, om »gutten» skulle ligga hos sin mamma, efter som det skulle bäddas med blott två sängar.

»Nej» — svarade jag. — »Frun reste med ångbåten till Vestnäs.»

»Åh! Herre Jess! Reiste Mamma sammen med den andre Herren og efterlade sig 'Gutten'!*) Stakkels börn!»

*) Före resan till Jemtland hade man kortklippt håret på Bib, så att hon mest liknade en "Gut" (gosse).

»Frun var ju gift med den andre herrn,» — upplyste jag skrattande — »och reste med sin man.»

»Jaså — Og nu matte De ta' ved Ungen Deres?» Och så ruskade den beskedliga medlidsamma jäntan på hufvudet åt Bib, som stod med tårar i ögonen.

Åter i Molde.

Dagen derpå återvände vi till Molde; men hvad allt förändrats. —

Vädret hade blifvit ohyggligt kallt, regnigt och ruskigt, en tät våt dimma låg som ett tungt täcke öfver fjorden och skymde den praktfulla utsigten, en mängd obekanta, mindre trefliga resenärer hade anländt, och bland dessa märktes saknaden mest efter de vänner, som vi dagligen varit tillsammans med i nära tre veckor. — Bib »grinade», och jag hade god lust att göra detsamma.

Det gällde således att komma bort så fort som möjligt, och jag frågade Astrup då vi besökte honom och hans älskvärda familj, för att säga farväl, huru detta bäst skulle tillgå.

»Det går en ångbåt i eftermiddag», svarade han, »till Trondhjem, men vinden är hårdt vestlig, och troligen blir det svår sjögång. Om du vill, går det an att taga min lilla ångbåt till Eide, derifrån är cirka femton kilometer skjutsväg till Ångsvik, och sedan komma ni med en ångbåt, som går i dagningen i morgon, inomskärs, direkte till Trondhjem.

»Jag skall telegrafera till kaptenen på Trondhjemsbåten om sofplatser åt er, ty annars kan det hända att ni få obeqvämt.»

Detta visade sig sedermera vara ett förträffligt arrangement, som kom oss utmärkt väl till pass. Jag tackade, och vi vände åter till Molde.

Resa från Molde till Trondhjem. Bibs jordgubbar. Trikiner.

Efter middagen var det tid att gifva sig utaf. Ångbåten signalerade och vi gingo ner till bryggan. Bib bar på en korg de präktigaste jordgubbar, som den snälle farbror Astrup gifvit henne och åt hvilka hon var mycket förtjust.

När vi kommo ombord å ångbåten, befanns före oss der ett sällskap bestående af en mycket liten gammal herre med stora runda blå glasögon, krökt rygg och spensliga och krokiga ben som en tax; vidare en väldig två meters dam med stolt hållning som en drottning, ytterst elegant toalett och ett uttryck i sitt anlete och de stora skarpa ögonen, som mer än tydligt ådagalade både medfödda och utbildade herskareegenskaper. På den lille mannens förskräckta och undergifna utseende, när hon vände sig till honom, var det omöjligt misstaga sig på, att han stod i underdånighetsförhållande till den ståtliga uppenbarelsen, eller med andra ord var för tid och evighet sammankopplad med henne, medelst vigselformulärets heliga och ljufva band, till »ett lif, en anda».

Damen — eller frun — hade slagit sig ner på bästa platsen i aktern af den lilla ångbåten, tätt bredvid, lutad åt, och med ögonen hängande vid en närstående »ginjerl», pådragen någon fantasi-turist-drägt, med »enkeltjusare» i ögat. För öfrigt var han utrustad, — om det var af naturen eller artificielt, kunde jag till början ej bedöma — med ovanligt stora röda och uppsvällda labbar.

Den ena af dessa begagnades att oupphörligt föra en kolossal svart cigarr, som, att döma af oset, var en äkta »stinkadoro», från och till munnen, och med den andra manövrerade han samtidigt en knölpåk, tjock som en menniskoarm, på ett sätt som var högst oroande för besättningen och tvingade dem, som kommo i närheten, att oupphörligt vika undan hufvudet eller draga tillbaka någon annan kroppsdel, för att inte komma i olycka för den förfärliga påken.

Ofvan omskrifna sällskap, som vid första åsynen gjorde ett mindre angenämt intryck, hade, som nämndt, slagit sig ner i aktern af båten, och för att komma så långt som möjligt ur träffhåll för den vådliga »grilljanne»-battongen, och ur lukthåll för »stinkadoren», satte jag mig med Bib i fören.

Fånglinan kastades loss. Vi befunno oss åter ute på den härliga Romsdalsfjorden, och färden lofvade att blifva förtjusande. Solen stod klar på himlen; ingen vindflägt krusade den spegelblanka vattenytan. Till höger lyfte Trolltinden och Romsdalshornet sina snöhvita taggiga spetsar högt i den ultramarinblå luften, till venster skymtade den ena villan efter den andra bland träd och buskar, och inom kort hade Grand hôtel Molde försvunnit bakom i fjorden utspringande löfklädda uddar.

Som vi sutto och beundrade och njöto af de storartade och förtjusande scenerier, som, det ena efter det andra, blottades, kom den lille gamle herrn bort till oss och yttrade med en stämma som en papegoja, som fått något i halsen, den förhoppningen, att jag icke hade något emot att han med fru och deras ressällskap, voro med.

»Nej, för all del,» svarade jag, tagande alldeles gifvet, att kapten på båten gifvit herrskapet tillåtelse att fara med till Eide.

»Af Kaptein har jeg hört siges» — fortsatte han — »at det är major Adelsköld, med hvilken vi have den Äran at reise. De har sandsyndligviis hört mit namn paa Grand hôtel?»

»Jag har inte haft den förmånen» — svarade jag.

Han upplyste då att han hette -n- och var teknisk fabrikant från Danmark, hvarpå jag icke hade någon anledning att tvifla; samt att hans fru var mycket charmerad af resor, hade besökt Europas förnämsta hufvudstäder och badorter och talade främmande språk som infödingarna. Vidare meddelade han, att deras ressällskap var en grosshandlare från Köpenhamn, äfven han var en mycket vidtberest, fint bildad, mångsidig sportsman, i synnerhet i fråga om kapplöpningar, intimt bekant med hertigar och vicomter i Paris och lorder i London, och kände på sina fem fingrar namnet på alla de berömdaste kapplöpnings-

hästar i verlden samt deras härkomst i många leder. För öfrigt hade han en mycket betydande affär.

»Jag gratulerar» — svarade jag, efter att så uppmärksamt som möjligt hafva afhört dessa för föremålen så smickrande betyg — »till en så lycklig äkta förening hvaruti ni synes befinna eder, och till en så lysande bekantskap, som ressällskapet, att döma af utseende, drägt och fasoner m. m., ser ut att vara. Törs jag fråga — i hvilken affär gör herr grosshandlarn?

»Han er chef for en uhyre Urtekræmmerforetning, leverer Kolonialvarer til halve Danmark og söndre Sværje.»

»Storartadt» — ropade jag och hade fullkomligt klart för mig hurudan »grosshandlare», att döma af »chicet» m. m., det var, samt, att han påtagligen hade både kontoret och affären på fickan.

»Då undrar jag minsann inte på, att frun och han synbarligen trifvas så väl tillsammans och sympatisera med hvarandra.»

»Tja!» svarade den tekniske fabrikören, läggande sin vetenskaplighet i dagen. »De kjender nok til hvorledes kemiske Kropper, som have Frændskab til hverandre indgå Forbindelser, og jo större Frændskaben är desto mere Varmestoff udvikles derved. Paa samme maade är det endog med Menneskerne, hvilka med Hjælp af positiv og negativ Elektricitet, som De kjender trækes til hverandre, ligesom Magneten træker til sig Jernfilspaanen.»

»Alldeles riktigt, och, som det vill förefalla, synnerligen träffande sammanställdt med förhållandet,» instämde jag.

»Men maa jeg ikke gjöre Dem bekjendt med min Frue og vor Reisefelle?» slutade den afundsvärde ägaren till den vidt beresta, mångspråkiga, elektriskt tilldragande, upphettade kolossala frändskapskroppen, m. m.

Nu väntade han förmodligen, att jag skulle följa med honom till »magneten och filspånen» der borta i aktern, men som jag inte kände mig upplagd för något dylikt, och ännu mindre att utsätta mig för käppslängar, blef jag qvarsittande. Efter

några underhandlingar kom emellertid hela trion bort till oss och presentationen gick af stapeln.

»Nej se saadane skjönne Havejordbær!» — utropade den ståtliga frun. — »Jeg maa vel smage en? Hvad heder Du, lille Pige?» frågade hon och tog korgen utan vidare från Bib, som blef alldeles perplex och inte kom sig för att säga ett enda ord, utan bara följde sina jordgubbar med ögonen.

»Det är min dotter» — svarade jag, ej så litet förargad öfver hennes oförskämdhet — »och hon heter således *fröken* Adelsköld.»

»Saaledes, det var netop en lille fin Fröken. Fröken tilader vel Grosserern at lade et Jordbær sig smage?»

Och utan att afvakta tillåtelse räckte hon denne korgen, hvarvid de stora »födkrokarna» kommo honom väl till pass, och efter några sådana bjudningar fram och tillbaka var korgen nästan tom och de bästa jordgubbarna anammade, då jag, ytterst förargad å Bibs och egna vägnar, tog mig friheten på det mest artiga sätt erinra herrskapet om, att min dotter möjligen också skulle vilja smaka en af sina jordgubbar, innan de blefvo alldeles slut.

Framkommen till Eide nämnde kaptenen på ångbåten, att fabrikören, då båten skulle afgå från Molde, frågat om han och hans sällskap kunde få följa med, hvarpå lemnats det svaret, att han borde fråga mig, till hvars disposition båten ställts, om tillåtelse härtill. Ännu förargad öfver förlusten af jordgubbarna, tyckte jag, att oförskämdheten att taga ifrån Bib dessa, som hon gladt sig så mycket åt, förtjenade sitt straff. Jag omnämnde således för »fabrikören» hvad kaptenen sagt samt tillade — då han försökte taga saken på den raljanta sidan och omtalade att han gifvit kaptenen 1 krona i drickspenningar:

»Naturligtvis måste ni, utom så hederliga drickspenningar, äfven betala biljetter för resan, så mycket mera som ni farit objudna, och jag tycker, att 10 kronor kunde vara lagom, hvarigenom kaptenen och eldaren kunde erhålla mera passande drickspenningar än de bekommit.»

»Det kan vel ikke vere spörgsmål om,» tyckte fabrikören. »Jeg trodde att Vi måtte faa reise fritt med Dem. Dersom en far med det Damskib som gaar reguliert to ganger i Ugen, kostar det ikke mer end 1 Krone Person, eller 3 Kr. tilsammen.»

»Jag beklagar verkligen på det högsta både å edra och i synnerhet min dotters vägnar, att ni inte farit med en af de ordinarie båtarna, ty då hade min lilla flicka haft sina jordgubbar i behåll» — svarade jag. — »Nu ha ni med sällskap farit med en *extra* båt, som var ställd till min disposition, och då måste äfven den *extra* afgift betalas, som jag funnit lämpligt bestämma, och 10 kronor för tre så notabla personer, tycker jag inte vara för mycket, snarare alltför litet.»

Då han ytterligare gruffade och »Grosseren» samt frun började blanda sig i saken, afbröt jag helt tvärt:

»Det tjenar till intet att 'gjöre vrövl' härom, vill ni inte betala hvad jag ansett lämpligt såsom drickspenningar åt kaptenen och eldaren, och som jag skulle vilja tillråda, meddelar jag förhållandet till ångbåtens ägare och så kan det måhända komma att stå eder ännu dyrare.»

»Låt mig veta, innan jag reser,» sade jag högt till kaptenen — »om kapten bekommit 10 kronor af herrskapet eller inte.»

(Innan vi en stund derefter fortsatte resan, kom kaptenen högeligen glad och tackade mig för de hederliga drickspenningar han fått.)

Ett kort stycke ifrån ångbåtens tilläggningsplats låg Eide gästgifveri, der jag med posten beställt hästar till kl. 8 på aftonen. Dessa stodo nu färdiga, och jag ämnade resa omedelbart för att ej alltför sent hinna fram till Ångsvik, der Trondhjemsbåten låg.

Ressällskapet från Molde hade deremot icke beställt skjuts på förhand, hvilken derför uppgafs inte kunna vara i ordning förrän om en timme.

Nu hade bladet vändt sig. Den ståtliga frun kom till mig och tackade för det de fått komma på båten samt frågade, om

vi inte ville dricka kaffe med dem och sedan resa i sällskap, hvilket vore trefligare, då det redan börjat mörkna.

Anledningen till denna vänlighet kommo vi underfund med sedan.

Då jag emellertid tyckte mig hafva fått alldeles nog af sällskapet och Bib var ännu mera bestämd i sin mening härom, begåfvo vi oss i väg.

Vi hade fått två karrioler, och i den ena satte jag Bib, ombonad af allt varmt vi hade med oss, ty det liknade sig till att blifva ganska kallt under natten, och placerade mig sjelf bakpå såsom skjutsbonde. I den andra karriolen åkte skjutspojken med bagaget.

Vägen var rätt god, men backig och gick nästan utan undantag genom skogsmarker. Luften var frisk och doftande från skog och mossmarker, och långt efter det att solen gått ner och det blifvit rätt mörkt, glödde fjellen i öster, som om de varit af smält metall och lånade en högst egendomlig mystisk belysning åt landskapet. I skuggorna var mörkt som natten, men trädtopparna lyste i matt purpurglans.

Rätt som vi sålunda i sakta mak, ty det var ju inte så brådtom, rullade fram, jag stornjutande af det praktfulla skådespelet — Bib tagande sig en liten lur tror jag — fick jag höra åkande efter oss och någon ropa, »Holloi! Holloi!» och då jag makade mig åt sidan af vägen, troende att det var posten, eller någon lindrigt nykter passagerare, befanns det vara våra vänner, den stora frun med blommor och fladdrande plymager på hatten åkande inuti en karriol med »Grosserern» bakpå, samt »fabrikören» jemte skjutsbonden uppkrupna å en kärra med alla koffertar och askar, sprängande fram som om sjelfva Rob Roy varit efter dem med sitt band.

»Maa jeg bestille om Pladser paa Damskibet til majoren og den lille elskværdige *Fröken?*» ropade frun med särskild tonvigt på fröken, då sällskapet for förbi som raketer.

»Fröken tackar för vänligheten!» ropade jag tillbaka, mer än glad att Astrup på förhand beställt platser å ångbåten, sedan

jag nu trott mig hafva kommit underfund med, hvarför vi skulle uppehållas medels kaffedrickning i Eide, och hvarför vederbörande nu skyndade sig att komma före till ångbåten — *för att förmodligen taga de bästa sofplatserna i besittning.*

* * *

Vid ankomsten till ångbåten vid elfvatiden på natten gick jag genast till kaptenen och frågade, om statsrådet Astrup beställt plats åt mig och min lilla dotter.

»Ja» — svarade han vänligt — »och det var väl att det skedde så tidigt, ty annars hade jag ej haft annat att bjuda på än en soffa i salongen, hvilken blir alldeles fullproppad med folk. Nu får majoren och lilla fröken damsalongen med goda sofplatser för egen räkning.»

»Tackar förbindligast! Men säg mig hvar få en stor fru och två herrar, som måste kommit för en halftimme sedan, plats?»

»I salongen bland de andra passagerarna sedan det afdukats efter supén.»

Inkomna i salongen, efter att hafva inqvarterat oss i vår hytt, funno vi att supén serverades, och vår vän den ståtliga frun i all sin prakt jemte adjutanten tronande i en soffa, men med synbarligen mycket förargad uppsyn.

Jag gick bort till henne och tackade för de utmärkta platser hon beställt åt oss, — men fick endast en arg knyck på nacken till svar. Det är — i förbigående sagdt — förvånande huru många känslor damerna kunna uttrycka, medels att knycka, eller »knixa» på nacken.

Derpå skulle vi äta, ty Bib sade att hon var »väldigt» hungrig. Supén bestod af ett stort fat med, till utseendet, delikat spickeskinka och stekta ägg samt ett annat med kalfkotletter och till dessa potatis jemte stufvade ärter.

Frun och hennes sällskap, »Grosserern», hade just slukat en stor första portion skinka med ägg och ärter och höllo på att förse sig med en dito n:o 2, då Bib bad att få en skifva skinka.

Jag är i allmänhet inte långsint och ännu mindre hämndgirig, men tyckte att vederbörande ännu inte fått fullt betalt för jordgubbarna och afsigten att annektera de bästa sofplatserna, hvarför jag svarade temligen högt, så att vederbörande, som befunno sig midt emot oss vid bordet, skulle höra hvad som sades:

»Bry dig inte om skinkan, Bib, det är så ofta lefvande trikiner i okokt fläsk.»

Den väldiga frun bleknade synbart, och det såg nästan ut, som om hon fått lefvande trikiner i sig och att de ville upp i dagen. — — På »Grosserern» kunde tydligen äfven förmärkas samma symptomer, och rätt som det var gjorde han sig osynlig på en stund.

Gamlingen, som placerats vid annat bord, hade ingenting förmärkt, utan satte i sig stora qvantiteter af den verkligen mycket läckra skinkan, hvilken Bib och jag dagen derpå vid frukosten med god smak och ytterligt förakt för både trikiner och andra bakterier, frossade på, sedan de blifvit ordentligt stekta.

Resan till Trondhjem inomskärs var mycket behaglig; väl rullade ångbåten emellanåt, då man hade att passera för vestanvinden öppna flak, men då bäddade jag ner Bib i våra pläder på ett par beqväma korgstolar å däck, och så gick det bra, helst som »ressällskapet» från dagen förut höll sig för sig sjelfva, så långt ifrån oss som möjligt.

* * *

Kort efter vår ankomst till Trondhjem inträffade en af de stora Nordkaps-turist-ångbåtarna, fullastad med hufvudsakligen tyskar, hvilka, efter hvad jag hörde å ett hotell der vi inqvarterat oss, till största delen ämnade följa med nattåget till Kristiania. Och som vi skulle resa med samma tåg, var det angeläget, att i tid skaffa sofvagnsbiljetter och pollettera vårt bagage.

När vi kommo till stationen, var der ett förskräckligt väsen, ett väsen som endast tyskar i främmande land kunna åstadkomma — vare det nog sagdt — och jag hade svårt nog att

freda lilla Bib i trängseln och bråket. Att komma till biljettluckan och bagageinlemningen var ej att tänka på, hvarför jag lemnade Bib med bärarna af vårt »töj» utanför stationshuset och trängde mig med anlitande af händer, axlar och armbågar genom den bråkande menniskomassan till stationsinspektorens expedition. Och som jag ägde ett rekommendationskort af min gamle vän jernbanedirektören Pihl, fick jag af den välvillige inspektoren ej allenast biljetter — hvilka för säkerhets skull togos å 1 klassen — utan jemväl vårt bagage polletteradt. Och sjelfva fingo vi genom en bakväg slippa in i vår vagn.

Så till vida var allt godt och väl, och vi sutto som bäst och skrattade åt gårdagsäfventyren och huru reskamraterna ärligt och ordentligt fått betala jordgubbarna, och huru väl det var att vi kommit in i vår kupé, då dörrarna till väntsalarna slogos upp och hela hopen tyskar, några fransmän, engelsmän och amerikaner hufvudstupa störtade ut, fullastade med packning och stormade vagnarna i tåget.

Så mycket jag rest har jag aldrig varit med om något dylikt. Trängseln var oerhörd, äntringen af vagnarna i högsta grad våldsam, kappsäckar, nattsäckar och alla sorters reseffekter kommo på tvären, det blef en fullkomlig stoppning på vagnsplattformerna. Ingen kunde slippa fram, och massan bakom bara körde på, så att det blef värre och värre. Hattaskar bucklades sönder, fruntimmer, som höllo på att klämmas ihjel, upphäfde höga nödrop, men massorna bara trängde på, bearbetande hvarandra med axlar och armbågar, händer och fötter och med allt hvad de hade i händerna.

Slutligen måste det emellertid äfven blifva inbrott i vår kupé — det var tydligt — och medan tid var, sökte jag barrikadera oss så godt jag kunde. Vagnarna voro af bogiesystemet, med en gång längs ena sidan, såsom de nya sofvagnarna å svenska stambanorna, och sofkupéer åt den andra. Vi hade intagit en sådan, och jag placerade innanför ingången på golfvet i kupén våra nattsäckar, min fotografikameralåda, ett bylte

pläder m. m. och ställde mig sjelf så bred jag kunde göra mig i breschen, d. v. s. dörren.

Anledningen till stagnationen å plattformen af vår vagn var, att en gammal herre, som kommit främst och bar på ett stort bylte med diverse käppar, paraplyer och andra effekter, hade fått dessa på tvären i dörren och kunde omöjligen komma fram. Och ju värre påträngningen blef, desto fastare inklämdes byltet jemte ägaren.

Slutligen brusto käpparna och paraplyerna, byltet slungades in som en jätteprojektil med gubben ofvanpå, och derofvan uppå de öfriga stormande herrar och damer om hvarandra, så att gången blef full af reseffekter och menniskor, hvilka alla gallskreko, slogo och sparkade omkring sig. När nu de utanför varande märkte att vagnen på detta sätt blifvit fylld, vände de sig under forttarande stormning och angrepp, till andra vagnar, så att de som kommit in i vår, kunde ordna sig och sina många tillhörigheter samt syna alla lekamliga och materiella skador och skavanker. Det allra obegripligaste, och bevisande försynens underbara närvaro var, att ingen blef ihjelklämd.

Uti den kupé vi befunno oss fanns sofplats för fyra personer, två och två ofvanpå hvarandra, och tack vare handgriplig hjelp af en duktig och hygglig norsk student, till utseendet lik Nansen, släpptes icke in mer än nätt och jemt så många som hade liggplats, d. v. s. en till utom vi och studenten; de öfriga fingo stanna i korridoren eller slå sig ner hvar de behagade. Sedermera insläpptes emellertid flera af konduktören, så att kupén blef fullpackad. Slutligen blåste afgångssignalen, och att alla ej kommit med på tåget, kunde man tydligen se på en mängd bagage, som låg qvar å plattformen, och en grupp gestikulerande och käftande tyskar omkring den stackars stationsinspektoren.

* * *

Vid en station, hvars namn jag glömt, skulle superas, och som Bib var hungrig, fick jag försöka skaffa henne något att

äta. Matpolletter fick man köpa utanför, men inuti matsalen var det, när jag kom dit, i ordets egentliga bemärkelse fullpackadt med menniskor som sillar i en anjovisburk, och att komma fram till buffeten var lika omöjligt som att bita sig i ryggen, för så vidt man ej är så utbildad cirkuskonstnär, att man kan vrida hufvudet bakfram. Rätt som jag stod och funderade på, om det inte kunde finnas någon »bakport», hvarigenom man skulle kunna lista sig in i någon »bakgård» för att åtminstone kunna komma åt en »bakbulle» till Bib, fick jag se ett fat uppe i luften öfver den bråkande mängdens hufvuden och höra en tysk, som slagit sig fram till buffeten, ropa till kamraterna, som stodo i ett hörn, att taga emot fatet.

»Bakslug» i hågen ställde jag mig nu i »bakhåll» och skrek:

»Langa hit fatet — så skall jag låta det gå vidare.»

Vår hygglige norske student, som stod »bakom», inklämd i hopen, tog fatet och räckte det till mig, öfver de mellanstående.

Fatet innehöll minst ett tjugotal stora kotletter och biffstekar med potatis, och jag hann nätt och jemt att anamma två med några potatisar och stoppa in dem i en tidning, innan fatet befanns så utplundradt af de kringstående, att det var som rentvättadt.

Med mina biffar armbågade jag mig »baklänges» ut till vår kupé; och der sutto vi i allt lugn, tuggande och litet smått »baktalande» våra stamförvandter, Nordkapstyskarna.

Sedan gällde det att ordna sig för natten, och äfven detta lyckades öfver förväntan på det sätt, att den hygglige studenten spände upp en hängmatta på sned i taket af kupén, och deruti lade han sig.

Bib placerades på en af de öfre sofplatserna och i den motsatta hade hon en gubbe till sällskap, af hvilken nation, var och förblef en hemlighet, ty han yttrade inte ett ord. Sjelf satt jag under natten jemte en del andra passagerare, som af barmhertighet efterhand insläppts i vår kupé, på en af de nedre sofforna.

Slut på resan.

Om denna resa i Norge är just ingenting vidare att berätta än att Bib återfått sitt goda humör och att vi, efter ett par dagars väntan i Kristiania, åter sammanträffade med våra vänner S—e, och »tant Maria», samt att vi meddelade hvarandra och skrattade hjertligt åt våra reseäfventyr och fortsatte färden tillsammans till Göteborg, der vi helt oförmodadt mötte min måg Gustaf Wallenberg och hans gemål, min dotter Annie och skildes från S—s, som reste hem till Malmö, och vi till Stockholm med många minnen från en i alla afseenden angenämt tillbragt tid.

Trenne kongresser i Stockholm, Rom och Budapest.

Orientalistkongressen i Stockholm 1889.

Efter återkomsten från en resa till Nordkap sommaren 1889, gick jag en vacker morgon förbi Riddarhuset, som befanns vara prydt och behängdt med vapensköldar och andra heraldiska attributer, och dertill alldeles öfverhöljdt af svajande fanor, flaggor, vimplar och standertar i alla både s. k. högst civiliserade, högt civiliserade, civiliserade, halfciviliserade, mindre civiliserade, nästan ociviliserade och fullkomligt ociviliserade folkslags färger, fanor och emblem.

Det gamla Riddarhuset var så grant pyntadt att det gjorde riktigt ondt i ögonen.

Obekant med hvad som var på färde, öfverföll mig den tanken, att f. d. »höglofliga ridderskapet och adelen», under min frånvaro från hufvudstaden, tillställt en liten palatsrevolution och afskaffat den nära »ett fjerdedels sekel gamla orättvisa», som det höglofliga ståndet led år 1865, då dess ombud å riddarhuset, med glömska af fädrens ära och ärofulla bedrifter, frånhände det sin representationsrätt, och att man nu återtagit sina tusenåriga privilegier samt, att det var af en sådan anledning det flaggades.

Och för att denna gång icke blifva utestängd såsom år 1865, skyndade jag in, för att uttaga pollet såsom representant för den på en af de öfversta bänkarna i riddarhuset uppsatta Adelsköldska ätten — om det icke var för sent.

Inkommen i vestibulen, mötte jag en gammal bekant, professor Herman Almkvist från Upsala, som synbarligen hade mycket brådtom, och således förmodligen med saken att skaffa.

»Hvad är meningen med all denna stass?» frågade jag.

»Här öppnas i morgon den nionde orientalistkongressen under h. m. konungens beskydd och den illustre grefve Carlo Landbergs egid, och du bör naturligtvis deltaga deruti. Du har ju besökt Orienten, och bör således vara hemma i orientalism?»

»Var du säker på de'» — svarade jag. — »Och för att blott anföra en ringa bråkdel af mina orientalistiska kunskaper och erfarenheter vill jag nämna, att jag uti »Bâb-i-ali» setat i »Vân-i-ali» och haft nöjet och äran formera bekantskap med »Pâdisjâh-i-Islam» och vidare med »Sádr-i-Azam» och dennes »Kiaja», »Sjeick-ul-Islam», »Kajrulla Effendi», »Charigije-nazyr-y», »Reis-Effendi», »Tefterdoren», Mufti, Paschor, Dervischer, Eunucker, Odalisker m. fl. — *allt* på tillbörligt och vördnadsfullt afstånd förstås.

Jag är icke heller obevandrad i de gamla minst 4,000-åriga egyptiska templen och grafvarna, både vid sol-, mån- och stearinljussken.

Jag har i »Rhamesseum» uppmätt faraonen Rhamses den stores stortå och funnit, att den varit på pricken 861 millimeter lång.

Jag äger i mina antiqvitetssamlingar af oskattbart värde bland annat en piccolaflöjt, som enligt hieroglyfskrift i den mumiekista hvaruti instrumentet under några tusen år förvarats, lärer låtit höra af sig under fester i det gamla Thebe, då Farao sjelf trådde dansen, och jag har varit ägare till sjelfva musikantens — piccolaflöjtblåsarens — hufvud, händer och fötter, ehuru jag, i förbigående sagdt, måst göra mig af med dem, derför, att den qvinliga betjeningen trott sig finna, att han kunde hvissla på flöjten om nätterna.

Utom denna värdefulla, rent af unika, relik från Egyptens storhetstid, finnas i mina gömmor många andra märkvärdiga ting, såsom afgudar af lera och trä, stenbitar från verldens skapelse, äkta skarabéer, förstenadt träd, hopvräkt under syndafloden och således bevisande att denna existerat, en qvist med löf på, af det träd hvarunder Joseph och den heliga jungfrun med barnet hvilat under resan i Egypten m. m. m. m.

Jag har besökt både Asien och Afrika, ridit på den stora sfinxen, ätit fikon i Smyrna, dadlar i Alexandria, mandariner i Kairo, och äkta »rhahatlakum» (turkisk haremskonfekt) i Konstantinopel. Jag har låtit lura mig i basarerna, hört tjutande och sett dansande dervischer, beskådat nubisk magdans och äkta Kenneh-fantasia-ballet, både i och utan paradiskostym, och således, som du väl kan förstå, studerat och lärt känna orientaliska seder och bruk. Behöfs det mera för att anses vara orientalist och egyptolog, och derigenom kompetent att blifva ledamot af kongressen?»

»Nej!» — svarade den lärde professorn, som under hela den tid jag låtit honom få en och annan inblick i mitt djupa orientaliska vetande, stått gapande af förvåning. »Nej!» — ropade han entusiastiskt. — »Du *är* kompetent! Ja mera kompetent till och med än mången profryttare, som köpt inträdesbiljett, för att kunna vara med om festerna och få fria resor till sina kunder. Gå nu in genom den dörren, så träffar du grefve Landberg, och om du för honom uppläser samma lexa, som du upptagit min dyrbara tid med, får du alldeles säkert — förutsatt att han inte blifver otålig, ty han känner till och har varit med om allt det der — ett ledamotskort. Men glöm för all del inte att omnämna magdansen och fantasian, ty detta torde anses mest meriterande af allt hvad du varit med om. Det vore» — tillade han — »otvifvelaktigt en stor förlust, om en så mångsidigt bildad orientalist som du, icke skulle komma att deltaga i kongressen.»

»På hvilket språk bör grefven tilltalas?» — frågade jag. —

»Turkiska, arabiska, kinesiska, sanskrit eller kanske mesopotamiska?»

»Grefven talar *alla* språk» — svarade professorn — »men gå nu in till honom.»

»Pekeij» (skall ske) — svarade jag på turkiska för att låta förstå, att jag behärskade detta språk, öppnade dörren till grefvens kabinett, steg in, lemnade mitt kort (på hvilket stod: Cl. Adelsköld. Ledamot af Kongl. Vetenskapsakademien och Riksdagens första kammare) till en sekreterare, fick audiens, blef nådigt emottagen och medhann inte ens att börja uppläsningen af min meritförteckning, innan grefven artigt lemnade mig ett medlemskort till kongressen, som skulle betalas med 30 kronor.

Till en början tyckte jag detta vara dyrt, men fann sedermera att det var ett sjusjungande godt pris. För dessa futtiga 30 kronor erhölls nämligen, icke blott bjudningskort till minst ett halft dussin praktfulla fester och öfverdådiga middagar, utan dertill ett helt litet bibliotek af trycksaker, på välkända, kända, mindre kända och alldeles okända, utrikiska tungomål. Och som dessa skrifter affattats till stor del medelst de besynnerligaste krumelurer, streck och fasoner, ömsom att läsa uppifrån och ned eller nedifrån och upp, eller från höger till venster eller venster till höger o. s. v., kunde de således, för samlare af kuriosa, anses vara af ett mycket högt värde (enligt min uppfattning mera värda än de unikaste frimärken) — ja, jag går så långt att jag säger, af ett *oskattbart* värde, om behörig hänsyn togs till den vishet, som antagligen låg förborgad uti dessa, för vanlig mensklig uppfattning, skrif- och läskunskap obegripliga lärda afhandlingar.

* * *

På ofvanbeskrifna kortfattade och enkla sätt, blef jag medlem af denna verkligen högst intressanta kongress, och sålunda kamrat med en mängd framstående och illustra lärda män och qvinnor från hela jordens yta.

Och jag tyckte i det hela taget, att jag kunde vara lika god,

som mången af de inhemska kongressledamöter, som aldrig satt sin fot på faraonernas, de rättrognes och Israels barns f. d. jord.

Att här söka åstadkomma en beskrifning öfver förhandlingarna under kongressen kan icke falla mig in, så mycket mindre, som en sådan beskrifning skulle fylla en stor bok, lika omfattande och innehållsrik, som hvilken som helst af våra kongl. akademiers förhandlingar under loppet af ett hundradetal år, och som inte ens generalsekreteraren vid kongressen kunnat åstadkomma under loppet af de förflutna tolf åren. Åtminstone har jag inte sett till någon sådan.

Så mycket kan jag emellertid säga, att angenämare vecka än under den hvarunder den IX:de orientalistkongressen var tillsammans i Stockholm 1889, med sina ofta högst intressanta föredrag, storartade fester hvarje dag, får man sällan eller aldrig upplefva, »dans le meilleur des mondes possibles», eller — som andra tycka — i denna jordiska jämmerdal.

Under dessa sammankomster och festiviteter hade jag tillfälle göra den angenämaste bekantskap med flera berömda och verldsbekanta män, såsom den framstående egyptologen, föreståndaren för Bulakmuseet för fornlemningar i Kairo, Brugsch Pascha, professorerna Max Müller, J. Oppert, Dillman, Haupt, Alkwardt, Gubernatis, Schrader, Leithner, persiska ambassadören Môhsin khân och hans tvenne sekreterare, damernas förtjusningar, de bildsköne Nêrôuz-khân och Hasan-khân m. fl. Äfvensom de intressanta främlingarna från Österlandet, mina synnerligen goda vänner, brahminen Dhruwa och öfverstepresten för elddyrkarna i Indien, Modi, äfvensom japaneserna Faizo Miyoshi och Centuziro Inouyé *) samt araberna Ben Abdallah och Ben Roustan från Afrika, äfvensom den gamle professor Scheik Mahmoud Omar från Kairo, som alltid frös förskräckligt i sin ljusgröna, tunna sidenkåpa, och var så glad, då den vackra och snälla professorskan Almkvist så vänligt värmde hans blåfrusna, skrumpna och iskalla mumiehänder mellan sina varma och mjuka.

*) Sedermera ministerpresident under senaste kriget mellan Japan och Kina.

* * *

Med den ståtliga Brugsch Pascha, som egentligen var tysk till nationaliteten, gjorde jag genast bekantskap på en fest å Grand hôtel, aftonen före kongressens sammanträdande. Han nämnde, att han under resan blifvit svårt förkyld och var mycket bekymrad huru han skulle kunna uppträda, då han var så hes, att han knappast kunde tala.

Jag hämtade ett dricksglas kokhet punsch och ordinerade, att han skulle tömma detta och derefter gå upp på sitt rum och lägga sig. Häremot protesterade han i början på det bestämdaste. Med biträde af hans dotter — en förtjusande flicka på några och tjugu år — förmåddes han slutligen tömma den heta punschen, som han ansåg för en giftbägare, hvarefter fadern och dottern gjorde sig osynliga.

Dottern berättade dagen derpå, att hennes far under natten kommit i stark svettning och, att han på morgonen kände sig fullt återställd. Båda voro sedan ytterst vänliga och kunde inte nog uttala sin tacksamhet för den lyckade kuren. Jag blef bjuden gästa dem i Kairo, hvilket försummades, liksom så mycket annat under min lefnad, och nu är Brugsch Pascha död.

Vid samma tillfälle blef jag äfven bekant med brahminen Dhruwa, presten Modi och en ung ovanligt vacker armenier Nazar m. fl. samt japaneserna Miyashi och Inouyé.

Den sistnämnde frågade — på engelska — om jag ville presentera honom för Nordenskiöld, som han antog vara närvarande.

»Nordenskiöld är inte här» — svarade jag — »han reser i afton till utlandet.»

»Och jag» — sade Inouyé — »som rest hit hufvudsakligen för att göra bekantskap med Nordenskiöld. Detta var ledsamt.»

Klockan fattades tjugu minuter i den tid då Nordenskiölds tåg skulle gå.

»Följ med!» — ropade jag hastigt — »så skola vi försöka taga fatt på Nordenskiöld.»

Jag tog de båda främlingarna, en i hvar hand, skyndade ut för trapporna ner på torget, fick fatt i en droska, körde i

sträck till station och lyckades få presentera japaneserna för N., som redan stigit upp i sin kupé.

Japaneserna voro förtjusta, och på detta sätt blef jag närmare bekant och vän med de intressanta och mycket bildade främlingarna samt bjuden till Japan, hvilket äfven till min ledsnad försummats.

Bland de nya utländska vännerna inom orientalistkongressen umgicks jag mest med de ovanligt hyggliga japaneserna samt Dhruwa, Modi och Nazar.

Braminen Dhruwa.

* * *

En dag då det, mot vanligheten, icke var någon festmiddag för hela kongressen, hade min hustru och jag inbjudit Dhruwa, Inouyé, Miyoshi, Nazar m. fl. af mina utländska kongressvänner samt professorerna Wulff med fru från Lund — reskamraten i Italien 1879 — och Herman Almkvist från Upsala jemte denne sistnämndes förtjusande unga fru till middag, hvilken blef mycket liflig och glad.

Tal höllos på engelska, franska, tyska, japanesiska, »gujarat» och sanskrit, hvarförutom Dhruwa sjöng flere sånger.

Hans stämma var sonor, mild och stundom egendomligt vibrerande.

Följande vackra sånger, författade af honom sjelf, sjöngos

på hans eget språk, »gujarat», hvilka han sedan lemnade mig öfversatta till engelska.

Kärlekssång.

Jag längtar efter dina läppars nektar,
o min dufva, dina läppars nektar,
dina läppars nektar.
Ljuflig af doften från din andedrägt,
sval och frisk som morgonvinden,
som vatten med is bemängdt,
o min dufva, dina läppars nektar.

Vaggvisa

(för hans lille son).

Sof, min älskling, sof, sof!
Syster älskar min vackre son,
moder älskar min vackre son,
papegoja och påfågel sitta
här vid din vagga, sof, sof —
moder kommer med dockan i hand.
Sof, min älskling, sof!

Till sist improviserade han följande:

Afskedssång.

Tunga öden tvinga oss att skiljas,
tunga öden skilja vän från vänner,
vore blott mitt hjerta hårdt som klippan,
tunga öden skilja oss för alltid!

* * *

Kongressen fortgick ungefär en vecka, hvarunder förmiddagarna upptogos af förhandlingar å Riddarhuset och eftermiddagarna af, bland annat, en utflygt till Gamla Upsala och Odins hög, der kongressen trakterades med studentsång och med s. k. »mjöd» ur horn, och derefter med middag i akademiens aula, och vidare af en rad bländande fester, hvaraf konungens å Drottningholm, med fyrverkeri på natten, och grefve Carlo Landbergs rent af sagolika, orientaliska festivitet på Grand hotell, voro de mest glänsande.

* * *

Sedan förhandlingarna i Stockholm afslutats, reste kongressen med tvenne extratåg, bekostade af grefve Landberg, till Kristiania, der mottagandet var lika storartadt (med synbarligen mera deltagande från befolkningens sida än i Stockholm), med utflygter å jernväg till Hönefos och med ångbåtar till Bygdö, den senare på inbjudning af konungen.

Under färden både till och ifrån Hönefos, som företogs under det vackraste väder, och i den praktfullaste höststämning, då träd och buskar skiftade i alla färger, hade utmed banan och å stationen samlats hela de kringliggande orternas befolkning, och under återfärden på natten rent af fylldes kupéerna af blommor, inkastade genom de öppna fönstren af Norges förtjusande unga döttrar. Men så hurrade och viftade vi i stället så mycket vi orkade och stämbanden stodo bi.

Hemfärden till Kristiania från Bygdöfesten var en bland de mest anslående och minnesvärda jag deltagit uti.

För kongressens räkning hade engagerats flere ångbåtar, och färden *till* Bygdö tog ungefär 20 minuter. Men på natten, då vi skulle tillbaka, blef det annorlunda.

Då kongressledamöterna stego ombord, var det mycket mörkt, men luften klar. Plötsligt aflossades ett kanonskott och ögonblicket derefter rent af bländades man af det mest storartade fyrverkeri rundt om den vidsträckta Kristianiafjorden. Tusentals raketer uppstego från alla håll mot den mörka himlen, och när stjernregnet föll, blef det ljusan dag. Men inte en vanlig dag, utan en gudomlig dager i alla prismans färger. Och denna magiska belysning fortfor sedan i olika skiftningar under hela färden in till staden.

Men ej nog härmed. Medan kongressen festade i Bygdö, hade hundradetals segelbåtar med uppspända hvita segel samt en mängd små och större ångbåtar och andra farkoster, alla rikt eklärerade och fyllda med herrar och damer, samlats å fjorden. Dessa följde nu våra ångbåtar under musik och kastning af blombuketter ombord, och under tiden dånade och smattrade

fyrverkeripjeserna å stränderna, och stjernsvärmarna strödde momentant en trolsk belysning öfver den lifliga taflan.

Det var ett rent af underbart skådespel, som uppfördes i den fullkomligt lugna och mörka natten å det glittrande vattnet.

Också voro orientalisterna, från de unga — naturligtvis — till och med de gamla och grånade, utom sig af hänryckning och i den högsta exstas, viftade, kastade blommor tillbaka och hurrade och upphäfde sina förtjusningsbetygelser på alla språk och tonarter.

Hemresan, mellan Bygdö och Kristiania, som måste gå försiktigt med anledning af de kringsvärmande båtarna, tog på detta sätt ej mindre än nära två timmar.

* * *

Från Kristiania fortsattes färden, allt med extratåg på grefve Landbergs bekostnad, till Trollhättan och vidare till Göteborg, *) der en afskedsmiddag gafs och kongressen upplöstes — temligen trött skulle jag af egen erfarenhet tro efter allt festandet, men med minnen som aldrig blekna af värdefulla inblickar i det gamla Österlandets lif och kultur, de mest angenäma bekantskaper samt glänsande storslagna glädjefester.

Med åtskilliga af mina orientalistbekanta, såsom Brugsch pascha, Dhruwa, Leithner, Alkwardt, Miyoshi, Inouyé m. fl. har jag sedan korresponderat och från presten Modi, med hvilken jag senare på hösten sammanträffade i Paris, under verldsutställningen

*) Under sammankomsterna hade jag gjort bekantskap med en gammal och sjuklig professor Alkwardt från Greifswald. Då kongressen kom till Göteborg, hade han jemte en dotter, som skötte om gubben, icke kunnat få logis. Jag fann honom, en timme efter ankomsten, sittande i en droska på gatan, sjuk och förtviflad och utan att kunna meddela sig med kusken. Jag tillsade kusken att stanna på platsen, skyndade till flera hotell — alla upptagna — och kom slutligen till hotell Haglund, men äfven der fanns intet enda rum ledigt.

Stående på trappan ropade jag då åt de nyfikna, som befunno sig utanför, för att se hinduerna och araberna:

"Finns här ingen som kan lemna uppgift om, hvar en sjuk kongressledamot, som inte fått logis, skall kunna få tak öfver hufvudet."

"Jo" — svarade en pojke — "hemma hos min mamma finns rum."

"Följ med" — sade jag, och på detta sätt fick den gamle professorn logis och var mycket belåten.

Orientalistkongressen i Hönefos, Norge.

1889, fick jag emottaga ett helt litet bibliotek, innehållande hans intressanta skrifter rörande den urgamla solreligionen. I utbyte mot ett gammaldags dryckeshorn, som han gerna ville medföra till Indien, skänkte han min hustru ett vackert utskuret skrin af kamferträ.

Och med doktor Leithner från Oxfords universitet blef jag så bekant och vän, att jag sedermera från honom erhöll diplom såsom medlem i den särskilda »permanenta orientalistkongress» han, jemte en del andra vetenskapsmän, höll på att bilda i England.

Grefve Carlo Landberg var, som förut nämnts, själen i den nionde orientalistkongressen, och detta nöje lärer hafva kostat honom öfver 100,000 kronor.

Men den som förlänade kongressen en högtidlighet och glans, som aldrig glömmes af någon, som haft lyckan deruti få deltaga, det var konung Oscar II:s personliga, imponerande och älskvärda uppträdande derunder samt de tal han höll, betecknande såväl hans högst ovanliga språkkännedom, som hans omfattande vetenskapliga bildning, äfvensom de verkligen kungliga fester han gaf för kongressen å Drottningholm och Bygdö.

Interparlamentariska kongressen i Rom 1891.

Sedan den internationella parlamentariska skiljedomsföreningen, bestående af ledamöter af alla civiliserade lands parlament eller riksdagar, beslutat hålla sammankomster för diskuterandet af den vigtiga frågan om skiljedom i tvister mellan nationerna uti sådana angelägenheter, som kunde leda till krig, hade en sådan kongress sammankallats till Rom år 1891 och jag, såsom varande riksdagsman, erhållit kallelse att bevista densamma.

Min gamle högt aktade vän, stortingsmannen, sedermera statsrådet Astrup, hade beslutat sig för att resa och bad mig göra sällskap.

Min mening var äfven att bevista denna kongress och att medtaga min hustru och möjligen någon annan familjemedlem.

För att emellertid erhålla närmare upplysningar om förhållandena på platsen, tog jag mig friheten tillskrifva presidenten för kongressen, markis Ruggieri Bonghi, och erhöll till svar det mest vänliga bref med inbjudning att, jemte familj, gästa honom i hans palats i Venedig, der han för tillfället vistades, samt att sedan medfölja till Rom. Åtskilliga hinder tillstötte emellertid, så att Romresan måste inställas, men för att ådagalägga mitt intresse för saken, komponerade jag musik till nedanstående freds- och förbrödringssång på det nya mellanfolkliga språket »Esperanto», benämnd »*l'Espero*», till hvilken texten stått införd i en Esperantotidning.

Af denna sång trycktes 1,000 exemplar, hvaraf 800 utdelades bland kongressledamöterna.

Sången spriddes på detta sätt med alla de olika ländernas parlamentsledamöter jorden rundt, och jag hade den stora glädjen, att efteråt erhålla bref från alla verldens kanter, om erhållande af exemplar af »l'Espero», hvilka utsändes så långt förrådet räckte. Ännu så sent som förlidet år (1900) anhöll en mexikansk amatör af »l'Espero», att erhålla ett exemplar af densamma.

Från doktor Samenhof i Warschau, uppfinnaren af Esperantospråket, erhöll jag mycket vänliga och smickrande bref med begäran att erhålla så många exemplar af sången som möjligt, och likaså från Esperantoklubbar i Warschau och Petersburg, från hvilka, liksom från en i Upsala bildad Esperantoförening, jag haft äran erhålla diplom såsom hedersledamot.

Detta var nog, som man brukar säga: »bien de bruit pour une omelette!» d. v. s. allt för mycken ära för en sådan bagatell.

"L'ESPERO"

HYMNE

DANS LA LANGUE NOUVELLE

"ESPERANTO"

DÉDIÉ

AU CONGRÈS INTERNATIONAL DE LA PAIX

ASSEMBLÉ À ROME

1891

PAR

CL. ADELSKÖLD

MEMBRE DE LA DIETE ET DE L'ACADÉMIE ROYALE
DES SCIENCES DE STOCKHOLM.

l'Espero.

Lento. **Adelsköld.**

En la móndon vé - nis nó - va sen - - - - to Tra la món - do

p

i - ras for - ta vo - ko; Per flu - - - *gi* - loj de fa - ci - la ven - to,

Nu de lo - ko, flu - gu *gi* al lo - - ko. Per flu - *gi* loj de fa - ci - la

p

ven - to Nu de lo - - ko flu - gu *gi* al - - lo - ko.

p

Ne al glavo sangon soifanta
Gi la homan tiras familion:
Al la mond eterne militanta
Gi promesas sanktan harmonion.

Sub la sankta signo le l'espero
Kolekti*gas* pacaj batalantáj
Kaj rapide kreskas la aforo
Per laboro de la esperantaj.

Forte staras muroj de miljaroj
Inter la popoloj dividitaj
Sed dissaltos la obstinaj baroj
Per la sankta amo disbatitaj.

Sur neutrala lingva fundamento
Komprenante unu la alian
La popoloj faros en konsento
Una grandan rondon familian.

Nia diligenta kolegaro
En laboro paca ne laci*gos*
Gis la bèla son*go* del'homaro
Por eterna ben' effektivi*gos*.

TRADUCTION.

Dans le monde est né un sentiment nouveau; un cri puissant traverse l'univers, sur les ailes légères du vent il vole de lieu en lieu.

Ce n'est pas au glaive sanguinaire qu'il appelle la famille humaine; au monde éternellement en lutte il promet une *sainte harmonie.*

Sous le signe sacré de l'espérance s'assemblent des champions de la paix, et rapidement leur cause s'étend par le travail de l'*espérance.*

Depuis des milliers d'anneés de puissantes murailles séparent les peuples; mais les barrières ennemies sont renversées par le saint *amour.*

Sur les fondements d'une langue universelle, les peuples, se comprenant désormais, ne formeront plus qu'*une* immense *famille.*

Nos efforts combinés ne se lasseront jamais de travailler pour la paix jusqu'à ce que le beau rêve de l'humanité se soit réalisé pour toujours!

Esperantospråket är otvifvelaktigt en af nutidens mycket praktiska uppfinningar, och all anledning är att hoppas, att det må blifva universalt.

Enkelt i högsta grad till sin konstruktion och lättlärdt, i synnerhet af de latinska folkstammarna, vackert och klangfullt som italienskan, bör det hastigt komma att spridas, till oberäknelig nytta, i synnerhet för resande och affärsfolk.

Dermed har jag naturligtvis för ingen del velat uttala den tanke, att de nuvarande olika språken skulle öfvergifvas för Esperanto. Detta vore ju att slopa hela den existerande litteraturen, men det skulle otvifvelaktigt, om det blefve allmännare kändt, kunna blifva ett förträffligt hjelpspråk, hvarmed man, utan att som nu nödgas komplett instudera minst tre kulturspråk, kunde godt kommunisera i tal och skrift med personer af andra nationer.

Interparlamentariska kongressen i Budapest 1896.

Ehuru icke längre ledamot af svenska riksdagen, hade jag äran att jemte min familj blifva inbjuden bevista ofvanstående kongress. Jag beslöt äfven att deltaga deruti och öfvertalte min hustru och min dotter Maja, att vara med på resan till Ungerns hufvudstad, som är en af de vackraste och mest inbjudande städer jag haft tillfället se, så väl för den storartade naturen och läget, å ömse sidor om den breda och mäktiga Donaufloden, som för sin praktfulla stadsarkitektur, sina boulevarder, sina broar och vidsträckta parker, sitt kejserliga residens och de många statyerna m. m.

Ungerska riksdagen hade anslagit 50,000 gulden (c:a 80,000 kr.) till omkostnaderna vid denna kongress, och styrelsen för kongressen hade varit så artig, att sända fribiljetter af första klass till österrikiska och alla ungerska jernbanor, gällande under en månads tid, ej allenast till mig, utan äfven till mitt ressällskap,

samt erbjudit sig, att anskaffa logis i Budapests förnämsta hotell, och vi reste.

Ankomna till Budapest den 21 september på aftonen, emottogos vi dagen derefter på det hjertligaste och mest förekommande sätt af presidenten för kongressen, mr Coloman de Széll — nu (1900) konseljpresident — och generalsekreteraren grefve Aristide de Dessewffy.

Sammanträdena höllos i ungerska senatens sessionsrum.

Bland kongressens ungerska medlemmar märktes dåvarande konseljpresidenten baron Banffy jemte alla de öfriga regeringsledamöterna samt ett flertal af Ungerns förnämsta politiska ledande män, såsom grefvarna Andrassy, Albert Apponyi, Batthyàny, Etienne, Coloman och Michel Eszterházy, Cárolyi och Teleki, Fr. Kossuth, dr Samassa, erkebiskopen i Eger, kardinal Schlanch m. fl. Bland de sexton representerade nationerna märktes en mängd framstående politiska personligheter, såsom mr Beernaert, president i belgiska deputeradekammaren, den vördnadsvärde mr Frédéric Passy från Frankrike, parlamentsledamoten Philip Stanhope (hederspresident från England) och från Norge stortingsmännen Lund och Lövland, och Münster från Sverige, ledamoten af riksdagens Andra kammare herr Wawrinsky och jag, från Danmark herr Fr. Bayer samt, »last but not least», den öfver hela världen bekanta författarinnan till »Die Waffen nieder», baronessan Bertha von Suttner.

Antalet kongressledamöter var 542, deraf ej mindre än 93 damer.

Att här genomgå och anföra kongressöfverläggningarna och de beslut som fattades, kan naturligtvis inte komma i fråga, men så mycket torde böra anmärkas, att syftet med de parlamentariska fredskongresserna mer och mer tendera till minskande af de ruinerande militära rustningarna och arbete för *skiljedom i mellanfolkliga tvister, till förekommande af krig.*

Öfverläggningarna präglades af det största lugn och sans och voro fullt värdiga hvilken nationalrepresentation som helst.

Som vanligt vid sådana tillfällen voro kongressledamöterna jemte deras damer inbjudna till flera glänsande fester, hvilkas rad började med en soaré i den s. k. »Parkklubbens» eleganta paviljong i den stora stadsparken, der »1000-års-utställningen» samtidigt med kongressen pågick.

Min hustru och Maja ansågo sig, af fruktan att inte i toalettväg kunna nog stiligt representera Sverige, hindrade att deltaga i denna i alla afseenden lysande fest, vid hvilken de flesta af de närvarande damerna emellertid befunnos uppträda i promenadkostymer, men jag, som icke hade några toalettförhinder, var naturligtvis med.

Då jag lemnade den droska, som begagnats och kommit upp för en hög yttertrappa, stodo der tvenne herrar, utstyrda i den rikaste ungerska husaruniform, med höga lackerade stöflar, röda åtsittande ridbyxor med galoner, guldsmidda, pelsbrämade dolmaner, en hög mössa med hvit plym på hufvudet och kroksabel vid sidan.

Antagande att dessa granna herrar voro värdar, deputerade eller något dylikt, gjorde jag bugningar åt höger och venster med hatten i hand, ungefär som Knut Almlöf, i egenskap af »Fregattkapten» brukade helsa högbåtsmannen å »Salamandern».

Herrarna bugade sig också tillbaka, men synbart något förlägna — —

Sedan kom jag under fund med, att det var Parkklubbens vaktmästare i gala som paraderade på trappan. Andra i samma praktkostym kringbjödo förfriskningar.

Soarén, till hvilken inbjudning utgick från den ungerska interparlamentariska gruppen i kongressen, var i högsta grad lysande och praktfull med tusen sinom tusen kulörta lampor i den omgifvande parken och inuti paviljongen, härlig ungersk musik, eldiga ungerska viner och förfriskningar i öfverflöd. Sådana vindrufvor och andra frukter, som der lågo uppstaplade på fat och terriner och hängde i naturliga rankor, har jag aldrig

sett annat än möjligen från herr James Dicksons drifverier på Öfverås nära Göteborg.

Dagen derpå, den 23 september, var stor galaemottagning hos konseljpresidenten baron Désiré Banffy och hans friherrinna, för minst ett tusen personer, till hvilken inbjudning skett förmedelst ett kort af nedanstående lydelse:

»A. m. kir. ministerel nök és neje lisztelletel meghioják
Adelsköld, Cl.
urat is családjál
1896 szeptember hó 23:én estélyse ½10 árekor.»

Festen, som varade till kl. 12 på natten och liknade andra sådana, föregick i konseljpresidentens magnifika tjenstevåning nära kejserliga slottet på höjden af södra Donaustranden, hvarifrån man hade den praktfullaste utsigt öfver den rikt eklärerade staden, speglande sig i den breda, glittrande Donaufloden.

Tredje dagen voro kongressledamöterna inbjudna på galaspektaklet i den nya, praktfulla och tillika ytterst smakfullt dekorerade Operan, der en nationalpjes gafs. Fjerde dagens afton bjöds på förfriskningar i utställningen, hvilken var eklärerad, som man tänker sig i fésagorna, med kulörta lampor i många tusental och fylld med en elegant publik. Femte dagen slutade festernas rad med en middag för minst tusen personer, gifven af Budapests stad uti den kolossala samlingssalen i konst- och industriutställningen.

Middagen, som började med ett likörglas »torr» tokayer och en miniatyr-»sandwich», serverades vid långa bord, å hvilkas midt man på förhand uppställt en sammanhängande rad buteljer, innehållande profver på Ungerns ädlaste viner, och å matsedlarna funnos anvisningar, hvilka af dessa viner *kunde* och *borde* drickas till hvarje af de många rätterna. Och var säker på, att vinerna profvades så, att sinnesstämningen under slutet af middagen, då talen höllos, var den mest lifvade och steg till sin höjd, då en tokayer slutligen kringbjöds, som kunde rent af toka till den förståndigaste.

På mig verkade den så, att jag ovillkorligen drefs fram till presidenten för att framföra en helsning från »midnattssolens urgamla land» till »det ärorika, tusenåriga Ungern» och höja ett »*Eljen Hungaria*» med tre svenska hurrningar, hvilket allt jag emellertid har anledning tro icke gjorde den effekt, som beräknades och det bort göra under det högljudda stimmet, då *alla* samtidigt höllo tal på minst tio om inte tolf olika språk.

Presidenten yttrade emellertid några vänliga ord till svar, som jag uppriktigt sagdt inte hörde och kunde uppfatta, men förmodligen innehöllo en skål för Sverige. Dermed var jag belåten och gick tillbaka till min plats vid bordet.

* * *

Som förut är nämndt, emottogos vi på det artigaste och vänligaste af kongresstyrelsen och erhöllo fribiljetter, i första klass vagnar, till resor på alla ungerska och en del österrikiska jernvägar ända till Salzburg. Dessutom erhölls en illustrerad handbok öfver Ungern och Budapest samt fribiljetter till industriutställningen och *alla* samlingar och *allt* sevärdt i Budapest. Och hvar helst en kongressledamot uppträdde med sitt »*Conférence-internationale*»-märke på bröstet, visades så väl i handelsbodar som å allmänna platser, der man kunde behöfva göra förfrågningar, den största förekommande artighet. Och ehuru många icke förstodo annat än ungerska, kunde de följa med långa vägar för att göra främlingen en tjenst.

Men inte nog härmed. Dagen efter kongressens afslutande skulle den märkvärdiga kanaliseringen af Donau vid den s. k. »Jernporten» högtidligen öppnas i närvaro af österrikiske kejsaren, konung Carol af Rumänien och furst Ferdinand af Bulgarien. Och äfven till denna storartade fest — der förutom de furstliga personerna med svit, Ungerns och Österrikes förnämsta magnater voro närvarande, utstyrda i sina pittoreska guldbroderade och juvelbesatta drägter — hade kongressledamöterna med damer äfven inbjudits, och flere extratåg med sofvagnar voro

ställda till kongressens förfogande. Olyckligtvis inträffade emellertid ett ytterst obehagligt, kallt och ruskigt väder, så att vi icke kommo med på denna fest. Och väl var det efter den följande beskrifningen på vistandet i det af menniskor öfverfyllda Orsova, med nattlogis i uthus, ombord på båtar, pråmar och hvar det föll sig. Naturscenerietet skulle deremot varit det mest storartade man kunde tänka sig och prakten af damernas kostymer och herrarnas uniformer rent af obeskrifligt bländande, ehuru genomblötta af hällande regn.

Den s. k. »Tusenårsutställningen», som samtidigt med kongressen pågick i Budapest, var högst intressant, med sina storartade och smakfulla arrangementer, sina praktfulla blomsteranläggningar, den allmänt vackra och tilltalande byggnadsarkitekturen, hvilken, jemte de utställda konst- och industriföremålen, tydligt ådagalade Ungerns höga ståndpunkt i kultur, konst och industri.

* * *

Meningen hade varit, att vi under hemresan skulle besett de pittoreska bergstrakterna vid Ungerns norra gräns, men vi afråddes derifrån med anledning af den sena årstiden och det ogynsamma vädret, hvarför vi med korta uppehåll i Wien, Prag, ett par dagar i det härliga Sachsiska Schweiz, Dresden och Berlin vände åter till vårt land, efter en i alla afseenden ytterst intressant och angenäm resa.

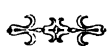

Resor till Bornholm och Arilds läge. Zacharias Topelius och Bornholmsresan.

Efter mitt afskedstagande från Väg- och vattenbyggnadskåren och, i sammanhang dermed, upphörande med allmänna ingeniörsarbeten, företog jag jemte familjemedlemmar nästan hvarje sommar längre eller kortare resor i Sverige eller Norge och utlandet.

Några af dessa utflygter äro redan skildrade, såsom resan till Italien 1879, till »Österlandet» 1885 och till Norge 1889 och 1891 m. fl. ställen.

Sommaren 1891 gjorde min hustru och jag en tur med den glade befälhafvaren på den prägtiga ångbåten Æolus — kapten Söderqvist — till Köpenhamn, för att derefter någon tid vistas i det bekanta artisttillhållet under somrarna, Arilds fiskläge, beläget vid foten af Kullaberget utmed Skelderviken.

Min håg hade emellertid alltid stått till ön Bornholm, som en gång varit en svensk tillhörighet, men derefter tagits af danskarna, och som de svenska underhandlarna, med fäderneärfd släpphändthet, glömde att återbörda till Sverige vid fredsslutet i Kiel 1814.

Jag beslöt derför att göra en afstickare till Bornholm på ett par dagar, under det att min hustru och barnen reste förut och inqvarterade sig i Arild.

Cl. Adelsköld fot.

Bornholm: Hammershus' slottsruin.

Färden till Bornholm var ämnad att startas från Ystad, såsom varande genaste vägen, och då ingen ångbåtslägenhet fanns derifrån, ämnade jag segla öfver till ön med en fiskare, hvilket emellertid misslyckades till följd af en liten stormunge, som vi råkade ut för, och som höll på att dränka både fiskarebåten, ägaren till densamma och mig. Emellertid sluppo vi undan den gången fast med mycket knapp nöd.

Jag reste då åter till Köpenhamn och gick med ångbåten derifrån till Rönne, å Bornholm.

Då jag emellertid sökt, så långt förmågan räckt, att skildra resan med de märkvärdiga äfventyr, som derunder och i följd af densamma inträffade, i en bok kallad:

Äfventyr under en resa till Bornholm

med motto:

"Dein redseliges Buch lehrnt mancherlei Neues und Wahres — Wäre das Wahre nur Neu — Wäre das Neue nur Wahr."

så får jag hänvisa till detta arbete i sin helhet.

I förbigående må anmärkas att, med undantag af den beskedlige Jens, ingen af de i boken framställda personerna voro med på resan, som företogs helt allena.

Dessa personer, och de äfventyr vi gemensamt skulle upplefvat, höra således till det, som i mottot betecknas med »das Neue».

* * *

Tidningskritiken var mycket välvilligt stämd mot Bornholmsresan, föranledd, som jag förmodar, af det filantropiska syftet med bokens utgifvande på trycket, hvilket bestod uti att författararfvodet skulle lemnas till »*Föreningen för vård af fallandesjuka sinnesslöa barn*». Såsom prof på recensionerna, meddelas här en sådan af Aftonbladet och en annan af Öresundsposten.

Aftonbladet yttrar:

»En rolig bok.

En riktigt rolig bok till och med, skrifven med en ungdomlig friskhet, som på det bestämdaste protesterar mot författarens vördnadsvärda sextioåtta år. En flytande stil, färg och fart i skildringarna, ett fint sinne för naturen, en upphöjd och varmhjertad lifs-

åskådning och — icke minst — en dråplig förmåga att se och gifva uttryck åt det komiska och barocka äro de utmärkande egenskaperna för detta arbete, som synnerligt väl lämpar sig till en lätt och underhållande sommarlektyr. Man läser det med ett leende på läpparna, här och hvar för omväxlings skull med ett godt skratt åt de kostliga scener och äfventyr, som författaren upprullar med en rik källa af humor och uppsluppet lynne.

Det är icke fråga om resebeskrifning i vanlig mening. Liksom i sin föregående år utkomna »Resa till Nordkap» har författaren valt en medelväg mellan dikt och verklighet, som lemnar fritt spelrum åt hans fantasi, på samma gång den iakttagande turisten icke får sitta tillbaka alltför mycket för den skämtsamme författaren.» — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Öresundsposten skref bland annat:

»I förbigående anmärkes, att författarens kontanta inkomst af bokens försäljning är anslagen till *Föreningen för vård af fallandesjuka sinnesslöa barn.*

I förbigående anmärkes likaledes, att förf. är den som jernvägsbyggare bekante f. d. majoren, n. v. ledamoten af riksdagens Första kammare, författaren och presidenten i Vetenskapsakademien m. m. Claës Adelsköld, som under några stunder lediga för andra af hans många värf, deribland musikalisk komposition, slagit sig äfven på reseskildringar och i den senaste af dessa till och med gifvit allmänheten ett vackert porträtt af honom sjelf, taget efter sjelffotografi medelst magnesiumblixt. Vår ärade vän får nu ej bli ond öfver vår långa presentation, enär den tvifvelsutan intresserar helsingborgarna, hvilka under publicistmötet hade nöjet göra bekantskap med den för vår stad så sympatiske förf.

Den nya branche af författareskap, hvaråt hr A. i »En resa till Nordkap» och »En resa till Bornholm» egnat sin lifliga, artistiska penna, må med skäl kallas väl vald, då i den finnas många förträffliga element af verkligt vetande, öppet sinne för naturens skönhet och stor förmåga att återge den i målande drag, men derjemte en ej mindre öppen blick för menniskolifvet och ej minst för dess komiska, ljusa och glada sidor.

I förordet anmärker förf. med skäl, huruledes svenskarna gerna bege sig till främmande land, »till någon tysk badort — för att, för tillfället, göra sig kvitt sviterna af festandet å middagar, supéer och kaféer — men, om det skall vara riktigt stiligt och chic — till Paris».

Cl. Adelsköld fot.

Bornholmskt landskap.

Och likväl, fortsätter förf., finnes »här hemma och i närmaste grannskap så många, på samma gång storartade och täcka, helsobringande, lifvande och stärkande ställen att besöka, att det räcker till för lediga stunder under en hel menniskolefnad — och lite mera.» — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Vistelse i Arilds fiskläge sommaren 1891.

Från Bornholm reste jag direkte till Arilds läge, der min familj gjort sig hemmastadd.

Som det var sent på hösten, hade de flesta af sommarbesökande redan gifvit sig af, men artisterna Gustaf Rydberg med fru, fröknarna Elisabeth Keyser och Ingeborg Westfelt, herr N. Beskow och författarinnan fru Keyser hade dröjt sig qvar, och med dem tillbringade vi det angenämaste samlif, helst om aftnarna hos »Mor Cilla» — som höll oss med mat — sedan dagens mödor och besvärligheter öfverstökats. Vi kunde då, till långt in på nätterna, sitta i mor Cillas matsal, omkring ett stort bord, och der gjordes allehanda konster, fabricerades rebus, och poetiska utgjutelser, tecknades och målades samt pratades framför allt. Man roade sig med ett ord sagdt så, som endast artister kunna när de komma tillsammans på främmande botten.

Om dagarna sysselsatte hvar och en sig med sitt »handtverk», d. v. s. artisterna målade, fru Keyser författade, min hustru sydde, barnen plockade snäckor vid stranden, fiskade krabbor och lekte med de små arildarna. För min del var jag fullt upptagen med skrifning på Bornholmsresan, och till omvexling med fotografering och litet målning.

Arilds läge är en förtjusande plats, i synnerhet i sådant sällskap.

Liggande alldeles vid stranden af den s. k. »Skelderviken», har man framför sig det ständigt omvexlande, alltid i olika »toner» och »stämningar» skiftande hafvet — än lugnt och stilla och klart afspeglande himmelens blå, än höljdt i en dimslöja,

då man derute tycker sig skåda underliga bilder, såsom »den flygande holländaren», hafsfrun med sitt hof, klädda i sjögräs och tång, och se gräsliga syner af sjunkande fartyg, med döden kämpande menniskor, och än rytande och vildt, svart och hotande, och då är bäst att hålla sig ett godt stycke upp på landbacken.

Naturscenerierna äro de mest omvexlande. Vill man skåda

Fiskarestuga i Arild. *C. Adelsköld fot.*

huru Steniga Arabien ser ut, går man åt stenreflarna utmed hafvet, öster om Arild. Ämnar man deremot njuta af ett på samma gång storartadt och täckt landskap, då går man vester ut, uppåt de härliga bokskogarna på Kullaberg, t. ex. »Norra Ljungås», nära 200 m. högt öfver hafvet, med den praktfullaste utsigt ända till Köpenhamn öfver Öresund och Seland, med ångbåtar och seglare i hundradetal, öfver Skånes bördiga och leende slätter, stolta feodalborgar, byar, kyrkor och bolmande ångskorstenar.

Är hafvet hvilande, kan man göra pittoreska roddturer längs Skelderviken utmed kullens norra strand, med dess hemska, vilda formationer, der klipporna, söndersargade af väder och vind, lodrätt resa sig upp ur hafvet till ofta hundra meters höjd, med en mängd imponerande bergbildningar och intressanta grottor, såsom »Oskar II:s» och »Josephina-grottorna», Trollhålet m. fl.

Fröken Keyser, Mamma. Klippformation vid Arild. Rydberg. Bib. Roddarne. *Cl. Adelsköld fot.*

Här kan man få en inblick uti huru gubben Arild hade det i den gamla goda tiden. Man kan göra en visit i hans f. d. bostad — en grotta i berget — bese hans ladugård — äfven en grotta — och på samma gång efter stränderna göra en skörd af, utaf vågorna, under millioner år, rundslipade röda, svarta och grå gamla stenar, äfvensom bese de många högst pittoreska klippbildningarna, de uppskjutande ur det djupa vattnet fristående klipptornen, som man kallat Sockertoppen, Porten o. s. v., samt utsigten från Josephinelyst, och många andra ställen.

Och vill man riktigt uppigga sin själ med njutningen af något storslaget, då lagar man sig ut på den yttersta i hafvet utspringande udden af Kullaberget, när nordvesten dånar och tjuter och de dystra stormmolnen svepa tätt öfver ens hufvud. Då är lif och lust bland de svarta öfver och på hvarandra vältrade klippblocken.

Höga som berg och med dån som åskan komma de grönaktiga, fradgande vågorna med snälltågsfart rullande, som om de ämnade kasta sig öfver en, men brytas mot orubbliga klippor och förvandlas, i ett ögonblick, till snöhvitt skum som våldsamt kastas högt upp i luften, och långt uppåt den svarta bergväggen.

Emellanåt kan för några sekunder allt vara tyst och stilla, vågen drager sig tillbaka, som om hafvets kraft vore bruten och uttömd och det behöfde hvila. Men så kommer åter, framdrifven af stormens ande, en skyhög våg, våldsammare än förut, störtar sig mot klipporna och pressas in uti remnor och ihåligheter. Då skakas klippgrunden, brakandet är döfvande, och man förnimmer hemska tjut, som om de kommo från hafsdjupens vidunder, och klagande stönanden liknande dödsskri af drunknande menniskor.

* * *

Sjelfva byn Arild, der de flesta af besökande sommargäster slå sig ner, ligger å en sakta sluttning mot hafsstranden, och består uteslutande af snygga fiskarestugor, i hvilka man vid besök vänligt emottogs af »Snavels», »Tygas», »Mor Petter Påls», »Bengta», »Cilla Pers mormor», »Nicolina», »Jöns Nils», »Anders Nils» och »Truls Nils Olle», »Ols Ola», »Petronella» och »Emilia Pers», »Martin», »Janne Nikanor», »Helena», »Christina» och »Cilla Tangen» m. fl. af våra bekanta bland de snälla fiskarefamiljerna.

Byföreståndaren var en f. d. sjökapten Larsson, en präktig karl. Mathållningen för sommargästerna bestriddes af »Mor Cilla» — som till och med en gång sedermera haft nåden ser-

vera middag för sjelfva kungen. Dessutom hade hon såsom binäring en »BjRsTUgA OCK SEgaRfÖRsÅlNjNg», hvilket till besökandes upplysning stod textadt med modernt skyltspråk öfver dörren till ett gammalt lider, i hvilket ölfatet låg upplagdt, och en låda »äkta havanna» stod uppställd på en hylla. Några glas, som synbarligen aldrig tvättats annat än med »BjR», stodo på en bräda i dörren.

Fisket tillgår så, att sedan gubbarne på qvällsqvisten utlagt garnen, och tidigt på morgonen upptagit dem, infinna sig gummorna och »gräbborna» och taga vid, plocka ut fisken, bära bort, hänga upp och rengöra näten samt plocka bort »näringar», hvilket vanligen varar till 9 à 10 f. m. Vid denna tid hafva gubbarne, som tagit sig en tupplur, fått en kopp kaffe och mornat till sig, slagit sig ner, med snuggor i mun, i en lång rad på bänken vid vågbrytaren, och der diskuteras nu nattens äfventyr, huru strömmen drifvit in tång, att krabbor kommit i näten och huru uselt fisket nu är mot förr i tiden m. m. m. m.

Arilds läge sommaren 1893.

Vi gästade sedermera Arild sommaren 1893, der allt var sig likt. Men i motsats till den första korta vistelsen, då vi voro så godt som ensamma med Rydbergs, Keysers och Beskow, var det nu »fullt hus» öfverallt, såväl inne i fiskarestugorna som å klippor och måleriska utsigtspunkter, af unga damer med staffli, dukar, paletter och penslar, samt främlingar, hvilkas hemland röjdes af det »Heroiske Språg».

Arilds läge var vid den tiden det trefligaste artistsommarbo man gärna kunde tänka sig, och det skulle vara ganska tacksamt, att medelst pennteckning afbilda de förtjusande uppenbarelser, som i form af »stafage», än som najader och sirener på klipporna vid hafvets strand, än som elfvor i dalarna och nymfer i skogsbackarna med palett och pensel i små hvita

händer, lurade på att alldeles bortkollra de trygga fiskaregubbarna, hvilka sutto modell, ty beklagligen fanns icke annat än tillfälligtvis någon ungherre, hvarken af löjtnants- eller annan ras, att bedåra och infånga. Men för att åstadkomma sådana friluftsteckningar fordras dels bättre utrymme, dels också en »*konstig*are» penna än den hvarmed detta skrifves.

Unga Arild. *Cl. Adelsköld fot.*
(Den feminina afdelningen.)

I Arild saknades aldrig omvexling. Den ena dagen regnade det och blåste, den andra både regnade det, stormade, åskade och blixtrade som om Ragnarök stundat, men rätt som det var tittade solen fram mellan molnen lifvande och gläd-

Cl. Adelsköld fot.

Hotel Arild.

Artisten Rydberg, Majorskan Adelsköld,
Fru Rydberg, Artisten Beskow, Mor Cilla, »Bib», Fröken Keyser, Fröken Westfelt.

jande. Och för det mesta var himlen klar och vädret det behagligaste.

Sådana underbara och tjusande molnbildningar, som upp-

Unga Arild. *Cl. Adelsköld fot.*
(Den maskulina afdelningen.)

komma genom dunstbildningar öfver Kullaberget i solnedgången och synas från Arild, får man sällan skåda.

Och hafvet, det underbara hafvet, var sig aldrig likt; men alltid under alla förhållanden lika tilldragande. Än lugnt och afspeglande himlen på ytan, än svart, vredgadt och rytande som ett vilddjur. Och i de dunkla djupen, dit ingen solstråle tränger,

lefva och umgås fula fiskar i lunder af de finaste organismer, naturens substilaste alster.

Om stormvinden emellertid icke understundom upprörde vattnet, likasom, om icke friska strömningar förekommo på det intellektuella området, skulle stagnation uppkomma och förruttnelse förpesta jorden. Derför har förmodligen en vis försyn infört stormar och andliga strömningar.

Jag har alltid haft sinne för »Sturm und Drang», och när stormen kom flygande från det vida fria verldshafvet, gick jag gerna ut och satte mig på högsta toppen af någon utaf de egendomligt formade klipporna, hvilka ditförda af isen i forntiden, lågo utströdda efter kusten. Men ändå hellre begaf jag mig ut till yttersla spetsen af Kullaberget, som brant, söndersplittradt, svart af ålder och vattenstänk, reser sig ur det djupa, blågröna vattnet. Här var lif och lust när vågor, höga som hus, brottades med bergjätten och dånet och braket och tjutandet och skummet, som yrde upp efter våganfallen liknade, som man kunde föreställa sig, en sådan kamp på lif och död. Och likasom vid en sådan, var det säkrast, att hålla sig på behörigt afstånd.

Det var emellertid rätt lustigt, att sitta så där uppflugen på en stor klippa, som en kråka i en trädtopp, och betrakta huru de tunga vågorna, piskade af vinden, arbetade sig fram rullande mot stranden, allvarliga men liffulla med fradgande och fräsande kammar. Och huru de tumlade om och försökte upphinna, nedtrycka och vräka sig öfver hvarandra, men, till sist, alltid krossades mot den svarta klippan, och huru de tillbakaslagna och tillintetgjorda för tillfället, ändå alltid lyckades urhålka någon mikroskopisk partikel i den hårda basalten.

När man så der sitter, visserligen genomdränkt af det flygande skummet, af upplösta vågor, men stornjutande af det praktfulla skådespelet, ser denna böljornas kapplöpning för att upphinna och besegra hvarandra för att komma främst, »in the struggle for existens» och deras anlopp och kamp mot synbarligen orubbliga hinder, och märker, oaktadt den ena vågen

efter den andra krossas och tillintetgöras i striden, hurusom »droppen urholkar hälleberget, icke genom våld, utan genom ihärdigt och oupphörligt fallande», då infinner sig osökt tanken på menniskornas kapplöpning om rang och rikedom, om deras inbördeskrig om herravälde och jordisk ära, men äfven på de öfverlägsna, starka andarnas kamp för ljus och frihet. Och ehuru generation efter generation slås tillbaka och dukar under i striden, kan man likväl hoppas, att okunnighetens och vidskepelsens flinthårda, svarta klippor småningom undermineras och skola ramla, samt att den fria vetenskapliga forskningens klara ljus en gång skall upplysa äfven de medeltidsdunklaste skrymslen.

Emellanåt roade det mig, att bygga upp höga babylons torn af stenar som hafvet slipat runda. Slutligen vanns sådan färdighet häruti, att jag kunde gillra upp ända till *tretton* stenar på hvarandra.

Jag anser denna sysselsättning, att öfva sig uti att »bygga upp», icke vara illa använd tid, utan till och med kunna rekommenderas till våra stora lagstiftare och statsmän, då det är så mycket föråldradt, ruskigt och murket, som borde rifvas ner, för att återuppbyggas i mera tidsenlig stil.

Detta och mycket annat, hade man god tid att observera, tänka på och reflektera öfver i Arildsläge.

* * *

Under vistelsen i Arild sommaren 1893, råkade jag ut för ett äfventyr som kunnat sluta illa nog.

Till följd af snötjocka, hade en stor engelsk ångare, på senhösten förut, tagit miste om kurs, eller af strömmen drifvits in i Skelderviken, och med full fart ränt stäfven mot Kullaberget, hvilket emellertid icke tog någon synlig skada af knuffen. Skutan hade deremot fått en skarp näsbränna för sin näsvishet, och låg sjunken alldeles utanför klippan der den strandat.

Der stod hon nu, trefjerdedels mil från Arild utåt Kullaberget, med stukad näsa, till en del öfver vattnet, och jag lät

en tretton års pojke ro mig dit en vacker, fullkomligt lugn morgon för att fotografera vraket. Sedan detta skett skulle vi vända om till Arild, men se, oaktadt vi båda rodde så mycket vi orkade, kom båten inte närmare Arild.

Strömsättningen hade nämligen blifvit ovanligt stark utåt hafvet, och dertill hade det börjat blåsa emot.

Ingen annan råd fanns således än att kryssa oss hem, enär stränderna utmed Kullaberget voro så branta, att man icke kunde komma den vägen till Arildsläge.

Seglen hissades, men befunnos, liksom hela den lilla farkosten, vara i det allra uslaste skick, trasiga med hopknutet halfruttet tågvirke.

Emellertid satte jag mig till styret, för att göra ett långt slag utåt viken. Pojken fick taga skopan för att hålla båten läns, när vågorna allt som oftast hoppade in. Det blåste nu en frisk östlig kultje och båten flög med fräsande fart, men när vi skulle vända vågade jag knappast kasta om rodret, af farhåga att vant och skot skulle springa då seglen kastades öfver, och vi, om detta inträffade, ovilkorligen gå till botten.

Emellertid lyckades vändningen, men båten hade blifvit halffyld med vatten.

Två eller tre liknande vågade slag gjordes, under det att vinden ökades, utan att vi kommit mer än några hundra meter närmare Arild, och jag visste knappast någon annan råd än att liksom engelsmannen försöka segla omkull Kullaberget, ty ett nytt slag utåt de nu hvittoppiga, höga böljorna, med en så bräcklig farkost, var nära på detsamma, som att trotsa försynen.

Just som vi för tredje gången närmade oss de branta, lodräta klipporna för att försöka komma in mellan dem någonstans, fick pojken ögonen på en karl som sprang uppe på toppen af berget.

»De ä' far!» skrek han.

Och mycket riktigt var det »far», som, då vi inte återkommit, anat oråd, och begifvit sig af för att taga reda på sin båt och oss.

Han ropade nu, då vi kommit intill berget, att vi för all del inte skulle ge oss ut på ett slag till, utan försöka hålla båten vid klipporna, så skulle han bjuda till att klättra ner. Detta lyckades också med verklig lifsfara för mannen, under det att båten höll på att slås sönder mot berget af de våldsamma dyningarna.

Bränningar (Annie i sjönöd). *Cl. Adelskiöld fot.*

Pojken och jag lyckades emellertid, med »farsgubbens» hjelp, komma i land och klättra upp på kullen, hvarifrån väg fanns till Arild.

Ingen kan veta huru seglatsen slutat om vi icke fått denna »handräckning» i rättan tid.

* * *

Min hustru hade, under vistandet i Arild, genom utlemnande af »droppar» åt sjuka, och gjorda förband med »arnikadekokt» på klämda eller på annat sätt skamfilade kroppsdelar,

kommit i ropet, som en riktig »klok mour», och fick efter hand en ganska betydlig praktik. Ingen af gubbarne eller gummorna ville vända sig till någon annan doktor.

En gång, då min hustru gick ut efter landsvägen ofvan byn, satt en pojke i ett dike och sög på tummen.

»Hvad gör du?» frågade hon.

»Jou, mour had' int' ti' å gau ner, men sau ja' skull' sitt' här — sau ho — kanske 'kloka mour' gick förbi — sau ho — och kunde binna om hanna» — hvilket också skedde med den illa sönderklämda tummen.

* * *

En vacker afton då jag som vanligt satt ute på hamnpiren, för att se den nedgående solen, berättade en af de unga artisterna med hvilka vi gjort bekantskap, att en »gingerl» med uppvikta underkläder och himmelshöga kragar, som sköto ut öronen och förlänade honom ett mycket komiskt utseende, följde efter henne då hon skulle måla, hvarför hon brukade taga med sig en pojke, som hjelpte till att bära staffliet.

Ett par dagar förut hade den unge sprätten åter uppvaktat henne, der hon satt på en i vattnet utskjutande klippa, och då den klippske pojken märkte, att hon var lika nöjd om sällskapet, låddes han halka, och drog gingerln med sig i det rätt djupa vattnet. Pojken sjelf bergade sig som en säl, och sprang sin väg skrattande. Men offret — som generades af halsbindslet och troligen inte kunde simma, intog den ena kallsupen efter den andra, åjade sig vådligt och slog med armarna som en hundvalp — måste hon draga upp på klippan och der bredde hon ut honom till tork i solskenet, och aflägsnade sig sedan. Efter detta äfventyr hade hon inte sett till honom. Dagen derefter sammanträffade jag med den elegante unge herrn, och frågade om det var sant att han blifvit anfallen af en röfvare och störtad i hafvet från en hög klippa.

Han meddelade då att det icke varit några röfvare, men att han verkligen blifvit »skuffed i 'Havets Dyb' af et uförskammed

Menniske, men at han skulde maale ham skjæppen fuld, hvis han treffede ham».

Jag gratulerade honom att hafva sluppit ifrån äfventyret med lifvet, men rådde honom att inte gå bofven i vägen, och detta råd syntes den morske »gingerln» hafva följt, ty han afdunstade samma dag.

Besök i Arild 1897.

År 1897 på hösten besöktes Arild ännu en gång.

Min familj hade vistats der hela sommaren, under det att jag af helsoskäl måst genomgå en kur vid Ems, och sedan gjort en tur till England och Skottland.

Jag befann mig icke väl till helsan, och det regniga och dystra vädret inverkade äfven på humöret, hvilket gjorde vistelsen i Arild icke blef så angenäm denna gången, som de båda förra. Derför så instämmer jag med en liktänkande Arildskamrat i följande uppfattning af situationen:

På längden blef »räligt» i Arild att gå,
med Cilla Pers morbror och Truls Nils också,
i regn och i rusk och i slaskvä'r hå hå!
och titta på fiskmåsar grå — — —
om man int' ä' mera kluddist än som så — — —
och int' som artistfröna söta och små,
kan sitta på klippor vid böljan den blå,
med penslar, staffli och paletter å' må,
å' breda färgmättade stämningar på —
så ska' en ju lefva ändå!
Om silla' ändå villat börja å' gå,
så hade det var't nå't att titta uppå,
men ho' ä' som fröknar förnäm kan förstå.
Derför ä' man lässen och längtar härfrå'.
Men hvart ska' en fara? beror nu derpå,
och de' ger sej nog, när en väl kommer å'.

»Regnmättad Arildsstämning»
af en lässen skalde- och konstnärsyngling.

Zacharias Topelius och Bornholmsresan.

Skildringen af »Resan till Bornholm» och de *fingerade* äfventyren under densamma, gaf anledning till en korrespondens mellan skalden Z. Topelius och författaren. Topelius hade, efter hvad han sedan muntligen meddelade, tagit alltsammans för *verklighet*, hvilket för mig naturligtvis kändes mycket smickrande. Denna skriftvexling, hvartill den anspråkslösa romantiserade resan gaf anledning, är så till vida af intresse, som deruti framlyser den store skaldens och den på höjden af tidens bildning stående, ädle, varmhjertade forskarens åsigter i fråga om konst och filosofi. Och uppriktigt sagdt, har jag omnämnt Bornholmsresan, för att kunna få tillfälle anföra Topelii bref af den 20 februari 1894.

För att emellertid kunna rätt uppfatta detta bref och anledningen till detsamma, är det nödigt, att till början meddela ett par utdrag ur reseskildringen och de uttalanden deruti, om verldsåskådning och konst, som föranledde Topelii skrifvelse.

Första utdraget ur Bornholmsreseskildringen:

»Resan från Köpenhamn till Rönne å Bornholm skedde nattetid å en mycket liten ångare, och då det var fullpackadt med folk i salongen, mycket varmt, och en luft så qväfvande och tjock att den var omöjlig att andas, gick jag upp och satte mig på däck, der jag före mig fann en förtjusande, ung nygift danska, hvars bekantskap jag gjort aftonen förut, och som var ute på bröllopsresa med en ohygglig figur till man.

Vi voro ute på hafvet och det hade mörknat till. Ångbåtar och seglare vimlade rundt om oss så långt ögat nådde, och deras gröna, röda och hvita lantärnor samt de många fyrarna skimrade som ett fyrverkeri i dunklet.

Luften var klar, men vinden frisk ost. Den lilla ångaren, som var mindre än våra Mälarbåtar, rullade ej så obetydligt.

Jag frågade om hon ej borde gå ner och lägga sig, men det sade hon sig icke kunna, ty under däck i damsalongen var tillståndet ohyggligt.

»Då sympatisera vi,» — sade jag — och svepte, trots några små protester, min pläd omkring henne.

Men det var icke så lätt att få någon konversation i gång. Hon såg nedstämd ut.

I början sutto vi således temligen tysta. Det hvilade också en storhet och en högtidlighet öfver hela omgifningen som stämde tanken till andaktsfullt allvar, och icke lämpade sig för vanligt salongsprat.

Vi, den unga frun, som hette Juliane, och jag befunno oss nu midt ute på hafvet, såsom det föreföll alldeles ensamma ombord, ty ingen af besättningen var synlig, och passagerarna sofvo, och hvart man vände blicken syntes endast himmel och vatten. Vågorna rullade höga och mörka med hvitskummade kammar, och bröto sig våldsamt mot ångbåten; vinden susade i mollackorder i tacklingen, tusen sinom tusen stjernor blickade ner på oss genom etern, och glittrade i det svarta djupet.

Då gled ett »stjernfall» ljudlöst ner i den genomskinliga rymden, lyste ett ögonblick och slocknade.

»Se! Se!» — ropade Juliane hastigt — »den store Stjærne som falder ned i Havet. Hvis nogen önsker en sag naar en Stjærne falder, saa faar en det, plejede min nylig afdöde Moder at sige».

Nu hade jag förklaringen på hennes sorgsenhet, och detta gaf anledning till följande utflygt i stjernerymderna i det oändliga.

»Naar jeg sidder alene om Aftenen, som jeg saa ofte gör ude paa vor Balkon» — fortsatte hon — »ser jeg helst op til de mange Stjærner, ti der bor, siger Far, min kjære, kjære Moder, som jeg elskede mer end alt i Verden. Men kan De sige mig» — tillade hon — »hvorledes en Menneskesjæl kan opholde sig paa de smaa Stjærner?»

»Stjernorna äro stora verldar,» — svarade jag —, »de allra flesta många gånger större än jorden, der vi fått vår tillfälliga bostad, fast de se så små ut derför att de sväfva så långt borta i den ändlösa rymden. De flesta vi se äro solar, hvar och en omgifven af sina planeter, med lefvande varelser, och dit flyttas sannolikt våra själar efter döden på jorden, för att ingå i nya, mera formfulländade skepnader.»

Hon såg på mig med förvånade ögon, men jag tänkte med glädje, att vi nu måhända kommit in på ett ämne, som måste intressera hvarje tänkande menniska och som genom sin höghet kunde frigöra hennes tankar från stundens små timliga bekymmer och leda dem till evighetens och odödlighetetens ljusa rymder, och fortsatte:

»Efter vi nu inte hafva annat för oss här i ensamheten och

omständigheterna äro gynnsamma, så låt oss, Juliane, tillsammans göra en hastig utflygt upp bland stjernorna. Ni har måhända hört omtalas, hurusom Beatrice en gång följde Dante under hans drömfärder genom det himmelska paradiset. Vill ni göra mig sällskap på en sådan utflykt?»

Ja, det ville hon »saa gærne» — och jag såg att glädjen åter strålade i hennes ögon.

»Då skola vi taga den store astronomen och djupt och varmt religiöst skådande vetenskapsmannen Camille Flammarion till vägvisare, likasom Dante under sina besök uti 'Inferno' och 'Purgatorio' ledsagades af en af forntidens störste och visaste andar, Virgilius.»

* * *

»Ni bör veta, Juliane, att bland alla de häpnadsväckande framsteg, den menskliga intelligensen gjort i lösandet af naturens och lifvets stora gåtor, finnas knappast några, som kunna mäta sig med den kännedom, som under de senast förflutna åren vunnits om de allra minsta, för det obeväpnade ögat osynliga djurformerna, mikrober, baciller m. fl., hvilka likväl spela en så ofantligt vigtig roll i naturens hushållning, likasom om de största af alla skapelser, himlakropparna, hvilka vi nu skola besöka.»

»Är ni således färdig, Juliane, så begifva vi oss i tankarna af på en upptäcktsresa i himmelen. Men ni får inte hissna eller förfäras, huru svindlande färden än må blifva mot 'lumina gloriæ» (härlighetens ljus) genom den nattsvarta, dödskalla etern, som fyller rymderna mellan de strålande stjernorna. Jag lofvar att återföra er välbehållen till jorden igen; och

'Veramente quant' io del regno santo
Nella mia mente potei far tesoro
Sarà ora materia del mio canto.'» *)

* * *

»Tag nu min hand, så flyga vi ut från jorden mot till exempel stjernbilden Centauren, ty der finna vi den närmaste fixstjernan; men vi få inte fara så långsamt, som till exempel med största jern-

*) "Allt hvad min själ af helga riket må
ha samlat in af skatter evigt sköna,
skall bli ett ämne för min sång också."

Dante Allighieris Gudomliga komedi, "Paradiset" första sången, 10, 11, 12 verserna.

vägsfart, 100 kilometer i timmen, ty då skulle vi icke hinna den ifrågavarande stjernan, *alpha*, i Centauren, på mindre tid än 300 millioner år, utan vi måste flyga med ljusets hastighet, som är 300,000 kilometer i sekunden, d. v. s. 150,000 gånger så hastigt som en kanonkulas fart, om vi skola hinna någonstans i verldsrymderna. Först efter tre och ett halft års sådan oafbruten färd, med denna svindlande fart, komma vi till den närmaste fixstjernan bortom vår sol. Men vi få inte stanna hos Centauren, huru intressant och inbjudande det kunde vara. Vi måste skynda vidare och tänka oss flygande under loppet af 10, 20, 100, 1,000 år med samma hastighet, förbi oräkneliga strålande solar, med sina planeter bebodda af lefvande väsenden af alla slag. Vi flyga vidare, vidare under ytterligare 1,000 år, rusa genom stjernhopar, skimrande nebulosor, som visa sig vara verldar under bildning, bort genom vintergatan, hvilkens hvita slöja upplöser sig i oräkneliga verldar. Vi fara ogeneradt midt igenom mötande kometer, vi bevittna uppflammandet och slocknandet af solar, uppkomsten och undergången af planeter. I den svindlande farten förefaller det som om stjernor regnade omkring oss. Men ingen rast, framåt, alltjemt rakt framåt med oförminskad hastighet, under 10,000, 100,000, en millon år. — Tror ni då, Juliane, att vi nått målet — 'verldens ände?' Nej, alltjemt öppna sig nya, ändlösa rymder, oändligt visa sig samma himmelska skådespel.

»En ny million år — nya upptäckter, nya myriader stjernor, nya mysterier. Stjernor som stråla med ametistens, rubinens, smaragdens och safirens färger, stjernor som två och två troget följas åt, svängande omkring hvarandra i evig kretsgång, än båda lysande, än synbarligen slocknande och åter lysande igen, än den ena lysande (lefvande?) och den andra mörk (död?). Men dragna till hvarandra, följas de åt i lif och död, såsom de, hvilka sympatiskt älska hvarandra.

»William Herschel 'sonderade' medelst sitt jätteteleskop, Vintergatan, och fann der 18 millioner solar, och rundt jorden har Laplace och Delambre trott sig kunna räkna 75 millioner synliga stjernor af alla storlekar, andra astronomer hafva utsträckt antalet till 100 millioner; och bland annat har man observerat 10,000 dubbelstjernor.

»Vi få emellertid icke stanna, Juliane, för sådana detaljer. Framåt, framåt! Men är det då intet slut, spörjer ni måhända, ingen afslutad horisont, ingen gräns som bjuder oss stanna och hvila. — Nej! ty om vi på detta sätt skulle flyga ut från jorden i hvilken riktning som helst, och fortsätta i evigheters evighet, så kunna vi

säga oss icke hafva hunnit ett fjät framåt, vi befinna oss alltjemt, och hvarest vi komma, i centrum af verldsalltet, med ändlösa rymder åt alla sidor rundt omkring oss, fyllda af bebodda verldar, som alla intaga sin en gång från skapelsen bestämda plats och röra sig efter en gång för alla tider bestämda naturlagar.»

»Hvar än vi befinna oss, är afståndet mellan himmel och jord, mellan det gudomliga och det menskliga detsamma.»

»Och i hela denna gränslösa oändlighet, som icke kan uppfattas af våra sinnen, bor och lefver '*den store anden i naturen*' — Gud —, som skapat allt och som meddelar sitt lif åt allt, från den mikroskopiska cellen till de högsta, mest komplicerade och fullständigast utbildade varelserna och formerna i den organiska och oorganiska verlden.»

»Hvilken praktfull panorama öppnar sig icke för oss i tanken när vi betrakta alla dessa solar, strålande i olika färger. Tänk er, Juliane, planeter, upplysta af till exempel två solar, deraf den ena lyser som en ofantlig glänsande rubin och den andra som en smaragd, och månar som magiskt reflektera och åt nattens dunkel förläna dessa glänsande färger. Föreställ er de färgblandningar och skiftningar som härigenom måste uppkomma. Tänk er himlen, luft och landskap, haf och sjöar upplysta så som man ser dem genom olika färgade glas — eller genom bengaliska eldar. En sådan belysning måste gifva anledning till helt andra djur- och växtformer än dem vi kunna fatta, och till egendomliga skådespel, som intet på jorden upprunnet begrepp skall förmå göra begripligt. Hvem vågar betvifla, att de öfverjordiska elementer, med hvilka många af dessa aflägsna himlakroppar utrustats, och som i flera hänseenden ställa dem vida öfver naturvilkoren å vår jord, icke på ytan af dessa obekanta verldar utvecklat en storhet och en prakt i växtformerna och ofattliga lifstyper, om hvilka vi menniskor, som icke känna mer än en ringa mikroskopisk punkt i universum, aldrig kunna bilda oss den aflägsnaste föreställning. Ty ingen, som tänkt sig in häruti, vågar väl tro att dessa hundradetals millioner verldar skulle skapats för intet annat ändamål än att, till jordmenniskornas ögonfägnad ofruktbara och obebodda kretsa omkring hvarandra i ett gränslöst tomrums öken.

»När man försöker tänka sig stjernornas storhet och prakt, mängd och olikhet, de oerhörda afstånd som skilja dem åt samt de lefvande varelser, som der måste hafva sitt hemvist, när man anstränger hela sin själs förmåga att se klart i denna omätlighet; när för oss, atomer, det oändliga börjar skymta fram, då böjer sig med-

vetandet och förnuftet i den djupaste vördnad inför den, som skapat allt detta, man gripes af bäfvan i själens djup, men äfven utaf underbara känslor af gränslös kärlek och tacksamhet mot Skaparen, som låtit en få utgöra en oförstörbar och odödlig del i denna hans verld, samt af en oändlig längtan till dessa högre, bättre verldar.

»Vid tanken på denna Guds verlds gränslösa oändlighet och härlighet och evighetens evighet, måste vår lilla jord förefalla mindre än sandkornet mot öknen, obetydligare än droppen mot hafvet, och vår egenkära och stolta menskligheits lif, med alla dess vansinniga politiska och religiösa strider, samt vårt eget vistande här på jorden, som ett ögonblicks dröm. — —»

Juliane hade med synbart intresse afhört mina himmelska friluftsmålningar, men teg då jag slutade.

Jag fortsatte derför:

»Om man nu betraktar universum i sin helhet, under naturlig förutsättning af himlakropparnas beboelighet för lefvande — efter de olika förhållandena — skapade varelser, så ligger den tanken nära till hands, att dessa verldar med sina invånare bilda en fortlöpande serie, ända ifrån sådana, der vilkoren för beboelighet äro de sämsta, till dem der naturen befinner sig på den högsta punkten af sin glans, sin prakt, sin rikedom och fullkomlighet. Och hvem vet, om icke menskligheten, kollektivt sedt, befinner sig i en oafbruten vandring och gradvis skeende förädling å dessa bebodda verldar, i alla grader af utvecklingens skala? Är det icke möjligt att Jesus med yttrandet *'I min Faders hus finnas många boningar'* menade dessa verldar, spridda i det oändliga?»

»För att vara sann och tillfredsställande för tanken och uppfattningen, måste hvarje troslära grundas på och öfverensstämma med fakta i naturen och de lagar som Gud i begynnelsen stiftat. Och vetenskapen har på grund af dessa lagar kunnat bevisa att den strängaste ordning herskar, ej endast inom verldsalltet, utan äfven i den intellektuela och fysiska verlden, att *allt* är underkastadt och styres genom samma naturlagar och att *allt* bildar en enhet. Och förnuftet drager häraf den slutsats, att om den materiela verlden är en enda harmonisk skapelse, så måste förhållandet vara enahanda med den lefvande, och himlakropparnas menskligheter sålunda tillsammans bilda en stigande serie af varelser 'i de många olika boningarna', från de allra lägsta lifsformerna, knappast frigjorda från den första organiska lifssubstansen, 'protoplasman', till de rikt utvecklade intelligenser, hvilka kunna skåda Gud i all hans härlighet och fatta den underbara fullkomligheten i hans skapelse. Med en

sådan uppfattning finner mycket i verlden sin förklaring, och storheten, enheten samt harmonien i hela den gudomliga planen är härigenom bevisad.

»Sedt från denna synpunkt, i detta ljus, blifver äfven mycket i vår tillvaro förklaradt. Vi se den i ljusare dager, vi förstå bättre dess uppgift, och man lär sig bättre att fatta Gud i hans allmakt, att ödmjukt tillbedja honom i hela storheten af hans härlighet och glans, och att hysa den innerligaste tacksamhet mot honom för hans faderskärlek till sina barn.

»Orden till denna höga religiösa lära nedstråla hvarje klar natt, såsom nu, Juliane, från den stjernströdda himlen, och hvarje sund och oförvillad själ kan, om han vill, läsa och förstå denna himmelska, denna *heliga* skrift. — — —»

»Men hvordan» — frågade hon, då jag slutade — »har De faaet lært Dem alt dette om Stjærnerne, som ser saa smaa ud og er saa langt borte?»

»Man har visserligen ännu en ofullkomlig kännedom om stjernorna i detalj» — svarade jag —, »men vi äro på god väg att intränga i deras hemligheter, ty i vetenskapens och teknikens lexikon finnes numera icke ordet 'omöjligt'.»

»Genom spektralanalysen, hvilken det skulle taga för lång tid att förklara för er, Juliane, känna vi redan sammansättningen af millioner mil aflägsna verldar, och genom fotografien skola vi inom tio år vara i besittning af omfattande kartor öfver stjernhimmelen samt intränga i rymder, om hvilka man förut icke haft kännedom. I en liten del af stjernbilden Svanen, till exempel, har man redan, med fotografiens tillhjelp, afbildat 5,000 stjernor på en fläck, der man med de starkaste teleskop förut icke kunnat finna mer än 170 stycken.

»Men icke nog härmed, genom förstoring på förstoring af, med fullkomligare instrument tagna, stjernfotografier böra vi med våra jordiska ögon kunna komma att skåda hvad som tilldrager sig, till en början åtminstone, på de närmaste planeterna, och göra bekantskap på afstånd med dess invånare, dess djur- och växtverld. Och slutligen torde vi genom elektriciteten, som fyller hela den omätliga rymden mellan solar och planeter, kunna erhålla ett kommunikationsmedel för tanken med våra medlefvande i andra verldar. — — —

»Med tanken på de framsteg astronomien och fysiken gjort under det senast förflutna halfseklet, kan man knappast vara nog förhoppningsfull i fråga om vidgade kunskaper rörande himlakropparna.»

»Och då hvilka upptäckter! Sublima såsom universum, underbara såsom det invecklade och för oss nu obegripliga i det helas rörelser, mysteriösa såsom den makt som reglerar det hela! Och hvilka triumfer för det menskliga snillet, hvilket från sin ståndpunkt å denna lilla jord — en liten punkt i den oändliga skapelsen — kan skåda ut i verldsalltet, formulera dess lagar, rekonstruera det förflutna, förutse det tillkommande och oförskräckt söka intränga i de omvexlande problemerna af atomer och himlakroppar, grundämne och kraft, tid och rymd, oändlighet och evighet.

»Hvad säger ni, Juliane, om dessa framtidsvisioner?»

Hon svarade intet, utan bara såg på mig med vidöppna ögon, som om hon sett en syn, som på samma gång tjusade och slog henne med häpnad.

»Astronomien tyckes intressera er, Juliane» — sade jag. »Vill ni, att vi dröja ännu en stund, bland stjernorna deruppe?»

»Ja!» svarade hon, men det föreföll som om hennes tankar varit långt borta.

»Ser ni den der stora glimrande stjernan? Det är en sol som kallas Arcturus, hvilken under de tre sista åren genom doktor Elkin, astronom vid Yale-universitetet i Amerika, blifvit noggrant observerad och uppmätt. Genom denna fixstjerna kan ni få något begrepp om himlakropparnas storlek och om huru liten och obetydlig vår jord är. Denna sol, som säkerligen omgifves af en hel skara planeter och ser så liten ut för våra ögon, är icke mindre än bortåt elfva (11) millioner svenska mil i diameter, eller icke mycket mindre än jordens afstånd från solen, som är cirka 13 millioner mil; och som vår sols diameter är 124,000 mil, så är solen Arcturus 550,000 gånger större än solen i vårt solsystem.

»Man häpnar vid försök att tänka sig de storartade och egendomliga natur- och lifsförhållanden som måste råda på de planeter som röra sig omkring en så kolossal sol som Arcturus. Vid sidan af en så majestätisk himlakropp försvinner vår sol, huru stor och öfverväldigande hon må vara för våra ögon uti *vårt* system, till en obetydlig stjerna.

»Om Arcturus vore ett ihåligt klot, och vår jord befunne sig i midten deraf, så skulle månen ogeneradt kunna svänga omkring jorden inuti Arcturus, och ändå ett svängrum af omkring 5 millioner mil finnas utanför månens utsida till Arcturus skal.

»Men är Arcturus en jätte bland stjernor, så är han också bra långt borta, och detta är väl för oss, eftersom han nalkas vårt solsystem med en fart af cirka 60 mil i sekunden. Ty om han komme

i närheten af jorden, skulle han, genom sin ofantliga massa, inom mindre tid än en tanke, draga till sig hela vårt solsystem, krossa i atomer, smälta och förflygtiga i gasform solen, jorden och de andra planeterna, hvarigenom antagligen en nebulosa skulle bildas, fyllande ofantliga rymder.

»Faran är emellertid icke så stor, ty Arcturus är så långt borta från oss, eller i rundt tal icke mindre än 170 billioner svenska mil, att han med sin ofantliga hastighet af 60 mil i sekunden ändå skulle behöfva bortåt 100,000 år innan han kunde hinna till närheten af vårt solsystem, men dessförinnan har vår sol, hvilken jemte sina satelliter antagligen svänger omkring någon annan central sol, lyckligtvis hunnit på ofarligt afstånd från Arcturi bana genom verldsrymderna.

»Och hvad oss menniskor beträffar, hafva otaliga generationer då länge sedan skuddat det jordiska stoftet af sina fötter och flyttat till andra, ljusare, ljufligare och bättre verldar.»

»De tro da ikke» — inföll hon nu — »paa onde Magter og paa at stygge Mennesker efter Döden kommer til et Sted, hvor de i al Evighed skal lide Straf for sine Synder.»

»Nej,» — svarade jag —, »ty vi hafva ju, som jag nyss visat er, Juliane, endast himlaboningar *der Gud allena lefver och herskar* åt alla håll rundt omkring vårt lilla jordklot, så långt, ja vida längre än tanken kan nå, och behöfva således icke frukta några andra onda makter, än dem vi sjelfva framkalla genom onda gerningar. Och är det väl tänkbart att Gud, som är sjelfva barmhertigheten och rättfärdigheten, skulle pålägga den svaga men odödliga menniskan ändlösa straff och plågor för fel, begångna under den korta vistelsen här på jorden, utan hopp om möjlighet af försoning i all evighet? Föreställningen om ett helvete med eviga qval är efter min uppfattning den ohyggligaste af all vidskepelse från en rå och barbarisk tid, och tron derpå ovärdig sant religiöst tänkande menniskor.»

Efter denna utflygt i himmelen förflytta vi oss åter till jorden.

Andra utdraget ur Bornholmsresan.

»Från ruinerna af det fyrkantiga tornet*) i vinkeln mellan den vestra och norra fronten, der berget från cirka 80 meters höjd stupar lodrätt ned i hafvet, har man den mest storartade utsigt, men jag

*) I den gamla Hammershus fästningsruinen å Bornholm.

tror, att man företrädesvis bör se den i aftonbelysning, såsom vi hade tillfälle att göra.

Solen stod ännu temligen högt på himmelen och kastade mellan mörkgråa, röda, guldgula och hvita moln, hvilka ständigt förändrades, knippen af olika färgadt ljus öfver den glittrande hafsytan, som utbredde sig åt nordost och nordvest i ett aflägset fjerran, emot den framskymtande svenska kusten.

Till venster framsköto de skogbeklädda uddarna vid Vangs och Hellig Peters fiskelägen och S:t Johns kapell, hvarefter landet åt denna sida förlorade sig i den uppstigande aftondimman. Åt höger reste sig bortom parken omkring Blanch's hotell den höga, kala Hammers-udde med sitt fyrtorn, och i ett bråddjup under våra fötter lågo de bistra, af storm och vågor svärtade »Lejonhufvudena», som man kallar några ur hafvet uppskjutande, fristående skrofliga klippor. Dyningarna rullade in med dån mot stranden, vräkte sig emot och tumlade om bland de ruggiga »lejonen», men det fradgande, hvita skummet nådde ej längre upp än till länden.

På denna praktfulla utsigtsplats å den gamla torngrunden voro några bänkar uppsatta. Här hade ett artistfrö stält upp sitt staffli och på detta en ofantlig duk, säkert tre meter hög och två meter bred; och mästaren sjelf hade i egen person klättrat upp på en trappstege med ett stort gult parasoll uppspändt öfver sig. Här satt han och påbredde färg — som en skånsk bonddräng breder smör på en limpskifva — med en knif, bred och lång som ett romaresvärd, och med penslar stora som mindre sopqvastar. På ett bord under stegen hade en »elev» fullt upp att göra med att lära sig krama färg ur blytuber; ty åtgången var verkligen kolossal.

Vi ställde upp oss i en rad för att betrakta konstverket.

Öfverst i kanten hade artisten lagt en stor gulaktig plätt, påminnande om en »separerad» skummjölksost eller en ogräddad saffransbulle och omgifven, som det föreföll, utaf ett moln af mjöl. För öfrigt var hela duken öfverdragen med en blandning af skiftande gredelina och gulaktiga färger, och derpå lågo här och hvar, som det tycktes på måfå utkastade, smockor af blandade färger. På en af de största och mest långsträckta svarta pladaskorna lyste en i spets utdragen röd prick, en dito grön och en horisontel rad af gula färgklickar, liknande messingsknapparna i vår Jens' tröja. Jag hade till en början ingen aning om, hvad de andra kamraterna tänkte om mästerstycket; ty de stodo stumma som fiskar och bara bligade upp och ner, ner och upp, men för min enskilda, enfaldiga del, kunde jag icke i omgifningarna finna något, som på det aflägs-

naste sätt stod i sammanhang med hvad som förekom på duken; och jag kunde således omöjligen utfundera skälet, hvarför målaren gjort sig så mycket besvär med att resa hit och sätta upp sina vidlyftiga »grejer» just här på denna fläck af jordklotet. Icke heller kunde jag i tankarna från hela den vida, vida verlden leta upp något, som man skulle kunna imaginera sig liknade hvad konstnärens fantasi skapat. Mitt förstånd stod stilla, som solen en gång lär hafva gjort i Ajalons dal, af bara häpnad och förvåning.

Men Jens, som var med i sällskapet, gjorde slutligen ett försök att lösa gåtan.

»Tror I ikke, Herre» — halfhviskade han till mig, såsom varande den, till hvars omdömesförmåga han syntes hysa det största förtroendet — »at det skal forestille en Æggekage, som de bager paa et Komfur?»

Nu var isen bruten, och fältet öppnadt för gissningar.

»Kan *De* ikke se, hvad Maleriet skal forestille?» — inföll nu målaren leende, vändande sig till doktorn.

»Nej» — svarade denne, dragande på orden — »hvis det ikke skal være kolorerede Tuberkel-Baciller eller andre Mikrober og Infusorier i forstørret Form.»

»Og ikke *De* heller?» — sporde han, pekande på mig med öfverlägsen uppsyn.

»Nej, omöjligt, om det så gälde lifvet» — svarade jag bestämdt.

»Kan De da ikke begribe» — yttrade konstnären, vändande sig fortfarande till mig —, »at Billedet er et Natstykke — Fuldmaanen, beliggende i en Skybanke, belysende et Dampskib i Taage paa Havet. — De maa vel kunne se de røde og grønne Lanterner og hvorledes Lyset straaler ud gennem de runde Vinduer i Salonen.»

»Nej, se detta hade jag sist af allt vågat gissa på» — svarade jag —, »äfven om jag ställt mig på hufvudet. Och lika litet kan jag förstå, hvarför ni sitter här uppspetad på en pinne och målar månsken i solsken. Detta är ju icke 'friluftsmålning', efter mitt begrepp, om inte med detta uttryck menas, att man bör klättra så högt upp i fria luften som möjligt, när ett sådant mästerverk, som detta, skall skapas.»

»Jeg venter paa at Maanen skal gaa op, for at komplettere Kunstverket» — upplyste mästaren högdraget.

»Maaske er det med dette Skilderi» — inföll nu Jens, hvilken, likasom Jeronimus, icke blifvit tillspord och fått yttra sig om taflan — »som med det, en Malermester fra Rønne malede paa Væggen i en Kirke paa Öen. Det skulde forestille Israels Børns Overgang

over det Røde Hav, og da Billedet saa var færdigt og Præsten og Kirkeforestanderen kom for at se det, saa de ikke andet end en ildrød Væg.»

»Hvor er Israels Børn? Jeg kan ikke finde dem?» — spurgte Præsten.

»De *er* jo allerede over» — oplyste Maleren.

»Og Faraos Hær? Den kan jeg ikke opdage» — sagde Kirkeforestanderen.

»Naar Israels Børn er over, saa maa jo Faraos Hær være drunkned» — erklærede Maleren — »og saa gik der et Lys op for Præsten og Kirkeforestanderen ligesom for os, efter at denne Maler havde beskrevet sit Værk. I maa være en lige saa stor Kunstner som Farvesmøreren i Rønne» — slutade Jens — »som kan male saa kunstigt, at det kan forestille hvad som helst, uden at noget Menneske kan blive klog paa, hvad det er.»

»Paa denne nye Maade maler nu alle store unge Artister i Paris» — svarade mästaren på pinnen öfverlägset — »og ligeledes i København, hvor vi 'Opponenter' har begyndt med denne fortrinlige nye Metode ved hvilken en hver uden videre kan optræde som erkjend Kunstner, og udføre dobbelt, ja firdobbelt saa mange og store Kunstværker, som før i samme Tidsrum. Og Publikum er henrykt over dette nye blomstrende Kunstliv. Det er alene de gamle Kunstakademi-Studene» — fortsatte han — »som endnu holde paa Tegning og Symmetri! For os, Neo-Impressionister, Synthetister, Symbolister og Stilister, som maler efter Öjeblikkets Indgivelse, er dette et overvundet Standpunkt. Vi giver dette en god Dag og afmaler Naturen realistisk, som den forefalder os selv, efter enhvers specielle Opfattelsesævne, uden det mindste Hensyn til gamle forældede og unødvendige Reglementer om opkonstruerede Perspektiver og Proportioner, eller til hvad der før i Tiden ansaas for at være skønt og idealist. Under den for længe siden forgangne Renaissancetid skulde et smukt Æmne vælges for et hvert Kunstværk. Nu tages kun Hensyn til Sandhed og realistisk Udførelse. — Æmnet er en Bisag. — Men det duer ikke heller at, paa en triviel Maade, kopiere Naturen saaledes, at hver og en lige straks kan se hvad Kunstneren mener, eller hvad et Kunstværk skal forestille, ti da kunde jo en hver Tølper være Kunstdommer. Og desuden maa en hver Kunstner udvikles paa individuel Maade, ti, om alle afmalede Naturen efter samme Metode og med samme Opfattelse af Former, Farver, Lys, Skygge etc., saaledes som den fremtræder for ikke ny-kunstneriskt uddannedes Öje, saa skulde jo alt, Natur, Kunst og Kunstnererne selve, blive stöbte

som i samme Form og ingen Individualitet forefindes. — Nej! Kunstnerene maa være saa originalere, friere og selvstændigere des bedre, — se vor Willumsen! — og Fremtidens Malerkunst saadan, at alene højt begavede og dannede Aander kunne opfatte Kunstnerens Tanke og Maleriets Betydning. Ti alene paa denne Maade kan Kritiken blive i Overensstemmelse med den moderne Kunstretning. Det maa vel ikke anses som uret» — tillade han harmset — »tværtimod fortjenstfuldt, om et Maleri er saa kunstnerisk malet, at det kan forestille baade det ene og det andet, ligesom Karaktererne i Ibsens berömte dramatiske Arbeider kunne tolkes efter enhvers forskjellige individuelle opfattelsesevne.

»Nul n'aura de l'esprit hors nous et nos amis» — slutade fin de siècle-målaren, föraktfullt vändande sig fortfarande emot mig, så att jag särskildt skulle få i mig detta öfverraskande anspråkslösa sakförhållande. Derpå grep han ifrigt till knifven och borstarna igen för att återvinna en, genom denna långa förklaring, förlorad tid.

»Though this be madness, yet there is method in it,» halfhviskade doktorn åt mig.

Jag hade förut haft den fräcka föreställningen, att äfven jag var något litet dilettant i målning, eftersom jag brukat på lediga stunder roa mig med att smeta färg på duk; men nu hade jag med grämelse funnit min öfverman, så i tankar som ord och gerningar, och tillika fått klart för mig, huru liten jag i sjelfva verket var mot det kolossala geniet der uppe i luften.

Emellertid voro vi naturligtvis alla mycket uppbyggda af den fullständiga förklaringen på den lyckligtvis nu mera sällsynt förekommande oförfalskadt råa impressionismens verkliga innebörd, hvarom åtminstone jag för min del hittills icke haft riktig kännedom, och lemnade denne »Apelles redivivus», der han satt på sin pinne, åt sina konstruinerande idéer samt fortsatte den afbrutna vandringen bland de öfriga ruinerna.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

* * *

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Från Blanch's hotell foro vi genom en vacker gammal skogspark till de små nätta byarna Sandvig och Allinge på Bornholms ostkust.

I den sistnämnda finnes en år 1500 uppförd kyrka, och i vapenhuset visades en grafsten, som fordom betäckt en af lybeckarnas höfvidsmäns, Blasius von Winkedes, graf. På kyrkogården fanns uppställd en gammal runsten, kallad »Kongeveistenen», på hvilken i

runskrift läses: (»og) Brune og deres Brödre lode (reise stenen) efter Thorlok Fader sin og Esker Broder sin.»

Ute på en klippig udde fingo vi ånyo syn på en stor gul parasoll, uppspänd öfver en friluftsmålare.

»Hör, Jens» — sade jag —, »De tyckes vara intresserad för skön konst och icke så dum konstkritiker heller. Ska' vi se, hvad *denne* mästare har att bjuda på? Hästarna kunna behöfva litet hvila.»

Detta var Jens med på.

Vi gingo således ned till stranden.

Der satt en ung, mörklagd man med intelligent utseende framför en nästan fullbordad tafla af obeskriflig skönhet.

Den afbildade endast hafvet i stiltje med några klippor och ett träd i förgrunden samt ett par fiskarbåtar på afstånd, der vattenytan smälte samman med himlen vid horisonten, men det låg en poesi, ett lif och ett solljus, en värme och en glans öfver den vida, kristallglittrande, perlemorglänsande och genomskinliga vattenytan, som fyllde ett vanligt menniskosinne med glädje och, som kunnat framkalla en välvillig min till och med hos en förhärdad misantrop.

Jag tog af mig hatten för mästaren och bad på min bästa danska om ursäkt för vår nyfikenhet.

»Pardon, Monsieur» — svarade han —, »je ne parle pas danois.»

»Ah! vous êtes français?» — utropade jag öfverraskad.

»Oui, monsieur!»

Han meddelade sedan, att han år 1888 jemte flere andra franska artister varit inbjuden af den rike bryggaren Jacobsen till den stora utställningen i Köpenhamn, men då varit hindrad att antaga inbjudningen, hvarför han nu i stället gjort en påhelsning och utsträckt resan till Bornholm, der han vistats några dagar. Liksom jag var han hänryckt öfver den vackra naturen och den härliga luften och gladde sig åt, att vid återkomsten till Paris, få visa sina vänner några naturtroget tagna stämningsfulla studier.

»Men» — invände jag — »eder studie är ju inte 'chic', inte parisisk, inte à la fin de siècle. — — —»

»Hvad menar ni?» — frågade han och såg förundrad på mig.

»Jag menar målad så här» — och jag gjorde en rörelse med armen, som då någon rödmålar en vägg eller tjärar en pråm.

»Ah! jag förstår» — svarade han leende. — »Ni menar så kallad impressionistisk. Jo, det är den i sjelfva verket, om än inte alldeles i den mening, som man gifvit denna bransch i den nyare tidens målningskonst, ty ni torde finna, att jag, så godt jag förmått, lagt det intryck, naturen gjort på mig, till grund för utförandet.

»Konsten, liksom litteraturen» — fortsatte han — »har under de senast förflutna 30—40 åren legat i skärselden, hvarutur de, som det är att hoppas, skola, liksom fågeln Fenix, utgå renade och förädlade. Ni känner naturligtvis den förkrympta och onaturligt tuktade riktning, hvaruti konsten och vitterheten efter smaklöshetens tidehvarf, det vill säga slutet af 18:de och början af 19:de seklet, inkommit. Ni känner nog äfven, hurusom under midten af vårt nuvarande århundrade naturalismen började uppträda i litteraturen och nådde sin kulmen under Emile Zolas egid med romanerna 'l'Assommoir', 'Nana' och dylika missfoster, medelst hvilka han och hans efterapare i andra länder och på andra språk uppförde och fyllde ett litterärt Augiasstall, större och mera stinkande och förpestande än det som en gång i forntiden rensades af Herkules.

Bildningens och sedlighetens uppgift har från Platos', ja, från urminnes tid, varit att kufva det rent djuriska hos menniskan och göra ideela tankar och känslor till hennes andra, bättre natur; men naturalismen har, genom att brutalt framställa osedligheten och råheten i dess vederstyggligaste former såsom något naturenligt, dragit ner det ideela, det höga och sköna i smutsen och derigenom demoraliserat samtiden.

På samma gång som naturalismen i litteraturen, uppträdde äfven realismen i konsten. Man skulle — hette det — göra sig fri från de föråldrade dogmer och uppkonstruerade manér, som genom bristande naturstudier hämmat konsten under en föregående tid, samt framställa naturen sådan den i verkligheten förekom. Men, så förträfflig denna tanke än var i realiteten, så förfelades afsigten med densamma derigenom, att man sköt öfver målet. Man behöll skalet, men bortkastade kärnan. Kompositionen försummades och konsten inskränktes till ren kopiering af lösryckta fragmenter af naturföremål; ju ytligare, fulare och simplare (det vill säga ju mera »pittoreska»), desto bättre.

I stället för antikens konst, hvaruti formskönheten framstår oöfverträffad, och renaissancens konst, hvaruti ej allenast formskönheten i det hela och i detaljerna utan äfven en ädel tanke, något andligt lefvande alltid framlyser genom det materiella i konstverket, och hvarigenom intrycket af detsamma verkar upplyftande och förädlande på åskådarens skönhetssinne, skulle nu konstens, liksom litteraturens gudinna, vara så naturalistiskt naken som möjligt.

Derom vore dock intet ondt att säga, om man haft öga för det välskapade och icke för missfoster, om man i naturen sökt sanningen i dess skönaste former och icke i de fulaste och mest abnorma. Men

detta ville eller kunde de så kallade naturalisterna i konst och vitterhet icke förstå, och derigenom har denna nya riktning verkat förnedrande och demoraliserande i stället för, såsom den bort, upplyftande och förädlande. Ty i samma mån som skönhetsidealet och det andliga i konsten förnekades och man liksom ateisterna, icke ville eller förmådde se Gud i skapelsen, eller ett inre verkligt lif i konsten, utan endast den råa ytan, fanns i den oändligt tråkiga, inspirationslösa anrättningen icke något annat, hvarmed man kunde reta allmänhetens förskämda smak, än de rafflande kryddorna — obsceniteten i figurframställningen och de vildaste, mest löjeväckande extravaganser såväl i landskaps- som i genremålningen.

»Jag vill emellertid härmed» — fortsatte den unge målaren — »icke hafva helt och hållet fördömt den ifrågavarande konstriktningen. Genom densamma har nämligen konsten, i stället för att vara hvad den för ej så länge sedan var — ett petrificeradt och steriliseradt atelierhandtverk — genom friska, ur sjelfva naturen hemtade förebilder, vunnit en välbehöflig föryngring. Och den konst, som nu håller på att utbilda sig och framgå, luttrad och renad ur denna '*renaissancekris*', lofvar, att genom en mera fulländad teknik och ideel uppfattning af det storslagna och sköna i naturen, blifva något liknande det man i den grekiska allegoriska myten anar uti den slutliga eviga föreningen mellan Eros och Psyke — eller en sammansmältning till ett, i lefvande genomskinlig bild, af naturens härligaste skapelser med den, i den verklige konstnärens själ inneboende längtansfulla dragningen till det sanna, det ädla, det sköna.

»Men» — tillade han — »det springer numera ingen Pallas Athenæ, fullrustad med svärd och sköld, ur Jupiters hufvud, och framtidens konst fordrar icke allenast sällsynt medfödd naturlig begåfning, skönhetssinne och ädel uppfattning, utan äfven energi och arbetsförmåga samt ett oerhördt arbete för att *närma* sig målet, ty till *fullkomlighet* hinner ingen på jorden.»

»Ja, men» — anmärkte jag, sedan han slutat — »på de senaste utställningarna i Champ de Mars i Paris har man ju sett en mängd äkta impressionistalster. Eleverna af denna skola fortlefva ju sålunda och drifva sin propaganda i Frankrike — liksom på andra ställen.»

»Ils n'ont rien appris, ni rien oublié» — svarade han leende — »men deras Kladderadatsch försvinner mer och mer från den rätta salongen i Champs Elysées, och der skall ni snart finna endast den sanna konsten representerad af Bonnat, Munier, Bouguereau, Chaplin, Durand, Hirsch, Bisson och många flera af samma nyaste skola; men öfverallt på jorden skall ni träffa på» — slutade han — »folk,

som sakna förutsättningar för att kunna blifva verkliga konstnärer och äro för lata för att arbeta sig in i konstens elementer, eller för egenkära att vilja taga intryck eller lärdom af andra. Dessa komma nog fortfarande att uppträda såsom impressionister; ty dertill fordras endast, att breda tjock färg på ju större dukar, desto bättre. Och ännu är konstsmaken så 'egaré et degeneré'» — slutade han — »hos många af våra mecenater, att köpare finnas till målningar, som framdeles komma att uthängas till beskådande, såsom kuriösa prof på en af det nittonde seklets absurda konstriktningar.»

Jag tog ett vänligt afsked af den hygglige, intelligente fransmannen med förklarande, att det fägnat mig synnerligen att hafva fått göra hans bekantskap och att hafva fått höra denna uppfattning af konsten, som fullkomligt öfverensstämde med mina egna åsigter, uttalas af en fransman.

»La France marche toujours à la tête de la civilisation!» — svarade han stolt och sträckte upp hufvudet, och vi skildes som de bästa vänner, med öfverenskommelse att sammanträffa i Paris eller på Bornholm nästa sommar.

»Hvad säger De om den der franske målaren?» — frågade jag Jens, då vi åter kommit till vagnen.

»Jo» — svarade Jens — »jeg kunde lige saa lidt forstaa denne Mand, der snakkede Udenlandske som den anden, der dog skulde forestille at tale dansk; men saa meget kunde jeg forstaa, at den anden malede meget mere kunstig end denne, for hans Maleri kunde man forklare på mindst fire Maader, men Fanskmandens Billede kun paa et. Men, Herre» — fortsatte han — »her er talt saa meget om Kunst i disse Dage; kan I sige, hvad der egentligen menes med Kunst og Kunstnere?»

»Med konst» — sade jag litet förbryllad, huru frågan skulle besvaras, så att Jens kunde begripa saken — »med 'konst' menas egentligen att kunna måla taflor och utföra bildhuggeriarbeten och dylikt, och med 'konstnärer' menas de, som utföra sådana konstverk.»

»Ja, men» — sade Jens fundersam — »naar et Menneske kan göre en Ting, saa er det jo ingen *Kunst* længre. Med Kunst skulde vel egentlig menes det, man ikke kan udföre. Den Malerkludder, vi træffede i Gaar og som malede den morsomme Flæskekage, som skulde forestille Maanen, burde saaledes være en större Kunstner, end han der nede, som maler Vand og Skibe, saa at man straks kan se, hvad det skal være, ti han kan jo öjensynlig male Havet og Skibene, og da er det jo ingen Kunst for ham.»

Frågan om konst hade genom detta resonnement blifvit tem-

ligen intrasslad, så att jag inte rätt visste, huru jag skulle reda ut härfvan, då jag befriades från bryderiet genom mötet med en »char-à-banc», uti hvilken satt minst ett halft dussin vackra flickor, som skrattade och viftade med näsdukar och parasoller, så länge de syntes, och naturligtvis viftade Jens och jag tillbaka, så länge vi kunde se dem.»

* * *

Kort efter det att Bornholmsresan kommit Topelius tillhanda, erhöll jag från honom följande vänliga bref:

Villa Björkudden 20 februari 1894.

Herr major!

Jag sänder min tack för det nya vänskapsbeviset, äfventyrsresan till Bornholm, förlägen att ej kunna svara med liknande hågkomster. Men det är icke allom gifvet, att så otvunget meddela sina intryck och så anspråkslöst skicka dem ut i verlden. Reseminnena ha, likasom Nordkapfärden, gjort oss stort nöje vid aftonlampan och qvarlemnat icke så litet stoff både för meningsutbyten och egna betraktelser. Jag nämner endast *två* samtalsämnen.

Jag har en dotter, numera svenska, målaren Acke Anderssons hustru, som sysslat med penseln. Impressionist naturligtvis, fin du siècle. Vi ha legat i ständiga småkrig om skolan, hon kan ej fatta att jag kallat hennes färdiga landskap etc. ofärdiga eller halffärdiga. Nu skall jag rekommendera åt henne herr majorens bok till begrundande; der är åtskilligt, som träffar spiken på hufvudet.

Andra ämnet är utflygten i stjernrymden. Vi äro tror jag nu midt uppe i »verldens undergång». Också jag har varit en af Flammarions beundrare, allt från »Bebodda verldar», och ännu häpnar jag öfver vingstyrkan af hans fantasi, som uppnår, om ej öfverträffar Jules Vernes. Båda dessa herrar äro fullfjädrade bastarder af vetenskapens förmälning med dikten, alltså realitetens med poesin, och inkarnationer af vår tid, som vet allt, drömmer mycket och tror intet. Men dermed är också mitt »laudatur» afslutadt, och sedan följer »cum conditione». De ha lärt sin historia så illa, att de verkligen tro sig kunna konstruera en menskliget på vetenskap och fantasi. De känna så litet menniskan, att de verkligen tro henne kunna sväfva i luften genom seklerna utan annat fäste på detta rullande klot, än sig sjelf och sina naturlagar, som med hvarje årtionde uttänjas. Nonsens, herr major! Paris skall vara en ödemark långt innan kometen kommer att boxas med jorden. De ha kon-

struerat en verld utan Gud och andemakt; gå, mät den såpbubblan med sekler!

Herr majorens porträtt har varit särskildt välkommet i boken. Något blekt vid magnesiumljus, en elementarande, men jag vet, att derinom klappar det varmaste menniskohjerta.

Oförstördt fortfar Majniemi att ryka i ramen!*)

Med aktningsfull vänskap
Z. Topelius.

* * *

Detta bref besvarades kort derefter, och mitt svar hade, med några förkortningar och språkförbättringar, följande lydelse:

Stockholm den 1 mars 1894.

»Högt ärade herr statsråd och kommendör.

För några dagar sedan hade jag den stora glädjen emottaga edert vänliga bref af den 20 sistlidne februari, för hvilket jag härmed ber få aflägga min hjertligaste och varmaste tacksägelse.

Huru det skall kännas af en dilettant i skriftställeri, att af en person, som man så högt älskar och värderar såsom menniska och skald, som ni, få emottaga det oförtjenta loford ni behagat skänka 'mina intryck', torde ni sjelf bäst kunna bedöma.

Och dock vågar en anspråkslös anhängare af *dem*, som, enligt eder åsigt, skulle vara '*fullfjädrade bastarder af vetenskapens förmälning med dikten, alltså realiteter med poesin och inkarnation af vår tid, som vet allt, drömmer mycket och tror intet*', att å deras och egna vägnar, uppträda mot detta anatem.

Ni har om dessa 'bastarder' yttrat: '*De hafva konstruerat en verld utan Gud och andemakt. — — De känna så litet menniskan, att de verkligen tro henne kunna sväfva i luften genom seklerna, utan annat fäste på detta rullande klot än sig sjelfva och sina naturlagar, som med hvarje årtionde uttänjas.*'

Det är *denna* uppfattning jag skulle vilja opponera mig emot.

Om ni med någon uppmärksamhet genomläst hvad jag velat säga, torde det befunnits, att detta just varit att söka förkunna och klargöra motsatsen af föreställningen, att 'vetenskapen förmäld med dikten' gör en 'weddingtrip' uppåt lufthafvet, och att bastarden af detta äktenskap — vetenskapsidkaren — derefter, medelst sina 'naturlagar', konstruerar verldar utan Gud och andemakt.

*) Härmed menas en tafla föreställande Majniemi slott — brinnande — som jag målat och skänkt författaren till "Fältskärns berättelser".

Jag har nämligen, genom att införa min fingerade åhörarinna (ty i förbigående sagdt, fanns hon lika litet till i verkligheten, som Beatrice deltog med Dante i besöket uti Paradiset) i den ofantliga stjerneverld, som vetenskapen upptäckt, och göra henne bekant med verldsaltets oändlighet och storhet, och just derigenom gifva henne något begrepp om *Dens* storhet som skapat dessa myriader verldar och medelst, från evighet till evighet gällande '*naturlagar*', ordnat deras banor, och skänkt dem lif, af sitt lif. Ty att stjernorna verkligen äro verldar liksom vår jord, och att verlden är utan gräns, så att man i verkligheten befinner sig *i centrum af det oändliga, hvar man vistas,* har ju vetenskapen konstaterat genom upptäckter och beräkningar, hvilkas riktighet erfarenheten besannat.

Huru skulle man till exempel kunna uträkna okända planeters banor och storlek, och sedan efter sökande i rymden finna dem, om ej de naturlagar, hvarpå världsalltet regleras och den astronomiska vetenskapen är baserad, vore riktiga?

Och det är på grund af dessa lagar och med hjelp af de utmärkta-instrument hvaröfver vetenskapen nu förfogar, som det varit lika så möj ligt, som säkert för astronomerna, att exakt bestämma stjernors banor, storlek, afstånd och tyngd m. m. och det är några af dessa underbara upptäckter jag velat anföra. Nu tillgängliga instrumenter tillåta icke att se de lefvande varelser som säkert finnas å himlakropparna.

Genom spektralanalysen, som äfven visat sig vara fullkomligt ofelbar, har det likaledes befunnits, att samma grundämnen som jordens återfinnas å himlakroppar kretsande på tusen sinom tusen millioner mils afstånd från oss, och, att dessa himlakroppar således äro länkar i den kedja, som från den obekanta 'begynnelsen' förenar och sammanhåller *allt* i universum, till en enhet, grundad på samma mekaniska, fysiska och kemiska lagar. Och all anledning är derför att antaga' att lefvande varelser finnas äfven å andra himlakroppar, som icke äro glödande solar, centra för hvar sitt planetsystem, liksom å planeten jorden.

Och jag har framhållit, att denna gränslösa oändlighet af ofantliga, med lefvande varelser otvifvelaktigt bebodda himlakroppar, icke utgör '*en verld utan Gud och andemakt*', utan tvärtom, att i denna verld lefver och härskar '*den gudomlige anden i naturen*', som skapat och uppehåller allt detta, som meddelat lif af sitt lif åt allt, från och med de, för det obeväpnade ögat osynliga mikroorganismerna, till de högsta, mest komplicerade och fullkomligast utbildade varelserna och formerna i den organiska och oorganiska verlden.

Världsalltet kan således, om denna uppfattning är riktig, anses vara identiskt med verldsanden — Gud.

Och den med ofvanstående adeqvata tanke, Jesus uttalat i orden: '*I min faders hus finnas många boningar*' — från hvilken jag hämtat ytterligare stöd för ofvan anförda åsigt om verldskropparnas vistelseort för olika gestaltade lefvande varelser — torde således icke kunna anses såsom en utsväfning i inbillningen.

Ty äfven *de*, som icke äro ense med *dem*, hvilka 'tro sig kunna konstruera en verklighet på vetenskap och fantasi', våga väl numera påstå, att dessa millioner kolossala himlakroppar*), hvaraf de flesta äro större än vår jord, och hvilka från evighet till evighet kretsa i oändligheten, skulle tillkommit för intet annat ändamål än att till små jordmenniskors ögonfägnad — ofruktbara och obebodda — lysa å himmelen under molnfria vinternätter.

Är man derjemte, som de flesta bildade menniskor numera torde vara, ense om, att hebræernas ständigt vrede och grymme Jehovah, som anbefallde krig, mord, rån och brott af alla slag, var en myt, en skrämbild, som Moses uppställde för att imponera på och tygla sina halfvilda landsmän, och, att föreställningen om en evig fördömelse uppkonstruerades under en mörk forntid och är fullkomligt stridande mot den uppfattning Kristus gifvit oss, om en mild och förlåtande fader i himmelen och om lifvet efter döden. Och vågar man således, med den uppfattning jag framställt, hysa förhoppning, att menniskosjälarna vid befrielsen från kroppshyddan — genom döden — som ju är en öfvergång till ett annat lif, ett nytt utvecklingsstadium — förflyttas till andra hemvist utom jorden och iklädes nya gestalter, ligger den tanken nära till hands, att denna förflyttning eger rum till andra himlakroppar, stadda i olika utveckling, lämpliga för individens olika egenskaper och gerningar i ett föregående lif. Ur denna synpunkt sedt, skulle verldskropparna kunna anses vara uppfostringsanstalter för allt högre, fysiskt, intellektuelt och sedligt fullkomnande, tills inträde slutligen kan vinnas i '*paradiset*'.**)

*) Från ett astronomiskt observatorium i Amerika har man, med fotografiens tillhjelp, kunnat räkna bortåt femtio millioner stjernor.

**) Man har visserligen uppställt en annan teori, att menniskosjälen skulle efter skilsmessan från kroppen återgå till det allmänna eviga verldslifvet, eller qvarstanna på jorden i osynlig måtto och öfvergå till fostren. Ärftliga själsegenskaper, som ej så sällan maskeradt framträda, skulle bevisa något sådant. Den store filosofen Spinoza har liknat menniskoanden vid en våg på hafvet. Så länge den rullar fram är den individuel, som den lefvande menniskan, men när den sjunker eller krossas mot stranden, ingår den som en integrerande del i verldshafvets vattenmassa.

Andra hafva ansett lifvet vara en 'energiform', sammansatt af fysiska, kemiska och mekaniska krafter. Att det finnes lefvande kroppar, skulle härledas af samma orsaker, som att det finnes varma, lysande och elektromagnetiska kroppar. Allt detta är emellertid ännu suppositioner.

Vetenskapen har nämligen ådagalagt, att 'Guds rike' är oändligt och sträcker sig icke allenast till himmelen *ofvan* jorden, som man fordom föreställde sig, utan att himmelen är lika oändlig åt alla sidor af jordklotet, samt, att detta gränslösa Guds rike utgöres af ett flertal verldar, antagligen i olika utvecklingsstadium, stående i förening med hvarandra genom etern. Och man kan ju då tänka sig, att en del af dessa verldar stående på höjden af utveckling i natur, kultur och andra hänseenden, kunde vara afsedda till slutliga vistelseorter åt ädla, högt utvecklade andar, under det att verldar i ett lägre utvecklingsstadium i natur, i politiska, sociala och andra förhållanden, kunde vara ämnade till förbättrings- och uppfostringsanstalter för öfvergång till högre existenser.

Jorden som Gud skapat så skön — men som menniskorna genom härsklystnad, genom brott och synd mot alla samvetets, moralens och sedlighetens bud, förvandlat till ett pinorum med kif och strid, hunger, nöd och elände i alla former — skulle måhända kunna vara en af dessa sistnämnda mellanstationer eller straff- och uppfostringskolonier, hvarifrån ädla och goda menniskor förflyttades till högre verldar, men de som kommit förargelse och ondt åstad, nedflyttades till lägre stående, för bestraffning och förbättring.

Då menniskan erhållit full handlingsfrihet, vore ju detta endast skipande af gudomlig rättvisa, och betingadt af 'följdernas lag'.

Huru härmed än må hänga samman, tillhör menniskan i verkligheten tvenne verldar, den sinliga (materiella, jordiska) och den osinliga (den andliga).

Då den materiella delen af menniskokroppen emellertid icke kan vara med på en luftresa till en annan himlaverld, upphäfves visserligen, om föregående deduktion är riktig, dogmen om de dödes uppståndelse 'in corpore', hvilken af Moses, som uppfostrades i Ammon Ra's tempel i mumiernas land, öfverfördes till Israels barn, och ännu i vår tid hör till trosartiklarna, likasom åtskilliga mörka och oriktiga föreställningar från mindre upplysta tider, hvilka vetenskapen (efter dogmatisk uppfattning) försyndat sig med, att ådagalägga, det de äro stridande mot de *naturlagar* skaparen en gång för alla stadgat, och på hvilka verldsalltets existens visat sig vara beroende.

Så godt kan det ju också vara, att det andliga och lekamliga i menniskan i all vänlighet skiljas åt. Intet djurslag förändras nämligen så ofördelaktigt som menniskan genom okufvade passioner, sjukdomar och onaturligt lefnadssätt. Och antagligt är derför, att om förflyttning, i kroppslig gestalt, till 'himmelriket' ägde rum, många säkerligen skulle komma att te sig mindre presentabla och

känna sig generade inom societeten å en i högre utveckling varande verld, med fullkomligare, ädlare och skönare gestalter.

En återförening emellan kropp och själ har skaparen också lyckligtvis gjort omöjlig.

Menniskans kropp består, som bekant, af en mängd grundämnen, såsom, bland andra, väte, svafvel, fosfor, klor, qväfve, jern, arsenik, syre o. s. v., af det sistnämnda ämnet ej mindre än fyrtio procent, och sedan anden flytt, upplösas dessa genom mikroorganismernas omsättningsarbete samt kemiska reaktioner, i sina enkla, oförstörbara delar och ingå derefter såsom växtföda åt örter, äfvensom vid bildandet af mennisko- och andra djurkroppar.

På sådant sätt går det, som bekant, till med menniskornas, liksom med de andra djurens och växternas materiella beståndsdelar i ständig cirkulation.

Vi nu lefvande äro således i verkligheten sammansatta af våra fäders stoft, likasom våra efterkommandes kroppshyddor skola blifva bildade af våra jordiska qvarlefvor.

Enligt evolutionsläran, fanns redan på jorden, vid dess nydaning och återuppväckande till lif, frön från föregående lifsperioder, till menniskan, djuren och växterna, hvilka sedan, från outvecklade former — betingade af jordklotets fysiska tillstånd — i sammanhang med detta, utvecklats till de nuvarande och blifvande allt mera fullkomliga. Och likasom vi äro produkter af den evolution, som ligger bakom oss, skola våra efterkommande vara produkter af *hela* den evolution som ligger bakom dem, och detta icke allenast å det materiella området utan ännu mera på det andliga, det intellektuella — ända tills kulminationspunkten är uppnådd och det heter:

'*Härintill skall du gå men icke vidare.*' —

och återgången följer med solens afkylning och slocknande samt jordens och de andra planeternas i vårt solsystem deraf följande förvandling till isklumpar — sväfvande kring som spöken i den kalla, mörka, öde rymden — å hvilka allt animaliskt och vegetabiliskt lif *tillsvidare* slumrar.

Ingen olycka synes emellertid kunna uppstå derigenom, att själarna icke komma att förenas med sina respektive kroppar på den yttersta dagen, ty icke vore det någon lycka för den frigjorda anden, att åter få krypa in uti ett ofta mindre trefligt omhölje, utsatt för sjukdomar och skröpligheter af alla upptänkliga slag.

Bäst är derför otvifvelaktigt för menniskoanden, att afkasta denna tunga och obekväma börda, och att, frigjord från stoftets band, få

sväfva upp i ljusare rymder till allt härligare och skönare boplatser och iklädas fullkomligare skepnader.

Sedt ur den synpunkt jag, på grund af den moderna vetenskapens upptäckter, sökt framställa världsalltet, framträder skapelsen i allt mera storartade former, i sannare, klarare och renare belysning. Och på samma gång vidgar sig äfven uppfattningen af *Dens* storhet och fullkomlighet, som är upphofvet till denna oändlighet af världar.

För hvarje ny kosmisk, biologisk eller annan upptäckt inom vetenskapernas område som göres, lärer man sig att djupare och ödmjukare tillbedja detta gudomliga, för menniskan ofattbara väsen, som från 'begynnelsen' ordnat allt, från det största till det minsta, till den största fullkomlighet och skönhet, och att hysa den djupaste tacksamhet för, att menniskan fått utgöra en oförstörbar, odödlig del i denna skapelse. Utsigterna mot det kommande obekanta blifva äfven derigenom ljusare och förhoppningsfullare, och längtan så mycket större, att en gång, när tiden är inne, få öfvergå till fullkomligare existenser, i andra skönare verldar, der krig, förtryck, kif, strid, hunger och elände höra till en öfvervunnen ståndpunkt.

Det är denna höga skapelselära, som *vetenskapen* lärt oss läsa i alla skaparens verk, företrädesvis och mest storartadt hänförande i den stjerneskrift *Han* tecknat på sin himmel, och som låter sig tydas af hvar och en, som vill läsa denna, i ordets egentliga bemärkelse *Heliga skrift.*

* * *

Det var denna känslan tilltalande själavandringsfilosofi, jag ville inplanta hos min åhörarinna, för att ingifva henne hopp om, att i en annan verld återfinna sin nyss afdöda moder, och detta kan väl ej anses hafva varit, att *'uppkonstruera en verld utan Gud och andemakt'*.

Ingen på jorden född har emellertid löst eller kommer någonsin att absolut lösa frågan om menniskosjälens tillvaro efter döden och skilsmässan från det materiella. Man kan endast, med ledning af vetenskapens forskningar och storartade upptäckter gissa — och drömma. Och om den tanke jag ofvan framkastat endast skulle vara en 'midsommarnattsdröm', torde ni medgifva, att den är ljuflig och hänförande.

Ni har sjelf en gång drömt samma dröm, i ännu ungdomsskönare, renare och ljufligare form — *'när lampan släckts och natten var, så tyst och klar, och alla minnen stodo upp, från längst försvunna dar,*

och milda stjernor flögo kring som strimmor i det blå, och underbart och vemodsfullt och varmt var hjertat då'. — —

Ni synes nu hafva glömt denna eder älskliga dröm, om uppkomsten af '*Vintergatan*', uti hvilken återfinnes en liknande tankegång, som jag sökt framställa, fast iklädd diktens genomskinliga, färgrikt skimrande drägt, under hvilken den eviga kärlekens ideal framskymtar, i himmelsk skönhet och formfulländning.

* * *

Haf nu vänligt undseende med mig, i egenskap af 'opponent', som, för att söka göra mig förstådd, nödgats framdraga, för hvarje bildad, bekanta förhållanden, och finn icke underligt eller otillbörligt, om jag, med ofvanstående förklaring, velat förbättra det '*cum conditione*'-betyg, hvilket tilldelats mig för den föreläsning om '*Divina Commedia moderna*', som hölls under natten på hafvet, medan himmelens stjernor, med sina strålar, värmde och upplyste hjerta och själ.

Med djupaste högaktning och vördnadsfull vänskap.

Cl. Adelsköld.»

* * *

Topelii härliga skaldestycke »*Vintergatan*» är ju för mången bekant, men upptages icke desto mindre här nedan. Det kan ej läsas och njutas för mycket.

Vintergatan.

Och nu är lampan släckt, och nu är natten tyst och klar,
och nu stå alla minnen upp från längst försvunna dar,
och milda sägner flyga kring som strimmor i det blå,
och underbart och vemodsfullt och varmt är hjertat då.

De klara stjernor skåda ned i vinternattens glans
så saligt leende, som om ej död på jorden fanns.
Förstår du deras tysta språk? Jag vet en saga än,
den har jag lärt af stjernorna, och vill du höra den?

Långt på en stjerna bodde han i aftonhimlens prakt;
hon bodde i en annan sol och i en annan trakt.
Och Salami, så hette hon, och Zulamith var han,
och båda älskade så högt och älskade hvarann.

De bott på jorden båda förr och älskat redan då,
men skildes åt af natt och död och sorg och synd också.
Sen växte hvita vingar fort på dem i dödens ro:
de dömdes långt ifrån hvarann på skilda stjernor bo.

Men på hvarandra tänkte de i blåa höjdens hem,
omätlig låg en rymd af glans och solar mellan dem.
Tallösa verldar, underverk af Skaparns visa hand,
sig bredde mellan Salami och Zulamith i brand.

Och då har Zulamith en kväll, af längtans makt förtärd,
begynt att bygga sig en bro af ljus från verld till verld;
och då har Salami, som han, från randen af sin sol
begynt att bygga, också hon, en bro från pol till pol.

I tusen år så byggde de med omotståndlig tro,
och så blef Vintergatan byggd, en strålklar stjernebro,
som famnar himlens högsta hvalf och Zodiakens ban'
och binder samman strand vid strand af rymdens ocean.

Förfäran grep cheruberne; till Gud steg deras flykt:
»O Herre, se hvad Salami och Zulamith ha byggt!»
Men Gud Allsmäktig log, och klart ett sken sig vida spred:
»Hvad kärlek i min verld har byggt, det rifver jag ej ned.»

Och Salami och Zulamith, när bryggan färdig var,
de sprungo i hvarandras famn — och strax en stjerna klar,
den klaraste på himlens hvalf, rann upp i deras spår,
som efter tusen år af sorg i blom ett hjärta slår.

Och allt, som på den dunkla jord har älskat ömt och gladt
och skildes åt af synd och sorg och kval och död och natt,
har det blott makt att bygga sig från verld till verld en bro,
var viss, det skall sin kärlek nå, dess längtan skall få ro.

Z. Topelius.

Grefve Adolf v. Rosens byst.

I dessa minnesanteckningar har jag flere gånger haft tillfälle omnämna grefve Adolf v. Rosen, och aldrig skall jag glömma hans nobla väsen, hans alltid oföränderligt jemna, glada lynne, äfven under svårigheter och motgångar, som skulle nedtryckt de allra flesta; den orubbliga vänskap han hyste ända till sista stund äfven till personer, som sårat honom på det djupaste, hans jemnmod vid oförrätter, som han ofta fick lida, och i synnerhet icke, den välvilja och uppmuntran han vid alla tillfällen visade den unge nybörjaren, samt den vänskap som kom mig till del, så länge han lefde.

Grefve Adolf Eugen v. Rosen var en gentleman i dess bästa bemärkelse, en af de ädlaste personligheter, med hvilka jag haft lyckan göra bekantskap.

Men ej nog dermed, genom sitt initiativ i jernvägsfrågan, då ingen tänkte på möjligheten att anlägga jernvägar i större skala i det »bergiga och fattiga Sverige» samt den outtröttliga energi, hvarmed han, utan att sky egna uppoffringar och vedermödor, sökte upplysa sina landsmän, om både möjligheterna och fördelarna af jernvägsanläggningar till alla Sveriges delar, kan man bestämt påstå, att han många, många år påskyndade införandet af dessa kommunikationer, som nu uppgå till en sammanlagd längd af öfver 10,000 kilometer, och i så betydlig grad bidragit till vårt lands förkofran i *alla* riktningar.

Medvetandet härom, vunnet under längre tiders samarbete med grefve v. Rosen, hade hos mig väckt tanken att tacksam-

heten för hvad grefve Adolf v. Rosen varit, och hvad han verkat, borde bjuda, att en minnesstod restes åt honom, icke för hans egen skull — ty så länge jernvägar finnas så glömmes nog icke »*Jernvägs-Rosen*» — som inte mer, för att visa att hans landsmän förstodo att erkänna och uppskatta hans förtjenster, och att bilden af honom skulle blifva en uppmuntran för uppväxande generationer att söka likna honom, följa honom i spåren i sträfvandet, att utveckla fäderneslandets resurser.

För att en sådan sak med någon säkerhet skall kunna lyckas, om den upptages af en mera obemärkt enskild person, fordras emellertid antingen, att någon motsvarande fördel erbjudes, såsom till exempel skänken af John Ericssons biografi, då det gällde att sammanbringa medel till dennes stod eller ett initiativ från mera inflytelserikt håll. Ty utan något sådant går saken icke, då det är fråga om att hedra en privat man, om än aldrig så förtjent af sitt fädernesland. Och jag hvarken vågade eller ville uppträda om jag icke var säker att lyckas.

Genom en tillfällighet hittade jag emellertid ett initiativ.

Uti svensk historisk läsebok af O. Sjögren, som studerades af min lilla dotter Åslög (Bib) i Brummerska skolan, förekom nemligen under beskrifningen på de storverk som uträttats, och det framåtskridande, som egt rum under konung Oscar II:s lyckliga regering, äfven korta lefnadsteckningar af framstående personer, som lefvat och verkat under denna tid, såsom öfversten friherre Nils Ericson, Axel Adlersparre och *grefve Adolf v. Rosen.* Och rörande den sistnämnda anföres, att konung Oscar II, när grefve v. Rosen fyllde åttio år, tillskref honom ett privat bref, hvaruti yttrades dessa vackert erkännande ord:

»*Den lefnad, på hvilken du i dag skådar tillbaka, har varit egnad åt vårt älskade fosterlands tjenst. Den har i mera än vanligt menskligt mått befordrat dess bästa och ära. Vid många nyttiga uppfinningar har du fästat ditt namn. Våra jernvägar funno i dig sin första förespråkare och skapare. Heder och tack för allt detta.*»

Här hade jag funnit det länge sökta initiativet, det »*sesam*» som skulle öppna de slutna börsarna. Och tanken, *Ett monu-*

ment åt grefve v. Rosen i Örebro, der han lyckades åstadkomma den första större jernvägen i Sverige, ansåg jag som realiserad och misstog mig icke häruti.

Jag lärde mig kungabrefvet utantill och begärde audiens hos h. m:t konungen.

När jag kom in till konungen, blef jag som vanligt mycket vänligt emottagen, med tillfrågan:

»Hvad har du nu för funderingar?»

»Jag har gjort ett högst värdefullt fynd» — svarade jag — »som jag tänkte i underdånighet fråga e. m:t på hvad sätt det bäst borde användas.»

»Hvad är det för ett fynd? Sitt ner får jag höra.»

»Genom en tillfällighet» — svarade jag — »har jag i en af min yngsta dotters skolböcker funnit ett bref från e. m:t till grefve Adolf v. Rosen då han fyllde åttio år, så lydande:»

Jag uppläste ur minnet ofvan citerade bref och tillade: »Vackrare vitsord kan ju en undersåte icke erhålla af sin herre och konung, än ett sådant som grefve v. Rosen erhållit af e. m:t. Men detta förbises lätt af de flesta (det var ju en ren tillfällighet att jag fick kännedom om saken) och grefve Adolf v. Rosens af e. m:t så vackert erkända förtjenster om sitt fosterland, borde väl icke förbises och glömmas. Jag har länge sökt anledning att framlägga ett förslag om resande af en minnesstod åt grefve v. Rosen — såsom ett erkännande af hans landsmän för hvad han verkat för våra jernvägar — och har nu trott mig hafva funnit den allra bästa. — Hvad säger e. m:t om tanken att omskapa de kungsord jag nyss anfört — i brons och granit?»

»Jag finner den tanken alldeles utmärkt» — svarade konungen. — »Men hur har du tänkt, att den skulle kunna realiseras? Det kan väl ej blifva fråga om annat än en byst?»

»Sverige eger för närvarande inalles omkring 10,000 kilometer stats- och privata jernvägar» — svarade jag — »och om man kunde påräkna, att af dessa lemnades ett bidrag utaf endast en krona per kilometer — hvilket icke vore af någon betydelse för jernvägarnas affärer, synnerligast statens — så hade man 10,000 kronor, och detta borde räcka, inte allenast till en byst,

utan äfven till grundplåt för en invalidfond eller något dylikt vid jernvägarna, bärande grefve A. v. Rosens namn, och på detta sätt vunnes tvenne mål, ett ideelt, och ett praktiskt-filantropiskt.»

»Din idé är förträfflig. Jag gillar den till alla delar, och det skall blifva mig kärt att lemna ett bidrag, som du skall få genom min hofchef.»

Jag tackade underdånigt och hjertligast och tillade: »E. m:t har således ingenting emot att jag, med anförande af e. m:ts godkännande af förslaget, i mitt namn utfärdar ett upprop till alla jernvägsstyrelser, att lemna bidrag till en sådan byst».

»Nej, visst inte — tvärtom.»

Glad och belåten med det svar jag fått, hvaraf alldeles säkert skulle kunna »spinnas silke» och »slås mynt» — som man brukar säga — steg jag upp för att gå och hade redan hunnit till hälften öppna utgångsdörren från audiensrummet, till den stora röda salongen der utanför, då h. m:t stående midt i rummet yttrade:

»Jag är dig tacksam, att du tagit initiativ i fråga om en byst till Adolf v. Rosen — ty till en byst får du väl inskränka dig. — Jag höll personligen mycket af honom, och hans arbete på våra jernvägar, kan knappast nog högt uppskattas. Och» — tillade han — »så återkom han till Sverige, och stannade inte, som en annan framstående svensk man gjorde, i utlandet.»

»Om jag inte misstagit mig om hvilken person e. m:ts yttrande förmodligen gällde» — svarade jag — »så var det, som jag vill minnas, af e. m:ts höge herr fader, han tillråddes att i utlandet söka det större fält för sin verksamhet, som då icke fanns i Sverige — och troligt är, att han icke på långt när kunnat uträtta hvad han lyckats göra, om han ej följt detta kungliga råd. Och alldeles säkert är, att döma af bref från John Ericsson, att han återvändt till fäderneslandet, om han ansett sig kunna vara det till nytta.»

Utan att längre vilja upptaga konungens dyrbara tid, bugade jag mig djupt, stängde dörren och gick hem.

Detta passerade den 13 december 1895.

* * *

Hemkommen skref jag genast efter den erhållna tillåtelsen af konungen på färsk gerning följande upprop och ett missiv till styrelserna för alla de svenska jernvägarna, äfven statens.

Uppropet och missivet lyda som följer:

Teckningslista

för insamling af bidrag till en minnesstod åt

Grefve Adolf Eugéne von Rosen.

Ett halft århundrade har förgått, sedan grefve Adolf von Rosen, efter en lång frånvaro återkommen till fäderneslandet, gjorde till sin återstående lifsuppgift att införa jernvägar i Sverige.

Med erfarenhet om den vigtiga roll detta nya kommunikationsmedel spelade i utlandet, och klart inseende nödvändigheten af dess införande äfven här i landet för industriens och näringarnas förkofran, bearbetade han under åtta års tid, genom populära föredrags hållande, utgifvandet af upplysande skrifter samt anföranden å Riddarhuset, entusiastiskt och med aldrig svigtande energi allmänna opinionen och regeringen, känslolös för den motvilja och det hån för hvilket han utsatte sig, i den säkra förhoppningen, att en gång se sin ålderdomsdröm — Sverige öfverdraget af ett jernvägsnät — förverkligad.

Och försynen hade tillåtit honom upplefva denna glädje, då han nära blind vid åttionio års ålder, 1886 slutade sin verksamma lefnad.

Äran af att hafva varit upphofsman till det nära 10,000 kilometer omfattande jernvägsnät — större i förhållande till folkmängden än något annat lands — hvarmed Sverige nu är öfverdraget och som i så hög grad befordrat den storartade utveckling af industri och näringar, hvaråt hvarje sann fosterlandsvän så innerligt gläder sig, har äfven — som nedanstående utdrag ur ett bref till åttioåringen visar — kungligt erkänts af den, som genom sin upphöjda ställning bäst varit i tillfälle, att kunna bedöma grefve Adolf von Rosens förtjenster.

»*Den lefnad, på hvilken du i dag skådar tillbaka, har varit egnadt åt vårt älskade fosterlands tjenst. Du har i mera än vanligt menskligt mått befordrat dess bästa och ära. Våra jernvägar funno i dig sin första förespråkare och skapare. Heder och tack för allt detta!*»

Med anslutning till detta h. m:t konungens uttalande af grefve Adolf von Rosens förtjenster om sitt fädernesland, har jag trott det

vara hans landsmän värdigt, att gifva detsamma sitt erkännande genom att resa en ärestod åt honom i Örebro, der arbetet å den första jernväg grefve von Rosen lyckades åstadkomma, tog sin början, och vågar, säker att icke misslyckas, inbjuda till tecknande af bidrag för en sådan minnesstod.

Listorna jemte de tecknade bidragen böra insändas snarast möjligt eller senast inom den 1 mars 1896 till undertecknad.

Stockholm i december 1895.

CL. ADELSKÖLD

f. d. adjutant hos grefve Adolf von Rosen och major i Väg- och vattenbyggnadskåren.

Missivet lydde:

Till styrelsen för N. N. Jernvägsbolag!

Såsom synes af bifogade teckningslista för insamling af bidrag till en minnesstod åt grefve Adolf von Rosen, har h. m:t konungen högsint erkänt grefve von Rosens förtjenster om sitt fädernesland.

H. m:t konungen har äfven till mig uttalat sitt nådiga gillande af tanken, att en byst bör uppställas för hedrande af grefve von Rosens minne, och att denna till hufvudsakligaste delen borde åstadkommas genom bidrag från *alla* Sveriges jernvägar, hvilkas »första förespråkare och skapare» grefve von Rosen var, men har dessutom, af välvilligt intresse för saken, sjelf erbjudit sig bidraga med ett belopp för ändamålet.

Jag vågar derför vördsamt anhålla, att styrelsen godhetsfullt behagade föranstalta om ett bidrag till denna minnesstod antingen och helst från jernvägsbolaget, eller genom insamling inom styrelsen och den vid jernvägen anställda personalen.

Stockholm i januari 1896.

Cl. Adelsköld.

Till då tjenstgörande chefen uti kongl. styrelsen för statens jernvägstrafik sändes äfven uppropet jemte ett handbref, deruti jag fästade uppmärksamhet på, att konungen gillat tanken, att en byst borde uppresas till hedrande af grefve Adolf v. Rosens minne, och att medel härtill i första rummet borde lemnas af svenska jernvägarna (*utan undantag*), hvarför jag ansett mig böra öfversända en teckningslista för erhållande af bidrag från statens jernvägar, och möjligen äfven, som jag hoppades, från personalen vid dessa jernvägar.

Som mina vänner förutsade lemnades detta bref obesvaradt både i ord och handling. — — Jag hade emellertid gjort min skyldighet — ty det skulle kunnat betraktas såsom ett förbiseende från min sida, om vederbörande vid statsjernvägarna icke satts i tillfälle att deltaga i teckningen af bidrag till grefve v. Rosens minnesstod, sedan konungen gillat planen, att »de svenska jernvägarna» — ingen undantagen — skulle resa äreminnet.

* * *

Utom till chefen för kongl. trafikstyrelsen vid statens jernvägar, utsändes teckningslistor till styrelserna för Sveriges dåvarande 110 privata jernvägsbolag.

Såsom synes af det första uppropet var önskan framställd, att listorna jemte de lemnade bidragen skulle vara insända till mig för redovisning senast den 1 mars 1896. Då emellertid ett och annat belopp erhölls efterhand, dröjdes med denna redovisning tills sändningarna fullständigt upphört, då jag den 5 december 1896, eller omkring ett år efter det listorna utfärdats, till tidningen »Nya Dagligt Allehanda» aflemnade nedanstående

Redovisning

öfver till mig inkomna bidrag för hedrande af grefve *Adolf Eugène von Rosens* minne.

I följd af genom mig utfärdadt upprop hafva till nedan stående dag från konungen, privatpersoner och styrelserna för trettioåtta enskilda jernvägsbolag influtit följande belopp:

H. m:t konungen 300 kr., Cl. A—d 100 kr., J. Bolinder 100 kr., från Bergslagernas jernvägsstyrelse: ledamöterna Olof Wijk 30 kr., Manheimer 30 kr., W. Röhss 30 kr., E. Fischer 30 kr., A. S. Seaton 30 kr. = 150 kr., D. Insulender 10 kr., H. Wirgin 20 kr., tjenstemän och betjente vid Bergslagernas jernvägar 60 kr. = 90 kr., S. A. Hedlund 10 kr., F. W. H. Pegelow 10 kr. = 20 kr., från Borås: C Bökman 5 kr., A. Hedenlund 5 kr., F. Åberg 5 kr., C. J. Muhl 5 kr., E. Hagerquist 5 kr., J. Janson 3 kr., H. Munck 3 kr., K. Andersson 3 kr., C. H. Östrand 2 kr., C. Th. Johanson 2 kr., G. Billman 2 kr., A. Lundgren 2 kr., J. Häggström 1 kr., Levander 2 kr., A. G. Anderson 2 kr., E. S. Lundgren 2 kr., Aug. Johanson 50 öre, C. Car-

Cl. Adelsköld fot.

Adolf von Rosens byst i Örebro.

dell 3 kr., A. G. Gabrielli 3 kr, F. Stålberg 3 kr. = 58 kr. 50 öre, från Kalmar: Joh. Jeanson 10 kr., W. Jung 10 kr., W. Elverson 5 kr. = 25 kr., Arvid Gumelius 25 kr., civilingeniören A. Liedbeck 200 kr., H. Schale 50 kr., Annie W. 1 kr., Karin 10 öre, »Tante Kaja» 1 kr., »Bib» 1 kr, Maja 1 kr., Raoul 25 öre = 4 kr. 35 öre, Näs—Morshyttans jernväg 10 kr., Köping—Uttersbergs jernväg 150 kr., Uttersberg—Riddarhyttans jernväg 30 kr., Vimmerby—Hultsfreds jernväg 50 kr., Gefle—Dala jernväg 200 kr., Säfsnäs jernväg 100 kr., Falun—Rättvik—Mora jernväg 100 kr., Malmö—Tomelilla jernväg 70 kr., Malmö—Ystads jernväg 200 kr., Borås—Varbergs jernväg 100 kr., Nordmark—Klarelfvens jernväg 50 kr., Filipstads—Nora bergslags jernväg 17 kr., Sölvesborg—Kristianstads jernväg 75 kr., Kristianstads—Åhus jernväg 100 kr., Arboga stad 100 kr., Saltsjö badens jernväg 100 kr., Kristianstad—Immelns jernväg 100 kr., Ystad—Eslöfs 300 kr., Kristianstads—Hessleholms jernväg 200 kr., Frövi—Ludvika och Bånghammar—Klotens jernvägar 125 kr., Pålsboda—Finspång—Norsholms jernväg 100 kr., Lidköping—Skara—Stenstorps och Lidköping—Håkantorps jernvägar 25 kr., Nässjö—Oskarshamns jernväg 50 kr., Hjo—Stenstorps jernväg 25 kr., Gefle—Ockelbo jernväg 100 kr., Malmö—Trelleborgs jernväg 50 kr., Krylbo—Norbergs jernväg 50 kr., Nybro—Säfsjöströms jernväg 75 kr., Göteborg—Borås jernväg 100 kr, Landskrona—Helsingborgs jernväg 60 kr., Oxelösund—Flen—Vestmanlands jernväg 150 kr., Mariestad—Moholms jernväg 50 kr., Mora—Venerns jernväg 200 kr., Lund—Trelleborgs och Lund—Kjeflinge jernvägar 150 kr., Östra Vermlands jernväg 100 kr., Norsholm—Vestervik—Hultsfreds jernväg 100 kr., Hör—Hörby jernväg 30 kr., Böringe—Östratorps jernväg 100 kr., Stockholm—Vesterås—Bergslagens jernväg 200 kr.

Till minnesstoden summa . . . . . kr. 5,014: 85

Dessutom hafva lemnats nedanstående bidrag med särskild bestämmelse att användas till en »invalidfond vid de jernvägar, som komma att bidraga *till ofvanstående insamling*» C. C. von R. 100 kr., A. P. v. R. 25 kr. och C. v. R. 25 kr. . . . . » 150: —

Summa kr. 5,164: 85

* * *

Dessa 5,164 kr. 85 öre hafva, allt efter som bidragen influtit, af mig insatts å sparkasseräkning i Stockholms inteckningsbolag å grefve A. v. Rosens fond.

Utom dess har för ändamålet af Örebro stad anslagits 2,000 kr.

samt af enskilde i Örebro tecknats 221 kr., hvarförutom styrelsen för Köping—Hults jernvägsbolag, enligt mig tillhandakommet protokollsutdrag, beslutit att »till uppförande af den ifrågavarande minnesstoden teckna ett belopp, uppgående, om så fordras, till 2,000 kr.».

* * *

Från styrelserna för Mellersta Blekinge—Vestra Blekinge, Uddevalla—Venersborg—Herljunga, Karlshamn—Vislanda, Skåne—Smålands och Upsala—Gefle jernvägar hafva afböjande svar ingått.

Så snart väntade svar från öfriga jernvägsstyrelser, som emottagit teckningslistor, ingått, skall slutredogörelse lemnas.

I sammanhang härmed torde böra meddelas, att hrr stadsfullmäktige i Örebro, på samma gång ofvan nämda 2,000 kr. anslogos, utsågo sin ordförande rektor L. Phragmén samt direktören vid Köping—Hults jernväg, M. Agrelius, att jemte mig, ombestyra insamlingar af ytterligare bidrag till minnesstoden och invalidfonden jemte dess anskaffning och uppställning, hvilket man tänkt sig kunna ske nästkommande år, som är det *etthundrade* efter grefve Adolf von Rosens födelse.

Stockholm den 5 december 1896.

Cl. Adelsköld.

* * *

Sedan ofvanstående redovisning, upptagande af mig insamlade 5,164 kronor 85 öre, varit införd i tidningen, inflöt ytterligare:

Från Norberg—Klacksbergs jernväg 65 kr., Dannemora—Hargs 50 kr., Trelleborg—Rydsgårds 35 kr., ingeniör J. Danielson 30 kr., ingeniör P. Sandberg, London, 50 kr., mr I. S. Forbes, England, 50 kr., häradshöfding Rådberg 20 kr., hvarförutom i räntor influtit 167 kr. 27 öre.

De genom mig insamlade beloppen aflemnades mot qvitto till ombudet för Örebro stad, rektor Phragmén.

Inalles lärer hafva influtit, med de bidrag som lemnades af staden Örebro och Arboga—Köping—Hult jernväg och privatpersoner i Örebro, något öfver 10,000 kr., som särskildt redovisats genom herr Phragmén i Örebro och åtgått till monumentet.*)

*) Då jag trott det kunna vara af intresse för efterkommande att känna historien om grefve Adolf v. Rosens byst i Örebro, hafva ofvanstående detaljer omtalats.

* * *

Såsom af ofvanstående synes, tecknades in alles omkring 10,000 kronor till resande af grefve Adolf von Rosens byst och detta oaktadt vederbörande vid statsbanorna samt ej mindre än 49 privata jernvägsstyrelser af de 110, som erhållit det å h. m:t konungens vägnar utfärdade uppropet, undanhållit sig från att bidraga till minnesstoden.

Detta belopp räckte äfven till den tillämnade bysten, hvilket ju kan anses vara ett glädjande resultat, ehuru tillfredsställelsen och gagnet kunnat vara större, om alla jernvägar bidragit med det obetydliga och icke ruinerande beloppet af *minst* en krona per kilometer af banans längd, ty då hade insamlingen troligen uppgått till mer än 15,000 kronor, och en rätt vacker grund lagts till en fond, hvaraf räntan i framtiden kunnat användas till ett tekniskt stipendium, bärande grefve Adolf v. Rosens namn, eller på annat nyttigt sätt användas.

* * *

Sedan den finansiella delen af frågan sålunda lyckligt och väl ordnats, återstod den konstnärliga, och då jag kommit underfund med, att pristäfling endast skulle föranleda bortkastandet af penningar, konstnärligt bråk i tidningarna, och till slut något mindre lyckadt resultat, och jag härvidlag, så godt som ensam, var den bestämmande, vände jag mig, för utförandet af grefve v. Rosens byst, till Sveriges då lefvande förnämste porträttskulptör, Ingel Fallstedt.

Likasom på andra ställen, uppstodo olika meningar mellan konstnären och mig, visserligen icke om bysten, ty eskissen till densamma var mästerlig, utan om piedestalens form och utseende.

Härvidlag var jag dock, som nämnts, jemte grefve Adolf v. Rosens son, professor Georg v. Rosen, som lofvat blifva estetisk rådgifvare, ensam bestämmande, och detta underlättade afgörandet.

Fallstedt och jag voro ense om, att postamentet borde vara

af finpolerad, röd granit, såsom i ton bäst harmonierande med bronsens gröna färg.

Men om formen på detsamma kunde vi deremot icke enas, dels af ekonomiska och dels af estetiska skäl.

F. ville ovillkorligen hafva postamentet utfördt fyrkantigt i rococcostil, med buktiga ytor, eller så, som de gamla rococcobyråarna äro fasonerade.

Detta motsatte jag mig af två skäl: dels derför att proportionerna mellan bysten och piedestalen skulle blifva olika om den sågs rätt framför eller från hörnet.

Vore proportionerna riktiga då byst och postament sågos rätt framifrån, så skulle postamentet synas för bredt, eller bysten för liten, då man såg den diagonalt. Af detta skäl ville jag hafva piedestalen åttkantig, hvarigenom ofvanstående missproportion upphäfdes eller utjemnades.

Dels ock räckte icke de insamlade medlen till en piedestal med *buktiga* polerade ytor, emedan poleringen måste ske för hand, och priset derför på förhand icke kunde uppgifvas. Inkomna uppgifter angåfvo, att en sådan piedestal ensamt skulle komma att kosta *öfver* 10,000 kronor, eller mera än som fanns disponibelt för hela monumentet.

Jag uppgjorde då ett utkast till en piedestal, hvilken tillsändes herr Fallstedt, och meddelade honom dessutom de från stenhuggerien inkomna kostnadsförslagen på hans postament, hvilka ådagalade omöjligheten att anskaffa ett så beskaffadt. Svaret blef, att han icke ville höra talas om någon annan form på postamentet, än den han sjelf från början bestämt.

Jag anmodade då tre berömda arkitekter, att utan några bestämmelser uppgöra eskisser till ett postament till bysten, hvilka jemte min, utan namn, underställdes grefve Georg v. Rosens bedömande. Och det befanns då, att den sistnämnda eskissen med sitt kraftiga listverk, af grefven ansågs såsom den mest passande till bysten med den fylliga pelskragen och nobla hållningen.

Denna eskiss antogs således af grefve v. Rosen i egenskap

af estetisk rådgifvare, till utförande. Utan att gräla vidare med skulptören, beställdes densamma efter ingångna pristäflings-uppgifter från flera stenhuggerier, hos Kullgrens stenhuggeribolag i Uddevalla, derifrån fördelaktigaste anbudet inkommit, och jag sände ett utklipp i papper på formen af piedestalens öfversta platta till Fallstedt, med anhållan att han derefter ville fasonera bystens fot.

Detta upptog skulptören som en krigsförklaring, och föranledde ett konstnärligt-finansiellt pennkrig oss emellan som varade minst två månader, eller ända tills jag slutligen, såsom ett ultimatum, fann mig föranlåten förklara, att som det af den estetiske rådgifvaren, professor grefve Georg v. Rosen, godkända postamentet till faderns byst var i det närmaste färdigt, *måste* min högt ärade motståndare och vän underkasta sig. och forma foten på bysten så, att den passade på detta postament, förutsatt att han ville hafva konstverket godkändt och betaldt. Men den som gaf sig lika litet, som den vördnadsvärde presidenten Krüger, det var Fallstedt, och nu yrkade han liksom denne på att en skiljedom genom stormakter, d. v. s. stora konstnärer, skulle slita tvisten om den fyrkantiga-storbukiga, och den åttkantiga-icke-bukiga piedestalen.

Men ehuru jag — i egenskap af parlamentarisk fredsvän — är varmt tillgifven skiljedom i *politiska* strider, kunde jag lika litet som England i tvisten med boerna, vara med om, att andra fingo blanda sig i privata mellanhafvanden, och låt förstå, att jag icke ämnade taga notis om så alla konstnärliga storheter blandade sig i saken, så mycket mindre, som någon ändring icke kunde ske, sedan piedestalen fullbordats.

Slutet blef, såsom det säkerligen kommer att gå i södra Afrika, eller att vederbörande måste underkasta sig den som har makten, d. v. s. penningar i fickan, och gerna afgifva en protest som inga andra än hans personliga vänner lagt på sinnet, och grefve Adolf v. Rosens byst står nu der den står, å sin åttkantiga piedestal.

Bysten återger på ett förträffligt och mästerligt sätt de kända,

nobla dragen och den något sorgbundna blicken, af vårt stora jernvägsnäts upphofsman, och, att döma efter kompetenta yttranden, torde det hela utgöra ett monument af framstående rang, värdigt sitt föremål.

Aftäckningen af grefve Adolf v. Rosens minnesstod i Örebro var ämnad att äga rum den 31 december 1897, etthundrade årsdagen af hans födelse.

Med anledning af den mindre lämpliga årstiden uppsköts emellertid festen, på qvarlefvande anhörigas önskan, till den 20 juni 1898.

Örebro stad hade, såsom förut är anfördt, anslagit 2,000 kronor såsom bidrag till monumentet, och detta var ju ganska vackert och hedrande för staden. Men aftäckningen af den mannens bild, som föranledt att Sverige, och särskildt Örebro, först fick jernvägsförbindelse, syntes man der hafva betraktat, icke som en fest af allmännare betydelse, utan som en slägtangelägenhet.

Konungen, som annars alltid brukar inviteras och äfven visat sig gerna närvara vid invigningar af till och med små jernvägsbitar, och andra allmänna högtidligheter, såsom aftäckning af monument och dylikt hade icke inbjudits, och i öfrigt inga arrangement vidtagits, såsom flaggning o. s. v., hvilket brukat förekomma vid minsta högtidlighet, visande det ringa intresse de ärade stadsboarna syntes hysa för att »Jernvägs-Rosens» minnesstod erhållit sin plats i Örebro. Konungen hade emellertid, detta oaktadt, sändt kabinettskammarherren grefve Otto Cronstedt att representera sig vid högtidligheten. Och dåvarande generaldirektören vid statens jernvägar m. m. Nordström hade jemväl infunnit sig.

Friherrinnan Marika Dickson, född v. Rosen, festföremålets dotter, afhjelpte emellertid så till vida bristerna i dekorationer m. m. på det sätt att hon, på sin bekostnad, lät anskaffa regementsmusik, uppsätta flaggstänger och vackra draperier i svenska färgerna omkring monumentet, framför statens jernvägsstation, så att det hela tog sig rätt festligt ut.

Om aftäckningsceremonien, vid hvilken jag, mot min vilja,

nödgades hålla festtalet, förekommer i Ny Illustrerad tidning för den 2 juli följande:

Aftäckandet af grefve Adolf von Rosens byst i Örebro.

Då vi i årets första nummer, med anledning af hundraårsminnet af den store »Jernvägs-Rosens» födelse meddelade hans bild, omtalade vi att, på initiativ af hans forne adjutant, major Claes Adelsköld, medel insamlats till gjutandet af en af porträttskulptören Ingel Fallstedt modellerad byst, som i sommar skulle aftäckas i Örebro. Denna ceremoni ägde under allmänt deltagande och allmän flaggning den 20 juni kl. 4 e. m. rum framför norra jernvägsstationen i nämnda stad, i närvaro af konungens representant, kabinettskammarherren grefve Otto Cronstedt, nuvarande generaldirektören för statens jernvägar Nordström, ordföranden i Örebro—Köpings jernvägsaktiebolag, f. d. presidenten K. F. Wærn, landshöfding Ax. Svedelius, major Adelsköld, envoyén Henrik Åkerman, den aflidnes barn, professorn grefve Georg von Rosen och enkefriherrinnan Marika Dickson, hennes son frih. Osborne Dickson, flera medlemmar af grefliga ätten von Rosen, såsom hofrättsrådet grefve Gustaf, ryttmästaren grefve Fritz, löjtnanten grefve Reinhold, bruksägaren grefve Magnus von Rosen m. fl. Då alla voro församlade, framträdde major Adelsköld och höll följande aftäckningstal:

»En man, som framgått såsom banbrytare, som genom sin lifsgerning åstadkommit stordåd, och dermed gagnat sitt fädernesland, behöfver för visso icke någon minnesstod, ty han har sjelf rest sig en sådan i tacksamma efterkommandes bröst, större och skönare än någon konstnär kan åstadkomma i bronsen eller marmorn. Men det höfves dem, som skördat gagnet af en sådan lifsgerning, att på ett i ögonen fallande sätt visa sin tacksamhet, och derför har, ända från urminnes tid, sed varit, att resa minnesvårdar åt hädangångna hugstora personligheter och med en runa teckna deras bedrifter.

Grefve Adolf Eugén von Rosen, hvars minne vi i dag äro församlade att fira, var son till landshöfdingen i Malmöhus län grefve Gustaf Fredrik von Rosen, och föddes 31 december 1797 eller för 100 år sedan. Student i Upsala vid femton års ålder, utnämndes han kort derefter till underlöjtnant vid k. flottan och ingick 1820 i engelsk tjenst under två år för att vinna utbildning i sitt yrke. Efter att 1822 och 1823 hafva varit anställd såsom adjutant hos riksståthållaren i Norge, gick han under åren 1824—1825 såsom kapten på eget fartyg i kofferdifart mellan Spanien och Sydamerika.

Åren 1826—1828 vistades han i London, der han med sin vän John Ericsson sysselsatte sig med mekaniska uppfinningar och var genom sin sociala ställning Ericsson till mycket gagn. 1829 tog han engagement vid Göta kanalbyggnad och blef 1830—1833 disponent för Motala verkstad, under hvilken tid han omskapade det gamla mässingsverket i Nyköping till mekanisk verkstad. År 1834 erhöll grefve von Rosen, endast 37 år gammal, det hedrande uppdraget att organisera det unga konungariket Greklands flotta och sjöförsvar och biträdde derefter till 1837 österrikiska regeringen med uppgörandet af planer till Adriatiska hafvets försvar och skapandet af flottiljen på Donau. År 1838 finna vi honom åter i England. John Ericsson hade, under de tio år vännerna varit åtskilda, konstruerat en praktisk propeller, hvilket hittills icke lyckats någon, och gjort en mängd uppfinningar, hvilka skulle helt och hållet komma att omskapa sjöfarten. Men såsom ofta är fallet, befanns det svårare att få dessa uppfinningar införda, än att göra dem. Grefve von Rosen lyckades emellertid, efter oerhörda ansträngningar, sedan Ericsson vändt England ryggen, att få en del af hans uppfinningar använda för krigsbruk i Frankrike och öfvervakade där utförandet af den första franska fregatten med propeller och maskineri under vattenlinien.

Efter nästan oafbrutet vistande i utlandet under loppet af tjugufem år återvände grefve von Rosen i sin kraftigaste ålder hösten 1845 till fäderneslandet. Under denna långa frånvaro hade han, lik en forntidens viking, farit vida omkring å främmande haf och i främmande land, eröfrande och samlande skatter — visserligen icke i form af guld — men ovärderliga skatter af erfarenhet och vetande, ämnade att efter hemkomsten skänkas till hans land, för att göra det rikt och lyckligt. Europa och Amerika hade vid den tiden redan öfverdragits med ett nät af jernvägar, hvarigenom en revolution i samfärdseln uppkommit, och derigenom ett uppsving i allt, hvarom verlden förut icke haft någon aning. Utbildad i grund såsom ingeniör och organisatör och klart inseende vikten, ja nödvändigheten för Sverige att göra sig delaktigt af dessa moderna kommunikationsmedel, om det ej skulle stanna efter andra civiliserade länder i utveckling, hade han fast beslutit att införa jernvägar i Sverige.

Sverige ägde ju äfven alla förutsättningar att kunna blifva ett rikt och lyckligt land. Klimatet var mildt och helsosamt, folkstammen var frisk, kraftig, arbetsam och redbar, bergen inneslöto i sina innandömen malm af ädlaste beskaffenhet, i urskogarna hade yxan ännu knappast ekat, i de stora elfvarna och vattendragen skum-

Aftäckning af grefve Adolf von Rosens byst i Örebro.

made och brusade väldiga vattenkrafter, och hvad en tacksam jord lämnade i utbyte mot odlarens möda har erfarenheten visat, sedan kommunikationerna förbättrats och export i större skala derigenom möjliggjorts.

Dessa skatter och mera dertill hade en gifmild försyn slösat på landet uppe i höga nord, men det fattades tidsenliga kommunikationer, och det var sådana grefve von Rosen ville införa.

Han drömde om, att, sedan den krigiska storhetstiden länge sedan upphört, genom fredliga bragder införa en ny tid och göra Sverige till en stormakt inom andens och industriens verld. Men lika svårt som John Ericsson haft att få sina uppfinningar införda, lika svårt hade grefve von Rosen att införa jernvägar i Sverige, ty det var först efter åtta års oerhörda ansträngningar och motgångar, som skulle krossat en mindre seg och på sin mission mindre förtröstande natur, som det lyckades honom, genom det intresse, konung Oscar I hyste för saken, att 1852 erhålla oktroj och bilda ett bolag för utförandet af den så kallade Köping—Hult-jernvägen och, som riksdagen på kungl. proposition 1853, beslöt anläggningen af stambanor för statens räkning.

Sjelf fick grefve v. Rosen visserligen icke deltaga i utförandet af dessa stambanor, som han planlagt, för hvilkas åstadkommande han offrat allt hvad han ägde och åtta år af sitt lif, men han hade likväl den sällsynta glädjen, att under ålderns dagar finna sina drömmar förverkligade, ty vid hans död 1886, var Sverige redan öfverdraget af ett jernvägsnät af öfver 7,000 kilometers längd, eller större i förhållande till folkmängden än något annat lands, och en revolution åstadkommen, som högst betydligt stärkt vår försvarkraft, minst fördubblat vår nationalförmögenhet och ställt oss i närmare andlig och personlig förening med utlandet.

Och grefve von Rosen hade dessutom tillfredsställelsen, att redan under sin lifstid vinna erkännande för sina gerningar. Riksdagen beviljade honom nämligen en särskild lifstidspension och af konungens hand pryddes hans bröst med vasaordens stora kors.

Af alla de erkännanden han erhållit, satte han ändå främst och uppskattade högst h. m:t konung Oscar II:s uttalande, då han fyllde åttio år:

'Den lefnad, på hvilken du i dag skådar tillbaka, har varit ägnad åt vårt älskade fäderneslands tjenst Du har i mera än vanligt menskligt mått befordrat dess bästa och ära. Våra jernvägar funno i dig sin förste förespråkare och skapare Heder och tack för allt detta!'

Detta vitsord är ju också det vackraste en man kan erhålla

och ådagalägger konungens goda tanke om grefve von Rosens förtjenster om sitt fädernesland. Och då h. m:t i dag behagat sända en representant för sin höga person, visar det, att han säkert är här närvarande med sina tankar, då grefve Adolf Eugen von Rosens minnesstod nu aftäckes.

Täckelset falle!»

* * *

»Den nu aftäckta bysten utmärker sig genom en särdeles lyckligt träffad porträttlikhet och hedrar såsom konstverk sin upphofsman, Ingel Fallstedt. Detta framgår, på grund af det obetydliga formatet, blott i ringa mån af vår bild, som, utförd efter en förträfflig fotografi af hr B Hakelier i Örebro, återger porträtt af flertalet af de vid aftäckningsceremonien närvarande — med undantag af major Adelsköld sjelf, festtalaren och upphofsmannen till det hela, hvars välbekanta drag man förgäfves söker.» *)

Efter aftäckningen samlades de närvarande honoratiores samt grefve Adolf Eugène v. Rosens anhöriga m. fl. till en subskriberad middag å Örebro hotell. hvarvid åtskilliga tal höllos, bland andra ett formfulländadt, till hjertat gående, af sonen professorn grefve Georg v. Rosen, för faderns minne.

* * *

Jag hade, som ofvan anförts, hoppats att *alla* Sveriges jernvägar — äfven statens — skolat deltaga i insamlingen till hedrandet af grefve Adolf v. Rosens minne, då antagligen ett så stort belopp influtit, att det icke allenast räckt till monumentet utan till fond för ett tekniskt stipendium bärande hans namn.

Denna förhoppning realiserades emellertid icke.

Men kort efter aftäckningen af minnesstoden i Örebro, hade jag den stora glädjen, att från friherrinnan Marika Dickson, född v. Rosen, mottaga meddelande, att hon, till understöd åt äldre lokomotivförare, anslagit ett belopp af 40,000 kronor, hvilka medel sedermera aflemnades till *styrelsen för statens jernvägstrafik*, att disponeras enligt gifvarinnans bestämmelser.

*) Detta förklaras deraf att "festtalaren", omedelbart efter det att täckelset fallit, och fotografien togs, höll på att klättra upp för en stege bakom monumentet, för att sätta den lagerkrans på bystens hufvud, hvarmed den förekommer på fotografien.

Jag hade således all anledning till glädje öfver det fynd af h. m:t konungens bref till grefve v. Rosen, då han fyllde åttio år, som omnämnes i början af denna uppsats, och som, jemte konungens välvilliga bifall till tanken att på ofvanbeskrifna sätt åstadkomma medel till hedrande af grefve v. Rosens minne, lemnade uppslag såväl till minnesstoden, som den betydliga donationen.

Historien om bröderna John och Nils Ericssons statyer.

John Ericssons staty i Göteborg.

Förhistorien.

"Det behöfs visserligen ingen minnesvård att föreviga hans rykte, men detta monument skall bära vittnesbörd om, att vi som tillhöra hans tid, till fullo förstått uppskatta, att han var icke endast för oss, utan för all framtid."

Ur öfverste W. C. CHURCH tal vid aftäckningen af John Ericssons minnesstod i Newyork.

»På intet område af mensklig verksamhet har det svenska lynnet visat sådan dådkraft, på intet det svenska namnet vunnit större ära än på mekanikens, ingeniörsvetenskapens. Vårt land träder der med ära fram i första ledet bland de stora kulturfolken, och *ett* svenskt namn finnes, som der strålar med nästan ännu högre och renare glans än något annat i våra dagar: *John Ericsson*.

Den man, som bar det namnet, blef, utgången ur den ringa svenska bergsmanshyddan, en af det nu lefvande menniskoslägtets främsta och verksammaste snillen. Hans verk buro redan under hans lif ekot af hans namn från pol till pol, och när han var död, skyndade det stora land, der han verkade sin mannaålders verk, hvars enhet och frihet i farans stund, då alla andra syntes förtvifla, värnades genom hans snilles skapelse, att med hedersbetygelser, som förut aldrig kommit någon af dess egne söner till del, hylla minnet af bergsmanssonen från det aflägsna landet i Norden samt visa sin tacksamhet för hvad han gjort.

John Ericsson

efter daguerrotypi.

Med kunglig honnör sände republikens regering åter till det gamla hemlandet hans stoft på sitt stoltaste krigsskepp, danadt efter den modell, till hvilken hans Monitor gaf uppslaget. Ytterst på Manhattanöns strand, vid verldsstaden Newyorks vidtfamnande hamn reste Amerikas folk John Ericssons stod, den första i Förenta staterna, som upprests på allmän bekostnad. Och vid dess aftäckande den 26 april i fjor bragte hela den civiliserade verldens krigsflottor, representerade med anledning af den Columbiska verldsutställningen, äfven de, sin samfälda hyllning åt den man, som genom propellerns och de bepansrade tornfartygens uppfinnande är alla de moderna krigsmarinernas fader.

Endast i ett land synes man betänka sig samt dröja att egna hans minne alla de yttre uttryck af beundran och tacksamhet, på hvilka det har oafvisliga kraf: i Sverige, det land, som sett honom födas, danat honom under hans ungdom och för hvars trygghet och väl han långt borta i den främmande verlden aldrig upphörde att arbeta med sitt hjertas varmaste glöd, sitt sinnes mäktigaste skärpa, äfven då den tack han derför fick endast var misskännande och otack. Utvecklingen af vår flotta, den starkaste mur vårt hafomgjordade land har att sätta mot en anstormande fiende, lemnade aldrig hans tankar; planerna derför voro den röda tråd, hvars olika knutar bära namnen propeller, monitor, destroyer. Men ej blott genom sina uppfinningar arbetade han derför; äfven i skrift var han verksam till samma måls vinnande. Vår egen tidning bland andra har i den frågan burit fram tungt vägande inlägg från hans sida, ädla och varmhjertade bevis på hans aldrig slocknande kärlek till det gamla fäderneslandet.

Han glömde, som sagdt, aldrig sina landsmän, men det ser ut, som om vi å vår sida ej vore lika minnesgoda. Eller hvad hafva vi gjort för att i handling visa vår tack? Ett grafkapell är rest öfver hans stoft, der det nu hvilar i hans vermländska hembygd. Men det är allt. Ingen ärestod i vår hufvudstad tolkar ännu det svenska folkets tacksamhet och beundran för denne dess store son.

Denna fråga har nog länge legat på mångas läppar. Vi hafva nu uttalat den, närmast med anledning af den biografi major Cl. Adelsköld utgifvit öfver John Ericsson, en biografi, som redan i sig sjelf är ett monument, värdigt dess stora föremål, men som derjemte är afsedd att i sin mån bidraga till förverkligandet af den åstundan många hysa, att snart från någon af våra öppna platser få se John Ericssons ädla, energiska drag blicka oss till mötes ur bronsen.»

Det var Nya Dagligt Allehanda som den 13 juni 1894 uttalade dessa ord, med anledning af det upprop jag vågat ställa till John Ericssons landsmän, att resa en ärestod åt honom i Sverige.

Ingen som lefvat med och tagit kännedom om det nittonde seklets utvecklingshistoria, lärer heller vara obekant med och icke erkänna den stora andel John Ericsson tagit uti denna utveckling, genom bland annat sina epokgörande uppfinningar af en praktisk propeller och den direkt verkande ångmaskinen, hvilka tillsammans omskapat sjöfarten, och vidare monitorn, som är modellen till nutidens pansarflottor m. m. m. m. — Och hans trefjerdedels sekel långa, trogna, ihärdiga arbete för mensklighetens väl, har gjort honom redan under lifvet erkänd, såsom en af verldens stormän och välgörare, såsom en af sitt lands ädlaste och mest frejdade söner.

Sverige har äfven visat sig erkänna den förbindelse hvaruti det särskildt stannat till honom genom det värdiga mottagandet, då hans jordiska qvarlefvor landsattes i Stockholm, och under färden till hans sista hvilorum, hvilka med hedersbetygelser, som knappast tillförene kommit något krönt hufvud till del, öfverförts till hemlandet på ett af Nordamerikas Förenade staters stoltaste örlogsfartyg, och af Förenta staternas minister, mr Thomas, officielt å presidenten *Harrisons* vägnar aflemnades till Sverige, med, bland annat, följande ord:

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

»Liksom Agrippina med öm omsorg till Rom hemförde sin älskade Germanici aska, så hitför nu Amerika med kärlek och hedersbevisning John Ericssons jordiska qvarlefvor, för att det land, der hans vagga stod, också må gifva honom den sista hvilostaden. Ericssons stoft återlemna vi således till Eder, men hans minne älska vi att hos oss bevara i helgad åminnelse eller, rättare, vi skola vörda det gemensamt med eder — och hela verlden.»

* * *

För min enskilda del, har jag alltid, så långt jag kan minnas tillbaka, beundrat John Ericsson, för hans snille, hans energiska

kamp för genomförandet af sina banbrytande idéer, hans oegennytta, hans ädla fosterlandskärlek och hans menniskovänlighet, och jag anser mig stå i den största tacksamhetsskuld till honom, för det stöd den erfarne mannen lemnade mig, och de med mig liktänkande, vid 1883 års riksdag, då ett nådigt förslag att införa det »värfvade stamsystemet» till fäderneslandets försvar förelåg till riksdagens antagande. Ett förslag — att Karl XI:s indelningsverk skulle utbytas mot värfvade stamtrupper, hvilka skulle sammandragas och öfvas under tre månader årligen, och »under de nio öfriga månaderna permitteras för att sköta sina civila befattningar» samt att beväringens öfning i vapen skulle utsträckas till samma tid eller nittio dagar, allt mot det att hemmansägarna befriades från grundskatterna å jorden och stamtruppernas underhåll öfvertogs af staten, uppgående till en skänk af statsverket åt hemmansägarna af mera än tio millioner kronor årligen — hade redan år 1878 framlagts af 102 ledamöter utaf »landtmannapartiet» i riksdagens Andra kammare, men förkastats, med stor majoritet, af den Första, sedan dåvarande krigsminister general Weidenhjelm om denna organisation af landtförsvaret fällt följande yttrande:

»Jag tror» — yttrade general Weidenhjelm — »att man icke kan beträda en farligare väg, än att uppsätta en stam på värfningens grund. I England, der ett sådant system ännu begagnas, och der landets läge och maritima öfverlägsenhet, i förening med dess rikedom göra detta sätt ännu möjligt, öfverflöda de militära chefernas och krigsministerns rapporter af tallösa klagomål öfver oupphörliga deserteringar och stigande demoralisation inom armén. En blick på vår egen värfvade armé är i detta afseende för oss upplysande. Oaktadt befälets bemödande och oaktadt förhöjningen i värfningspenningar samt det rikliga och goda underhållet, har det varit omöjligt att upprätthålla denna armé till ens tre fjerdedelar (¾) af nummerären, utan att betydligt sänka anspråken på den värfvades både moraliska och fysiska egenskaper. Så är förhållandet då det gäller några tusen man, och må vi tänka oss, huru det skulle blifva, om 30,000 man behöfde värfvas. *Det skulle vara ogörligt äfven med de största penningeuppoffringar, om man icke på samma gång vidöppnade arméns leder för samhällets olycksbarn. Och ibland en sådan stam skulle våra söner*

inblandas, finna sitt stöd i farans stund, och — en skola i fredens dagar. En sådan stam skulle blifva opålitlig i striden och en landsplåga under freden.»

Och häruti instämde generalen Rosenswärd.

Andra ledamöter i Första kammaren framhöllo mot detta landtmannapartiets förslag:

att »genom en sådan organisation skulle skapas 30,000 lösdrifvare, emedan de som värfvats för tre månaders tjenstgöring om året, knappast kunde få fasta anställningar, utan måste under kringvandring söka tillfälligt arbete», samt att ingen skulle låta anvärfva sig just då de som bäst behöfdes, eller då krig bröt ut m. m.

* * *

Icke desto mindre framlades samma förslag — »förbättradt»(!) med en s. k. »*garantilag*» — *enligt hvilken landet skulle indelas i »värfningskretsar» med ett efter de värfvades antal divideradt antal af befolkningen — män och qvinnor, unga, gamla, fattiga och rika — utan afseende på tillgångar eller samhällsställning (således socialismen tillämpad i fullaste utsträckning), hvilka skulle tillförbindas att anvärfva stamsoldat, och bekosta värfningen i fred och krig.* — —

Om således landets befolkning uppginge till 4,500,000, och 30,000 man anvärfvades, kom således 1 värfvad på 150 personer, vare sig han skulle anskaffas i det förmögna Skåne eller i det fattiga Norrland.

Denna arméorganisation, utarbetad af chefen för generalstaben, friherre Rappe, med vidhängande »*garantilag*», tillstyrktes at det särskilda utskott, som haft det till granskning. Och sådan stämningen visat sig vara i riksdagen, der mången lifligt önskade försvarsfrågan en gång för alla skild från dagordningen, var det all anledning befara, att detta förslag, förmedelst de mäktiga medel — »kompromiss» i mera än om endast grundskatterna samt andra medel hvarröfver förfogades o. s. v. — skulle af riksdagen antagas. En beräkning af dem, som man dels visste

skulle komma att rösta för den kungl. propositionen, och af andra som enskildt uttalat sig för saken, visade att detta parti, *före* den derpå följande debattens slut, hade majoritet i kammaren, hvilket helt naturligt uppväckte förtviflan hos alla som önskade, att försvaret ordnades på ett rättvist, tidsenligt och praktiskt sätt genom införandet af en allmän värneplikt, och insågo och voro öfvertygade om, att landet skulle kunna komma i den yttersta fara, om detta värfvade system blefve antaget.

Framstående oberoende militärer ansågo:

att »systemet 'värfvad stam', som icke kunde uppehållas i fred, och ännu mindre i krig, efter tidens militära åskådningssätt vore en absurditet, och odugligt, hvarigenom hela grunden för ett sådant system vore förkastlig,

att en sådan försvarsorganisation, som sålunda vore oduglig, just skulle förfela det mål, som man ville uppnå, eller Sveriges trygghet och oberoende,

att denna organisation skulle blifva oerhördt dyrköpt, i förhållande till sin effektivitet, och komma, pr öfningsdag, att uppgå till mångdubbelt mot till exempel Tysklands, Frankrikes och Danmarks försvarsorganisationer,

att genom antagandet af detta förslag, skulle skapas 30,000 lösdrifvare, utom dem som förut funnes,

att hvar och en borde hysa farhåga för insättandet af söner och anhöriga bland en värfvad stam sammansatt af mer eller mindre äfventyrliga existenser, som skulle utgöra deras 'ledare och föresyn' samt

att genom den tillämnade 'garantilagen' skulle införas ett nytt '*indelningsverk*', hvilket i motsats till det gamla, skulle grundas på den orimligaste, den orättvisaste och den mest ojemt fördelade beskattning.» *)

Under det nedslående intrycket att ett *sådant* organisationssystem för fäderneslandets försvar skulle antagas af riksdagen,

*) Erfarenheten har äfven sedan visat, att af den jemförelsevis ringa kontingenten värfvade, som enligt 1892 års härordning skulle uppställas, knappast tre fjerdedelar låtit värfva sig.

tog jag mig friheten, efter öfverläggning med A. O. Wallenberg, att, med kännedom om hvad John Ericsson velat göra för Sveriges försvar, tillskrifva honom.

Jag meddelade i detta bref innehållet af den kongl. propositionen och konseqvenserna af densamma samt mina egna åsigter, att vårt land i första rummet borde äga ett kraftigt flytande försvar, till förhindrande af fientliga landstigningar, blockad, härjningar och brandskattningar efter kusterna, hvilket allt icke kunde förekommas af den största landtarmé Sverige kunde uppställa, samt vidare, att en ren värnepliktsorganisation för landtförsvaret, såsom andra nationers, men i öfrigt ordnad efter landets naturförhållanden och tillgångar, skulle ersätta det nuvarande föråldrade indelningsverket, hvilket skulle allt efter afgång försvinna och soldattorpen mot ersättning till staten återlemnas till jordägarne.

Omedelbart efter det att Ericsson emottagit detta bref, erhöll jag den 30 mars 1883 följande kabeltelegram från honom:

»Newyork 30 mars 1883.

Brefvet emottaget. Edra åsigter om vårt fäderneslands försvar öfverensstämma med mina. Det är bevisligt, att utan en flotta sammansatt af fartyg, hvilka kunna förstöra och sänka pansarfartyg, kan Sverige icke försvara sig mot en större makt. Tillåt mig erinra eder, att mitt sjöförsvarssystem för Sverige innefattar sjögående kanonbåtar, att förstöra fiendens transportskepp, sedan hans stridskepp förstörts af torpedos. De föreslagna bepansrade tornfartygen *) böra blifva särdeles lämpliga för detta ändamål, utom deras stora nytta vid rekognoscering. Vidare förklaringar äro öfverflödiga. Mina landsmän må vara fullt öfvertygade, att ingen fiende kan anfalla Sverige, om dess stora mekaniska hjelpmedel, på ett klokt sätt begagnas för dess sjöförsvar. *J. Ericsson.*»

Den 5 april ingick ett nytt kabeltelegram från John Ericsson, lydande:

»Min ålder och erfarenhet berättiga mig, att gifva det råd, att I måtten så snart som möjligt börja förse eder med ett kraftigt sjö-

*) Dermed afsåg Ericsson, enligt ett senare meddelande, Sveacerten, hvilken han emellertid ovilkorligen ville hafva mera snabbgående än den tillämnats, och försedd med ramm.

försvar. Det skulle vara en skam, om jernets land, med dess rikedom på det bästa sjöfolk i Europa, icke skulle vara istånd att försvara sina kuster mot främmande inkräktare.»

Nu ägde jag i min hand ett kraftigt vapen, och dröjde icke att begagna detsamma till anfall.

Uti tvenne artiklar i tidningen Nya Dagligt Allehanda, som lifligt intresserade sig för den viktiga frågan (och hvilka sedan i broschyrform trycktes och utdelades i riksdagens kamrar), infördes mitt bref och John Ericssons telegram, jemte deraf föranledda reflexioner, och de som i likhet med mig ogillade det kungl. härordningsförslaget, hade den obeskrifliga glädjen, att utaf ett yttrande i Första kammaren, af herr krigsministern, rörande den »*osunda sjövind*», som uppblåsts i kammaren, finna, att John Ericssons i telegram uttalade åsigter, gjort behörig verkan.

Och i den ej långt derefter inträffade voteringen om förslagets vara eller icke vara, afslogs det af kammaren med 70 röster mot 63.

Det hade således endast fordrats *fem* röster mera, för det värfvade systemet, för att detsamma godkänts af riksdagen. — — Och de flesta ansågo, att John Ericssons uttalande varit anledning till detta lyckliga omslag i opinionen.

Sverige har således otvifvelaktigt John Ericsson att tacka för, att det den gången undgick en försvarsorganisation, som kunnat blifva ödesdiger för dess existens som fri och sjelfständig nation, om vi råkat i krig innan denna organisation upphäfts. *) Och den, ur krigsministerns synpunkt, »*osunda sjö-*

*) När vid urtima riksdagen 1892 — ett uppkok i "*helgjuten*" form, beredt af samma kock, som tillagat 1883 års försvarssystem, och förklarat det "*betryggande*", genomdrefs — hvilket nu efter åtta år visat sig odugligt, såsom det af kamrarnas mest framstående män förutsades, fanns John Ericsson icke mera bland de lefvande.

Jag sökte äfven denna gången förekomma antagandet af en försvarsorganisation, som hvar och en med något militäriskt medvetande, kunde förutse skulle vara opraktisk, och otillfredsställande och yrkade derför det riksdagen skulle, med afslag på k. m:ts proposition, anhålla att konungen behagade genom en komité låta uppgöra förslag till kombineradt sjö- och landförsvar, grundadt på Sveriges läge och naturliga förhållanden, på allmän värnplikt — utan värfvade stamtrupper — och på landets förmåga att bära de med en, så vidt möjligt, betryggande försvarsorganisation förenade kostnader och uppoffringar. På detta mitt förslag fästades naturligtvis intet afseende. Detta visste jag förut, men ansåg mig böra uttala mina tankar.

vind», som Ericsson medelst sina telegram uppblåste, bidrog alldeles otvifvelaktigt till, att medel till pansarbåten Svea vid samma riksdag lemnades, samt att vi sedermera erhållit det flytande försvar Sverige nu äger.

Från denna stund kände jag mig stå i den djupaste tacksamhetsskuld till John Ericsson, för det inlägg jag, genom hans vänliga medverkan, kunnat göra i den, för vårt lands oberoende så ytterst viktiga frågan.

* * *

John Ericssons förnämsta skapelser gällde kriget — eller rättare sagdt, sitt gamla fosterlands försvar mot främmande inkräktare. Men i djupet af hjertat lefde hans käraste dröm — drömmen om fred på jorden.

De glänsande festerna vid den segerkrönte eröfrarens triumftåg, fanfarerna och den tanklösa hopens jubelskrik, som för ögonblicket öfverrösta klagoljuden öfver krigets oersättliga förluster, fasor och förbannelser, ansåg han för barbari, och »*Te Deum laudamus*», för de slagnas undergång, föreföll honom som hån mot *Den*, som derigenom fick uppbära tacksamhet, och således prisades för blodsdåden. Och huru ädla de tårar kunde anses vara, som fukta slagfälten och de fallnas, till strid tvingades stoft, värderade han dock lika högt de perlor som glänsa på den fredliga, idoga arbetarens panna. »De falla som en uppfriskande dagg på den mödosamt brutna tegen; grodden uppspirar, blommorna befruktas, och de gyllene ax mogna till välsignelse för menskligheten.»

»Min förnämsta afsigt med 'Destroyer'*)» — skref han — »är att göra sjökriget omöjligt och derigenom vinna hafvet förklaradt af alla nationer såsom ett helgadt, neutralt område. Ty det måste vara stråkvägen för menskliga samfärdseln.» »Krigskonsten» — tillade han — »är ännu i sin barndom. Fullt utvecklad, kommer den att tvinga menniskorna att lefva i fred inbördes med hvarandra. Denna härliga slutföljd, som alltid varit mitt lifs käraste dröm, hoppas jag skall komma att uppnås inom utgången af närvarande sekel.»

*) "*Destroyer*" var typen för nutidens förfärliga undervattensfartyg, liksom "*Monitor*" för pansarflottorna.

Denna, den ädle menniskovännens allt för sangviniska dröm har visserligen icke realiserats. Och drömmen om krigens omöjliggörande och införandet af ett fredens tidehvarf, af fredens välsignelse åt jordens folk, komma nog icke heller så hastigt att förverkligas. Menskligheten står ännu på allt för låg moralisk ståndpunkt.

Men framför allt — från ungdomsåren till det sista, drömde John Ericsson om sitt gamla hemlands frihet, sjelfständighet och lycka.

»Jag älskar Sverige» — skref han — »och ville gerna offra mitt lif för dess välfärd.» Och en annan gång: »Sjöförsvaret, i synnerhet Sveriges, har upptagit nästan hela min uppmärksamhet, under mera än trettio års tid, under hvilken jag haft ojemförliga tillfällen att vinna en bestämd mening i berörda hänseende. På experiment för ändamålet har jag användt öfver 100,000 kronor. Om krig kommer, och det måste komma, bäfvar jag för den svenska ynglingen, tagen från plogen, hemmen eller väfstolen, och uppställd mot nutidens ohyggliga skjutvapen. Sverige kan emellertid försvaras, men endast på ett villkor, att man i tid bereder sig på det *mekaniska* försvaret, först och främst till sjöss, men äfven till lands. Sker icke detta är jag fullt och fast öfvertygad, att Sverige skall komma att utplånas å Europas karta såsom ett fritt och oberoende land.

Må den allsmäktige ledaren af våra öden skydda vårt kära fädernesland, ehvad misstag dess barn må begå.»

* * *

Det var medvetandet härom, och tanken på den tacksamhetsskuld, för hvad John Ericsson gjort såväl förut som 1883, för att rädda sitt fädernesland från öfverhängande faror, och förbereda förbättring i dess försummade flytande kustförsvar, jemte beundran för hans stora egenskaper, hans varma fosterlandskärlek, hans oegennytta, hans arbete för menskligheten väl, som föranledde mig, att uppträda för hedrandet af hans minne äfven i Sverige, då ingen annan mera värdig syntes vilja taga initiativ härtill.

* * *

Uti en af Vermlands fagraste bygder vid Långbans gruffält föddes John Ericsson i ett ringa bergsmanshem den 31 juli 1803.

Familjen var af gammal bergslagsätt, som hade noga reda på sitt stamträd. John Ericssons fader var grufidkare, men förlorade, liksom så många andra, under den olyckliga tid, som blef en följd af konungarna Gustaf III:s och Gustaf IV Adolfs regeringar, och ställde Sverige på branten af undergång — allt hvad han ägde, och familjen måste utblottad flytta in i ett torp, under Långbanshyttan. Huru John Ericsson sedan blef anställd vid Göta kanals byggnad, derefter ingick vid Jemtlands fältjägarekår och på konung Karl Johans och kronprins Oscars uppmaning öfverflyttade till England och Amerika samt blef, genom sina banbrytande uppfinningar, känd och ärad af hela den civiliserade verlden, har jag sökt skildra i den anspråkslösa, långt ifrån uttömmande biografi, som af Nya Dagligt Allehanda omnämnes i början af denna uppsats, i sammanhang med förslaget till hans staty.

* * *

Om John Ericssons sista stund berättar hans sekreterare mr Taylor:

Ericsson hade som vanligt under den 5 mars 1889 arbetat utan ro från morgon till afton. Han var glad och liflig och hans röst ägde den gamla klangen. Den 6 mars märktes emellertid hos honom en viss kroppslig svaghet, och mr Taylor sökte förmå honom att hvila sig.

»Jag har ännu ej tid att hvila» — svarade Ericsson — »det får jag nog göra en gång i grafven.» Och det var först kl. tre på morgonen han kunde förmås att gå till sängs.

»Den 8 mars kl. 11,20 på aftonen» — fortsätter mr Taylor — »då jag ordnade hans hufvudkudde, såg han på mig och yttrade med vänligt leende:

»Jag hvilar mig nu, Taylor, denna hvila är ljuf, härligare än den kan med ord beskrifvas.»

En timme derefter, kl. 12,39, slutade han med några lätta rörelser på läpparna sitt verksamma lif, 86 år gammal, synbar-

Cl. Adelsköld fot.

Torpet Hytthagen vid Långbanshyttan.

Bröderna John och Nils Ericssons bostad i barndomen.

ligen utan plågor, på tjugusjunde årsdagen, då »Monitor» inträffade å Hamptonredden, och omedelbart derefter besegrade »Merimac», hvilken historiska händelse till hufvudsaklig del afgjorde kriget mellan Nord- och Sydstaterna i Amerika och föranledde bland annat slafveriets upphörande.

* * *

Ericsson hade under sin lefnad flere gånger uttalat den önskan, att, om han afled i utlandet, hans qvarlefvor skulle återföras till och jordas i det land han så högt älskat.

»*Jag känner blott ett hemland*» — skref han den 10 september 1886, två och ett halft år före sin död, till en bekant i Stockholm. »*Hällre må mitt stoft få hvila under en grushög i svensk jord, än under ett marmormausoleum i främmande land.*»

* * *

Underrättelsen om John Ericssons död ankom pr telegraf till Stockholm först den 9 mars och stod införd i alla aftontidningar.

Den 10 mars var plenum i riksdagens Första kammare, der jag då var ledamot, och erinrande mig Ericssons ofvan anförda önskan, skref jag en motion, att riksdagen i underdånig skrifvelse skulle anhålla, det konungen täcktes sända ett svenskt örlogsfartyg, hvilket då, som jag vill minnas, befanns på expedition till Vestindien, att afhämta Ericssons qvarlefvor i Newyork, för att öfverföra dem till Sverige.*)

Före plenisammanträdet, hade jag vändt mig till en af mina vänner i Andra kammaren, för att motion äfven der skulle afgifvas, hvilket med nöje lofvades. Men kort före plenum erhölls ett afböjande meddelande, utan angifvet skäl.

---

*) Lyckligtvis misslyckades denna plan, och till följd deraf skulle Sverige, i Ericssons person, komma att hedras på det storartade sätt, som sedan ägde rum, hvilket icke blifvit händelsen, om det svenska örlogsfartyget i all enkelhet fått öfverföra hans stoft.

Detta förvånade mig och jag meddelade saken till min gamle vän redaktör S. A. Hedlund, som då var kamrat i Första kammaren, med förfrågan, om han skulle vilja underskrifva den motion, som jag uppsatt och ämnade väcka.

Han genomläste motionen, och förklarade, att detta ville han gerna göra, men tillade:

»Afböjandet af motionens väckande i Andra kammaren genom —n förefaller mig misstänkt. Vänta mig här. Innan vi väcka motionen skall jag 'lyssna till fåglalåt'. — Det vore en verldsskandal, om en sådan motion väcktes och förkastades af riksdagen, eller på annat sätt blef utan resultat. För något sådant bör åtminstone *riksdagen* icke utsättas.»

Jag stannade på min plats och kort derefter kom Hedlund tillbaka.

»Kasta du motionen i papperskorgen» — sade han — »ty efter hvad jag kan förstå är det riskabelt att väcka frågan till lif i riksdagen.» Och derpå berättade han sin upptäcktsfärd i »försöksballong» uti högre regioner och resultatet deraf:

»Som du vet» — sade Hedlund — »har vår nya statsminister, som jag såg på sin plats i kammaren, nyligen uttalat 'det nya systemets' vackra valspråk '*försonlighet och samhällsfrid*', och, som jag hade någon kännedom om, att Ericsson inte just var en af h. ex. mest omtyckta vänner, efter den 'sjövind' som du, genom honom, uppblåste i riksdagen 1883 och som bortblåste det kongl. värfvade härordningsförslaget — ämnade jag, innan motion väcktes, söka få utredt om meningen vore, att utsträcka 'försonligheten' äfven till Ericsson. Jag begaf mig följaktligen direkt till statsministern, och då utspann sig följande dialog:

Hedlund. »E. exc. har väl hört att Ericsson är död?»

Statsministern. »Hvilken Ericsson?»

H. »John Ericsson!»

Statsm. »Vet mig inte vara personligen bekant med någon John Ericsson.»

H. »Har E. exc. icke hört talas om vår verldsbekanta landsman, John Ericsson, i Amerika?»

Statsm. »Jo, jovisst!»

H. »Han afled i går.»

Statsm. »Jaså, jag beklagar...»

H. »Har inte svenska ministern i Washington underrättat regeringen om dödsfallet?»

Statsm. »Hvarför skulle han göra detta? Skulle vår legation i Amerika meddela alla svenska dödsfall derstädes, så finge den sannerligen mycket att göra och personalen måste då ökas betydligt, hvilket ni, som gerna vill knappa in både på embeten och löner för utrikesangelägenheterna, förmodligen inte är benägen till.»

H. Nej för allt i verlden. Jag vill visst inte pålägga svenska diplomatien ökade, större bördor än den förmår bära, vare detta långt ifrån mig. Men jag hade föreställt mig att ministern i Washington, utan öfveransträngning, skulle kunnat meddela sin regering underrättelse om ett dödsfall, som nu medelst telegrafen spridts jorden rundt, intresserar hela den civiliserade verlden, och *borde* intressera Sverige mest.»

»Du finner häraf» — tillade Hedlund — »att regeringens chef inte tycks vara synnerligen lifvad för motionens syfte, och sjöministern, som jag äfven åtsport, huruvida det icke kunde vara lämpligt, att den utevarande örlogsmannen afhemtade Ericssons stoft, förklarade *absolut* oöfvervinnerliga hinder möta hvarje ändring i expeditionens tur.

Häraf är temligen klart, att om äfven riksdagen, som jag vill tro, skulle bifalla motionen, kommer den att stöta på hinder från de afgörande vederbörandes sida. Mitt råd är derför att du icke väcker densamma.»

Jag måste böja mig för detta råd, ty, med det anseende Ericsson åtnjöt af hela den civiliserade verlden, hade det förvisso, såsom Hedlund uttryckte sig, blifvit »*en verldsskandal*» om svenska riksdagen afslagit motionen, eller den, af andra orsaker, icke ledt till resultat, då Ericsson uttalat önskan att blifva hemförd och begrafven i sitt hemland. Men jag föresatte mig på samma gång, att John Ericssons minne skulle trots

detta, på ett eller annat sätt, komma att värdigt firas i hans fädernesland.

Frågan upptogs emellertid i tidningspressen. Och huru saken ordnades kan man lätt läsa mellan raderna i den depesch dåvarande amerikanska ministern, mr Magée, erhöll från sin regering, att »göra en förfrågan hos den svenska, om denna hade något emot, att John Ericssons lik öfverfördes till Sverige på en amerikansk kryssare».

Och förmodligen blef vår regering så förtjust öfver den ära som på detta sätt skulle komma Ericsson till del, att mr Magée en månad efter Ericssons frånfälle kunde telegrafera till sin regering:

»*Sweden would regard, with extreme favour, Ericssons body sent home by a man of war.*» *)

Så till vida var allt godt och väl, och utgången vida bättre, än om min motion väckts och ledt till afsedt resultat. Men det var icke Sverige som på detta sätt hedrat sin store son. Det var Amerika. Och jag förnyade min föresats, att visa herr statsministern och de med honom liktänkande, att John Ericssons minne skulle komma att hedras af hans landsmän och detta ej allenast på ett eclatant, utan *demonstrativt* sätt.

Ett par dagar efter att min tillämnade motion i kammaren kastats i papperskorgen, eller den 13 mars 1889, skref jag till följd häraf en motion till kongl. Vetenskapsakademien med framställning om, att akademien skulle sätta sig i spetsen för insamling af bidrag till en staty åt sin aflidne ledamot — John Ericsson — som innehaft rum i samma klass i akademien som jag.

F. d. finansministern, Hans Forssell, var då præses i Vetenskapsakademien, och jag ansåg mig böra förelägga honom motionen innan den väcktes på aftonen, vid Akademiens ordinarie månadssammanträde. F. gillade motionen till alla delar och sade, att han ville föredraga den, samma afton, i förvaltnings-

*) Sverige skulle anse som en synnerlig stor ära om Ericssons qvarlefvor hemsändes med en örlogsman.

utskottet, som hade sammanträde kort före Akademiens plenum, så att den, tillstyrkt, som han antog af utskottet, kunde förekomma omedelbart till afgörande, hvarigenom en månads tid vunnes.

F. hade emellertid icke i sin beräkning medtagit en viktig faktor. Ty när han föredragit och för egen del talat för motionen, uppträdde f. d. chefen för statens jernvägstrafik, generaldirektör Troilius, och begärde motionen på bordet, emedan — som han lärer hafva yttrat — en sådan insamling skulle komma i kollision med en tillämnad för en staty åt förre chefen för statens jernvägsbyggnader, friherre Nils Ericson.

Efter erhållet meddelande, om den vändning saken sålunda tagit, och, då jag ansåg, att Nils Ericson äfven gjort sig väl förtjent att hedras med en minnesstod, besökte jag dagen derefter min gamle vän, landshöfdingen Themptander, och föreslog, att han skulle sätta sig i spetsen för *resandet af statyer åt både Nils och John Ericsson*, hvilket förslag han fann mycket lämpligt och lofvade ställa sig i förbindelse med Troilius. Och vi öfverenskommo vidare, att ett möte skulle sammankallas å stora Börssalen, för att utröna ympatierna för saken.

Den 5 derpå följande april, förekom ärendet å nyo i förvaltningsutskottet, och då anmälde herr Troilius, att *han* anmodat landshöfding Temptander, att jemte f. d. chefen för statens jernvägsbyggnader Beijer, chefen för jernvägsstyrelsen grefve Cronstedt, och friherre Nordenskiöld sätta sig i spetsen för *resandet af en dubbelstaty åt bröderna Nils och John Ericsson. »Och enär»* — säger utskottet — *»herr Adelskölds förslag, i fråga om resandet af ett monument öfver John Ericsson, efter de upplysningar som Troilius lemnat, hade utsigt att förverkligas, på ett vida lämpligare sätt, än om akademien satte sig i spetsen för åvägabringandet af ett dylikt monument endast åt John Ericsson, beslöt förvaltningsutskottet, efter någon öfverläggning, att herr Adelskölds förslag skulle tillsvidare hvila.»* — Och under de tolf år som sedan passerat, har ingen heller stört dess ljufva hvila på någon hylla bland akademiens öfriga samlingar.

Jag anser mig böra fästa synnerlig uppmärksamhet på, att

anledningen hvarför utskottet icke upptog motionen var, efter hvad ett par af dess ledamöter sedermera meddelade mig, att man tog förslaget om *en dubbelstaty eller statyer åt båda de berömda bröderna*, såsom allvarligt menadt.

Det mellan Themptander och mig öfverenskomna mötet å Börssalen, hölls kort derefter och var besökt af så många som salen rymde. Och beslut fattades enhälligt om utfärdandet af följande:

Inbjudning

till insamling af medel för bekostande af minnesstoder åt bröderna

Nils Ericson och John Ericsson.

»Bröderna Ericssons väg genom arbete till kunskaper och oförgängligt rykte står öppen för hvarje Svensk yngling.»

Så vittnar, med en varm fosterlandsväns sanna ord, inskriften på vägvisaren till en folkskola vid Långbanshyttan i Vermland, der Nils och John Ericsson, vid innevarande århundrades början, föddes i ett anspråkslöst bergsmanshem.

Bortgångna äro nu båda, efter att på skilda banor hafva lemnat oförgängliga minnesmärken en hvar af sin lifsgerning, den äldre Nils till de svenska samfärdselmedlens utveckling och den yngre John på den tekniska och fysiska forskningens områden.

Båda hafva genom sina verk tillskyndat fosterlandet ära, anseende och gagn.

Fosterlandet har både rätt och pligt att till gengäld hedra deras minne.

Sällsynt i häfderna är ett sådant brödrapar. I uppfattning, energi, snabb tanke och handling ägde de gemensamma drag, hvilka af den ene brodern utbildade en administratör och arbetsledare, med den sällsporda kraft och den praktiska skarpblick som betinga framgång åt stora företag, och gjorde af den andre en snillrik uppfinnare och konstruktör, som tvenne verldsdelar beundra.

Nils Ericson har upprättat planer för kanaler och jernvägar, ordnat deras förvaltning, med mästarehand såsom högsta arbetsledare utfört och fullbordat stora företag af detta slag samt utbildat skicklighet för deras fortsättning. Med de verk han planlagt och utfört grundlägges en ny epok i Sveriges ekonomiska lif.

John Ericsson har mäktigare än någon annan ingripit i utvecklingen af nutidens kommunikationsmedel, skapat en ny sjökrigs-

materiel, konstruerat billiga arbetsmaskiner, uppfunnit mångfaldiga förtjenstfulla mekaniska hjelpmedel till allmänt gagn och ägnade ännu sitt lifs sista dagar åt ett rastlöst arbete för lösningen af stora mekaniska uppgifter.

Så har Sveriges gamla rang i den allmänna kulturens tjenst på ett storslaget sätt häfdats af detta från det enkla bergsmannahemmet utgångna brödrapar, och minnesstoder, resta af svenska medborgare i Sveriges hufvudstad åt bröderna

Nils Ericson och John Ericsson

skola derföre icke blott varda en tacksamhetsgärd åt de hädangångna, utan ock erinra kommande slägten derom att

»bröderna Ericssons väg genom arbete till kunskaper och oförgängligt rykte står öppen för hvarje Svensk yngling.»

Undertecknade tillåta sig derför att härmed inbjuda till tecknande af bidrag för ofvan angifna ändamål.

De å utlemnade listor inflytande medel har *Kongl. Vetenskaps-Akademien benäget åtagit sig att emottaga och förvalta. De öfriga bestyren för sakens förberedande handhafvas af en utaf undertecknade utsedd komité. Så snart teckningen är afslutad, komma tecknarne att sammankallas för att besluta om sättet för planens utförande.*

Stockholm i april 1889.

R. Abelin. Cl. Adelsköld. Oscar Almgren. Axel Bergström. Carl G. Beijer. A. G:son Bennich. Oscar Björnstjerna. J. Bolinder. Joh. Bäckström. Wilhelm Bergstrand. C. G. Bruse. Edw. Cederlund. C. G. Cervin. Rudolf Cronstedt. Carl Curman. Henrik Davidson. Charles Dickson. Oscar Dickson. C. F. Edelstam. Pehr Ehrenheim. Alb. Ehrensvärd. Carl E. Ekgren. Carl Ekman. J. J. Ekman. A. W. Frestadius. E. Fränckel. Magnus Hallenborg. S. A. Hedlund. Carl Herslow. Hans Hildebrand. Otto M. Höglund. E. von Krusenstjerna. G. Lagerbjelke. Liss Ol. Larsson. B. A. Leijonhufvud. C. G:son Leijonhufvud. D. G. Lindhagen. Christian Lovén. Oscar Montelius. J. Nordenfalk. A. E. Nordenskiöld. O. G. Nordenström. F. W. von Otter. J. H. Palme. J. W. Petré. Adolph Peyron. Fr. Piper. Arvid Fr. Posse. G. Retzius. Patric Reutersvärd. J. G. Richert. Axel Roos. A. Ros. Carl J. Rossander. Anton Sjögren. C. Skogman. Gust. Tamm. O. R. Themptander. C. J. Thyselius. C. O. Troilius. Wilh. Walldén. K. Wallenberg. Olof Wijk. C. A. Ångström. Rich. Åkerman.

Och vidare tillkännagafs:

Att en executiv komité utsetts, bestående af herrar landshöfdingen O. R. Themptander, ordförande, generaldirektören grefve R. Cronstedt, vice ordförande, generaldirektören A. G:son Bennich, professorerna C. Curman, D. G. Lindhagen och friherre A. E. Nordenskiöld samt f. d. maskindirektören vid statens jernvägar generalkonsul Fränckel; äfvensom att »*tecknare af bidrag som önska att hans teckning skall afse endast endera af de föreslagna minnesstoderna, må derom genom påskrift å listan göra förbehåll.*»

Detta var ett utmärkt uppslag. Komitén utgjordes af framstående, högt aktade män, mina personliga vänner. Jag gladde mig åt, att saken kommit i så goda händer och hoppades det bästa.

Resultatet af insamlingen till bröderna Ericssons stoder har aldrig, så vidt jag vet, blifvit fullständigt framlagt af komitén. Endast följande »*summariska redogörelse*», hvilken lemnades mig af ordföranden i komitén, då jag vid ett tillfälle besökte honom, för att få höra hur teckningen utfallit, och som jag har i min hand, har publicerats i Nya Dagligt Allehanda för den 13 juli 1892 i ytterligare sammandrag — och utan utsättande af för hvilken af de båda tillämnade statyerna bidragen lemnats. Men man kan, såsom nedanför kommer att visas, lätt nog beräkna huru mycket, som genom insamlingen influtit, och huru detta belopp användts, äfvensom huru det *bort* fördelas.

»Summarisk redogörelse»

angående de till resande af minnesstoder öfver bröderna Nils och John Ericsson intill och med den 30 juni 1892 insamlade medel.

Teckningslistor n:o		Bidrag för en gång				Årligt bidrag å 3 år fr. 1889			
		a) till Nils Ericson ensam		b) till båda statyerna eller John Ericsson ensam		a) till Nils Ericson ensam		b) till båda eller John Ericsson ensam	
1	H. m. konungen			600	—				
	H. k. h. kronprinsen .			200	—				
4	Personalen vid statens jernvägars 1:sta trafikdistrikt			249	—				
5	D:o d:o vid 2:dra d:o			385	70				
6, 171—73	D:o d:o vid 3:dje d:o			314	—				
7	D:o d:o vid 4:de d:o			135	—				
8, 174—78 180—84	D:o d:o vid 5:te d:o			234	75				
9	D:o d:o vid 6:te d:o			29	—	75	—		
11	Cl. Adelsköld 100, C. O. Bergman 50			150	—				
15	A. G. Bennich 50, G. Abrahamson 25, S. Nisbeth 25, T. A. 10, L. Abramson 25 . . .			135	—				
16	O. M. Björnstjerna . .			100	—				
24	Hedvig Davidson . . .			200	—				
25	Oscar Dickson 500, Olof Wijk 500, Wilhelm o. Aug. Röhss 200, Carl O. Kjellberg 200, J. J. Ekman 200, Pontus Fürstenberg 200, James F. Dickson 100			1,900	—				
	Transport			4,632	45	75			

Teckningslistor n:o		Bidrag för en gång a) till Nils Ericson ensam	Bidrag för en gång b) till båda statyerna eller John Ericson ensam	Årligt bidrag å 3 år fr. 1888 a) till Nils Ericson ensam	Årligt bidrag å 3 år fr. 1888 b) till båda, eller John Ericson ensam
	Transport	— —	4,632 45	75	
28	Nya Trollhätte Kanalbolag 200, P. von Erenheim 10	200 —	10 —		
32	— — — — — — —				
33	A. W. Frestadius 100, Bergsunds mek. verkstads A. B. 300 . . .		400 —		
43	— — — — — — —				
44	Öfveringeniör S. A. Andrée, behållning af en föreläsning anvisad såsom bidrag till staty öfver John Ericsson 21: 30, D. J. Lindhagen 20		41 30		
51	F. W. von Otter 20, Ludvig Ruben 5 . . .		25 —		
53	G. F. Göransson 100, C. W. Stenbeck 100, J. W. Petre 100 . . .	300 —			
54	Adolf Peyron		50 —		
56	Fr. Piper 500, Thor Piper 100		600 —		
58	Gustaf o. Anna Retzius, Emilia Retzius, Ebba Lind af Hageby, Hedvig Hjerta		730 —		
59—185—87	J. G. Rickert m. fl. . .	25 —	415 —		
61	Grufveaktiebolaget Långban, Persbergs grufveaktiebolag, A. Ros m. fl.		700 —		
	Transport	525 —	7,603 75	75	

Teckningslistor n:o		Bidrag för en gång				Årligt bidrag å 3 år fr. 1889			
		a) till Nils Ericson ensam		b) till båda statyerna eller John Ericsson ensam		a) till Nils Ericson ensam		b) till båda eller John Ericsson ensam	
	Transport	525	—	7,603	75	75			
63	Anton Sjögren m. fl.			106	—				
66	T.			25	—				
68	— — — — — — — —								
69	C. Wallström m. fl. . .			92	50				
70	— — — — — — — —								
76, 83	Frövi—Ludvika jernvägsaktiebolag, Bånghammar—Klotens jernväg m. fl.			162	—				
79	C. Beck-Friis m. fl. . .			31	—				
82—120	Nordmarks—Klarelfs jernvägsaktiebolag samt Filipstads norra bergslags d:o			90	—				
84	Gefle—Dala jernvägsaktiebolag, Sandvikens jernvägsaktiebolag, Kopparbergs och Hofors sågverksaktiebolag m. fl.			630	—				
106	Personer tillhörande Landskrona—Engelholms jernväg			27	50				
107	Landskrona o. Helsingborgs jernvägar . . .			60	—				
124	Oxelösund—Flen—Vestmanlands jernvägsaktiebolag m. fl.			181	—				
125	Pålsboda—Finspångs och Finspångs—Norsholms jernvägsaktiebolag m. fl.			100	—				
	Transport	525	—	9,108	75	75			

Teckningslistor n:o		Bidrag för en gång				Årligt bidrag å 3 år fr. 1889			
		a) till Nils Ericson ensam		b) till båda statyerna eller John Ericsson ensam		a) till Nils Ericson ensam		b) till båda eller John Ericsson ensam	
	Transport	525	—	9,108	75	75			
132	Stockholm—Vesterås—Bergslags trafikaktiebolag			500	—				
133	Guldsmedshytte aktiebolaget			10	—				
135	R. J. Jonsson, August Sundin m. fl.			25	—				
140	Upsala—Margretehills jernvägsaktiebolag . .			311	—				
146	Personal vid Vimmerby—Hultsfreds jernväg			6	—				
168	C. P. Sandberg London			1,000	—				
169	W:m Hockman 100, C. A. Ekström 100 . .			200	—				
170	C. G. Sandmark			100	—				
188	B. Stafsing m. fl. . . .			53	—				
201	W. Jung m. fl.			67	—				
220	F. W. von Otter, O. Bernadotte m. fl. . . .			129	—				
221—23	A. Gyllensköld, R. von Hedenberg m. fl. . . .			38	—				
	Förutom förenämnda å teckningslistor tecknade belopp								
	Vidare hafva influtit följande bidrag, som särskildt insamlats:								
	Robert Schumburg . .			100	—				
	Norbergs jernvägs Nya aktiebolag			100	—				
	Klackbergs jernvägsaktiebolag			50	—				
	Transport	252	—	11,797	75	75			

Teckningslistor n:o		Bidrag för en gång				Årligt bidrag å 3 år fr. 1889			
		a) till Nils Ericson ensam		b) till båda statyerna eller John Ericsson ensam		a) till Nils Ericsson ensam		b) till båda eller John Ericsson ensam	
	Transport	525	—	11,797	75	75			
	I sparbössor för John Ericssons staty			352	05				
	Genom redaktionen af Alingsås tidning . . .			65	—				
	Summa kronor	525	—	12,214	80	75	—		

De insamlade medlen äro insatta på depositionsräkning i bankinrättning i Stockholm.

Verifikationer och teckningslistor äfvensom öfriga till insamlingen hörande handlingar finnas tillgängliga för påseende och granskning hos generaldirektören m. m. grefve R. Cronstedt i Stockholm, till hvilken ännu utelöpande teckningslistor böra så fort ske kan insändas

Enligt denna »redogörelse» för teckningar af bidrag till *statyer åt bröderna Nils och John Ericsson,* af hvilka dubbelstatyn eller John Ericsson ensam upptager hufvudsakligaste delen deraf, uppgick det influtna beloppet till 12,814: 80 öre, hvaraf

Till en staty åt *Nils Ericson ensam* influtit . . . . . 600: —
Till *dubbelstaty eller John Ericsson ensam* 11,862: 75
Och uti sparbössor till John Ericsson särskildt*) 352: 05

Eller tillsammans kronor 12,814: 80

Hvartill under tiden kom ränta på de i Skandinaviska kreditaktiebolaget insatta medlen, jemte ytterligare bidrag till de båda statyerna, så att hela det belopp, som genom detta upprop influtit till statyer åt bröderna Ericsson, *jemte influtna räntor* kan antagas hafva uppgått till c:a 18,179 kronor (se nedan).

Af ofvanstående »redogörelse» framgår med all tydlighet, att h. m:t konungen, h. k. h. kronprinsen och de flesta af de öfriga som tecknat bidrag, d. v. s. *alla* utom Trollhätte kanal-bolag, herrar P. von Ehrenheim, Göransson, Stenbeck, Petre och Rickert — gjort detta till förmån för *dubbelstaty åt* ***båda*** *bröderna Ericsson*, eller till ***John Ericsson ensam.***

*) Utsatta af Landshöfding Themptander då John Ericssons stoft öfverförts till Sverige.

Friherre Nils Ericsons staty.

År 1880 hade grosshandlaren P. Murén, friherre Nils Ericsons personlige vän, aflidit, och i sitt testamente anslagit 15,000 kronor till en staty åt denne. År 1892 insattes detta belopp jemte derå influten ränta, uppgående tillsammans till 17,581 kronor 88 öre, på »Ericsson-fonden» i Skandinaviska kreditaktiebolaget, och då beslutade *»komitén för uppresande af statyer åt båda bröderna Ericsson»*, att af de insamlade medlen till detta ändamål använda hvad som erfordrades till en staty åt friherre Nils Ericson, hvilken staty, en af hufvudstadens vackraste, modellerad af professor Börjeson, högtidligen aftäckt 1893, nu pryder planteringen utmed centralbangården i Stockholm.

Denna staty jemte postament m. m. kostade, enligt i min hand befintliga originalkontrakt:

Till professor Börjeson för modellering och gjutning	25,000: —
För postamentet af granit	4,750: —
Bronsorneringen i postamentet samt diverse utgifter vid aftäckningen m. m. enligt uppgift c:a	2,250: —
Summa kronor	32,000: —

Och som, efter Nils Ericson-statyens fullbordande funnos qvar (innestående i Skandinaviska kreditaktiebolaget) 3,760 kronor, visar detta, om Muréns donation — med tillagda räntor — 17,581 kronor frånbragas ofvanstående 32,000 kronor, att 14,419 kronor blifvit använda till Nils Ericson-stoden, af de insamlade 18,179 kronor eller nära tre fjerdedelar af det belopp, som af allmänheten tydligen anvisats *»till båda stoderna, eller till John Ericsson ensam»*.

* * *

Min uppmärksamhet hade fästats härpå och jag nämnde vid ett tillfälle för ordföranden i Ericsson-komitén, Themptander, att det förefallit mången något »oegentligt», att de insamlade medlen, hvilka, enligt fleres uppfattning, antingen såsom gifvarnes mening påtagligen varit, bort ackumuleras, tills tillgång funnits för en dubbelstaty, eller, om man ansett lämpligare, till tvenne

skilda statyer, till hufvudsaklig del användts till en af dessa, eller, om komitén, med anledning af Muréns donation, velat resa Nils Ericson-stoden först, de insamlade medlen bort delas enligt gifvarnas mening till båda statyerna, då minst 9,000 kronor skolat finnas qvar till ett John Ericsson-monument, i stället för endast 3,760 kronor. — Och jag fäste derjämte hans uppmärksamhet på, att Nya Dagligt Allehanda uttalat samma mening.

Themptander förklarade, att detta äfven, efter hans åsigt, varit det enda rätta, men, att fyra, af komitens sju ledamöter, yrkat på användandet af medlen på sätt som skett. Han tillade dock att meningen vore, att genom ett nytt upprop till allmänheten, söka få medel äfven till John Ericsson-stoden, hvilket han hoppades icke skulle möta någon svårighet, eller dröja så länge.

Något sådant upprop från komiténs sida afhördes emellertid icke, oaktadt jag upprepade gånger fäste ordförandens uppmärksamhet på komiténs *skyldighet* i detta hänseende, sedan de förut insamlade medlen användts på sätt som skett.

»Det ansågs nämligen af komitén» — meddelade Themptander — »att ett nytt upprop så kort efter det föregående — skulle misslyckas.» — — —

Themptanders mångsidiga verksamhet på andra håll, hans sjukdom och död, hindrade honom jämväl, att med kraft upptaga saken.

John Ericssons stoft öfverlämnas af Amerika till Sverige. Triumftåget.

Medan ofvanstående passerade, hade John Ericssons jordiska qvarlefvor under storartade ceremonier den 14 september 1890 landsatts i Stockholm. H. m:t konungen hade visat sitt deltagande, genom att å kongl. slottet låta flagga på half stång, något som förut icke ägt rum för andra än personer af kunglig börd. Batteriet på Skeppsholmen och den amerikanska kryssaren, Baltimor, saluterade, klockorna ringde i alla kyrktorn.

Deputationer från en mängd sällskap och föreningar öfverhöljde kistan med en ättehög af kransar. Trupper och föreningar med sänkta fanor bildade häck der liktåget skulle passera till jernvägsstation. Gator samt fönster voro fyllda af folk af alla klasser.

John Ericssons lik föres från landsättningen till jernvägen.

I spetsen för liktåget red ett detachement af hästgardet med dragna sablar, derefter kom likvagnen, vidare konungens representant — riksmarskalken —, ministern mr Thomas med amerikanska diplomaterna och sjöofficerarna, den dödes anhöriga m. fl., efter hvilka slöt sig en oändlig prosession till fots med musik och fanor. Vid centralbangården fanns en särskild vagn ordnad för transporten af John Ericssons lik, med en katafalk under en tronhimmel. På katafalken uppställdes kistan, å hvilken endast syntes en monitor af immorteller med de svenska och amerikanska färgerna och *en hvit dufva* (fredsdufva), en minnesgåfva från de svensk-amerikanska damerna till fredsvännen John Ericsson. Hela vagnen omkring katafalken fylldes af kransar. Sakta och lugnt gled sorgetåget, liksom draget af osynliga händer, och

Cl. Adelsköld fot

John Ericssons lik landsättes i Stockholm.

kistan, hvaruti den store dödes stoft var inneslutet, med den hvita dufvan ofvanpå, försvann ur sigte för den stora folkmassan, som stod i stum vördnad med blottade hufvuden och tårade ögon.

Vid alla stationer flaggades och blomsterbeströddes vagnen å hvilken John Ericsson hvilade, och af de närvarande stora folkmassorna visades honom samma vördnad som i hufvudstaden.

Vermlands vidt frejdade son återvände krönt af ära, som en triumfator, till sin fädernebygd, som han för sextiotre år sedan lemnat, för att finna hvila och ro, efter den långa arbetsdagen och det plikttrogna, redbara arbetet.

Privat upprop om insamling af medel till staty åt John Ericsson och motiven dertill.

År 1894 hade de i Skandinaviska kreditaktiebolaget innestående öfverskottsmedlen till John Ericssons staty, med räntor, stigit till omkring 5,000 kronor, och trogen min föresats, att John Ericsson skulle förevigas i Sverige på ett honom värdigt sätt, beslöt jag, då ingen annan syntes vilja uppträda, att på egen hand söka insamla, hvad som kunde erfordras utöfver befintliga medel.

Att ett sådant förehafvande skulle möta hvarjehanda motigheter insåg jag nog på förhand och saknade dessutom ej erfarenhet om, att:

»Den regeln ännu gäller,
liksom i forna dar,
den sig i spetsen ställer,
han ofta illa far.»

Men detta fick man väl underkasta sig, då det gällde en *hedersplikt.*

John Ericsson var död och borta ur verlden för fyra år sedan, och således redan glömd. — Det behöfdes derföre bland

annat en påminnelse om hans lifsgärning, hvilken, som en stimulus, kunde verka på allmänheten, och ursäkta en privat person, som uppträdde för ett ideelt ändamål. Men jag hade fattat mitt beslut, ägde god vilja, godt om tid och lyckligtvis äfven tillgång på medel, att »starta» företaget och tänkte som så — »ingen skam att försöka».*)

Som förut är anfört i tredje bandet af dessa berättelser, hade jag hedrats med inval till præses i Vetenskapsakademien, och i denna egenskap erhållit uppdrag att affatta John Ericssons biografi. Och detta utfördes — visserligen långt ifrån uttömmande och så värdigt den store mannen, som jag skulle önskat kunna åstadkomma, men dock med afsigt så pass utförligt, att allmänhetens bleknande minnen af honom, derigenom kunde något uppfriskas.**)

Jag hade nämligen redan då haft den afsigten, att, genom utgifvande och försäljning af en särskild upplaga af denna biografi, insamla medel till en staty åt John Ericsson och om öfverskott uppkom, till ett stipendium i någon teknisk skola, bärande hans namn och begärde för detta ändamål af Akademiens ständige sekreterare tillstånd, att på egen bekostnad låta trycka en separatupplaga, hvilket välvilligt medgafs så väl af honom, som af Norstedt & Söner, hvilka ägde förlagsrätten till sagda biografi.

* * *

Uti denna biografi hade jag, med afsigt, bjert framhållit John Ericssons, på den ädlaste och varmaste fosterlandskärlek och praktisk erfarenhet, grundade åsigter om hans fäderneslands försvar, i motsats till, såväl den på värfning grundade härordning, som år 1883 framlagts, men af riksdagen förkastats, som till den s. k. »desorganisatoriska röra», som genomdrefs vid urtima riks-

*) Allt detta och mycket dertill, såsom: Kristligt tålamod, mycket arbete under två år, ej obetydliga utgifter m. m. visade sig äfven erforderliga och många missräkningar och förargligheter finge upplefvas, men så vann jag en värdefull menniskokännedom och hade mycket att glädja mig åt, som vida uppvägde besvär och missräkningar.

**) Dessa minnesteckningar bruka upptaga ett par tryckark. Ericssons biografi upptog 288 tryckta sidor eller i det närmaste 12 tryckta ark.

dagen 1892, på ett »frihetstids» sätt, som man i framtiden säkert helst skulle se utplånadt ur Sveriges historia; försvarsorganisationer, hvilka kunde förutses blifva odugliga, och, hvad den sistnämnda beträffar, sedermera visat sig vara, i grund kassabel, ruinerande och rent af förderflig för försvaret och ovilkorligen måste utbytas mot en förnuftig och tidsenlig, om vi icke, trots femtio millioner kronor *kontanta* utgifter för krigsväsendet, utom alla extra, såsom afskrifningen af grundskatterna m. m. m. m. skola stå värnlösa under ett kommande krig. *)

Min afsigt var, att förmedelst denna biografi, med de deruti af John Ericsson gjorda uttalanden om Sveriges skyddande mot fientliga anfall, hvilka stå i den skarpaste kontrast med vederbörandes åtgärder för, och kompromissande om, fosterlandets försvar under 1883 och 1892 års riksdagar och fortfarande gälla såsom grundsatser, resa densammes ärestod, som till en vän i Sverige skref:

»*Skulle Sverige råka i fara, så kommer jag hem och ställer min person, min erfarenhet och min förmögenhet till mitt lands disposition.*»

Lyckades detta, skulle den store, verldsfrejdade mannen, den ädle, oegennyttige fosterlandsvännen stå hög och stolt förevigad i all framtid, ett Mene Thekel **) i fråga om kompromis-

*) Riksdagen har visserligen år 1901, sedan detta skrefs, antagit en ny landtförsvarsorganisation med utsträckt värneplikt, hvilken otvifvelaktigt är en förbättring af den 1892 genomförda, som under riksdagsdebatten af sin skapare förklarades vara "*helgjuten*" och "*fullt betryggande*", hvilken profetia emellertid visat sig vara mindre tillförlitlig. Men då denna nya organisation, uppgjord af samme organisatör, som den öfvergifna af 1892, liksom denna är grundad icke på ren allmän värneplikt, utan allt fortfarande på s. k. "frivillig" (= värfvad) stam och beväring, hvilka stamtrupper visat sig omöjliga att uppehålla vid full nummerär, och dessutom äro jemförelsevis kostsamma, samt dessutom är behäftad med många brister, bland annat i fråga om formeringen af så viktiga saker som landtvärn och landstorm m. m. och, i jemförelse med effektiviteten, mycket dyrare än något annat lands, måste den ovilkorligen förbättras i många hänseenden om landet skall kunna känna sig betryggadt, och detta icke endast i fråga om de fyra månaders ökad öfning för de värnepliktiga, som Andra kammaren tillät sig stryka, utan i organisation i sin helhet, såsom baserad på en fullkomligt otidsenlig princip, — stam och beväring.

**) "*Mene Thekel*" skrefs som bekant af osynlig hand i eldbokstäfver i konung Balzasars gästabudssal år 539 före Kristus, kort före hans död, och kan öfversättas med: "Jag har vägt dina handlingar, räknat dina dagar, ditt rike skall varda söndradt och gå under."

sandet vid fäderneslandsförsvarets ordnande och mycket annat; en förebild för hvarje redlig svensk, att blicka upp till, minnas och söka efterlikna.

Och äfven jag skulle derigenom hafva vunnit en seger för de åsigter jag under min riksdagsbana uttalat om Sveriges försvar, utgående på *en, efter våra kustförhållanden lämpad stark flotta, och en af landets bästa ungdom utvald, väl öfvad och väl beväpnad landtarmé, jemte hufvudstadens befästande på landsidan.*

»*In hoc signe vincis*» (i detta tecken skall du segra) stod det skrifvet på korstecknet som kejsar Constantinus såg på himmelen, och jag drömde att John Ericsson-stoden skulle blifva ett sådant tecken.

I denna afsigt uppsatte jag i vårens förhoppningsfulla tid år 1894 följande:

Teckningslista

för bidrag till en

Minnesstod öfver John Ericsson.

Amerika har redan på allmän bekostnad rest en ärestod öfver vår landsman John Ericsson, och ytterligare tvenne statyer lär vara ämnade att resas genom enskilda bidrag, men ännu saknas en sådan i hans hemland.

John Ericsson har likväl genom sin lifsgerning måhända mera allmänt än en Linné, en Berzelius, en Schéele och andra vetenskapens stormän bidragit att i hela verlden sprida glans öfver svenska namnet, och han har till svenska staten och nödlidande m. fl. i sitt fäderneslandt skänkt en hel förmögenhet. En nationel subskription till åstadkommande af en ärestod öfver honom vore således endast en ringa afbetalning af den hedersskuld hvaruti hans landsmän stå till den frejdade mannen.

Undertecknad, som i sin mån gerna velat bidraga härtill, har för detta ändamål begärt och erhållit tillstånd att låta trycka en mindre upplaga om 1,000 ex. af den biografi öfver John Ericsson, som i förkortad form föredrogs vid Kongl. Vetenskaps Akademiens högtidsdag den 4 april 1893 — i afsigt att med hela inkomsten af detta illustrerade arbete — hvilket icke blifver tillgängligt i bokhandeln — bidraga till en staty öfver John Ericsson; och jag har föreställt mig, att detta fördelaktigast för ändamålet skulle kunna

ske på det sätt, att de, som behaga teckna sig för bidrag till ifrågavarande staty, af *minst tio* (*10*) *kronor*, erhålla ett exemplar af biografien. Större och mindre bidrag än 10 kronor emottagas naturligtvis med tacksamhet.

Det behöfs visserligen ingen minnesstod att föreviga John Ericssons rykte, men ett sådant monument skulle bära vittnesbörd om, att vi, som tillhöra den tid hvaruti han lefde och utförde sina stora verk, vetat visa vår tacksamhet för hvad han gjort och till fullo förmått uppskatta, att han varit icke endast för oss utan för all framtid.

Så snart teckningen skett, torde listorna jemte de lemnade bidragen insändas till undertecknad under adress: 2 Villagatan, Stockholm, då biografien skall blifva tillställd tecknarna.

Redovisning kommer naturligtvis att lemnas öfver insamlingen.

Stockholm i maj 1894.

Cl. Adelsköld

f. d. Præses i Kongl. Vetenskaps Akademien.

Huru uppropet mottogs.

När jag fattade detta dristiga beslut, hade fonden för John Ericssons staty i Skandinaviska kreditaktiebolaget, genom tillagda räntemedel och några bidrag som genom mig influtit, från 3,760 kronor uppgått till närmare 5,200 kronor, och meningen var, att söka medelst försäljning af biografien och på annat sätt sammanbringa det som fattades, hvilket jag antog skulle »gå som en dans» — som man säger.

Teckningslistan, tryckt i fem hundra exemplar, utsändes till de flesta tidningsredaktioner i Sverige, med anmodan om välvillig anmälan, samt, att redaktionen skulle intressera sig för saken, öfverlemna listor till framstående, inflytelserika personer i orterna, och på bästa sätt befordra ändamålet.

Stockholms tidningspress, af alla färger, upptog saken på det mest sympatiska sätt. Nya Dagligt Allehanda, Vårt Land, Aftonbladet, Dagens Nyheter, Stockholmstidningen m. fl. uttalade sig synnerligen välvilligt om biografien och ändamålet dermed. Detsamma var förhållandet med flera landsortstidningar, i allra första rummet min kamrats i riksdagen, Borgs

tidning — Öresundsposten — och vidare Karlskrona Veckoblad, Småland m. fl.

Å en annan sida upphäfdes verkligen hemska ugglelåtar i olika tonarter, dock ej offentligt i tidningspressen, utan enskildt och i privatbref till mig. Nedanstående är ett litet »florilegium» af dessa välljudande utgjutelser.

Sålunda yttrade en dag en f. d. kamrat i riksdagen till mig:

»Du som vurmar så mycket för en staty åt John Ericsson, har troligen inte räknat ut, huru mycket hans odugliga paddor — monitorerna — kostat Sverige, och huru många ståtliga fregatter och korvetter man skulle kunnat få för dessa penningar?»

»Nej» — svarade jag — »det har jag verkligen uraktlåtit och detta är ursäktligt, så mycket mera, som jag inte känner till några odugliga monitorer, ty de fartyg af denna sort Sverige äger, äro i fullt tjenstbart skick *för det ändamål hvartill de af Ericsson varit afsedda.* Deremot torde du sjelf lätt böra kunna uträkna hvad sådana träfregatter och korvetter nu varit värda, som voro i bruk då monitorerna anskaffades. Och att monitorer, på sin tid, icke voro så odugliga, visade sig af, att den första monitoren afgjorde kriget mellan Nord- och Sydstaterna i Amerika 1862, äfvensom att de flesta makter skyndade att adoptera dem i stor skala för sina örlogsflottor.*)

En annan af mina vänner, temligen hög embetsman med många ordnar, på hvilka han satte ett synnerligen högt värde, sade en gång:

»Det skulle vara af stort, allmänt intresse få veta hvilka storverk din 'Sir John' egentligen gjort.»

---

*) Örlogsfartyg af monitortypen utgöra ännu i denna dag en värdefull del af Förenta staternas flotta. Och ehuru af en och annan kritiker betraktade såsom odugliga till sjöss på grund af deras ringa höjd öfver vattenytan och mindre drägtighet, hafva monitorerna klarat sig sjelfva mot dylika insinuationer. Under sista kriget — med Spanien — sändes nämligen två monitorer, "*Monadnock*" och "*Monterey*", öfver Stilla oceanen — en distans af 1,000 engelska mil — till Honolulu och Manilla för att förenas med amira Deweys flotta, utan att något missöde eller uppehåll inträffade.

Se "The progress of Invention in the Nineteenth century, by Edw. W. Byrn A. M."

Dessa Ericssons monitorer äro öfver trettio år gamla och hafva öfverlefvat många generationer moderna krigsfartyg. Måhända komma de att öfverlefva nutidens?

»Ja det skall jag säga» — svarades. — »Svensken John Ericsson — om det är honom som menas med 'Sir John' — har för sina omskapande uppfinningar och de förbindelser hvaruti flera af Europas mäktigaste potentater ansett sig stå hos honom för gjorda tjenster, förlänats med mycket höga belöningar i form af medaljer och ordnar — högre till och med än de som med glans bäras af en så förtjent och framstående man som du — såsom bland andra storkorset af Nordstjerneorden, d:o af Dannebrogen, d:o af Spanska Isabella-Catolica-orden, hvaraf den sistnämnda är så förnäm, att den förlänar sin innehafvare den stora utmärkelsen, att behålla hatten på hufvudet i hans allra mest katolska spanska majestäts höga närvaro, äfvensom att af högstdensamme benämnas: 'Mi primo' (min kusin) o. s. v. John Ericsson ägde så många ordnar med kedjor och band samt medaljer, att en hel låda i hans byrå fylldes dermed.»

»Det var katten. Detta kände jag icke till. Ericsson måste onekligen hafva varit en stor man. — — —»

»Du kan få läsa om hans ordnar och hedersbelöningar m. m.» — svarade jag — »om du bidrager med tio kronor till hans staty, ty då får du hans biografi till skänks af mig.» — Men när det blef fråga om de tio kronorna, gjorde ordensvännen sig osynlig. — — —

Uti ett anonymt bref skref »*En svensk kvinna*» — som förmodligen kommit att läsa min Ericsson-biografi — med hård och spetsig stil liknande en gärdesgård, följande stämnings- och uttrycksfulla passus:

»Det tillkommer just en sådan *försvarsnihilist* och *fredskapun som ni är*, att, som *ni* behagat göra, klandra den erfarne krigshöfdingen och gudsmannen Rappe» etc. — —

Uti ett annat anonymt bref (flere dylika af liknande innehåll ingingo) skrefs:

»Man skall vara en sådan *fähund* (med dubbel understrykning) som ni, som vill försöka upphöja humbugen John Ericsson på hans store broders bekostnad. Sådan nedrighet lyckas emeller-

tid inte och förtjenar hvarje rättänkandes förakt.» Och i ett annat anonymt bref frågas det:

»Huru mycket har John Ericsson betalt eder för lofsången?» o. s. v.

Ute på språng med teckningslistor.

Sedan maskineriet satts igång, genom utsändandet af teckningslistor jemte biografier till tidningsredaktörer och privata personer i alla landsändar samt krokar med betet på sålunda utkastats för statybidragsfisket och jag väntade på, att det skulle nappa, fyllde jag min fotografikasettväska med biografier och listor, hängde den öfver axeln och begaf mig ut, att i hemmen, å kontor, å gator och torg hemsöka förmögnare vänner och bekanta, som jag tilltrodde skulle vilja bidraga med en tio-krona — eller helst ännu mera förstås — mot att de fingo en »rolig bok», att läsa uti. Jag erkänner villigt, att jag dervid emottogs sympatiskt af mina anhöriga och närmaste personliga vänner i Stockholm och erhöll åtskilliga 25:or, 50:or och till och med några stycken 100 kronor och derutöfver i gengäld för min bok. En af John Ericssons anhöriga bidrog med 250 kronor. En af mina närmaste lemnade för egen räkning 200 kronor, och tvenne ångbåtsbolag för hvilka han var verkställande direktör, 300 kr. o. s. v., men i allmänhet inskränkte sig bidragen i hufvudstaden till minimum, d. v. s. till tio kronor. Af ganska många som hemsöktes bekoms intet annat än ett förtroligt meddelande, att det årsbelopp som afsatts för »*tiggeri*», redan vore utlemnadt.

En gång utspann sig vid en sådan hemsökelse, hos en ganska förmögen man, följande diskussion, när jag med min stora väska öfver axeln, lik i fordna dagar en »skålknalle» med påse på ryggen, kom intågande hos honom, och liknande inträffade åtskilliga gånger.

Jag. »Goddag på dig! Som du kanske sett af tidningarna, har jag tagit mig för att insamla medel till en staty åt John Ericsson och jag hoppas, att du lemnar ett hyggligt bidrag. —

Se här är teckningslista, och här är en bok, Ericssons biografi, som du får till skänks af mig för bidraget.»

Den hemsökte. Efter att hafva genomögnat uppropet och kastat ett öga på boken, som jag lagt på bordet:

»Inte kan du begära, att få tio kronor för den der boken inte.»

Jag. »Nej, det är inte min mening heller, att sälja boken. Jag *skänker* biografien till hvar och en som lemnar ett hyggligt bidrag till Ericssons staty.»

Den hemsökte. »Ja! Jaså!» (afsides synbarligen inom sig sjelf tänkande: »Det är då sjelfva f—n, att man aldrig skall få vara i fred för de förb. listorna»). Högt:

»Huru mycket vill du då ha?»

Jag. »Jag vill ingenting ha för enskild del. Tvärtom jag har ju sagt, att jag skänker boken till den som vill bidraga till Ericsson-stoden, och jag hoppas att du hedrar dig med ett större belopp.»

Den hemsökte. »Jaså. Här har du din tia då!»

»Nej, tack!» — kunde jag svara. — »Jag förlorar hellre 'tio-lappen' än att ditt namn, vid den blifvande redogörelsen i allmänna tidningarna, skall schavottera med ett tio-kronorsbidrag till ett sådant ändamål, som här ifrågavarande. — — — Adjös!»

Eller också kunde på min framställning svaras:

»Vill du skrifva tio kronor på en lista som min hustru springer omkring med så att hon försummar både barn och hushåll, skall du få lika mycket af mig.» Och detta måste ske mer än en gång.

På Karl XIII:s torg, dit vårsolen utlockat stockholmarna, höll jag mig gerna vid middagstiden, med min stora väska på ryggen, obarmhertigt anfallande alla bekanta, som kommo inom synhåll, till min gamle väns och f. d. riksdagskamrats, prosten Schönbäcks och andra kända soffupptagares stora förnöjelse.

Efter en veckas parforcejagt på detta sätt, var allt byte liksom bortblåst, och då jag till följd af den erfarenhet och den menniskokännedom, som vunnits under dessa jagter, funnit

huru föga stockholmarna i allmänhet sympatiserade med tanken på en John Ericssons-staty, och huru litet jag sjelf personligen kunde uträtta — oaktadt jag ej så sällan fick köpa teckningar ej allenast med biografier, utan med bidrags lemnande till andra ändamål, presenter m. m. — utlemnade jag teckningslistor och biografier till bekanta och vänner och begaf mig sjelf ut på ströftåg till landsorten, för att se om bidrag derifrån skulle kunna erhållas, ty det började i sanning se mäkta mörkt ut, att kunna lyckas med företaget, om medlen, som jag beräknat, skulle uppletas i hufvudstaden.

Historien om John Ericssons 15-tums bombkanoner.

Det skulle blifva allt för vidlyftigt att här berätta om mina resor ganska vidt omkring, med teckningslistor, böcker och fotografiapparat, och de ofta komiska äfventyr som derunder upplefdes.

Under det att insamlingen sålunda pågick, torde rätta tiden vara inne, att meddela en liten historiett, rörande de tvenne grofva 15-tums-bombkanonerna (de bästa och kraftigaste som på sin tid funnos), hvilka John Ericsson skänkte till den första svenska monitoren, efter som dessa spelade en roll i statyhistorien.

Sedan reffladt artilleri kommit i allmänt bruk och äfven antagits för kongl. svenska flottan, utbyttes de slätborrade ericssonska kanonerna mot refflade, och de förstnämnda upplades å varfvet i Karlskrona.

På hösten 1894 erhöll jag genom en bekant i Karlskrona meddelande om, att varfsbefälet anställt auktion på kasserade effekter och dervid bland annat, bortslagit ofvannämnda kanoner, som kostat Ericsson öfver 20,000 kronor, för tillsammans 700 kronor till »kanonkungen» Krupp i Essen; och tillika framhölls,

»att saken väckt ett obehagligt uppseende bland flottans officerskår, och att det betraktades som en skandal, att vederbörande på sådant sätt, för några hundra kronor, bortsluddrat denna gåfva till Sveriges försvar af den fosterlandsälskande mannen, hvilken gåfva ansågs äga ett vida högre historiskt och affektionsvärde, än de allra flesta af de ärofulla 'troféer' som förvarades i Karlskrona». Utom dess omnämndes, att Krupps ombud, efter förfrågan hos sin hufvudman — som medgifvit att kanonerna borde förvaras i Sverige — förklarat att denne gerna ville afstå desamma, oaktadt de ägde ett mycket högt jernvärde, till det orimligt låga inköpspriset. Och slutligen bad brefskrifvaren mig, »göra allt för att försöka rädda kanonerna, innan det blef för sent».

Jag sände med omgående en postvexel på 700 kronor, med anhållan att kanonerna återköptes af Krupps ombud för min räkning. Det blir väl användande för dem, tänkte jag, antingen till prydande af Ericssons staty, eller helst mausoleet i Filipstad.

Några dagar derefter kom svar, att »vederbörande varfsbefäl, genom en artikel i Karlskrona Veckoblad, ändtligen kommit underfund med den stora blunder som begåtts, och åter tillbytt sig kanonerna mot annat gammalt jernskrot», och jag återfick min vexel.

»Men» — skref min bekanting — »som man har all anledning antaga, att samma manöver kommer att göras om igen, sedan saken fallit i glömska, så vore bäst, om det kunde arrangeras så, att kanonerna reserverades för något visst, framtida ändamål, ty annars dunsta de alldeles säkert bort så småningom.» — — —

Jag satte mig med anledning häraf ner och skref ett bref — »Till konungen» — hvaruti i underdånighet anhölls, att jag skulle få disponera de ifrågavarande kanonerna, jemte fyra kulor, till prydande af det tillämnade John Ericsson-monumentet.

Ett par dagar efter sedan denna underdåniga skrifvelse inlemnats, kom en af mina bekanta i marinförvaltningen till mig och frågade huru denna skrifvelse egentligen skulle förstås?

»Alldeles efter ordalydelsen» — svarades.

»Ja, men» — sade han — »det har förefallit vederbörande egendomligt, att en privat person hos konungen anhåller om, att få disponera kanoner med projektiler. Det fattas att du begärt krut att skjuta med.» — — —

»Bed du marinförvaltningen för all del inte vara orolig» — svarade jag. — »Som du vet är jag fredsvän, och min mening är inte, att uppträda som krigförande, utan endast att använda kanonerna till den i botten fredligt sinnade John Ericssons monument, som det tydligen och klart står i skrifvelsen 'till konungen'.»

»Jaså! Då har man kanske missuppfattat saken, och dessutom har man tyckt, att det borde finnas någon komité, eller dylikt, och inte en enskild person, som framställt begäran om disposition af kanonerna.»

»För närvarande» — svarade jag — »eller så länge bestyret och besväret med insamlingen af penningar pågår, är jag ensam komité. När tillräckligt med penningar hopbringats, är det nog flera som vilja vara med om att dela äran, och då är ingen svårighet att få ihop en storartad komité med granna namn. Ni få väl derför i kongl. förvaltningen vara så misskundsamma och beskedliga, att ni låta nåd få råda denna gången, och att jag får disponera kanonerna för uppgifvet ändamål, icke för min enskilda räkning, ty något sådant har jag icke vågat ifrågasätta.»

Han skulle tala med departementschefen om saken.

Någon tid derefter föredrogs ärendet också inför konungen; men, efter hvad det uppgafs, med en mängd villkor och »garantier», framställda af kongl. marinförvaltningen, bland annat, att kanonerna skulle, på min bekostnad, vara afhämtade i Karlskrona, inom en viss kortare tid o. s. v., hvilket troligen gjort det lika omöjligt för mig att acceptera presenten, som att taga ner månen, om jag fått denna till skänks, på vänlig tillstyrkan af dåvarande chefen för kongl. sjöförsvarsdepartementet.

H. m:t konungen som redan då lemnat ett bidrag till statyn

och förmodligen hyste misskund med mig, lärer, som det uppgafs, vid föredragningen i nåder hafva yttrat:

»Jag tycker att A—d har nog tungt lass att draga på ändå, innan han får ihop penningar till Ericssons staty, och att vi derför inte böra lägga sten på börda. Jag föreslår, att vi stryka villkoren och låta honom draga af med kanonerna, när det passar honom.»

Och dervid blef det. Kanonerna voro räddade och lågo till min disposition å varfvet i Karlskrona, när det passade mig att »draga af med dem».

Min mening hade egentligen varit, att dessa kanoner skulle användas vid Ericssons mausolé i Filipstad, men jag höll på dem tills vidare för statyn, för att på detta sätt möjligen kunna »slå mynt», genom dem, till denna.

Såsom slåtborrade vore de att betrakta såsom döda, sedan det refflade systemet allmänt införts, och deras rätta plats var otvifvelaktigt bredvid sin döde gifvare, å den murade terrassen en på hvardera sidan om mausoléet, uti hvilket John Ericsson erhållit en sista hvilostad — efter sitt lifslånga, pligttrogna arbete i menskligheten tjenst.

* * *

Kort efter det att konungen i nåder bifallit min ansökan, kom min bekanting från marinförvaltningen åter upp till mig och berättade, att en underdånig ansökan inkommit till konungen från en biskop, två landshöfdingar m. fl. stormän, om att få använda de oftanämnda kanonerna till mausoleet i Filipstad, och frågade hvad nu var att göra?

»Ingenting annat förmodar jag» — svarade jag — »än att meddela de ansökande, att kanonerna redan äro af konungen disponerade för annat ändamål.»

»Ja, det blir väl bäst.» — — —

Sedan John Ericssons kanoner sålunda räddats från att blifva uppsmälta hos Krupp, för att moderniserade, möjligen en gång komma att spela mot Ericssons egna landsmän, var det

utom biskopen och landshöfdingarna många friare till dem, bland andra Arthur Hazelius för Skansen — och verkställande direktören för Saltsjöbadsbolaget, hvilket senare troligen för dem skulle hafva erlagt en frikostig lösen.

* * *

Sedan nådig disposition lemnats, blef det emellertid en nödvändighet att visa, huru de ifrågavarande kanonerna skulle användas till prydande af minnesstoden, och jag skisserade derföre det förslag till monumentet, som redaktören af den illustrerade tidningen Svea var nog vänlig, att jemte följande skaldestycke af Snoilsky, införa i den praktupplaga om 60,000 exemplar, som utgafs den 5 januari 1895 som reklam, men äfven för att befordra teckningen af bidrag till John Ericsson-monumentet.

Ericsson och Monitor.

(Meddeladt med författarens benägna medgifvande.)

Det var då Söderns slafbaron
förrädisk skar det band,
som slöt i brödraunion
de frias framtidsland.

Det ärorika stjernbaner,
som lyst likt löftets syn,
för tviflets ögon sjönk det ner,
en trasa snart i dyn.

En suck af stum förfäran lopp
från hvarje gisslad slaf:
Du vackra dröm, du sista hopp,
Godnatt i blodig graf!

Men lystna örnar från sitt bo
de sågo striden an
och hvässte glada näbb och klo
hvar gång rebellen vann:

Utkast till John Ericssons staty

af Cl. Adelsköld.

»Låt Södern bara sopa snällt
unionens skepp från sjön,
parti vi taga oförstäldt
och ej som nu i lönn!»

Med Hampton-Roads till närmsta mål
och redo till attack
kom hafsvidundret klädt i stål,
kom Söderns Merrimac.

Som vargen i en värnlös hjord,
han for med mordisk håg
bland träfregatterna från Nord
att sopa rent på våg

Sjelf osårbar från topp till tå,
han leker med sitt rof;
i sank han redan borrat två
blott som ett första prof.

De andra vänta samma slut...
Men hvad var det som sam
förborgadt halft i moln af krut
till trollets sida fram?

En tvättbro utmed vattnets rand,
ett omhvälfdt kar derpå —
för tuber rigtade från land,
det syntes närmast så.

Men se! Af en osynlig skruf
vrids karet åt hvart håll,
ett rörligt torn, en jern-Vesuv
med blixt och dunderboll.

Det vardt en tvekamp! Merrimac
såg här sin öfverman.
Ett ömkligt vrak, som vatten drack,
drog sig ur leken han.

Och jublet flög i ryktets spår,
en verldsdel ropte: bra!
Ett högt hurra för Monitor,
för Ericsson hurra!

Men Bonaparte och gamla Pam
sin ton de stämde ner,
och segersällt till deras skam
steg Nordens stjernbaner.

När fredens och triumfens fest
kom efter kampens brak,
bland deras namn, som verkat bäst
för en odödlig sak,

Bland Sherman, Sheridan och Grant
hans namn vardt nämndt också,
som kom, en okänd emigrant,
från Sveriges fjärran vrå.

En lösen vardt John Ericsson
för kraft i ringhet närd,
som längtan drifvit hemifrån
att skapa själf sin verld.

Han var ett frö, som vinden tog
och förde vesterut:
i bördig jord sin rot det slog
och växte högt till slut.

Men sörj ej, Sverige — säg ej du:
hvad han gaf bort var mitt:
du känner dig i slägt ännu
med allting stort och fritt.

med honom gaf ock du din gärd
att bryta slafvars band
och mura ljusets jättehärd
på nya verldens strand.

Med dig i kärlek fast förent,
hur långt från dig han gått,
en annan sak han aldrig tjent
än menskliglietens blott.

Carl Snoilsky.

* * *

Enligt detta projekt, hvilket ju endast var att betrakta som ett uppslag, för att kunna erhålla kostnadsberäkningar, ty naturligtvis kunde det icke falla mig in att vilja uppträda i täflan med Sveriges många äldre och yngre snillrika skulptörer, förekom Ericsson klädd i en igenknäppt bonjour, med högra handen instucken vid bröstet, hufvudet högburet och stolt tillbakakastadt, såsom han för mig beskrifvits förekomma i hvardagslifvet, af dem som sett och samtalat med honom. — Å nedre afdelningen af postamentet var placerad en bild af Svea, tecknande namnet »John Ericsson», och bredvid, å ömse sidor om monumentet voro monitorskanonerna ämnade att placeras.

På en bronstafla hade jag tänkt, att John Ericssons förut anförda yttrande, i bref till en vän i Sverige, skulle anbringas:

»Om Sverige skulle råka i fara, kommer jag hem och ställer min person, min erfarenhet, min förmögenhet till mitt lands tjänst.»

Monumentet var afsedt att blifva c:a tio meter högt, och enligt kostnadsförslag från stenhuggerier och framstående konstnärer, komma att — utan grundläggning — kosta 37,000 kronor.

För att nu afsluta denna kanonhistoria, må det nämnas att jag, då insamlingen till John Ericsson-statyn började sina och syntes misslyckad, tänkte försöka »slå mynt» af desamma, visserligen icke såsom skedde 1710—1717 med, af konungarna Gustaf II Adolf, Karl X och Karl XII, från Sveriges fiender eröfrade troféer*) — utan i figurlig mening förstås — genom ett

*) Af 2 à 300 stycken genom konungarna Gustaf II Adolf, Karl X, Karl XII m. fl. härförare eröfrade ryska, kejserliga-romerska, danska, friesländska, burgundiska och åtskilliga andra länders kanoner, med hvilka Sverige haft krig, slogs såsom bekant åren 1710—1717 till konung Karl XII:s stora harm, af den blottställda regeringen hemma i Sverige plåtmynt, under den tid konungen höll på med att bortkriga *allt* hvad föregående konungar eröfrat med svenskt blod, och *allt* hvad Sverige ägde i fast och löst.

nytt försök att få bidrag genom en af mina gamla kamrater och vänner — en af de landshöfdingar som underskrifvit petitionen till konungen om kanonernas användande till prydandet af Ericssons mausolé. För detta ändamål tillsände jag honom några teckningslistor jemte biografier, med ett förslag, utgående på, att om han kunde skaffa ett par tusen kronors bidrag till statyn inom riksdagen eller på annat sätt, skulle jag, å min sida, föranstalta om, att kanonerna utlemnades till mausolékomitén.

Ett par dagar derefter fick jag mina listor tillbaka, så rena som af bläck obefläckadt papper kan vara, jemte meddelande, att han utgått ur mausolékomitén, och att det ej skulle löna sig, att försöka erhålla mera bidrag från kammarledamöternas sida, än som redan erhållits.*)

Då de oftanämnda kanonerna således icke kunde komma till användande, att »slå mynt af», och herrar arkitekter och konstnärer ansett dem olämpliga för monumentet, samt Göteborgskomitén derför afstått från desamma, och jag för min del ansåg mig icke böra lemna dem till annat ändamål än mausoleet, satte jag mig ännu en gång ner för att korrespondera direkte med — »Konungen», begärande i underdånighet, att den tillåtelse som lemnats mig, att få disponera pjeserna till minnesstoden, skulle få i nåder transporteras på mausolékomitén, »att placeras *invid* Ericssons grafmonument i Filipstad».

Detta lärer sedermera i nåder medgifvits, ehuru jag aldrig fått svar på mitt underdåniga bref. Och nu lära Ericssons kanoner verkligen vara fraktade till Filipstad, men icke placerats vid monumentet, som jag i min underd. skrifvelse tydligen föreslagit och konungen lärer hafva föreskrifvit, utan ett godt stycke derifrån, ibland buskar och träd nere vid sjön Daglösens strand, der de icke hafva något att göra, och der de troligen snart komma att öfverväxas, undanskymmas och förrosta. — — —

Om jag haft en aning om detta missbruk af mina kanoners

*) Uti riksdagens båda kammare hade förut teckningslistor förevisats *alla* ledamöterna och af dessa antecknade sig, mot erhållande af John Ericssons biografi, i den Första 29 ledamöter, för ett belopp af 410 kronor, och i den Andra 45 ledamöter, för tillsammans 440 kronor, hvilket ju var ett ganska vackert resultat.

användande, hade jag antingen anhållit, att få öfverlåta dem till Nordiska museet, eller behållit dem tillsvidare. Väl placerade och använda, hade de ännu kunnat göra mycket väsen af sig.

Oscar Dickson.

Sedan nu John Ericsson-kanonernas öde meddelats, fortsättes berättelsen om penningeinsamlingen till statyn.

Under förutnämnda rundresa besöktes, bland flera andra ställen, äfven Göteborg.

Vid ankomsten dit gick jag först till några af stadens ledande män och tidningsredaktionerna, och blef öfverallt mycket väl emottagen — men detta var också allt.

Min tanke hade från början aldrig varit annan, än att John Ericsson-stoden skulle uppställas i hufvudstaden, och jag fann genast, att göteborgarna voro föga lifvade för, att bidraga till en sådan.

Den ende af hvilken jag fick både uppmuntran och bidrag var min gamle vän från kronprinsen-regenten Karls norrlandsresa år 1858 — Oscar Dickson — för hvilken jag knappast hunnit yttra hvad meningen var, förr än han lemnade mig en anvisning på 500 kronor.*)

Detta var något, som jag ej varit bortskämd med i hufvudstaden.

»Har du varit hos kungen?» — frågade D. — sedan vi talat om saken en stund.

»Nej» — svarade jag — »jag har ej velat besvära h. m:t. Han är nog utsatt ändå för tiggare, från alla håll.»

»Ja, men det måste du göra» — anmärkte D. »Det skulle bestämt anses som ett förbigående, om du ej meddelade honom hvad du har för dig. Kungen är för närvarande i Marstrand

*) Oscar Dickson lemnade sedermera, då beslut fattats att John Ericsson-stoden skulle uppställas i Göteborg, ytterligare 1,000 kronor.

och vid sitt vanliga goda humör. Res dit i denna dag, visa honom en anteckningslista och gif honom en biografi. Du kan gerna säga, att jag bidragit med 500 kronor, så skänker han nog samma belopp. Och när kungen genom ett bidrag visat sig gilla saken, så kan du sedan, på klokt sätt, slå mynt deraf.»

Att af konungen direkt begära en gåfva till hvilket ändamål som helst, föreföll mig i hög grad otrefligt och genant. Och om han afslagit tiggeriet om ett belopp till John Ericsson-stoden, hade det derjemte varit förödmjukande för mig och kompromettérande för saken. Jag hade derför inte synnerlig smak för Dicksons förslag, men beslutade emellertid att resa till Marstrand för att se, om det apropos kunde blifva något tillfälle, att få tala med h. m:t om saken.

Omedelbart efter landstigningen i Marstrand gick jag således upp till parken vid societetshuset, under förhoppning att sammanträffa med konungen, hvilket äfven lyckades förträffligt.

Hos h. m:t konungen i Marstrand och hvad dervid passerade.

Knappast framkommen till parken fick jag se en stor folksamling, nästan uteslutande damer, kommande å gatan från fästningen. Då de närmade sig fann jag, att det var konung Oscar sjelf, hög, ståtlig och gladlynt som vanligt. H. m:t kom, som vanligt den tiden på dagen, från lawn tennis-spelet utanför fästningsporten, för att taga sig ett kallbad i herrbassinen. Å ömse sidor omgafs han af ett par damer af högsta badsocieteten. Några steg bakom h. m:t förekom hans allt i allom och trogne vän, öfverhofjägmästaren, omgifven af en hel svärm af täcka ungdomar, för tillfället iklädda lätta, ljusa sommartoaletter och tindrande, glädjestrålande ögon.

Bländad vid åsynen af detta på samma gång storartade och förtjusande skådespel, drog jag mig undan åt sidan, bakom några

träd i parken, men konungen, som alltid observerar äfven det obetydligaste, stannade (hela sviten gjorde halt), vinkade mig till sig (alla de strålande ögonparen riktades på min obetydlighet) och yttrade: »Goddag, Adelsköld, hvad blåser för vind efter du är här?»

»Det blåser alltid *god* vind der e. m:t befinner sig (alla ögonen ordentligen uttalade bifall), och att vinden varit *mig* gynnsam bevisas deraf, att jag haft nåden blifva observerad af e. m:t. Min afsigt med hitresan var verkligen, att söka erhålla audiens.»

»Jag går nu till badhuset för att få mig ett bad» — sade konungen — »men kom ut — som du är — om en timme till Drott, så får jag höra hvad du har att förkunna.»

Kort efter det att h. m:t farit öfver till Drott, tog jag mig en båt och rodde efter, och hade knappast kommit ombord — klädd enligt befallning i resdrägt — förr än landshöfdingen i Göteborg m. fl. höga herrar, utstyrda i paraduniformer, med många ordnar, äfven infunno sig för erhållande af audienser.

Jag frågade tjenstgörande kammarherren, om jag ej borde fara i land och snygga upp mig så godt jag kunde, men fick till svar att kungen redan frågat efter mig, och att jag kunde vänta att blifva kallad, så snart h. m:t skrifvit ett par telegram.

Knappt hade detta yttrats, förr än konungen sjelf ropade mitt namn i trappan och jag skyndade ner.

»Jag ber om förlåtelse att jag besvärat e. m:t» — började jag — »då mitt ärende endast var att få aflemna ett exemplar af John Ericssons biografi,*) som e. m:t torde påminna sig upplästes delvis vid Vetenskapsakademiens högtidsdag.»

»Tack skall du ha» — sade han och bläddrade i boken. — »Jag har sett af tidningarna, att du uppträdt 'tout seul' för att åstadkomma en staty åt John Ericsson. Det skulle vara roligt höra, hur du tänker att detta skall gå till?»

*) Jag hade låtit trycka 20 exemplar af Ericssons biografi på fint tjockt papper och inbinda i dyrbarare band ett exemplar åt konungen. De öfriga voro afsedda till akademierna i Upsala och Lund, Örlogsmannasällskapet i Karlskrona m. fl. samt till presenter åt dem, som lemnat, eller antogos komma att lemna, större bidrag till statyn.

Nu var tillfälle att komma fram med teckningslistan.

»Som e. m:t behagar finna af denna teckningslista» — svarade jag — »är meningen att insamla bidrag till statyn på det sätt, att hvar och en som lemnar minst 10 kronor, erhåller af mig såsom skänk ett exemplar af Ericssons biografi.»

»Ämnar du gifva alla som lemna ett bidrag af 10 kronor ett sådant exemplar af biografien, som det jag fått, så får du betala statyn sjelf — 'och litet dazu'.»

»Det finns blott ett enda exemplar som detta.»

»Ja, det är din ensak huru mycket du får depensera, det blir nog inte så lite, men jag tycker att idén är förträfflig och vill gerna lemna ett bidrag.»

Medan vi samtalade hade jag tagit listan, som legat på bordet, och stoppat den tillbaka i fickan, för att det inte skulle se ut, som om jag »falkat» efter någon teckning.

»Men hvar blef teckningslistan af?» tillade konungen och såg sig omkring.

»Den stoppade jag tillbaka i bröstfickan» — svarade jag — men skyndade mig att återupptaga densamma.

»Listan vill jag behålla» — sade konungen mycket vänligt — »och du skall af min hofchef få den tillbaka, med mitt bidrag.»

Nu hade tillfälle varit att framföra Oscar Dicksons helsning, och omnämna hans teckning, men lyckligtvis slog jag genast denna ogrannlagenhet ur hågen.

»Jag hör att landshöfdingen m. fl. vänta på att få träffa mig» — sade konungen derefter — »annars skulle jag velat tala med dig mera om ditt djerfva företag, som jag gillar och lyckönskar dig till. Men om du stannar i Marstrand någon tid så kom ut hit igen.»

»Jag tackar e. m:t underdånigst» — svarade jag — »men en klok smed smider medan jernet är varmt och derför borde jag kanske, efter den stora ynnest och uppmuntran jag rönt af e. m:t, fortsätta insamlingen på färsk gerning.»

»Det kan du ha rätt uti» — svarade konungen leende — »och lycka till. Skulle du någon gång vilja tala med mig mer om saken, så var välkommen!»

Opinionen i Göteborg 1894.

Jag bugade mig och gick samt gjorde en kort utflygt till Lysekil för att besöka amerikanska ministern, mr Thomas — som då vistades der, för att lemna honom ett exemplar af biografien. Mr Thomas yttrade sig äfven mycket vänligt om mitt förehafvande och lemnade ett bidrag till statyn.

Från Lysekil for jag till Göteborg, som jag efter detta betraktade såsom ett Rio Janeiro, der man ej allenast skulle få guld gratis, utan blott behöfva en större skyffel för att gräfva upp hela lass af silfver, som potatis ur åkrarna. *) — — —

Efter återkomsten till Sveriges andra stad besökte jag min gamle vän redaktör Hedlund, som jag trodde, bättre än någon annan, känna ställningar och förhållanden på platsen.

Efter en stunds samtal, hvarunder han uttalat sig välvilligt om sjelfva saken, men pessimistiskt om utsigterna till bidrags erhållande i Göteborg, eller just der jag, efter det att kungen intresserat sig för saken, väntat det mesta tillmötesgåendet för realiserandet af min plan, frågade han:

»Har du läst hvad Göteborgstidningarna yttrat om ditt förehafvande?»

»Nej!» — svarade jag — »jag har endast sett mitt upprop infördt, med tillkännagifvande, att lista finnes utlagd å redaktionsbyråerna, men jag förmodar, att Göteborgstidningarna, likasom Stockholms, uttalat någon sympati för sjelfva saken.»

»Nej!» — svarade han — »och just detta är ett bevis på att sympatierna inom samhället äro ringa, ty tidningspressen

*) Se Blanches komedi "Rika Morbror".

tager ju alltid, med eller mot sin vilja, intryck af den vind som blåser, och är ju, mer eller mindre, 'folkets röst'.»

Detta besannades också dagen derpå, när jag besökte ett par af stadens anseddaste och rikaste män, och egentligen inte fick något svar alls på min framställning om biträde, endast upplysning om de många teckningslistor för andra ändamål, som cirkulerade, och vidare, att göteborgarna till ej obetydlig del bekostat Ericssons mausolé i Filipstad, samt, att göteborgarna alltid fått lemna stora bidrag till företag i hufvudstaden, utan att några der tänkt på att bidraga till sådana i Göteborg.

Efter hvad som förut passerat i Stockholm, var detta i hög grad nedslående, och under natten, då jag på återresa till Stockholm låg vaken i min kupé och tänkte på saken, hyste jag till början inte mycket hopp om en lycklig utgång af densamma.

På qvällen innan jag reste, skref jag följande bref till Hedlund, som något antyder sinnesstämningen för tillfället.

Göteborg 9 juni 1894.

Min hedersbroder!

Du hade fullkomligt rätt om opinionen här på platsen, och efter det nedslående emottagande jag igår rönte af personer, utaf hvilka jag trott mig kunna vänta mera tillmötesgående, har jag verkligen börjat fundera på, om jag inte handlade klokast, såväl för den sak jag velat verka för, som i synnerhet för mig personligen, om jag »toge min Matts ur skolan», som man säger.

Som jag nämnt för dig, hade jag ämnat såsom mitt bidrag till Ericssons minnesstod, lemna de tvenne års arbete, hvarunder materialier samlades och biografien sammanfattades, trycktes och korrekturlästes, vidare mina utgifter för tryckningen jemte plancher, distribution af biografien, resor m. m. Och dessutom hade jag ämnat egna hela denna sommar, och kommande vinter om det behöfdes, för resor, föredrags hållande och afyttring af egna »husslöjdsalster», såsom målningar, fotografier, böcker (Resorna till Nordkap och Bornholm), visor m. m., hvarigenom allt, jag hoppats kunna insamla en ej obetydlig del af det belopp, som kunde vara erforderligt till den ifrågavarande minnesstoden, och det hade således erfordrats endast litet — ja ganska obetydlig — uppmuntran från allmänhetens sida, och löfte om vänligt understöd i mina sträfvanden, för att Sverige inom en nära framtid skolat komma att prydas med bilden af en af dess

ädlaste söner, en af verldens stormän. Du må derför icke undra på, om det afböjande emottagande detta förslag väckt, af personer, som, om det gäller fester, icke skygga för några kostnader — icke så litet afkylt den entusiasm, hvarmed jag från början omfattat denna sak och i min enfald och brist på menniskokännedom, föreställt mig, att andra skulle tänka på samma sätt som jag.

Då så emellertid — enligt den erfarenhet som vunnits — icke annat än undantagsvis är förhållandet (lysande undantag finnas ju) och jag är alldeles för stolt, att vilja påtvinga någon mina små presenter, vare sig i en eller annan form, och jag dessutom icke heller anser mig göra den store mannens minne någon tjenst, genom att motvilligt framtvinga ett monument öfver honom, som gjort sitt land så stora tjenster och *velat* göra ännu mera, om han fått tillfälle dertill — och hans namn dessutom, utan ett sådant monument, nog kommer att minnas så länge menniskor finnas på jorden — har jag nästan beslutit draga mig från hela jobbet, hvilket äfven ur klokhetens synpunkt torde vara det bästa af en 70 år gammal idealist.

Som jag ämnat resa i afton och icke sammanträffar med dig vidare denna gången, har jag på detta sätt velat delgifva dig mina tankar, och tacka för den sympati för saken *du* visat, hvilket jag aldrig skall glömma.

Vänskapsfullt
Cl. Adelsköld.

»Två statyer och ett stipendium ska vi ha.»

Under hemresan på natten då jag låg och funderade på det företag jag kastat mig in uti, och de ringa utsigterna till framgång, kom jag att tänka på salig grefve Eric Josias Sparre och hans »bevingade ord» då motigheterna mot hans jernvägsplaner voro som störst:

»Jernväg ska vi ändå ha.»

Och jag fattade ett oryggligt beslut att John Ericsson, trots alla svårigheter, skulle, såsom skett i Amerika, förevigas i brons, nu omedelbart, äfven i Sverige, och detta icke för att förhärliga hans minne, ty detta hade han med sin lifsgerning sjelf sörjt för, utan för att visa, att hans landsmän erkände den stora

tacksamhetsskuld hvaruti de stodo till honom, och för att han sjelf skulle stå som en förebild för uppväxande slägten.

»Det vore väl märkvärdigt» — resonnerade jag med mig sjelf — »om denne man, hvars stoft med hänförelse mottogs då det så storartadt hemförts af den stora amerikanska republiken, den man, vid hvars staty i Newyork tusentals personer hvarje år på aftäckningsdagen hafva för afsigt att samlas, för att fira hans minne, redan skulle vara glömd i sitt fädernesland.

Borde icke svenskarna anse som en heder att icke allenast få bevara hans stoft, utan jemväl att hafva honom inför sina ögon?

John Ericsson önskade att få hvila i det land han så högt älskat, och sedan det varit honom förunnadt att tjena sitt nya fosterland och rädda det från en öfverhängande fara, återskänkte Amerika honom, enligt hans uttalade önskan, till Sverige och Sverige gaf honom ett värdigt hvilorum i en af hans födelsebygds fagraste trakter.

Nu *skall* Sverige äfven resa hans bildstod. Och dessutom skall bildas ett tekniskt stipendium bärande hans namn, och på diplomet skall läsas:

'*John Ericssons väg, genom arbete för menskligheten väl, till oförgängligt rykte, står öppen för hvarje svensk man och qvinna*'.

Sådan var drömmen som drömdes under resan från Göteborg till Stockholm natten emellan den 9 och 10 juni 1894.

Huru detta skulle tillgå, fick jag fullt klart för mig, och allt har sedan visat sig gå efter beräkning — och vida hastigare och mera omfattande än jag vågade beräkna — fastän åtskilligt ännu återstår.

John Ericsson har redan en staty i Göteborg, något som jag då omöjligen kunde ana, och får snart ett monument i Stockholm. Till stipendiet finnes äfven redan grundplåten lemnad, enligt gifvarens vilja, till Chalmers tekniska läroverk i Göteborg. Och det är att hoppas, att Göteborgs mecenater,

som alltid haft så öppet öga och hand för vetenskap och uppfostran skola öka en fond, tillkommen för de ungas sporrande till ädel id.

Bidragande och icke bidragande till John Ericsson-stoden.*)

Efter återkomsten till Stockholm fann jag en del af de utsända listorna återkomna, dels med, men de flesta utan något bidrag. Och nu fortsattes med pånyttfödt mod korrespondensen utan rast eller ro åtminstone ett par tre timmar dagligen hela sommaren, äfvensom bestyret med att inpacka och med posten utsända biografiböckerna. Jag äger en hel stor kopiebok full med kopior af endast en del af de bref, som förut och under denna och följande vinter afsändts rundt Sverige och äfven till England, Frankrike, Danmark, Finland, Norge, Italien och Förenta Staterna, hvarvid det naturligtvis var af vikt, att så vidt möjligt, afpassa brefvens redaktion efter hvar och en adressats sociala ställning, tankegång och uppfattning m. m. för att göra framställningen lockande, eller, som jag trodde — »oemotståndlig».

Dokumenten för John Ericsson-stoderna omfatta nu utom kopieböckerna ett flertal tjocka konvolut och packor af handlingar och bref samt artiklar i tidningar.

Om jag icke haft så god tid, som jag lyckligtvis ägde, hade jag sannerligen kommit till korta, ensam som jag var om alltsammans.

Uti landsorten hade jag emellertid haft godt biträde af många vänner och bekanta samt framstående personer, till hvilka jag sändt listor jemte biografier.

Till en af Sundsvalls mest framstående män, f. d. kamraten vid Väg- och vattenbyggnadskåren, kapten Cornell, som jag icke

---

*) En fullständig redovisning öfver denna insamling har stått införd i Aftonbladet, men några separatuppgifter sakna ej sitt intresse.

personligen kände, hade jag sändt ett exemplar af biografien jämte en teckningslista med anhållan om, att han i sin ort välvilligt skulle söka skaffa bidrag till statyn, men fick till svar, att, af många uppgifna orsaker, utsigterna voro mindre lofvande.

Kort derefter kom emellertid reqvisition på flera exemplar af boken, och så undan för undan ända tills 75 personer erhållit densamma och lemnat 750 kronor till statyn.

Cornell syntes tillskrifva detta gynnsamma resultat den kännedom, som genom biografien spriddes om John Ericssons personlighet och lifsgerning, samt påminnelsen om de 20,000 kronor, som han, under hungersnöden 1867, skänkte till de nödlidande i Norrland.

Landsekreterare Almquist i Falun placerade på samma sätt i Dalarna 34 exemplar, och det bör icke glömmas, att en »selvmade man», herr Johan Fröberg, Finspong, sedan han tagit kännedom om biografien, utan vidare sände ett bidrag af 150 kronor.*)

En af mina svågrar, kapten G. Brolin, som lärt personligen känna John Ericsson i Newyork och lifligt intresserade sig för saken, lyckades att af sina kamrater, ångbåtsbefälhafvare, samt af styrmän, maskinister, eldare och sjömän från handelsflottan, hopsamla inalles 303 kronor.

Under förutsättning, att det möjligen skulle kunna upptagas såsom ett förbiseende, om icke riksdagen sattes i tillfälle att lemna bidrag till John Ericsson-stoden, hade jag adresserat mig till ett par ledamöter i kamrarna, med anhållan, att de benäget skulle antingen sjelfva, eller genom andra, förevisa *alla* ledamöter i kamrarna det upprop jag vågat ställa till riksdagen om bidrag till minnesstoden åt John Ericsson, så att ingen skulle kunna anse sig förbigången.

Detta upprop, som dels genom kapten Peterson i Första, och professor Wijkander i Andra kammaren förevisades ledamöterna i riksdagens båda kamrar, ledde, såsom förut är anfördt,

*) Herr J. F—g har sedan till John Ericsson-monumentet i Stockholm ytterligare skänkt 400 kronor.

till det resultat, att i Första kammaren 29 ledamöter välvilligt tecknade sig på listorna för tillsammans 410 kronor och i den Andra kammaren 45 ledamöter med sammanlagdt bidrag af 440 kronor.*)

Utaf Fosterländska förbundet, som jag föreställt mig gerna skulle vilja medverka till allt »fosterländskt», och således i första rummet, att vara med om att hedra och ära den man som så mycket hedrat sitt land som John Ericsson, trodde jag mig alldeles säker om tecknandet af ett större bidrag till statyn, lämpadt efter förbundets uppfattning af saken, och öfversände derför den 7 februari 1895 följande skrifvelse i ämnet, hvilken jag föreställde mig borde uppväcka sympatiska känslor i förbundets fosterländska hjerta.

»Till Styrelsen för Fosterländska förbundet.
Stockholm.

»Som bekant har jag vågat inbjuda mina landsmän till insamling af bidrag för en minnesstod åt en af Sveriges ädlaste söner, den frejdade ingeniören, kapten John Ericsson. Och i en mycket sympatisk anmälan rörande detta upprop yttrar tidningen Nya Dagligt Allehanda den 13 nästlidne juni bland annat härom: '— — *På intet område af mensklig verksamhet har det svenska lynnet visat sådan dådkraft, på intet det svenska namnet vunnit större ära än på mekanikens, ingeniörvetenskapens. Vårt land träder der med ära fram i första leden bland de stora kulturfolken, och* ***ett*** *svenskt namn finnes, som der stråtar med nästan ännu högre och renare glans än något annat i våra dagar:* ***John Ericssons.***»

Den man som bar det namnet, blef, utgången ur ringa svensk bergsmanshydda, en af det nu lefvande menniskoslägtets främsta och verksammaste snillen. Hans verk buro redan under hans lif ekot af hans namn från pol till pol, och när han var död, skyndade det stora land, der han verkade sin mannaålders verk, hvars enhet och frihet i farans stund, då alla andra syntes förtvifla, värnades genom hans snilles skapelse, att med hedersbetygelser, som förut aldrig kommit några af dess egna söner till del, hylla minnet af

*) Efter publicerandet af insamlingen till John Ericsson-stoden, anmärktes af en bekant såsom egendomligt, att, utaf representanterna för Stockholms stad i Första kammaren endast en, herr A—m, mot erhållande af biografien, lemnade ett bidrag af 10 kronor, och att å Andra kammarens stockholmsbänk icke mera än fyra ledamöter synts vara intresserade för saken. Jag svarade att detta var hvar och ens ensak och att jag var nöjd och tacksam för hvad jag fick.

bergsmansonen från det aflägsna landet i norden, samt visa sin tacksamhet för hvad han gjort. — — —

Under denna sin storhetstid, under alla hedersbetygelser glömde han aldrig det land som sett honom födas. För detta land arbetade han med sitt hjertas varmaste glöd, sitt sinnes mäktiga skärpa, och till dettas försvar lemnade han värdefulla skänker, äfven då den tack han härför erhöll var — misskännande. Utvecklingen af vårt sjöförsvar, den starkaste mur vårt hafomgifna land kan resa mot en anfallande fiende, lemnade aldrig hans tankar.

I propellern, monitorn, destroyern, återfinna vi den röda tråd — tanken på Sveriges försvar — som genomgick hans verksamhet. Men ej nog härmed, hans hjerta och hans hand voro lika öppna då det gällde vänner, bekanta och nödlidande i det gamla fädernes-landet.

John Ericssons minne behöfver förvisso ej vår hyllning genom en minnesstod — det är sant, ty han har sjelf, genom sin lifsgerning, rest sig en sådan, mera storartad än en verld kan åstadkomma. Men oss svenskar höfves det att vi *synbart* ära hans minne, och vi resa hans ärestod för att tolka den stolthet vi känna öfver att han var vår, den tacksamhet medvetandet hos oss väcker, att hvad han än verkat för hela verlden, ville han dock helst och mest göra denna verksamhet fruktbärande för sitt land, för oss.

Det är med denna uppfattning af John Ericssons lifsgerning och hans ädla syften, som jag tillåter mig inbjuda Fosterländska förbundet, hvilket, som dess benämning antyder, antagligen vill verka för *allt*, som kan lända fosterlandet till gagn och ära, att deltaga uti lemnandet af bidrag till en minnesstod åt John Ericsson, eller eventuelt till en fond för ett tekniskt stipendium bärande hans namn. Och jag tager mig härhos friheten, att för detta ändamål aflemna fem teckningslistor, med vördsam anhållan, att snarast möjligt, eller helst inom nästkommande mars månads utgång, återfå desamma, jemte de bidrag som derå kunna vara tecknade af Förbundet, eller medlemmar af detta. Flera teckningslistor kunna erhållas om så önskas.

Med största högaktning, ödmjukl.
Cl. Adelsköld.

Redan två dagar derefter, den 9 i samma månad, hade jag svaret med rena listor i hand, meddelande, i all önsklig korthet, öfverstyrelsens åsigt, att »Förbundet ansåg sig förhindradt att lemna något bidrag till John Ericsson-monumentet».

Deremot erhöll jag från annat, oväntadt håll, ett, i mer än ett hänseende, högst värdefullt bidrag till John Ericssons ärestod.

En dag under vintern 1895, kort efter det mindre väl lyckade försöket att erhålla något bidrag af Fosterländska förbundet, infann sig hos mig impressarion för ett sällskap negersångare — »*The Fish Jubilee Singers*» — som då vistades i Stockholm och meddelade, att sällskapet erhållit kännedom om, att jag var sysselsatt med insamling af medel till en minnesstod åt John Ericsson, samt anhöll få veta, om det skulle kunna tillåtas sångarna, att lemna behållningen af en konsert, som var ämnad att gifvas i Musikaliska akademien några dagar derefter, såsom deras bidrag till denna minnesstod.

»Hvad kan vara anledningen härtill?» frågade jag.

»Anledningen är helt enkelt den» — svarade ombudet — »att negrerna i Amerika, aldrig, så länge verlden finnes till, glömma den obetalbara förbindelse hvaruti de stå till John Ericsson, för hvad han gjort för negerslafvarnas emancipation. Jag tror mig, med kännedom om förhållandena på platsen, alldeles bestämdt kunna säga, att, om icke Ericssons monitor, i rätta ögonblicket, tillintetgjort Merimac, hade unionen varit sprängd, och slafveriet fortfarit i sydstaterna, ännu i denna dag som är. Det är, för att i någon ringa mån visa sin tacksamhet till denne sina fäders och mödrars befriare, som 'The Fish Jubilee Singers' nu, då de vistas i John Ericssons fädernesland, gerna skulle vilja bidraga till ärandet af hans minne, och de hafva önskat lemna detta sitt bidrag genom er, för att på detta sätt uttrycka sin tacksamhet för hvad ni velat göra.»

Ett sådant erkännande, af ett utaf Ericssons stordåd, uttaladt på sätt som skett, var ju mer än tillräckligt att ersätta *allt* det besvär jag hittills haft och skulle komma att få för saken. Jag tackade ombudet på det förbindligaste och bad honom till sångsällskapet framföra min hjertligaste tacksamhet. Sedermera besökte jag negersångarna några gånger, hvarigenom vi blefvo mera bekanta och jag lärde känna deras hjertlighet

och naturglada lynne. En af de minst svarta sångarna berättade derunder, att han var son till den bekante general Jackson, chef för en afdelning af sydstatsarméen under slafkriget, hos hvilken modern varit slafvinna.

Behållningen af konserten blef 600 kronor till Ericsson-fonden, som till mig öfverlemnades med orden:

»*From former slaves and the children of slaves, to the memory of John Ericsson, one of the great champions of freedom.**)

Efter konserten hade jag inbjudit negersångarna och sångerskorna jämte några bekanta, såsom ett par tidningsmän, sångaren Scholander, artisten Tirén m. fl., på soupé hemma hos mig, hvilken i glädje och gamman, tal, sång och musik af negrerna, Scholander, Tirén m. fl. fortgick långt in på »småtimmarne».

Härunder hade jag godt tillfälle att göra bekantskap med negrernas barnsliga naivitet.**)

Från herr och fru N. B., som lemnat sin 10 krona för ett exemplar af biografien, fick jag, »sedan de genomläst boken», emottaga ytterligare 100 kronor.

Tecknare af större bidrag till februari 1895 från 50 kr. och deröfver voro i Stockholm, enligt den redovisning för insamlingen som stått införd i tidningarna: H. m:t konungen 200 kr. (utom de 600 kr. som förut lemnats till den tillämnade dubbelstatyn), prinsarna Carl och Eugen hvardera 100 kr., konsul Oskar Ekman 100 kr., professor och professorskan Retzius 100, »The Fish Jubilee Singers», som förut är nämndt, 600 kr., riksarkivarien Odhner 250 kr., fru Anna Wallenberg 100, kapten G. Wallenberg för sig och två ångbåtsbolag 500 kr., herr och fru N. Berg 100 kr., ingeniör J. Danielson 100 kr., bankdirektör Davidson 50 kr., kammarrådinnan Bonnedal 100 kr., doktor

*) "Från fordna slafvar, och barn af slafvar, till minnet af John Ericsson, en af de stora kämparna för friheten."

**) En af dem satt, under det att Scholander sjöng den roliga Bellmansvisan "*Fredmans begrafning*" med klockringningen m. m., och gret i ett hörn.

"Förstår ni hvad som sjunges" — frågade jag.

"Nej" — svarade gråtaren — "men han sjunger så expressivt med själ och hjerta så man kan förstå meningen."

de Laval 100 kr., Albert Bonnier 50 kr., G. Thiel 50 kr., Johan Kjellberg 50 kr., E. B. 50, N. Paton 50 och Carl v. Platen 100 kr., grosshandlaren C. T. J. Lindström lemnade 100 kr. och kapten Lindström 50 kr. till »*John Ericsson-stipendiet*». Från andra orter i Sverige hade utom förut nämnda influtit 50 kr. från W. och M. Skytte, 100 kr. från John Erikson, Rydboholm, 100 kr. från grefve Fr. Posse, 50 kr. från brukspatron Ljungqvist, 50 kr. från Göteborgs Vetenskaps- och Vitterhetssamhälle, 50 kr., från Skånska ingeniörklubben 100 kr., herr Wallenius, Svanholm, 100 kr., ingeniör A. Nydqvist, Trollhättan, 50 kr. och J. G. Brolin 50 kr. Från vänner i Norge, Veidirektören Krag, Olof och Carl Pihl m. fl., sändes äfven större bidrag till stoden. Från utlandet inflöto: af geheime etatsrådet Tietgen, Köpenhamn, 1,600 kr., från herrar Lars Krogius, Helsingfors, 50 kr., P. S. Peterson, Chicago, »nyårsgåfva», 510 kr., Edison, Newyork, 74 kr., och A. Nobel 500 kronor.*)

Dessutom hade insamlats inom svenska Teknologföreningen 337 kr. 35 öre och aflemnats af d:r Harald Sohlman och S. Palme 60 kr., med föreskrift att penningarna skulle användas till en John Ericsson-stod i Stockholm.

Allt detta var ju i hög grad glädjande. Men icke desto mindre hade mina vänner — som biträdde mig — och jag i början af februari 1895, icke lyckats insamla mer än c:a 3,500 kronor från landsbygden i Sverige och omkring 2,500 kronor från tecknare i Stockholm, uti detta sistnämnda belopp de större bidragen öfver 50 kronor, utgörande tillsammans c:a 2,000 kronor, inbegripna, samt omkring 3,500 kronor från utlandet.

Bidragen till John Ericsson-stoden från *hufvudstaden* upp-

*) Det karakteristiska brefvet med de 500 kronor från A. Nobel lyder som följer:
"Sanremo den 9 november 1894.

Högtärade herr major!

Min naturliga böjelse är mindre att hedra de döde, som intet känna och som måste vara likgiltiga för våra marmorhyllningar, än att hjelpa de lefvande, som lida nöd. Dock ingen regel utan undantag och jag skall hafva äran bidraga med kr. 500 till uppförandet af en staty för att fira minnet af vår genialiske landsman eller verldsborgare John Ericsson.

Med utmärkt högaktning
A. Nobel."

gingo således vid denna tid — om ofvannämnda 2,000 kronor afräknas — till ej mer än omkring 500 kronor, hufvudsakligast småposter om 10 kronor och derunder. Å alla de i banker, kontor och tidningsbyråar utlagda listorna, funnos ej mer än tre (säger tre) namn med ett sammanlagdt teckningsbelopp af 30 kronor, och detta oaktadt tidningarnas varma förord för saken. Utom ofvannämnda tillskott, hade jag af en gammal vän och beundrare af John Ericsson, erhållit villkorligt löfte om 4,000 kronor, eventuelt till stoden, men helst till ett tekniskt stipendium i Chalmers tekniska läroverk i Göteborg.

Hela min insamling uppgick vid denna tid till i rundt tal 9,500 kronor, utom nyssnämnda vilkorligt lofvade 4,000 kronor.

Nekas kan icke, att detta å ena sidan var ganska vackert, men å den andra såg betänkligt ut och liknade sig till att blifva ett storartadt fiasko, eller såsom en framstående utländing till hvilken jag vände mig uttryckte sig: »ett fattigdomsbevis för svenska nationen i mera än ett hänseende».*)

Efteråt inkommo från flera håll åtskilliga belopp i mindre poster, så att i början af juni månad funnos i bank insatta omkring 12,118 kronor.

Fullständig redovisning för hela denna insamling som influtit till John Ericssons staty till början af juni månad 1895 har för öfrigt införts i Aftonbladet för den 15 juni samma år.

Derefter, sedan det beslutats, att stoden skulle uppställas i Göteborg, inflöto åtskilliga bidrag, med föreskrift att medlen skulle användas till en John Ericsson-stod i *Stockholm*, hvilka af mig insattes å Ericsson-fonden i Skandinaviska kreditaktiebolaget.

*) Jag hade framställt begäran om ett bidrag till en af mina vänner, en framstående engelsman, på den grund att "Ericsson med sina uppfinningar gagnat hela verlden", och svaret lydde: "Jag vill mycket gerna lemna det önskade bidraget, *om så erfordras:* men anser att Sverige *ensamt* borde resa den berömde mannens, som jag beundrade, ärestod. Det skulle nämligen kunna i utlandet betraktas som ett fattigdomsbevis för svenska nationen i mer än ett hänseende, om ej tillräckliga medel skulle kunna sammanbringas i Ericssons hemland."

* * *

Vid uppmärksamt genomgående af teckningslistorna, skall man finna ej så obetydligt af intresse. Men af ännu större intresse är den korrespondens som förts, och den mångsidiga personkännedom som vunnits, genom beröringen med ett stort antal personer i olika samhällsställningar. För min enskilda del beklagar jag, att insamlingen till en minnesstod åt John Ericsson icke kommit att ske långt förut, ty då hade jag kunnat hafva mycken både nytta och stor glädje af den erfarenhet och mennisko-kännedom, som derunder inhemtades.

* * *

Medan insamlingen pågick hade jag hos ordföranden i bröderna Ericssons staty-komité i Stockholm, landshöfding Themptander, flera gånger framställt den önskan, att komitén skulle, genom ett upprop till allmänheten, biträda mig vid insamlingen till den staty i Stockholm, hvarom det då var fråga. Det enda, för mig personligen mycket smickrande resultatet häraf var emellertid, att jag, sedan det lyckats mig på egen hand insamla mellan 9 och 10,000 kronor för den tillämnade John Ericssonstoden i Stockholm, erhöll nedanstående kallelsebref att vara adjungerad ledamot af komitén.

»Till herr majoren m. m. Cl. Adelsköld.

Sedan komitén för resande af minnesstoder åt bröderna Nils och John Ericsson kommit i tillfälle att utföra den del af sin uppgift, som afsett minnesstod åt Nils Ericson, hvilken blifvit hösten 1893 uppställd i närheten af centralstationen i hufvudstaden, har herr Majoren med kraft och framgång arbetat på främjande äfven af den delen af den komitén förelagda uppgift, som afser uppförande af en minnesstod åt John Ericsson.

Med kännedom härom, har komitén ansett synnerligen önskvärdt, att herr majoren skulle vilja genom att såsom ledamot inträda i komitén förena sina krafter med komiténs, för det åsyftade målets snara förverkligande; och hafva vi derför äran härmed inbjuda herr majoren till medlem af komitén. Stockholm den 1 februari 1895.

O. R. Themptander.

Rudolf Cronstedt. A. G. Bennich. Carl Curman. L. Fränckel.
D. G. Lindhagen. A. E. Nordenskiöld.
C. R. Troilius.

Jag tackade naturligtvis förbindligast för äran, och sökte genast, genom ordföranden, åstadkomma ett uppträdande från komiténs sida, och erbjöd att, till en »Tombola» för ändamålet, lemna taflor, böcker, fotografier, musik m. m., dels af eget fabrikat och dels sådana som lofvats af bokförläggaren herr Alb. Bonnier, Generalstabens litografiska anstalt, skulptören Nyström, och från flera håll, hvilket allt kunde beräknas inbringa några tusen kronor. Ett par komitésammanträden höllos äfven, vid hvilka emellertid så få ledamöter infunno sig, att beslut knappast kunde fattas och mig veterligen fattades icke heller något annat beslut än att, på ordförandens förslag, 200 kronor skulle anslås för uppgörandet af en fullständig redovisning öfver influtna och använda medel till Nils Ericsons staty.*)

Komitén tyckte förmodligen, att det icke brådskade så mycket med fullgörandet af, »den komitén förelagda uppgiften, som afsåg uppförandet af en minnesstod äfven åt John Ericsson».

Och ingen af de menniskovänner, som annars så välvilligt uppträda för arrangerandet af basarer, försäljningar, tombolor, lotterier och dylikt för allehanda ändamål, syntes lifvade för en tombola till John Ericsson-stoden.

Jag hemställde bland annat en gång till min gamle, högt värderade vän, Arthur Hazelius, om han ej skulle vilja tillåta, att en af hans kullor finge förestå en tombola för ändamålet — till hvilken jag skulle lemna materialier — i någon af hans många stugor på Skansen?

Mitt förslag elektriserade honom, och han lofvade att lemna både stugan och kullan till min disposition, mot förbehåll blott, att inkomsten af tombolan tillföll — Skansen, eller att statyn der uppställdes.

*) Under öfverläggningen om denna redovisning, som af ordföranden ansågs nödvändig, anmärktes af en ledamot, att "befintligheten af Nils Ericson-stoden, hvarom hvar och en kunde göra sig förvissad, borde vara en tillräcklig redovisning".

Underverk i Göteborg.

Frågan om en ärestod åt John Ericsson nu omedelbart, eller först i framtiden, stod sålunda på sin spets. Bidrag inflöto ej längre och bröderna Ericssons staty-komité ansåg, »tiden icke vara inne», och ville påtagligen icke göra sig något vidare besvär. — — — Ett underverk måste således ske, »ifald det ville blive noget av».

* * *

I psykologiskt hänseende är menniskan en sammansättning af alla möjliga ingredienser i form af idéer, tankar, beräkningar, intressen och sträfvanden, blandade och hoprörda med hvarandra. Men emellanåt uppträder en idé, som för tillfället öfvervåldigar alla andra tankar, sträfvanden och intressen, gör sig till herre öfver individen, som en sadelfast ryttare öfver hästen, sporrar honom obarmhertigt tills det lyckas honom sätta öfver hindren, eller han stupar.

I ett sådant predikament hade jag åtskilliga gånger befunnit mig, såsom då jag var så lycklig att på 1840-talet få uppträda såsom banbrytare för jernvägarna, sedermera i vissa viktigare riksdagsfrågor och då jag kastat mig in i stora jordbruksaffärer o. s. v. Och nu, då det var frågan om, att göra John Ericsson rättvisa genom resandet af en minnesstod åt honom i hans fädernesland, och detta stötte på oförmodadt motstånd eller likgiltighet från ett håll, der intresse för saken borde kunnat påräknas.

Jag hade emellertid af naturen erhållit den lyckliga gåfvan, att »icke ge mig så lätt», utan i stället kämpa trotsigare i samma mån motstånd och svårigheten ökades. Man må anse detta för halsstarrighet, egensinne eller envishet, det gör mig samma, och jag kan inte hjelpa, att så är förhållandet. Hjelpt mig fram hafva dessa egenskaper åtskilliga gånger.

»Fromt är mitt sinnelag,
jag är så fredlig,
— — — — — —
god och beskedlig;
— — — — — —
men om man retar mig,
om man förtretar mig,
jag blir en drake lik» etc.

som Rosina sjunger i »Barberaren», och så har förhållandet äfven varit med mig.

* * *

Jag hade, såsom af föregående torde hafva framgått, arbetat temligen skarpt för den sak, som under sista tiden företrädesvis eller nästan uteslutande intresserat mig, upptagit tid och tankar.

Men nu föreföll det vara ogörligt, att åstadkomma den af mig beslutade statyn åt John Ericsson, förr än långt bort i framtiden efter min död, sedan de nu befintliga medlen, genom tillagda räntor, uppgått till erforderliga belopp.

Det var vid denna kritiska tidpunkt jag beslutade, att göra ett sista försök för att få tanken realiserad medan jag lefde och tillskref för detta ändamål min systerson, nuvarande öfverstelöjtnanten vid 1:a Göta artilleriregemente Albert Jacobson i Göteborg, med begäran, att han skulle vända sig till några mecenater för erhållande af bidrag derifrån. Jag påpekade i detta bref huru utländska tidningar, i synnerhet amerikanska, intresserat sig mycket för saken, och hos mig anhållit om meddelanden när stoden skulle resas, huru den skulle komma att se ut o. s. v. Vidare lemnade jag uppgift på de betydliga bidrag som lemnats från utlandet och fästade hans uppmärksamhet på, att det derför skulle blifva en skam för Sverige, »ett fattigdomsbevis på mer än ett sätt», om man nödgades säga:

»Frågan har måst ställas på framtiden, emedan tillräckliga medel utöfver de från utlandet influtna, icke kunnat sammanbringas i John Ericssons fädernesland till en minnesstod åt honom.»

Min systerson, en ovanligt energisk man, med hufvud och hjerta, som med rätta var högt uppburen i Göteborg, uppfattade

mitt bref så som det var menadt — och några dagar derefter ingick svar, att 7,000 kronor redan lofvats till stoden, samt, att det icke var något tvifvel underkastadt, att icke allt hvad som behöfdes utöfver de medel, som på andra håll kunde anskaffas, skulle lemnas, dock under helt naturlig förutsättning att, om det stora belopp som erfordrades, utöfver de genom mig från andra håll insamlade medlen, skulle sammanbringas af göteborgarna, stoden skulle komma att der uppsättas. I sammanhang härmed anmodade han mig att besöka Göteborg för att rådgöra med vederbörande.*)

* * *

Efter mottagandet af detta bref fattade jag ett nytt beslut, nemligen att John Ericsson skulle hafva *tvenne* statyer, en i Stockholm och en i Göteborg, och reste genast för fjerde eller femte gången dit, nu med de bästa förhoppningar om framgång åt mina planer.

Vid ankomsten till Göteborg råddes jag af mina vänner der,

*) Såsom bevis på Göteborgs innevånares offervillighet då det är fråga om realiserandet af en stor ideel tanke, må anföras (och jag hoppas att ingen finner detta meddelande indiskret), att det lyckades samme öfverstelöjtnant Jacobson, på en enda lista, och inom några dagar, erhålla nedanstående storartade bidrag till en statu équestre åt konung Karl IX i Göteborg:

Robert Dickson S:r 6,000. Fru Blanche Dickson 5,000. Carnegie & C:o 4,000. Olof Wijk 3,000. Carl Wijk 3,000. August Röhss 3,000. Pontus Fürstenberg 3,000. Erik Wijk 2,000. Johanson & Carlander 1,500. Axel Dickson 1,500. Fru Aug. Röhss 1,000. Ivar Wærn 1,000. Will:m Gibson 1,000. Pellerin & C:o 1,000. Th. Willerding 1,000. A. O. Wilson 1,000. August Carlson 1,000. Fred. Ingelman & C:o 500. Emil Eggerz 500. Ferd. Lundqvist 500. Fred. Holm 500. P. I. Rapp 500. F. O. Petterson 500. C. A. Kjellberg 500. Otto Platin 500. Jan Petterson 500. J. A. Hertz 500. Emil Nilson 500. Göteb:s för. bryggerier 500. A. E. Seaton 500. Justus Waller 500. A. Aug. Anderson 500. Melch. Lyckholm 500. Grand Hotel 500. Säfreåns bolag 500. Rob. Dickson 500. Almedahls bolag 500. J. C. H. Lyon 500. Surte bolag 500. Clæs Johanson 500. H. Hartvig 400. Moritz Frænkel 400. Ad. Bratt 300. A. Andréen 300. Ernst Bratt 300. Alf. Heyman 300. C. E. Lindström 300. Oscar Larson 300. Fru Högberg 300. George Kennedy 250. Kr. Kindal 250. D. Kennedy 250. W. Denninghoff 250. Emil Collin 250. Edw. Andréen 250. Leop. Berggren 250. Jonson & Sternhagen 250. Reinh. Bergmark & C:o 250. James Keiller 250. Lindholmen 250. Aug. J:n Mark 250. Fru Hammarberg 250. Fru Leffler 250. Emil Fischer 250. Charles Lindberg 200. Aug. Fröding & C:o 200. Erik Kellgren 200. A. Magnus 200. Fru H. Ekström 200. Drögemüller 200. O. P. Anderson 200. W. T. Ewert 200. Dessutom tecknade belopp från 500—25 kr. = 11,925 kr. Summa kr. 70,675.

att först besöka stadsfullmäktiges ordförande herr Olof Wijk, som på min förfrågan upplyste, att mycket sympati för närvarande rådde i staden för saken, men att jag inte fick undra på, om göteborgarna gerna vill hafva statyn inom »stadens hank och stör», då de antagligen skulle få tillskjuta mer än brorslotten af kostnaden för densamma.

Tillika yttrade han, att han för sin del ansåge sig icke kunna officielt upptaga frågan, förr än det afgjorts, om de medel jag samlat kunde få tagas i beräkning, och i första rummet, att man fått veta hvad h. m:t konungen tänkte om saken. Ansåg konungen, att statyn borde uppställas i Stockholm, så förfölle frågan naturligtvis i Göteborg.

»Hvad första delen af frågan beträffar» — svarade jag — »ser jag inte något egentligt hinder för, att de medel, som genom mig insamlats, kunna användas å hvilken plats på svensk jord som helst. Min mening har från början varit, att statyn skulle uppställas på en så bemärkt plats i Stockholm som möjligt, men intet förbehåll härom finnes å inbjudningen, och jag föreställer mig, att de som lemnat bidrag, gjort detta i afsigt att en staty åt John Ericsson i Sverige *snart* skulle komma till stånd, icke att man skulle vänta derpå till en kommande generation. Som mindre sympati dessutom visat sig i Stockholm för en John Ericsson-stod, och hela frågan om monumentet för tillfället måste förfalla, om ej kraftig hjelp lemnas från annat håll, finnes, efter min uppfattning, intet egentligt hinder för att använda min insamling till Ericsson-stodens uppställning i Göteborg, om det betydliga belopp, som ännu erfordras, der sammanbringas. Hufvudsaken är ju, att statyn blifver en verklighet och intet fiasco. — Rörande senare delen af frågan, skulle ju den, som står på så förtrolig fot med h. m:t konungen, som herr Olof Wijk, kunna skriftligen anhålla om, att få höra hans tankar.»

»H. m:t konungen är för närvarande i Kristiania» — svarade Wijk — »upptagen med troligen tröttande regeringsbestyr,

och under sådana förhållanden vill jag ogerna falla honom besvärlig.»

»Nå!» — anmärkte jag — »då reser jag till Kristiania, begär audiens, och meddelar pr telegraf h. m:ts åsigter om saken. Konungen har, då jag senast i somras uppvaktade honom i Marstrand, visat välvilligt intresse för statyfrågan och uppmanat mig besöka honom, om det kunde vara gagnande för saken.»

»Bara konungen inte illa upptar, att man besvärar honom nu, så många bekymmer han har och så mycket han har att göra.»

»Ansvaret härför, likasom för mycket annat, får jag väl taga på mig» — svarade jag.

Efter samtalet med herr Olof Wijk, besöktes flera af Göteborgs mera framstående män, såsom kommendör Ekman, herrar Dickson, Pontus Fürstenberg, Röhss, Aug. Carlson, Kobb, bankdirektörerna Manheimer och Andrén m. fl., hvilka alla syntes vara lifligt intresserade af, att få John Ericssons staty uppställd i Göteborg, och önskade lycka till företaget. Herr Fürstenberg och hans fru visade mig synnerlig vänlighet och tillmötesgående och arrangerade en lukullisk middag, i sitt praktfulla, konstuppfyllda hem, till hvilken inbjudits flera af Göteborgs ledande män. Efter middagen afhandlades statyfrågan, och sättet för dess realiserande, hvarvid framhölls önskvärdheten af, att de medel som funnos qvar, efter fullbordandet af Nils Ericsons staty, skulle öfverlemnas till den tillämnade John Ericssonstoden i Göteborg, »icke derför» — som orden föllo sig — »att detta ringa belopp precis erfordrades,» utan derför, att »detta skulle upptagas väl i Göteborg, hvarifrån så ofta bidrag lemnats till diverse ändamål i hufvudstaden, men man i Göteborg aldrig fått något tillbaka».

Jag nämnde till svar härpå, »att ifrågavarande medel tecknats för *statyer åt bröderna Ericsson i Stockholm* och att de således, formelt sedt, icke kunde få användas för annat ändamål, eller till en staty på annan plats än der».

En af mina gamla göteborgsvänner, med hvilken jag dagen derefter kom att tala om denna önskan och hindren mot dess uppfyllande, påpekade »det stiliga uti, att Stockholmskomitén, sedan den för annat ändamål användt större delen af de medel, som af gifvarna lemnats till John Ericsson-statyn, nu skänkte bort resten, för att blifva qvitt alltsamman».

Den lilla elaka »okynneshund», som låg under denna ananmärkning begrafven, suggererade mig — det erkänner jag — och då begäran åter framställdes, att jag hos Stockholmskomitén skulle framställa önskan om, att de återstående medlen aflemnades till Göteborgsstoden, lofvade jag att tillskrifva komitén härom, hvilket äfven skedde i bref till ordföranden af den 18 februari 1895. Uti detta bref genomgicks hela statyhistorien och utsigterna för realiserandet samt förordades, som jag lofvat, medlens aflemnande till en John Ericsson-staty i Göteborg, dervid dock påpekande, att gifvarna af bidragen skulle höras och besluta om dessa medels användande på detta sätt, eller på något annat. *)

Vid ankomsten till Stockholm fästade jag ytterligare ordförandens och ett par andra komitéledamöters uppmärksamhet på, att afseende naturligtvis måste fästas vid det ändamål, till hvilket dessa medel insamlats och att de, formelt sedt, icke kunde få användas till annat, än en staty i Stockholm.

Jag hade nemligen beslutat, att om statyn i Göteborg förverkligades, John Ericsson skulle hafva en staty äfven i Stockholm, till hvilken de ifrågavarande medlen voro afsedda att utgöra grundplåt, men resonnerade som så, att om komitén nu bortskänkte de återstående 5,000 kronorna, så betydde i sjelfva verket några tusen kronor mer eller mindre ej så mycket. Nog skulle jag skaffa dem åter, genom hållandet af föredrag i landsortstaden om John Ericsson, genom en tombola o. s. v. Eller om

*) Den ärade komitén för resandet af bildstoder åt John och Nils Ericson ha sedermera begagnat detta bref, som kunde hafva varit bättre redigeradt, att i en officiel skrifvelse välvilligt "utfula" mina åtgöranden i fråga om John Ericsson-stoden. Denna skrifvelse kommer att införas i historien om John Ericsson-monumentet i Stockholm.

ej detta hjelpte, genom en tiggareresa till John Ericssons landsmän i Amerika.

Och dessutom fanns, bland de medel som innestodo å Ericsson-fonden i Skandinaviska kreditaktiebolaget, en del, som genom mig insamlats och lemnats af gifvarna under bestämd föreskrift, att de endast finge användas till en staty i Stockholm. *Dessa* penningar funnos således alltid qvar, såsom en grundplåt, till en John Ericsson-stod i Stockholm, och en sådan måste derför, förr eller senare, blifva en verklighet.

Om således det med göteborgarnas biträde lyckades att där få rest en John Ericsson-staty, så finge han, om än ej förr än i framtiden, tvenne — och detta var ju ett talande skäl, att aflemna de medel jag, utan villkor om plats, lyckats samman bringa — till Göteborg.

Nu hade jag saken fullt på det klara och min bana utstakad. Nog skulle ledsamheter uppstå till början, det kunde förutses, men »om slutet blef godt, så var ju allt godt».

Med detta i tankarna reste jag en kall, men frisk, vinterdag till Kristiania.

Resan till Norge och hvad der passerade.

Vid ankomsten till Kristiania gick jag genast upp till slottet, för att höra mig för om jag kunde få audiens någon af de närmast kommande dagarna. Och, som meningen var, att vid tillfället endast söka få träffa min gamle vän, hofmarskalken Frölich, förekom jag i ganska anspråkslös resdrägt.

Frölich var emellertid för tillfället inte hemma, hvarför jag frågade en vaktmästare som vandrade i slottets stora förstuga, hvem jag skulle vända mig till för att få veta när h. m:t konungen tog emot.

»Til tjenstforrettende kammerherrn, naturligviis» — svarades — och så följde mannen mig förekommande upp för trappan

till ett större, fyrkantigt, enkelt möbleradt rum, och gick in i ett närgränsande med mitt kort.

Strax derefter utkom en ung man, i uniform, med särdeles hyggligt utseende, och frågade hvad jag önskade.

»Jag önskade endast veta om och när h. m:t konungen ger audiens?»

»Det var igår Audiensdag» — svarade han — »och nu blir det först om en Uge.»

»Det var otur» — sade jag. — »Men ger icke h. m:t privat audiens? Jag är resande och har ett uppdrag från herr Olof Wijk i Göteborg, som jag skulle framföra till konungen.»

»Maa jeg spörge om Deres navn — och hvad bestilling De har?»

»Mitt namn är Adelsköld, f. d. riksdagsman» — svarade jag — »såsom De vil se af mit Visitkart.»

Knappast hade jag yttrat detta förr än jag fick höra h. m:t konungens röst genom en dörr, som stod halföppen.

»Kom in Adelsköld!»

Det var naturligtvis inte annat att göra än åtlyda den kongl. kallelsen. Jag marscherade således på, bad om förlåtelse, att jag uppträdde så »ohyfsad» och nämnde, att jag endast ämnat göra mig underrättad om och när h. m:t behagade lemna audiens.

»Det betyder ingenting» — svarade konungen vänligt — »sitt ner» — och pekade på en stol vid ett skrifbord der han sjelf befanns sittande, med en större packe trycksaker, påtagligen stortingshandlingar, framför sig.

Att döma utaf herr Wijks yttrande hade jag väntat finna kungen allvarlig, nedstämd och fullt upptagen, men fann honom i stället glad som vanligt, och framför allt vänlig, som alltid.

»Jag har i uppdrag» — började jag — »att i underdånighet helsa ifrån några af e. m:ts allra varmast tillgifna undersåtar och vänner i Göteborg — Olof Wijk, Oscar Dickson, Fürstenberg — ja, det vore att räkna upp alla Göteborgs innevånare, ty ingenstädes tror jag man älskar och värderar e. m:t högre än der.»

»Ja, jag känner och vet att uppskatta göteborgarnas tillgifvenhet, och du kan säga dem, att den gläder mig mer än jag kan omtala. Men inte var väl framförandet af denna helsning anledningen till din Kristianiaresa midt i vintern. Du är kanske ute i någon diplomatisk beskickning? Jag vet att du är varm unionsvän.»

»Det är jag och förblir så länge jag lefver» — svarade jag — »men sedan jag lemnat riksdagen har jag äfven lemnat politiken bakom mig. Jag kan emellertid inte neka till, att mitt ärende är af diplomatisk beskaffenhet.»

Jag refererade då i största korthet historien rörande insamlingen till John Ericssons staty, citerade h. m:ts eget välvilliga yttrande i Marstrand, Göteborgarnas uppträdande och slutade med, att herr Olof Wijk m. fl. icke ville upptaga frågan mera officiellt, förr än de fått höra konungens tankar om saken och slutade med, att »anledningen till min resa var att, å deras vägnar, i underdånighet fråga, om h. m:t hade något emot att John Ericsson-stoden restes i Göteborg.

»Nej» — svarade konungen — »det har jag inte något emot, sjelf har jag, som du vet, lemnat ett litet bidrag, och jag är alldeles öfvertygad, att alla, liksom jag, gerna se, att stoden reses så snart som möjligt. Och då detta på grund af de lemnade beloppen synes vara omöjligt i Stockholm, förr än i framtiden, förefaller det mig vara i hög grad orätt, om göteborgarnas frikostiga anbud, hvarigenom statyn nu strax skulle kunna förverkligas, förkastades. Och ser man saken fördomsfritt, så vet jag inte hvarför John Ericssons minnesstod skulle komma att stå mindre värdigt i Göteborg än Stockholm. Göteborg är Sveriges förnämsta sjöfartsstad, och derför lämpar det sig ju väl, att bilden af propellerns uppfinnare och sjöfartens omskapare, der får sin plats. Helsa du göteborgarna» — tillade h. m:t — »från mig och tacka dem å mina vägnar för deras offervillighet, både nu och vid alla tillfällen, då det är fråga om något nationelt och storslaget, och säg, att jag gläder mig åt, att det nu kan anses bestämdt, att John Ericsson-monumentet kommer att

resas på en af Göteborgs många vackra öppna platser. Detta skulle otvifvelaktigt blifva både lämpligt och en vacker prydnad för staden. Har du tänkt på någon viss plats der statyn skulle komma att uppställas i Göteborg?» — frågade konungen vidare.

»Den vackraste, och äfven efter min åsigt, lämpligaste platsen» — svarade jag och tog fram en karta öfver Göteborg, som jag hade i fickan — »derför att den är belägen nära Chalmers nya tekniska läroverk och andra skolor, är otvifvelaktigt midt i korsningen af Kungsportsavenyen och gamla allén, der intet hindrar bildandet af en rund 'square' omkring statyn, så att trafiken icke hindras, och der den skulle komma att taga sig särdeles tilltalande ut sedd i perspektiv från alléerna å båda sidor och likaså från Kungsportsavenyen. Jag har gjort upp ett förslag huru statyn skulle kunna komma att taga sig ut, som jag måhända får visa e. m:t.» Och jag framlade på bordet det utkast som stått infördt i tidningen Svea.

»Meningen vore, att vid foten af postamentet upplägga de trenne grofva kanoner, som Ericsson skänkte till den första svenska monitoren, och, som e. m:t tillåtit skulle få användas till prydande af monumentet, och å en bronsplatta å basementet hade jag tänkt skulle stå att läsa John Ericssons yttrande i bref till en vän i Sverige:

'Om Sverige skulle råka i fara, så kommer jag hem och ställer min person, min erfarenhet och min förmögenhet till mitt lands tjenst'.»

»Detta tycker jag blir i alla afseenden bra» — sade h. m:t. »Men huru mycket kommer ett sådant monument att kosta.»

»Enligt ingångna approximativa kostnadsförslag från framstående skulptörer och stenhuggerier, skulle alltsammans, utom grundläggningen, komma att kosta c:a 37,000 kronor och deraf finge göteborgarna antagligen bidraga med omkring 25,000 kronor.»

»Jag skulle anse vansinnigt, om ett sådant anbud på 25,000 kronor förkastades!» — utropade konungen.

»Tillåter e. m:t att jag får meddela Olof Wijk hvad e. m:t nu behagat yttra?» — frågade jag.

»Ja, naturligtvis!» — svarades. »Lycka till och adjö!» *)

Efter audiensens slut skyndade jag till telegrafstationen och meddelade herr Wijk h. m:t konungens yttrande samt hans tacksamhetsbetygelser för göteborgarnas villighet att resa statyn.

Derefter besökte jag några vänner, gick till hotellet, låste igen min nattsäck och reste hem till Stockholm.

Uti Charlottenberg var nattstation, och der hade kongl. jernvägsstyrelsen arrangerat så bekvämt, att endast några få rum funnos i stationshotellet, och de resande, som icke fingo plats der, måste söka sig nattkvarter i gårdarna omkring station. På detta sätt fick jag, efter att hafva pulsat i djup snö åtminstone 1,000 meter hit och dit, ett iskallt rum hos en handelsman och förkylde mig äfven ganska grundligt. Detta i förbigående.

* * *

Dermed var John Ericsson-staty-frågan i Göteborg afgjord, ty efter denna budskickning till konungen, och hans yttrande derunder, var någon återgång omöjlig, utan att göteborgarna kompromenterat sig allt för mycket, och detta var ej att befara.

Nu gälde det att få en staty åt John Ericsson i hufvudstaden. Och äfven denna fråga kunde anses afgjord, ty för en sådan staty fanns en fond, om än obetydlig, särskildt samlad för ändamålet, nämligen de 3,760 kronorna, som blifvit öfver efter Nils Ericson-statyns fullbordande, under vilkor att John Ericsson-stoden uppställdes i Stockholm, och som denna fond nu, genom räntor och insamling genom mig, ökats till c:a 5,200 kronor och förr eller senare, på ett eller annat sätt komme att uppgå till erforderligt belopp, var det således icke utan sin vikt, att denna grundfond finge bibehållas för dermed afsedt ändamål, ehuru det, som förut är nämndt, icke var absolut nödvändigt.

*) Jag antecknade genast efter hemkomsten till hotellet samtalet med h. m:t konungen och har anfört det så ordagrant jag kunnat.

Beslut förnyas om resandet af en John Ericsson-staty i Stockholm.

Efter återkomsten från Kristiania besökte jag ordföranden i bröderna Nils och John Ericssons statykomité, landshöfding Themptander, och berättade hvad som passerat i Göteborg, samt h. m:t konungens uttalande om saken, och att frågan dermed kunde anses afgjord, och efter en stunds samtal voro vi fullkomligt ense om, att det skulle vara dårhusmässigt att tillbakavisa göteborgarnas offervillighet, så mycket mera som, efter T:s åsigt, ingenting hindrade användandet af de medel jag insamlat — *utan bestämmelse om statyns plats* — till en minnesstod i Göteborg. Och på detta sätt kunde man få statyn förverkligad inom den allra närmaste framtiden, hvilket knappast vore möjligt, om man skulle bestämma sig för hufvudstaden och tillbakavisa göteborgarnas anbud.

»Men nog får du alla Stockholms tidningar på halsen på dig» — sade Themptander — »om de genom dig insamlade penningarna lemnas till Göteborg.»

»Derpå är jag beredd» — svarade jag — »men jag hoppas kunna försvara mina åtgöranden och *får nog rättvisa i framtiden, om jag får lefva, och allt går efter uppgjord plan.*»

»Men huru har du tänkt göra med de medel, som finnas qvar till John Ericsson-stoden i Stockholm?» — tillade jag slutligen. — »Jag har, som du sett af mitt bref af den 18 dennes, på särskild begäran, och alldenstund man syntes lägga så betydlig vikt derpå, att göteborgsstatyns vara eller icke vara nära på kunde anses derpå beroende, framfört önskan om medlens öfverlemnande till göteborgarna, hvilket, sedan konungen lagt sitt tungt vägande ord i vågskålen, och saken dermed är afgjord, visserligen hade varit obehöfligt. Men jag antager, att bortlemnandet af Ericsson-fonden *icke* kan ske, då dessa medel af gifvarna, i enlighet med uppropets tydliga ordalydelse, äro skänkta till statyer i Stockholm åt bröderna Ericsson. Jag har, som du sett af mitt bref, föreslagit att tecknarna skulle få yttra sig och

besluta härom eller återtaga sin teckning. Men detta är påtagligen både olagligt och omöjligt, ty man vet ju inte huru stora delar af de tecknade bidragen finnas qvar. Och, som ej alla de, som lemnat bidrag till statyn, kunna infinna sig vid ett blifvande sammanträde, äro de närvarande icke berättigade att besluta för de frånvarande om medlens användande till annat ändamål, då intet tvifvel kan finnas om tecknarnas mening, alldenstund teckningslistornas ordalydelse icke kan uppfattas på mera än ett sätt. Och dessutom har af Svenska Teknologföreningen och andra, som genom mig lemnat bidrag till John Ericsson-stoden, bestämdt föreskrifvits att *dessa* medel skulle användas till en staty i Stockholm. Derför komma dessa sistnämnda medel icke heller att aflemnas till monumentet i Göteborg, utan endast de som tecknats utan vilkor om plats för minnesstoden. Om komitén således skulle besluta, att öfverlemna de penningar som *genom komitén insamlats* till en John Ericsson-staty i Stockholm, för annat ändamål, står detta komitén naturligtvis fritt, men jag anser mig förhindrad göra detta med de medel som *jag* uppburit till statyn i Stockholm.»

»Detta är enligt min mening också alldeles riktigt» — svarade Themptander. — »Jag kommer under alla förhållanden att sammankalla tecknarna af bidrag till Ericsson-statyerna för att höra deras mening — men reserverar mig — det kan jag säga på förhand — om beslut skulle fattas, att de medel som lemnats till en John Ericsson-staty i Stockholm, icke bibehållas för detta ändamål.»

I fortsättning af samtalet meddelade jag Themptander i förtroende anledningen hvarför jag i mitt bref föreslagit de qvarvarande statymedlens aflemnande till Göteborg.

Detta möte, vid hvilket jag genom ett hastigt påkommet häftigt illamående, var förhindrad närvara, hölls kort derefter den 8 april 1895 och beslutet blef (sedan en af komitéledamöterna, herr F—l, föreslagit att de efter Nils Ericson-stodens fullbordande qvarvarande medlen skulle aflemnas till den blifvande stoden i Göteborg), att de närvarande, på förslag af general-

direktör Bennich och professor Retzius, beslutade, att dessa medel (uti hvilka äfven ingingo omkring 1,000 kronor som genom mig insamlats till en John Ericsson-staty i Stockholm) och uppgående till c:a 5,200 kronor, skulle fortfarande reserveras för sitt ändamål, d. v. s. en John Ericsson-staty i hufvudstaden. Komitén erhöll derjemte uppdrag, att omedelbart derefter utfärda ett upprop om insamling af hvad som ytterligare kunde erfordras för resandet af John Ericssons staty.

John Ericsson-statyfrågan i Göteborg afgjord.

I Göteborg hade under tiden teckningen af bidrag pågått och uppgick efter ett par veckor till bortåt 15,000 kronor, eller långt mera än jag, under mera än halftannat år, med rätt mycket arbete och omkostnader kunnat samla.

Herrar O. Wijk, Oscar Dickson*) och Robert Dickson, P. Fürstenberg och Röhss hade hvardera tecknat 1,000, åtskilliga 500 och 250 kronor o. s. v., och af mig affordrades nu bestämdt svar, om jag ansåg mig kunna aflemna de medel jag insamlat till användande för göteborgsstoden, »icke så mycket derför» — hette det i ett bref — »att dessa medel ovilkorligen behöfdes för ändamålet, ty sympatierna för frågan äro synnerligen stora, utan derför, att hyllningen af John Ericssons personlighet skulle anses vara allmän, och ej kunna betraktas såsom ensidig, om göteborgarna ensamma bekostade stoden».

Jag reste åter till Göteborg i medio af maj, och dels under öfvertygelse, att jag handlade rätt och klokt och kunde försvara mitt åtgörande inför mina många kommittenter, dels ock på grund af h. m:t konungens yttrande och ordförandens i Ericsson-statykomitén Themptanders uttalade mening, som fullkomligt

*) Herr Oscar Dickson hade, som ofvan är anfört, förut lemnat mig 500 kronor.

öfverensstämde med min, afgaf jag till den statykomité, som utsetts i Göteborg, och som utgjordes af herrar Olof Wijk, P. Fürstenberg, August Röhss, professor Wikander, major Jacobson, arkitekten Hedlund, herr Kobb och professor Warburg, nedanstående skrifvelse innefattande vilkoren för de insamlade medlens användande till en staty i Göteborg, anskaffning af hvad som fattades i den beräknade kostnaden för stodens utförande i ungefärlig öfverensstämmelse med det förslag som af mig uppgiorts, samt om plats för monumentet, m. m.

»Till herrar komiterade för uppresande af en minnesstod åt John Ericsson i Göteborg.

Efter det att så betydliga belopp till denna staty tecknats i Göteborg under vilkor om dess uppställning derstädes och dess utförande, om detta vilkor godkännes, torde kunna anses betryggadt, har jag, med betygande af min vördsammaste tacksamhet för detta storartade understöd för realiserandet af den idé, för hvilken jag under senare åren sökt verka, ansett mig berättigad att, — då Ericssonstoden genom antagandet af ofvanstående förslag inom den närmaste framtiden kan komma till utförande och företrädesvis lämplig plats för dess uppställning dessutom finnes i Göteborg — till stodens uppresande på detta ställe disponera de medel (för närvarande uppgående till tolf tusen etthundra aderton (12,118) kr. 14 öre jemte ränta derå, insatta å sparkasseräkning i Stockholms inteknings-garanti-aktiebolag), hvilka *utan vilkor om plats för statyns uppställning*, tecknats å af mig för ändamålet utfärdade teckningslistor, äfvensom hvad i öfrigt kan inflyta — utan vilkor — å ännu icke inkomna teckningslistor.

Hvad åter beträffar de fyra tusen (4,000) kr., hvilka af en person, som vill vara okänd, ursprungligen lofvats till en fond för ett tekniskt stipendium, bärande John Ericssons namn i Chalmers läroverk i Göteborg, men som af gifvaren sedermera medgifvits få, under vissa af honom uttalade önskningar, användas till en Ericssonstaty i Göteborg, kan jag för närvarande icke afgifva något löfte rörande dessa medels användande, förr än gifvarens åsigter skriftligen inhemtats.

Härförutom öfverlemnas till komitén de två grofva kanoner, som af Ericsson skänktes till den första svenska monitorn och som af H. M:t konungen i nåder lemnats till prydande af John Ericssons staty.

Anvisandet af ofvan nämda 12,118 kr. 14 öre sker under följande vilkor och förutsättningar:

att öppen passande plats inom Göteborgs stad värdig John Ericsson och det samhälle, som erhåller den store mannens bildstod samt så belägen, att statyn framstår fri för allmänheten, och tillika kommer att utgöra en dekorativ prydnad, kostnadsfritt lemnas af staden;

att, hvad som uppöfver det belopp jag kan komma att lemna, erfordras för statyns uppförande i öfverensstämmelse med uppgjorda kostnadsberäkningen, slutande på en summa af minst trettiofem tusen (35,000) kr., deruti inbegripen hufvudfiguren, och en allegorisk figur eller annan prydnad jemte piedestalen, men icke grundläggningen, som anbringas genom komiténs försorg, att statyn snarast möjligt må kunna blifva färdig till aftäckning samt slutligen, att såsom önskemål framhålles, det utförandet af Ericssonstoden med tillhörande dekoration, öfverlemnas åt en framstående skulptör, så att Ericssons bildstod icke allenast blifver honom fullt värdig, utan derjemte så prydlig för staden Göteborg som möjligt.

Göteborg den 22 maj 1895.

Cl. Adelsköld.»

De i föregående skrift omförmälda gåfvomedel emottagas tacksammast.

Göteborg den 22 maj 1895.

För komitén för uppresande af
John-Ericssonstoden i Göteborg

Olof Wijk,
komiténs ordförande.

Jag hade nu vunnit mitt mål, som jag så länge ardetat för. — Saken var i de *bästa* händer man kunde önska sig, och jag kände mig gladare och tacksammare, mot dem, som räckt mig handen, än det kan med ord beskrifvas.

I följd af denna öfverenskommelse aflemnade jag till komitén de medel som insamlats, uppgående såsom af kontraktet synes till 12,118 kr. 14 öre, utan några afdrag för kontanta utgifter, resor o. s. v., ty då hade summan högst betydligt reducerats.

Dessutom funnos 4,000 kronor eventuelt lofvade till statyn eller ett tekniskt stipendium bärande John Ericssons namn. *)

* * *

Genom förutnämnda öfverenskommelse med göteborgskomitén, om resandet af John Ericssons staty i Göteborg, och beslutet af tecknare till bröderna Ericssons dubbelstaty, att reservera de qvarvarande medlen efter Nils Ericsson-stodens fullbordande, till en minnesstod åt John Ericsson i Stockholm, samt donationen till ett John Ericsson-stipendium vid Chalmers läroverk, var den dröm jag drömde under nattresan från Göteborg till Stockholm den 9 juni 1894, på väg att realiseras på ett vida fullständigare sätt, än som då kunde anas, och jag kände mig lycklig att, under ålderns höst, hafva kunnat uträtta något, som efterkommande kanske skola erkänna, och på samma gång komma de anonyma brefskrifvarnes, och de med dem liktänkandes, syften på skam. Och detta kändes verkligen ganska tillfredsställande.

* * *

Återkommen till Stockholm, sedan saken ordnats i Göteborg, fann jag, såsom det kunde väntas, en del af tidningspressen mäkta förgrymmad derför, att jag aflemnat de medel som insamlats, till John Ericsson-stoden till Göteborg. Man beskylde mig för, att hafva missbrukat det förtroende som satts till mig; man sökte göra troligt, att ingen, som lemnat bidrag, tänkt sig annat än, att statyn skulle komma att stå i Stockholm — samt, att ingen annan plats än hufvudstaden var värdig för resandet af en staty af John Ericsson, etc.

Redaktören för »Stockholms-Tidningen» tog emellertid, sedan han sagt sin mening, saken praktiskt, genom att utfärda ett upprop till Sveriges arbetare, att lemna bidrag till »hedrandet

*) Den anonyme gifvaren bestämde sedermera, att dessa fyra tusen kronor skulle utgöra grundplåt för ifrågavarande stipendium, till hvilken ytterligare 225 kronor — af gifvarne särskildt bestämda för samma ändamål — aflemnats till styrelsen för Chalmers Tekniska läroverk i Göteborg.

af Sveriges första arbetare», hvilket upprop inbringade ej mindre än omkring 7,000 kronor. Detta bidrag från 17,000 kroppsarbetare i alla landets delar, har man uteslutande att tacka för att John Ericsson-stoden i Stockholm kunnat komma till utförande, så snart, som sedan skett.

Den enda tidning som erkände, att jag ej kunnat handla på annat sätt än som skett, var Nya Dagligt Allehanda.

Detta var den allvarsamma sidan af saken; men det fanns äfven en annan muntrare uppfattning.

Sålunda förekom i Söndags-Nisse, tecknad af mästaren Forsström, en mycket rolig karrikatyr — föreställande John Ericsson, groft tillyxad af en träklump, liggande på ryggen å två bockar, med en bekant Stockholmare dragande i hufvudet och en annan lika bekant göteborgare i benen, så att figuren blifvit så lång, som om gamle John varit af gummi elasticum. Bredvid befanns min person rifvande sig i hufvudet med begge händerna; och under står skrifvet:

»Ni slita ju sönder gubben för mig!»

Bekanta, som förmodligen menade väl, rådde mig att annonsera i Stockholmstidningarna, att de som lemnat bidrag till Ericsson-stoden mot erhållande af biografier, och voro missnöjda med mitt åtgörande, egde att återbekomma sina bidrag.

Men som medlen redan aflemnats till göteborgskomitén, och jag ansåg mig hafva handlat rätt och klokt, och för ingen del ville erkänna motsatsen, infördes tills vidare nedanstående artikel, såsom försöksballong i Nya Dagligt Allehanda, den 5 juni 1895, för att få kännedom om opinionsvinden, och, med undantag af en enda person, som misstydt mina afsigter, och öppet och ärligt meddelade detta, syntes alla tillfredsställda med min förklaring.

Artikeln i Dagligt Allehanda af den 5 juni lydde:

»I sammanhang med den redovisning som inlemnats till och kommer att inflyta i Aftonbladet öfver insamlingen af bidrag till John Ericssons minnestod till och med den 9 nästlidne maj, har jag ansett mig, på begäran, böra afgifva nedanstående upplysningar

rörande insamlingen och den öfverenskommelse, som träffats med John Ericsson-staty-komitén i Göteborg om dess snara uppställning derstädes.

Som bekant företog jag mig för omkring halftannat år sedan att söka åstadkomma en minnesstod åt vår frejdade landsman, hvilket ledt till det lyckliga resultat, att stoden inom den närmaste framtiden kommer till förverkligande. Detta resultat hade emellertid icke så hastigt och lätt kunnat vinnas utan det varma bifall och understöd frågan haft att glädja sig åt af tidningspressen, det välvilliga tillmötesgåendet från flere håll både i Ericssons fädernesland och från utlandet, men ej minst genom den storartade offervillighet, som ådagalagts af medlemmar af Göteborgs samhälle, för hvilket allt jag härmed betygar min djupt kända tacksamhet.

Vid den tid insamlingen af medel till statyn beräknats afslutad, såg det emellertid ganska tvifvelaktigt ut, om någon minnesstod öfver John Ericsson skulle kunna för närvarande åstadkommas. I början af februari månad innevarande år efter ej så obetydligt arbete af dem, som godhetsfullt biträdde mig med insamlingen, hade nemligen influtit tillsammans endast omkring 9,500 kr., hvaraf lemnats af i hufvudstaden boende personer i rundt tal 2,500 kr., från det öfriga Sverige dito 3,500 kr. och från utlandet och i Sverige vistande utländingar dito 3,500 kr., och alla tecken angåfvo, att bidragen började sina.

Dessutom hade en person, som vill vara okänd, till hedrande af John Ericssons minne tecknat 4,000 kr. till fond för ett tekniskt stipendium, bärande John Ericssons namn, eller eventuelt under vissa vilkor till en staty åt honom i Göteborg.»

För en tillämnad staty åt John Ericsson i Stockholm funnos qvar af 1889 års insamling för ändamålet 5,200 kr. och, om de 9,500 kr., som af mig insamlats utan vilkor om plats, tillagts, så hade i februari månad tillsammans 14,700 kr. funnits disponibla i Stockholm. Sedermera hafva visserligen ytterligare omkring 2,600 kr. tillkommit, men derpå kunde ingen beräkning *då* göras och ännu mindre om den insamling, som nyligen skett genom Stockholms-Tidningen.

För ofvanstående belopp äfven med tillägg af de 2,500 kr., som sedan tillkommit, hade emellertid ingen staty, värdig John Ericsson, kunnat åstadkommas. De insamlade medlen hade fått insättas på förräntande, tills någon gång framdeles kapitalet vuxit till det belopp som erfordrades; och inför de utländingar, som lemnat bidrag, naturligtvis under förutsättning, att svenskarna skulle fylla hvad som

fattades — ja öfver hela verlden hade ett fattigdomsbevis i mera än ett hänseende afgifvits, att medel i Sverige icke kunnat sammanbringas till ett äreminne åt en man, till hvilken fäderneslandet stod i så stor tacksamhetsskuld som till John Ericsson.

I detta ögonblick, då fråga var, att man skulle uppskjuta med afbetalning af denna tacksamhetsskuld, tills gångbar bankränta sådant medgaf, och minnet af hvad Ericsson gjort för menskligheten och fäderneslandet fullkomligt bleknat i Sverige — uppträdde på föranledande af artillerimajoren och kommendören Albert Jacobson, framstående män ur Göteborgs samhälle med anbud att sammanbringa det belopp, som fattades för Ericssonstodens åstadkommande på ett fullt värdigt sätt — under vilkor att densamma upprestes i Göteborg. Härigenom räddades situationen, och det är ju helt naturligt, att jag såsom målsman för alla dem, som lemnat bidrag till hedrande af John Ericssons minne, icke skulle tillbakavisa detta storartade anbud, utan med tacksamhet antaga detsamma, sedan H. M:t konungen, som alltid och vid alla tillfällen visat sig varmt sympatisk för saken, uttalat sig för att Göteborgsanbudet antogs, enär Ericssons-stoden derigenom omedelbart kunde komma till utförande och erhålla mera bemärkt och framstående plats än i Stockholm, hvarför det slutligen lämpade sig synnerligen väl att bilden af den man, som genom sina epokgörande uppfinningar omskapat sjöfarten, uppställdes i Sveriges första sjöfartsstad. Och jag föreställer mig, att alla, som lemnat sitt bidrag för John Ericssons hedrande, och icke för att Stockholm derigenom skulle erhålla sin 14 bildstod, skola till alla delar instämma i dessa åsigter.

Häremot har emellertid invändts, att ingen annan plats, värdig John Ericsson, finnes i Sverige än i dess hufvudstad, och detta visar, att de, som uttalat denna höga tanke, rätt förstått uppfatta Ericssons stora lifsgerning och betydelse. Men *under för handen varande förhållanden* kunde icke gerna, utan klander, handlats på annat sätt än som skett, och under alla förhållanden var det, enligt min åsigt, klokare och bättre att erhålla garanti på att Ericssons-stoden nu kom till utförande, än att dermed skolat uppskjutas till en obestämd framtid. Ty alldeles otvifvelaktigt är, att om icke Göteborg uppträdt med sitt storartade och frikostiga anbud, så hade frågan varit »bordlagd» tills vidare.

Och för resten; den ort, som vill, till hufvudsakligaste delen, bekosta ett monument öfver en storman, bör väl äfven få äga detsamma.

I Tyskland hafva väl ett dussin städer och orter upprest statyer och monument öfver »det stora fäderneslandets» mest omskrifne

man, furst Bismarck, men ännu finnes ingen staty åt honom i Tysklands hufvudstad, Berlin. Samma är förhållandet med Italiens störste statsman Cavour.

På den punkt frågan om en staty åt John Ericsson äfven i Stockholm nu befinner sig, är emellertid alldeles säkert, att han förr eller senare erhåller en sådan i Sveriges hufvudstad, och hedern för att detta snarare kan ske, tillkommer det entusiastiska uppträdandet af Stockholms-Tidningen och det beundransvärda svar tidningen fått på sitt upprop om insamling till en Ericssons-stod genom tecknandet af närmare 7,000 kr, i 10-, 25- och 50-öringar af omkring 17,000 svenska arbetare. För min enskilda del kan jag naturligtvis icke annat än på det högsta glädja mig häråt och vill gerna i min ringa mån bidraga till en staty i Stockholm, så godt jag förmår.»

* * *

Härefter infördes i D. A.-artikeln den öfverenskommelse som träffats mellan göteborgskomitén och mig, intagen å sidan 449, hvarefter den afslutades med följande ord:

»Sedan ofvanstående upplysningar lemnats, vågar jag hysa den förhoppning, att alla de, som i förtroende till mig personligen, utan vilkor lemnat bidrag till John Ericssons minnesstod, skola godkänna hvad jag i bästa afsigt gjort, förvissad som jag är, att de framstående män i Göteborg, i hvilkas händer saken nu hvilar, skola göra allt för att de vilkor jag, i öfverenskommelse med statykomitén, å mina komitenters vägnar ansett mig skyldig göra, vid medlens öfverlåtande, skola leda till att John Ericssons minnesstod blifver uppstäld i värdigaste, konstnärligaste skick å värdigaste plats Göteborg kan erbjuda.

Stockholm den 5 juni 1895.

Cl. Adelsköld.»

»Gamle John» i händerna på konstnärer, arkitekter och konstestetici.

Hittills hade allt gått väl, och jag kan ej beskrifva huru lycklig jag kände mig öfver att hafva hunnit så nära de mål jag satt mig före.

Min tacksamhet till *alla* dem, som på ett eller annat sätt bidragit till detta resultat, från h. m:t konungen till och med den fattige arbetaren, var äfven obegränsad, men mest kände jag mig stå i obetalbar förbindelse till Göteborgs innevånare, som så välvilligt gått mig till mötes och så kraftfullt tagit hand om saken, just då svårigheterna syntes oöfvervinneliga.

Sedan den finansiella delen sålunda ordnats, återstod den konstnärliga — utförandet af John Ericssons bildstod. — Och nu började svårigheter af en annan art, nämligen att tillfredsställa de olika åsigterna emellan konstnärer, arkitekter och konstestetici, hvilket under närvarande brytningsperiod uti konstverlden är omöjligt, och på detta fin de siècle-inbördeskrig mellan konstens utöfvare och deras vänner skulle »gamle John», som icke kunde försvara sig, oskyldigt blifva förlorande part.

I utlandet, der konsten mera än här betraktas såsom universell, är numera vanligt, att, då det är fråga om uppförandet af större monumentala byggnader eller skulpturverk, anordna internationella täflingar, för att gifva verldens förnämsta arkitekter och konstnärer tillfälle till täflan. Man ser saken ur högre, mera allmän synpunkt, söker erhålla det bästa som kan åstadkommas, och beräknar tillika den bildande fördelen för egna konstnärer, att deltaga uti internationella täflingar. Härigenom anstränges nämligen förmågan, en farlig exklusiv uppfattning af egen fullkomlighet och oumbärlighet förebygges, och vinnes seger, är äran och vinsten så mycket större. Allt fördelar af *detta* »nya system».

I Göteborg (likasom sedermera i Stockholm) ansåg man emellertid, att endast svenska skulptörer skulle tillåtas täfla om John Ericsson-monumentet, och med anledning deraf utfärdade komitén inbjudning till våra inhemska konstnärer, att täfla om tvenne pris, hvardera å 800 kronor för eskissen till en staty åt John Ericsson, utan andra föreskrifter än, att monumentet i sin helhet, utom grundläggningen, icke fick öfverstiga en kostnad af 30,000 kronor, och att de prisbelönta eskisserna skulle vara komiténs tillhörighet. För öfrigt lemnades konstnärerna full

frihet att utföra eskisserna efter hvar och ens egen uppfattnings- och — annan förmåga.

Till följd häraf inkommo, från sju konstnärer, lika många olika projekt till statyn, det ena »konstigare» än det andra. Dessa skulle nu granskas af en af komitén utsedd jury, sammansatt af skulptörerna Bissen och Sinding från Danmark, professorerna Warburg och Clason, samt den som skrifver detta, hvilken tillika hedrades med val till ordförande i juryn. Professor Warburg fungerade som sekreterare.

Jag kan ej neka, att jag kände mig sorgligt berörd vid beskådandet af de karikatyrer af John Ericsson, de sju »konstnärerna» skapat, och den simpla uppfattning af skön konst och brist på smaksinne, som de alla ådagalade.

Någon likhet med originalet, var icke fråga om, hvarken i hållning eller porträttlikhet,*) oaktadt många porträtt af John Ericsson finnas, såväl i fotografi som tryck, till ledning för herrar skulptörer för så vidt de velat följa något annat än sin egen fantasi om huru han borde se ut.

Man har — i förbigående sagt — med anledning af de misslyckade täflingarna i fråga om hans staty, fått den föreställning om John Ericsson, att han skulle vara så otacksam att återgifva i bild. Men då man vet, att han var ytterst välbildad, kraftigt, muskulöst och på samma gång smärt byggd med ett utomordentligt vackert hufvud och den noblaste hållning och genialisk blick, borde ett tillfredsställande återgifvande af honom icke mött synnerliga svårigheter, förutsatt att — förmåga funnits hos de uppträdande.

* * *

Den eskiss som ställts främst och i bästa belysning bland de täflande inför juryns ögon och som sedermera äfven erhöll första priset, och var märkt »*Den 9 mars 1862*», ansågs — enligt

*) Om man undantager porträttlikheten i herr Fallstedts, i öfrigt besynnerliga förslag, föreställande Ericsson sittande i en stol, afhuggen vid sitsen, och denna jemte bilden uppspetad på en pinne högt upp i luften.

protokollets ordalydelse — hvad figuren anginge, vara »*ett originelt grepp*» och »*äga afgjorda konstnärliga förtjenster*», men ock »*betydande fel*», *bland hvilka särskildt framträder den misslyckade och osköna ställningen af det högra benet, fel, som det icke vore afgjordt att konstnären vid utförandet mäktar aflägsna*» etc.

Jag har ansett mig böra närmare beskrifva detta »konstnärligt förtjenstfulla» foster, emedan det beklagligen lärer hafva tillintetgjorts af sin egen fader och upphofsman, oaktadt det, sedan det betalts, var komiténs egendom, och af komitén, på mitt förslag, skänkts till Göteborgs museum.

Konstnären hade framställt den ståtlige och i allt korrekte John Ericsson såsom en kutryggig liten gubbe, liknande en grinig stockholmsk »torrsopare», utstyrd i en dräkt som en luffare med någon sjelfkänsla, skulle djupt föraktat, stående framåtlutad på ett ben, och med högra foten på en så stor propeller, att den räckte upp emot venstra knät, genom hvilken något obeqväma ställning det högra knät betydligt närmade sig den stackars gubbens haka. Med begge händerna höll han framför sig ett stort med krumilurer fasoneradt skynke, räckande ända ner till golfvet, hvilket han syntes förevisa för publiken.

Gubben var, i denna ej så litet genanta position, uppsatt på ett mycket lågt, men så mycket tjockare postament, ja, så tjockt, att en hel familj kunnat rymmas derpå, och ur framsidan på detta framsköt ur graniten, bland annat krams, som skulle gjutas i brons, öfra hälften af en naken qvinnokropp, hvilken föreföll alldeles omotiverad, om den skulle — men knappast kunde — symbolisera »gamlingens tanke».

Sedan den officiella juryn afslutat sitt uppdrag, insläpptes allmänheten att taga »konstverken» i betraktande och beskådande, och folkhumorn, som gerna brukar träffa hufvudet på spiken, döpte genast detta konstverk med tygskynket till — »*Skräddaren*».

En annan af bilderna — en liten tjock man med spetsmage, uppställd på något, som genom sin konvexa form närmast liknade ett ölfat, fick namnet »*Backus på tunnan*».

För öfrigt förekom en herre i gips med ofantligt långa, smala ben och spetsiga skodon, stående i positur, som om han ämnade göra ett »pas». Att denne skulle benämnas »*Dansmästaren*», var ju alldeles i sin ordning.

Enligt ordalydelsen i programmet till pristäflingen, ansåg sig juryn pliktig att föreslå utdelning af de tvenne prisen, hvaraf det ena skulle tillkomma »skräddarens» skapare och det andra en svensk skulptör, bosatt i Paris, som uppträdde under signaturen »*Gud och folket*». För min del ansåg jag intet pris böra föreslås till utdelning, då ingen af de utställda gubbarna af juryns sakkunniga ledamöter ansetts utförbara.*)

I denna negativa form inkom juryns yttrande till komitén, som nu skulle fatta beslut, dels om prisens utdelande och dels om statyns utförande.

I fråga om prisutdelningen hade yttrats: »*att juryn icke anser sig kunna förorda något af de inlemnade projekten till utförande*», men ville emellertid, »*med hänsyn till inbjudningens ordalydelse, om två lika pris för de till utförande lämpligaste (!) och konstnärligt bästa (!) skisserna, föreslå komitén, att erkänna första priset åt skissen »Den 9 mars 1862» och det andra åt »Gud och folket*».

Då komitén samlats, stodo inför dess ögon till beskådande de roliga gipsgubbarna, hvilka juryn på det blodigaste sätt massakrerat — men föreslagit till erhållande af de höga prisen.

Då jag ännu hade i friskt minne huru mycket besvär jag haft att sammanbringa de 1,600 kronor som prisen utgjorde och var ej så litet förargad öfver, att de surt förvärfvade penningarna skulle bortslösas på sådant odugligt, värdelöst skräp, tog jag mig friheten protestera mot prisutdelningen, hvilket efter juryns

*) Våra förnämsta skulptörer, såsom Börjeson och Lundberg, hade påtagligen icke deltagit i denna täflan, och då jag efteråt frågade dem hvarför de icke velat vara med, svarades:

"Om vår Herre sjelf behagat deltaga i täflingen om John Ericsson-stoden, hade ändå — — — fått priset."

Huruvida "vår Herre" uppträdde i pristäflingen, är mig icke bekant, alldenstund endast de prisbelönta konstnärernas namnsedlar öppnades, men förutsägelsen att — — — fick pris slog in.

förklaring att prisbilderna ägde ohjelpliga fel och icke kunde begagnas för utförande af statyn, endast var att kasta bort penningar. Men med vanlig göteborgsfrikostighet beslöts, att »Skrräddarens» skapare för sitt »originella grepp» skulle belönas med 800 kronor och att upphofsmannen till »Gud och folket» jämväl erhölle samma ersättning för sitt besvär.

Sedan detta afgjorts, kom frågan om utförandet af monumentet, hvartill ingen ledning fanns genom täflingarna.

I fråga härom hade juryn, som förut är nämndt, uttalat den åsigten, att »*ingen af de inlemnade projekten*» — således icke heller de pristillstyrkta — »*kunde ifrågakomma till utförande*» och derför i slutet af sitt yttrande föreslagit,

att »antingen nya skisser infordrades af de båda pristagarna, eller ock att, då täflingen icke kan synas hafva medfört något lyckadt resultat, hos någon framstående svensk skulptör beställa en förslagsskiss».

Af en af jurymännen framhölls emellertid i vältaliga konsttermer det »originella greppet» i förste pristagarens eskiss, och hans stora konstnärsförmåga i öfrigt, och förslag väcktes, att han skulle erhålla uppdrag att, mot särskild ersättning, omarbeta sin gubbe, eller göra en ny.

Å min sida anfördes, att juryn ju varit ense om, att täflingen fullkomligt misslyckats och alldeles oförtydbart uttalat sitt kasserande af förste pristagarens förslag och sitt tvifvel om konstnärens förmåga, att aflägsna felen på sin eskiss, samt derför föreslagit, *att komitén borde vända sig till någon framstående skulptör för erhållande af en förslagseskiss.*

Dessutom framhölls af mig att postamentet var ohyggligt smaklöst och klumpigt samt att monumentet utfördt på liknande sätt skulle komma att kosta minst 40- om ej 50,000 kronor.

Komitén beslöt emellertid att begära en ny eskiss af »*Den 9 mars 1862*».

Då mina protester sålunda icke vunnit komiténs uppmärksamhet, och jag förutsåg, att detta beslut endast skulle leda till tidspillan, upprepade nya, alldeles onödiga, utgifter samt möj-

ligen till, att en karrikatyrbild af John Ericsson skulle blifva resultatet, ansåg jag mig böra till protokollet inlemna följande skriftliga uttalande af min mening:

»Anförande till protokollet vid John Ericsson-komiténs i Göteborg sammanträde den 25 juni 1896.»

Uti afgifvet utlåtande har den jury, som haft att granska de inkomna skisserna till John Ericssons minnesstod i Göteborg, uttalat såsom sin åsigt:

att det projekt, som hade till motto 'Den 9 mars 1862', kunde anses vara *'ett originelt grepp'*, men behäftadt med *'betydande fel'*, såsom bland annat *'den misslyckade och osköna ställningen af högra benet'* (hvartill enligt min åsigt borde läggas den simpla figuren, fullkomligt olika de beskrifningar och de porträtt, man har af Ericsson, samt det stora pappersskynket, som framhålles mera liknande ett förevisadt tygstycke än en teckning), *'fel'* — yttrar juryn — *'som det icke vore afgjordt, att konstnären vid utförandet mäktar aflägsna'*. Juryn har äfven ansett, att betydliga inskränkningar måste göras i den kolossala piedestalen o. s. v., om det hela skall kunna utföras för det af komitén fixerade priset.

Juryn säger vidare:

att förslaget med motto *'Gud och folket'* äfven i många hänseenden förefaller juryn olämpligt, och att piedestalen är smaklös samt för dyrbar, och att således äfven detta projekt är allt för kostsamt, samt slutligen

att 'juryn icke ansett sig kunna förorda någon af de inlemnade skisserna till utförande'.

Af detta utlåtande framgår således alldeles oförtydbart, att juryn i sjelfva verket funnit sig icke allenast böra kassera alla de inkomna sju skisserna, utan jemväl uttalat bestämda tvifvel om de båda sedermera prisbelönta konstnärernas förmåga, att utföra statyn på ett tillfredsställande, karakteristiskt och porträttlikt, samt den frejdade mannen och staden Göteborg värdigt sätt.

I betraktande af, att ofvanstående åsigter uttalats af konstkännaren herr professor Warburg, af två så framstående skulptörer som herrar Sinding och Bissen samt af arkitekten professor Clason, vill det förefalla mig, som om det endast vore att ånyo onödigtvis uppoffra penningar och förlora tid, genom att mot särskild ersättning, infordra nya skisser från konstnärer, som juryn ansett icke kompetenta att utföra Ericsson-statyn, så mycket mindre som, att döma af de prisbelönta förslagen, artisterna påtagligen icke förmått

uppfatta John Ericssons storhet i all sin enkelhet, hans imponerande stolta och nobla figur och ädla anletsdrag.

'*Då täflingen således*' — såsom juryn yttrar — '*icke medfört gynnsamt resultat*', och en ny sådan förmodligen äfven skulle misslyckas, får jag, för min del, vördsamt föreslå, att komitén, i öfverensstämmelse med juryns egentliga '*kläm*' i slutet af sitt betänkande beslutar:

att statyn (i enlighet med de vilkor, som finnas intagna uti afhandlingen af den 28 maj 1895 mellan herrar komitérade och mig, rörande de genom mig insamlade medlen) beställes af någon annan 'framstående skulptör', som visat sig äga erkänd förmåga, att på ett utmärkt sätt utföra monumentala bilder. Och skulle svenska bildhuggare icke vilja åtaga sig ett så ärofullt uppdrag, finnas nog utländingar, af framstående talang, som äro villiga dertill — t. ex. Walter Runeberg.

Alla de många, från h. m:t konungen till den simple kroppsarbetaren, som lemnat större eller mindre bidrag till John Ericssons minnesstod, hafva rättighet fordra, att denna stod, utan afseende på person, utföres på det mest karakteristiska-porträttlika och verkligt konstnärliga sätt, som kan åstadkommas.

Af den uppfattning jag fått, dels genom studier af John Ericssons personlighet, dels ock genom beskrifningar, som erhållits af dem, som stått honom nära, anser jag, om jag skall uttala en egen åsigt om saken, att hufvudfiguren bör framställas utan fullkomligt onödiga och vanprydande attributer — 'alla slag' — vare sig i form af ritningar eller ritinstrument och dylikt, enkel som John Ericsson förekom i lifvet, samt att, då han blef verldsbekant icke endast för sina uppfinningar inom sjöfartens område, utan i mångt och mycket annat, såsom i jernvägs- och artilleriväsendet, genom uppfinningarna af ångbrandsprutan, som räddat tusendetal menniskolif och effekter för milliarder kronors värde, af den direkt verkande ångmaskin, af kalorik- och solmaskinerna, om hvilken sistnämnda professor Langley, en af nutidens störste vetenskapsmän, yttrar, att 'ingen, som äger förmåga att bedöma saken, kan uppskatta den nog högt' m. m. m. m., äfvensom slutligen att Ericssons hundradetals uppfinningar i alla riktningar till mensklighetens fromma grundades på djupa vetenskapliga beräkningar, synes det mig, som om den allegoriska figur, hvilken är afsedd att pryda sockeln till stoden, mångsidigast skulle symbolisera mannen genom att framställas såsom '*Vetenskapen*' i form af en qvinlig figur.

Göteberg den 25 juni 1896.

Cl. Adelsköld »

* * *

Medan pristagaren »*den 9 mars 1862*» höll på med utarbetandet af nya eskisser, uppträdde den utmärkt skicklige porträttskulptören herr Ingel Fallstedt med ett projekt till staty åt John Ericsson i Göteborg, bestående af en — *hvad hufvudet beträffade* — ganska porträttlik figur, stående på ett högt postament af granit, vid hvars fot »det gamla Göta lejon» hvilade. Hållningen var deremot icke John Ericssons, men detta antog jag skulle kunna ändras.

Detta var ett »*grepp*», som tilltalade mig, och den väsentliga anmärkning jag hade emot figuren var, att den icke stod rak med högburen panna, frimodigt blickande omkring sig, såsom en bild af John Ericsson *måste* vara, om den skulle vara karakteristisk, utan med hängande hufvud, som en utlefvad gubbe, tummande på ett pappersblad, äfvensom att skulptören icke velat bestå sin idealbild annat på sig än en kort jacka, ett plagg, som John Ericsson, enligt uppgift af personer som personligen stått honom nära, aldrig i sitt lif begagnat, annat än då han, i ungdomsåren, arbetade på verkstäder i England.

Förslaget framställdes för komitén, slog an på de flesta ledamöterna, och efter någon öfverläggning beslöts, att äfven Fallstedt skulle erhålla uppdrag, att inkomma med en ny, mera utförd modell.

Detta blef uppslaget till det monument som sedan rests, fastän ej så obetydligt förändradt, dock icke, enligt min uppfattning, till sin fördel, hvarken till figuren eller fotställningen.

* * *

Efter ett temligen långt dröjsmål med modelleringen, inlemnade Fallstedt och förste pristagaren — »den 9 maj 1862» — sina förslag, den förste tvenne och den sistnämnde ej mindre än tre eller fyra figurer i olika positioner, under förklarande, att dessa voro de bästa han för sin del kunde åstadkomma. *)

*) Af dessa var det förnämsta en hög bautasten med en figur framför, och framför denna något, som liknade en symaskin, men lärer skolat föreställa ett ritbräde.

Fallstedt utarbetade sina eskisser i Stockholm i en lokal, som upplåtits åt honom i Fria konsternas akademi. Och på det att Ericsson-stoden skulle kunna blifva porträttlik och karakteristisk, hade jag lemnat honom ett exemplar af John Ericssons biografi samt förevisat ett större daguerreotypporträtt som jag äger, taget i hans kraftfullaste år, så att skulptören skulle kunna få en föreställning om den väldiga kraft, den stolta hållning och den intelligens, som just karakteriserade mannen ända till hans sista stund. F. hade emellertid fått en konstnärlig suggestion i hufvudet om hur John Ericsson *borde* se ut, och att han *måste* förekomma i en kort jacka, och det var omöjligt, att få honom ifrån denna idé, trots att professorerna grefve Georg v. Rosen och Clason, artisten Edelfelt m. fl. framstående konstnärer, och flera personer som sett och umgåtts med Ericsson, såsom civilingeniören Wenström, som under längre tider förtroligt umgåtts med Ericsson, direktör Gumælius, bibliotekarien H. Wieselgren m. fl., som i Stockholm hade tillfälle se eskisserna, rådde honom att låta Ericsson stå rak, hålla upp hufvudet och intaga den ställning som var hans naturliga och vanliga, äfvensom klåda honom så, som han brukade vara klädd.

Då Fallstedts eskiss var färdig förevisade han densamma för professor Clason och mig, och då jag förklarade att jag, när saken förekom uti komitén, icke kunde tillstyrka utförandet af en bild, som jag bestämdt visste ej vara karakteristisk och liknade John Ericsson, så i utseende som hållning och drägt, modellerade Fallstedt en annan eskiss, föreställande en lång, gänglig herre, styf i ryggen som om modellen varit behäftad med stelkramp och med lång rock, samt för öfrigt till illusion lik en kolportör med en pappersrulle, synbarligen beredd att hålla en predikan.

Samma jury, som yttrat sig vid första pristäflan, skulle nu säga sin mening om den nya täflingen emellan pristagaren »den 9 mars 1862» och Fallstedt, och resultatet blef, att Fallstedts förslag af hela juryn framhölls såsom det enda antagliga till utförande. Enighet om hvilket af de båda typerna, den med

krokiga ryggen och ledsna hängande hufvudet, eller en med *rak* rygg och stolt, högburet hufvud, vanns emellertid icke uti juryn till följd af den olyckliga framställningen af det sistnämnda alternativet. Herrar Bissen och Sinding samt professor Warburg uttalade sig skriftligen i januari 1897 för det förstnämnda alternativet, dock med den reservation af de båda bildhuggarna, att Fallstedt borde modifiera hufvudets hållning till mera högburet. Professor Clason och jag hade redan i december 1896, i en gemensam skrifvelse innan juryn sammanträdde, och herrar Bissen, Sinding och Warburg yttrat sig, fästat uppmärksamhet på, »*att vid framställandet af en persons bildstod, allt hittills gält och fortfarande, som det är att hoppas, kommer att gälla inom konstnärsverlden, såsom allmän regel, att — föremålet afbildades så naturtroget som möjligt i afseende på porträttlikhet, hållning, drägt m. m., och att konstnären, i första rummet, i densamma inlägger det personligt karakteristiska i ställning och uttryck*», hvarför vi, för vår del, tillstyrkte, att Fallstedts alternativ, med långrocken, i flera detaljer skulle ändras för vinnande af mera karakteristisk och trogen framställning af Ericssons personlighet.

Inom juryn hade professorn i estetik, Warburg, förordat det förstnämnda alternativet, »*såsom varande ett uttryck af konstnärens egen uppfattning af John Ericsson*», *då en dylik egen uppfattning naturligtvis innebar en vida större garanti för ett lyckligt utförande, än* »*alla råd och inspirationer vare sig af anonyma konstnärer eller af bekanta till John Ericsson*», och förordade äfven inom komitén samma eskiss, särskildt för »*den vackra behandlingen af ryggen*».

Åter stod komitén »i valet och qvalet», men frågan redde sig på följande sätt.

Jag, som var närvarande vid detta viktiga komitésammanträde — det sista jag hade tillfälle bevista —, förordade naturligtvis *de principer i afseende på porträttlikhet m. m. som professor Clason och jag i vår skrifvelse anfört.* Samme ledamot i komitén, som uti juryn förordat Fallstedts eskiss med det lutande hufvudet, förklarade emellertid till svar härpå, att »*porträttlikhet*

och karakteristisk hållning i statyn vore mindre nödvändiga derför, att ingen om hundra år skulle minnas huru John Ericsson såg ut», och att det derför vore bäst, att öfverlemna åt konstnären, att framställa bilden efter egen individuell uppfattning. Uti samma åsigt instämde i hufvudsak arkitekten Hedlund. Och då således — *inom juryn* — en estetisk och två konstnärliga ledamöter (de sistnämnda dock med modifikation) — eller tre — stodo mot två mindre konstnärliga, och, *inom komitén*, äfven tvenne estetiska och konstnärliga ledamöter uttalat sig för den krokiga figuren med vackra ryggen, befann sig komitén — såsom äfven af andra ledamöter erkändes — åter i stort bryderi. För att emellertid ej utsättas för ett allt för drygt ansvar inför den moderna konstkritiken, om icke det af herrar estetici och konstnärer rekommenderade förslaget accepterades, beslöts:

att det skulle öfverlemnas åt Fallstedt, att utföra John Ericsson-stoden, i enlighet med sin egen intuition.

Härmed var frågan om *statyn* afgjord. Men då anmärkningar inom komitén gjorts mot Fallstedts, med biträde af professor Clason, uppgjorda förslag till *postament*, hänsköts uppgörandet af en ny ritning till ett sådant, på komitéledamoten arkitekten Hedlunds förslag, till en annan arkitekt, herr R., med hvilken Fallstedt icke drog riktigt jemt, hvilket väckte den sistnämndes stora missbelåtenhet. Och detta föranledde till en strid mellan F. och arkitekterna, till utställningar af modeller och till polemik i tidningarna, som pågick en hel vinter, och slutligen ledde till den erkänt klumpiga form på postamentet, som det sedan erhållit.

Platsen för John Ericsson-statyn i Göteborg.

Medan profmodelleringen af statyn, och striden i »ord och bild» och press om postamentets form m. m. pågick mellan konstnärerna och långt dess förinnan, dryftades frågan hvar John Ericsson-stoden skulle placeras i Göteborg. *)

Kontraktet emellan komitén och mig, vid aflemnandet af de genom mig insamlade bidragen, innehöll (se föregående) den bestämmelsen i fråga om platsen:

»att John Ericssons staty skulle uppställas på öppen passande plats inom Göteborgs stad, värdig John Ericsson och det samhälle som erhölle den store mannens bildstod, samt så belägen, att statyn framstod fri för allmänheten och tillika komme att utgöra en prydnad för staden».

Jag hade allt från början tänkt mig, i enlighet härmed, såsom den mest lämpliga och bäst passande platsen för John Ericsson-stoden, vara i korsningen af Kungsportsavenyen och gamla allén, midt uti en rundel eller s. k. »square», som der skulle anordnas omkring densamma — likasom omkring Maximilian-stoden å Maximilian-strasse i München och på flera andra ställen under liknande förhållande i utlandet — och hvarför intet hinder fanns i Göteborg.

Bilden af den verldsfrejdade mannen hade här kommit att stå på en öppen plats, fullständigt fri och synlig för den resande utländingen och hans landsmän från alla sidor, samt ett vackert perspektiv genom densamma bildas, både från norr och söder i Kungsportsavenyen, och från öster och vester i alléerna, hvarigenom den — utförd på ett vackert och monumentalt sätt — kommit att utgöra en prydnad för staden. **) Dessutom skulle den här komma i närheten af Chalmers tekniska läroverk och *»förebilden»* för eleverna der, således finnas i närheten.

*) Redan i programmet till täflingen om eskissen hade framhållits såsom "lämpliga platser" det s. k. "Lilla torget", och inuti planteringen nära Kungsportsavenyen.

**) Om korsningen af Kungsportsavenyen och gamla allén valts till uppställning af John Ericssons staty, hade den naturligtvis måst utföras på ett helt annat, mera monumentalt sätt, för att blifva i stil med och en prydnad för en så pretentiös plats.

Mot detta förslag uppstod genast stark opposition, och vid ett stort möte med arkitekter, konstnärer, fabriksidkare, stadsfullmäktige m. fl., vid hvilket jag infunnit mig, och framhöll det efter min åsigt rätta, riktiga och prydliga uti, att John Ericsson-monumentet uppställdes på denna plats, förkastades förslaget, efter en lång diskussion. Företrädesvis framhölls, att statyn uppställd här, skulle blifva hinderlig för spårvagnstrafiken, hvilket emellertid ingalunda bort blifva förhållandet om, såsom i München och på andra ställen i utlandet, under liknande förhållanden, en utvidgning af körbanan gjorts rundt omkring statyn — hvilket utan det ringaste hinder kunnat ske — och trafiken fått gå på sidorna om monumentet.

Egentliga orsaken till motståndet mot denna plats uppgafs enskildt hafva varit, att den ansågs — »för förnäm» för föremålet. — — — Liksom om någon plats i Sverige skulle vara »för förnäm» åt en man som *så* hedrats af andra nationer som John Ericsson, och som derigenom spridt så mycken glans åt sitt land som han!

Då ingen utsigt således fanns, att få statyn uppställd i Kungsportsavenyen, tog jag mig friheten framställa ett annat förslag — att uppresa stoden vid södra ändan af östra kanalen, som var ämnad att fyllas, och sedermera äfven blifvit igenfylld — då den, sedan fyllningen planterats, skolat komma att taga sig ut ungefär som vattenkonststatyn framför Brunnsparken i Göteborg, hvilket ju kunnat blifva ganska presentabelt.

Men äfven denna plats lärer hafva ansetts »för fin».

I stället uppgjordes, af inflytelserika förespråkare, ritningar till ett projekt, att John Ericsson skulle uppställas i sydöstra hörnet af det s. k. »Trätorget», vid Masthugget, hvilken »vrå» betecknades såsom en särdeles passande plats, emedan »hamnarbetarna, då skulle kunna få se på honom». (!)

Förslaget upptogs emellertid icke af komitén, utan begrafdes i tysthet.

Det s. k. Lilla torget framhölls af konstnärer såsom en syn-

nerlig lämplig plats för statyn, men tycktes ej haft allmänna sympatier för sig.

Efter mycket letande staden rundt och många funderingar hit och dit, uppstod tanken att uppställa John Ericsson-statyn å en halfrund utfyllning vid Vasagatan, midt för den då under anläggning varande Vasaplan, med framsidan vänd mot gatan, hvilket kunnat blifva ganska lämpligt och troligen vunnit stadsfullmäktiges bifall, om utfyllningen gjorts så stor, att en trädplantering kunnat anläggas bakom statyn, så att baksidan af den samma undanskymts.

Följden af denna uraktlåtenhet hos den arkitekt, som uppgjort ritning till förslaget, blef, när man närmare betänkte konseqvenserna, och det befunnits, att statyns »vackra rygg», med den allt för korta jackan, skulle komma att på ett i ögonen fallande, mindre tilltalande sätt, framträda mot Göteborgs stad, och detta passade naturligtvis icke. Och vändes statyn med framsidan mot staden, så kom baksidan mot den förnäma Vasagatan, hvilket passade lika illa i stycket.

Hur man än vred och vände »gamle John», kom han således »*bakfram*», och detta blef ödesdigert.

Svårigheten att placera statyn, sådan som den var kontraherad med Fallstedt, så att den vackra ryggtaflan ej framträdde allt för anspråksfullt, och att man derför »ryggade» för att uppställa honom på en öppen plats, torde hafva varit anledningen till, att den placerades der den nu står bland träd och buskar, med baksidan »dold för verldens öga».

Och ehuru jag, för min enskilda del, icke kan obetingadt beundra hvarken statyn, med det trötta, gubblika utseendet och de knäsvaga benen, såsom en lyckad och karakteristisk bild af John Ericsson eller platsen för monumentet, tager det sig, vid hastigt påseende, genom sin storlek, imponerande ut, och sistnämnda förhållande kommer otvifvelaktigt att bättras, när, såsom meningen lärer vara, en värdig pendent till John Ericssonstoden uppställts å motsatta sidan af Kungsportsavenyen.

* * *

Med anledning af resor och af andra orsaker, hade jag icke haft tillfälle deltaga i sammankomsterna med John Ericsson-komitén i Göteborg under de sista — två och ett halft — åren, då striden som hetast pågick emellan skulptören, arkitekterna och konstnärerna och flera förslag uppgjordes till den nu utförda, dyrbara, men just ej synnerligen smakfulla fotställningen m. m., och om den fågel med hängande vingar, liknande en kråka i regnväder, hvarmed den blifvit beprydd, hvilken allegoriska figur, i förbigående sagdt, lärer hafva kostat mellan 2- och 3,000 kr.*) Men jag hade tillfälle följa Fallstedts »sablande» med sina motståndare, i bref och tidningsurklipp, som han oupphörligt tillsände mig. Sjelf blandade jag mig naturligtvis icke vidare i saken, sedan jag uttalat min mening till komiténs protokoll.

Slutligen, sedan »gamle John» i nära fyra års tid varit i händerna på konstnärerna och arkitekterna, och derunder handterats temligen »ovulet», var hans staty ändtligen uppställd på sin plats.

* * *

Då man genom resandet af en staty öfver en banbrytare, som gjort sig väl förtjent af menskligheten och det land som sett honom födas och derigenom vill visa sin tacksamhet för och erkännande af hans storverk, och tillika framställa honom, som en förebild för kommande generationer, fordras ovilkorligen, att en sådan ärestod framställes karakteristiskt och porträttlik, utan hvilket underlag en persons karakterspregel ej kan hos bilden sant och fullt åskådligt framträda.

Och, om detta icke till fullo är förhållandet med John Ericssons bildstod i Göteborg, är detta för visso icke att tillskrifva komitén, som med all pietet, och utan afseende på kost-

*) Fallstedts ursprungliga tanke, som han förmodligen ändrat, var, att den allegoriska figuren å monumentet skulle vara "det gamla Göta lejon", eller företrädesvis en örn (den vermländska och på samma gång amerikanska), med till flygt utsträckta vingar och blicken riktad mot skyn, hvilket sistnämnda projekt kunnat blifva mycket stilfullt.

naderna, ville åstadkomma det bästa som kunde åstadkommas, och till hvilken jag derför alltid, så länge jag lefver, kommer att stanna i den djupaste tacksamhetsskuld, utan de modernt konstnärliga biträden, som uppträdde för att benäget taga saken om händer, ställde till ej så litet oreda och ökade kostnader — och blefvo bestämmande.

Detta har jag i det föregående sökt ådagalägga.

Och med samma djupt kända tacksamhet, kan jag jämväl vitsorda, att, om icke Göteborgs innevånare, så frikostigt och storslaget, som skett, upptagit frågan om en minnesstod åt John Ericsson i sin stad, hade det med all säkerhet dröjt ganska länge, innan någon sådan tacksamhetsbetygelse ägnats honom i hans hemland och då aldrig på något annat ställe än i Stockholm och detta först sedan det belopp, som blifvit öfver efter Nils Ericson-stodens fullbordande, af de medel som insamlats till statyn åt John och Nils Ericsson, samt det som genom afyttrande af biografien af mig kunnat sammanbringas, genom tillagda räntor växt till erforderligt belopp.

Det var således, i allra första rummet, Göteborgs framstående mäns offervilliga och varmhjertade uppträdande, som åstadkommit den bildstod som redan nu kunnat der resas öfver stormannen och den ädle fosterlandsvännen, och som sporrade hufvudstadens tidningspress att nu äfven återupptaga frågan om en staty åt honom i hufvudstaden, och som föranledde Stockholmstidningen, att vädja till Sveriges arbetare för åstadkommande af en minnesstod öfver »Sveriges mest frejdade arbetare».

Och sedan har saken gått af sig sjelft, så att ett John Ericsson-monument nyligen aftäckts äfven i Sveriges hufvudstad, till firande af den dag då hans jordiska qvarlefvor af hans andra hemland, det erkänsamma Amerika, landsattes å svensk jord.*)

*) Olikheten i utseende, i hållning, i allt emellan John Ericssons bildstod i Göteborg och monumentet i Stockholm, kommer förvisso att förefalla egendomlig.

Ingen skall kunna se att det är samma person. Båda äro konstnärsfantasier. Stockholmsbilden är emellertid mest karakteristisk.

Aftäckningen af John Ericsson-statyn i Göteborg.

Aftäckningen af John Ericsson-stoden lärer varit synnerligen högtidlig och värdig.

Ur en Göteborgstidning lånas följande beskrifning på aftäckningshögtidligheterna:

»Framför stoden sågs bland de inbjudna landshöfdingen frih. Lagerbring, biskopen d:r Rodhe, generalmajoren Ericsson, landstingets ordf. disponent W. Gibson, Förenta Staternas konsul, stadens båda borgmästare hrr Colliander och Svanberg, öfverste Liljenroth, ledamöter af stadsfullmäktige och af stadens förrättande verk m. fl. Komiterade för stodens resande: hr Olof Wijk, prof. Wijkander, öfverstelöjtnant Jacobson, arkitekterna Hedlund och Rasmussen hade tagit plats å granithällen. Af komiterade saknades stodens upphofsman, major Cl. Adelsköld, som af helsoskäl var hindrad närvara, samt prof. Warburg.

På den utsatta tiden tågade arbetarskarorna från Exercishuset företrädda af sina fanor. I tåget deltogo statens jernvägars maskinafdelnings arbetare samt större eller mindre antal representanter för Göteborgs mek. verkstad, Lindholmens, Eriksbergs, Bohus, Wilhelmsbergs, Lundbergs mek. verkstäder, Boye & Thoresen, Motorfabriken Olof Naglo, Maskinistföreningen m. fl. Under musikens toner intogo dessa sin plats.

Föreståndaren för Chalmers Tekniska läroverk — professor Wijkander — höll derefter nedanstående festtal, hvilket sedan i 20,000 exemplar utdelades:

»Den man, hvilkens stod i dag aftäckes, har väl förtjenat, att vi ära hans minne, ty han har bevisat sina samtida och efterkommande stora välgerningar och han har ej minst gagnat sitt och vårt fädernesland, Sverige.

John Ericsson var nämligen en af de snillrikaste och ihärdigaste uppfinnare, som någonsin lefvat. Hvad han uttänkt och utarbetat har beredt och bereder alltjemt millioner menniskor stora lättnader och fördelar, då de färdas till lands eller till sjöss, då de arbeta i mångfaldiga yrken, då de skydda sig mot naturkrafter eller mot fiender.

Väl är det hela menskligheten, som njuter frukterna af hans outtröttliga verksamhet; väl var det på andra sidan verldshafvet, han verkade mest och längst — i hela femtio år — och der har

Cl. Adelsköld fot.

John Ericssons staty i Göteborg.

man också redan åt honom rest en minnesstod. Men mera än andra bör dock det svenska folket fira denne arbetets hjälte, ty han var en Sveriges son, han förblef alltid svensk till sinnelaget, han nitälskade ständigt för Sveriges förkofran, trygghet och ära, och han sparade dervid hvarken sina krafter eller sina penningar. I Sveriges jord har han ock, såsom han sjelf önskade, fått hvila ut efter sin långa, sköna arbetsdag.

John Ericssons uppfinningar äro alltför talrika för att de skulle kunna alla här uppräknas. Blott några af de viktigaste och allmännast kända må nu återkallas i minnet.

Med tanken derpå, att den alltjemt växande förbrukningen af kol, ved och annat bränsle hastigt förminskar vår jords tillgång på dessa ämnen, började John Ericsson, redan som ung och innan han ännu lemnat Sverige, att konstruera maskiner, i hvilka bränslebesparing åstadkoms derigenom, att i stället för ånga varm luft brukades till drifkraft. Det var med en sådan varmlufts- eller kalorikmaskin, som han uppträdde i England, efter det han år 1826, blott 23-årig, öfverflyttat dit. Detta försök misslyckades visserligen; men sedan John Ericsson (år 1839) bosatt sig i Newyork, hade han bättre framgång; efter många nya försök lyckades han konstruera kalorikmaskiner, som visat sig högst värdefulla, i synnerhet för den mindre industrien, der de i många tusental kommit till användning.

En annan utväg att spara bränsle sysselsatte John Ericssons tankar under många år, troligen ända till hans död. Det var att använda sjelfva solvärmen till drifkraft. Han har också för detta ändamål konstruerat en solmaskin, som anses vara mycket sinnrik, men något för dyrbar. Här behöfva alltså hans efterkommande taga fatt, der han slutade, och bringa hans tanke närmare fullkomningen.

På ångpannan vidtog John Ericsson flera väsentliga förbättringar, och de sålunda förbättrade pannorna använde han, redan under sin vistelse i England, ej blott till af honom nyuppfunna ångsprutor och ångpumpar, utan ock till det genialiskt utförda lokomotiv, med hvilket han år 1829 uppträdde i segerrik täflan mot Englands ypperste ingeniör.

Till ångfartygs framdrifvande hade man upprepade gånger försökt att i stället för sidohjul använda akterskrufhjul. Men John Ericsson var den förste, som konstruerade en praktiskt tillfyllestgörande propeller. Få uppfinningar hafva verkat lika mycket för sjöfartens förkofran. I synnerhet hafva krigsfartygen genom propellern kunnat utvecklas till en ofantligt mycket större användbarhet.

Inom sjökrigskonstens historia har dock John Ericsson gjort sig

ännu mera berömd genom konstruerandet och byggandet af det pansarklädda tornfartyget 'Monitor', som i det minnesvärda slaget på Hamptons redd den 9 mars 1862 räddade Nordstaternas flotta från förstöring och derigenom väsentligt bidrog att återställa Förenta Staternas enhet och att förvärfva friheten åt millioner slafvar i Sydstaterna. Men den egendomliga fartygskonstruktion, som John Ericsson använde i sin 'Monitor', hade han från början uttänkt för att dermed försvara Sveriges kuster. Många svårigheter, som vid första påseendet tycktes oöfvervinneliga, hade han besegrat för att göra detta fartyg på en gång anfallskraftigt, osårbart och sjödugligt. För luftvexlingen, för tornets vridande, för luckornas stängande m. m. hade han måst göra särskilda uppfinningar. Men också har John Ericsson genom sin 'Monitor' omskapat hela sjökriget, ty alla sjömakter hafva sedan dess byggt pansarflottor och dervid, mer eller mindre, begagnat sig af den store svenskens snillrika tankar.

Vi hafva nu blott omtalat några få af John Ericssons uppfinningar. De, som vi förbigått, kunde ha varit tillräckliga att göra ett dussin andra ingeniörer berömda, kanske också rika.

Att John Ericsson har förmått ensam åstadkomma så många storverk, det berodde visserligen i främsta rummet på hans klara, genomträngande förstånd, ja snille, som icke lät sig nöja med de gällande meningarna, utan kunde sjelfständigt utforska tingens verkliga sammanhang. Men när man talar om John Ericssons snille, bör man tänka på, hvad en engelsman har sagt:

'Snillet är konsten att göra sig besvär' (*Genius is the art of taking pains*), ty det var just den konsten, John Ericsson i grund förstod sig på. När han ville lösa en uppgift, tröttnade han ej på att betrakta den från alla sidor, att utföra det ena experimentet efter det andre samt att, när han omsider hade den rätta lösningen i hufvudet, utarbeta ritningar och modeller på det noggrannaste, på verkstaden sjelf öfvervaka utförandet och, om det behöfdes, sjelf lägga hand vid arbetet. Vanligen hade han flera saker samtidigt i gång, och åt hvarje egnade han samma oaflåtliga omsorg. Hans arbetsförmåga och hans uthållighet voro utomordentliga; dagarna igenom och en god del af nätterna kunde han tillbringa vid ritborden eller i verkstäderna. Detta hade väl ej varit möjligt, om ej hans helsa varit stark och han underhållit den genom ett enkelt och måttligt lefnadssätt. Nöjen och njutningar funnos för honom nästan blott i arbetet. De stora summor, som han allt emellanåt förtjenade på sömliga uppfinningar, använde han mestadels på nya undersökningar, nya maskinkonstruktioner, och han skydde då inga kostnader. Han hade kunnat

slå sig till ro och blifva rik, men han föredrog att ständigt sträfva framåt, framåt till nya eröfringar för vetenskapen och för mensklighet.

Det är denna jernhårda uthållighet i arbetet och denna brinnande, outsläckliga sökarehåg, som mest hafva bidragit till John Ericssons storhet.

Af yttre omständigheter kan man ej säga att han blifvit mera gynnad än andra uppfinnare. Det är sant, att han, ehuru föräldrahemmet var fattigt, i sin barndom och ungdom fick goda tillfällen att inhämta kunskaper och färdighet i mekanik, teckning och annat, som sedan kom honom till gagn, samt att han då för en tid lyckades förvärfva sig mäktiga gynnare. Men allt sedan han som ung man kommit till utlandet, måste han lita på sina egna krafter och utstå hårda motgångar. Ofta måste han underkasta sig stora umbäranden för att fortsätta sina experiment, en gång blef han utfattig genom sin bolagsmans konkurs, stundom måste han i åratal förgäfves möda sig för att få sina uppfinningar erkända och antagna, upprepade gånger var han utsatt för oärliga och afundsamma personers försök att beröfva honom äran och vinsten af uppfinningarna.

Men hans starka vilja lät ej böja eller bryta sig af motgångar och svårigheter. Också häruti har denne arbetets hjelte blifvit ett föredöme för oss, hans landsmän.

När vi blicka upp till hans stod och betrakta hans tankfulla drag, som så förträffligt återgifvits af konstnären, må vi då besinna, hvad vi kunna lära af denne man, må vi besluta att blifva honom så lika, som det är oss möjligt! Ty Sverige behöfver många söner, som sträfva att likna John Ericsson.

Sedan täckelset fallit, vidgades den öppna platsen framför stoden för att ge rum åt ungdomståget, hvari sågs eleverna från stadens latin-, real- och femklassiga läroverk, folkskolelärareseminariet, handelsinstitutet, alla med sina fanor, vidare några af stadens flickskolor.

Högtidlig var synen, när ungdomsskaran passerade stoden, bringande John Ericsson sin hyllning med fanornas sänkande. Hade den samlade åskådaremassan med glädje sett detta långa tåg passera revy, blef öfverraskningen än större, då folkskolans barn, några tusental, alla med små blågula flaggor i händerna, drogo fram för att med strålande blickar och flaggornas svängning hälsa John Ericsson såsom en värdig förgångsman i snille och arbete.

Under hela denna parad spelade regementsmusiken.»

* * *

Till konungen afsändes följande telegram:

»Komiterade för resande i Göteborg af John Ericssons stod, hvars täckelse nu fallit, få i underdånighet till Eders Majestät, den högsinte vårdaren af fosterlandets stora minnen och den främste arbetaren i Sveriges kulturuppgift frambära uttrycken af vördnadsfull och hängifven hyllning.

Å komiténs vägnar:
OLOF WIJK.

Aug. Wijkander.»

Samtidigt sändes till konstnären Ingel Fallstedts enka följande telegram:

»Fru Fallstedt.

Lund.

Sedan täckelset fallit af John Ericssons stod, sända komiterade en vördsam hälsning till konstnärens efterlemnade maka, då det icke förunnas dem att hälsa konstnären sjelf. Stoden icke blott förevigar minnet af den store arbetaren John Ericsson: den är äfven en vård öfver Ingel Fallstedts geniala konstnärskap.»

* * *

På aftonen gaf ordföranden i komitén för stodens resande, herr Olof Wijk med fru middag för komiterade samt ett antal inbjudna. Här ägnades skålar åt general Ericsson, åt de tre konstnärer, som varit med om stodens utförande: Ingel Fallstedt, Lauritz Jensen och arkitekten Rasmussen; åt konsul Mollén och stodens gjutare fabrikör Rasmussen från Köpenhamn; åt den som tagit initiativet till stodens resande major Cl. Adelsköld samt komiterade.

Till major Adelsköld afsändes under middagen följande telegram:

»Major Adelsköld.

Stockholm.

Samlade i festligt lag i anledning af John Ericsson-statyns aftäckande, hafva vi med lifligt erkännande af edert initiativ och varma intresse höjt våra glas för eder välgång och uttalat vår hjertliga tacksamhet.

Olof Wijk.»

På detta anlände senare följande svar:

»Jag lyckönskar till John Ericsson-monumentets fullbordande och tillåter mig på samma gång uttala ett hjertligt tack till alla, som bidragit till hedrande af vår verldsfrejdade landsmans minne.

Adelsköld.»

Under middagen anlände ock följande svarstelegram:
från konungen:
»För telegrammet och dess uttalanden tackar jag hjertligt.
Oscar.
samt från enkefru Fallstedt:
»Ingel Fallstedts enka sänder er ett varmt tack för telegrammet.»

* * *

Härvarande högskolas studentförening gaf i går afton vid 10-tiden serenad vid bysten. Under dir. Hjorts ledning afsjöngos 'Vårt land' och 'Integer vitæ' samt studentsången.»

* * *

Komitén hade, genom en af sina ledamöter, professor Wijkander, hedrat mig med inbjudning, att närvara vid John Ericsson-stodens aftäckning (hvarifrån jag likväl förhindrades genom påkommet illamående), äfvensom med en anmodan, att dervid hålla aftäckningstalet. Då jag emellertid ansåg, att detta borde ske af komiténs ordförande, eller någon annan auktoritet på platsen, och dessutom alltid helst sökt hålla mig i bakgrunden, för så vidt jag ej varit rent af tvingad att framträda, hade jag under alla förhållanden icke åtagit mig detta, för öfrigt mycket ärofulla uppdrag. — Att uppdraget lemnats till kompetent person framgår af ofvanstående.

John Ericssons stipendiifond.

Som ofvan anförts lyckades det mig, att i samband med insamlingen af medel för statyn, sammanbringa en liten grundplåt, till en stipendiifond i Chalmers Tekniska läroverk, bärande John Ericssons namn.

Denna fond aflemnades genom föreståndaren för läroverket, herr professor Wijkander, till skolans styrelse med följande bestämmelser om dess framtida användande:

Till styrelsen för Chalmers Tekniska läroverk i Göteborg.

Under insamlingen af medel till en staty åt John Ericsson, erbjöd en person, som ville vara okänd, ett bidrag af 4,000 kronor, eventuelt till statyn eller ännu hellre till grundplåt för en stipendiifond, bärande John Ericssons namn. Genom tillagd ränta sedan donationen gjordes, har kapitalet nu vuxit till 4,092 kronor 92 öre och gifvaren har, sedan statyfrågan ordnats, bestämt att denna donation, till hedrande af John Ericssons minne, skall användas för bildandet af stipendier vid Chalmers Tekniska läroanstalt i Göteborg.

De bestämmelser och vilkor som donatorn ansett sig dervid böra göra äro följande:

1:o. Att ofvanstående 4,092 kr. 92 öre skola utgöra grundplåten till en John Ericssons stipendiifond vid Chalmers Tekniska läroverk i Göteborg.

2:o. Att denna fond, som bör särskildt bokföras, utan att sammanblandas med läroverkets öfriga fonder och tillgångar, genom läroverksstyrelsens försorg förvaltas och förräntas till högsta säkra ränta;

hvarjämte donator framställt den önskan att fonden, sedan den på sätt som i punkten 3 bestämmes, ökats till ett större belopp, placeras i välbelägen fastighet i Göteborgs stad.

3:o. Af den årliga räntan skall, intill dess fonden uppgår till minst 50,000 kr., hälften och derefter 10 procent läggas till fonden för ökande af det förutfintliga kapitalet, som aldrig får minskas, och som donator hoppas ökadt genom välvilliga bidrag från andra håll.

Af den återstående ränteinkomsten användes en mindre del till medaljer med John Ericssons bild att vid examina tilldelas deraf förtjenta elever vid läroanstalten, och återstoden i enlighet med styrelsens för läroanstalten bestämmande antingen till reseunderstöd eller till ett eller flera stipendier åt elever vid läroanstalten, hvilka visat intresse för studier och goda praktiska anlag samt af naturen utrustats med ambition och energi, så att förhoppning finnes, att de skola visa sig värdiga ett John Ericksson-stipendium.

Ett sådant utdelande af reseunderstöd eller stipendier må ej äga rum, förrän det för sådant ändamål af räntemedlen afsatta beloppet uppgår till minst 500 kr.

4:o. Att å diplomen för stipendierna samt om möjligt äfven å medaljerna anbringas följande inskription:

John Ericssons väg genom arbete för menskligheten väl till oförgängligt rykte står öppen för hvarje yngling.

5:o. Revisionsberättelser öfver fondens behållning och placering m. m. samt användandet af derå utfallande ränta, skall årligen publiceras i Sveriges officiella tidning och en Göteborgstidning.

Uppgörandet af öfriga bestämmelser, som kunna anses erforderliga, har donator anhållit få öfverlemna till läroverkets styrelse.

Utom ofvannämnda 4,092 kr. 20 öre, hafva af andra tecknare utaf bidrag för hedrande af John Ericssons minne, till mig aflemnats följande belopp, under bestämmelse att de skola användas till en teknisk stipendiifond, bärande John Ericssons namn, nämligen:

af grosshandlaren herr Carl F. J. Lindström	100 kr.
af kapten vid k. flottan C. F. J. Lindström	50 »
samt af ledamöter af skånska Ingeniörsklubben.	75 »
eller tillsammans	225 kr.

och som inga närmare vilkor af gifvarna fästats vid dessa donationer eller huru de skola för sitt ändamål användas, har jag trott detta bäst kunna ske genom att sammanslå dem med förstnämnda större donation.

Sammanlagdt skulle på detta vis finnas till grundplåten för John Ericssons Tekniska stipendiifond vid Chalmers läroverk i Göteborg 4,317 kronor 20 öre, hvilka jag, under förhoppning att donationerna välvilligt emottagas, å donatorers vägnar härhos har äran öfverlemna.

Stockholm den 30 april 1897.

Cl. Adelsköld.

John Ericsson-stoden i Stockholm.

Fortsatt insamling till en John Ericsson-staty i Stockholm.

Som förut, uti berättelsen om John Ericsson-statyn i Göteborg anförts, hade ordföranden för Bröderna John och Nils Ericson-staty-komité, landshöfding Themptander, sammankallat tecknare af bidrag till dessa statyer, för att höras rörande användandet af de medel, 3,760 kronor, som blifvit öfver efter resandet af Nils Ericson-stoden, och beslutet blef, som bekant, att dessa medel, som af gifvarna lämnats till en John Ericsson-staty i Stockholm, icke fingo användas för annat ändamål, utan skulle reserveras tills ytterligare erforderliga medel för detta monument insamlats.

Tillika beslutades, att komitén *ofördröjligen* skulle utfärda ett nytt upprop om en ny insamling, så att John Ericsson-stoden med första skulle kunna förverkligas.

Detta beslut fattades den 8 april 1895.

* * *

År 1894 hade jag, som förut är anfördt, hedrats med kallelse, att vara adjungerad (arbetande) ledamot i bröderna John och Nils Ericson-staty-komité i Stockholm, för att, som det heter i kallelsebrefvet, »*förena mina krafter med komitén för det åsyftade målets snara förverkligande*», d. v. s. för åstadkommandet

Oscar Ellqvist fot.

John Ericsson-monumentet i Stockholm.

af en minnestod åt John Ericsson. Och jag ansåg mig, sålunda hedrad, böra egna min tid och min förmåga, så godt jag kunde, till insamlande af medel till denna staty, hvilket gjordes så mycket hellre, som jag föresatt mig, att en ärestod åt stormannen under alla förhållanden, skulle komma att resas i Sveriges hufvudstad.

För detta ändamål återupptogs förföljelsen mot dem, som kunde anses böra lemna bidrag härtill, men med oftast mycket klent resultat, så att utgifterna ofta nog öfverstego inkomsterna.

En svensk-amerikan erbjöd sig, att i Vetenskapsakademiens hörsal anordna en soaré, med »amerikanskt humoristiskt kåseri, à la Mark Twain». Och med friskt minne om de 600 kronor, som de svarta amerikanska »Fish Jubilee singers» insjungit, tackade jag honom för förslaget, hvarpå han lånade 200 kronor till förberedande åtgärder, såsom betalning af lokal m. m. Stockholmarna syntes emellertid icke hafva smak för humoristiskt kåseri, ty knappast ett tjugutal kunde räknas på bänkarna, de som erhållit fribiljetter inberäknade. Hvadan »kåseriet», i stället för att medföra vinst, lemnade 50 kronors förlust — som jag äfven fick betala. — — —

Det klagades öfver »tryckta förhållanden», »öfver de direkta och isynnerhet indirekta skatter som protektionisterna pålagt,» »ruinerande hyror» och »fördubblade lefnadskostnader» under de sista åren, »då lifsmedelstullarna börjat verka». Somliga voro »oroliga för framtiden», och trodde på »anfall både af norrmän och ryssar» — dråpliga skäl att afböja bidrags lemnande till statyn.

Andra kunde svara, Ericsson har ju redan fått en staty i Göteborg och en mausolée i Filipstad, hvad kan *han* mer begära?

»Har ni bidragit härtill,» kunde jag fråga.

»Nej, men *Sverige* har gjort det och detta kan vara detsamma.»

»Gamle John» begär heller icke sjelf någon staty, kunde jag tillägga, han är nog mer än tacksam för att han fått hvila

hemma i Sverige. Det är jag som hittat på, att hans minne äfven skall hedras med monument.

För en spirituell vän, hos hvilken jag skriftligen tiggde ett bidrag till statyn, meddelade jag i brefvet utgången med kåseriet m. m., och huru man emellanåt, utan vidare höll till godo med Ericssons biografier, som jag sändt »till benäget påseende», för att för dem få mig en tia, samt huru jag ofta fick betala ett ganska litet bidrag, med att sjelf teckna ett större på en lista för något mera eller mindre behjertansvärdt ändamål.

»Jag beklagar dig på det högsta» — svarade han — »men du har att skylla dig sjelf för motigheterna. Hvarför har du inte insamlat bidrag till statyer åt kungliga personer, eller stora hjeltar, eller till varma yllestrumpor åt små stackars Zulu- eller Timbuktu-neger-barn, eller missionärer i Indien, Afrika och Kina? Gör detta nästa gång så får du både penningar och glädje och beröm derför i tidningarna. Men» — slutade han — »hvad du fått punga ut för s. k. 'behjärtansvärda ändamål', kommer dig nog till godo i en annan bättre värld, genom motsvarande afskrifningar å ditt 'pro diverse *syndakonto*', och då äro penningarna inte illa använda. Kom ihåg de klassiska vishetsorden:

»Om du af menniskorna blir förskjuten,
drag af dig byxorna och dansa i surtuten.
Det är så ljuft, att lida och försaka,
der ofvan skyn, der får du byxorna tillbaka.»

Detta bref, och isynnerhet den förhoppningsingifvande slutstrofen var verkligen uppmuntrande, och jag fortsatte »förföljelsen» med lättadt hjärta.

* * *

Under åren 1894 och 95 hade det sålunda lyckats mig, medels afyttrande af mina John Ericssons biografier och på andra sätt, insamla ett rätt hyggligt belopp åt John Ericsson i Stockholm, och redaktören för Stockholms-Tidningen, herr Jeur-

ling, hade under tiden å sin sida, genom ett upprop till Sveriges arbetare, att lemna bidrag till en ärestod åt »Sveriges förste arbetare» i 10-, 25- och 50-öringar, från omkring 17,000 arbetare erhållit cirka 6,800 kronor.

I början af året 1896 fanns, med det belopp som blifvit öfver sedan Nils Ericson-statyn fullbordats, inbegripet räntan, omkring 13,350 kronor. Och då förslag inkommit från den framstående skulptören Nyström om statyns och postamentets utförande för tillsammans 18,000 kronor, ansåg jag mig, i samråd med ordföranden i John Ericsson-komitén, Themptander, böra fästa den ärade komiténs uppmärksamhet på detta förhållande, och hvad jag lyckats uträtta, samt föreslå ett sätt för bristens fyllande till »det åsyftade målets snara förverkligande», så att statyn skulle kunna vara rest till den stora jubileumsutställningen 1897.

Detta skedde i nedanstående skrifvelse af den 24 januari 1896.

Till komitén för statyer åt friherre Nils Ericson och kapten John Ericsson i Stockholm.

Vid sammanträde den 8 april 1895 med tecknaren af bidrag till ofvannämnda statyer beslutades, att det belopp af omkring 3,760 kr., som lärer blifvit öfver af insamlade medel till statyer åt Nils och John Erissson, sedan friherre Nils Ericsons staty upprests, skulle reserveras och förräntas för *en ärestod åt John Ericsson i hufvudstaden.*

Detta belopp lärer nu, med tillagd ränta samt diverse influtna bidrag hafva växt till omkring 5,550 kr.; och om dertill lägges hvad som genom redaktionen af Stockholms-Tidningen insamlats från 17,000 arbetare i hela riket till John Ericsson-stoden cirka 6,800 kr., samt de medel, som för af mig lemnade John Ericsson-biografier och på annat sätt då influtit omkring 1,000 kr., så skulle således till John Ericssons staty redan finnas ett disponibelt belopp af 13,350 kr., och hans ärestod kommer derför, förr eller senare, att pryda Sveriges hufvudstad.

Kostnaden för denna staty, »utförd i något mer än 1½ naturlig storlek», skulle enligt skulptörens, herr Alfr. Nyströms, beräkning gjuten i brons (se bil. litt. A) komma att uppgå till 14,000 kr.; och herr Nyström, som är lifligt intresserad för saken, synes af hans bref

vara böjd att åtaga sig utförandet af såväl bildstoden som piedestalen »på kontrakt» för »högst» 18,000 kr.

Under förutsättning att Stockholms kommun, såsom skedde med friherre Nils Ericsons staty, bekostar grundläggningen, erfordrades således enligt skulptören Nyströms uppgift, endast anskaffandet af 4- à 5,000 kronor, för att John Ericsson-stoden omedelbart derefter skulle kunna resas i hufvudstaden, och vara färdig till aftäckning under utställningen 1897.

Dessa medel torde äfven lätt nog kunna sammanbringas om komitén å nyo ville kraftigt upptaga frågan.

Efter hvad det är mig meddeladt, skulle nemligen en mycket framstående civilingeniör hafva förklarat sig villig lemna ett större bidrag, uppgifvit till 5,000 kr.,*) om saken snart realiseras.

En mycket omtyckt konstnär, herr Scholander, har lofvat gifva en konsert för ändamålet, hvilken säkert skulle komma att inbringa 500 kr.; redaktionen af Stockholms-Tidningen har trott sig genom ett nytt upprop till Sveriges arbetare eller på annat sätt kunna ytterligare sammanbringa 1,500 kr.; genom komitén borde kunna insamlas 5,000 kr.; af Teknologföreningen torde kunna påräknas 500 kr.; och slutligen har till en ifrågasatt »Tombola» (se bilaga B) för ändamålet lofvats diverse konstverk, fotografier, böcker m. m. m. m. uppskattadt till ett sammanlagdt värde af omkring 4,000 kr. eller tillsammans 16,500 kr. Och sammanlagdt med redan befintliga 14,000 kr. utgöra 30,500 kr.

Det vill häraf synas, som om inga större svårigheter skulle möta anskaffandet af det för John Ericsson-stoden ytterligare erforderliga beloppet af 4- à 5,000 kr.

Då nu öfver 13,000 kr. redan finnas samlade till en John Ericsson-staty i hufvudstaden, kommer en sådan naturligtvis förr eller senare till utförande, men jag har trott att, då ett jemförelsevis obetydligt belopp fattas, det kunde vara allt skäl att påskynda saken, dels medan det kunde tänkas, att något af de ofvan upptagna påräknade bidragen ginge förlorade, genom ett uppskof, dels ock hufvudsakligen, för att minnesstoden skulle kunna aftäckas före eller under den stora skandinaviska konst- och industriutställningen 1897.

Stockholm 24 januari 1896.

Cl. Adelsköld.

*) Dessa 5,000 kr. gingo förlorade genom dödsfall.

Bilaga litt. A.

Djursholm d. 24 febr. 1896.

Högvälborne herr major Cl. Adelsköld.

Med anledning af telefonsamtalet i dag m. m. ber jag få nämna att, om den till såväl modellering som bronsgjutning afsedda bildstoden af John Ericsson skall till tidpunkten af år 1897 då utställningen inträffar hinnas färdig, det då är högst nödvändigt, att arbetet genast påbörjas. — — — — — — — — — — — — — —

Återstår så frågan om priset, hvilket jag redan förut har uppgifvit vara 18,000 kr. för bildstoden i lämplig en och en half gång naturlig storlek, eller kanske något deröfver, gjuten i brons och piedestal af svensk granit.

Skulle af någon anledning förekomma, att något råd eller dylikt skulle behöfvas, så har en af Tysklands berömdaste skulptörer lofvat mig, att gerna meddela sig, när jag någon gång så skulle önska.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

P. S.

Den samlade fonden som jag hör visserligen ej belöper sig till fullo den åsatta summan för monumentet, hindrar dock ej dess påbörjande, om vi hjelpas åt, och de arrangement för saken ni nämnde, som helt säkert genom Eder energi icke skall misslyckas.

Vördsammast och ödmjukast.

Alfr. Nyström.

Bilaga litt. B.

Till komitén för statyn åt friherre Nils Ericson och kapten John Ericsson.

Till en tombola för anskaffande af bidrag till fyllande af det belopp som ännu fattas i fonden för den tillämnade John Ericsson-statyn i Stockholm skänker jag härmed: 30 st. oljefärgstaflor i förgyllda ramar värderade till 50 kr. st. 1,500 kr ; 100 ex. Ericssons biografi (utom de 50 ex. som lemnats till major Abenius för erhållande af bidrag till statyn) 1,000 kr.; 80 ex. af Resa till Bornholm och dito till Nordkap 200 kr.; 400 förslag till Ericsson-staty-plancher 100 kr.; 200 större och mindre fotografier 300 kr.; 100 st. John Ericsson-medaljer 100 kr.; 20 ex. sången »Ensam» 30 kr.; 20 ex. Ynglingens drömmar 20 kr.; 10 ex. »Trenne sånger» 10 kr. Summa 960 st. = 3,260 kr.

Dessutom hafva bidrag till en Tombola för John Ericsson-statyn i Stockholm lofvats af fru Anna Wallenberg född v. Sydow, bokförläggaren herr Alb. Bonnier, ingeniör Lagrelius, skulptören Alfr.

Nyström m. fl., hvilket torde kunna beräknas till värde af minst 740 kr., eller tillsammans 4,000 kr.

Afsigten med denna skänk är att tombolan skulle arrangeras under innevarande vinter, så att statyn kunde vara rest före konst- och industriutställningen i Stockholm 1897.

Stockholm d. 13 februari 1896.

Cl. Adelsköld.

Jag har ansett mig böra intaga denna min skrifvelse jemte bilagor, för att ådagalägga, att jag icke, såsom komitén behagar yttra i en officiell skrifvelse till herrar Abenius, Jeurling och Wennerholm af den 25 april 1898 — hvarom mer framdeles — uppträdt »*konkurrerande*» med komitén, utan tvärtom, allt från början velat samarbeta med densamma.

Bröderna John och Nils Ericson-staty-komités åtgörande i fråga om John Ericsson-stoden.

Kort efter det att ordföranden i komitén, landshöfding Themptander, emottagit denna min skrifvelse, sammankallades komitén för att taga del deraf.

Vid detta sammanträde infunno sig endast herrar professor Lindhagen, generaldirektör Bennich och jag. Herr ordföranden telefonerade, att han ämnat medtaga min skrifvelse, men med anledning af en viktig fråga i riksdagen, var hindrad komma.

Vice ordföranden, som under tiden infunnit sig, förklarade då, som sin mening, att då den ifrågavarande skrifvelsen icke förelåg, hade komitén för denna gången inte annat att göra än — åtskiljas. Detta förslag bifölls äfven enhälligt af de närvarande komitérade, och till yttermera visso bekräftades det med klubbslag, så att ingen efteråt skulle kunna lagligen upprifva detta viktiga beslut.

Då tiden brådskade, om man skulle kunna tänka på, att få statyn färdig till utställningen, sammankallade herr ord-

föranden på min enträgna begäran, omkring en månad derefter, ett nytt sammanträde till hvilket infunno sig ordföranden och v. ordföranden, samt herrar Lindhagen, Bennich och jag.

Detta sammanträde blef resultatrikare — i protokollet.

Herr ordföranden meddelade nemligen, att en af hans vänner, bankiren Cervin, lofvat, att om han finge en lista från komitén, skulle han lätt nog få ihop några tusen kronor. »Flere af ordförandens personliga vänner hade äfven» — sade han — »lofvat bidrag» och beslut fattades, att sekreteraren skulle uppsätta — förslag till upprop om ytterligare bidrag till resandet af John Ericssons bildstod i Stockholm.

Detta lät ju mycket lofvande. Men olyckligtvis kommo dessa beslut att stanna i protokollet, om något sådant blef fört. Themptanders många göromål, hans sjukdom och död tillintetgjorde förhoppningarna om biträde från komiténs sida för åstadkommande af en John Ericsson-staty i hufvudstaden, och dess fullbordande, som många hoppades till jubileumsåret 1897.

Stockholms-Tidningens insamling till John Ericsson-statyn. Redaktör Jeurling uppträder.

Redaktören för Stockholms-Tidningen herr Anders Jeurling hade, såsom förut är anfördt, år 1895 från kroppsarbetare i hela landet erhållit närmare 7,000 kronor till en John Ericsson-stod i hufvudstaden. Men då frågan föreföll såsom afsomnad, ingick allt som oftast förfrågningar från tecknare af dessa bidrag, hvartill penningarna användts, och om statyn aldrig blef färdig.

Med anledning häraf, fann sig herr J. föranlåten, att på allvar upptaga frågan, och leda den i en ny riktning.

För detta ändamål införde herr Jeurling i Stockholms-Tidningen följande annons:

»I viss mening målsman för de 17,000 personer, hvilka deltagit i den på sin tid af Stockholms-Tidningen framställda insamlingen af medel till en minnesstod öfver John Ericsson i Stockholm — kallas tecknare af bidragen till denna minnesstod att sammanträda och besluta om sättet för åstadkommande af densamma.»

Mötet hölls den *13 februari 1898* under major Abenius' ordförandeskap.

Derunder föreslogs af herr Jeurling, att *»tre personer skulle utses, hvilka till bröderna Ericssons-staty-komité borde ingifva en vördsam anhållan, att komitén ville med anledning af beslutet på sammankomsten med tecknare af bidrag till statyer åt bröderna Nils och John Ericsson i Stockholm den 8 april 1895, snarast utfärda ett nytt upprop till insamling af medel till en John Ericssonstod i Stockholm, samt att, redan nu, anskaffa ritningar och kostnadsförslag för en sådan staty.»*

Detta förslag antogs enhälligt och herr major C. Abenius, redaktör A. Jeurling samt häradshöfding V. Wennerholm utsågos att tillskrifva komitén.

Bröderna John och Nils Ericson-staty-komitén vältra skulden på mig.

Sedan svar på denna skrifvelse från komitén ingått, sammankallades den 20 maj 1898 ett nytt möte med tecknare af bidrag till John Ericsson stoden i Stockholm, som äfven hölls under major C. Abenius' ordförandeskap, hvarvid komiténs svarsskrifvelse uppläste, lydande sålunda:

Till herrar majoren m. m. Carl Abenius, redaktören A. Jeurling och vice häradshöfdingen V. Wennerholm.

I en till komitén för åstadkommande af minnesstoder öfver bröderna John Ericsson och Nils Ericson ställd skrifvelse af den 20 sistlidne februari hafven I, under åberopande af ett bilagdt utdrag af protokoll, hållet vid sammanträde å Hôtel W. 6 den 13 i samma

månad, anhållit att komitén ville ej mindre med det snaraste utfärda nytt upprop till insamling af medel till en John Ericsson-stod i Stockholm, i fall det kapital, som ytterligare kunde behöfvas, ej kunde på annat sätt anskaffas, än äfven redan nu, införskaffa ritningar och kostnadsförslag för en sådan staty.

* * *

I egenskap af ledamöter i nämnda komité få vi till svar å eder ärade skrifvelse anföra och meddela följande:

Sedan det, tack vare hufvudsakligen de genom grosshandlanden P. Muréns testamentsgåfva erhållna medlen, lyckats komitén att förverkliga den del af den komitén förelagda uppgift, som afsåg resande af en staty öfver Nils Ericson, har inom komitén flere gånger varit på tal, huru medel skulle kunna anskaffas för äfven den tilltänkta minnesstoden öfver John Ericsson. Man har dervid tagit i öfvervägande utsigterna att medelst förnyadt upprop till allmänheten lifva dess möjligen befintliga intresse för saken, men, sedan det yppats att från annat håll satts i gång en insamling för åstadkommande af en staty i Göteborg, funno vi och de personer, med hvilka vi rådförde oss, det icke vara lämpligt, *att komitén konkurerade med berörda insamling.**)

Vid det sammanträde, som den 8 april 1895 hölls i Kongl. Vetenskapsakademiens lokal med tecknare af bidrag till de båda statyerna afvisades ett af major Adelsköld framställdt förslag, att de då återstående till komitén influtna insamlade medlen skulle få användas till Göteborgsstatyn**) och tillika uttalades af två personer, professor Retzius och redaktör Sohlman, att de hade anledning antaga, att ett par ej namngifna kapitalister skulle vara hågade att efter ett eller annat års förlopp med större bidrag möjliggöra en John Ericsson-staty äfven i Stockholm, men några dylika bidrag hafva ännu icke afhörts.

Sedermera har på föranstaltande af eder, herr redaktör Jeurling, insamlats för en John Ericsson-staty i hufvudstaden ett belopp af något mer än 7,000 kr. Till förfogande för en dylik staty skulle således nu stå en summa, som beräknats till cirka 14,000 kr. om man till berörda 7,000 kr. lägger statyfondens medel och hvad af eder, herr major Abenius, uppgifvits såsom insamladt.

Finge man antaga att, såsom af major Adelsköld beräknats,

---

*) Kursiveradt af mig.

**) Hänvisas till "*Historien om John Ericsson-stoden i Göteborg*", införd i "*Mitt Dagsverks- och pro diverse-konto*", bandet IV, sid. 372—497. *Författaren.*

en minnet af John Ericsson värdig stod kunde åstadkommas för allenast 18,000 kr. med postament m. m. skulle således nu ej återstå att hopsamla mer än cirka 4,000 kr. — ett belopp som visserligen icke synes oss omöjligt att åstadkomma.

Men vi våga, vid det förhållande, att redan en så enkel minnesstod som Nils Ericsons kräft af de insamlade medlen ett belopp af mer än 30,000 kr. icke hysa någon förhoppning, att den uppgifna kostnadsberäkningen skall hålla streck, utan antaga att densamma behöfver betydligt höjas.

Ej heller kunna vi dela den uppfattningen, att resandet af statyn i Göteborg skall verka upplifvande i fråga om teckningen till ytterligare en staty i hufvudstaden, och då vi alltså icke äro af den mening, att den nuvarande tidpunkten är lämplig för framläggande af ett nytt offentligt upprop om bidrag, utan att insamlingen hellre bör taga formen af enskild påverkan hos sådana personer, som kunna antagas ega förmåga och vilja att främja företaget, anse vi det gagnlöst, och i någon mån äfven olämpligt att göra en ny offentlig vädjan till allmänheten, då vi ej äro öfvertygade, att en sådan vädjan skulle hafva åsyftad framgång.

För att emellertid icke stå i vägen för dem, som med en från vår afvikande uppfattning finna det önskligt, att nu åter rikta till allmänheten ett nytt upprop om medel för staty-frågans lösning, få vi äran meddela, att vi för vår del ej hafva något att erinra mot att till andra personer öfverlemna att, utan vårt vidare hörande, efter eget skön vidtaga de åtgärder, som må finnas tjenliga för åstadkommande i en snar framtid af John Ericssons staty i hufvudstaden.

Statyfondens nu af Kongl. Vetenskapsakademien förvaltade medel torde lämpligen böra der till förräntande innestå för att, när statyn blifvit färdig, eller dess åstadkommande fullt tryggadt genom medel från annat håll, stå till förfogande.

Stockholm den 25 april 1898.

Rudolf Cronstedt.

A. G:son Bennich. Carl Curman. E. Fränckel. D. G. Lindhagen.

Sedan denna skrifvelse, hvaruti komitén, trots hvad som passerat och var allmänt bekant, på mindre beskedligt sätt behagat kasta skulden på mig för dess egna försummelser, fann jag mig föranlåten uppträda, med ungefär följande upplysningar, hvilka jag anhöll att i särskild skrifvelse få bilägga dagens protokoll.

Uti skrifvelse från de qvarvarande ledamöterna i komitén för uppresandet af stoder åt bröderna John och Nils Ericson, till majoren C. Abenius, redaktör Jeurling och v. häradshöfding V. Wennerholm, hafva nämda komitéledamöter sökt kasta skulden på mig — som »*genom konkurrens*» skulle hindrat komitén »*förverkliga uppgiften, att söka anskaffa medel för en minnesstod äfven åt John Ericsson*» — att fullfölja denna sin lofvärda afsigt eller rättare sagdt, fullgöra detta sitt *åliggande.*

Uti berörda skrifvelse yttras nämligen att »inom komitén flera gånger varit på tal huru medel skulle kunna anskaffas för äfven den tilltänkta minnesstoden åt John Ericsson», men att, »*sedan det yppats, att från annat håll satts i gång en insamling för åstadkommande af en staty i Göteborg fann komitén och de personer med hvilka komitén rådgjort, icke vara lämpligt att konkurrera med berörda insamling*».

Detta komiténs påstående är emellertid fullkomligt oriktigt och vilseledande.

Förhållandet är i verkligheten följande:

Efter att i början af år 1894 hafva meddelat mig med bröderna Ericsson-komiténs numera aflidne ordförande, landshöfding Themptander, rörande tillämnadt anskaffande af medel till åstadkommande af en staty åt John Ericsson, genom afyttrandet af en af mig på Vetenskapsakademiens anmodan öfver honom författad biografi; och herr ordföranden, som alltid lifligt intresserat sig för saken, gillat denna tanke, sökte och erhöll jag af komiténs ledamot, sekreteraren i Kongl. Vetenskapsakademien, professor Lindhagen (hvilken äfven visat mycket intresse för saken), tillstånd att på min bekostnad låta trycka en illustrerad upplaga af sagda biografi, under den sangviniska förhoppningen, att ett nytt upprop till allmänheten om bidrag till statyn och den inflytande inkomsten genom denna biografi skulle, *jemte de medel som funnos qvar efter Nils Ericson-statyns fullbordande, räcka till för åstadkommande af en bildstod åt John Ericsson i hufvudstaden.*

Medan insamlingen pågick, hade jag tillfälle meddela mig med äfven andra af herrar komitérade om denna sak, och ingen, allraminst jag sjelf, tänkte då något annat, än på samarbete med komitén för den tillämnade statyn i Stockholm och tillsammans med komiténs ordförande utsågs äfven passande platser för densamma. Jag har således all anledning tro, att åtminstone komiténs flertal känt till detta och haft en sådan uppfattning, då den behagade kalla mig till adjungerad ledamot i komitén.

Ett bevis på att jag sökt samarbeta med komitén torde vara att jag till komiténs fond i Skandinaviska kreditaktiebolaget tills dato insamlat och insatt öfver 1,800 kronor.

Genom den detaljerade offentliga redovisning, som jag lemnat öfver *min* insamling och i sammanhang dermed, om *mina* åtgöranden i öfrigt beträffande John Ericsson-stoden, hvilket allt varit infördt i hufvudstadens förnämsta tidningar, borde komitén äfven hafva fått klart för sig att, det var det otillräckliga beloppet af endast omkring 10,325 kronor, som, efter ett års ej så obetydliga ansträngningar i slutet af år 1894 influtit på mitt upprop och i synnerhet den ringa sympati som visades för saken i Stockholm, der endast omkring 2,500 kronor vid denna tid influtit — till allra största delen från mina anhöriga och personliga vänner — som föranledde att jag vände mig för erhållande af bidrag till statyn till framstående medlemmar af Göteborgs samhälle, hvilka med vanlig generositet, då det gäller ideela, äfvensom andra allmänna angelägenheter, erbjödo sig bidraga med det belopp som fattades för statyns åstadkommande, *förutsatt att den uppställdes i Göteborg.*

Och det var af *denna* anledning och sedan h. m:t konungen tillstyrkt antagandet af detta anbud, som beslut fattades att en John Ericsson-stod skulle resas i Göteborg. Ty om göteborgarnas frikostiga anbud af mig afvisats då hade, äfven om min insamling tillagts de 3,760 kronor 12 öre som funnos qvar af de 33,760 kronor (herr Muréns donation med tillagda räntor deruti inbegripen), som till komitén måste minst hafva influtit för statyer åt bröderna Nils och John Ericsson, detta ändå icke på långt när räckt till för den sistnämndes. Ordföranden i Ericsson-komitén, landshöfding Themptander, äfvensom andra framstående personer som lemnat bidrag, och med hvilka jag rådgjorde om saken, ansågo äfven att det varit »vansinnigt» afvisa ett sådant anbud som Göteborgs, hvarigenom John Ericsson-stoden kunde omedelbart förverkligas, i stället för att öfverlemna detta åt framtiden. Att Stockholms-Tidningen *sedermera, efter det att statyfrågan i Göteborg afgjorts*, genom sitt upprop till Sveriges arbetare lyckades sammanbringa bortåt 7,000 kronor till en staty åt John Ericsson, kunde väl ingen då drömma om?

Vidare hafva de ärade komitéledamöterna anfört *det jag beräknat att John Ericsson-statyn med postament skulle kunna åstadkommas för 18,000 kronor, och att således då 14,000 kronor funnos disponibla det felande beloppet, 4,000 kronor, »visserligen inte synts komitén omöjligt att åstadkomma.»*

»Men» — säges det — *»då Nils Ericson-statyn kräft ett belopp af mer än 30,000 kronor, hyser komitén ingen förhoppning att den uppgifna kostnadsberäkningen skall hålla streck.»*

Med anledning häraf får jag äran meddela, att det icke är *jag* som gjort denna beräkning, utan har jag endast, såsom bilaga till

ett förslag att åstadkomma John Ericsson-stoden färdig till aftäckning vid jubileumsutställningen 1897, aflemnat ett bref från skulptören A. Nyström, uti hvilken *herr Nyström* erbjuder sig att, *enligt komiténs närmare bestämmelser och till dess godkännande,* utföra en staty i en och en half gång naturlig storlek, med postament af granit åt John Ericsson i Stockholm för 18,000 kronor.

Och på grund häraf har jag antagit, att en värdig staty åt John Ericsson, utförd i samma storlek och å en liknande piedestal, som Nils Ericsons, skulle, under förutsättning, att Stockholms stad, liksom till Nils Ericson-statyn bekostade grundläggningen — kunna erhållas för det pris skulptör Nyström uppgifvit.

Slutligen säga de ärade komitéledamöterna att komitén ansett »*gagnlöst och i någon mån äfven olämpligt, att göra en ny offentlig vädjan till allmänheten, då komitén ej är öfverlygad, att en sådan vädjan skulle ha en åsyftad framgång*».

Uppropet från Stockholms-Tidningen till Sveriges arbetare, som inbringade närmare 7,000 kronor, synes tvärt om, enligt min uppfattning, bevisa att, om så framstående och ansedda personer som bröderna Ericsson-staty-komité, velat utfärda ett upprop till de förmögnare klasserna om insamling af det jemförelsevis ringa belopp, som, efter det att arbetarna lemnat så rikligt bidrag, ännu fattas för John Ericsson-stodens förverkligande, hade komitén säkert lyckats erhålla mera än hvad som erfordrats.

Uti min förutnämnda skrifvelse till komitén af den 24 januari 1896, har jag i min egenskap såsom »*arbetande*» ledamot ansett mig böra uppgöra och framlägga förslag*) om anskaffande af de medel, som, utöfver då befintliga 13,350 kronor, ytterligare kunde erfordras till John Ericsson-stodens åstadkommande.

Och beklagar lifligt, att bland då påräkneliga bidrag, hafva genom komiténs obenägenhet att utfärda en ny teckningslista, de 5,000 kronor som lofvats från en »framstående civilingeniör» gått förlorade genom hans frånfälle, likasom ytterligare några tusen kronor, som komiténs aflidne ordförande, landshöfding Themptander, sagt sig hafva fått löfte om, af en af hans vänner i hufvudstaden, hvilken hos honom stod i förbindelse o. s. v.

Stockholm den 20 maj 1898.

Cl. Adelsköld.

---

*) Se min vördsamma skrifvelse med bilagor af den 24 februari 1896, införd å föregående sidor 483 till 486.

Bröderna Nils och John Ericsson-staty-komité afgår. Ny komité tillsättes.

Såsom ofvan anförts, hölls, sedan bröderna Ericsson-staty-komiténs svarsskrifvelse af den 25 april till herrar Abenius, Jeurling och Wennerholm ingått, den 20 derpå följande maj ett nytt möte med bidragande till John Ericsson-statyn i Stockholm, hvarvid denna skrifvelse upplästes. Och då det ansågs, att komitén genom densamma afsagt sig sitt mandat, uppstod fråga om tillsättande af en ny komité för resandet af John Ericsson-stoden i Stockholm.

Sedan jag yttrat mig rörande komiténs skrifvelse, tog jag mig friheten föreslå, »*att den gamla komitén, som var sammansatt af mycket framstående män — mina personliga högt ärade vänner — skulle anmodas qvarstå och endast några nya adjungerade ledamöter inväljas, för biträde med insamling af medel till statyn*». Detta förslag upptogs emellertid icke till behandling af mötet, utan beslut fattades, att en helt och hållet ny komité af sju personer skulle väljas, och härtill utsågos: professor grefve Georg v. Rosen, direktören J. Bernström, professor Hj. Sjögren, rektor B. V. Adler, majorerna C. Abenius och Cl. Adelsköld och häradshöfding V. Wennerholm, hvarförutom till denna komité, sedermera adjungerades doktor G. De Laval och civilingeniören Cl. Norström.

Såsom i sjelfva verket varande ledamot af den afgångna komitén, ansåg jag mig böra undanbedja mig anställning i den nya, men detta afslogs.

Till ordförande i komitén utsågs derefter på förslag af grefve v. Rosen, trots allvarliga, motiverade protester, min ringa person, och till v. ordförande major C. Abenius.

Kassaförvaltare blef direktör Bernström och sekreterare häradshöfding V. Wennerholm.

Den nya komitén börjar sin befattning med uppgörande af ett kassaförslag.

Det första komitén hade att göra, var att räkna öfver kassan och beräkneliga tillgångar i öfrigt.

Såsom förut är nämnt, hade genom dödsfall stora beräknade tillgångar gått förlorade, men i kassan fanns hvad som var qvar innestående i Skandinaviska kreditaktiebolaget af den ursprungliga insamlingen till statyn åt bröderna Ericsson 3,760 kr. och det jag der efterhand insatt, hvilket, med tillagda räntor, då utgjorde . . . . . kr. 6,548: 90

Vidare hade komitéledamoten professor Hj. Sjögren lofvat bidraga med . . . . . » 2,000: —

Och slutligen tillkom Stockholms-Tidningens insamling med ränta till den 31 dec. 1897 . . . » 7,590: —

eller tillsammans kr. 16,138: 90

Och, som man, efter skulptör Nyströms under tiden inträffade frånfälle*) ej vågade kalkylationsvis beräkna mindre än omkring 25,000 kr. för det hela, skulle bristen sålunda vara 8,862 kr., under förutsättning att Stockholms kommun, som skulle erhålla stoden sedan den fullbordats, likasom till Nils Ericson-statyn, bekostade grundläggningen till densamma. Men ingen af komitéledamöterna skyggade för denna brist. Alla voro ense om, att, »hade man tagit hin i båten måste han äfven föras i land». Femhundra teckningslistor utsändes i juni månad 1898, hvaraf en del ännu icke inkommit. För min del lyckades jag, af och genom vänner och bekanta insamla till John Ericsson-stoden i Stockholm inalles öfver 2,300 kronor.

Fonden för John Ericsson-monumentet i Stockholm uppgick, när kontraktet med skulptören skulle upprättas om utförandet, af den af juryn förordade eskissen, till inalles 21,568 kronor.

*) Skulptören Nyström, som beundrade John Ericsson, och var lifligt intresserad för hans minnesstod, samt dessutom ganska förmögen, hade, som han enskildt meddelade mig ämnat fullgöra sitt erbjudande utan egen vinst.

Och som, enligt anbud af professor Börjeson, bronsarbetena skulle komma att kosta . . . . . kr. 18,200: —
och postamentet utfördt af hrr Kessel
& Röhl med inskription . . . . . » 3,795: — kr. 21,995: —
samt inlösen af tvenne täflingsbilder kr. 1,500: —
kostnaden för en »wulster» af metall
å postamentet uppgå till . . . . . » 700: —
samt diverse utgifter jemte aftäckningen af statyn antogos komma
att belöpa sig till . . . . . » 805: — » 3,005: —
Skulle monumentet således efter denna
beräkning kommit att kosta . . . . . kr. 25,000: —
och bristen att uppgå till 5,000 kr. Men då monumentet, *utom de 4,000 kr. Stockholms stad lemnat till grundläggningen*, icke kostat mera än 23,692 kr., deruti inbegripna 1,500 kr. för tvenne täflingseskisser, och staden dessutom välvilligt bekostat aftäckningen, uppgick bristen i verkligheten till endast 2,124 kr., hvilken fyllts genom privata bidrag, så att till och med ett öfverskott uppkommit, hvilket komitén beslutit aflemna till en John Ericsson-fond i Tekniska skolan i Stockholm.

Häraf torde framgå, att den afgångna komiténs uttalade åsigt, om »*gagnlösheten och olämpligheten att nu söka åstadkomma en minnesstod åt John Ericsson i Sveriges hufvudstad*». varit — allt för pessimistisk.

Första pristäflingen om John Ericsson-stoden. Komitén och konstförståsigpåare.

I sammanhang med utsändandet af de 500 listorna, utfärdades ett upprop till svenska skulptörer, för pristäflan om eskisser, till den tillämnade statyn. Och, för att icke komitén skulle utsättas för att erhålla sådana kuriösa gubbar, som vid Göteborgstäflingen, af hvilka ingendera på det aflägsnaste sätt

påminde om John Ericsson, hvarken till figur, hållning eller porträttlikhet, ansåg komitén sig böra, *såsom ledning för herrar skulptörer*, af hvilka ingen sett föremålet eller kunde veta huru hans kroppshydda såg ut, i programmet lemna åtskilliga mått på Ericssons längd, hans ovanligt höga bröst och det smärta lifvet m. m. samt uppgift om huru han vanligen brukade kläda sig, hvarförutom teckningar efter fotografier lemnades.

Detta togs emellertid icke väl upp af herrar konstförståsigpåare och föranledde till en ganska pikant polemik i tidningspressen, som är allt för karakteristisk och betecknande för det ultramoderna konståskådningssättet, för att den skulle sluta med den efemera lifstiden i tidningarnas spalter, och icke blifva till uppbyggelse för en efterverld. För detta ändamål intages här nedan den pikantaste delen af tidningspolemiken rörande John Ericsson-monumentet i Stockholm.

Uppslaget gafs af »*Vän af sköna statyer*» i tidningen Svenska Dagbladet för den 12 september 1898, uti en artikel rubricerad »*Apropos huru John Ericssons staty skall se ut*».

Tidningen upplyser till början, att artikeln är författad af »*en framstående vida känd konstnär*» och meddelar som sin mening, att »*inlägget icke saknar sin lilla udd*».

Denna »udd» synes emellertid träffa »den vida kända konstnären» sjelf mera än komitén, ty då han i början af artikeln klagar öfver »bristande precision» i program för täflingar i allmänhet, erkänner han sedermera att »komitén för här ifrågavarande täfling lemnat ej blott »de vanliga generella villkoren utan derjemte en del detaljer af oskattbart värde». »Den framstående vida kända konstnären» borde väl således vara belåten, men tycks icke haft så noga reda på hvad han menat eller velat, annat än — att klandra.

Artikeln lyder i hufvudsakliga delar:

Apropos »hur John Ericssons staty skall se ut».

Från en framstående och vida känd konstnär ha vi mottagit följande inlägg, som ju ej saknar sin lilla udd:

Ofta nog ha våra konstnärer haft skäl att beklaga sig öfver

bristande precision i program för täflingar. Denna brist har understundom hotat medföra fullständig anarki, i det att den ene konstnären löst sin uppgift på ett sätt, den andre deremot på ett helt annat, hvilket förorsakat ledsam villervalla inom den bedömande juryn.

Som man emellertid kunnat vänta af komitén för resandet af en staty öfver vår store uppfinnare John Ericsson, har hon sjelf setat inne med tillräcklig uppfinningsrikedom för att afhjelpa ofvannämnda bristfällighet. Sålunda får man af det fastställda programmet veta ej blott de vanliga generella villkoren, utan derjemte en del detaljer af oskattbart värde. — — — — — — — — — — — — — —

Lägger man så härtill att vederbörande till konstnärernas ledning låtit modellera några förebilder till statyns önskade utseende, så måste erkännas att äfven långt gående fordringar på klarhet i program blifvit tillfredsställda. Och tack vare dessa exakta order undvikes med all säkerhet det »sjelfsvåld», som våra konstnärer ibland tillåta sig under namn af personlig uppfattning eller originalitet. Det enda man vid allt detta kan anmärka är att hela täflingen förefaller onödig, då redan gillade skisser förefinnas.

Vän af sköna statyer.

Vidare förekom i samma tidning dagen derpå, eller den 13 september, en artikel af T. H., benämnd »*Ett egendomligt program*», som äfven går illa åt komitén för dess välmening (oförsynthet? i T. H:s ögon), att lemna herrar täflande några upplysningar »*till ledning*» vid utförandet af eskisserna till John Ericsson-stoden.

Då denna artikel emellertid är något för mycket ordrik att i sin helhet aftryckas, tillåta vi oss intaga nedanstående sammandrag af densamma:

Herr T. H. yttrar, efter att hafva instämt i »*Vännens af sköna statyer*» åsigter:

»*Sjelfva programmet inbjuder osökt till skämtsamhet, men den barbariska konstuppfattning, åt hvilken programmet ger ett så drastiskt uttryck är, fruktar jag, rotfast inom så pass vida kretsar (!), att ett allvarligt angrepp derpå ingalunda är en spärrridt mot väderqvarnar.*»

Herr T. H. ingår derefter i en grym kritik af programmet, som utmynnar uti, att »*komitén icke lemnat upplysningar af ren praktisk art, som kunna vara af vikt för de täflande konst-*

närerna (!) utan i stället till ledning vid modellerandet uppgifvit en massa detaljerade upplysningar, om huru John Ericssons yttre kroppshydda var beskaffad — — — såsom kroppslängd, omkrets kring hufvud, bröst och lif i centimeter», och vidare får komitén sig en uppsträckning derför, att den velat fästa de täflande konstnärernas — som aldrig sett föremålet — uppmärksamhet på att John Ericsson hade *»stolt hållning och högburet hufvud»*, hvilket allt T. H. ansett *»göra ett, af komitén icke afsedt, oemotståndligt löjeväckande intryck»*.

I förbigående kan höfligen frågas, om ej dessa »löjeväckande» uppgifter om John Ericssons personlighet just varit af komitén afsedda att vara de *»upplysningar, af ren praktisk art, hvilka kunna vara af vikt för de täflande konstnärerna»* som herr T. H. i sin artikel ansett erforderliga. Eller hvad menar egentligen den stränge kritikern??

»Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta» — säger skalden.

»Hvad skall af ett sådant program kunna blifva» — utropar T. H. vidare — »annat än ett dödt och oändligt konventionellt arbete, en effektuerad beställning, i hvilken måttens noggranna öfverensstämmelse med den antagligen i lifstiden uppmätta uppfinnaren och ställningens identitet, med den af komitén arrangerade, få ersätta inspirationens friskhet och uppfinningens originalitet?

Hela denna inbjudan till konstnärlig täflan förefaller som en parodi; man kan nästan icke undgå den misstanken att den icke är allvarligt menad. Ty man får väl hos de män, som fått och åtagit sig ett så pass allvarligt uppdrag som detta, förutsätta *mera aktning för de konstnärer till hvilka de vända sig, mera insikt om hvad det konstnärliga arbetet innebär, än att de skulle tro det någon verklig konstnär vill låna sig till en sådan komedi.»* — — — — — — — — — — —

»Är täflingen allvarligt menad» — slutar herr T. H. — »så visar den hän på en konstnärlig uppfattning af allt utom glädjande art. En uppfattning, som i minnesvården öfver en bortgången storman, ser intet annat än en fotografiskt trogen kopia, där kroppen betyder allt, själen betyder intet, hvars sträfvan är att pryda våra offentliga platser på samma sätt som en bokhandlare pryder sitt fönster, med fotografier, och som förstår intet af minnesvårdens betydelse för allmänheten i dess egenskap af konstverk. Det gäller ju icke att bevara minnet af den John Ericsson som var 1,76 meter lång, utan

det gäller att bevara minnet af den store uppfinnaren och af hans verk. ***Och vinnes detta mål genom en framställning, präglad af ingifvelse och fantasi, betyder den mer eller mindre noggranna porträttlikheten intet.*** Det hjelper härvidlag icke att peka på Rodins Balzacstaty och korsa sig. Har komitén hyst någon fruktan för att en Rodin här skulle uppenbara sig och velat, som det heter, mota Olle i grind, så har den gjort det genom en kapital dumhet.» *)

Ofvanstående kan vara nog för att visa huru komitén enligt modern konstuppfattning »dabbat sig» — som man brukar säga. För min del erkänner jag mig vara så oförståndig, att jag af hela den långa docerande artikeln, icke kunnat uppfatta annat än att, vid resandet af statyer för bevarande af minnet utaf store män, konstnärens individuella uppfattning och hans otyglade fantasi, uteslutande bör sätta sin prägel på konstverket. Naturlig, karakteristisk hållning, porträttlikhet och dylikt, som hittills ansetts som viktigt för att återkalla i minnet bilden af en stor personlighet, så som han verkligen förekom i lifvet, betyda mindre än intet!

Den beklagansvärda komitén, som genom förestående artiklar af »*En framstående vida känd konstnär*», och af en betydande modern konstkritiker blifvit sålunda »satt på det hala», fick emellertid en oväntad bundsförvant och hjelpare i nöden uti: »*En tecknare af bidrag till John Ericsson-stoden i Stockholm*», som den 25 september uttalade sin mening i Stockholms Dagblad. Och då denna uppsats onekligen innehåller, just »*den barbariska konstuppfattning, åt hvilken komiténs program ger ett så drastiskt uttryck*» och som T. H. fruktar »*vara rotfast inom vida kretsar*», torde plats lemnas för densamma. Ingen skada är ju dermed skedd, om den komitévänlige »tecknarens» åsigter äfven få göra sig gällande. »Audiatur et altera pars» heter det. — Artikeln lyder:

Konstnärerna och »gamle John».

Mot det program till täflan om utförandet af eskisser till den staty af John Ericsson, afsedd att resas i hufvudstaden, som af statykomitén uppgjorts, hafva omedelbart efter hvarandra — den 12 och

*) Kursiveringen af oss.

13 dennes — tvenne artiklar förekommit i Svenska Dagbladet, den första, som tidningen uppgifver, författad af »en framstående och vida känd konstnär» och undertecknad »Vän af sköna statyer» — och den andra artikeln — undertecknad T. H. — af, som det förefaller, jemväl en väldig konstförståsigpåare.

Den första af dessa artiklar är hållen i en skämtsam ton. Herr T. H. åter försäkrar att han inte skämtar, men båda öfverensstämma uti, att komitén begått en kapital dumhet, genom att införa åtskilliga uppgifter rörande Ericssons figur, hållning m. m. i programmet, ehuru den förstnämnde förf. öppenhjertigt erkänner dem vara »oskattbara» och att, genom tillämpning af desamma, skulle ernås en för en staty bruklig och passande ställning, på samma gång som ett lämpligt släkttycke med ett redan »statyeradt» exempel af en nära anförvandt — hvarmed förmodligen menas Börjesons utmärkta staty öfver Nils Ericson.

»Dessa uppgifter om huru Ericssons kroppshydda var beskaffad», utropar hr T. H., »göra ett, af komitén förmodligen icke afsedt, oemotståndligt löjeväckande intryck» och »jag skämtar icke,» säger han i fortsättningen af sin kritik, »och den antydda ställningen vittnar osökt om, att den store uppfinnaren efter sitt arbete icke försmådde en god middag, och hade en förträfflig matsmältning».

»Programmet erbjuder,» yttrar vidare den allvarlige hr T. H., »osökt till skämtsamhet, *men den barbariska konstuppfattning, åt hvilken programmet ger ett så drastiskt uttryck, är, fruktar jag, rotfäst inom så pass vida kretsar, att ett allvarligt angrepp derpå ingalunda är en spärridt mot väderqvarnar*». *)

Och såsom en slutlig sammanfattning af sina åsigter om statyer öfver stora personligheter och förmodligen för att gifva dödsstöten åt »den barbariska konstuppfattning», som förf. fruktar »delas med komitén i vida kretsar», tillägger han följande, som vi tillåtit oss kursivera för att tydligen påpeka huru förf. tänkt sig statyer i allmänhet och John Ericssons i synnerhet.

»*Det gäller ju icke att bevara minnet af den John Ericsson som var 1,76 meter lång, utan det gäller att bevara minnet af den store uppfinnaren och af hans verk.* ***Och vinnes detta mål genom en framställning präglad af ingifvelse och fantasi, så betyder den mer eller mindre noggranna porträttlikheten intet.***»

*) Kursiveringen af oss.

* * *

Insändarens uppmärksamhet har blifvit fästad på ofvanstående artiklar och deruti uttalade klander mot John Ericsson-komitén, och villigt erkänner han sig tillhöra de af hr T. H. antydda »vida kretsar», som ännu så länge hysa den, som hittills såsom riktig ansedda åsigten, att det karakteristiska och porträttlika hos en staty måste vara hufvudsaken och vigtigare än, att s. k. »konstnärer» lemnas fritt spel, att tillfredsställa sina personliga »ingifvelser och fantasier».

Insändaren hade väntat, att komitén sjelf skulle uppträda till försvarande af sina åtgärder, men då så ej skett, har han trott sig böra uttala, hvad hvar och en fördomsfri förmodligen tänker om saken, eller att komitén handlat välbetänkt, då den »till ledning vid modelleringen af statyn», såsom det heter i programmet, lemnat uppgift på vissa hufvudmått af Ericssons figur, och uppgift på de ställningar han efter beskrifning af personer, som förtroligt umgåtts med honom, vanligen intog, eller, med ett ord sagdt, som han gick och stod här i lifvet i sina kraftigaste år. Komitén har icke heller, såsom framgår af programmet, fästat sig vid lägsta priset, utan förbehållit sig att inlösa det bästa af de inkomna eskisserna; och icke heller har komitén ovilkorligen föreskrifvit, att eskisserna skulle vara annat än i »hufvudsaklig öfverensstämmelse» med förslagsritningarna, utan lemnat åt konstnärerna, att sjelfständigt utveckla sitt geni, genom att i statyn inlägga lif och anda. Och ins. är öfvertygad om att, för den händelse något öfverlägset genialiskt förslag inkommer, framställande Ericsson i annan position än förslagsritningarna visa, så kommer komitén att dervid fästa allt afseende, då det för komitén och dem som lemnat bidrag till John Ericssons staty, måste vara af högsta vikt, att bilden blifver värdig den vidtberömde mannen och Sveriges hufvudstad.

Skulle komitén, som ju icke är omöjligt, haft anledning hysa farhågor för »Rodinare», så tror insändaren att komitén handlat klokt, och icke som T. H. i fråga härom yttrar »begått en kapital dumhet» genom att medelst bestämmelserna i programmet »mota Olle i grind» och derigenom förebygga att »Gamle John» karrikeras.

Stockholm den 25 september 1898.

Tecknare af bidrag till John Ericsson-stoden i Stockholm.

Resultatet af första pristäflingen om John Ericsson-stoden i Stockholm, och konstkritiken i tidningspressen.

Medan denna, för allmänheten helt säkert mycket uppbyggliga konstkritik, pågick i Svenska Dagbladet, arbetade det unga Sveriges moderna skulptörer, förmodligen ledda af denna kritik, i lera och gips på sina eskisser till John Ericsson-stoden, och ehuru resultatet af täflingen utföll så, att ingen af de nio utställda bilderna kunde, af den jury som benäget åtagit sig att bedömma desamma, föreslås till utförande, den likväl icke företedde sådana extravaganser, som Göteborgstäflingen om John Ericsson-statyn. *)

Men sorgligt var i sanning att se de täflande konstnärernas fullkomliga oförmåga, att uppfatta John Ericssons nobla personlighet, och att framställa honom för efterverlden sådan han var.

»*Ve oss!*» — utbrister också konstkritikern herr E. A. med rätta i en artikel i Dagens Nyheter vid betraktandet af de nio gubbarna — »*om vi komma med anspråk på kraft, intelligens och personlighet, till de utställda eskisserna!*»

Der stod nu komitén emellan å ena sidan icke, de »*nio muserna*», utan — de »*nio snöpliga gubbarne*», som en tidning betecknande benämnde eskisserna, hvilka uppställts i National-museum till allmänhetens beskådande, och å den andra herrar T. H. i Svenska Dagbladet, och E. A. i Dagens Nyheter, hvilka välvilligt sökte öfverflytta herrar »konstnärers» försyndelser mot skön konst och smak, på den arma staty-komitén.

Det lilla intressanta samspråk, som med anledning häraf ånyo uppstod i tidningspressen, torde äfven förtjena att lemnas åt efterverlden, emedan deraf föranleddes, att John Ericsson ej, såsom komiténs mening varit, fick en staty, utan såsom en in-

*) Juryn bestod af professorerna grefve G. v. Rosen, J. G. Clason och C. Curman samt civilingeniören W. Wenström. Suppleanter voro professorerna J. J. F. Kronberg och J. A. Lindberg.

sändare »O—a» benämner John Ericsson-monumentet, *»ett hufvud på en piedestal»*.

»Om *»Täflingen till John Ericsson-statyn i Stockholm»* skref herr T. H., den ultramoderna konstens förnämsta härold i Sverige, ytterligare i Svenska Dagbladet för den 20 oktober 1898, följande artikel, hvilken här intages i sin helhet.

»De till denna täflan insända skisserna, nio till antalet, äro från och med i går utställda i Nationalmuseum, i den nederländska målningssalen. Då programmet till denna täflan utfärdades, var det i denna tidning föremål för ett par mycket skarpa omdömen, hvilkas berättigande klarligen torde framgå af det resultat som täflan nu lemnat. Som man ropar i skogen, får man svar. Den parodi på ett konstnärligt program, som inbjudarna åstadkommit, motsvaras fullständigt af den parodiska utställning, som allmänheten nu har tillfälle att taga i betraktande. Det förefaller som om konstnärerna velat gifva komitén en läxa; de som varit måna om sin värdighet och tagit saken på allvar, hafva afhållit sig från att täfla; de mera humoristiskt anlagda deremot hafva gifvit läxan en plastisk form och insändt den till komiténs begrundande. I båda fallen är den lika skarp som välförtjent.

Att ingå på något kritiskt bedömande af de insända skisserna skulle ju endast vara att störa skämtet. Det är lyckligtvis så iögonfallande att ingen bör kunna undgå att finna sig road deraf. Man finner i alla de nio små gubbarna komiténs program på ett synnerligen lustigt sätt förverkligadt, och de små friheter som konstnärerna tagit sig äro äfven de besjälade af samma humoristiska uppfattning. Vi finna kavaj omvexlande med bonjour, korslagda armar omvexlande med hotfullt knutna näfvar eller det traditionella tankfulla greppet om hakan, ansigtsuttryck vexlande mellan klockarehögfärd och grosshandlardryghet, den »kraftiga» bålen hvilande på i längd mycket vexlande stödjepelare — en kritik på komiténs uraktlåtenhet att äfven angifva benlängden — med en stundom mycket markerad kobenthet. I en af de insända skisserna har den i programmet framhäfda »stolta hållningen» fått en så uttrycksfull gestaltning, att jemnvikten gått förlorad, och skissen nu får deltaga i täflan — liggande på rygg.*) Äfven den önskade porträttlikheten har gifvit

*) Såsom bevis på täflingens qvalitet, må nämnas att just denna "liggande" bild af John Ericsson, af juryn ansågs som den *bästa*, och derför föreslogs en prisbelöning med 500 kr., hvilket äfven af komitén utbetaltes till skulptören, som lärer blifvit mycket öfverraskad. De förut otillräckliga tillgångarna, minskades betänkligt genom denna onödiga utgift.

anledning till några lustiga förvexlingar, i det att flere af de täflande låtsat taga miste på John Ericsson och Oskar Dickson eller medlemmarna af en annan mycket berömd göteborgsslägt. Den stockholmska John-Ericssons-historien har som bekant en förhistoria i Göteborg; skulle möjligen upphofsmännen till det nu ifrågavarande skämtet vara att söka i denna rikets andra stad.

I alla händelser bör Stockholm för denna gång vara räddadt från en mer eller mindre vanprydande staty, och John Ericssons minne från att blifva offentligen parodieradt i brons. Dessa gipsparodier äro lyckligtvis mera förgängliga ting. Efter den utgång som den nu afslutade täflan fått, hoppas vi att komitén vid en förnyad inbjudan fotar sitt program på andra, *konstnärligare principer*, och sålunda, både för sakens och sin egen skull, möjliggör en verkligt allvarlig täflan.

Och hvarför skall man envisas med att uppresa en *porträttstaty* af en plastiskt så svårhandterlig gestalt som den store uppfinnarens tydligen var. Det är ju hans minne man vill hedra, icke hans kroppshydda. Här synes det som om en allegorisk eller symbolisk framställning, eller låt oss helt enkelt säga: *en fantasiframställning skulle erbjuda vida större möjligheter för ernåendet af ett ur skönhetssynpunkt tillfredsställande resultat. Det är ju dock, när allt kommer omkring, skön konst det är fråga om.**)

Uti Dagens Nyheter för den 20 oktober 1898 framhåller herr E. A. rörande »*Täflingen för John Ericsson-statyn*» ungefär samma åsigter som herr T. H., men säger tillika bland annat:

»Det föreföll af hela programmet, som om komitén hade fruktat för konstnärernas fantasi. Detta borde den kanske icke hafva gjort — fantasien är en egenskap som kan vara till mycken nytta vid frambringandet af konstverk.**) — — —

på attitnder på egen hand — det är bra ledsamt att de ej blifvit stort bättre ändå.*)

»Man vill ju i det allra längsta tro, att ett snille som John Ericsson, äfven i sin yttre uppenbarelse, haft något särskildt individuellt, som äfven för ögat gjorde honom till en man för sig. Och om han icke hade det, så är det helt enkelt konstnärens skyldighet, att ur hans verk och lifsgerning finna inspiration till en typ som ger oss något intryck af menskliг storhet. Det är ju icke en tarflig afgjutning af en människas yttre, som vi önska se i en staty af henne; vi vilja komma åt något af menniskan sjelf, af hennes inre, hennes kraft, intelligens, personlighet. Men ve oss om vi komma med sådana anspråk till de utställda eskisserna!»

Och herr E. A. slutar med följande upplysande tillägg:

»Det är utan något som helst tvifvel en loflig och berömlig gerning, att söka för ett folks minne och öga uppkalla gestalterna af dess store män, men man måste dervid också komma ihåg, att statyerna icke blott äro personliga minnesbilder, utan på samma gång äfven konstnärliga eller — okonstnärliga verkligheter, som en gång uppställda pryda eller vanpryda platser, för hvilka man ur den allmänna skönhetskänslans synpunkt måste ha respekt. Och vi ha här i Stockholm tillräckligt många medelmåttiga statyer för att icke särskildt längta efter ännu en. *Skall John Ericssons minne i Sveriges hufvudstad bevaras på ett vackert och värdigt sätt, då måste nog nya utvägar anlitas för att få den staty, till hvilken ännu så länge endast de pekuniära, men alls icke de konstnärliga medlen, finnas tillgängliga.***)

* * *

Och slutligen har komiténs vän och hjelpare i nöden, »*Tecknare af bidrag till John Ericssons staty*», gjort följande inlägg i Svenska Dagbladet för den 26 oktober 1898, med anledning af herrar T. H:s och E. A:s artiklar rörande »Täflingen till John Ericsson-stoden i Stockholm», hvilket tidningen beledsagar med en ingress som lyder:

»Från en insändare, som redan förut yttrat sig i frågan, hafva vi mottagit följande insändare, som vi intaga utan vidare kommen-

*) Kanske till följd af herrar T. H:s och E. A:s kritik öfver programmet, och deruti lemnade värdefulla råd till de täflande konstnärerna.

**) Kursiveringen af oss.

tarier, hvilka endast skulle blifva ett återupprepande af hvad vi förut yttrat. Vi vilja endast uttala våra tvifvelsmål om lämpligheten af att göra stadsfullmäktige till konstdomare, och påpeka *att fantasiframställningar i allmänhet endast äro obegripliga för dem, som sjelfva sakna fantasi. Och det är just dessas obehöriga inflytande på konsten, som man med all makt vill motarbeta. För öfrigt afvakta äfven vi juryns afgörande och komiténs derpå grundade beslut.*»

»*Tecknaren af bidrag till John Ericssons staty*» yttrar:

»Under rubrik '*Täflingen till John Ericsson-statyn i Stockholm*' förekommer i Svenska Dagbladet för den 20 oktober ännu en artikel, undertecknad T. H., hvaruti bl. a. skämtsamt om Ericsson-komiténs fauter yttras, att 'den stockholmska John Ericsson-historien har en förhistoria i Göteborg; skulle möjligen,' frågar författaren, 'upphofsmannen till det nu ifrågavarande skämtet vara att söka i denna rikets andra stad?'

Som man sett af göteborgstidningarna, innehöll programmet för täflingen där om Ericsson-stoden, *ingen annan inskränkning i skulptörens 'fantastiska' framställning af föremålet för täflingen, än att kostnaden icke fick öfverskrida ett visst belopp. Detta oaktadt misslyckades täflingen fullkomligt, enär juryn icke kunde förorda en enda af skisserna till utförande.* *)

Hr T. H. som — (visserligen mindre smickrande för de nio nu täflande konstnärerna) gläder sig åt, att resultatet af den nuvarande täflingen skall blifva, 'att Stockholm för denna gången räddas från en mera eller mindre vanprydande staty, och John Ericssons minne från att blifva parodieradt i brons' — slutar sin artikel med det vänliga rådet '*att en allegorisk eller symbolisk* (hvarför icke syntetisk?) *eller låt oss helt enkelt säga, en fantasiframställning af John Ericssons minne, icke af hans kroppskydda,*' vore den, ur författarens synpunkt, riktigaste lösningen af gåtan, och, att '*komitén derför borde fota en ny inbjudning till täflan på andra konstnärliga principer och sålunda möjliggöra en allvarlig täflan*'.*)

Vi vilja för närvarande icke yttra oss om de inkomna eskisserna, ty detta tillkommer de framstående män, som komitén utsett till jury, och icke heller skola vi — i all vänlighet förstås — gräla med den ärade författaren, om monumentgubbar af brons skola framställas så som de af vår Herre skapades, eller såsom skulptören i *konstnärlig suggestion* (extas) *skådar dem sådana som de* ***bordt*** *skapas*, ty derom lärer författaren och insändaren icke blifva ense. Men vi föreställa oss, att Stockholms herrar stadsfullmäktige, som skola upp-

*) Kursiveringen af oss.

låta plats för John Ericssons staty, gerna vilja hafva ett ord med i fråga om dess utseende, och att denna korporation, hellre vill se staden prydd genom ett naturtroget återgifvande af den store mannen, med den nobla hållningen och det ädla, kraftfulla, karakteristiska uttrycket, sådan som han gick och stod, än med en '*symbolistisk — fantasiskapelse*', som ingen förnuftig menniska kan uttyda eller begripa hvad den skall föreställa.»

Tecknare af bidrag till John Ericssons staty.

* * *

Såsom läsaren af ofvanstående torde hafva funnit, innehöllo de rådgifvande herrar konstförståsigpåarnes välvilliga uppsatser i Svenska Dagbladet och Dagens Nyheter, icke just mycket upplysande om, huru de egentligen ville hafva »gamle John» tillformad.

Så mycket får man emellertid klart för sig, att John Ericsson-komitén, genom sitt program, ådagalagdt en »*barbarisk konstuppfattning*»*(!)*, visat sig »*icke hysa tillbörlig aktning för konstnärerna*»*(!)*, och icke heller kunnat uppfatta, eller »*haft insigt om hvad det konstnärliga arbetet innebär*»*(!)*, då den (komitén), ansett sig böra lemna några upplysningar, rörande John Ericssons personlighet och karakter, till de af de täflande konstnärerna, hvilka icke ägde någon kännedom härom.

Och vidare får man, i klara oförtydbara »verba» besked om, att, »*om framställningen af en person präglas af ingifvelse och fantasi* (hos konstnären), *betyder den mer eller mindre trogna porträttlikheten mindre än intet*»*(!)*, med anledning af hvilket axiom framhöllos, att »*nya utvägar måste finnas*», och »*ett nytt program på andra konstnärliga principer* (Rodins antydes) *uppgöras*»; hvarjemte slutligen tillrådes — en »*fantasiframställning*» af »gamle John» — som endast är begriplig för fantaster — förmodligen sådan, som skulptören i konstnärlig suggestion skådar honom, icke såsom han i all enkelhet af vår Herre tillskapats.

Man finner i denna moderna »konstuppfattning» alldeles samma principer framställda, som gjorde sig gällande och blefvo bestämmande i fråga om John Ericsson-stoden i Göteborg.

* * *

Uti Aftonbladet för den 20 oktober 1898 hade framställts ett tydligare formulerande förslag, med anledning af den »*snöpliga*» utgången af täflingen till John Ericsson-statyn.

Tidningen yttrar:

»Utgången af denna täflan borde komma folk att inse, att ett minnesmärke öfver en framstående personlighet ej nödvändigt behöfver bestå i en porträttstaty af mannen i fråga. I fall han ej var vidare formskön, hvarför då afbilda honom? Antingen blir han sig lik, och då blir verket fult, eller blir han sig olik, och då är det i alla fall ej *han*, som ställes fram för folket, utan en idealiserad bild, i hvilken han sjelf ej skulle känna igen sig.

I utlandet har man börjat frångå statyprincipen — särskildt i Paris bestå flere af de nya monumenten (Maupassant, Augier, Raffet, Delacroix) af en allegorisk komposition i förening med en porträttbyst eller medaljong.

Vore ej någon dylik anordning, hvartill vi redan för några år sedan i denna tidning framkastade idén, att tänka på, när det gäller ett minnesmärke öfver John Ericsson?»

Detta Aftonbladets förslag blef säkerligen afgörande, ty det är nog troligt, att på detta grundades professor Börjesons sedermera godkända eskiss, att John Ericsson-monumentet i Stockholm icke skulle blifva en staty, utan en byst, med en allegorisk figur.

Emellertid var det för visso icke i brist på »*formskönhet*» hos John Ericsson — som Aftonbladet uttrycker sig — detta behöft ske. John Ericsson hade den mest välbildade figur. Han var smärt, men kraftfullt byggd, och de väldiga skuldrorna uppburo högt och stolt ett hufvud af sällsynt manlig skönhet och kraft. Ur ögonen blixtrade snillet.

Det var denna figur, med det kraftiga och sköna hufvudet, och den nobla hållningen, allt karakteristiskt för John Ericsson, komitén velat påpeka för herrar skulptörer, men olyckligtvis var föremålet för stort, och de för små, för att, såväl vid täflingen i Göteborg, som här i Stockholm, af dem och deras vänner, herrar kritici, kunna uppfattas.

Flera af de senast resta statyerna, såsom alla kejsar Wilhelms-

stoderna i Tyskland, Ole Bulls, Ibsens och Björnstjerne Björnsons i Norge, den mördade kejsarinnan Elisabets i Ungern m. fl., hafva framställts karakteristiska och porträttlika i moderna kostymer. Och här i Stockholm har det lyckats utmärkta konstnärer, att åstadkomma karakteristiska statyer af konung Karl XIV Johan och Gustaf III, Scheele, Berzelius, Linné och Oxenstierna, men kanske företrädesvis af Nils Ericson i den utmärkt vackra och porträttlika staty som rests åt honom, framställd i modern civil drägt. Och af John Ericsson hade det säkert varit minst lika lätt, kanske lättare och tacksammare, att åstadkomma en honom och Sveriges hufvudstad fullt värdig och prydlig minnesstod, för hvarje skulptör, *som velat taga kännedom om föremålet, och ägt förmåga att utföra* en porträttlik och karakteristisk, och just derigenom sant *konstnärlig* staty, med en allegorisk figur, åt honom. Skada derför, då detta icke lyckades svenska skulptörer, att täflingen icke blef internationell.

Andra täflingen om John Ericsson-stoden.

Sedan täflingen utfallit på sådant sätt, att juryn ansett ingen af de inlemnade eskisserna möjlig att tillämpa vid utförandet, uppstod fråga om ny täflan, med frihet lemnad åt konstnärerna, att, i enlighet med herrar konstkritikers förslag, efter eget tycke och smak, göra en »fantasiskapelse» af John Ericsson. Härifrån afråddes komitén emellertid på det bestämdaste af framstående ansedda konstnärer, som tillfrågades, med anledning af misslyckandet af täflingen i Göteborg, och det moderna åskådningssätt om konsten, som framträdt i tidningspolemiken.

Jag ansåg, med anledning af de misslyckade täflingarna både i Göteborg och Stockholm, till hvilka *alla* Sveriges skulptörer inbjudits, att man skulle anställa en internationell täflan, och framhöll, att sådana täflingar om statyer och viktigare mo-

numentala byggnadsverk, ej så sällan förekommo i utlandet, samt att detta skulle kunna vara nyttigt äfven här, på mera än ett sätt.

Detta ville komitén emellertid icke vara med om, och då medel saknades till en ny allmän täflan här hemma i Sverige, hvarigenom antalet »ömkliga gubbar» förmodligen endast kommit att ökas, beslutades, att endast skulptörerna J. Börjeson och Th. Lundberg skulle inbjudas att *»täfla om utförandet af en staty åt John Ericsson i brons, af tre meters höjd, helst i stående ställning»*, samt, att den af dessa hvars förslag icke godkändes, skulle erhålla en ersättning af 1,000 kr.

Denna inbjudning antogs.

Till jury, att bedöma de väntade eskisserna, valdes professorerna grefve G. v. Rosen, J. G. Clason, C. Curman och J. A. Lindberg samt civilingeniören W. Wenström, och till supleanter professor J. J. F. Kronberg och rektor B. V. Adler.

Sedan de båda konstnärerna inlemnat sina eskisser befanns, att det ena förslaget upptog en byst af John Ericsson med en allegorisk figur och det andra, honom i sittande ställning. Och juryn tillstyrkte — ehuru det icke kunde anses fullt programenligt — i nedanstående utlåtande det förstnämnda förslaget, framställdt af professor Börjeson.

»Undertecknade jurymän, utsedde till att bedöma de af herrar professor John Börjeson och Th. Lundberg på inbjudan af komitén inlemnade eskisser till ett monument öfver John Ericsson, hafva vid sammanträde denna dag beslutat, att hos komitén förorda till utförande, det af de båda projekten der den store uppfinnarens byst står uppställd på en sockel, å hvilken en personifikation af Arbetet inristar namnet John Ericsson.»

Stockholm den 6 februari 1899.

G. von Rosen.

Carl Curman. W. Wenström. Adolf Lindberg. Victor Adler.

* * *

Dermed var saken afgjord, och komitén hade nu intet annat val, än att acceptera juryns förslag, dock under förutsättning, att intet hinder mötte från Stockholms stadsfullmäktiges sida, att upplåta plats för ett *monument*, i stället för en *staty*, som meningen varit.

Allmänheten och pristäflingarna.

Att allmänheten ej var belåten med denna utgång af täflingen är väl bekant och erfares rätt ofta af dem, som haft med saken att göra. En insändare (i en tidning) som tecknar sig O—a, uttalar offentligt, »i hufvudsak», samma mening, som många för mig enskildt uttryckt.

»Jaså» — säger O—a om *John Ericssons byst* — »det blef verkligen beslutet, att Stockholm skall prydas med en 'byst', d. v. s. ett hufvud på en piedestal — det första monumentet i *den* genren, ty Bellmans hufvud är lyckligtvis placeradt utom tullen i ett skymundan.

En af Sveriges väldigaste furstar inom snillets och arbetets verld skall nu få sin bild — nej, endast sitt hufvud — förevigadt i bronsen.

Kan det verkligen vara värdigt en sådan mans minne, att man stympar hans bild och låter honom framstå som en halshuggen — eller hvad sägen I, stoder af Linné, Berzelius, Oxenstjerna, Scheele, Nils Ericson m. fl., för att ej fråga kungarne?

Skulle någon af eder varit nöjd med, att endast edert hufvud blifvit utställdt till beskådande af en efterverld? Näppeligen. I måsten känna medömkan för eder väldige kamrat inom andens verld.

Det är ett sorgligt fattigdomsbevis, som följer ofvannämnda beslut: att vi ej äga någon konstnär, som kan i bild återgifva John Ericsson, arbetets man, sådan han gick och stod här i verlden — och det synes mig, som om det varit bättre att dröja med hans förevigande, tills en sådan konstnär framträder, än att nu begå en så 'hufvudlös' handling som den ifrågavarande.

Man har framkastat svårigheten från estetisk synpunkt af, att gifva Ericsson den rätta, och för den mannen mest karakteristiska

dräkten: kavajkostym, men hvarför skulle man för estetiken offra karakteren och hvarför är just *den* klädseln oestetisk?

Om jag ej missminner mig, är Gambetta på det ståtliga Parismonumentet framställd i kavaj utan att någon stöter sig derpå, ty 'sådan var han' och 'sådan står han der'.

Låt mig nu som hastigast granska 'bysten', som professor Börjeson roat sig med att skissera och som juryn förordat till utförande: jag vill då påpeka det minst sagdt oegentliga uti att 'hufvudsaken' såsom bisak har en 'helfigur' — det verkar sannerligen bra bakvändt.

Att hufvudet i och för sig är fullt af karakter, må villigt erkännas, men huru är det egentligen med bihanget, arbetaren? Jo, trött efter verkställd inhuggning af hufvudegarens namn, har han slagit sig ned på fotställningen, men håller likväl sin venstra hand med mejseln uppe vid inskriften. Hvarför så? Ingen må väl tro, att han i denna ställning huggit i sten, det vore alltför onaturligt; och bra omotiveradt synes det, att han efter fullgjordt arbete ånyo höjer hand och mejsel till inskriften.

Att han ristat endast J. i stället för John blir nog, såsom en oriktighet, ändradt.

Ej heller synes det mig tilltalande, ehuru nog hörande till god ordning, att verktyg och modeller blifvit lagda 'på hyllan' kring hufvudet — men det är ju en smaksak.

Men saken i sin 'helhet', kan den icke ändras?

Skall äfven denna, vår store landsmans, minnesbild blifva utsatt för samma skämt och gyckel, som så länge egnades 'Bellmans byst', och skola vi ej behöfva skämmas inför till exempel en amerikan när han ser hufvudknoppen af monitorns m. m. verldsberömde uppfinnare och frågar, hvarför ej kroppen fått vara med och vi nödgas svara: »*Vi hade ingen konstnär, som kunde modellera den*».

Nej, utsätt en ny täflan för en *värdig* bildstod, helgjuten och karakteristisk, men sätt ej endast hans hufvud på en piedestal, ty då kunna vi ej med fog säga: Där står vår store landsman, som från andra sidan Oceanen till hela verlden spred glans öfver det svenska namnet.

O—a.

Platsen för John Ericsson-monumentet i Stockholm.

Komitén trodde sig böra föreslå flera platser för monumentets uppställning, såsom i planteringen framför Nybroviken, vidare å torget framför Fersenska terrassen, samt vid Fria konsternas akademi, hvaraf den förstnämnda — der monumentet nu rests — efter uppsättning af en genom Stockholms byggnadskontor anskaffad siluett, godkändes af herrar stadsfullmäktige.

Om platsen der John Ericsson-monumentet skulle komma att resas, hade, liksom på sin tid om huruvida John Ericssons bild skulle vara porträttlik och karakteristisk såsom komitén afsåg, eller icke, »*inom konstnärskretsar*», der denna fråga lärer hafva diskuterats, uppstått olika mening med komitén. Och äfven nu intog herr T. H. samma välvilligt ledande ståndpunkt, som ifråga om monumentets af honom påyrkade »fantastiska» framställning. Men som af ofvanstående synes, betackade sig herrar stadsfullmäktige förmodligen i all tysthet för ledningen.

I en »ledare» i Svenska Dagbladet för den 24 mars 1899, afgifver herr T. H. följande råd »om John Ericsson-monumentets placering», sedan han i förbigående roat sig med att, som vanligt, gifva en klatsch åt komitén, hvilken han likväl efteråt snällt soulagerar, med något sötsocker i slutet af ledaren.

»Sedan den mycket omdebatterade frågan om detta monuments skulpturala form genom prof. Börjesons nu antagna täflingsskiss fått, en i det stora hela *tillfredsställande lösning*, *) återstår en annan minst lika vigtig fråga att afgöra, nämligen hvar monumentet lämpligast bör uppställas. Komiterade hafva, med den sjelfrådighet, som utmärkt hela deras sätt att handhafva denna sak, redan på förhand utsett en sådan plats och skyndat förklara densamma, icke blott såsom den lämpligaste, utan snart sagdt den enda, som på allvar kunnat ifrågakomma. Den af dem utsedda platsen är, planteringen vid Nybroplanens vestra gräns, där bysten då skulle stå vänd åt öster, med en bakgrund af trädgrupper och buskager. På deras framställan har nu beredningsutskottet tillstyrkt detta förslag, dock med vilkor

*) Jemför härmed herr T. H:s nedgörande kritik sedan monumentet fullbordats.

att bilden må kunna flyttas till annat ställe, om denna plats tages i anspråk för annat behof, eller på grund af ändrade förhållanden icke längre är för ändamålet tjenlig, i sin motivering framhåller utskottet dock såsom sin åsigt, att platsen i flera hänseenden *icke* är synnerligt lämplig för den föreslagna bröstbilden, men att utskottet velat tillstyrka framställningen, enär för tillfället någon bättre plats ej kunnat utfinnas.

Enligt hvad vi hafva oss bekant, ha äfven inom konstnärskretsar,*) der frågan diskuterats, mycket bestämda och nästan enhälliga invändningar framställts mot den föreslagna platsen, och innan saken nu af stadsfullmäktige definitivt afgöres, torde det icke vara ur vägen att underkasta frågan en offentlig diskussion, till den kraft och verkan det hafva kan.

De invändningar, som kunna göras mot den föreslagna platsen, äro i korthet följande: *Den synes åtminstone i sitt nuvarande skick väl stor för ett monument af de dimensioner, som här kunna ifrågakomma. Icke heller har platsen det ringaste samband med eller ger någon direkt påminnelse om den verksamhet, som utöfvades af vår berömde landsman; det ideella sambandet mellan platsen och monumentet saknas fullständigt. Och slutligen kan det starkt ifrågasättas, huruvida den bakgrund af löfverk, som väl blir oundgänglig, är fördelaktig för en bronsbyst; den kan aldrig gent emot denna i färg samstämmande omgifning, komma att framstå fritt och klart, det naturliga och önskvärda är här utan fråga en arkitektonisk bakgrund.***)

Men, säger man, dessa invändningar må nu vara berättigade eller ej, de förfalla i alla händelser inför det faktum, att någon lämpligare plats icke förefinnes. Detta är väl dock icke så alldeles säkert, och det synes i alla fall mycket tvifvelaktigt, om man verkligen gjort sig besvär med att söka. En plats, som exempelvis synes hafva många, så väl ideella, som konstnärliga betingelser att kunna ifrågakomma, är den framför Tekniska högskolan, eller kanske, *ännu bättre, den lilla öppna planen mellan denna och Bergsskolan.* På ett lämpligare ställe bör icke gerna den store uppfinnarens bild kunna placeras, än i närheten af vår högsta tekniska bildningsanstalt, och *äfven ur rent dekorativ synpunkt* borde monumentet här kunna göra sig

*) Hvilka konstnärskretsar? torde böra frågas.

**) Herr T. H. har sig troligen icke bekant eller också fäster han ingen vikt dervid att professor Börjeson, som bör förstå saken, bestämt opponerat sig emot att ställa John Ericsson-monumentet framför en större byggnad (och förmodligen allra minst framför en med s. k. "rytmisk" fasad) utan förordat platsen vid Nybroviken, bland annat derför att den der skulle få en bakgrund af träd och icke störas af oroliga moderna byggnadsfasader.

Kursiveringen af oss.

väl gällande. En med afseende på monumentala prydnader hittills mycket vanlottad stadsdel skulle derigenom tillgodoses, och *Drottninggatans enformighet på ett välgörande sätt brytas.* Dertill kommer att monumentet här skulle kunna få en stadigvarande plats, hvilket synes vara mycket tvifvelaktigt med den nu föreslagna. Ej heller torde gärna några svårigheter kunna uppstå att få platsen upplåten för ändamålet.

I alla händelser borde man kunna göra ett försök med den modellfigur, som af komiterade lär hafva afprofvats på Nybroplanen — men då på ett något mera offentligt sätt än hvad den gången var fallet. — Man har allt skäl, att vara komitén tacksam för dess nit och möda att få det ifrågavarande monumentet till stånd, men komitén bör å sin sida icke hafva något emot, att resultatet af dess verksamhet blir så godt som möjligt. Saken är alltför viktig för att afgöras i brådkastet, och utan att olika förslag underkastats en opartisk pröfning.»

T. H.

Mot detta herr T. H:s uppträdande i egenskap af herrar stadsfullmäktiges sjelftagne rådgifvare, uttalar sig »Quidam» i Aftonbladet för den 28 mars 1899 i en artikel som han titulerat:

»John Ericsson-monumentet och Stockholms stadsfullmäktige.

"Om du förnuftet uppå dörren jagar
och stänger den med bom och lås,
du märker likväl alla dagar
hur den igenom fönstret kryper in, gunås!"
Efter WADMAN.

Stockholms stadsfullmäktige, hafva trott bästa platsen för John Ericsson-monumentet vara uti planteringen framför Nybroviken, der det, efter fullmäktiges mening, skulle komma att stå fritt mot en bakgrund af ständigt gröna nordiska barrträd, synlig för den ström af stockholmare och resande, som ständigt passera denna stråkväg, och der omskaparen af verldens sjöfart, skulle blicka ut öfver vattnet, fältet för hans egentliga verksamhet.

Andra hafva velat hedra John Ericsson med uppställning *bakom* Nationalmuseum, och der finge han troligen vara i fred, ity att ingen skulle komma dit under vintrarna, och under somrarna är den öppna plats mellan der stoden skulle stå och ångbåtarnas tilläggningsplats, belamrad med silltunnor, gödningsämnen, balar, konjaksfat, amerikanskt fläsk m. fl. andra nyttiga och nöjsamma effekter, som emellertid icke 'verka stilfullt' vid ärestoden och dessutom äro mindre angenäma för luktsinnet.

Vidare har den mångsidige konstkritikern i 'Svenska Dagbladet', T. H., ansett den af stadsfullmäktiges beredningsutskott godkända platsen framför Nybroviken, alltför *'storartad'* för John Ericssons monument, och att *'denna plats icke stode i det minsta samband med eller ger någon direkt påminnelse om den verksamhet, som utöfvades af vår berömde landsman'*, hvarjämte T. H. vojat sig öfver den bakgrund af träd, stoden här skulle få.

T. H. har deremot ansett allan rättfärdighet mot 'vår berömde landsman' uppfylld, och att *'konstnärliga och ideella betingelser'* företrädesvis skulle tillgodoses, om John Ericssons monument uppställdes *'å den lilla öppna platsen mellan Tekniska högskolan och Bergsskolan'*, och såsom motiv härför anföres bland annat, *'att monumentet här — äfven ur rent dekorativ synpunkt borde kunna göra sig väl gällande'* — — *'och Drottninggatans enformighet på ett välgörande sätt brytas' (!)*.

Och nu senast kommer N. D. A. med sitt förslag, finnande det helt naturligt, att 'gamle John' skulle stå på platsen framför — hofstallet!

Risum teneatis, amici! (Låt bli att skratta den som kan.)

Flere andra liknande förslag ha vi hört framställas. Förvånande är emellertid, att ingen af stamgästerna å Konradsberg ifrågasatt 'gamle Johns' sändande ditut! — —

En och annan skulle säkert inte hafva något emot, om han sändes 'dit pepparn växer'.

* * *

Men skämt å sido.

Hufvudsaken i fråga om stället för John Ericssons monument måste väl i sunda förnuftets namn vara,

att det uppreses der det synes, för en stor förbipasserande allmänhet, och der det kommer att utgöra en framstående prydnad, för en af hufvudstadens vackra öppna platser,

att omgifningen osökt ingifver påminnelse om den verksamhet, hvilken företrädesvis utöfvades af den man, som skulle hedras, samt

att bilden uppställes på en *sådan* plats, att åskådarna erhålla det intryck, att man med uppresandet af monumentet, verkligen afsett, att hedra John Ericssons minne.

Vi äro öfvertygade, att dessa och inga andra skäl skola vara bestämmande för hrr stadsfullmäktige.»

Quidam.

John Ericssons monument i Stockholm fullbordadt och aftäckt.

För min enskilda del hade jag tänkt — att några ändringar, som jag trott ändamålsenliga, skulle kunna åstadkommas å den af juryn godkända och förordade eskissen, såsom att pelaren till postamentet höjdes minst en half meter, så att bysten skulle blifva mer fristående, samt att den tomma ryggen fylldes på något lämpligt sätt. Då emellertid professor Börjeson, när öfverenskommelse med honom skulle träffas om utförandet af monumentet, förbehöll sig absolut rätt, att bestämma allt i konstnärligt afseende, och icke var böjd för ändringar, förföll denna fråga.

Uti kontraktet med professor Börjeson, som afslöts den 25 april 1899, bestämdes, att monumentet skulle vara färdigt den 1 mars 1900, så att äfven, om fullbordandet dröjde öfver denna tid, det med all säkerhet skulle kunna aftäckas den 14 derpå följande september, som var 10-årsdagen då John Ericssons jordiska qvarlefvor af Amerika aflemnades till Sverige.*)

Åtskilliga hinder uppstodo äfven mot bronsarbetenas fullbordande, för hvilket komitén i tidningarna fick skulden, emedan den ej — som det hette — »föranstaltat om nödiga garantier», hvilket emellertid var förhållandet, ehuru komitén icke ville gå bröstgänges till väga mot skulptören.

En skämttidning föreslog att postamentet, som länge stått färdigt, skulle, såsom synnerligen passande dertill, uthyras till annonspelare, för att derigenom insamla de medel som fattades för fullbordandet af monumentet. Och i ett tidningsurklipp, som tillsändes mig, förekom följande spådom »om den tidpunkt, som kunde beräknas att skulptören skulle fullgöra sina förbindelser, sedan han åtagit sig andra, stora och mera inbringande konstverk».

»Den dag då tisteln bär fikon,
och solen går motsols upp.

*) Uti arbetet John Ericssons biografiska teckningar af C. Adelsköld, förekommer, genom tryckfel, att landsättningen i Stockholm egde rum den 16 september 1890, hvilket härmed rättas till den 14 september.

Den dag i sjutorsdagsveckan
då råttan tar katt på katt.» — —

Emellertid slog denna spådom, liksom de heligas om jordens undergång och Falbs om väderleken, äfvensom många andra, lyckligtvis icke in.

Monumentet *blef* verkligen färdigt, visserligen icke på kontraherad tid och icke heller på tioårsdagen utan på den elfte. —

Rörande aftäckningshögtidligheten, införes härunder en uppsats ur tidningen Svenska Dagbladet för den 15 september 1901.

John Ericsson-monumentets aftäckning

förrättades på lördagens middag under den lifligaste tillslutning af den stora allmänheten.

Redan kl. 1 på middagen började åskådare samlas vid den afstängda plats, på hvilken monumentet reser sig och der högtidligheten skulle hållas. Hela den inre Nybrohamnen hade afspärrats för tillfället. Kring monumentet, som var svept i ett grått dok, under hvilket skönjdes de utplanterade blomgrupperna i minnesmärkets fot, voro resta flaggstänger, sex i en halfcirkel kring gruppen, deraf fyra med svenska och två med amerikanska flaggor, samt vidare i en båge kring den plantering, som ligger mellan Nybrogatan och Nybrohamnen, äfven dessa med omvexlande svenska och amerikanska flaggor. Strax till venster om monumentet stod talarestolen, klädd i gult och blått, och midt framför fanns en med kronkläde öfverdragen barriär i fyrkant, inom hvilken platser voro beredda dels för de kungliga, som öfvervoro festligheten, dels för andra med kort inbjudna. Till höger om fyrkanten hade pressens män fått sig platser anvisade och till venster voro sångarne placerade. Bredvid dessa stodo Odd Fellow-ordens representanter, bakom hvilka de för defileringen närvarande skolbarnen hade sin plats; de defilerande arbetarne slutligen voro placerade bakom pressen. Utanför det sålunda reserverade och upptagna området, böljade den stora åskådaremängden, som uppgick till flera tusental personer och hvilken sträckte sig åt ena hållet öfver Hamngatan uppåt Nybro- och Birger Jarlsgatorna samt åt andra bortåt Arsenalsgatan och Norra Blasieholmskajen. Och i alla närliggande byggnader voro fönstren tätt besatta liksom ock delvis taken voro fulla af menniskor. För upprätthållandet af ordningen bland dessa stora skaror voro utkommenderade dels åtskilliga ridande poliser, dels ett flertal konstaplar under befäl af

vederbörande poliskommissarie. De inbjudna hade visserligen å baksidan af bjudningskorten plan öfver aftäckningsplatsen, men tjenstgjorde dessutom å det reserverade området en del studenter som marskalkar, på det att placeringen måtte kunna ske lättare.

Omkring monumentet paraderade ett kompani matroser, beväpnade med karbiner och stående under befäl af kaptenen G. de Brun. I Nybroviken strax utanför kajen låg monitorn John Ericsson, nyputsad och fin, med blänkande kanoner, signalflaggor från för till akter och den tretungade flaggan i topp. Befälet å fartyget fördes af kaptenen K. A. Palme.

Af den kungliga familjen närvoro kronprinsen, prins Eugen och prins Bernadotte. I öfrigt märktes på de inbjudnas platser utrikesministern, krigsministern och statsrådet Husberg, amerikanske ministern mr Thomas med fru, generalen grefve Sven Lagerberg, generallöjtnanten frih. Rappe, generaldirektören Nordström, landshöfding Isberg m. fl. Före högtidlighetens början såg man kronprinsen gå fram till mr Thomas, synbarligen för att kondolera med anledning af amerikanska presidentens död.

Strax före festligheten öfverlemnade John Ericsson-komiténs ordförande, major Adelsköld, till fru Thomas å komiténs vägnar en praktfull bukett med band i de svenska och amerikanska färgerna.

Kl. half 3 inleddes högtidligheten med ett musiknummer af k. flottans musikkår, och utdelades under det detta utfördes till de inbjudna en broschyr, benämnd »*Minnesord vid aftäckningen af John Ericssons monument i Stockholm den 14 september 1901*» och författad af majoren Cl. Adelsköld, som ock låtit på egen bekostnad trycka och utdela arbetet. Häftet, som tillägnats alla som bidragit till hedrandet af John Ericssons minne i Sverige, utgör en 21 sidor stark, särdeles smakfullt utstyrd publikation, hvari lemnades en öfverblick öfver de märkligaste epokerna i John Ericssons lif. Arbetet prydes af fyra väl utförda planscher, framställande John Ericssons porträtt, hans barndomshem (torpet Hytthagen) vid Långbanshyttan i Vermland, striden mellan Monitor och Merimac å Hamptonroads den 8 mars 1862 och en scen från landsättandet af John Ericssons lik i Stockholm den 14 september 1890.

Efter musiknumrets utförande anhöll major Adelsköld, att kronprinsen måtte tillåta, att täckelset fölle, hvarpå kronprinsen bjöd: »*Må täckelset falla af minnesvården öfver vår berömde landsman John Ericsson*». Aftäckningen verkställdes af major Adelskölds dotter, fröken Anhild Adelsköld. Omedelbart efter det täckelset fallit, blåste musiken fanfarer och gafs från monitorn John Ericsson salut med 15 skott,

Oscar Ellqvist fot.

Aftäckningen af John Ericsson-monumentet i Stockholm.

Major Cl. Adelsköld i talarestolen.

under det besättningen, med blottade hufvuden, mannade reling. Mellan skotten hördes som ekon dånet af den salut, hvilken gafs på Skansen.

Innan ännu de sista skotten förklingat, beträdde major Adelsköld talarestolen för att framsäga högtidstalet, hvilket var af följande lydelse:

Uti en anspråkslös bergsmanshydda i Vermland föddes i början af det flydda århundradet tvenne bröder, Nils och John Ericsson, hvilka båda, på skilda banor, hafva lemnat oförgängliga minnesmärken efter sig.

Den yngre brodern, John Ericsson, föddes den 31 juli 1803 och röjde tidigt i sina lekar stora mekaniska anlag. År 1813 anställdes han, tio år gammal, af grefve Baltzar Bogislaus von Platen såsom nivellör vid Göta kanals byggnad, der han, genom sin skicklighet och sällsynta arbetsförmåga, tillvann sig sin chefs högsta tillgifvenhet.

Kanalarbetena med sin enformighet, voro emellertid icke ägnade att tillfredsställa det unga vidtfamnande snillet. Finnande sig fastsmidd vid afvägningsinstrumentet som galerslafven vid åran, instängd inom kanalområdet som örnen i bur, törstade han efter friheten, då han kände sig stark nog att pröfva vingarna i högre rymder. Och ej osannolikt är, att den krigiska glansen af det första Napoleonska tidehvarfvet, samt den helt naturliga åtrån hos hvarje yngling med hjertat på rätta stället, att få kämpa och falla med ära för sitt land, föranledde honom att öfvergå till Jämtlands fältjägare, der han 17 år gammal utnämndes till fänrik.

Under anställningen som militär, hade han emellertid icke glömt sin barndoms lekar och konstruerade på lediga stunder bland annat en varmluftsmaskin, hvilken sedermera, företrädesvis i Amerika, kom till användande i stor skala för den mindre industrien. 'Monitor' och 'Solmaskinen' hade han äfven redan då i tankarna.

Det militära lifvet, med sina mer och mer bleknande illusioner om rykte och ära, förlorade emellertid snart sin nimbus, och han kände endast banden, som fjättrade honom, under det att han, frigjord, skulle äga kraft nog, att som en det nittonde århundradets Titan, leda väldiga naturkrafter i den riktning och till det ändamål han ville och befallde.

Konung Karl XIV Johan, som genom kronprins Oscar erhållit kännedom om Ericssons stora ideer, och genast insåg vikten af, att det unga snillet sattes i tillfälle utveckla sina anlag, tillstyrkte honom resa till England, dit han äfven reste 1826, 23 år gammal.

I England, der Ericsson vistades omkring 12 år och bland annat

ångmaskinen och ångsprutan m. m., uppfattade man emellertid icke betydelsen af dessa uppfinningar, hvilka behandlades med förnäm likgiltighet och förklarades sakna praktiskt värde, och en mindre jättenatur än John Ericsson, hade troligen dukat under genom motgångar och bittra missräkningar i det främmande landet.

En lycklig omständighet föranledde honom emellertid att resa öfver till Amerika, der man bättre förstod uppfatta hans genialiska ideer, och der han, omedelbart efter landstigningen, blef i tillfälle att praktiskt tillämpa sina banbrytande uppfinningar, genom uppdraget från Förenta Staternas regering, att bygga den första skruffregatten Princeton. Och under kriget mellan Nord- och Sydstaterna i Norra Amerika, då detta år 1862 kommit till den punkt, att man kunde befara unionens upplösning, 'blef det John Ericsson förunnadt, att, genom Monitor, på det kraftigaste sätt tjäna sitt nya fosterland och rädda det från en öfverhängande fara' samt föranleda krigets utgång till Nordstaternas fördel och fyra millioner slafvars frigörelse.

John Ericssons och Monitors namn spredos nu med blixtens hastighet rundt jorden och slogo alla med häpnad. Engelska tidningen Times utropade i förskräckelsen: 'England har icke mer någon flotta, dess herravälde på hafvet är en dröm!' Och utmärkelser af alla slag, i form af höga ordnar, medaljer, adresser m. m. flödade öfver honom från hela verlden.

Men under alla dessa ärebetygelser och hyllningar glömde han aldrig sitt gamla fosterland. Åt dettas betryggande i farans stund, åt sina landsmäns lycka och välgång, ägnade han ständigt sina tankar, sitt varma hjertas deltagande, sitt mäktiga snille och sina tillgångar.

'Jag älskar Sverige,' skref Ericsson 1867 till en bekant, *'och ville gerna offra mitt lif för dess välfärd,'* och en annan gång: *'skulle Sverige komma i fara, återvänder jag hem och ställer min person, min erfarenhet och min förmögenhet till mitt lands disposition'.*

För Sveriges försvar upprättade han enligt konung Oscar I:s önskan fullständiga ritningar och modeller till Sveriges första skrufkorvett, Gefle, och sedermera, då alla makter anskaffade hela flottor af monitorer, till den monitor, som erhöll John Ericssons namn, ***och i dag saluterat sin skapare.***

Men icke nog dermed, hans hjerta och hans hand voro lika öppna vid olyckshändelser och för understöds lemnande till fattiga och olyckliga, till bekanta och vänner i hans fädernesland.

Striden mellan »Monitor» och »Merrimac» å Hampton-roads den 8 mars 1862.

kana, som icke sinade förr än med hans död.

John Ericsson afled, 86 år gammal, i New York den 8 mars 1889.

Hans många beundrare och vänner i Amerika, hade helst velat hos sig behålla den älskade och frejdade mannens jordiska kvarlefvor och hade ämnat åt honom uppföra ett storartadt mausoleum.

Men med kännedom om att han tre år före sin död yttrat: '*Jag känner blott ett hemland. Hellre må mitt stoft få hvila under en jordhög i Sverige, än under ett marmormonument i främmande land,*' föreslog Förenta Staternas regering den svenska, att John Ericssons stoft skulle hemföras å en amerikansk kryssare.

Detta förslag mottogs med tacksamhet.

Och då Förenta Staternas präktigaste slagskepp, Baltimore, med John Ericssons jordiska kvarlefvor ombord och den svenska flaggan hissad i topp, emellan dubbla linier saluterande krigsfartyg, gick till sjös, fick befälhafvaren, kapten Schley, följande helsning att framföra från Amerika till Sverige:

'*Såsom en vår nations tribut till den odödlige man, som hvilar här, har det tillkommit oss, att lyssna till hans fosterlands önskan att återfå sin son. Och vi sända honom åter frejdad och ärad, stolta öfver de femtio år af sitt lif han ägnade åt detta land, och tacksamma för de skänker han gaf oss.*

Till eder, kaplen Schley, aflemnas härmed de jordiska qvarlefvorna af John Ericsson, ett ärofullt uppdrag är eder anförtrodt. Öfverlemna honom till hans fädernesland. Minnet af honom behålla vi här. Det skall aldrig dö.'

John Ericssons mottagande i Stockholm var, som en hvar torde minnas, värdigt den ära Amerika visade honom. Bland annat hade konungen å Stockholms slott låtit den kungl. flaggan svaja på half stång, hvilket förut icke inträffat för andra än personer af furstlig börd. Och hela färden genom landet var ett triumftåg värdigt Vermlands frejdade son, som återvände till hembygden för att hvila ut efter ett långt lifs oafbrutna, välsignelsebringande arbete.

Sverige har varit nog lyckligt, att bland sina barn räkna många, som genom uppoffrande fosterlandskärlek, genom vetenskaplig forskning, genom konstens gudagåfva, men företrädesvis genom bländande krigiska bedrifter, gjort sig verldsbekanta och fäst uppmärksamheten på landet långt uppe i högan nord.

Men i fråga om storsinthet och varmt hjertelag, om en ärelystnad af ädlaste motiv, som dref denna snillrika, kraftfulla, eldiga natur, att allt ifrån tidiga år drömma om storverk och fullborda

många sådana till sitt lands och menskligheten gagn, torde knappast någon öfverträffa John Ericsson.

Hans fädernesland har äfven, med detta i tacksamt minne, beredt honom ett värdigt hvilorum i den väna bygd, der han föddes.

Och i Sveriges förnämsta handels- och sjöstad är skrufpropellerns uppfinnare förevigad i brons.

Äfven här i Sveriges hufvudstad, är i dag ett monument rest åt den varme fosterlandsvännen, det omfattande snillet och den plikttrogne arbetaren John Ericsson och bland andra hafva svenska arbetare, med korrekt uppfattning af dessa hans framstående egenskaper, velat bidraga till hedrande af Sveriges mest frejdade arbetare. Och det är, till ej obetydlig del, genom sammanskott på bortåt 7,000 kronor, af omkring 17,000 kroppsarbetare från hela landet, detta monument kunnat förverkligas.

Heder och tack för detta!

Och konstnären har, som det förefaller, äfven velat hugfästa arbetets ära, då han låtit en allegorisk figur — symboliserande det redbara arbetet — i graniten rista John Ericssons namn.

* * *

'Det är nu elfva år sedan Nordamerikas Förenta Staters regering beredde en Sveas son, John Ericsson, en likfärd, som saknar motstycke i den historiska tiden, och hans stoft genom amerikanske ministern, mr Thomas — som vi fortfarande ha glädjen se på samma höga plats som då — å sin regerings vägnar aflemnades till Sverige. Och det har ansetts såsom företrädesvis lämpligt, att välja denna dag, då tvenne nationer förenades uti att hedra John Ericssons minne, till monumentets aftäckning, för att dermed offentligt, och inför hela verlden, betyga det höga värde svenska folket sätter och alltid skall sätta på den utmärkelse, som från den stora republikens sida kommit Sverige till del, genom det ärofulla sätt, hvarpå en af dess ädlaste söners jordiska qvarlefvor öfverlemnades till fäderneslandet.

Och jag tillåter mig vördsammast anhålla, det eders excellens behagade låta till sin regerings, sina egna, och John Ericssons landsmäns, som bygga och bo i Nord-Amerikas Förenta Stater, kännedom komma, de känslor af den djupaste och varmaste tacksamhet 'Sveriges land och folk', alltid skall hysa till den mäktiga republiken på andra sidan hafvet, och den stolthet vi känna, för denna utomordentliga hedersbevisning.

Säg dem, att, om det också icke förunnats oss, att få äga den förevigade här i hemlandet under hela hans lifstid, vi glädja oss öfver, att han, i sitt nya fosterland, fått utveckla sitt snilles rika tillgångar och derigenom kunnat vara eder, menskligheten och oss till gagn, samt att vi, genom eder regerings

Invigning af John Ericssons mausoleum i Filipstad.

storsinthet, blifvit satta i tillfälle att, enligt af honom uttalad önskan, få ömt vårda hans jordiska kvarlefvor.'

Då major Adelsköld med ofvanstående ord adresserade sig direkte till Nordamerikas Förenta Staters representant i Sverige, mr Thomas, reste denne sig upp och mottog, med blottadt hufvud, tacksamhetsbetygelsen till Amerika.

* * *

Sedan härpå den blandade manskören under direktör J. Wibergbs ledning sjungit '*Hör oss, Svea*', höll minister W. Thomas ett delvis med lidelsefull kraft framfördt tal af följande lydelse:

'Det är med tungt hjerta, jag uppträder här i dag.

Sorgebudskapet har nyss flugit öfver hafvet, att Amerikas älskade president ligger död i vårt fjärran land.

Men om hans döda läppar kunde tala, vet jag väl, att de skulle säga till mig: 'Fullgör eder pligt, och låt icke min död förorsaka, att Amerika skall vara främmande, när Sverige i dag firar minnet af den store svensk-amerikanen, som i en kritisk tidpunkt i Amerikas historia gjorde republiken oskattbara tjenster och räddade henne från stor fara.'

Elfva år sedan, på denna septemberdag, var det mitt värf att här, i Stockholms hamn, på Amerikas vägnar öfverlemna till Sverige John Ericssons helgade stoft, och i den dag, som är, har den hedern blifvit mig förunnad, att få närvara vid invigningen af denna minnesstod, som till Ericssons ära blifvit rest i Sveriges hufvudstad.

Deltagandet i denna högtidlighet är mig en kär plikt, ty Ericsson hör till Amerika likaväl som till Sverige. Här var för visso hans fosterland, men hans stora verksamhetsfält var i den nya verlden bortom vestervåg, och der låg skådeplatsen för hans största bedrifter.

Dessa bedrifter voro ägnade att främja hela verldens framåtskridande, ty Ericsson var en sann arbetare för mensklighetens utveckling och civilisation. Men om vårt land har han förvärfvat sig en alldeles särskild förtjenst.

Vi amerikaner komma aldrig att glömma vårt stora, af motgångar och segrar uppfyllda krig för unionen, hvilket skänkt friheten åt fyra millioner slafvar och räddat vår nations lif.

Vi glömma aldrig, när en vacker vårmorgon, sydstaternas jernbeklädda krigsfartyg, Merrimac, angrep vår träskeppseskader vid Hampton Roads, borrade våra stolta gammaldags fartyg i sank, bröt vår blockad och för några timmar var härskare på sjön.

synen, uppträdde på platsen och anföll sydstaternas koloss, såsom David Goliath, och huru efter en hård tvekamp det lilla unionsfartyget besegrade sin jätteflende och räddade vår flotta samt dess maktställning på hafvet.

Vi glömma heller aldrig, att den man, hvilkens snille uppfann och gaf oss Monitor, icke var barnfödd amerikan, utan svensken John Ericsson, född och uppfödd i detta gamla ärorika land.

Amerika skall alltid stå i tacksamhetsskuld till Sverige, som har skänkt oss en million af våra bästa medborgare, en hvar en länk i den fasta kedja, som binder två stora och besläktade nationer tillsammans med välviljans och vänskapens band; men vår största tacksamhet gäller, att Sverige gaf oss den man, hvilkens minne vi i dag fira, och som med rätta tillvunnit sig det stolta namnet: '***den store svensk-amerikanen***'.

Och Amerika skall aldrig glömma sin skuld. I den nya verlden ha vi rest vårdar till John Ericssons ära, i den tiden trotsande bronsen och inristat hans namn i vårt Pantheon, af republikens odödliga hjeltar. Som en gärd af hyllning, ha vi skickat hans jordiska qvarlefvor hem till fosterjorden, med de största hedersbetygelser, nationen kunde förläna. Och i dag, då täckelset faller från den vård, som här skall i synlig måtto bevara hugkomsten af hans lifsgerning, klappa våra hjertan edra till mötes i tacksam åminnelse af den storman, hvilken två folk glädjas att kalla sin.'

Efter talet, som belönades med lifliga applåder, till hvilka kronprinsen gaf tecknet, spelade musikkåren Förenta Staternas folksång, '*The starspangled Banner*', hvarpå sångkören sjöng 'Stå stark'.

* * *

Major Adelsköld uppläste nu nedanstående telegram, som afsändes till konungen:

H. m:t konungen,

Göteborg.

John Ericssons monument i hufvudstaden aftäckt. De tusenden af alla klasser, som dervid äro närvarande, bringa eders majestät underdånigst sin ur hjertats djup gående hyllning.

Adelsköld.

Ordförande i John Ericsson-komitén.

Efter uppläsningen utbragte major A. ett lefve för h. m:t konungen, följdt af fyrfaldiga hurrarop och fanfarer samt kungssången, spelad af musiken.

John Ericssons staty i Newyork.

Aftäckt den 26 april 1893.

Till svar å detta telegram har sedermera till major Adelsköld från konungen ingått följande telegram:

Tacksam för telegrammet, gläder jag mig åt lyckligt fullbordadt värf för minnet af John Ericsson.

Oscar.

* * *

Kronprinsen och prins Eugen aflägsnade sig efter telegrammets uppläsande, och vidtog derpå slutnumret i högtidligheten, defilering framför monumentet af skolor och arbetarekorporationer. Först kommo studenter och teknologer, hvilka med blottade hufvuden passerade monumentet, derpå följde hundratals skolbarn, af hvilka hvart och ett bar sin lilla unionsprydda flagga, under det stora, helt blågula dukar svajade litet hvarstädes i tåget, så kommo gymnasister under vapen, medlemmar af Odd-Fellow-orden samt till slut Arbetareföreningen med standar.

Det var en värdig afslutning på den i allo anslående festligheten, som bildades genom denna den studerande ungdomens och arbetarnes paradering inför monumentet.

Vid monumentets fot hade under högtidlighetens fortgång nedlagts flera kransar, bland hvilka må nämnas följande: Från Stockholms högskola med inskrift: Till den store ingeniören och naturforskaren; från Svenska teknologföreningen; från Upsala studentkår: John Ericsson, fosterlandets store son; från Vermlands nation i Upsala: Till den store Vermlandssonen; från Stockholms arbetareförening; från logen John Ericsson: Till Odd-Fellow-brodern John Ericsson. Banden å samtliga kransarna voro blågula, utom de från logen John Ericsson, hvilka voro hvita, hvarjemte arbetareföreningens krans bar ett band i de svenska och ett i de amerikanska färgerna.

Med anledning af dagens betydelse flaggades allmänt i staden och från i hamnarna liggande fartyg, af hvilka många satt till hela sitt signalställ, hvarigenom en ännu festligare och högtidligare prägel erhölls. En egendomlig kontrastverkan, hvilken nog torde ha iakttagits af många, uppstod emellertid derigenom, att man på amerikanska legationen och konsulatet m. fl. platser såg stjernbaneret svaja från half stång till uttryckande af sorgen öfver presidenten Mac Kinleys frånfälle, under det samma duk här nere hissats i topp till firande af en af de män, hvilka mer än de flesta medverkat att bringa Amerikas namn ut öfver verlden. Omedelbart efter aftäckningshögtidlighetens slut sänktes emellertid både amerikanska och svenska flaggorna kring monumentet på half stång.

hyllningen af sin frejdade landsman John Ericsson, kunde, i anseende till tid och utrymme, ej infinna sig vid dagens högtidlighet, men var representeradt af de inbjudna ledamöterna: ordföranden i sällskapet, kammarherren frih. R. Cederström, vice ordföranden generaldirektören K. Linroth, professor emeritus Yngve Sahlin, hofpredikanten Evald Bergman, professor C. M. Groth, expeditionschefen M. R. Sahlin, riddarhussekreteraren John Stuart m. fl.

* * *

Mången som kan komma att läsa denna John Ericsson-staty-historia, tycker måhända, att författaren varit väl frikostig på citat ur tidningar. Detta har han emellertid trott böra ske, hufvudsakligen ur kultur- och konsthistorisk hänsyn, och derför, att flertalet af tidningsurklippen äro karakteristiska för en, inom vissa kretsar rådande, modernt suffisant konståskådning, för hvilken en del tidningars konstbedömare göra sig till språkrör, och stundom bjuda till att utöfva ett sannskyldigt skräckvälde öfver alla, som icke underkasta sig deras maktfullkomlighet. Dessa tidningscitat äro derjemte onekligen i sin genre ganska pikanta och roande, och, »tous les genres sont bons, hors le genre ennuyeux».

Och jag har äfven med deras införande afsett att, sedan John Ericsson-komitén i Stockholm länge sedan är borta och glömd, påminna efterkommande om, att ledamotskapet i denna komité icke, såsom komitéer i allmänhet, varit en sinekur, eller endast »til lyst», utan, att man från många håll sökt »maale Os skjeppan fuld» — som dansken så uttrycksfullt bemærker.

Och måhända skall då någon resonera som så, och liksom Géronte i »Scapins skälmstycken» utropa:

»Hvad hade min son på galejan att göra?»

Och det kan ej nekas, att i detta spörsmål ligger mycken filosofi. Men klokheten är dock lyckligtvis ej det högsta här i verlden, och om komitén just icke haft att glädja sig åt något offentligt erkännande för sina bemödanden, att söka åstadkomma en vacker staty åt John Ericsson, har komitén å andra sidan,

ej allenast rönt stora bevis på välvilja, från Stockholms stads — och andra auktoriteters — sida, utan jemväl betydliga pekuniera bidrag från många privata personer. Detta allt har gjort det möjligt för komitén, att resa det nyligen aftäckta monumentet — och vida öfverväga de jemförelsevis små motigheter, som varit förenade med komiténs befattning, hvilket alltid, i mera eller mindre grad, äro »appendix» till offentliga uppdrag.

Såsom af det föregående synes, hafva herrar kammarkritici i tidningarna, i första rummet herr T. H., haft mycket att anmärka mot John Ericsson-komitén för dess önskan att åstadkomma en porträttlik staty åt den store mannen. Och sedan det under täflingen om eskissen till statyn, lyckats herr T. H. att åstadkomma en »fantasibild» i stället för en staty, är han fortfarande missbelåten, och kasserar i en artikel i Svenska Dagbladet, införd efter aftäckningen, af just den »fantasibild», han i en föregående uppsats i samma tidning för den 24 mars 1899 (se sid. 514) förklarat vara *»en tillfredsställande lösning»* af John Ericsson-monument-frågan!

Den framstående arkitekten, herr Ragnar Östberg, har äfven efter monumentets aftäckning, i Teknisk tidskrift, framställt åtskilliga anmärkningar mot konstverket, och i första rummet påpekat, just det, som jag för min del, trott böra ändras i professor Börjesons eskiss, nemligen att pelarskaftet å postamentet bort höjas, samt bystens rygg fyllas, hvarigenom den kunnat befrias från »ryggskott», som folkhumorn benämnt en alldeles omotiverad trädstam, hvilken konstnären låtit uppväxa inuti rygghålan.

Detta är emellertid konstnärliga smaksaker. Men det finnas andra verkliga fel, i *arkitektoniskt* hänseende, som äro mindre förlåtliga, nemligen pelarskaftets och kapitelets smaklösa, mot alla regler stridande former och dimensioner, hvilken *»brist på hänsyn till formbildningar, och dekorativ känsla»* — som herr Östberg uttrycker sig — man måste förvåna sig öfver, att den arkitekt, som, åt professor Börjeson, uppgjort ritningen till postamentet, visat sig besitta.

vid dessa brister i detaljerna, ter sig monumentet i sin helhet onekligen kraftfullt, såsom ett *Apoteos åt den varme fosterlandsvännen, den frejdade uppfinnaren och den outtröttlige arbetaren John Ericsson.*

Beklagligt är emellertid, att — efter så mycket arbete, så stora uppoffringar, befogade anmärkningar, såväl i konstnärligt som arkitektöniskt hänseende, till följd af ofvan anförda orsaker, kunna göras emot John Ericsson-stoderna, såväl i Göteborg som Stockholm.

* * *

När John Ericsson-monumentet i Stockholm aftäcktes, var det i det närmaste på dagen för tolf och ett halft år sedan, eller omedelbart efter hans frånfälle, den 8 mars 1889,*) som jag, såsom uti det föregående meddelats, började vidtaga förberedande åtgärder för hedrandet af den mannens minne i Sverige, som gjort sitt land och menskligheten så stora tjenster och *velat* göra ännu mycket mera om han fått tillfälle dertill. Och att detta lyckats så, att John Ericsson numera erhållit tvenne minnesstoder resta åt sig i sitt hemland, samt att en grundplåt lagts till ett tekniskt stipendium bärande hans namn, räknar jag mig för visso icke till heder. Denna heder tillkommer *alla* från och med h. m:t konungen, som alltid visat den största välvilja för mitt uppträdande, till den simple kroppsarbetaren, som med penningebidrag och på andra sätt, understödt mina bemödanden,

*) John Ericsson hade vid sin död ett helt rum fylldt med ytterst fint, i de minsta detaljer utarbetade modeller, af utaf honom uppfunna maskiner. deraf ej mindre än 26 till solmaskin, hvilka säkert kostat honom mycket öfver 100,000 kronor. Kort efter Ericssons död. anmodade jag en bekant i New York, att vid auktionen efter den store uppfinnaren, söka. inom ett begränsadt belopp, inropa hvad han kunde erhålla, för att skänkas till Vetenskapsakademien i Stockholm. Ombudet försummade sig och de oskattbara modellerna. lära enligt uppgift, af en svensk ingeniör, bosatt i Amerika, med hvilken jag här sammanträffat, hafva bortslagits för *mindre än metallvärdet* till en gelbgjutare för att uppsmältas. — — —

Man samlar med största pietet hvartenda ett skrifvet ord af våra store män, Berzelius, Linné och Svedenborg m. fl., men ingen brydde sig om John Ericssons ovärderliga maskinmodeller.

ty ensam och utan sådant understöd, ha
rätta något.

Till alla dem, som sålunda bistått
mitt sträfvande, i första rummet till d
jag haft äran och glädjen samverka, ber
min vördsammaste och varmaste tacksam
i många former, hvarigenom det blifvit m
ålderns sena höst, få medverka till ett,
hedrande ändamål.

Och om jag i denna Ericsson-staty-h
hafva uttalat min mening oförbehållsamt,
att söka dels uti, att jag trott mig kunna
siasm för saken hos andra, som den hvil
dels ock af min innerliga önskan, att de
som jag lärt mig så högt vörda och äls
bronsen, komma att framstå för komm
afbildad som möjligt.

Efterskrift.

"Tirez le rideau! La farce est jouée."
FRANÇOIS RABELAIS.

Det kan nu vara på tiden, att afsluta detta Dagsverks- och Pro-diverse-konto, hvilket måhända bort ske långt förut.

Uti »*Förordet*» till detsamma yttrades, bland annat:

»Äfven med de allra bästa afsigter och föresatser, kan det knappast undvikas att man icke, vid tecknandet af sin egen lefnadshistoria och lifsgerning, ofrivilligt framställer sin egen personlighet — det kära 'jaget' — i den bästa och fördelaktigaste belysning, söker gifva tillfredsställande förklaringar öfver påtagligen begångna misstag, och gerna tillerkänner sig förtjenster och resultat, såsom en följd af egna åtgöranden, hvilka i verkligheten uppkommit genom kombinationer af händelser och inflytanden, om hvilka ingen på förhand kunnat drömma, och ännu mindre göra några beräkningar.»

Författaren har ansett sig böra erinra om denna föregående reservation, då han nu, vid reviderandet af sitt »*Conto per diversi*», funnit huru litet det lyckats honom undvika de stötestenar på hvilka uppmärksamheten fästats i »*Förordet*» och huru mycket han syndat mot de bästa föresatser, att, så vidt möjligt, söka hålla sig sjelf i skymundan.

Som något hvar torde finna är detta äfven ogörligt. Hufvudpersonen i en biografi måste nemligen, liksom hjelten i en

roman, i en opera, en komedi, en tragedi eller en fars, framträda i »miljön», omgifven af sina medspelande, furstar, krigare, onda och goda genier, förståndige och narrar, sköna damer och megäror, balett, sol- och månsken, åska, blixt och dunder m. m., allt så iscensatt och grupperadt, att libretton och dekorationerna utgöra ett hvarandra kompletterande helt, eller med andra ord, att tablåerna verka naturligt och realistiskt.

Och om autobiografen allt emellanåt skulle hafva placerat sin egen kära person längst fram på skådebanan i allt för glänsande hjelterustning och förskönande belysning, har han åter, såsom torde observerats, vid andra tillfällen, och då han begått dumheter, hvilket ej så sällan inträffat, visserligen icke skytt att framhålla detta och låta sitt auditorium hafva roligt deråt.

Om denna uppfattning, som förf. vill tro, är den riktiga, vågar han således hoppas, att hans »*Dagsverks- och Pro-diverse-konto*», må, af välvilliga läsare och kritici, betraktas såsom ett s. k. »Conto à meta» emellan goda afsigter och menskliga svaghetssynder, så att debet och kredit dem emellan må kunna anses gå ihop och decharge beviljas honom.

Skulle detta emellertid icke blifva förhållandet, utan försyndelserna i ett eller annat afseende anses nertynga vågskålen, ber författaren få anmärka och försvara sig dermed, att detta icke till alla delar, är hans skuld, utan till någon del hans vänners, genom deras välmenta uppmuntran, men hufvudsakligen är att tillskrifva, att förutom ett allt för vackert vedermäle i tidningen Nya Dagligt Allehanda, kritik i pressen, med de anmärkningar som kunnat göras, och deraf följande uppsträckning, uteblifvit.

Om en sådan kritik nu efteråt och således *för sent* framkommer i tidningspressen, underkastar förf. sig undergifvet densamma, väl vetande att om ett fåtal år, är en sådan utan betydelse, tryckt på nutidens träpapper, och att, under alla förhållanden, »allting är glömdt om hundra år».

Skulle författaren uttala ett eget omdöme öfver sin *lifsgerning* och den *redovisning* deröfver, som genom detta »Dagsverks- och

Pro-diverse-konto öppet framlagts för allmänheten, så skulle han, i fråga om »*lifsgerningen*» vilja anmärka, att han, under ett så långt lif som förunnats honom, bort kunna uträtta bra mycket mera än som skett, och utföra det han haft att bestyra med, ofantligt mycket bättre. Men beklagligen är det först efteråt, med vidgade kunskaper och efter vidgad erfarenhet, sådant upptäckes. Och det försummade är då för alltid försummadt, och det mindre väl utförda kan icke göras omigen. Och hvad här föreliggande »*opus*» beträffar, skulle förf., om han nu vore i tillfälle omskrifva alltsammans, hafva strukit mycket, ändrat åtskilligt och tillagt något — samt vändt sig till en opartisk kritiker och van korrekturläsare, som kunnat rätta fel — hvilka undgått hans sjelfkritik, och hans af åren slappade uppmärksamhet och ovana ögon.

Måhända hade författaren äfven helt och hållet bort utesluta vissa delar, som strängt taget, icke höra till en biografi, såsom reseskildringar, reflektioner i hvarjehanda ämnen, historietter m. m. d. Men han har föreställt sig, att intagandet af dessa reseskildringar, kulturbilder och reflektioner m. m. i olika genrer, skulle ställa tidsförhållandena och honom personligen i en klarare och mera karakteristisk belysning.

Och om emellanåt uttalanden och omdömen rörande för oantastlighet ansedda ting förekomma, som, af en eller annan ömtåligare, kunna betraktas såsom hänsynslösa, eller till och med hädiska, eller författaren emellanåt tagit sig friheten skämta med personer och förhållanden, eller funnit sig tvungen att polemisera, för att få tillfälle öppet uttala sina åsigter eller försvara sina åtgöranden, ber han om öfverseende för allt detta, med förklarande, att han icke menat så illa, som det kan förefalla. Har någon känt sig träffad, torde han finna sig försonad genom denna bekännelse och — afbön.

Författaren har dessutom föreställt sig, att litet peppar och salt, (vågar inte säga »attiskt salt») — eller om man så vill — litet sjelfsvåldigt skämt här och hvarstans — blandadt med allvar — skulle, genom att vara afvikande från en högtidligt

städad, akademisk »estilo culto», åstadkomma välbehöflig omvexling i det enformiga, uti en, för de flesta mindre intressant, lefnadsbeskrifning, och göra den retligare för hvar och ens estetiska smaksinne.

Sedan dessa biografiska, kulturhistoriska anteckningar och kåserier, ifrån att vara ämnade åt en trängre familjekrets, utanför hvilken de egentligen icke varit ämnade att komma, nu genom en andra, större upplaga, kommit i allmänhetens händer, och hvad som utgått ur tryckpressen icke kan utplånas eller omintetgöras och saken således är ohjelplig, tillåter jag mig, liksom Lope de Vega, då kritiken gick illa åt honom för extravaganser i diktningen, svara:

»*Como las paga el vulgo es justo,*
Habarle en nescio para dar le gusto.» *)

* * *

Innan förf. nerlägger pennan, har han ansett sig böra för deras räkning, som kunna komma att läsa detta och vilja draga nytta deraf, fästa uppmärksamhet på den erfarenhet han under sin lefnad vunnit, nemligen att hvar och en, med friskt mod, energiskt sinnelag och ordinära förståndsgåfvor, men framför allt genom arbete — *utan semester och stadgad arbetstimtid* — kan taga sig fram och vinna en oberoende ställning i verlden, samt vara till gagn, på någon af de många banor, som erbjudas för hvars och ens individuella anlag; äfvensom, att han, under hela sitt lif, sökt följa vissa filosofiska principer, såsom att vara mottaglig för hvarje lefnadsglädje, att vara sjelfständig i allt, att hjelpa sig fram med egen kraft, att alltid söka undvika att komma i förbindelser till någon, och om så inträffat, genom kontant liqvid, eller på annat sätt, betala emottagna tjänster, samt att, när oundvikliga sorger och motgångar inträffat, tänka: »*Det går väl öfver!*»

*) Fritt öfversatt: "*Efter som det är allmänheten som får betala, bör det vara förf. tillåtet att extravagera för att göra innehållet smakligare*".

Med dessa principer har förf. alltid funnit sig väl, men rekommenderar dem derför ingalunda såsom ofelbara universella vishetsreglor, ty att uppställa sådana gällande för alla och alla förhållanden lärer väl knappast den vise kung Salomo kunnat åstadkomma. Och »in the struggle for life» i denna, den allra bästa af verldar, är det nog klokast att lämpa sig efter omständigheterna. »*Man lär så länge man lefver*» — säger ett gammalt ordspråk — *och blifver för hvar dag som går rikare på erfarenhet, men fattigare på illusioner.*

INNEHÅLLSFÖRTECK

(i kortfattadt sammandr

Axplockningar ur diverse-kontot 1885—1901.

Min första resa till Italien 1879: Sammanträffa turistsällskap. — Verona. — Venezia. — Resa Napoli e poi morir. — Utflygt till Capri. — 1 — Rom. — Katakomberna. — Petrikatedral vadis? — Öfver S:t Gotthard . . . . . .

Villan n:o 2 Villagatan i Stockholm . . . . . .

Axel Adelsköld: Nolhaga till Konstantinopel. — Smyrna. — Egeiska hafvet. — Grekland. — Al — Den förstenade skogen. — Utfärd till Memp — Luxor. — Återfärden till Kairo. — Egypten — Adelsbergergrottan. — Axels död . . . . . .

När författaren skulle blifva konstnär . . . . . .

Tvenne resor i Norge: Resa till Nordkap 1889. - 1892 . . . . . .

Trenne kongresser i Stockholm, Rom och Buc kongressen i Stockholm 1889. — Interparlament Rom 1891. — Interparlamentariska kongressen i

Resor till Bornholm och Arilds läge. Zacharias holmsresan: Arilds fiskläge sommaren 1891 och Arild 1897 . . . . . .

Grefve Adolf v. Rosens byst . . . . . .

Historien om bröderna John och Nils Ericssons st

John Ericsson-stoden i Göteborg . . . . . .

John Ericsson-stoden i Stockholm . . . . . .

Efterskrift . . . . . .

ILLUSTRATIONER.

De med * betecknade äro tryckta på särskilda blad.

* Villan n:o 2 Villagatan i Stockholm . . . . . (mot titeln)
* Från Pompejii utgräfning 40
* S:t Petrikyrkan i Rom med en anländande pilgrimskara 60
* Tillbedjan af patronessan i Rosario 84
* Fontana di Trevi i Rom 96
* Interiör (salongen) i villan n:o 2 Villagatan 104
* » (entren) » » 116
* » (fruns kabinett) » » 118
* » (herrns rum) » » 120
* Axel Adelsköld 122
Utsigt af Konstantinopel. Basaren 135
Från Alexandrias beskjutning af engelska flottan 1884 170
* Hotellet vid Luxor 200
* Templet i Karnak 208
Professor P. D. Holm 253
Lilla Bib 263
Braminen Dhruwa 297
* Orientalistkongressen i Hönefos, Norge 300
* Hammershus' slottsruin 312
* Bornholmskt landskap 314
Fiskarestuga i Arild 316
Klippformation vid Arild 317
* Hôtel Arild 320
Unga Arild (den feminina afdelningen) 320
Unga Arild (den maskulina afdelningen) 321
Bränningar (Annie i sjönöd) 325
* Adolf von Rosens byst i Örebro 360
* Aftäckning af grefve v. Rosens byst i Örebro 368
* John Ericsson 372
* Torpet i Hytthagen vid Långbanshyttan 382
* John Ericssons lik landsättes i Stockholm 398
John Ericssons lik föres från landsättningen till järnvägen 398
* Utkast till John Ericssons staty 412
* John Ericssons staty i Göteborg 472
* John Ericsson-monumentet i Stockholm 480
* Aftäckningen af John Ericsson-monumentet i Stockholm 520
* Striden mellan Monitor och Merimac 522
* Invigning af John Ericsson-monumentet i Filipstad 524
* John Ericssons staty i Newyork 526

RÄTTELSER.

Tredje delen.

Sid.	rad. uppifr.	står	skall vara
125	5	Friis	Fries
127	11	Friis	Fries
128	6	Nidhugg	Nidhögg
138	23	Voights	Voigt
172	27	Krüger	Kreuger
175	3	mr Walnesley Stanley	mr Walmsley
176		mr Walnesley Stanley (under porträttet)	mr Walmsley (under port
286	4	Thorell	Torell
384	12	Thorelius	Torelius

Fjerde delen.

Sid.	rad. uppifr.	står	skall vara
17	32	å	vid
35	8	Classiker	Classikern
37	6	aptrioska	patriotiska
65	4	hon	han
81	4	"Dommicaner"	"Domini-cane:
93	12	Colosseum	Colisseum
144	27	Marmora sjön	Marmara sjön
161	13	Pindashöjderna	Pindoshöjdern
232	24	flugor och	flugor, damm
243	16	Englischer Garthen	Englischer Ga
269	33	good damne	god damn
273	9	eld	Ild
280	23	åran	æren
280	24	namn	Navn
284	31	majoren	Majoren
327	2	treffede	træffede
348	36	maskeradt	markeradt
400	35	12	18
402	9	signe	signo
428	38	önsklig	tydlig
450	8	uppöfver	utöfver
450	13	som anbringas	sammanbringa:
455	25	värdigaste	lämpligaste
478	35	Ericksson	Ericsson

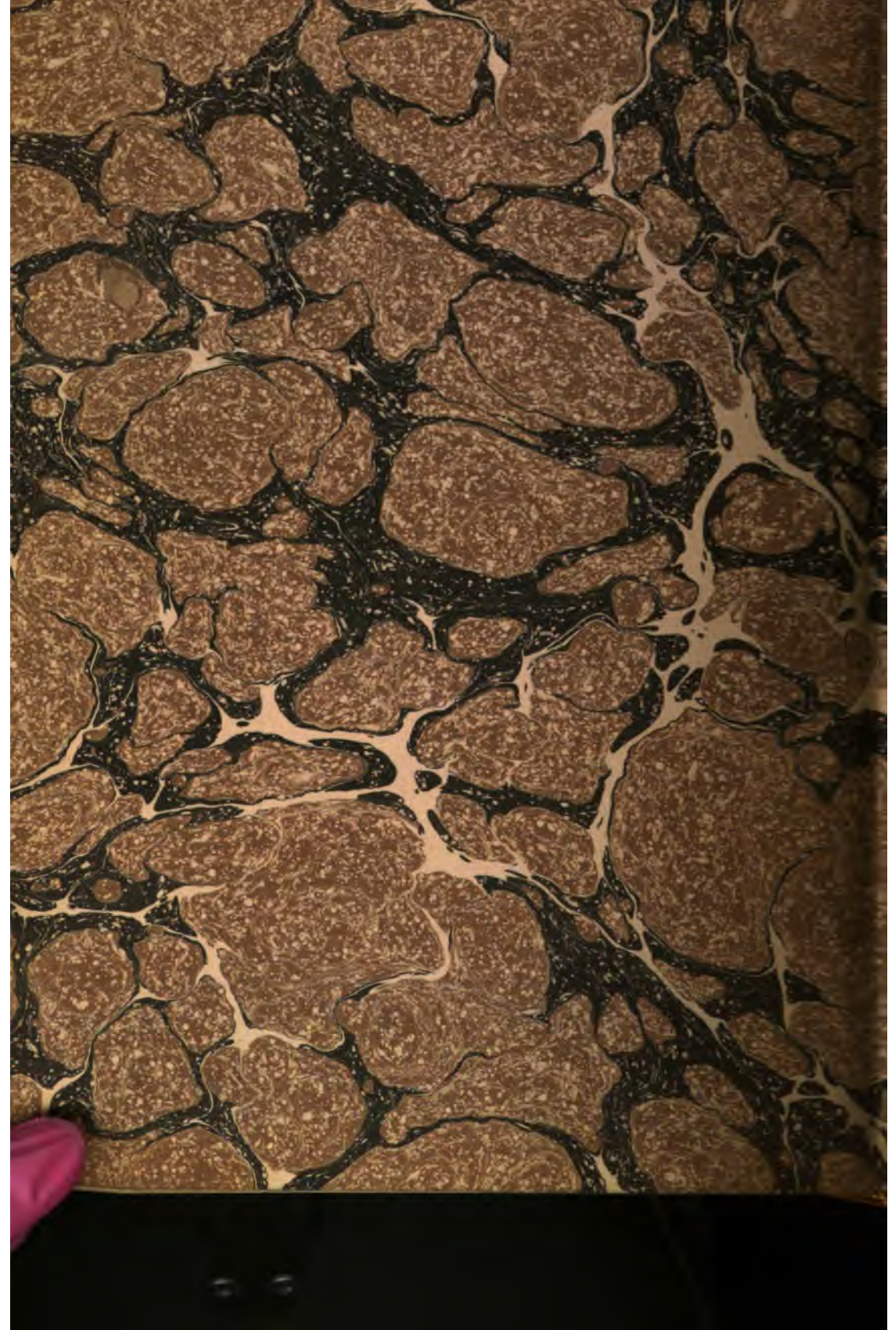

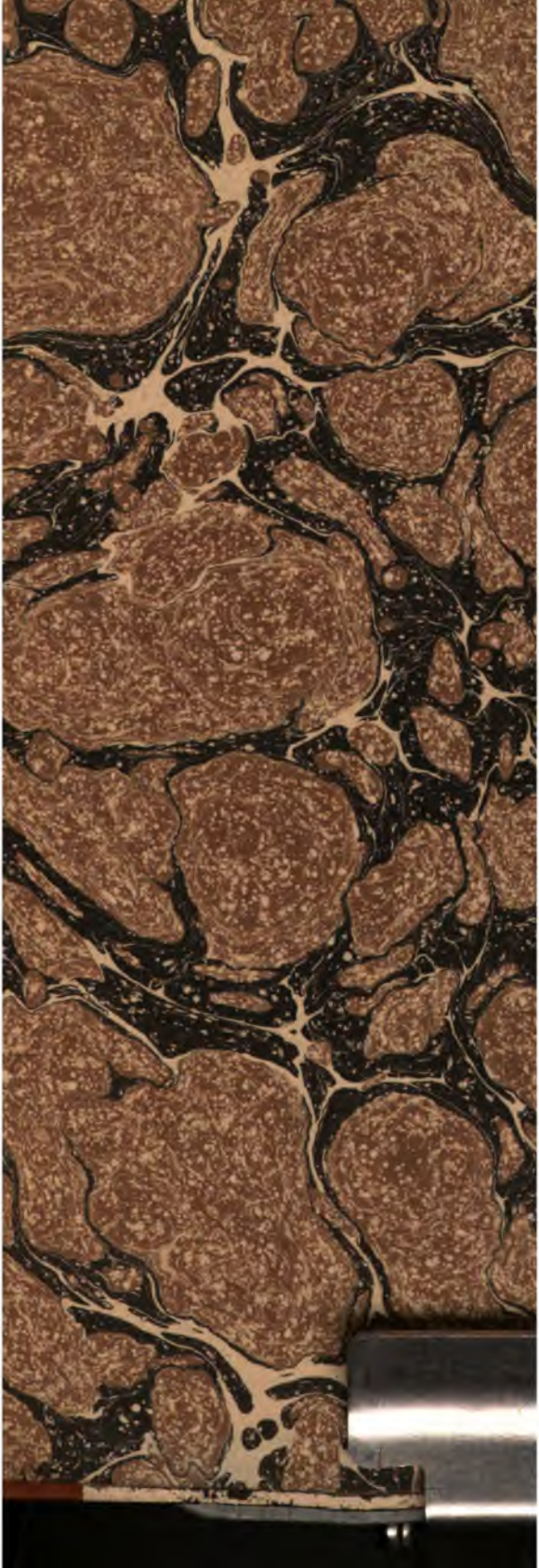

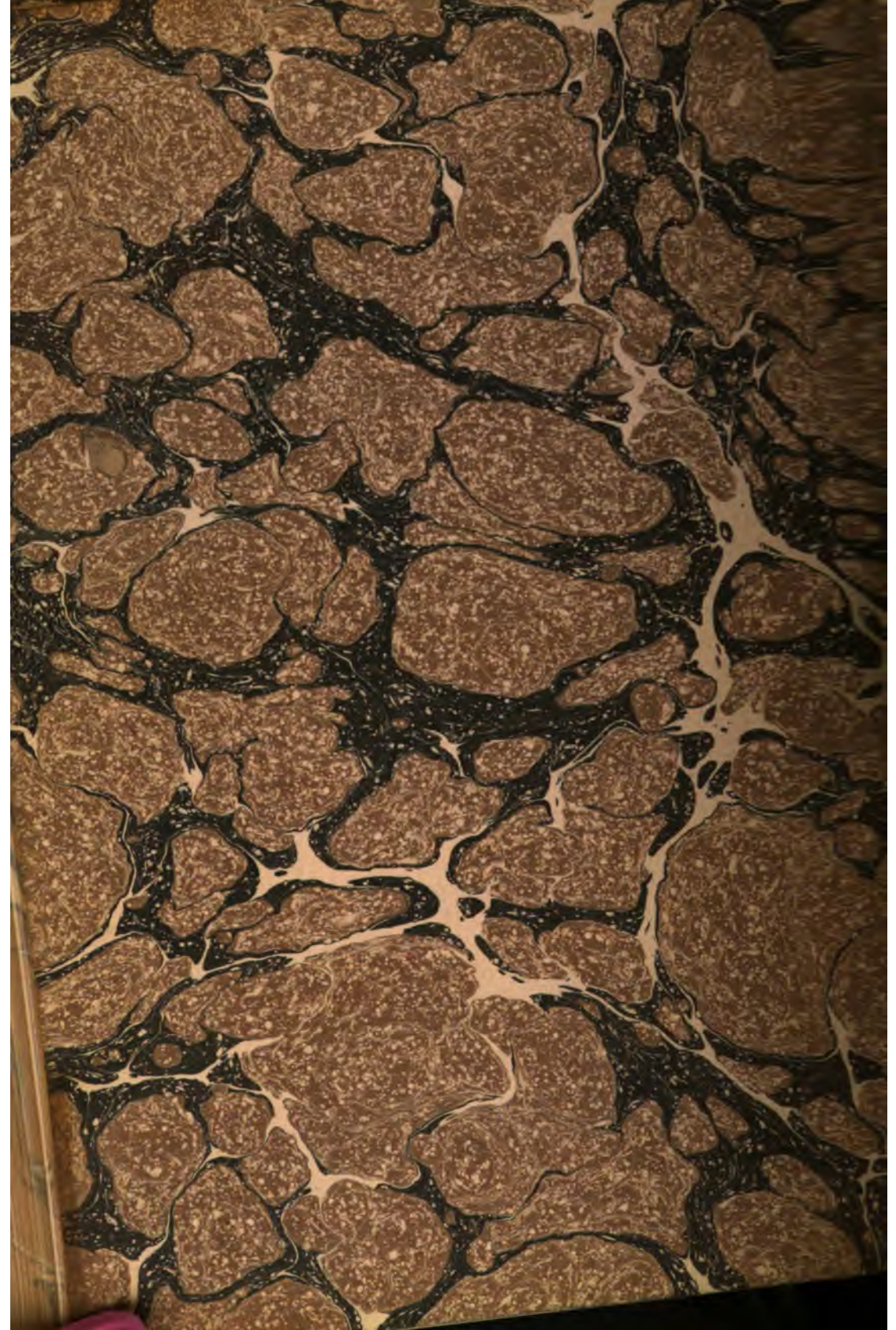
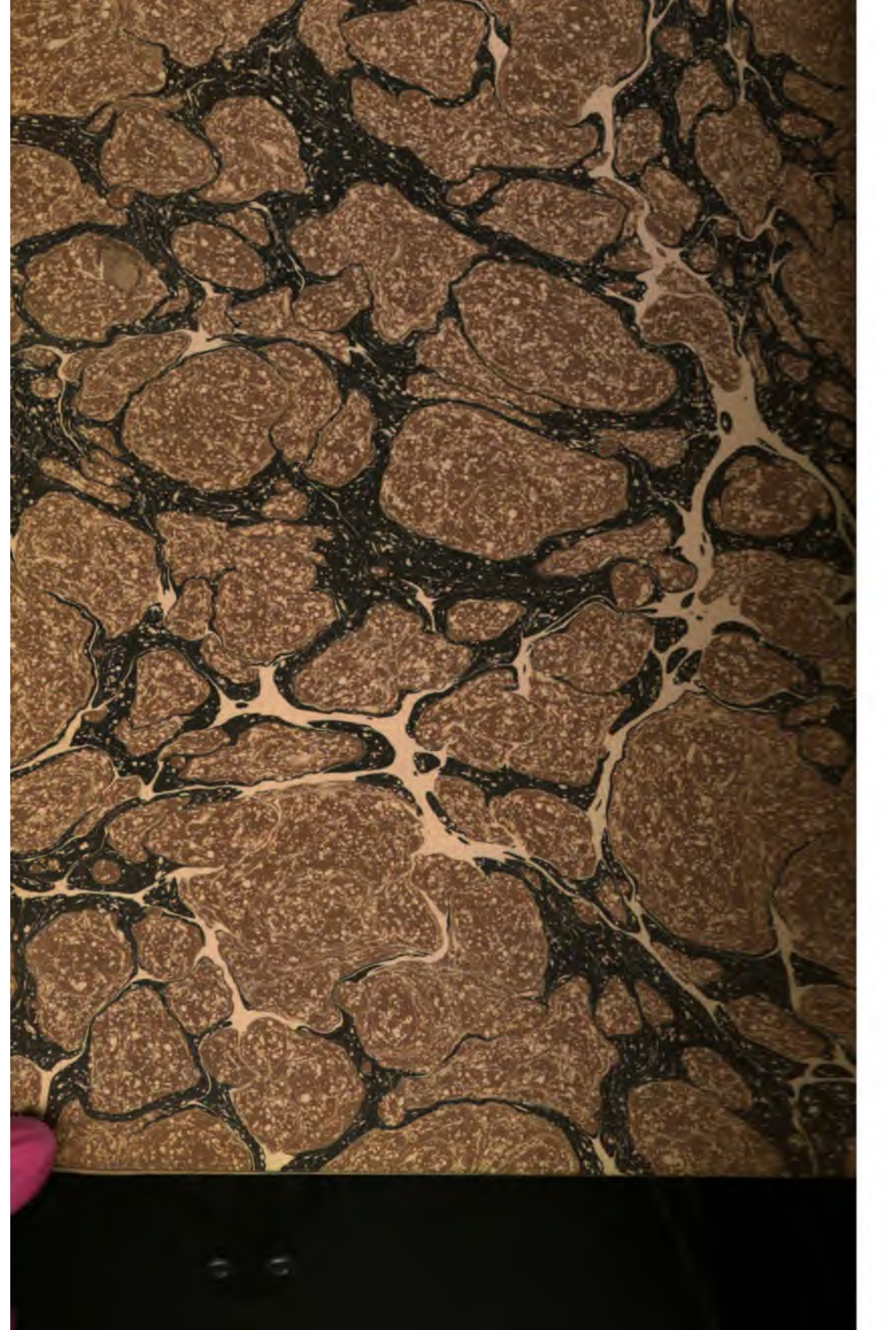
F.BECK
BOARD
STOC